

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԽՈՐԶԱՅԻՆ
ԱԽՏՈՐՈՇՈՒՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երախտիքի խոսք.....	7
Վերապահում.....	7
Հապավումներ.....	8
Ամփոփագիր.....	10
1. Ներածություն.....	34
2. Երկրի համատեքստը.....	38
3. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի իրավիճակը.....	53
Ա. Քաղաքականության շրջանակը.....	58
Առանցքային ուղղություն 1. Իրավական և քաղաքականության շրջանակ. իրավական և քաղաքականության ազգային շրջանակը.....	58
Առանցքային ուղղություն 2. Քաղաքականությունների համապատասխանեցումը ընակչության կարիքներին.....	76
Առանցքային ուղղություն 3. Քաղաքականության մշակման գործընթացը.....	85
Առանցքային ուղղություն 4. Քաղաքականությունների իրականացում և կառուցվածքային կարողություններ.....	92
Առանցքային ուղղություն 5. Հանրային ծախսեր և ֆինանսավորում.....	101
Առանցքային ուղղություն 6: Տեղեկատվության տարածում և իրազեկվածության բարձրացում.....	106
Առանցքային ուղղություն 7. Մշտադիտարկման և գնահատման համակարգեր. մշտադիտարկման և հաշվետվական միասնական համակարգ.....	108
B. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ծրագրերի նկարագրությունը.....	116
C. Ծրագրերի կառուցվածքը.....	122
Առանցքային ուղղություն 8: Ընտրության չափորոշիչներ և ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմաններ.....	129
Առանցքային ուղղություն 9: Նպաստների/դրամական վճարների չափի սահմանումը.....	133
Առանցքային ուղղություն 10: Ծախսեր և ֆինանսավորում.....	138
Առանցքային ուղղություն 11: Խթանիչներ.....	141
D. Ծրագրերի իրականացումը.....	145
Ընդհանուր ծրագրերի նկարագրություն. Իրականացում.....	145
Առանցքային ուղղություն 12: Նույնականացում.....	147
Առանցքային ուղղություն 13: Ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգում.....	149
Առանցքային ուղղություն 14: Ծրագրերում ընդգրկում.....	152
Առանցքային ուղղություն 15: Նպաստների/ծառայությունների տրամադրում.....	156
Առանցքային ուղղություն 16: Մշտադիտարկում և գնահատում.....	158
Առանցքային ուղղություն 17: Բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմներ.....	160
Առանցքային ուղղություն 18: Տեղեկատվության տարածում և իրազեկվածության բարձրացում.....	161
4. Համակարգի կառարողականի գնահատում և հենանիշեր.....	164
1. Ընդգրկումը/ներառումը.....	164
2. Համարժեքությունը.....	168
3. Համապատասխանությունը.....	171
4. Իրավունքի և արժանապատվության կարևորումը.....	173
5. Կառավարումը և կառուցվածքային կարողությունները.....	175
6. Ֆինանսական և ֆիսկալ կայունությունը.....	178

7. Ներդաշնակեցումը և ինտեգրումը.....	182
8. Արձագանքումը	185
9. Ծախսարդյունավետությունը	187
10. Խթանիչների առկայությունը.....	188
5. Եզրակացություններ	194
Հղումներ և հավաքագրված տեղեկատվության աղբյուրներ.....	202
Հավելված 1: Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի ու շահառուների մատրիցա.....	204
Հավելված 2: Անձի կյանքի տարբեր փուլերում տրամադրվող սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների քարտեզը.....	214
Հավելված 3: Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պարտավորություններն ու կոնվենցիաները մարդու իրավունքների ոլորտում.....	254
Հավելված 4: Ընտրված 15 սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի մանրամասն նկարագրությունները.....	255
Հավելված 5: Հայաստանը՝ մեկ հայացքով (ամբողջական աղյուսակ)	256

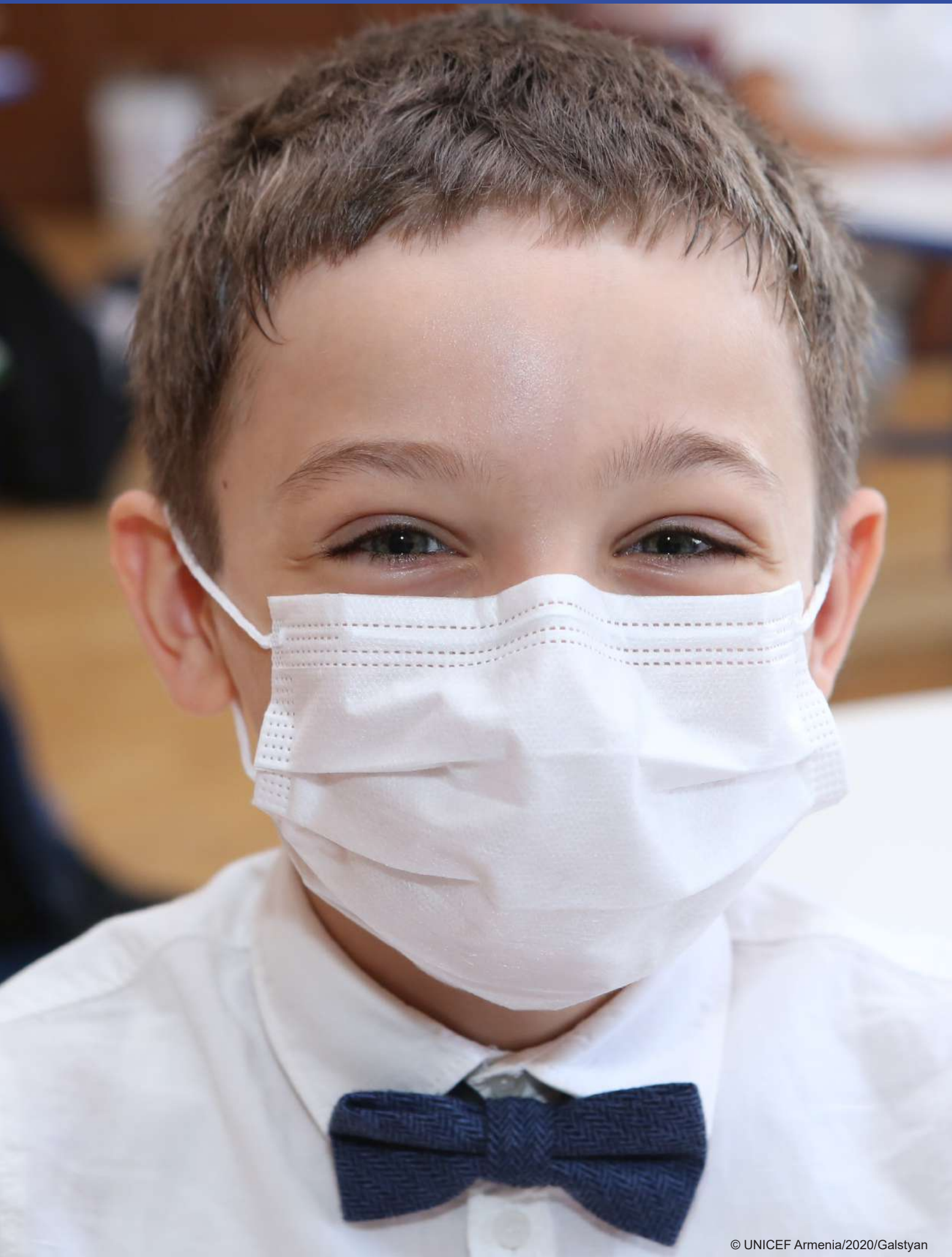
ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Աղյուսակ 1. Հայաստանը՝ մեկ հայացքով	47
Աղյուսակ 2. Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգը	53
Աղյուսակ 3. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարման վերաբերյալ հիմնական հանձնարարականները.....	61
Աղյուսակ 4. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտը կանոնակարգող հիմնական օրենքներն՝ ըստ կարգավորվող սոցիալական պաշտպանության խնդիրների.....	64
Աղյուսակ 5. Բնակչության ո՞ր խմբերն են հստակ սահմանված ՄՊ ռազմավարության մեջ որպես սոցիալական պաշտպանության կարիք ունեցող խմբեր:	72
Աղյուսակ 6. Ի՞նչ տեսակի ՄՊ գործառույթներ է ներառում ռազմավարությունը:.....	74
Աղյուսակ 7. ՄՊ ռազմավարությունը մշակելիս հաշվի առնվել է Էմպիրիկ տվյալներ պարունակող հետևյալ փաստաթղթերից որևէ մեկը:	75
Աղյուսակ 8. Հայաստանի բնակչության սոցիալական կարիքների մասին տեղեկատվության աղբյուրները	78
Աղյուսակ 9: Ո՞ր խմբերը կամ գործառույթներն են դուրս մնացել ՄՊ ռազմավարությունից և ՄՊ ոլորտը կանոնակարգող նորմատիվային իրավական փաստաթղթերից՝ հաշվի առնելով աղքատության պատկերը Հայաստանում:	80
Աղյուսակ 10. ՄՊ ոլորտի ծրագրերի մշակման, իրականացման և մշտադիտարկման գործընթացների առանցքային շահեկիցները.....	90
Աղյուսակ 11. Սոցիալական պաշտպանության համակարգի կառուցվածք և հիմնական ծառայությունների տրամադրումն՝ ըստ կառավարման մակարդակների.....	93
Աղյուսակ 12. ՄՊ քաղաքականության իրականացման համար պատասխանատու հիմնական գերատեսչությունների ցանկը՝ ըստ ծրագրային գործառույթների և կադրային ներուժի	95
Աղյուսակ 13. Համալիր և ոչ ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների կենտրոններում առկա պայմաններից լիովին կամ մասամբ գոհ շահառուների մասնաբաժինը՝ գոհունակության գնահատման ցուցանիշների հիման վրա, %	96
Աղյուսակ 14. ՄՊ ծրագրերի/ծառայությունների ինտեգրման/համակարգման մակարդակը	100
Աղյուսակ 15. Հայաստանում 2018 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2020 թվականի հունվարի 1-ը գործող եկամտային հարկի դրույքաչափերը	103

Աղյուսակ 16.	ՍՊ ոլորտի ֆինանսավորման մակարդակները՝ ըստ գործառույթների 2016-18թթ.	104
Աղյուսակ 17.	Հայաստանում ՍՊ քաղաքականության մշակման և մշտադիտարկման իրականացման համար տվյալների և հաշվետվությունների աղբյուրները	112
Աղյուսակ 18:	ՀՀ ԱՍՀՆ մասնակցությամբ 2016-2019թթ-ին իրականացված մի քանի հիշարժան գնահատումներ	114
Աղյուսակ 19.	Հայաստանում 2018թ-ի տրամադրվող ՍՊ ծրագրերի թիվն ըստ տեսակների, համաձայն CODI գործիքով իրականացված գույքագրման	117
Աղյուսակ 20.	ՍՊ ծրագրերը, շահառուների թիվը, ֆինանսավորման չափը և վարչարարության համար պատասխանատու նախարարությունը, 2018թ.	117
Աղյուսակ 21.	Խորքային գնահատման համար ընտրված սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը	118
Աղյուսակ 22.	ՍՊ ծրագրերի կառուցվածքը/դիզայնը և ՍՊ ծրագրերի իրականացումը վերլուծելու համար դիտարկված առանցքային ուղղությունները	119
Աղյուսակ 23.	Ընտրված սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը մեկ հայացքով	120
Աղյուսակ 24.	Նախատրանսֆերտային աղքատ բնակչության ընդգրկումը ԸԿԲՆ ծրագրում և սոցիալական աջակցության ծրագրերում 2018 թվականին	131
Աղյուսակ 25.	ՍՊ ծրագրերի շրջանակում վճարվող ամսական նպաստների չափերի համադրումը հիմնական հսկիչ արժեքների հետ	136
Աղյուսակ 26.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի ընդգրկում/ներառում չափորոշչի նկատմամբ	167
Աղյուսակ 27.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի համարժեքություն չափորոշչի համար	170
Աղյուսակ 28.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի համապատասխանություն չափորոշչի համար	172
Աղյուսակ 29.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի իրավունքի և արժանապատվության կարևորում չափորոշչի համար	174
Աղյուսակ 30.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի կառավարում և կառուցվածքային կարողություններ չափորոշչի համար	177
Աղյուսակ 31:	Սոցիալական ոլորտի փաստացի ծախսերը համախմբված բյուջեում *, 2012-2018 թվականներին	179
Աղյուսակ 32.	Սոցիալական պաշտպանության համախմբված բյուջեի փաստացի ծախսերը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (տոկոս),* 2013-2018թթ.	179
Աղյուսակ 33.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի ֆինանսական և ֆիսկալ կայունություն չափորոշչի համար	181
Աղյուսակ 34.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի ներդաշնակեցում և ինտեգրում չափորոշչի համար	184
Աղյուսակ 35.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի արձագանքում չափորոշչի համար	186
Աղյուսակ 36.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի ծախսարդյունավետության չափորոշչի համար	188
Աղյուսակ 37.	Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի խթանիչների կիրառում չափորոշչի համար	189
Աղյուսակ 38.	Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի գնահատականը՝ Ախտորոշման գործիքի կողմից առաջարկված կատարողականի 10 չափորոշիչների համեմատ, 2019 թվականի նոյեմբերի դրությամբ	190

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Գծապատկեր 1. Աղքատությունը և ՀՆԱ-ի աճը Հայաստանում, 2004-2018 թթ.	39
Գծապատկեր 2. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված միջոցների մասնաբաժինը ՀՆԱ-ի նկատմամբ, ընտրված ԵԿԱ երկրներ, ըստ ծախսերի տեսակների.....	46
Գծապատկեր 3. Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի կառուցվածքը.....	57
Գծապատկեր 4. Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի իրավական և քաղաքականության շրջանակը.....	60
Գծապատկեր 5. Հայաստանում քաղաքականությունների մշակման գործընթացը.....	86
Գծապատկեր 6. ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կազմակերպական կառուցվածքը	98
Գծապատկեր 7. Հայաստանի ՍՊ ծրագրերի բաշխումն ըստ տեսակների, 2018թ.	117
Գծապատկեր 8. Ընտանեկան նպաստ և սոցիալական նպաստ ստացող ընտանիքների թիվը, 2014—2018թթ.-ին.....	139
Գծապատկեր 9. Մեկ խնդրի լուծման համար շահառուից պահանջվող այցելությունների միջին թիվն ըստ ծառայությունների, 2018թ.	152
Գծապատկեր 10. Կենտրոններ այցելելու համար կատարված միջին ծախսը, ՀՀ դրամ, 2018թ.....	152
Գծապատկեր 11. Կենտրոն հասնելու համար օգտագործվող տրանսպորտային միջոցը և հանդիպող դժվարությունների աստիճանը, %.....	154

ԵՐԱՆՏԻՔԻ ԽՈՍՔ

Սույն զեկույցը Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության (ՀՀ ԱՍՀՆ), Համաշխարհային բանկի և ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի հայաստանյան գրասենյակի համատեղ աշխատանքի արդյունք է: Փորձագիտական խմբի կազմում ընդգրկված են եղել Հասմիկ Ղուկասյանը (փորձագիտական խմբի ղեկավար), Սուսաննա Կարապետյանը (սոցիալական պաշտպանության հարցերով փորձագետ), Դավիթ Թումասյանը (սոցիալական պաշտպանության և իրավական հարցերով փորձագետ), Արմինե Մխիթարյանը (սոցիալական պաշտպանության հարցերով փորձագետ), Անաստաս Աղազարյանը (ֆինանսական հարցերով փորձագետ), Արմենուհի Հովակիմյանը (ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի հայաստանյան գրասենյակ), Մադալենա Հոնորատին (Համաշխարհային բանկ), Նատալյա Միլանը (Համաշխարհային բանկ), Վահան Դանիելյանը (Համաշխարհային բանկի հայաստանյան գրասենյակ), Պամելա Դեյլը (ՅՈՒՆԻՍԵՖ ԵԿԱՏ), Լուիզա Լիպին (ՅՈՒՆԻՍԵՖ ԵԿԱՏ) և Մերի Դագեսյանը (ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի հայաստանյան գրասենյակ): Աշխատանքներն ուղղորդելու համար խումբը շնորհակալություն է հայտնում Սեբաստիան Մոլինեուսին (Համաշխարհային բանկի Հարավային Կովկասի տարածաշրջանային տնօրեն), Սիլվի Բոստրոմին (Համաշխարհային բանկի հայաստանյան գրասենյակի տնօրեն), Տանյա Ռադչային (Հայաստանում ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի ներկայացուցիչ), Լիլ Էլին Ինդրայթենին (Հայաստանում ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի ներկայացուցիչ տեղակալ), Լիրե Էրսադոյին (Համաշխարհային բանկի ծրագրի ղեկավար), Պամելա Դեյլին (ՅՈՒՆԻՍԵՖ ԵԿԱՏ-ի՝ սոցիալական քաղաքականության և տնտեսական վերլուծության հարցերով խորհրդական) և Սեմ Մետեին (Համաշխարհային բանկի գործառնական ղեկավար): Խումբն իր երախտագիտությունն է հայտնում Լուս Ռոդրիգեսին (Համաշխարհային բանկ), Դիմաշ Շարմային (Համաշխարհային բանկ) և Աթիֆ Խուրշիդին (ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի գլխամասային գրասենյակ)՝ զեկույցի փորձագիտական վերանայման ժամանակ արված նկատառումների և առաջարկությունների համար: Աշխատանքներին իր արժեքավոր աջակցությունն է ցուցաբերել Արփինե Ազարյանը (Համաշխարհային բանկ): Չեկույցի անգլերեն տարբերակը խմբագրել է Սյուզան Սաքսը: Չեկույցը հայերեն թարգմանել են Արև Դուրգարյանը և Վլադիմիր Տեր-Ղազարյանը:

Չեկույցը պատրաստվել է ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության՝ ի դեմս նախարար Չարուհի Բաթոյանի առաջարկով: Փորձագիտական խումբն իր երախտագիտությունն է հայտնում ՀՀ ԱՍՀՆ նախարարի տեղակալ Ժաննա Անդրեասյանին՝ ՝ գնահատման գործընթացի նախագծման և համակարգման, այդ թվում՝ քաղաքականության ուղղությունների և առաջարկությունների գործնական կիրառման հարցերում մշտապես ցուցաբերած աջակցության և ուղղորդման համար:

Փորձագիտական խումբն իր առանձնահատուկ շնորհակալությունն է ուղղում ՀՀ ԱՍՀՆ սոցիալական աջակցության վարչության պետ Աստղիկ Մինասյանին՝ տարբեր նախարարությունների և շահագրգիռ կողմերի հետ հաղորդակցության ապահովման, ինչպես նաև վերջիններից սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի վերաբերյալ տվյալների հավաքագրման հարցում մշտապես ցուցաբերած աջակցության համար:

Փորձագիտական խումբը շնորհակալություն է հայտնում նաև համապատասխան ոլորտային նախարարություններին (ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն, ՀՀ առողջապահության նախարարություն, ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն) և ՀՀ ԱՍՀՆ առանձնացված ստորաբաժանումների (սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոնների, Չբաղվածության պետական գործակալության, Սոցիալական ապահովության ծառայության և Բժշկասոցիալական փորձաքննության գրասենյակի աշխատակազմեր)՝ մասնագետներին Երևանում տեղի ունեցած՝ սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ընտրված ծրագրերի երկօրյա մասնակցային գնահատման աշխատաժողովում իրենց ունեցած ներդրման համար: Չեկույցը հարստացվել է բազմափուլ ներքին քննարկումների և ՀՀ կառավարության, զարգացման գործընկերների ու քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ խորհրդակցությունների արդյունքներով:

ՎԵՐԱՊԱՅՈՒՄ

Սույն զեկույցը պատրաստվել է ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի և Համաշխարհային բանկի ֆինանսական աջակցությամբ: Չեկույցում տեղ գտած տեսակետները հեղինակներին են և չեն արտահայտում ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի կամ Համաշխարհային բանկի պաշտոնական կարծիքը:

Date of publication
June 2020

¹2020 թվականի մարտից Ժաննա Անդրեասյանը նշանակվել է ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարի տեղակալ:

²2020 թվականի ապրիլի կեսից Աստղիկ Մինասյանը նշանակվել է ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի խորհրդական:

ՀԱՊԱԿՈՒՄՆԵՐ

ԱՅԿ	Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն
ԱՄՅ	Արժույթի միջազգային հիմնադրամ
ԱՄՆ	Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ
ԱՆ	ՀՀ առողջապահության նախարարություն
ԱՍՀՆ	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն
ԱրդՆ	ՀՀ արդարադատության նախարարություն
ԲՍՓԳ	Բժշկասոցիալական փորձաքննության գործակալություն
ԲՍՓՀ	Բժշկասոցիալական փորձաքննության հանձնաժողով
ԵԿԱ	Եվրոպա և Կենտրոնական Ասիա
ԵԿԱՏԳ	Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանային գրասենյակ
ԶԱԾ	Զբաղվածության ակտիվ ծրագիր
ԶԴԳ	Զբաղվածության պետական գործակալություն
ԸԿԲՆԾ	Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագիր
ԸՆ	Ընտանեկան նպաստ
ԻՍԾՀ	Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգ
ԽԱԳ	Խորքային ախտորոշման գործիք
ԾԲ	Ծրագրային բյուջետավորում
ԿԳՄՍՆ	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն
ԿԶՆ	կայուն զարգացման նպատակ
ՀԲ	Համաշխարհային բանկ
ՀԿ	հասարակական կազմակերպություն
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՀԶՈԾ	Հայաստանի հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր
ՀՆԱ	Համախառն ներքին արդյունք
ՀՍԾՏԿ	Համալիր սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոն
ՀՎՈ	Հայաստանի վերափոխման ռազմավարություն
ՀՈՒԱ	հաշմանդամություն ունեցող անձ/ինք
ՀՈՒԵ	հաշմանդամություն ունեցող երեխաներ
ՄԱԳ	մշտադիտարկում և գնահատում
ԴՆ	ՀՀ պաշտպանության նախարարություն
ՍԱԾ	Սոցիալական ապահովության ծառայություն
ՍԱՏՄ	Սոցիալական աջակցության տարածքային մարմին՝ բաժին/գրասենյակ
ՍԴ	սոցիալական պաշտպանություն
ՍԴՀՄԳ	Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի միջգերատեսչական գնահատում
ՍԴԿԾ	Սոցիալական պաշտպանության վարչարարության ծրագիր
ՄԺԾԾ	միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր
ՏՀ	տեղեկատվական համակարգ
ՏԿԵՆ	ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն
ՏՏԿԱՀ	Տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտություն
ՎԿ	Վիճակագրական կոմիտե
ՅՈՒՆԻՍԵՖ	ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամ

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Սույն զեկույցն ամփոփում է Հայաստանում իրականացված սոցիալական պաշտպանության համակարգի խորքային ախտորոշման արդյունքները, որն իրականացվել է 2019 թվականին ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության (ՀՀ ԱՍՀՆ), ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի հայաստանյան գրասենյակի և Համաշխարհային բանկի միջև սերտ համագործակցությամբ՝ կիրառելով սոցիալական պաշտպանության համակարգերի խորքային ախտորոշման գործիքը (ՄՊՀ ԽԱԳ): Գնահատման հիմնական նպատակն էր վերլուծել Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի ընդհանուր կատարողականը՝ սոցիալական պաշտպանության (ՄՊ) ոլորտի ազգային զարգացման նպատակների և միջազգային լավագույն փորձի ու չափանիշների համեմատ, վերհանել համակարգի և ընտրված ծրագրերի ուժեղ ու թույլ կողմերը, ինչպես նաև ելակետային տեղեկատվություն տրամադրել 2018 թվականին տեղի ունեցած քաղաքական փոփոխություններից և իշխանափոխությունից հետո ՀՀ կառավարության ընթացիկ կամ նոր նախաձեռնած բարեփոխումների համար: Գնահատման արդյունքները կարող են հիմք ծառայել երկրի նոր կառավարության համար՝ վերացնելու ոլորտում առկա բացերը և շարունակելու սոցիալական պաշտպանության համակարգի բարեփոխումները՝ արձագանքելով ի հայտ եկած կարիքներին, ինչպես նաև հետևելու սեփական նախաձեռնությամբ մեկնարկած բարեփոխումների արդյունքները:³ Ավելին, հաշվի առնելով «Հայաստանի վերափոխման ռազմավարություն 2050» (ՀՎՌ) և «Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարություն» նախագծային փաստաթղթերի մշակման հանգամանքը, սույն զեկույցում ներկայացված արդյունքները կարող են ապացուցողական հուսալի հիմք լինել քաղաքականության ուղղությունները սահմանելու համար:⁴ Գնահատման արդյունքները կարող են ծառայել նաև ՄՊ համակարգի մշտադիտարկման և գնահատման (ՄԱԳ), ինչպես նաև տեղեկատվության կառավարման համակարգերի

զարգացմանը՝ թույլ տալով համակարգերի կատարողականի գնահատման ստանդարտացված չափորոշիչների հիման վրա հետևելու ժամանակի ընթացքում համակարգում գրանցված առաջընթացին: Ցանկալի է, որ ՄՊՀ ԽԱԳ-ի միջոցով իրականացվող նման գնահատումները կրեն պարբերական բնույթ (օրինակ՝ յուրաքանչյուր 3-5 տարին մեկ անգամ), որպեսզի հնարավոր լինի հետևել ՄՊ ոլորտում ժամանակի ընթացքում տեղի ունեցող զարգացումներին և առաջընթացին:

ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Հայաստանի բնակչության մեկ քառորդը և երեխաների մեկ երրորդն ապրում են աղքատության մեջ: Թեև աղքատության մակարդակը նվազում է, սակայն այն շարունակում է մնալ ամենաբարձրերից մեկը Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի (ԵԿԱ) երկրների շրջանում: Ավելին, 2010-2015 թվականներին աղքատությունը հաղթահարած յուրաքանչյուր 3 անձանցից մեկը կրկին հայտնվել է աղքատության մեջ: Բնակչության որոշ խմբեր, ինչպիսիք են մանկահասակ երեխաները, երեք կամ ավելի երեխաներ ունեցող տնային տնտեսությունները և կանանց կողմից ղեկավարվող տնային տնտեսությունները, հատկապես խոցելի են աղքատության նկատմամբ: Աղքատությունը բազմաչափ երևույթ է և տարբեր կերպ է դրսևորվում՝ շոշափելով կյանքի տարբեր կողմերը, ինչպիսիք են սպառումը, պարենային ապահովությունը, առողջապահությունը, կրթությունը, պաշտպանությունը, անվտանգությունը, արժանապատվության իրավունքը և արժանապատիվ աշխատանքը: Ըստ Համաշխարհային բանկի մարդկային կապիտալի համաթվի (ՄԿՀ)՝ Հայաստանում այսօր ծնված երեխան, երբ մեծանա, կկարողանա միայն 57%-ով իրացնել իր կարողությունների ներուժը, այն առավելագույնի համեմատ, որին հնարավոր կլինի հասնել, եթե ստանար լիարժեք կրթություն և լինի լիարժեք առողջ: Այս ցուցանիշով Հայաստանը 157 երկրների շարքում 78-րդ տեղում է: Հաշմանդամություն ունեցող անձինք կյանքի տարբեր փուլերում անհամաչափորեն ենթարկվում են այնպիսի ռիսկերի և խոցելիության գործոնների ազդեցությանը, ինչպիսիք են աղքատությունը,

³Նախնական խնդիրն էր գնահատել սոցիալական պաշտպանության համակարգի կատարողականը 2018 թվականի դրությամբ: Հավաքագրված և վերլուծված բոլոր տվյալները վերաբերում են 2018 թվականին: Ըստ անհրաժեշտության, 2019 թվականին և 2020 թվականի մարտ ամսվա դրությամբ գործող իրավական ակտերում և իրավակիրառական պրակտիկայում կատարված լրամշակումներն ու փոփոխությունները ներկայացված են ծանոթագրություններում:

⁴Զեկույցը վերջնականացվել է ԶՆԿԻԴ-19 համավարակի ժամանակ, և դրանում ներկայացված արդյունքները հիմք կհանդիսանան նաև Հայաստանի Հանրապետության՝ COVID-19 համավարակի սոցիալ-տնտեսական հետևանքներին արձագանքման/սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի վերականգնման ազգային ծրագիրը մշակելիս:

աշխատատեղերի անհասանելիությունը, անմատչելի առողջապահությունը, այդ թվում՝ վերականգնողական ծառայությունները, և հաստատություններում առանձնացված լինելը: Զաղաքային և գյուղական շրջանների միջև սոցիալական անհավասարությունը նույնպես մեծ է, հատկապես մայրաքաղաքի և երկրի մյուս բնակավայրերի միջև, իսկ տնտեսական աճը ներառական չէ և դրանից չեն կարողանում օգտվել բնակչության ամենախոցելի շերտերը: Հայաստանը նաև գտնվում է ծանր ժողովրդագրական իրավիճակում՝ պայմանավորված ծնելիության անկմամբ, բնակչության ծերացմամբ և զանգվածային արտագաղթով, ինչը ճնշում է տնտեսական աճը և մեծացնում առողջապահությանը, կենսաթոշակներին ու սոցիալական ծառայություններին ուղղված ծախսերի ծավալը: Գենդերային անհավասարությունները, հատկապես աշխատուժի մեջ կանանց ցածր մասնակցությունը և կանանց ու տղամարդկանց աշխատավարձերի միջև մեծ տարբերությունը, ավելի են ճնշում Հայաստանի աճի հեռանկարները: Չնայած վերջին 25 տարիներին արձանագրված զգալի հաջողություններին՝ առողջապահության և կրթության ոլորտներում դեռևս կան լուրջ խնդիրներ. կրթության որակը շարունակում է մնալ ցածր, իսկ ոչ ֆորմալ առողջապահական ծախսերը՝ բարձր: Նշված ոլորտների պետական ֆինանսավորման ծավալները ցածր են ԵԿԸ

մյուս երկրների համեմատ: Կրթության կամ առողջապահության ոլորտներին ուղղված ծախսերի համեմատ՝ սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված ծախսերը համեմատաբար բարձր են, սակայն ցածր են ՏՀԶԿ անդամ երկրների միջին ցուցանիշների համեմատ, հաշվի առնելով նաև, որ ծախսերի մեծ մասն ուղղվում է կենսաթոշակների և այլ դրամական նպաստների վճարմանը, մինչդեռ ծառայությունները բավարար չափով չեն ֆինանսավորվում: Եթե մարդկային ներուժի զարգացման ոլորտում անհավասարությունը պահպանվի ու աճի, և մարդկային կապիտալում ներդրումները նախկինի պես անբավարար լինեն, ապա ՀՎՌ 2050 նախագծի շրջանակներում ՀՀ կառավարության ձգտումները, ոլորտային գերակայությունները և Կայուն զարգացման օրակարգ 2030-ը կմնան անիրագործելի:

Հայաստանը գտնվում է բնական աղետների, այդ թվում՝ երկրաշարժերի, ջրհեղեղների, կարկուտի, և այլ սոցիալ-տնտեսական ցնցումների բարձր ռիսկային գոտում՝ պայմանավորված նման ազդեցություններին ենթարկվելու և դրանց նկատմամբ խոցելիության բարձր աստիճանով, ունենալով ռիսկերի կառավարման, այդ թվում սոցիալական պաշտպանության համակարգի միջոցով, ոչ բավարար ներուժ, ինչի հետևանքով բնակչության խոցելի շերտերը առերեսվում են կյանքի դժվարին

© UNICEF Armenia/2020/Galstyan

իրավիճակներում անտեսված լինելու ռիսկին:

Հետևաբար, արդյունավետ ու կենսունակ քաղաքականությունների իրականացումը, հատկապես ցնցումների ժամանակ, որոնք ուղղված են խոցելիության ու զրկանքների նվազեցմանը, մարդկային կապիտալի զարգացմանը՝ առողջապահության, կրթության ու սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների միջոցով, ինչպես նաև ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավմանը՝ ընտանիքների ամրապնդմանն ուղղված համապարփակ քաղաքականության և սոցիալական պաշտպանության համակարգի միջոցով, դառնում է է՛լ ավելի հրատապ:

Նման քաղաքականությունները պետք է հենված լինեն ապացուցողական հուսալի հենքի վրա և ապահովված լինեն անհրաժեշտ ֆինանսական հատկացումներով, ինչպես նաև ամուր միջգերատեսչական համակարգմամբ, որպեսզի կարողանան ապահովել առավել մեծ ազդեցություն մարդու համար՝ նրա կյանքի տարբեր փուլերի ընթացքում:

Մինչդեռ, մինչ օրս Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգը գնահատելու նպատակով համակարգի համակողմանի և խորքային վերլուծություն չի իրականացվել: Սույն զեկույցը նպատակ ունի լրացնելու այդ բացը՝ վերլուծելով Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության ամբողջ համակարգի քաղաքականությունը, ծրագրերի կառուցվածքն ու ծրագրերի իրականացման բաղադրիչները, ներառյալ սոցիալական աջակցությունը, սոցիալական ապահովագրությունը, սոցիալական խնամքի ծառայությունները և զբաղվածության ծրագրերը: Առավել խորքային դիտարկելով ՀՀ ԱՍՀՆ-ի հետ համատեղ ընտրված 15 ծրագրերը, ախտորոշման գործիքի միջոցով գնահատվել են ՍՊ համակարգի ուժեղ և թույլ կողմերը, այդ թվում, համակարգի կատարողականի բոլոր չափորոշիչները՝ ինչպիսիք են օրինակ, ներառումը/ընդգրկումը, համապատասխանությունը, ֆինանսական և ֆիսկալ կայունությունը, համարժեքությունը, արձագանքումը և այլ չափորոշիչներ: Այդ կերպ սույն հաշվետվությունը աջակցում է սոցիալական պաշտպանության գործող ծրագրերի հասցեականության և արդյունավետության մակարդակի բարձրացմանն ուղղված կառավարության ջանքերին, ինչպես նաև տեղեկատվություն է տրամադրում ՀՎՌ 2050 և «Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարություն» նախագծային փաստաթղթերի մշակման համար:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Սոցիալական պաշտպանության համակարգի ընդհանուր նկարագիրը

ՍՊՀ ԽԱԳ-ի միջոցով իրականացված գնահատման մեթոդաբանությունը թույլ է տվել դիտարկել Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգն իր ամբողջականության մեջ, ներառյալ նաև առողջապահության, կրթության, մշակույթի և այլ ոլորտներում իրականացվող քաղաքականություններն ու ծրագրերը:

Գնահատման ժամանակ դիտարկվել են սոցիալական պաշտպանության 115 ծրագրեր՝ առավել մանրակրկիտ ուսումնասիրվել են ընտրված 15 ծրագրերը, որոնք առանձնացվել էին ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից՝ հաշվի առնելով ծրագրի կարևորությունը բնակչության ծածկույթի և հատկացվող բյուջեի առումով, ծրագրի թիրախային խմբի խոցելիությունը (աղքատներ, կանայք, երիտասարդներ, երեխաներ, տարեցներ) և կառավարության կողմից իրականացվող ընթացիկ բարեփոխումների հետ առնչությունները (օրինակ՝ ընտանեկան նպաստների համակարգի բարեփոխումները, խնամքի հաստատությունների բեռնաթափումը և այլն):

Վերլուծության շրջանակում հիմնական շեշտը դրվել է Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի չորս ուղղություններից երեքի վրա՝ սոցիալական աջակցության, սոցիալական խնամքի ծառայությունների և զբաղվածության ծրագրերի վրա: Սոցիալական

ապահովագրության նպաստները/կենսաթոշակները՝ ՍՊ համակարգի չորրորդ ուղղությունը, սահմանվում են հիմք ընդունելով միայն անձի ապահովագրական ստաժի տևողությունը, այսինքն այն ժամանակահատվածը, որի ընթացքում անձը վճարել է եկամտային հարկ, իսկ վճարած եկամտային հարկի չափը չի ազդում նպաստ ստանալու իրավունքի կամ նպաստի չափի վրա, և կենսաթոշակները վճարվում են միայն պետական բյուջեի միջոցներից:⁵ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի որոշմամբ, սույն գնահատման շրջանակներում չի վերլուծվել նաև 2014 թվականից ի վեր Հայաստանում ներդրված կուտակային կենսաթոշակային համակարգը: Եկամտից կախված կենսաթոշակները մանրամասնորեն քննարկված չեն, սակայն դրանց մասին կան հիշատակումներ՝ ըստ անհրաժեշտության: Աղյուսակ Ա.1.-ը ներկայացնում է Հայաստանի ՍՊ համակարգի բոլոր չորս ուղղությունների ծրագրերը, հիմնական բնութագրիչները և թիրախային խմբերը:

⁵ Չկան նաև համընդհանուր բժշկական ապահովագրության և գործազրկության ապահովագրության ծրագրեր:

Աղյուսակ Ա.1. Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգը

Սոցիալական ապահովագրություն (եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված)	Սոցիալական աջակցություն (եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված)	Սոցիալական խնամքի ծառայություններ (եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված)	Զբաղվածության ծրագրեր
Կենսաթոշակներ ■ Տարիքային կենսաթոշակներ ■ Երկարամյա ծառայության կենսաթոշակներ ■ Օրենքով սահմանված կենսաթոշակներ ■ Այլ կենսաթոշակներ ■ Կերակրողին կորցնելու կենսաթոշակներ ■ Հաշմանդամության կենսաթոշակներ ■ Այլ հատուկ կենսաթոշակներ ■ Պարտադիր կուտակային կենսաթոշակներ Սոցիալական ապահովագրության այլ վճարներ ■ Երեխայի խնամքի նպաստ ■ Հիվանդության/ ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստ ■ Մայրության նպաստ ■ Զառկա մանկաների առողջության ապահովագրություն	Դրամական աջակցություն ■ Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստներ (ԸԿԲՆ) ■ Մայրության նպաստ՝ չաշխատող կանանց համար ■ Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ ■ Ծերության սոցիալական նպաստ ■ Հաշմանդամության նպաստ ■ Կերակրողին կորցնելու նպաստներ ■ Թաղման նպաստ ■ Մանկատներում խնամվող դպրոցահասակ երեխաներին դրամական աջակցություն Պարենային, բնափրային և անկանխիկ դրամական աջակցություն ■ Դպրոցական սննդի ապահովում ■ Մանկական սննդի և հարակից ապրանքների անվճար կամ ցածր գներով տրամադրում ■ Առողջապահական, կրթական և բնակարանային-կոմունալ ծախսերի նպատակային սուբսիդավորում	■ Սոցիալական խնամքի ծառայություններ երեխաների, երիտասարդների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և տարեցների համար	■ Աշխատաշուկայում անմրցունակ երիտասարդ մայրերի համար ուսուցման կազմակերպում գործատուի մոտ ■ Փորձակություն (ուսումնասիրտադրական պրակտիկա) անցնելու հնարավորության տրամադրում ■ Աշխատանք փնտրող խոցելի անձանց համար ուսուցում կազմակերպելու դեպքում գործատուին միանվագ փոխհատուցման տրամադրում ■ Գործազուրկների աջակցության նպաստներ (աշխատանք փնտրող և այլ վայրում աշխատանքի տեղավորված խոցելի անձանց աջակցության տրամադրում) ■ Մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձանց՝ երեխայի մինչև երկու տարին լրանալը աշխատանքի վերադառնալու դեպքում, երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելու համար աջակցության տրամադրում ■ Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցում և հաշմանդամություն ունեցող անձին ուղեկցողի համար դրամական օգնության տրամադրում ■ Փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության աջակցության տրամադրում ■ Աշխատանքի տոնավաճառների կազմակերպում

Ախտորոշման գործիքի ծրագրերի գույքագրման աղյուսակը թույլ է տվել իրականացնել Հայաստանում գործող սոցիալական պաշտպանության 115 ծրագրերի գույքագրում և մանրակրկիտ վերլուծություն:

Վերլուծությունը տեղեկատվություն է պարունակում ծրագրերի/նպաստների տեսակների, ծածկվող ռիսկերի/սոցիալական իրավիճակների, բնակչության թիրախային խմբերի, նպաստների չափի և ինդեքսավորման մոտեցումների, ծրագրերի նպատակների, որոշակի խմբերի թիրախավորման մեթոդի կամ համընդհանուր ընդգրկվածության, ծրագրերի բնույթի (եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված և չպայմանավորված) մասին,

ինչպես նաև տեղեկատվություն ծրագրերի հավելյալ կամ բացառիկ լինելու, դրանց իրականացման պարբերականության ու տևողության, իրականացման համար պատասխանատու գերատեսչությունների, աշխարհագրական ծածկույթի, շահառուների թվաքանակի և ընդհանուր ծախսերի մասին: ՄՊ ծրագրերի վերլուծությունն ըստ կյանքի փուլերի, ՀՀ ԱՍՀՆ-ին ընդհանուր պատկերացում է տալիս այն հիմնական արձագանքման միջոցառումների մասին, որոնք կառավարությունը ձեռնարկում է ՄՊ ծրագրերի շրջանակներում բնակչության սոցիալական կարիքները բավարարելու ուղղությամբ՝ դիտարկելով շահառուների կյանքի բոլոր փուլերը:

Հայաստանում իրականացվող ՍԴ ծրագրերի մեծ մասը (68%-ը) կազմում են այն սոցիալական աջակցության ծրագրերը, որոնք պայմանավորված չեն եկամտային հարկի վճարմամբ, և ներառում են դրամական աջակցության և խնամքի ծառայությունների տրամադրման ծրագրերը: Եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված դրամական աջակցության ծրագրերը, ինչպիսիք են տարիքային, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու կենսաթոշակային ու պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային ծրագրերը, ինչպես նաև սուբսիդավորման կամ հարկային արտոնություններ տրամադրող ծրագրերը, կազմում են 23%: Զբաղվածության ակտիվ ծրագրերը (ՉԱԾ-եր) կազմում են 9%:

ՍԴՀ ԽԱԳ-ն նկարագրում է ՍԴ համակարգի գործունեությունը 18 առանցքային ուղղություններով և գնահատում է դրա կատարողականն ըստ կատարողականի 10 չափորոշիչների:⁶ Ախտորոշման և գնահատման հիմնական արդյունքները բերված են ստորև և արտացոլում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի հետ համատեղ ընտրված 15 առաջնահերթ ծրագրերի (դրամական աջակցության 8 ծրագիր, 5 ՉԱԾ և խնամքի ծառայությունների տրամադրման 2 ծրագիր)⁷ հիման վրա կատարված վերլուծությունը:

Ախտորոշման հիմնական արդյունքները իրավական և քաղաքականության շրջանակ

■ Հայաստանն ունի համապարփակ և բազմաշերտ իրավական դաշտ՝ սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի մշակման, կառավարման, իրականացման և մշտադիտարկման գործընթացները կանոնակարգելու համար: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը⁸ սահմանում է բնակչության հիմնարար իրավունքները և մի շարք հողվածներում ընդգծում նաև սոցիալական ապահովության, արժանապատիվ աշխատանքի և երաշխավորված նվազագույն եկամտի իրավունքները:⁹ Հայաստանը ստորագրել է նաև բոլոր հիմնական միջազգային կոնվենցիաները, որոնք սահմանում են երեխաների և կանանց,

տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց, ինչպես նաև բնակչության այլ խոցելի խմբերի իրավունքները:

■ Միևնույն ժամանակ, Հայաստանի ռազմավարական կամ քաղաքական փաստաթղթերից ոչ մեկում սահմանված չէ սոցիալական պաշտպանություն հասկացությունը: Ավելին, չկա հստակ իմաստային տարանջատում այնպիսի հասկացությունների միջև, ինչպիսիք են սոցիալական ապահովությունը, սոցիալական պաշտպանությունը և սոցիալական ապահովության ցանցը: Հիմնական օրենքների և իրավական ակտերի ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տվել, որ դրանցում կատարվում են շատ հաճախակի փոփոխություններ և տարբեր նորմատիվ դրույթներ հաճախ չեղարկվում են՝ այդպիսով մեծացնելով սոցիալական պաշտպանության ոլորտը կարգավորող իրավական նորմերի կիրառման շրջանակը և, հավանաբար, հանգեցնելով ծառայություն մատուցողների կողմից որոշակի ընթացակարգերի դիտավորությամբ կամ առանց դիտավորության սխալ մեկնաբանմանը կամ ոչ իրավաչափ կիրառմանը:

■ Երբ պատրաստվում էր սույն զեկույցը, Հայաստանը դեռ չուներ սոցիալական պաշտպանության համապարփակ և ծախսերի տեսանկյունից հիմնավորված ռազմավարություն, որը կերաշխավորեր սոցիալական պաշտպանության իրավունքների իրացումը և բազմաչափ աղքատության կրճատմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը: ՀՀ ԱՍՀՆ-ն հանրային քննարկման էր ներկայացրել Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման 2019-2023 թվականների ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի նախագիծը: Ռազմավարության նախագծի հիմնական նպատակներից է սոցիալական պաշտպանությունը դիտարկել որպես ներդրում մարդկային կապիտալում, այլ ոչ թե որպես ծախս, և առաջարկում է վերախմբագրել սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունը և օրենսդրությունը՝ հիմք ընդունելով կյանքի բոլոր փուլերում արձագանքելու

⁶Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի կատարողականի գնահատման 10 չափորոշիչներն են՝ ներառում/ընդգրկումը, համապատասխանությունը, համարժեքությունը, իրավունքը և արժանապատվությունը, կառավարման և կառուցվածքային կարողությունները, ֆինանսական և ֆիսկալ կայունությունը, ներդաշնակեցումը և ինտեգրումը, արձագանքումը, ծախս-արդյունավետությունը և խթանումը: Սույն գնահատումն իրականացնելու ընթացքում 2019 թվականի նոյեմբերի 8-9-ը երկօրյա աշխատաժողով է կազմակերպվել առանցքային շահագրգիռ կողմերի, այդ թվում՝ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի, ՀՀ ԿԳՄՍՆ-ի, ՀՀ ԱՆ-ի, ՀՀ ՏԿԵՆ-ի, ՀՀ ԱԼՆ-ի, ՀՀ ՖՆ-ի և կառավարության աշխատակազմի, ծրագրերի իրականացնող գերատեսչությունների և ծառայություն մատուցողների, ինչպես նաև միջազգային դոնոր կազմակերպությունների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ:

⁷Դրամական աջակցության ընտրված ծրագրերի ցանկում է Հայաստանում իրականացվող դրամական աջակցության հիմնական ծրագիրը՝ Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագիրը, որի բաղադրիչներն են ընտանեկան նպաստը, սոցիալական նպաստը և եռամսյակային հրատապ օգնությունը:

⁸Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, <https://www.president.am/en/constitution/>.

⁹Տե՛ս 82-րդ, 83-րդ և 84-րդ հոդվածները: Դրանից բացի, 16-րդ հոդվածում առաջնահերթություն է տրվում ընտանիքի պաշտպանությանը:

մոտեցումը, ինչը թույլ կտա ձևավորել անձի սոցիալական կարգավիճակի զարգացման մոտեցումներ և նվազեցնել աղքատության ազդեցությունը բնակչության բոլոր շերտերի վրա: Սակայն, ռազմավարության նախագծում ուրվագծված ՍՊ սկզբունքները և գերակա ուղղությունները (սոցիալական երաշխիքներ և ապահովություն, աշխատանքային իրավունքներ, ժողովրդագրական իրավիճակ, գենդերային հավասարություն և բռնության կանխարգելում, սոցիալական ծառայությունների տրամադրում), ավելի շուտ թեմատիկ և ավանդական բնույթ են կրում և հաշվի չեն առնում դրամական տրանսֆերտների և ծառայությունների ողջ սպեկտրը: Փաստաթղթում պատշաճ կերպով արտացոլված չեն ցնցումներին արձագանքման և ՍՊ համակարգի դիմակայունության ամրապնդման հարցերը:

Քաղաքականության համապատասխանեցումը բնակչության կարիքներին

- Հայաստանում չեն իրականացվել բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքների բացահայտմանն ուղղված համապարփակ և նպատակային հետազոտություններ: Սոցիալական պաշտպանության կարիքների գծով առկա բացերի վերլուծությունը նույնպես չի իրականացվել:
- Միևնույն ժամանակ, առկա են մեծ ծավալի հետազոտական և վերլուծական փաստաթղթեր, որոնցով փորձ է արվում գնահատելու տարբեր սոցիալական ծառայությունների/ծրագրերի հասանելիությունը, մատչելիությունը և դրանցից գոհունակության մակարդակը և/կամ բնակչության կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված սոցիալական ծախսերի արդյունավետությունը:
- Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգը բազմաշերտ է և ներառում է բնակչության առջև ծառացած սոցիալական ռիսկերի մեծ մասի չեզոքացմանն ուղղված տարբեր ծրագրեր և նախաձեռնություններ: Այդպիսի ռիսկերից են՝ եկամտի կորուստը երեխայի ծնվելու, մայրանալու, ծերանալու, հաշմանդամություն ձեռք բերելու կամ կերակրողին կորցնելու պարագայում, կամ աղքատության մեջ հայտնվելը, առողջական խնդիրներ ունենալը, աշխատաշուկայում անմրցունակ լինելը և այլն: Բնակչության հիմնական խմբերը՝ երեխաները, երիտասարդները, աշխատունակ տարիքի

անձինք և տարեցները, մեծամասամբ ընդգրկված են ՍՊ ծրագրերում, թեև որոշ խոցելի խմբեր, ինչպիսիք են 2-3 տարեկան երեխաները, փախստականները, անօթևանները, հակասոցիալական վարք դրսևորած անձինք/երիտասարդները և միջին տարիքի գործազուրկները, գրեթե ընդգրկված չեն ծրագրերում:

- Խնամքի ծառայությունների ծրագրերի մեծ մասն ունի սահմանափակ ծածկույթ, իսկ դրամական աջակցության ծավալները, ընդհանուր առմամբ, ցածր են աղքատության գծից: Ուստի, աղքատության մեղմացման կամ բնակչության թիրախային խմբի որոշակի սոցիալական ռիսկերին արձագանքման ծրագրերի մշակման հիմքում դրված խնդիրները միշտ չէ, որ լուծվում են: Օրինակ՝ աղքատ բնակչության միայն 33.3%-ն է ընդգրկված սոցիալական նպաստների ծրագրում: Միևնույն ժամանակ, սահմանված որոշակի չափանիշների հիման վրա տրամադրվող կենսաթոշակներն ու նպաստները, ինչպիսիք են ծերության նպաստը, կերակրողին կորցնելու նպաստը, երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստը և այլն, տրամադրվում են այդ չափանիշներին համապատասխանող բոլոր շահառուներին, եթե վերջիններս դիմում են այն ստանալու համար: ՉԱԾ-երն ամբողջությամբ չեն բավարարում գործազուրկության պարագայում շահառուների կարիքները (պաշտոնապես գրանցված գործազուրկների միայն 3%-ն է ընդգրկված ՉԱԾ-երում): Մինչև 2 տարեկան երեխաների միայն 35%-ն է ընդգրկված երեխայի խնամքի նպաստների ծրագրում, քանի որ ծրագիրը ներառում է միայն աշխատող ծնողներին, իսկ չաշխատող ծնողների երեխաներն ընդգրկված չեն ծրագրում:¹⁰ Հատկապես խոցելի են միջին տարիքի (45-64 տարեկան) զբաղված անձինք և կանայք, ովքեր ցանկանում են աշխատել, այդ թվում՝ աշխատանք փնտրողները, գործազուրկները կամ աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցողները, ինչպես նաև աշխատաշուկայում անմրցունակ անձինք, այդ թվում՝ կանայք և հաշմանդամություն ունեցող անձինք՝ քանի որ ֆորմալ զբաղվածությունը կամ եկամտահարկի կանոնավոր վճարումը չեն ապահովագրում այս խմբի ներկայացուցիչների սոցիալական պաշտպանությունը, մասնավորապես տնտեսական կամ առողջական ցնցումներից: Այդ խնդիրները հատկապես սրվել են՝ հաշվի առնելով գործազուրկության նպաստի չեղարկումը: Երեխաների ցերեկային

¹⁰ Հայաստանում 2020 թվականի հուլիսից կընդլայնվի երեխայի խնամքի նպաստների ծրագրի ընդգրկումը՝ ներառելով գյուղական բնակավայրերի՝ մինչև 2 տարեկան երեխա ունեցող չաշխատող ծնողներին, սակայն ծրագիրը չի ընդգրկի քաղաքային բնակավայրերի՝ մինչև 2 տարեկան երեխա ունեցող չաշխատող ծնողներին:

խնամքի ծառայություններն ընդլայնում են իրենց աշխարհագրական ծածկույթը, սակայն ներկայումս դրանք ծածկում են գնահատված կարիքների միայն 0.2%-ը, եթե դիտարկում ենք միայն աղքատ ընտանիքների երեխաների թիվը: Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների ցերեկային խնամքի ծառայությունները շատ սահմանափակ են. հիմնական այլընտրանք է մասնագիտացված հաստատություններում խնամքի ծառայությունների տրամադրումը: Նմանապես, տարեցների խնամքի ծառայությունները ծածկում են փաստացի կարիքների միայն 9%-ը, եթե դիտարկում ենք միայնակ տարեցների գնահատված թիվը:

- Ընդհանուր առմամբ, ՄՊ համակարգը ո՛չ ցնցումներին արձագանքող է և ո՛չ էլ հիմնված է ռիսկերի գնահատման վրա:¹¹ Ապահովագրական ծրագրեր, որպես այդպիսին, գոյություն չունեն: Սոցիալական և տնտեսական ռիսկերի մեղման նպատակով՝ 2014 թվականից կառավարությունը նախատեսել էր անցում կատարել դրամական աջակցության ծրագրերից դեպի խոցելի ընտանիքների կարիքների վրա հիմնված փաթեթային աջակցության ծրագրերին:¹² Այդուհանդերձ, ՄՊ համակարգը շարունակում է մեծապես հենվել դրամական աջակցության ծրագրերի վրա, իսկ սոցիալական պաշտպանության նվազագույն մակարդակը Հայաստանում մինչ օրս սահմանված չէ: Աղետների ռիսկի նվազեցմանը (ԱՌՆ) և արտակարգ իրավիճակներին պատրաստվածությանն առնչվող հարցերը միայն մասնակի են հիշատակված սոցիալական պաշտպանության մասին օրենսդրության մեջ, և նմանապես՝ սոցիալական պաշտպանությանն առնչվող հարցերը միայն մասամբ են հիշատակված արտակարգ իրավիճակների/ աղետների ռիսկի կառավարման մասին որոշ օրենսդրական ակտերում, քանի որ սոցիալական պաշտպանության և ԱՌՆ մասին համապատասխան օրենքները մշակվել են մեկը մյուսից անկախ: ՀՀ Կառավարությունը ցույց տվեց, որ ունի բավարար ներուժ՝ ռեսուրսները կենտրոնացնելու և արտակարգ իրավիճակներին արձագանքման ծրագրեր մշակելու համար, ինչպիսիք են 2020 թվականին ԶՈՎԻԴ-19 համավարակի ժամանակ ներդրված

կորոնավիրուսի տնտեսական հետևանքների չեզոքացման 19 ծրագրերը, որոնք մշակվեցին և գործարկվեցին մեկ ամսվա ընթացքում: Այդուհանդերձ, բնակչության թիրախային խմբերի բացահայտման մեխանիզմները բավարար չէին տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (SS) համակարգերի թույլ կառավարման և ՀՀ ԱՍՀՆ-ի ու ճյուղային նախարարությունների միջև ՏՀ-երի փոխկապակցվածության բացակայության պատճառով, ինչպես նաև այն պատճառով, որ տուժած բնակչության զգալի մասը հաշվառված չէր գործող տեղեկատվական համակարգերում:

- ՄՊ համակարգը բավականաչափ կենտրոնացած չէ խոցելի խմբերի և համայնքների դիմակայունության բարձրացման վրա: Սոցիալական աջակցության ծրագրերը հիմնականում ուղղված են աղքատ ընտանիքներին և անհատներին, և կիրառում են հասցեականության ապահովման պարզ մեթոդաբանություններ: Որպես արդյունք՝ այս մոդելը աջակցում է միայն սահմանափակ թվով ընտանիքների, քանի որ հաշվի չի առնում խոցելիության այլ գործոններ, ինչպիսիք են ընտանեկան բռնությունը, հմտությունների զարգացման կամ եկամուտ հայթայթելու հնարավորությունների բացակայությունը, կլիմայական ցնցումները կամ անապահով կենսապայմանները և այլ գործոններ:

Քաղաքականությունների մշակման գործընթաց

- ՀՀ ԱՍՀՆ-ն Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության ոլորտի համար պատասխանատու հիմնական գերատեսչությունն է, թեև վերջինիս լիազորությունները ավելի ու ավելի են կապվում մի շարք այլ ճյուղային նախարարությունների լիազորությունների հետ: Բոլոր կենսաթոշակները, սոցիալական աջակցության նպաստները և զբաղվածության ծրագրերը, ինչպես նաև սոցիալական ծառայությունների մեծ մասը գտնվում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի վարչարարության ներքո: Չնայած որ առողջապահության և կրթության հասանելիության ապահովումը, ներառյալ ծառայությունները, սոցիալական պաշտպանության համակարգի առանցքային բաղադրիչներն ու շարժիչ ուժն են, դրանք դուրս են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի պատասխանատվության

¹¹Սույն գեկույցը վերջնականացվել է ԶՈՎԻԴ-19 համավարակի հետևանքով ստեղծված ճգնաժամի ժամանակ, որը գործնականում ցույց է տալիս ցնցումներին արձագանքող ՄՊ համակարգ ունենալու կարևորությունը: Թեև կառավարությունը մշակել է կոռուպցիոն սոցիալ-տնտեսական հետևանքները վերացնող աջակցության 19 ծրագիր՝ աջակցելու բնակչության առավել խոցելի խմբերին և արտակարգ դրության ժամանակ իրենց եկամտի աղբյուրը կորցրած անձանց, սակայն այս արձագանքման ծրագրերի կառավարման ընթացքում պարզ է դարձել, որ բացակայում են թիրախային խմբերի խնդիրների բացահայտման և դրանց հասցեավորման հստակ սահմանված սխեմաները:

¹²Սա կառավարության կողմից օգտագործվող նոր եզրույթ է՝ հաշվի առնելով, որ սոցիալական աջակցությունը պետք է տրամադրվի կարիքների ամբողջական գնահատման հիման վրա և դուրս գա նպաստների բաշխման շրջանակից, ինչպես նաև կապվի ծառայությունների և ՉԱԾ-երի հետ:

շրջանակից: 2020-2022 թվականների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրում (ՄԺԾԾ) առաջին անգամ նշված է, որ սոցիալական պաշտպանության ոլորտի գործունեությունը սերտորեն կապված է Առողջապահության նախարարության (ՀՀ ԱՆ), Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարության (ՀՀ ԿԳՄՍ), Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության (ՀՀ ՏԿԵՆ), Պաշտպանության նախարարության (ՀՀ ՊՆ) և այլ գերատեսչությունների գործունեության հետ: Այս դրական տեղաշարժը, ինչպես նաև անցումը ծրագրային բյուջետավորման, մեծացնում են հույսը, որ ծրագրերի նպատակային և ծախսային արդյունավետությունը կբարձրանա նաև միջգերատեսչական համագործակցության ընդլայնման շնորհիվ:

- Օրենսդրական ակտերի նախագծերը դրվում են հանրային քննարկման e-draft.am էլեկտրոնային հարթակի միջոցով և/կամ կազմակերպվում են դրանց հանրային լսումներ, աշխատաժողովներ, կլոր-սեղան քննարկումներ՝ ապահովելով բոլոր շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը (օրինակ՝ կանանց իրավապաշտպան կազմակերպությունների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության կազմակերպությունների, երեխաների պաշտպանության ցանցի, արհմիությունների, զարգացման գործընկերների և այլն): Սակայն, օրինաստեղծ գործընթացն, ըստ երևույթին, ավելի շատ կենտրոնացած է օրենսդրության նախապատրաստման և ընդունման, քան թե քաղաքականությունների և ռազմավարությունների բաց քննարկումների վրա, մինչդեռ վերջիններիս ընթացքում նույնպես հնարավոր է գտնել խնդիրների այլընտրանքային լուծման եղանակներ: ՍՊ ոլորտը համակարգող առանձին մարմին գոյություն չունի, սակայն կան ոլորտին առնչվող հարցերով խորհրդատվական խորհուրդներ/հանձնաժողովներ (օրինակ՝ ընտանեկան բռնության, երեխաների պաշտպանության հարցերով հանձնաժողովները, Հանրապետական եռակողմ հանձնաժողովը և այլն) և հանրային խորհուրդներ, որոնք ապահովում են քաղաքականությունների մշակման ընթացքում միջգերատեսչական խմբերի և շահագրգիռ կողմերի աշխատանքների որոշակի համակարգումը:
- Ժամկետների առումով չափազանց սուղ են օրենքների և նորմատիվ ակտերի նախագծերի

մշակման ու ներկայացման համար ոլորտային նախարարություններին ներկայացվող իրավական և ընթացակարգային պահանջները, ինչն ավելացնում է ճնշումներն օրենսդրական ակտերը կազմողների վրա՝ նվազեցնելով այն խնդիրների մանրակրկիտ քննարկման հնարավորությունները, որոնք վերջիններս փորձում են լուծել օրենսդրական ճանապարհով: Օրենսդրության մեջ փոփոխությունների կատարման բարձր հաճախականությունը վկայում է այն մասին, որ օրենսդրական նախագծերը միշտ չէ, որ ի սկզբանե բավականաչափ մտածված են, ինչի հետևանքով բազմիցս հետագա լրամշակման կարիք են ունենում մեծացնելով նախարարությունների աշխատակազմերի աշխատանքային ծանրաբեռնվածությունը:

Քաղաքականությունների իրականացում և կառուցվածքային կարողություններ

- ՀՀ ԱՍՀՆ-ն պատասխանատու է քաղաքականությունների մշակման և ծառայությունների տրամադրման կանոնները, որակի չափորոշիչներն ու չափանիշները սահմանելու համար: ՍՊ ծրագրերի/ծառայությունների իրականացման/տրամադրման գործընթացն ապահովում են մասնագիտացված կառույցները (Սոցիալական ապահովության ծառայությունը (ՍԱԾ), Զբաղվածության պետական գործակալությունը (ԶՊԳ), Բժշկասոցիալական փորձաքննության գործակալությունը (ԲՍՓԳ)): Այդուհանդերձ, քաղաքականությունների մշակման և իրականացման գործընթացների տարանջատումը միշտ չէ, որ հստակ է: ՀՀ

¹⁴There are no estimates available of the prevalence of fraud in the FLSEB system, although the recent proceedings suggest that it exists. Also, according to the 2017 M&E report, about 7 percent of eligibility suspensions were due to the inaccurate data provided by applicants, meaning that the verification was not done properly.

ԱՄՅՆ-ից բացի, սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի համար պատասխանատու են նաև ՀՀ ԱՆ-ն, ՀՀ ԱԻՆ-ը, ՀՀ ՏԿԵՆ-ը և ՀՀ Արդարադատության նախարարությունը (ԱրՆ), որոնք սովորաբար, պատասխանատու են քաղաքականությունների մշակման համար: Սակայն, այս առումով ևս լինում են խնդիրներ, քանի որ երբեմն ոլորտային նախարարությունները ներգրավվում են ծրագրերի իրականացման գործընթացում, իսկ մասնագիտացված կառույցները զբաղվում են քաղաքականությունների մշակմամբ, ինչը հանգեցնում է գործառույթների վերածածկի և դրանց ոչ հստակ տարանջատմանը:

- 2010 թվականից Կառավարությունը որդեգրել է բնակչության անապահով և խոցելի խավերին սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների մատուցման համալիր/ ինտեգրված մոտեցումը, որն ուղղված է սոցիալական ծառայությունների հասանելիության և դրանց որակի բարելավմանը, ինչպես նաև բնակչության խոցելի խմբերի սոցիալական մեկուսացման նվազեցմանը: Նախատեսվում է մինչև 2022 թվականի ավարտը Հայաստանում ստեղծել սոցիալական ծառայությունների 52 համալիր կենտրոն, որոնց միջոցով մեկ հարկի տակ հասանելի կդառնան բոլոր հիմնական սոցիալական ծառայությունները:
- Համայնքների խոշորացման բարեփոխումների շրջանակում, որը ենթադրում է փոքր համայնքների ընդգրկում խոշորացված համայնքային միավորումներում, 5000-ից ավելի բնակչություն ունեցող յուրաքանչյուր համայնք պետք է ունենա համայնքային սոցիալական աշխատող: Մինչ բարեփոխումն ընթացքի մեջ է, առկա են համայնքային սոցիալական աշխատողների պաշտոնները համալրելու համար որակավորված կադրեր գտնելու, սոցիալական աշխատողների մասնագիտական պատրաստվածության մակարդակը բարձրացնելու, տեղական բյուջեներից ֆինանսավորման, ինչպես նաև սոցիալական դեպք վարողների և այլոց հետ հարաբերությունների կանոնակարգման հետ կապված խնդիրներ:
- ՀՀ կառավարության նախաձեռնությունը սոցիալական ծառայությունների մատուցման ոլորտում առավել ակտիվ ներգրավելու մասնավոր և հասարակական կազմակերպություններին հիմնարար փոփոխություն է: Սոցիալական ծառայությունների մատուցման պայմանագրերի կնքումը (պատվիրակումը) Կառավարության համար դառնում է ծառայությունների մատուցումը պատվիրակելու և համայնքային ծառայություններին ֆինանսավորելու հիմնական

ուղղություններից մեկը՝ այդպիսով ընդլայնելով սոցիալական պաշտպանության համակարգի ծրագրերի ծածկույթը և մշակութային փոփոխություն բերելով Հայաստանում սոցիալական ծառայությունների մատուցման ոլորտում:

- Կառուցվածքային կարողությունները (անձնակազմ, սարքավորումներ, ֆինանսական կապիտալ), որոնք անհրաժեշտ են քաղաքականությունների ու ծրագրերի մշակման, իրականացման և մշտադիտարկման, դրանց իրականացման վերահսկողության համար, բավարար չեն ոլորտի բոլոր մասնակիցների և ծրագրերի պարագայում: Սոցիալական աշխատողները հաճախ չունեն անհրաժեշտ հմտություններ և գործիքներ՝ խոցելի անձանց հետ համալիր աշխատանք պահանջող «դեպք վարողներ» հանդիսանալու համար: Ուստի, նրանք պետք է վերապատրաստվեն և զինվեն անհրաժեշտ հմտություններով ու գործիքներով, որպեսզի կարողանան գնահատել և վարել սոցիալական դեպքերը: Սոցիալական աշխատանքի մասին օրինագծի ընդունումն այս առումով կարող է լավ հնարավորություն լինել: Ընդհանուր առմամբ, ծրագրերում ներգրավված աշխատողների թիվը, որոնք ունեն համապատասխան պատրաստվածություն իրենց առջև դրված խնդիրները կատարելու համար, բավարար է, սակայն ոչ միշտ է այդպես բոլոր ծրագրերի համար: Բոլոր ծրագրերի համար սահմանված են դրանց իրականացման գործընթացի կառավարման հստակ կառուցվածքագործառնությունները ընթացակարգեր: Ծրագրերի իրականացման աշխատանքներում ներգրավված պաշտոնյաները և աշխատողները ուղղորդվում են համապատասխան օրենքներով և ենթաօրենսդրական ակտերով:

Հանրային ծախսեր և ֆինանսավորում

- Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ծախսերը ՀՆԱ-ի նկատմամբ միջինում երկու անգամ ավելի քիչ են ՏՀԶԿ անդամ երկրների միջին ցուցանիշից: 2018 թվականին ՍԴ ծրագրերի ֆինանսավորմանն ուղղված ծախսերը կազմել են պետական բյուջեի ծախսերի գրեթե մեկ երրորդը կամ ՀՆԱ-ի մոտ 7%-ը: Ֆինանսական միջոցների ծավալները բավարար չեն բազմաչափ աղքատության խնդիրների լուծմանն ու բնակչության կարիքների բավարարմանն ուղղված համապատասխան ՍԴ քաղաքականությունն ու ծրագրերն իրականացնելու համար:
- Ծախսերի կառուցվածքը արտացոլում է բնակչության կարիքների մեծ մասը, սակայն կենտրոնացած է սահմանափակ թվով

սոցիալական պաշտպանության խնդիրների լուծման վրա. միջոցների մեծ մասն ուղղվում է կենսաթոշակների և սոցիալական նպաստների վճարմանը: Կենսաթոշակները և այլ սոցիալական տրանսֆերտները կլանում են ՍՊ ոլորտին հատկացվող բյուջեի գրեթե 85%-ը (ընդ որում՝ մեծ մասը կենսաթոշակների գծով)՝ թողնելով շատ սահմանափակ միջոցներ ոչ դրամական ձևով մատուցվող սոցիալական ծառայությունների համար:

- Պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային համակարգը չի դիտարկվել այս գնահատման շրջանակներում, թեև 2019 թվականին պետական բյուջեի 3.2%-ը հատկացվել է պետության՝ պարտադիր կուտակային բաղադրիչի մասնակիցների կողմից կատարվող 10% պարտադիր վճարների ընդհանուր ծավալի 75%-ի չափով պարտավորության կատարմանը: Ծերության, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու կենսաթոշակները և մայրության նպաստները կապված են ֆորմալ զբաղվածության հետ: Այդուհանդերձ, ֆորմալ զբաղվածության ոլորտում աշխատանքային ստաժի տարիներն են հանդիսանում կենսաթոշակի իրավունքը որոշելու և նշանակելու միակ նախապայմանը, մինչդեռ վճարված եկամտային հարկի չափը կամ եկամտային հարկ վճարելու կարողությունը հաշվի չի առնվում:
- Թեև ՍՊ ծրագրերը հիմնականում ֆինանսավորվում են պետական բյուջե վճարված հարկերի հաշվին, կան նաև այլ բարեգործական աղբյուրներ, որոնք աջակցում են այդ ծրագրերին:¹³ Կառավարությունն աստիճանաբար անցում է կատարում նաև ծառայությունների մատուցման պատվիրակման (համաֆինանսավորող) մեխանիզմներին՝ ՍՊ համակարգում ներգրավելով ավելի շատ մասնավոր և հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ) ռեսուրսներ:
- Ծրագրերի մեծ մասի բյուջեն որոշվում է պատմականորեն և բյուջետային միջոցների առկայության հիման վրա: Ծախսերի առաջնահերթությունները որոշվում են Կառավարության ծրագրի, ՄԺԾԾ-ի և տարեկան բյուջեի հիման վրա՝ հաշվի առնելով պատմական միտումները, ծրագրերի ծածկույթը և բյուջետային միջոցների առկայությունը: Փաստերի վրա հիմնված բյուջետավորումը, ներառյալ միջոցառումների գծով ծախսերի հաշվարկը, դեռ լայնորեն չի կիրառվում: Ծրագրային բյուջետավորման (ԾԲ) ներդրման բարեփոխումը նպատակ ունի կանոնակարգելու

ազգային զարգացման ռազմավարական պլանավորման և բյուջետային պլանավորման գործընթացները, սակայն, հաշվի առնելով, որ ԾԲ բարեփոխումն առաջին անգամ ամբողջությամբ իրականացվել է 2019 թվականին, նշված պլանավորման գործընթացների միջև կապերը թույլ են և մշտական բնույթ չունեն:

- Անկանխատեսելի հանգամանքների և ճգնաժամային իրավիճակների ի հայտ գալու դեպքում ֆինանսավորման ծավալները սահմանափակ են, թեև կան որոշակի դրույթներ, որոնց միջոցով ապահովվում է տնտեսական տատանումների և անսպասելի ցնցումների ժամանակ նպաստների տրամադրումը: Այնուամենայնիվ, դա խնդրի մասնակի լուծում է:

Մշտադիտարկման և գնահատման համակարգեր

- ՀՀ ԱՍՀՆ-ն պատասխանատու է ՍՊ ծրագրերի մեծ մասի մշտադիտարկման և գնահատման (ՄԱԳ) համար, չնայած այդ ծրագրերի մեջ չեն մտնում այլ ոլորտային նախարարությունների պատասխանատվության ներքո գործող ծրագրերը: ՍՊ համակարգի մշտադիտարկման և գնահատման մեկ ընդհանուր միասնական ՄԱԳ համակարգ գոյություն չունի: Թեև բազմաոլորտային ՍՊ ռազմավարությունների համար, ինչպիսին է օրինակ Երեխայի իրավունքների պաշտպանության համալիր ծրագիրը, մանրամասնորեն սահմանված է ներգրավված բոլոր կողմերի կատարողական ցուցանիշների ցանկը, դրանց ՄԱԳ գործընթացը համակարգված կերպով չի իրականացվում:
- ՀՀ ԱՍՀՆ-ն փորձում է գրեթե բոլոր ՍՊ ծրագրերի համար ստեղծել ՄԱԳ մեկ ընդհանուր շրջանակ և այդ նպատակով իրականացրել է այդ ծրագրերի արտաքին գնահատումներ: Սա աննախադեպ պրակտիկա է կառավարության համար և անհրաժեշտ է, որ այն կանոնավոր կերպով շարունակվի: ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից պատրաստված բոլոր հաշվետվությունները հրապարակված են նախարարության կայքում:
- ՄԱԳ իրականացման արդյունքում կազմված, այդ թվում՝ զարգացման գործընկերների և այլ գործընկերների կողմից մշակված հաշվետվություններում/զեկույցներում տեղ գտած բացահայտումներն ու առաջարկությունները, որպես կանոն, օգտագործվում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի և այլ նախարարությունների կողմից՝ ՍՊ ծրագրերի իրականացման քաղաքականությունները և գործընթացը բարելավելու համար, սակայն դա արվում է ոչ համակարգված կերպով:
- ՍՊ ծրագրերի վերաբերյալ տվյալների

¹³ Բնականաբար բարեգործական աղբյուրներ են հանդիսանում, օրինակ, մասնավոր հիմնադրամները, ՀԿ-ների միջոցները, միջազգային ՀԿ-ները, եկեղեցիները և այլն:

կառավարման ազգային համակարգ գոյություն չունի: Բոլոր նախարարություններն ունեն իրենց սեփական վարչական տվյալների կառավարման համակարգերը, որոնք ինտեգրված չեն: Գերատեսչությունների միջև տվյալների փոխանակման գործընթացը կանոնակարգվում է Կառավարության որոշումներով, եթե կա տվյալների փոխանակման անհրաժեշտություն: Գոյություն չունի ՄԴ համակարգի բոլոր ծրագրերի վերաբերյալ վարչական տվյալների հաշվառման մեկ միասնական, ներդաշնակեցված ստանդարտ, ինչն էլ սահմանափակում է շահառուների նույնականացման գործընթացը և հանգեցնում է ծրագրերի կրկնողության դեպքերի:

Ընտրության չափորոշիչներ և ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմաններ

- Ծրագրերի գնահատման, ինչպես նաև մասնակցային աշխատաժողովի քննարկումների արդյունքները ցույց տվեցին, որ ՄԴ ծրագրերի համապատասխան օրենքներն ու նորմատիվ ակտերը հստակ սահմանում են ծրագրերում ընդգրկման կանոնները և շահառուների ընտրության չափորոշիչները, ինչպես նաև ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմանները, հաշվառման ընթացակարգերն ու պահանջվող փաստաթղթերը, սպասելու ժամանակաշրջանը և կրկնակի դիմելու պայմանները: Այդուհանդերձ, գնահատման արդյունքները ցույց տվեցին նաև, որ նշված չափանիշները և պայմանները դեռ բարելավման կարիք ունեն: Որոշ չափորոշիչներ պետք է վերանայվեն, որպեսզի, կանխեն շահառուներին ընտրելիս հնարավոր սխալ մեկնաբանությունները և/կամ թյուր ընկալումները, մասնավորապես ՉԱԾ-երի և խնամքի ծառայությունների պարագայում:

Նպաստների/դրամական վճարների չափի սահմանումը

- Նպաստների/դրամական վճարների գումարները ցածր են և ինչ-որ չափով փոխկապակցված են նվազագույն պարենային զամբյուղի հետ: Դրանք կապված չեն նվազագույն կենսաապահովման (նվազագույն սպառողական զամբյուղի կամ աղքատության գծի), ինչպես նաև շահառուների կոնկրետ կարիքների հետ: Նպաստների/դրամական վճարների չափերը սահմանում է ՀՀ Կառավարությունը, սակայն դրանց սահմանման համար ոլորտային մասնագետների ու շահեկիցների հետ բավարար

խորհրդատվություն-քննարկումներ չեն կազմակերպվում, իսկ վճարումների չափերի ճշգրտումները կամ փոփոխությունները կրում են տարերային բնույթ և մեծապես կախված են առկա բյուջետային միջոցներից: Նպաստների չափի ինդեքսավորում չի կիրառվում:

- Այնուամենայնիվ, սոցիալական տրանսֆերտները, ներառյալ աշխատանքային կենսաթոշակները, Հայաստանում շարունակում են մնալ աղքատության կրճատման կարևոր գործիք: Վիճակագրական կոմիտեի՝ Տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված ամենամյա հետազոտության արդյունքների համաձայն, եթե նպաստների վճարումները դադարեցվեին և աղքատները չկարողանային այդ կորուստը փոխհատուցել այլ աղբյուրներից, ապա աղքատության և ծայրահեղ աղքատության մակարդակը զգալիորեն կաճեր:
- Նպաստների վճարման կամ ծառայություններից օգտվելու առումով պայմանականություններ Հայաստանում չեն կիրառվում: Յուրաքանչյուր ծրագիր ունի միայն հստակ սահմանված ընթացակարգեր՝ թիրախային բնակչության և շահառուների ընտրության չափորոշիչների որոշման, ինչպես նաև նպաստների վճարման կամ ծառայությունների մատուցման համար: Նպաստները նշանակվում և ծառայությունները մատուցվում են, եթե դիմողը համապատասխանում է ծրագրի պահանջներին և ծրագրում ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմաններին: Յուրաքանչյուր ծրագրի համար համապատասխան օրենքներով և կանոնակարգերով հստակ սահմանված են նաև նպաստների/վճարումների դադարեցման և ծրագրից դուրս գալու կանոնները:

Ծրագրերին մասնակցության խթանիչները

- Ծրագրեր մշակելիս քիչ ուշադրություն է դարձվում աշխատողների, գործատուների կամ ՄԴ ծրագրերի վարչարարությամբ զբաղվող մասնագետների խրախուսման հանգամանքին: ՄԴ ծրագրերը բավարար չափով չեն խթանում նաև ծրագրերում ընդգրկված աշխատող անձանց վարքագծային փոփոխությունները, որպեսզի նրանք շահագրգռված լինեն ունենալու ֆորմալ զբաղվածություն, վճարեն եկամտային հարկը և կատարեն խնայողություններ, ինչպես նաև ակտիվ մասնակցություն ունենան աշխատաշուկայում, քանի որ աշխատավարձերը ցածր են, իսկ շահառուները վախենում են կորցնել նպաստի իրավունքը և զրկվեն դրա

¹⁷As mentioned above, the COVID-19 pandemic lock-down demonstrated that this is true. At the same time, it is worth mentioning that the Government could mobilize resources to respond to some extent to the socioeconomic consequences of the pandemic. Yet informal employees have no or very limited access to support schemes.

¹⁸Only 33.3 percent of the poor population receives social assistance benefits (Armstat, 2019).

© UNICEF Armenia/2020/Mahari

հետ կապակցված այլ արտոնություններից: ՄՊ ծրագրերը հավասարապես չեն խրախուսում ծրագրերի վարչարարությամբ զբաղվող մասնագետներին ծրագրերում ներգրավել դրա իրավունքն ունեցող բոլոր շահառուներին և տրամադրել որակյալ ծառայություններ, ինչպես նաև նախատեսված չեն գործատուների վարքագծի խթանման մեխանիզմներ՝ իրենց աշխատողներին գրանցելու հարցում շահագրգռված լինելու առումով:

Բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմներ

- Ուսումնասիրված ծրագրերի շրջանակներում գործող բողոքարկման մեխանիզմները կարգավորվում են համապատասխան օրենքներով և Կառավարության որոշումներով: Ֆիզիկական անձինք կարող են գրավոր բողոքներ ներկայացնել ծրագիրն իրականացնող գերատեսչության ղեկավարին, սակայն բողոքների և գանգատների վերաբերյալ առկա տեղեկատվությունը սահմանափակ է և թույլ չի տալիս պատշաճ վերլուծություն կատարել: Թե՛ գծերի մեծ ծանրաբեռնվածությունը, ստացված բողոքների ու գանգատների քանակը, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակին հասցեագրված բողոքները վկայում են այն մասին, որ ՄՊ քաղաքականությունների կիրարկման գործնական մեխանիզմները դեռ բարելավման կարիք ունեն:

- Ընդհանուր առմամբ, գործում են ծրագրերի կանոններին համապատասխանությունն ապահովելու և սխալների ու կեղծիքների դեպքերը նվազագույնի հասցնելու համար հզոր և արդյունավետ մեխանիզմներ, սակայն ոչ բոլոր ծրագրերի համար: Ոչ դրամական աջակցության ծրագրերը չունեն օրենսդրության կիրարկումն ապահովող հզոր մեխանիզմներ, իսկ Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագրի (ԸԿԲՆԾ) պարագայում անհրաժեշտ է բարելավել ծրագրի ընդգրկման հետ կապված ռիսկերի, ծրագրում շահառուների ներառման/բացառման սխալների և այլ գործոնների կառավարման գործընթացը: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց խնամքի և այլ ծառայությունների մատուցման ծրագրերի պարագայում պահանջվում է ունենալ շահառուների հետ հետադաձ կապի ապահովման և ծառայությունների մատուցման վերաձեռնարկի դեպքերը բացառելու համար բարելավված մեխանիզմներ:

Տեղեկատվության տարածում և իրազեկվածության բարձրացում

- ՄՊ ծրագրերի, այդ թվում՝ շահառուների ընտրության չափորոշիչների մասին հանրային իրազեկման մակարդակը բարձր է, սակայն ծառայությունների և ՉԱԾ-երի մասին հանրությունն, ընդհանուր առմամբ, բավարար

իրագրված չէ: Սոցիալական ծառայությունների, դրանց ընդգրկման և շահառուների ընտրության կանոնների, ծառայությունների մատուցման չափորոշիչների և բողոքարկման մեխանիզմների մասին հանրային իրազեկումն ապահովում են Նախարարությունը և վերջինիս հետ փոխկապակցված կառույցները՝ Սոցիալական ապահովության ծառայությունը (ՍԱԾ), Զբաղվածության պետական գործակալությունը (ԶԴԳ) և Բժշկասոցիալական փորձաքննության գործակալությունը (ԲՍՓԳ)՝ յուրաքանչյուրն իր պաշտոնական կայքի միջոցով: Այդուհանդերձ, ծրագրերի մասին հանրային իրազեկվածության մակարդակը տարբեր է. հանրությունը շատ լավ տեղեկացված է կենսաթոշակների և նպաստների մասին, ինչն այդպես չէ խնամքի ծառայությունների և ԶԱԾ-երի պարագայում:

- Սոցիալական ցանցերի միջոցով տեղեկատվության տարածումը հանրային իրազեկվածության մակարդակը բարձրացնելու համար մեծ հնարավորություն է: Այդուհանդերձ, հաշվի առնելով, որ սոցիալական ծրագրերը հաճախ ուղղված են բնակչության առավել խոցելի խմբերին, այդ աղբյուրներից օգտվելու խնդիրներ կարող են առաջանալ տարեցների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և այլոց համար, որոնց պարագայում պետք է կիրառվեն նրանց կարիքներին առավել հարմարեցված միջոցներով տեղեկատվության տարածման մոտեցումներ:

Նույնականացում

- Հանրային ծառայությունների համարանիշը (ՀԾՀ) նույնականացման եզակի համար է, որն օգտագործվում է բոլոր ոլորտներում (առողջապահություն, սոցիալական ծառայություններ, բանկային ծառայություններ, կրթություն, հարկային ոլորտ, զբաղվածություն և այլն) ֆիզիկական անձանց նույնականացնելու համար: Զաղաքական կամ կրոնական համոզմունքներից ելնելով՝ ՀԾՀ-ից հրաժարվող անձանց տրվում է ՀԾՀ չունենալու մասին տեղեկանք (որը կրկին համարակալված է և օգտագործվում է բոլոր համակարգերում անձին նույնականացնելու համար): Առանց ՀԾՀ-ի կամ ՀԾՀ չունենալու մասին տեղեկանքի, ֆիզիկական անձինք չեն կարող հաշվառվել պետության կողմից մատուցվող ծառայություններից օգտվելու համար, դիմել կենսաթոշակների, նպաստների, զբաղվածության ծառայությունների, առողջապահական ծառայությունների կամ կրթական ծառայությունների համար, փոխառություն կամ վարկ վերցնել կամ բիզնես գրանցել և այլն:
- Խնամքի ծառայությունների, ինչպիսիք

են ՀԿ-ներին պատվիրակված ցերեկային խնամքի ծառայությունները, և խնամքի հաստատությունների բեռնաթափման ծրագրի պարագայում ՀԾՀ չի պահանջվում: Երեխաների հաշվառումն իրականացվում է երեխայի ծննդյան վկայականի և ծնողների անձնագրի/ նույնականացման քարտի հիման վրա:

Ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգում

- Դրամական աջակցության ծրագրերի պարագայում, որոնք համընդհանուր բնույթ են կրում և հիմնված են օրենքով սահմանված մի շարք չափանիշների (ծնունդ, մահ, տարիք և սոցիալական կարգավիճակ) վրա, ընդգրկվելու իրավունքը ստուգվում է համապատասխան փաստաթղթերի, ինչպես նաև ՀԾՀ/նույնականացման քարտի միջոցով: Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագրի (ԸԿԲՆԾ), ԶԱԾ-երի և խնամքի ծառայությունների պարագայում պահանջվում են լրացուցիչ փաստաթղթեր, որոնք շահառուները պարտավոր են հավաքագրել և ներկայացնել՝ ծրագրերում ընդգրկվելու իրենց իրավունքն ապացուցելու համար:
- ԶԱԾ-երի և խնամքի ծառայությունների պարագայում ընտրությունը պայմանավորված է որոշակի կատեգորիաների պատկանելիությամբ: Բոլոր ԶԱԾ-երի պարագայում պահանջվում է ունենալ աշխատանք փնտրողի կամ գործազուրկի կարգավիճակ և հաշվառված լինել «Գործ» ՏՀ-ում: Ի տարբերություն այլ ծրագրերի՝ առավել շատ փաստաթղթեր պահանջվում են ԸԿԲՆԾ-ին դիմելու համար՝ պայմանավորված ծրագրի բնույթով, որը ենթադրում է ընտանիքի կենսապահովման և անապահովության մակարդակի գնահատում:
- Սոցիալական գնահատման համակարգում դիմողներին հաշվառելուց հետո, սոցիալական աջակցության տարածքային բաժինը/ գործակալությունը (միասին՝ մարմինները ՍԱՏՍ) նախաձեռնում է այլ շտեմարանների տվյալների հետ հավաքագրված տվյալների ստուգման գործընթացը՝ դիմումը ներկայացնելու պահից 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում, առցանց հարցում ուղարկելու միջոցով: Սակայն, ծրագրի անձնակազմի հետ անցկացված հարցազրույցների արդյունքները ցույց են տվել, որ հարցումը կատարվում է ոչ առցանց ռեժիմով, ինչը մի շարք խնդիրներ է առաջացնում անձնակազմի համար:
- ԸԿԲՆԾ-ում կոնկրետ ընտանիքի ընդգրկվելու իրավունքի ստուգման գործընթացն ավարտին հասցնելու համար տվյալ սոցիալական դեպքը վարողը պետք է տունայց կատարի:
- Թեև շահառուների նույնականացման և

հաշվառման վարչական գործընթացներն իրենցից բարդություն չեն ներկայացնում փորձառու աշխատակազմի համար, ՍԾՏԿ-ի աշխատակիցները գերծանրաբեռնված են, ունենալով նաև այլ պարտականություններ, ներառյալ չափազանց մեծ ծավալի թղթաբանությամբ զբաղվելու անհրաժեշտություն, չնայած այն հանգամանքին, որ բոլոր համապատասխան փաստաթղթերի էլեկտրոնային տարբերակները պահպանվում են համակարգում:

- Ծրագրերին դիմելու, նույնականացման և ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգման գործընթացները ՍՊ բոլոր ծրագրերի պարագայում շահառուների համար իրականացվում է անվճար, սակայն անհրաժեշտ փաստաթղթերի, ինչպիսիք են տեղեկանքները և վկայականները, հավաքագրման համար կարող են պահանջվել որոշակի ծախսեր (տրանսպորտային ծախսեր, պետական տուրքեր, փաստաթղթերի պատճենահանման ծախսեր, նոտարական վճարումներ և այլն):

Ծրագրերում ընդգրկում

- Ընդգրկման իրավունքի ստուգման փուլին հաջորդում է ծրագրում ընդգրկման փուլը: Եթե դիմողը համապատասխանում է ծրագրում ընդգրկման չափորոշիչներին և վերջինիս կողմից ներկայացված փաստաթղթերի ստուգման ու ՏՀ տվյալների հետ դրանց խաչաձև համադրման արդյունքում պարզվում է, որ ներկայացված տվյալները արժանահավատ և ճիշտ են, ապա ծրագրին դիմած անձն ինքնաբերաբար ընդգրկվում է ծրագրում: Ընտրված ծրագրերում ընդգրկվելու համար բոլոր դիմողները պետք է սպասեն որոշակի ժամանակ: Բոլոր ծրագրերի պարագայում դրանցում ընդգրկման պահանջներն ու փուլերը սահմանված են համապատասխան իրավական փաստաթղթերով: Միայն ՀԿ-ներին պատվիրակված ծրագրերի պարագայում է շահառուների ընդգրկման գործընթացը մեծապես կախված ՀԿ-ի որոշումներից, սակայն այս դեպքում նույնպես ՀԿ-ներն առաջնորդվում են ծրագրում ընդգրկման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերին ներկայացվող պահանջներով, շահառուների ընտրության սահմանված չափորոշիչներով և գործընթացն իրականացնում են շահառուների գրավոր դիմումների հիման վրա:
- ՍՊ ծրագրերի մեծ մասի համար պահանջվում

է ներկայացնել մշտական հաշվառման հասցե, ինչն անհնար է անօթևանների պարագայում, որոնք մեծամասամբ դուրս են մնում սոցիալական ծրագրերից: Նպաստների տրամադրումը կարող է մերժվել վարչական վարույթի ընթացքում, եթե տնային տնտեսության/ընտանիքի ներկայացուցիչը չի կարողանում ներկայացնել ամբողջական և արժանահավատ փաստաթղթեր:

- Չնայած մանրամասն ստուգման ընթացակարգերին՝ ծրագրերում շահառուների ընդգրկման գործընթացում թույլ տրվող խախտումներն ու կեղծիքները դեռ խնդիր են, հատկապես ԸԿԲՆԾ-ի իրականացման համար:¹⁴ Բացառություն չեն կազմում նաև այլ ՍՊ ծրագրերը:
- Թեև ենթակառուցվածքների մատչելիությունը խնդիր չէ քաղաքաբնակների համար, այն բավականին լուրջ խնդիր է գյուղաբնակների համար՝ պայմանավորված միջհամայնքային տրանսպորտային միջոցների պակասով կամ բացակայությամբ և ճանապարհների վատ որակով:
- Կենտրոնների մեծ մասի ենթակառուցվածքները մատչելի չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար: Համալիր սոցիալական ծառայությունների կենտրոնների ստեղծման նոր փուլն իրականացնելիս այս հանգամանքը հաշվի է առնված:
- Ընտանեկան նպաստ և սոցիալական նպաստ ծրագրերի շահառու տնային տնտեսությունները/ընտանիքները պետք է յուրաքանչյուր 12 ամիսը մեկ ներկայացնեն դիմում-հայտարարագիր և անհրաժեշտ փաստաթղթեր՝ բացառությամբ եկամուտների մասին տեղեկատվության, որը եռամսյակային կտրվածքով ինքնաբերաբար ստուգվում է ՏՀ համակարգերի միջոցով: Շահառուները պարտավոր են իրենց տնային տնտեսության կազմում կամ եկամուտներում տեղի ունեցած ցանկացած փոփոխության մասին տեղեկացնել իրենց սոցիալական դեպքը վարողին:

Նպաստների/դրամական վճարների տրամադրում

- Դրամական նպաստների տրամադրման մեխանիզմը սահմանված է օրենքով և անվճար է:
- Սոցիալական աջակցության նպաստների և կենսաթոշակների մեծ մասը վճարվում է կանխիկ եղանակով: Նպաստները կարող են շահառուներին փոխանցվել տանը կամ փոստային բաժանմունքներում, մինչդեռ երեխայի

¹⁴Չկան գնահատականներ այն մասին, թե որքանով են կեղծիքների դեպքերը տարածված ԸԿԲՆԾ-ի իրականացման գործընթացում, սակայն վերջին վարույթները ցույց են տալիս, որ այդպիսի դեպքեր կան: Դրանից բացի, 2017 թվականի ՄԱԳ զեկույցի համաձայն՝ ծրագրերին մասնակցության իրավունքի կասեցման շուրջ 7% դեպքերը պայմանավորված են եղել քաղաքացիների կողմից ոչ ճշգրիտ տվյալների տրամադրման հանգամանքով (ինչը նշանակում է, որ տվյալների ստուգումը պատշաճ կերպով չի իրականացվել):

ծննդյան միանվագ նպաստը, մայրության և երեխայի խնամքի նպաստները վճարվում են բացառապես բանկային փոխանցման միջոցով: Հայաստանում սմարթ քարտերը կամ բջջային հեռախոսները չեն օգտագործվում որպես վճարային միջոցներ:

- Դրամական նպաստների վճարման գործընթացը մանրակրկիտ ստուգում է անցնում: Վճարային կետերի քանակը, դրանց ենթակառուցվածքները և ընդգրկումը բավարար են դրամական փոխանցումների հուսալիությունը և դյուրամատչելիությունը ապահովելու համար. փոստային բաժանմունքների աշխարհագրական ծածկույթն ամենամեծն է, և փոստատարը պարտավոր է նպաստը շահառուին փոխանցել տանը (ըստ պահանջի և ըստ նպաստի տեսակի):
- 2018 թվականին շահառուների շրջանում անցկացված հարցումների¹⁵ արդյունքները ցույց են տվել, որ շահառուների 96.2%-ը գոհ է նպաստների վճարումից: Շահառուները հայտնել են, որ կենսաթոշակների կամ նպաստների վճարման հետ կապված ուշացումներ չեն լինում:
- Հաստատությունների բեռնաթափման ծրագրի շրջանակում «Առավոտ» ՀԿ-ն պատասխանատու է շահառու երեխաների ընտանիքներին բնաիրային աջակցություն տրամադրելու համար: Բնաիրային աջակցության տրամադրման գործընթացը Էլեկտրոնային եղանակով ստուգում չի անցնում, սակայն ՀԿ-ն ներկայացնում է եռամսյակային հաշվետվություններ, որոնք պարունակում են ծրագրի անձնակազմի և ընտանիքներին բաշխված սննդամթերքի քանակի մասին մանրամասն տվյալներ:

Համակարգի կատարողականի գնահատման հիմնական արդյունքները

Ըստ կատարողականի 10 չափորոշիչների՝ 15 ծրագրերի և ծառայությունների գնահատման արդյունքները ներկայացված են Աղյուսակ Ա.2-ում: Գնահատման առանցքային եզրակացությունները բերված են ստորև.

Ընդգրկում/ներառում. ՍԴ ծրագրերի ընդգրկումը/ներառումը դեռևս բարելավելու անհրաժեշտություն ունի, քանի որ ծրագրերի իրականացման մեխանիզմները երբեմն թույլ են տալիս անօրինականությունների սղորսկում և ծայրահեղ աղքատներին ՍԴ ծրագրերից դուրս մղում: Ավելին, գործող ՍԴ համակարգը չի երաշխավորում ողջ

կյանքի ընթացքում սոցիալական ռիսկերից պաշտպանվածություն բոլոր խմբերի համար (երեխաներ, հաշմանդամություն ունեցող անձինք կամ ոչ ֆորմալ զբաղվածներ): Գնահատման արդյունքները ցույց տվեցին, որ գենդերային հավասարության, առանց խտրականության սկզբունքները և հատուկ կարիքները պատշաճ կերպով հաշվի են առնված ՍԴ ոլորտի օրենսդրության մեջ և, ընդհանուր առմամբ, հաշվի են առնվում նաև գործնականում ծրագրերի իրականացման ժամանակ: Այդուհանդերձ, լիարժեքորեն պատկերացնելու համար, թե հաշմանդամության և գենդերային խնդիրների առումով որքանով զգայուն, արձագանքող և հարմարեցվող է սոցիալական պաշտպանության համակարգը, անհրաժեշտ է իրականացնել առանձին վերլուծություն:

Համարժեքություն. Թեև ՍԴ ծրագրերը նախատեսված են բնակչության սոցիալական կարիքները բավարարելու համար, և նպաստները վճարվում են առանց ուշացումների, նպաստների չափերը համարժեք չեն շահառուների կոնկրետ կարիքներին: 2019 թվականից նպաստների նվազագույն չափը սահմանվել է նվազագույն պարենային զամբյուղի արժեքին հավասար, սակայն դա ցածր ցուցանիշ է և, բացի այդ, ինդեքսավորում չի կիրառվում: Ամենամյա ՏՏԿԱՀ արդյունքները վկայում են, որ սոցիալական տրանսֆերտները, ներառյալ կենսաթոշակները, Հայաստանում շարունակում են մնալ աղքատության կրճատման կարևոր գործիք: Այդուհանդերձ, եթե հաշվի չառնենք կենսաթոշակները, ապա նույնիսկ նպաստները ստանալուց հետո աղքատության մակարդակը նպաստառուների շրջանում շարունակում է մնալ բարձր՝ 45.4% (բոլոր տեսակի նպաստները ստանալուց հետո՝ բացի կենսաթոշակներից), 2018 թվականին երկրում արձանագրած աղքատության 23.5% միջին մակարդակի համեմատ¹⁶): 2015-երը նախատեսված են խթանելու ներքին աշխատաշուկայում անմրցունակ և որակավորում չունեցող անձանց տնտեսական ակտիվությունը, սակայն այդ ծրագրերը միշտ չէ, որ հաշվի են առնում ներքին շուկայի պահանջները և գործատուների կարիքները: Ծրագրերի պայմանականությունները խթանում են մինչև 3 տարեկան երեխաներ խնամող երիտասարդ մայրերի զբաղվածությունը, սակայն չկան 3 և բարձր տարիքի երեխաների մայրերի տնտեսական ակտիվությունը խթանելու համար նախատեսված ծրագրեր:

¹⁵ Վճարման ծառայությունների մասին ՀՀ ԱՍՀ-ի ՄԱԳ զեկույցը՝ <http://www.mlsa.am/>:

¹⁶ Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը 2019 թվականին, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Աղյուսակ 9.4, էջ 157

Համապատասխանություն. Բոլոր ՍՊ քաղաքականությունների ու ծրագրերի համար սահմանված են նպատակներ, սակայն դրանք միշտ չէ, որ հստակ են ձևակերպված և ունեն իրատեսական թիրախներ ու կատարման ժամկետներ: Միևնույն ժամանակ, ընտրված ՍՊ ծրագրերի գնահատման արդյունքները ցույց տվեցին, որ դրամական աջակցության ծրագրերի և ՉԱԾ-երի մեծ մասի համար սահմանված նպատակներն ունեն հստակ ձևակերպումներ: ՍՊ ծրագրերի համար թիրախների սահմանման գործընթացը թույլ է զարգացած, մինչդեռ ՄԺԾ-ով պահանջվում է իրականացնել ֆինանսական և ոչ ֆինանսական ցուցանիշների կանխատեսում 3 տարվա համար: Գնահատման աշխատաժողովի մասնակիցները համաձայնել են, որ ՍՊ ոլորտի հիմնական քաղաքականությունները/հազմավարությունները/ծրագրերը համապատասխանում են բնակչության սոցիալական կարիքներին, թեև սահմանափակ են և չեն հասցեավորում բոլոր կարիքները: Ընտրված ՍՊ ծրագրերը հիմնականում մշակված են՝ հաշվի առնելով բնակչության սոցիալական կարիքների, ռիսկերի և խոցելիության գործոնների, ծառայությունների բացերի վերլուծությունների արդյունքները, որոնք իրականացվել են ՀՀ ԱՍՀ-ի, Վիճակագրական Կոմիտեի կամ գործընկեր միջազգային կամ տեղական կազմակերպությունների կողմից: Այդուհանդերձ, ծրագրերի ֆինանսավորումը, չի բխում գնահատված կարիքներից, ինչի պատճառ են ֆինանսական սահմանափակ միջոցները, անհավասար ծրագրային բյուջետավորումը, ծախսերի հաշվարկման պրակտիկայի բացակայությունը, ինչպես նաև բնակչության փաստացի կարիքների հուսալի գնահատումների բացակայությունը: Բնակչության կարիքների գնահատումը անհրաժեշտ է՝ դրանց համապատասխան սոցիալական ծրագրեր նախագծելու և մշակելու կամ առնվազն հասկանալու համար, թե սոցիալական ծրագրերը բնակչության կարիքների որքան մասն են ծածկում:

Իրավունք և արժանապատվություն. Բոլոր սոցիալական ծրագրերի համար իրավական փաստաթղթերով սահմանվում են շահառուների ընտրության պայմանները/չափո-րոշիչները, նպաստների/վճարումների չափը, նպաստների նշանակման և տրամադրման ընթացակարգերը: ՀՀ կառավարության որոշումներով սահմանվում են նպաստների տրամադրման և վճարման կարգը, շահառուների գնահատման չափորոշիչները: Նպաստների տրամադրման կամ ծառայությունների մատուցման դադարեցման դեպքերը նույնպես սահմանվում են օրենքներով և որոշումներով:

Ծրագրերի իրականացման մեխանիզմները, ինչպես նաև բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմները սահմանվում են Կառավարության որոշումներով: Մարզային ղեկավարության որոշումները, գործողությունները կամ անգործությունը կարող են բողոքարկվել վարչական և/կամ դատական կարգով: Սպասարկող թեժ գծերի (114 թեժ գծի, ՀՀ ԱՍՀ-ի կայքում գետեղված հեռախոսահամարի, ՉՊԳ-ի, ՍԱԾ-ի հեռախոսահամարների և ՀՀ ԱԼ-ի ու ՀՀ ԿԳՄՍԼ-ի թեժ գծերի) մեծ ծանրաբեռնվածությունը, ստացվող բողոքների և գանգատների թիվը, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակին հասցեագրված բողոքների թիվը վկայում են, որ ՍՊ քաղաքականությունների կատարման գործնական մեխանիզմները դեռ բարելավման կարիք ունեն: Ընդհանուր առմամբ, նպաստների/վճարումների բովանդակության ձևավորման և դրանց տրամադրման մեխանիզմները սահմանելիս հաշվի են առնված մարդու իրավունքների չափանիշներն ու սկզբունքները, սակայն անօթևանների և բնակչության առավել մարգինալացված խմբերի իրավունքները հաշվի առնելու առումով այդ մեխանիզմները բարելավելու անհրաժեշտություն ունեն: Տեղեկատվության տարածման ու ծառայությունների մատուցման, դիմումների ներկայացման ու աջակցության տրամադրման մոտեցումներում պետք է հաշվի առնվեն նաև հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքները: Շահառուների անձնական տվյալների պաշտպանությունն իրականացվում է պատշաճ մակարդակով՝ «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին համապատասխան: Միևնույն ժամանակ, շահառուների ցանկը, որը պարունակում է նաև վճարված նպաստների գումարները, գետեղված է ՀՀ ԱՍՀ-ի կայքում՝ այդպիսով փորձ անելով ապահովել համակարգի թափանցիկությունը, սակայն միևնույն ժամանակ, տարածելով շահառուների անձնական տվյալները: Բացի այդ, ծառայությունների մեծ մասի, հատկապես ՀԿ-ներին/ԸՀԿ-ներին պատվիրակված ծառայությունների պարագայում, առկա են տվյալների/տեղեկատվության պաշտպանության թույլ մեխանիզմներ, ինչը հաճախ վտանգում է շահառուների անձնական տվյալների գաղտնիությունը:

Կառավարում և կառուցվածքային կարողություններ. Ընտրված ՍՊ ծրագրերը կանոնակարգող իրավական փաստաթղթերով հստակ սահմանված են հաշվետվական մեխանիզմները, ինչպես նաև դրանց կառավարման գործում ներգրավված տարբեր

գերատեսչությունների գործառնություններն ու պարտականությունները: Նշվածից բացառություն են կազմում ՀՀ-ներին պատվիրակված ծառայությունները, որոնց համար հստակ սահմանված հաշվետվական մեխանիզմներ չկան: Ոչ դրամական աջակցության ծրագրերի մեծ մասի պարագայում կարևոր է վերանայել հաշվետվական մեխանիզմները, ծառայություն մատուցողների գործառնություններն ու պարտականությունները: Ծրագրերի չհամակարգվածության, ծառայությունների մասնատվածության մասին են վկայում միևնույն կամ համանման նպատակներ հետապնդող մի քանի ծրագրերի առկայությունը, նույն շահառուների կարիքների մի քանի անգամ գնահատման, բնակչության նույն խմբերին թիրախավորելու դեպքերը՝ հաճախ միևնույն աշխարհագրական տարածքում, ինչը հանգեցնում է վարչարարության և ծրագրերի իրականացման/ծառայությունների մատուցման մեծ ծախսերի կատարմանը: Նմանապես, ծրագրերի իրականացման ուղեցույցները/իրականացման հրահանգները, որոնք սահմանում են հաշվետվական մեխանիզմները, ծրագրերի կառավարման, իրականացման և մշտադիտարկման գործընթացներում ներգրավված գերատեսչությունների գործառնություններն ու պարտականությունները, առկա են միայն դրամական աջակցության ծրագրերի և ՉԱԾ-երի համար: Սակայն, միշտ չէ, որ գործնականում դրանց լիարժեքորեն հետևում են: Ընդհանուր առմամբ, ծրագրերի մեծամասնության համար առկա են ծրագրերի ընթացակարգերի համապատասխանությունը ապահովելու և սխալներն ու կեղծիքների դեպքերը նվազագույնի հասցնելու համար հզոր և արդյունավետ մեխանիզմներ: Սակայն, կրկին ոչ դրամական աջակցության ծրագրերի համար այդպիսի հզոր մեխանիզմներ չեն գործում, իսկ ԸԿԲՆԾ-ի պարագայում անհրաժեշտ է բարելավել ծրագրի ծածկույթի հետ կապված ռիսկերի, ծրագրում շահառուների ներառման/բացառման սխալները և այլ գործոնների կառավարման գործընթացը: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց մատուցվող ծառայությունների և այլ ծառայությունների մատուցող ծրագրերի համար պահանջվում է ունենալ շահառուներին հետևելու և կրկնակի ծառայությունների մատուցման դեպքերը բացառելու համար բարելավված մեխանիզմներ: Ծրագրերի մեծ մասի համար գերատեսչություններն ունեն կառուցվածքային բավարար կարողություններ՝ քաղաքականությունների և ծրագրերի մշակման, իրականացման և մշտադիտարկման հետ կապված բոլոր խնդիրները կատարելու կամ վերահսկելու համար, ծրագրերի

մեծ մասի համար առկա է համապատասխան խնդիրների կատարման համար պատշաճ պատրաստվածություն ունեցող բավարար թվով աշխատակազմ: Միևնույն ժամանակ, ոչ բոլոր ծրագրերի իրականացման համար կան նման բավարար պայմաններ: Ծրագրերի մեծ մասն ունի գործող մեխանիզմներ, որոնք ապահովում են ծրագրերի կանոններին համապատասխանությունը և նվազագույնի են հասցնում սխալներն ու կեղծիքների դեպքերը և արագ արձագանքում են ի հայտ եկող խնդիրներին: Համեմատաբար ցածր է շահագրգիռ կողմերի մասնակցության մակարդակը. կան գործող մեխանիզմներ, որոնց միջոցով ապահովվում է ծրագրերի մասին բոլոր համապատասխան շահագրգիռ կողմերի իրազեկվածությունը, նրանց տրամադրվում է խորհրդատվություն և ապահովվում է վերջիններիս մասնակցությունը ծրագրերի մշակման, իրականացման և մշտադիտարկման գործընթացներին, բայց ոչ բոլոր մեխանիզմներն են հետևողականորեն օգտագործվում:

Ֆինանսական և ֆիսկալ կայունություն.

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված բյուջետային հատկացումները լիովին համապատասխանեցված են առաջնահերթ ծրագրերի կարիքներին (հատկապես ծրագրային բյուջետավորման բարեփոխումների շրջանակներում): Այդուհանդերձ, բյուջետային հատկացումները սահմանափակ են և չեն ծածկում բոլոր կարիքները: Բացի այդ, բյուջետային ծրագրերը ոչ միշտ են պատշաճ կերպով կազմված և միշտ չէ, որ բխում են ռազմավարական գերակայություններից: Ուստի, բյուջեի և ՍՊ ոլորտի ռազմավարական ուղղությունների միջև կապի ստեղծումը լավագույն միջոցն է ապահովելու, որ բյուջետային հատկացումները ապահովեն անհրաժեշտ արդյունքները, այդ թվում՝ ապահովված լինեն ճիշտ բաշխվածություն ունեցող տվյալներով:

Առանձին ծրագրերի համար իրականացվում են ծախսերի կանխատեսումներ ըստ ժողովրդագրական և սոցիալ-տնտեսական զարգացման այլընտրանքային տարբերակների, և այդ կանխատեսումները հաճախ օգտագործվում են ծրագրերի պլանավորման և բյուջետային հատկացումների կատարման համար: Սակայն, գործնականում միայն դրամական տրանսֆերտային ծրագրերի համար են իրականացվում ժողովրդագրական և սոցիալ-տնտեսական միտումների հիման վրա ծախսերի կանխատեսումներ: Ծրագրերը կանոնակարգող իրավական փաստաթղթերը, ինչպես նաև ՄԺԾԾ-ն երաշխավորում են հատկացումների

կատարումը, սակայն միևնույն ժամանակ, չկա ոչ մի երաշխիք, որ այդ հատկացումները կկատարվեն (օրինակ՝ 2017 և 2018 թվականներին ՉԱԾ-երի համար նախատեսված ֆինանսավորումը չի տրամադրվել ըստ պլանավորվածի, ինչը հանգեցրել է ծրագրերի զգալի ընդհատումներին և մասնակի իրականացմանը):

Ներդաշնակեցում և ինտեգրում. Սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունները բավականին ներդաշնակեցված են և լրացնում են միմյանց գերատեսչությունների մակարդակում, սակայն ոչ ամբողջ ՄԴ համակարգի շրջանակում: Անհրաժեշտ իրավական հիմքերը, կառուցվածքային մեխանիզմները և այլ մեխանիզմներն ապահովում են մեկ նախարարության շրջանակում սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի համակարգումը, ինտեգրումը և փոխլրացումը: Ծրագրերի կրկնակի մատուցման դեպքեր կարող են պատահել, մասնավորապես, ոչ դրամական ծառայությունների դեպքում, ինչպիսիք են խնամքի կամ վերականգնողական ծառայությունները: Խնդրին լուծում տալու համար կառավարությունը ներդրել է հավաստագրերի (վաուչերների) հիման վրա ծառայությունների մատուցման համակարգ: Շատ ռիսկեր և սոցիալական խմբեր դուրս են մնում ՄԴ համակարգից, կամ վերջիններիս մատուցվում են շատ սահմանափակ թվով ծառայություններ: Օրինակ՝ 2-3 տարեկան երեխաներն ընդգրկված չեն աջակցության ծրագրերում, փախստականների և անօթևանների պարագայում ծառայություններին հասանելիություն չունենալու ռիսկն ավելի մեծ է, շահագործման և բռնության զոհ դարձած անձանց խոցելի խմբերը սահմանափակ հասանելիություն ունեն սոցիալական պաշտպանության ծրագրերին, իսկ ընտանիքների հետ վերամիավորված երեխաների նկատմամբ պատշաճ վերահսկողություն չի իրականացվում՝ կանխելու համար ընտանիքներից նրանց կրկնակի բաժանումը և վերադարձը խնամքի հաստատություններ: Ծրագրերի իրականացման գործընթացների ինտեգրումը մասամբ հնարավոր է դառնում տեղեկատվական համակարգերի շնորհիվ: Այդուհանդերձ, չկա հաշվառման միասնական տեղեկատվական համակարգ, որը թույլ կտար հետևելու տարբեր ոլորտներում ծրագրերին դիմողներին և վերջիններիս կողմից ստացվող ծառայություններին: Ծրագրային բյուջետավորման շրջանակում իրականացվում է բյուջետային ծախսերի

դասակարգում, սակայն դժվար է իրականացնել սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ծախսերի և սոցիալական խնդիրներին ուղղված ֆինանսավորման համալիր վերլուծություն: Նման գնահատում հնարավոր է միայն ծրագրերի և նախարարությունների մակարդակում, բայց ոչ սոցիալական խնդիրների մակարդակում: Դժվար է կատարել սոցիալական պաշտպանության ծրագրերին ուղղված՝ մեկ շահառուի հաշվարկով կատարվող վարչական ծախսերի գնահատում: Թեև Էլեկտրոնային տվյալների շտեմարանները թույլ են տալիս իրականացնել տվյալների ստուգում և շահառուների նույնականացում, սակայն սոցիալական պաշտպանության, առողջապահության և կրթության ոլորտների միջև գործընթացների ներդաշնակեցումն ապահովող մեխանիզմները և ընթացակարգերը բավականաչափ լավ մշակված չեն: Տվյալների հավաքագրման և հաշվառման գործընթացները համաժամանակեցված չեն: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման բարեփոխումների շրջանակում ՀՀ ԱՍՀ-ն պլանավորում էր ներդնել միասնական տեղեկատվական համակարգ, ինչը, սակայն, հետաձգվել է ՄԴ համակարգում զուգահեռ ընթացող բարեփոխումների, ծառայություն մատուցողների գործառույթների և պարտականությունների որ հստակ բաշխվածության, ինչպես նաև 2018 թվականին տեղի ունեցած իշխանափոխության պատճառով:

Արձագանքում. Ցնցումներին արագ արձագանքումն ամրագրված չէ ՄԴ համակարգի քաղաքականություններում ու ռազմավարություններում: Գրեթե բոլոր ծրագրերում նախատեսված չեն բյուջետային հատկացումներ կամ միջոցառումների իրականացման մեխանիզմներ, որոնք թույլ կտան արդյունավետ և արագ արձագանքել ցնցումներին, ճգնաժամերին, սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններին կամ ժողովրդագրական զարգացումներին:¹⁷ Գործող ծրագրերի իրականացման ընթացակարգերը սահմանող իրավական հիմքերում չեն նախատեսված դրույթներ տնտեսական ճգնաժամերի, ռեցեսիաների կամ տարերային ցնցումների, ներառյալ տարերային աղետների և ռիսկեր առաջանալու դեպքում դրանց հետևանքների մեղմման կոնկրետ մեխանիզմներ և ֆինանսավորում բնակչության համար: Այդուհանդերձ, 2020 թվականի հունիսի դրությամբ, ՀՀ կառավարությունն ընդունել էր 19

¹⁷Ինչպես նշված է վերևում, ԶՈՎԻԴ-19 համավարակով պայմանավորված արգելափակումը ցույց տվեց, որ դա իսկապես այդպես է: Միևնույն ժամանակ, հարկ է նշել, որ կառավարությունը կարողացավ կենտրոնացնել ռեսուրսները, որպեսզի որոշ չափով արձագանքի համավարակի սոցիալ-տնտեսական հետևանքներին: Այդուհանդերձ, ոչ ֆորմալ զբաղվածները չունեն կամ ունեն շատ սահմանափակ հասանելիություն աջակցության սխեմաներին:

սոցիալ-տնտեսական ուղղվածության ծրագրեր՝ ԶՈՎԻԴ-19 համավարակի սոցիալ-տնտեսական հետևանքներին արձագանքելու համար:

Ծախս-արդյունավետություն. Ոչ մի ծրագրի համար սահմանված չէ մեկ շահառուի հաշվով՝ ծրագրին մասնակցության իրավունքի որոշման գործընթացի հետ կապված ծախսերի գնահատում: Ընդհանուր առմամբ, բոլոր ծրագրերի համար ծառայությունների և նպաստների տրամադրման հետ կապված ծախսերը չափավոր են, ծախս-օգուտ հարաբերակցության ցուցանիշը ևս բավարար է, ինչը համակարգի աշխատանքը դարձնում է չափավոր ծախսարդյունավետ:

Խթանիչների կիրառումը. Ընդհանուր առմամբ, ՍԴ ծրագրերի մեծ մասը առանձնակի ուշադրություն չի հատկացնում խթանելու շահառուների շրջանում ֆորմալ զբաղվածությունը, եկամտային հարկի վճարներ կատարելը և խնայողություններ իրականացնելը, այդպիսով մասնակցություն ունենալու հնարավոր ռիսկերի հաղթահարմանն ուղղված միջամտություններում: Միայն որոշ ՁԱԾ-երի մասնակիցների համար են նախատեսված աշխատաշուկայում մասնակցություն ունենալուն ուղղված որոշակի խթաններ: Նմանապես, ՍԴ ծրագրերով նախատեսված չեն խթաններ ՍԴ վարչարարությունն իրականացնող մասնագետների համար, որոնք կքաջալերեն վերջիններին ծրագրերում ներգրավել դրա իրավունքն ունեցող բոլոր շահառուներին և տրամադրել որակյալ ծառայություններ: ԸԿԲՆ ծրագրում կատարված վերջին փոփոխություններով նախատեսվում է մինչև 6 ամիս շարունակ վճարել այն խոցելի ընտանիքներին տրամադրվող նպաստները, որոնց աշխատունակ տարիքի անդամը ձեռք է բերում եկամուտ բերող զբաղվածություն, իսկ գյուղատնտեսական արտադրության մեջ խոցելի ընտանիքների ներգրավման պարագայում՝ նպաստների վճարումը չի դադարեցվի մինչև 12 ամիս: Ակնկալվում է, որ այս փոփոխությունը կխթանի տնտեսական ակտիվությունը խոցելի ընտանիքների շրջանում:

Ամփոփելով գնահատման արդյունքները՝ կարելի է նշել **բարելավման ենթակա հետևյալ 4 ոլորտները.**

(1) ՍԴ համակարգի ծածկույթը. Պետք է ընդլայնել ՍԴ ծրագրերի ծածկույթը՝ սոցիալական ծրագրերում ընդգրկելով

բոլոր կարիքավորներին՝ կյանքի բոլոր փուլերում, ընդ որում դա ապահովելու համար իրականացնելով ՍԴ ոլորտի համապարփակ ռազմավարություն և քաղաքականություններ: Գնահատման արդյունքները վերհանեցին ՍԴ համակարգի ընդգրկման բացերն ու բացառման սխալները ծայրահեղ աղքատ և ոչ ֆորմալ զբաղվածություն ունեցող աշխատող աղքատ բնակչության առումով, որոնք հասանելիություն չունեն որևէ տեսակի սոցիալական պաշտպանության ծրագրի:¹⁸ Պետք է վերանայվեն ծրագրերի մշակման և իրականացման ընթացքում կիրառվող այն մեխանիզմները, որոնք սահմանափակում են հասանելիությունը ցածր եկամուտ ունեցողներին աջակցող ծրագրերին, ինչպիսին ընտանեկան նպաստի ծրագիրն է՝ ապահովելու բնակչության առավել կարիքավոր խմբերի հավասար հասանելիությունն այդպիսի ծրագրերին և վերջիններիս կարիքները հոգալու համար պետական միջոցների արդյունավետ օգտագործումը: Կան հնարավորություններ ընդլայնելու և բարելավելու բնակչության խոցելի խմբերի տնտեսական ինտեգրումը՝ ինքնազբաղվածության և ձեռներեցության աջակցության միջոցով, ինչպես նաև ընդլայնելու նրանց մասնակցությունը ֆորմալ աշխատաշուկայում և աշխատաշուկան դարձնելու նրանց համար հասանելի՝ զբաղվածության ծառայությունների և ծրագրերի միջոցով:

(2) ՍԴ ծրագրերի ֆինանսավորումը և նպաստների չափերի համարժեքությունը՝ բնակչության սոցիալական կարիքների համեմատ. Նպաստների և դրամական վճարների չափը ցածր է նվազագույն կենսամակարդակի (նվազագույն սպառողական զամբյուղի) համեմատ, և դա այդպես է կենսաթոշակների կամ ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների կամ այլ տեսակի դրամական նպաստների պարագայում (բացառությամբ օրենքով սահմանված որոշ նպաստների/կենսաթոշակների): ՍԴ ոլորտին ուղղված ծախսերի կառուցվածքը արտացոլում է բնակչության սոցիալական կարիքների մեծ մասը, սակայն կենտրոնացած է սահմանափակ թվով սոցիալական խնդիրների պաշտպանությանը. միջոցների մեծ մասն ուղղվում է կենսաթոշակների և սոցիալական նպաստների վճարմանը: Ծառայությունները բավարար ֆինանսավորվում չեն ստանում:

¹⁸Աղքատ բնակչության միայն 33.3%-ն է ստանում սոցիալական աջակցության նպաստներ (ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, 2019 թ.):

(3) ՍՊ համակարգի արագ արձագանքելու կարողությունը բնակչության սոցիալական կարիքների փոփոխություններին, ինչպես նաև ցնցումներին, ճգնաժամներին, բնական աղետներին, սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններին կամ ժողովրդագրական զարգացումներին արձագանքման մեխանիզմները և դրանց հարմարեցումը նոր իրավիճակներին:

Կառավարությունը ցույց տվեց, որ ունի ռեսուրսները կենտրոնացնելու և արտակարգ իրավիճակներին արձագանքման ծրագրեր մշակելու ներուժ, ինչպիսիք են 2020 թվականին ԶՈՎԻԴ-19 համավարակի ժամանակ մեկ ամսում մշակված և ներդրված ԿՈՎԻԴ-ի հետևանքները վերացնելուն ուղղված 19 ծրագրերը: Այդուհանդերձ, բնակչության թիրախային խմբի բացահայտման մեխանիզմները բավարար չէին տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կառավարման թույլ համակարգերի և ՀՀ ԱՍՀԼ-ի ու ոլորտային նախարարությունների միջև ՏՀ-երի փոխկապակցվածության բացակայության պատճառով, ինչպես նաև այն պատճառով, որ տուժած բնակչության զգալի մասի տվյալները բացակայում էին գործող համակարգերից:

(4) Խթանիչների կիրառումը. ՍՊ ծրագրերի մեծ մասի դիզայնը առանձնակի ուշադրություն չի հատկացնում խթանելու շահառուների շրջանում ֆորմալ զբաղվածությունը, եկամտային հարկի վճարներ կատարելը և խնայողություններ իրականացնելը: Ցածր աշխատավարձերը և սոցիալական աջակցության նպաստներ ստանալու իրավունքի հետ կապված արտոնությունները կորցնելու վախը կարող են ստիպել, որ նպաստառուները հրաժարվեն ֆորմալ զբաղվածության մեջ ներգրավվելու ցանկացած հնարավորությունից (Morgandi, Posadas and Damerau 2014): ՍՊ ծրագրերով նախատեսված չեն խթաններ ՍՊ վարչարարությունն իրականացնող մասնագետների համար, որոնք կքաջալերեն վերջիններիս ծրագրերում ներգրավել դրա իրավունքն ունեցող բոլոր

շահառուներին և տրամադրել որակյալ ծառայություններ, ինչպես նաև նախատեսված չեն գործատուների վարքագծի խթանման մեխանիզմներ՝ իրենց աշխատողներին գրանցելու հարցում շահագրգռելու համար:

Գնահատման արդյունքները վերհանեցին նաև Հայաստանի ՍՊ համակարգի ամենաուժեղ կողմը՝ կառավարումն ու կառուցվածքային կարողությունը: ՍՊ

ծրագրերը կանոնակարգող իրավական փաստաթղթերով սահմանվում են հաշվետվական մեխանիզմների առանձնահատկությունները, ինչպես նաև տարբեր սոցիալական ծրագրերում և սխեմաներում ներգրավված տարբեր գերատեսչությունների և կազմակերպությունների գործառնություններն ու պարտականությունները: Այդուհանդերձ, օրենսդրության հաճախակի փոփոխություններով պայմանավորված՝ ոլորտի քաղաքականությունները միշտ չէ, որ հետևողական են գործառնությունների և պարտականությունների բաշխման հարցում: ՍՊ ծրագրերի մեծ մասի համար առկա են ծրագրերի իրականացման ուղեցույցներ/ իրականացման հրահանգներ, որոնք սահմանում են ծրագրերի վարչարարության, իրականացման և մշտադիտարկման համար անհրաժեշտ հաշվետվական մեխանիզմները, ներգրավված գերատեսչությունների գործառնություններն ու պարտականությունները, և ՍՊ ծրագրերի մեծամասնության համար առկա են բավարար կառուցվածքային կարողություններ (անձնակազմ, սարքավորումներ, ֆինանսական կապիտալ)՝ քաղաքականությունների և ծրագրերի մշակման, իրականացման ու մշտադիտարկման գործընթացների հետ կապված խնդիրների մեծ մասը կատարելու կամ վերահսկելու համար: Կան գործող մեխանիզմներ, որոնց միջոցով ապահովվում է ծրագրերի մասին բոլոր համապատասխան շահագրգիռ կողմերի իրազեկվածությունը, նրանց տրամադրվում է խորհրդատվություն և ապահովվում է վերջիններիս մասնակցությունը ծրագրերի մշակման, իրականացման և մշտադիտարկման գործընթացներին, թեև այդ մեխանիզմները առկա են ոչ բոլոր ծրագրերի պարագայում:

Աղյուսակ Ա.2. Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի գնահատումը ԽԱԳ-ի 10 կատարողական չափորոշիչների հիման վրա, 2019 թվականի Նոյեմբերի դրությամբ

Ոլորտը	Ընդամենը				Դրամական աջակցություն				Սոցիալական ծառայություններ				ԶԱԾ-եր			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1. ԸՆԴԳՐԿՈՒՄ/ՆԵՐԱՌՈՒՄ, միջին գնահատականը՝ 3.0																
Գենդերային հավասարություն, խտրականության բացառում և հատուկ կարիքներ				3.8				4.0			3.3					3.8
Ծածկույթ. եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված ծրագրեր			2.8				3.1			2.3					3.0	
Ծածկույթ. եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված ծրագրեր																
Արդյունավետ ծածկույթ		2.6					3.1			2.3				2.2		
Մատչելիություն			2.7				3.1				2.7			2.2		
2. ՀԱՄԱՐԺԵՃՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 2.4																
Նպաստների չափը սոցիալական կարիքների համեմատ		2.4				1.9				2.3					3.0	
Նպաստների չափը ազգային նշանոցների համեմատ		2.4				2.0				2.3					3.0	
Նպաստների ազդեցությունը տնտեսական ակտիվության վրա		2.0				2.0			1.3						2.6	
Նպաստների չափը ազգային / ծրագրային նպատակների համեմատ		2.1				1.9				1.7					2.8	
Վերաբաշխման կամ աղքատության կրճատման հետևանքները		2.2				1.9				1.7					3.0	
Նպաստների տրամադրման և ծառայությունների մատուցման չափանիշները			3.5				4.0			3.0					3.0	
3. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 2.9																
Նպատակների, թիրախների և ժամկետների սահմանումը			3.3				3.6			3.0					3.0	
Սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունների / ծրագրերի / ռազմավարությունների համապատասխանեցումը				3.7			3.6				3.7					4.0
Սխեմաների և ծրագրերի համադրումը		2.3				2.4				2.3				2.2		
Ծախսերի կառուցվածքը			2.6				2.9			2.5				2.4		
Փաստահենք քաղաքականությունների և ծրագրերի մշակումը			2.5				2.7			2.0					2.8	
4. ԻՐԱՎՈՒՆԸ ԵՎ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 3.3																
Օրենքով ամրագրված միջավայրը				3.9				4.0				3.7				4.0
Կիրարկման մեխանիզմները՝ պետական իշխանություն, բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմներ և հանրային իրազեկվածություն			3.1				3.1			3.0					3.2	
Արժանապատվության և մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքը			3.0				3.1			3.0					3.0	
Անձնական տվյալների գաղտնիությունը			3.1				3.6			2.7					3.0	

Ոլորտը	Ընդամենը				Դրամական աջակցություն				Սոցիալական ծառայություններ				ԶԱԾ-եր			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
5. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, միջին գնահատականը՝ 3.6																
Օրենքով ամրագրված հաշվետվական մեխանիզմները, գործառնություններն ու պարտականությունները				3.8				4.0			3.3					4.0
Ծրագրերի իրականացման ուղեցույցները / իրականացման իրահանգները, պետական հաշվետվական մեխանիզմները, գործառնություններն ու պարտականությունները			3.5					4.0		2.5					3.5	
Կիրարկման մեխանիզմները			3.6					3.6			3.3				3.5	
Կառուցակարգային վերահսկողության կարողությունները			3.6				3.5				3.3				3.5	
Կադրային ներուժը			3.6				3.5				3.3				3.5	
Շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը			2.9				3.5			2.0					3.2	
6. FINANCIAL AND FISCAL SUSTAINABILITY, average score – 3.0																
Ներքին կամ արտաքին ֆինանսավորումը				3.8				4.0				3.7				3.6
Եկամտային հարկի վճարների կատարման կարողության հաշվի առնելը ֆինանսավորման մեխանիզմներում		2.3					2.0			2.0					2.7	
Բյուջետային հատկացումների համապատասխանեցումը քաղաքականության գերակայություններին			3.5				3.5				3.5				3.5	
Երկարաժամկետ բյուջետային պլանավորումն ըստ ժողովրդագրական զարգացումների		2.6					2.3			2.8				2.6		
Իրավական փաստաթղթերում և սոցիալական պաշտպանության ռազմավարության մեջ երկարաժամկետ ֆինանսական պարտավորությունների հաշվի առնելը			2.7				3.1				3.0			2.0		
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորման հուսալիությունն ու զարգացումը			3.0					3.6			3.3			2.0		
7. ՆԵՐԴԱՇՆԱԿԵՑՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐՈՒՄ, միջին գնահատականը՝ 2.7																
Սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունների փոխլրացնող լինելը / կրկնման կամ վերածանկի աստիճանը			3.4				3.1				3.7					3.6
Ծրագրերի համակարգումն ապահովող կառուցակարգային շրջանակը			3.1				3.1				3.0				3.0	
Ծրագրերի իրականացման գործընթացների ինտեգրումը		2.4					2.4			2.0					2.6	
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորման համալիր վերլուծություն իրականացնելու հնարավորությունը		2.0					2.0			2.0				2.0		
Քաղաքականության այլ ոլորտների հետ ներդաշնակեցումը			2.6				2.7			1.7					3.0	

Ոլորտը	Ընդամենը				Դրամական աջակցություն				Սոցիալական ծառայություններ				ԶԱԾ-եր			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
8. ԱՐՁԱԳԱՆՔՈՒՄ, միջին գնահատականը՝ 1.8																
Բյուջեի և իրականացման մեխանիզմների ռիսկերին արձագանքման կարողությունը	1.0				1.0				1.0				1.0			
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի միտումների և ծրագրերի վերաբերյալ տվյալների հասանելիությունը, որակը և արդիականությունը		2.2					3.7			2.0			1.0			
Տեղեկատվության տարածման մեխանիզմները		2.2					3.9			1.7			1.0			
Պարամետրիկ փոփոխություններ կատարելու մեխանիզմները			2.4				3.6		1.0						2.7	
Արտակարգ իրավիճակներին արձագանքման միջոցառումների ընդգրկումը գործնականում	1.0				1.0				1.0				1.0			
9. ԾԱԽՍ-ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 2.8																
Ծրագրերի իրականացման արժեքը			2.8				3.1		1.3							3.8
10. ԽԹԱՆԻԶՔԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄ, միջին գնահատականը՝ 2.5																
Ծրագրերի մշակման ընթացքում խթաններ նախատեսելը		2.2				1.9				1.7					3.0	
Ծրագրերում ընդգրկված անձանց համար խթանները			2.9				3.1				2.7				3.0	
Գործատուների համար խթանները		1.9			1.0										2.8	
Ծրագրերի վարչարարություն իրականացնողների համար խթանները		2.3			1.4					2.3					3.0	

Աղբյուրը. Հիմնված է 2019 թվականի նոյեմբերին ՅՈՒՆԻՍԵՖ Հայաստանի և Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ կազմակերպված երկրորդ մասնակցային գնահատման և արդյունքների վավերացման աշխատաժողովի մասնակիցների՝ ՍՊ համակարգում ներգրավված առանցքային նախարարությունների և գերատեսչությունների ներկայացուցիչների, պատասխանների, ինչպես նաև 2018 թվականին իրականացված ՍՊ ծրագրերի վերաբերյալ հավաքագրված տվյալների հիման վրա ԽԱԳ-ի միջոցով Հայաստանի ՍՊ համակարգի գնահատման արդյունքների վրա:

Ծանոթագրություն. Թվային գնահատականն ընտրված 15 ծրագրերի թվային գնահատականների կտրագված միջին արժեքն է: Յուրաքանչյուր ծրագիր գնահատելիս հաշվի են առնվել ոչ միայն փաստաթղթային հետազոտության և փորձագիտական գնահատման արդյունքները, այլև շահագրգիռ կողմերի կարծիքները:

1 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն գեկույցը մշակվել է Հայաստանի համար պատմականորեն հետաքրքիր ժամանակաշրջանում, երբ 2019 թվականի սկզբին ձևավորվեց երկրի երիտասարդ և նոր կառավարությունը, որն իշխանության եկավ 2018 թվականի Թավշյա հեղափոխությունից հետո և նախաձեռնեց երկրի բոլոր ոլորտներում հիմնարար բարեփոխումների գործընթացը: Բարեփոխումների ուղղությունները մնացել են համեմատաբար կայուն՝ շարունակելով բարեփոխումների տրամաբանական գիծը տնտեսական և սոցիալական ոլորտներում, ինչպես նաև առողջապահության, կրթության և պետական կառավարման ոլորտներում: Այդուհանդերձ, երկրի հիմնական պարտավորությունները ներկայանում են նոր լույսի ներքո, հատկապես խտրականության դեմ պայքարին, երեխաների, կանանց և հաշմանդամություն ունեցող անձանց հիմնարար իրավունքների իրացմանն ուղղված պարտավորությունները: Որոշ բարեփոխումներ իրականացվում են ավելի արագ տեմպով և սեղմ ժամկետներում, իսկ որոշներն անցնում են հիմնովին վերանայման և վերափոխատվորման, երբեմն բավականին ցավոտ գործընթացով: Ուստի, կարևոր բարեփոխումների գնահատման և իրականացման համար ապացուցողական հուսալի հիմք ունենալն առանցքային խնդիր էր:

կանոնակարգող նման ընդգրկուն փաստաթուղթ դեռևս չէր մշակվել, թեև կային երկրի զարգացման տեսլականն ու հեռանկարները նախանշող և ուղղորդող ընդգրկուն ռազմավարական ծրագրեր, այդ թվում՝ «Աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագիրը» (2003 թ.), «Կայուն զարգացման ծրագիրը» (2008 թ.) և «Հայաստանի Հանրապետության 2014-2025 թվականների հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիրը» (2014 թ.), ինչպես նաև ՀՀ կառավարության հնգամյա կամ տարեկան ծրագրերը, միջնաժամկետ ծախսային ծրագրերը: Նշված բոլոր ծրագրերում առանձին գլխով դիտարկվում են Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական պաշտպանության համակարգի զարգացման հեռանկարները, սակայն ոչ մի փաստաթուղթ երբևէ չի սահմանել սոցիալական պաշտպանություն հասկացությունը և Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության համակարգի նշանակությունը: Սոցիալական պաշտպանության համակարգի ընդգրկուն և խորքային վերլուծություն երբևէ չի իրականացվել և կատարողականի գնահատական դեռևս տրված չէ:

Սոցիալական պաշտպանության մեկ միասնական սահմանում միջազգային գրականության մեջ ևս չկա: Տարբեր միջազգային և դոկոր կազմակերպություններ տարբեր կերպ են սահմանում սոցիալական պաշտպանությունը հասկացությունը՝ ելնելով իրենց ծրագրերի ու առաքելությունների շրջանակից: Այդուհանդերձ, մեկ միտում նկատվում է. աստիճանաբար սոցիալական պաշտպանության համակարգը դիտարկվում է ոչ միայն խոցելի ու կարիքավոր բնակչության սոցիալական կարիքների բավարարմանն ուղղված ծրագրերի ու ծառայությունների համակցություն, այլ երկրի ամբողջ բնակչությունը տարբեր սոցիալական կամ տնտեսական ռիսկերից, ցնցումներից ու ճգնաժամներից պաշտպանելու, բնակչության դիմակայունության ներուժը զարգացնելու կայուն մեխանիզմների ու ծառայությունների ամբողջություն: Մասնավորապես, սոցիալական պաշտպանության համակարգերի դերը դիտարկվում է որպես գործիք երկրի յուրաքանչյուր քաղաքացու ընդհանուր պաշտպանության համար՝ իր կյանքի տարբեր փուլերում, կանխարգելելու սոցիալական ռիսկերի առաջացումը, աջակցելու կյանքի դժվարին իրավիճակում արդեն հայտնված անձանց և նպաստելու նրանց կողմից տնտեսական, սոցիալական և աղետների հետևանքով առաջացած ռիսկերի հաղթահարմանը:

© UNICEF Armenia/2021/Avagyan

2019 թվականին Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը ձեռնամուխ է եղել երկրի աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության մշակմանը: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտը

2016 թվականին Սոցիալական պաշտպանության միջգերատեսչական համագործակցության խորհուրդը (ՍՊՄՅԽ) սահմանեց, որ

«Սոցիալական պաշտպանությունը քաղաքականությունների և ծրագրերի համախումբ է, որի նպատակն է կանխարգելել և պաշտպանել բոլոր մարդկանց՝ նրանց ողջ կյանքի ընթացքում, աղքատությունից, անապահովությունից և սոցիալական մեկուսացվածությունից՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով խոցելի խմբերին: Դա նշանակում է ապահովել համապատասխան պաշտպանություն բոլոր նրանց համար, ովքեր ունեն պաշտպանված լինելու կարիք, ներառյալ երեխաները, աշխատունակ տարիքի անձինք՝ մայրության [կամ հայրության], հիվանդության, աշխատանքային վնասվածքների ու խեղումների կամ աշխատանքը կորցնելու, աշխատանք չունենալու պարագայում, հաշմանդամություն ունեցող անձինք և տարեցները: Այդ պաշտպանությունը կարող է տրամադրվել/ապահովվել սոցիալական ապահովագրության, վճարված հարկերով ֆինանսավորվող սոցիալական նպաստների, սոցիալական աջակցության ծառայությունների, հասարակական աշխատանքների և այլ ծրագրերի միջոցով, որոնք ապահովում/երաշխավորում են հիմնական եկամուտ և հիմնական սոցիալական ծառայությունների մատչելիություն»:

2012 թվականին ՄԱԿ-ի հովանու ներքո մի շարք զարգացման գործակալություններ և կառավարություններ միավորեցին ջանքերը՝ ձևավորելով Սոցիալական պաշտպանության միջգերատեսչական համագործակցության խորհուրդ (ՍՊՄՅԽ), որի նպատակն էր արձագանքել G20 գագաթաժողովի պահանջներին և նպաստել Կայուն զարգացման նպատակների 2030 օրակարգի իրականացմանը՝ ապահովելով համակարգված և փոխհամաձայնեցված գործողություններ միջազգային զարգացման ծրագրերն ու քաղաքականությունները ֆինանսավորող կառույցների և կառավարությունների միջև:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում մասնագիտացած կառույցներից բաղկացած Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի միջգերատեսչական գնահատման (ՍՊՅՄԳ) խումբը մշակել է մի շարք առցանց գործիքներ, որոնք հնարավորություն են տալիս գործընկերներին գնահատելու իրենց սոցիալական պաշտպանության համակարգերը: Այդպիսի գործիքներից է **խորքային ախտորոշման գործիքը** (ՍՊՅՄԳ ԽԱԳ), որը հնարավորություն է տալիս շատ խորքային և մանրամասն դիտարկել սոցիալական ուղղվածության ծրագրերը, վերհանել սոցիալական պաշտպանության համակարգերի ուժեղ ու թույլ կողմերը և գնահատել սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի արդյունավետությունը:

Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի խորքային ախտորոշման գործիքի կիրառմամբ, փորձ է արվել դիտարկել նաև Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգն իր ամբողջականության մեջ՝ ներառելով նաև

առողջապահության, կրթության, մշակույթի և այլ ոլորտներում իրականացվող սոցիալական ուղղվածության քաղաքականություններն ու ծրագրերը: Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի ախտորոշումն իրականացվել է ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության (ՀՀ ԱՍՀՆ) ղեկավարության առաջարկով, իսկ վերլուծական աշխատանքներն իրականացրել են մի խումբ փորձագետներ՝ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի, ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի և Համաշխարհային բանկի համատեղ գործակցության շրջանակներում:

Գործիքի միջոցով գույքագրվել են Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող 100-ից ավելի ծրագրեր: Գույքագրման արդյունքում կազմվել է սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի և շահառուների մատրիցը (Հավելված 1), ապա կազմվել է նաև անձի կյանքի տարբեր փուլերում տրամադրվող սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների քարտեզը (Հավելված 2):

Սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների վերաբերյալ տվյալները հիմնականում հավաքագրվել են ՀՀ ԱՍՀՆ-ից, ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարությունից (ԿԳՄՄՆ), ՀՀ առողջապահության նախարարությունից (ԱՆ), ՀՀ արդարադատության նախարարությունից (ԱրՆ) և ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարությունից (ՏԿԵՆ):

Փորձագիտական խումբը վերլուծության է ենթարկել բոլոր համապատասխան օրենսդրական ակտերը՝ առանցքային միջազգային պարտավորությունները,

հիմնական օրենքները, օրենսգրքերն ու ազգային ռազմավարությունները, ինչպես նաև սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի մշակման ու իրականացման գործընթացները կանոնակարգող համապատասխան նորմատիվ իրավական ակտերը: Փորձագիտական խումբը մանրակրկիտ ուսումնասիրել և վերլուծել է նաև սոցիալական ծառայությունների տարբեր հարցերի վերաբերյալ միջազգային և տեղական կազմակերպությունների կողմից իրականացված մեծածավալ վերլուծական աշխատանքները, ինչպես նաև ՀՀ ԱՍՀՆ-ի՝ մշտադիտարկման և գնահատման (ՄԱԳ) հաշվետվությունները:

© World Bank, with support from the Japan Scaling-Up Nutrition Trust Fund, 2019

Ախտորոշումն իրականացվել է ախտորոշման գործիքի ուղեցույցին համապատասխան և ներառել հետևյալ փուլերը.

- մեկնարկային հանդիպում ՀՀ ԱՍՀՆ-ի հետ (2019 թ. փետրվար),
- ՍԴՀՍԳ ախտորոշման գործիքի միջոցով իրականացվող ախտորոշման գործընթացի համակարգման և գնահատման խմբերի ձևավորում՝ կազմված ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի հայաստանյան գրասենյակի, Համաշխարհային բանկի փորձագետներից և ՀՀ ԱՍՀՆ-ի ներկայացուցիչներից, ինչը ապահովել է կանոնավոր կապ՝ հավաքագրված տեղեկատվությունը ստուգելու համար (2019 թ. ապրիլ),

- սոցիալական, առողջապահության, կրթության և արդարադատության ոլորտներում իրականացվող 115 սոցիալական ծրագրերի գույքագրում (2019 թ. մայիս-օգոստոս),
- «Հայաստանը՝ մեկ հայացքով» վիճակագրական տվյալների հավաքագրում (2019 թ. հոկտեմբեր),
- օրենսդրության, վերլուծական զեկույցների և փաստական ապացույցների ուսումնասիրության հիման վրա գործիքի 1-7-րդ առանցքային ուղղություններով հարցադրումների պատասխանների մշակում (2019 թ. օգոստոս-սեպտեմբեր),
- գործիքի 8-18-րդ առանցքային ուղղությունների հարցադրումներին պատասխանելու նպատակով մանրակրկիտ վերլուծություն կատարելու համար 15 ծրագրերի ընտրություն (2019 թ. հոկտեմբեր-դեկտեմբեր),
- նախնական արդյունքների ներկայացում որոշումներ կայացնող առանցքային կառույցներին (2019 թ. նոյեմբեր),
- արդյունքների վավերացման նպատակով երկօրյա խորհրդակցական աշխատաժողովի անցկացում առանցքային շահեկիցների հետ և ՍԴ համակարգի գնահատում՝ կատարողականի 10 չափորոշիչների հիման վրա (2019 թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր),
- գնահատման արդյունքներով Հայաստանի ամփոփ զեկույցի մշակում և զեկույցի նախագծերի քննարկումներ (2019 թ. նոյեմբեր - 2020 թ. ապրիլ):

Զեկույցի կառուցվածքը համապատասխանում է ՍԴՀՍԳ խմբի առաջարկած՝ խորքային ախտորոշման գործիքի միջոցով իրականացվող գնահատման շրջանակում երկրների մասին զեկույցների կառուցվածքին: Երկրորդ բաժնում ներկայացված է երկրի համատեքստը, որտեղ մանրամասն նկարագրվում է Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական վիճակը, հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշները և դրանց միտումները: Երրորդ բաժնում ներկայացված է սոցիալական պաշտպանության ոլորտի մանրամասն նկարագրությունը, ներառյալ քաղաքականությունը, ծրագրերի մշակման և իրականացման գործընթացները, ինչպես նաև ֆինանսավորումը: Չորրորդ բաժնում նկարագրված է ՍԴ համակարգի գնահատման գործընթացը: Եվ վերջում, եզրակացություններ բաժնում ներկայացված են գնահատման հիմնական արդյունքները, որոնք հնարավորություն են տալիս ոլորտի փորձագետներին մշակելու Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության ոլորտի հետագա բարելավմանն ուղղված առաջարկություններ:

2 ԵՐԿՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍԱՇ

ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐ.

- Անկախությունից հետո 2000-ական թվականների սկզբին Հայաստանում արձանագրված տնտեսական աճի կարճատև ժամանակաշրջանն ընդհատվել է համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամով. **աճի տեմպերը դանդաղել են, և աճն այլևս ներառական բնույթ չի կրել՝** ուղեկցվելով անհավասարության մակարդակի աճով և քաղաքային ու գյուղական բնակավայրերի միջև անհավասարության կայուն մակարդակի պահպանմամբ:
- Աղքատության մակարդակը ևս աճի նմանատիպ միտում է գրանցել. 2004-2008 թվականների կտրուկ նվազումից հետո աղքատության մակարդակը դանդաղորեն աճել է՝ **2018 թվականին կազմելով 23.5%, ինչը նաև աղքատության ամենաբարձր ցուցանիշներից մեկն էր Եվրոպայում և Կենտրոնական Ասիայում:** 2018 թվականին երեխաների մեկ երրորդը (29.2%) ապրել է աղքատության մեջ:
- **Բնակչության որոշ խմբեր,** ինչպիսիք են երեխաները (հատկապես 0-5 և 15-17 տարեկան), երեք կամ ավելի երեխաներ ունեցող տնային տնտեսությունները և կանանց կողմից ղեկավարվող տնային տնտեսությունները, հատկապես խոցելի են աղքատության նկատմամբ:
- **Աղքատությունը** բազմաչափ երևույթ է և տարբեր կերպ է դրսևորվում՝ շոշափելով կյանքի տարբեր կողմերը, ինչպիսիք են սպառումը, պարենային ապահովությունը, առողջությունը, կրթությունը, պաշտպանությունը, անվտանգությունը, արժանապատվության և արժանապատիվ աշխատանքի իրավունքը:
- Հայաստանը գտնվում է ծանր **ժողովրդագրական իրավիճակում՝** պայմանավորված ծնելիության անկմամբ, բնակչության ծերացմամբ և զանգվածային արտագաղթով, ինչը ճնշում է տնտեսական աճը և մեծացնում առողջապահությանը, կենսաթոշակներին ու սոցիալական ծառայություններին ուղղված ծախսերի ծավալը: Դա նշանակում է, որ Հայաստանը պետք է իր բնակչության ավելի լայն զանգվածներին ներգրավի զբաղվածության մեջ (տնտեսական ակտիվության մակարդակը ցածր է, և բնակչության միայն մոտ կեսն է զբաղված)՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով բնակչության խոցելի խմբերին և նրանց ներգրավմանը ֆորմալ զբաղվածության մեջ: Պետք է նաև խրախուսել ընտանիքների ամրապնդմանն ուղղված քաղաքականությունների իրականացումը, որոնք աջակցում են ընտանիքների կենսամակարդակի բարելավմանը և օգնում նրանց հավասարակշռել աշխատանքային և խնամքի պարտականությունները և դրանով իսկ հնարավորություն տալ ծնողներին իրականացնելու ընտանիքի պլանավորման իրենց մտադրությունները:
- Գենդերային անհավասարությունները, հատկապես աշխատուժի մեջ կանանց մասնակցության ցածր մակարդակը և կանանց ու տղամարդկանց աշխատավարձերի միջև մեծ տարբերությունը, ավելի են դժվարացնում Հայաստանի աճի հեռանկարները:
- Չնայած վերջին 25 տարիներին արձանագրված զգալի ձեռքբերումներին՝ առողջապահության և կրթության ոլորտներում դեռևս կան լուրջ խնդիրներ. կրթության որակը շարունակում է մնալ ցածր, իսկ ոչ ֆորմալ առողջապահական ծախսերը՝ բարձր: ԵԿԱ մյուս երկրների համեմատ՝ նշված երկու ոլորտների պետական ֆինանսավորման ծավալները ցածր են:
- Կրթության կամ առողջապահության ոլորտների համեմատ՝ սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված ֆինանսավորման ծավալները համեմատաբար բարձր են, սակայն ցածր են ՏՀԶԿ-ի միջին ցուցանիշի համեմատ: Միջոցների առյուծի բաժինն ուղղվում է կենսաթոշակների և այլ դրամական նպաստների վճարմանը, մինչդեռ ծառայությունները բավարար չափով չեն ֆինանսավորվում:

Մի քանի տարի շարունակ տնտեսական աճի բարձր և աղքատության մակարդակի նվազող ցուցանիշներ արձանագրելուց հետո, Հայաստանը մեծապես տուժեց 2008 թվականի

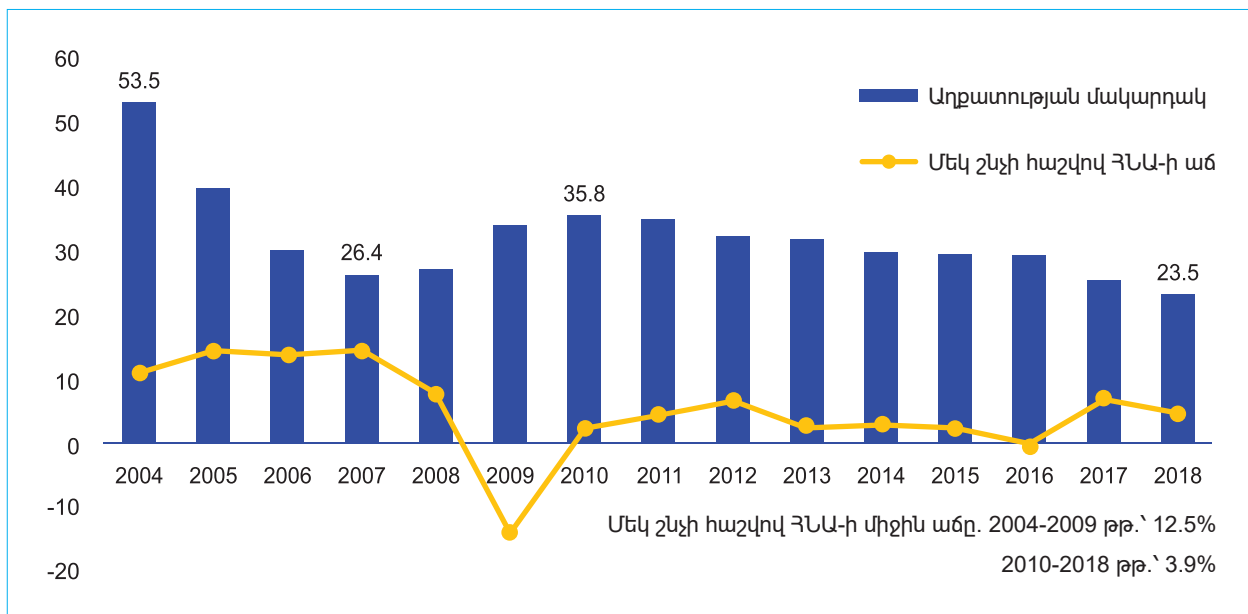
համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամից, ինչի հետևանքով սոցիալ-տնտեսական զարգացման տեմպերը դանդաղեցին: Նոր հազարամյակի սկզբին պղնձի արտահանման

ծավալների արագ ընդլայնումը, օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների և դրամական փոխանցումների ներհոսքը հանգեցրել էին երկնիշ տնտեսական աճի: Աղքատության մակարդակը կտրուկ նվազել էր: 2004-2008 թվականներին աղքատ բնակչության մասնաբաժինը¹⁹ 54%-ից իջել էր մինչև 27% (Գծապատկեր 1): Այդուհանդերձ, համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամը (ՀՖՃ) և հետո նաև Ռուսաստանի Դաշնությունում 2014-2015 թվականներին սկսված ճգնաժամը զգալի հարված հասցրեցին Հայաստանի տնտեսությանը, քանի որ ֆինանսական հոսքերը դադարեցին, իսկ արտահանումից ստացվող եկամուտները՝ նվազեցին: Աղքատության մեջ ապրող բնակչության մասնաբաժինը կրկին աճեց 2009-2010 թվականներին: Ընդհանուր առմամբ, 2008-2009 թվականների ճգնաժամը Հայաստանի բնակչության վրա ավելի խորն

ազդեցություն է ունեցել, քան ԵԿԱ այլ երկրներում (Համաշխարհային բանկ, 2019 թ.):

2004-2007 թվականներին աղքատության մակարդակի նվազումը հիմնականում պայմանավորված էր աշխատանքից ստացվող եկամուտների և զբաղվածության մակարդակի աճով: Արտագաղթը ևս նվազեցրել է ճնշումը ներքին աշխատաշուկայի վրա, և դրամական փոխանցումների շնորհիվ աճել էին տնային տնտեսությունների սպառման ծավալները: Աշխատանքային կենսաթոշակների և ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագրի (ԸԿԲՆԾ) միջոցով տրամադրվող սոցիալական տրանսֆերտները խթանել էին սպառումը տարեցների շրջանում և մեղմել ճգնաժամի ազդեցությունը աղքատ և խոցելի տնային տնտեսությունների վրա (Համաշխարհային բանկ, 2019 թ.):

Գծապատկեր 1. Աղքատությունը և ՀՆԱ-ի աճը Հայաստանում, 2004-2018 թթ.

Աղբյուրները. Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի աճը. Համաշխարհային զարգացման ցուցանիշներ և ՀԿԿ՝ աղքատության մակարդակի ցուցանիշը (աղքատության վերին գիծ):

ՀՖՃ-ից հետո Հայաստանը փորձում է հաղթահարել աղքատության համեմատաբար մակարդակը և աղքատության մակարդակի նվազման ցածր տեմպը: 2018 թվականին աղքատության մակարդակը²⁰ կազմել է 23.5%, ինչը չնչին չափով է ցածր 2007 թվականի մակարդակից, սակայն ամենաբարձրներից է ԵԿԱ

տարածաշրջանում (Համաշխարհային բանկ, 2019 թ.): Ավելին, 2010-2015 թվականներին աղքատությունը հաղթահարած յուրաքանչյուր 3 բնակչից մեկը կրկին հայտնվել է աղքատության մեջ (Համաշխարհային բանկ, 2019 թ.): ՀՖՃ-ից հետո աղքատության մակարդակի նվազման դանդաղ տեմպը կարող է վերագրվել արտաքին

¹⁹Հաշվարկված է աղքատության վերին գծի հիման վրա:

²⁰Հայաստանում աղքատության գնահատման համար կիրառվում է Համաշխարհային բանկի մեթոդաբանությունը: Սպառման ազդեցված ցուցանիշն օգտագործվում է որպես բարեկեցության չափում Հայաստանում աղքատության գնահատման համար և որոշվում է ՏՆԱյին տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության տվյալների հիման վրա: Աղքատ են գնահատվել նրանք, ում սպառումը մեկ չափահաս անձի հաշվով ցածր է եղել աղքատության վերին գծից (42,621 դրամ/ամիս), իսկ ծայրահեղ աղքատ կամ թերսնված գնահատվել են նրանք, ում սպառումը մեկ չափահաս անձի հաշվով ցածր է եղել աղքատության պարենային գծից (24,827 դրամ/ամիս) (ՀԿԿ, 2019 թ.):

© World Bank, with support from the Japan Scaling-Up Nutrition Trust Fund, 2019

միջավայրի վատթարացմանը, շինարարության ճյուղի փլուզման արդյունքում ցածր որակավորում պահանջող շատ աշխատատեղերի փակմանը, դրամական փոխանցումների կտրուկ անկմանը՝ համաշխարհային ՀՖՃ-ի և 2014-2015 թվականների ՌԴ ճգնաժամի ընթացքում և հարկաբյուջետային բուժքերտերի սպառմանը, որոնք կարող էին ուղղվել ավելի բարձր պետական տրանսֆերտների սպասարկմանը (Համաշխարհային բանկ, 2019 թ.):

Եկամուտների անհավասարության մակարդակը ևս աճել է ՀՖՃ-ից հետո: ՀՖՃ-ն հատկապես ծանր ազդեցություն է ունեցել եկամտային բաշխվածության ստորին 40%-ի համար, և այդ ժամանակից ի վեր տնտեսական աճը չի վերադարձել իր նախաճգնաժամային ներառական օրինաչափությանը՝ հանգեցնելով

սպառման անհավասարության մասով Ջինիի գործակցի աճին՝ 2010 թվականի 0.26-ից մինչև 0.30՝ 2018 թվականին (ՀՎԿ, 2019 թ.): Թեև գյուղական և քաղաքային բնակավայրերի միջև անհամաչափությունների մակարդակը կրճատվել է, սակայն տարածքային զգալի անհամաչափությունները պահպանվում են: Մասնավորապես, աղքատության մակարդակի մեծ տարբերություն կա Երևանի և Հայաստանի մյուս բնակավայրերի միջև:

Մանկական աղքատության մակարդակն ավելի բարձր է, քան բնակչության մյուս խմբերինը. Հայաստանում յուրաքանչյուր երեք երեխայից մեկն ապրում է աղքատության մեջ (ՀՎԿ, 2019 թ.): Աղքատությունն ուղղակիորեն ազդում է երեխաների կյանքի վրա՝ առողջ սնուցումից մինչև վաղ ուսուցում, դպրոցում հաջողությունների արձանագրում, ոչ ֆորմալ ուսուցման և խաղալու հնարավորություններ: Աղքատության մակարդակը տարբեր է կախված երեխաների տարիքային խմբերից, ընտանիքում ամենակրտսեր երեխայի տարիքից և կոնկրետ տնային տնտեսության ընդհանուր բնութագրիչներից (օրինակ՝ կնոջ կողմից ղեկավարվող տնային տնտեսություններ, տնային տնտեսությունում երեխաների և չափահասների թվաքանակ և այլ բնութագրիչներ):

Բազմաչափ աղքատության գնահատումը լրացնում է դրամային աղքատության վերաբերյալ վերլուծությունը: Առնվազն մեկ չափման մասով գրկանքներ կրող բնակչության մասնաբաժինը 2018 թվականին կազմել է 23.6%, ընդ որում՝ մեծամասնությունն են կազմել բնակարանային պայմաններից և աշխատանքի հնարավորությունից զրկվածության դեպքերը (ՀՎԿ, 2019 թ.):²¹ Երեխաների 61.6%-ը գրկանքներ է կրել երկու կամ ավելի չափումների մասով:²² Գյուղական բնակավայրերում գրկվածության մակարդակը կազմել է 74.9%, իսկ քաղաքային բնակավայրերում՝

²¹Համաշխարհային բանկի կողմից կիրառվող աղքատության գնահատման մեթոդաբանության համաձայն՝ բազմաչափ աղքատության ցուցանիշը գնահատում է աղքատության բազմակողմությունը, խորությունն ու տևականությունը և տալիս դրամային (սպառման ազդեցատի հիման վրա) աղքատության վերաբերյալ վերլուծությունը լրացնող կարևոր տեղեկություններ: Ողջ բնակչության համար բազմաչափ աղքատության գնահատման չափումները հինգն են՝ հիմնական կարիքներ, բնակարանային պայմաններ, կրթություն, աշխատանք և առողջապահություն: Հիմնական կարիքների չափման մասով գրկվածությունը կապ է ստեղծում դրամային աղքատության և բազմաչափ աղքատության միջև: Դրամային աղքատության շրջանակում սպառման ազդեցված ցուցանիշը ներառում է սպառված պարենային և ոչ պարենային ապրանքների արժեքը, ներառյալ սեփական արտադրության ապրանքները, մարդասիրական կազմակերպություններից և այլ աղբյուրներից ստացված օգնությունը և երկարատև օգտագործման ապրանքների հաշվարկային արժեքը: Բազմաչափ աղքատության շրջանակում հիմնական կարիքների չափման ցուցանիշներն են ծայրահեղ աղքատությունը, արժանապատիվ կյանքը, մարդասիրական օգնությունը և դրամական փոխանցումներից կախվածությունը: Բազմաչափ աղքատության վերաբերյալ վերլուծությունը լրացնում է դրամային աղքատության վերաբերյալ վերլուծությունը, ինչպես նաև ցույց է տալիս այս երկու տարբեր հասկացությունների միջև առկա սերտ կապը: Հիմնական կարիքների, բնակարանային պայմանների, կրթության, աշխատանքի կամ առողջապահության չափումների մասով գրկանքներ կրող տնային տնտեսությունների մասնաբաժինն ավելի մեծ է դրամային աղքատ տնային տնտեսությունների շրջանում, քան դրամային ոչ աղքատ տնային տնտեսությունների շրջանում:

²²Վերլուծության միավորը երեխան է, այլ ոչ թե տնային տնտեսությունը, քանի որ մանկական աղքատությունը զգալիորեն տարբերվում է մեծահասակների աղքատությունից: Աղքատության չափումները ներառում են սնուցումը, վաղ մանկական տարիքի կրթությունը և խնամքը, կրթությունը, ժամանցը, սոցիալական փոխհարաբերությունները, հագուստը, տեղեկատվությունը, կոմունալ ծառայությունները և բնակարանային պայմանները:

52%: Երեխաները հիմնականում զրկված են եղել կոմունալ ծառայություններից, բնակարանային պայմաններից և ժամանցի հնարավորություններից: Սնուցման, կրթության և սոցիալական փոխհարաբերություններից զրկվածության մակարդակը ևս բարձր է եղել²³ (ՀՎԿ, 2018 թ.):

Աղքատությունը և հաշմանդամությունը ամենատարածված երկու հիմնական գործոններն են, որոնք հանգեցնում են խնամքի և պաշտպանության հաստատություններում երեխաների տեղավորմանը: 2018 թվականին շուրջ 2,600 երեխա գտնվել է շուրջօրյա խնամքի և պաշտպանության տարբեր հաստատություններում: Մասնատներում և խնամքի ու պաշտպանության գիշերօթիկ հաստատություններում ապրող հաշմանդամություն ունեցող երեխաների թիվը կազմել է 547: Թեև շուրջօրյա խնամքի և պաշտպանության տարբեր հաստատություններում գտնվող երեխաների թիվն անշեղորեն նվազել է, սակայն տարբեր խմբերի միջև նվազումն անհավասարաչափ է եղել, հատկապես հաշմանդամություն ունեցող երեխաների դեպքում:

Հաշմանդամության մակարդակը կազմում է Հայաստանի բնակչության ընդհանուր թվաքանակի մոտ 6-7%-ը: 2014 թվականից Հայաստանը նախաձեռնել է հաշմանդամության սահմանման և իրավունակության որոշման գործընթացների բարեփոխումներ՝ ընդունելով Հայեցակարգային փաստաթուղթ²⁴, ըստ որի հաշմանդամության սահմանման գործընթացում ներդրվում է մարդու իրավունքների պաշտպանության մոտեցումը, որը հիմնված է Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ) Ֆունկցիոնալության, հաշմանդամության և առողջության միջազգային դասակարգման (ՖՄԴ) գաղափարախոսության և սկզբունքների վրա: Սակայն, 2020 թվականի հունվարի դրությամբ նոր համակարգը դեռևս մշակման փուլում է, իսկ հաշմանդամության

սահմանման համար շարունակվում է կիրառվել բժշկասոցիալական փորձաքննության հիման վրա հաշմանդամության սահմանման հին մոտեցումը՝ հանգեցնելով հաշմանդամության թերի գնահատմանը ինչպես երեխաների, այնպես էլ մեծահասակների շրջանում: Միջավայրային խոչընդոտների, համապատասխան աջակցության բացակայության և մշտապես խտրական վերաբերմունքի արժանանալու պատճառով, հաշմանդամություն ունեցող անձինք շատ ավելի մեծ հավանականություն ունեն իրենց ողջ կյանքի ընթացքում ենթարկվելու այնպիսի ռիսկերի և անապահովության գործոնների ազդեցությանը, ինչպիսիք են աղքատությունը, անմատչելի առողջապահական ծառայությունները, ներառյալ վերականգնողական ծառայությունները, հատուկ խնամքի հաստատություններում ապրելը և աշխատատեղերի անհասանելիությունը: Հաշմանդամություն ունեցող անձինք նաև առավել խոցելի են ցնցումների և աղետների նկատմամբ, երբ մեծ է հավանականությունը, որ նրանց կարող են թողնել, քել կամ անտեսել, և երբ նրանք կարող են զրկվել իրենց համար կենսական կարևորություն ունեցող դեղամիջոցներից և/կամ օժանդակ սարքավորումների հասանելիությունից՝ առավել մեծ կախվածության մեջ ընկնելով իրենց խնամք տրամադրողներից:²⁵ Հայաստանն այս դեպքում բացառություն չէ. հաշմանդամություն ունեցող անձինք, ըստ ամենայնի, ավելի աղքատ են, առողջապահական ծառայություններին նրանց հասանելիությունը սահմանափակ է՝ ֆիզիկական, վարքագծային և սոցիալ-մշակութային խոչընդոտների պատճառով,²⁶ իսկ ոչ գյուղատնտեսական ոլորտում մշտական զբաղվածության մեջ ներգրավված հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնաբաժինը կազմում է ընդամենը 17%:²⁷

ՀՀ Վիճակագրական կոմիտեի (ՀՎԿ) և ՀՀ ԱՍՀՆ-ի հաշվետվությունները վկայում են, որ 0-18 տարեկան երեխաների շրջանում հաշմանդամության կարգավիճակ ունեցողների

²³Ազգային բազմակի և համընկնող անապահովության (կարիքավորության) վերլուծության (N-MODA) մեթոդաբանության համաձայն՝ բոլոր չափումների վերլուծությունը, որոնց մասով զրկված է երեխան, տեղեկություն է տալիս երեխայի կարիքավորության խորության մասին:

²⁴ՀՀ կառավարության 2014 թվականի հունվարի 9-ի թիվ 1 որոշում:

²⁵ԶՈՎԻԴ-19 համավարակն ապացուցեց, որ ցնցումներն անհամաչափ ազդեցություն են ունենում հաշմանդամություն ունեցող անձանց վրա՝ քանի որ շատ ծառայությունների տրամադրման բնականոն ընթացքը խաթարվում է կամ տեղաշարժման սահմանափակումների պատճառով մարդիկ փակվում են իրենց տներում, խոչընդոտելով ընտանիքի անդամների կամ սոցիալական աջակցության ցանցերի կողմից աջակցության տրամադրումը: Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները, որոնցից շատերը մասնագիտացված օժանդակ ծառայություններին կանոնավոր հասանելիության կարիք ունեն, ծառայությունների տրամադրման բնականոն ընթացքի խաթարման հետևանքով ևս անհամաչափ տուժել են: Հաշմանդամություն և հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաների համար նաև հատկապես դժվար է եղել մասնակցել հեռավար ուսուցման ծրագրերին՝ օժանդակ տեխնոլոգիաներին կամ օժանդակ ծառայություններին հասանելիություն չունենալու պատճառով:

²⁶«Ներքապական առողջապահական ծառայություններ հաշմանդամություն ունեցող կանանց համար» գեկույց, Չարուի Բաթյան, Գենդերային հետազոտությունների և առաջնորդության կենտրոն, 2014թ., [Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքներ](#), Մշտադիտարկման գեկույց, Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակ, 2018 թ.

²⁷Աշխատանքի շուկան Հայաստանում, ՀՎԿ, 2018 թ., Գլուխ 7:

մասնաբաժինը²⁸ կազմում է 1.1%: Վերջին տարիների ընթացքում հաշմանդամություն ունեցող երեխաների թիվը Հայաստանում տարեկան կազմում է շուրջ 8,000 երեխա: Սակայն, ԱՀԿ-ի գնահատականներով, հաշմանդամություն ունեցող երեխաների իրական թիվը, սովորաբար, ավելի մեծ է, ինչը չի արձանագրվում թերի հաշվետվողականության և այլ պատճառներով: Մանկական աղքատության մակարդակը տնային տնտեսություններում, որոնք ունեն հաշմանդամություն ունեցող մեկ կամ ավելի չափահաս անդամ, կազմում է 33.3% (ՀՎԿ, 2019 թ.): Հաշմանդամություն ունեցող մեկ կամ ավելի երեխա ունեցող տնային տնտեսություններում մանկական աղքատության մակարդակի վերաբերյալ վերջին տվյալները ցույց են տալիս, որ նման տնային տնտեսությունները շատ ավելի խոցելի են աղքատության ռիսկի նկատմամբ, քան մյուս տնային տնտեսությունները (45.2%՝ 2016 թվականի 33.6%-ի համեմատ):²⁹

Հայաստանի տնտեսական աճի հեռանկարների համար խոչընդոտ են հանդիսանում ժողովրդագրական լուրջ խնդիրները. ծնելիության ցածր մակարդակը, ինչպես նաև արտագաղթի զգալի ծավալները հանգեցնում են բնակչության ծերացմանն ու կրճատմանը: Տարեց բնակչության խնամառության գործակիցը 1990 թվականին արձանագրված մոտ 9%-ից աճել է՝ 2017 թվականին հասնելով 16%-ի, իսկ խնամառության ընդհանուր գործակիցը, ըստ կանխատեսումների, մինչև 2050 թվականը կհասնի 61%-ի (1990 թվականի 55%-ից) («Աշխարհի բնակչության հեռանկարները 2019» զեկույց):³⁰

Բնակչության ընդհանուր թվաքանակը 1990 թվականին արձանագրված շուրջ 3.5 միլիոնից նվազել է՝ 2018 թվականին կազմելով 3 միլիոնից

փոքր-ինչ պակաս, ներառյալ 730,000 երեխա, և, ըստ կանխատեսումների, կշարունակի նվազել՝ 2050 թվականին կազմելով մոտ 2.7 միլիոն (բնակչության թվականակի մասին ՄԱԿ-ի կանխատեսումներ): Անհրաժեշտ է ունենալ ընտանիքների ամրապնդմանն ուղղված համապատասխան քաղաքականություններ՝ համաձայնեցված և միջգերատեսչական ջանքերով ժողովրդագրական անկմանը հակազդելու համար:³¹

Քանի որ տարեց բնակչության մասնաբաժինը գնալով ավելի մեծ տոկոս է կազմում ընդհանուր բնակչության կառուցվածքում, ժամանակի ընթացքում, ըստ ամենայնի, դա կավելացնի պետական ռեսուրսների վրա բեռը և տնային տնտեսությունների կողմից կատարվող ոչ ֆորմալ առողջապահական ծախսերի ծավալը: Տնտեսական կախվածության գործակցի աճը կարող է նաև սպառնալիք հանդիսանալ կենսաթոշակային համակարգի ֆինանսավորման համար: Սոցիալական ծառայություններին և տնտեսական հնարավորություններին հասանելիության բարելավումը վճռորոշ նշանակություն կունենա անհատների՝ ցնցումներին դիմակայելու կարողությունները ամրապնդելու և ամենախոցելի խմբերին՝ աղքատությունը կայուն կերպով հաղթահարելու հարցում աջակցելու համար: Հայաստանի ավանդների, վարկային և ապահովագրական շուկաները ևս հետագա զարգացման կարիք ունեն, որպեսզի կազմակերպություններին և ֆիզիկական անձանց հնարավորություն տան կառավարելու ռիսկերը և հակազդելու ցնցումներին:

Երկրի տնտեսական աճի վրա բնակչության ծերացման ազդեցությունը դանդաղեցնելու նպատակով, Հայաստանը նաև պետք է իր

²⁸Երեխաներին «հաշմանդամ երեխա» կարգավիճակ տրվում է ՀՀ ԱՍՀԼ-ի Բժշկացոցիայական փորձաքննության հանձնաժողովների կողմից, եթե երեխաներն ունեն համապատասխան բժշկական ախտորոշում, ինչպես նաև եթե նրանց կենսագործունեության սահմանափակումները գնահատվում են թեթևից մինչև ծանր:

²⁹Հաջորդող տարիներին այս ցուցանիշի հետագա գնահատումն անհնար է եղել՝ ՏՀԿԱՀ-ի շրջանակում հաշմանդամություն ունեցող երեխաների ընտրանքի փոքր չափերի առկայության պատճառով:

³⁰Տարեց բնակչության խնամառության գործակիցը վերաբերում է 65 և բարձր տարիքի բնակչության տոկոսային հարաբերակցությանը աշխատունակ տարիքի բնակչության (15-64 տարեկան) նկատմամբ, իսկ խնամառության ընդհանուր գործակիցը՝ ոչ աշխատունակ տարիքի բնակչության տոկոսային հարաբերակցությունը աշխատունակ տարիքի բնակչության նկատմամբ:

³¹Ընտանիքների ամրապնդմանն ուղղված քաղաքականությունները աջակցում են ընտանիքի կենսամակարդակի բարելավմանը, օգնում են ծնողներին համատեղել աշխատանքային և խնամքի պարտականությունները և դրանով իսկ հնարավորություն տալ ծնողներին իրականացնելու ընտանիքի պլանավորման իրենց մտադրությունները: Այս միջոցառումները սերտորեն կապված են երեխաների վրա աղքատության ազդեցության մեղմացմանը և բնակարանային պայմանների, կրթության, առողջապահության և այլ չափումների մասով բազմաթիվ զրկանքներին դիմագրավելուն ուղղված միջոցառումների հետ: Մի կողմից, ընտանիքներին աջակցող քաղաքականությունները կարող են դրամական փոխանցումների միջոցով նվազեցնել երեխաներին ուղղված ուղղակի, այսինքն՝ դրամական ծախսերը (բնակարանային պայմաններ, առողջապահություն, կրթություն): Մյուս կողմից, քաղաքականությունները, որոնք հնարավորություն են տալիս ծնողներին համատեղելու աշխատանքը երեխա ունենալու հետ (երեխայի խնամքի ծառայություններ, բժշկական սպասարկում, երեխայի խնամքի/ծնողական արձակուրդ), նվազեցնում են երեխաներին ուղղված անուղղակի ծախսերը, որոնք առաջանում են աշխատավարձի ստացման բաց թողնված հնարավորությունների պատճառով: Երեխաներին և ընտանիքներին կենսական խնդիրների լուծման հնարավորությունների տրամադրումը ոչ միայն ծնելիության մակարդակի բարձրացմանը, այլև տնտեսական և սոցիալական ցնցումների նկատմամբ երեխաների, ընտանիքների ու համայնքների դիմակայունության ամրապնդմանը, հավասարության ավելի բարձր մակարդակի ապահովմանը և աշխատանքի արտադրողականությանը (բնակչության նվազման միտումների պայմաններում), ինչպես նաև ազգային, մարդկային կապիտալի և տնտեսական զարգացմանն աջակցելու առանցքային միջոց է:

աշխատունակ տարիքի բնակչության ավելի լայն զանգվածների ներգրավի արժանապատիվ և ֆորմալ զբաղվածության մեջ: Հայաստանի աշխատունակ տարիքի բնակչության միայն կեսն է ներգրավված զբաղվածության մեջ, և հինգ աշխատունակ տարիքի բնակչից մոտ երկուսը տնտեսապես ակտիվ չէ՝ աշխատուժից դուրս է: Աշխատունակ տարիքի բնակչության ակտիվացումը լուրջ մարտահրավեր է, հատկապես հաշմանդամություն ունեցող անձանց դեպքում: Գործազրկության մակարդակը (19%՝ 2018 թվականին) ԵԿԱ տարածաշրջանում ամենաբարձրերից մեկն է, իսկ աշխատուժի մասնակցության մակարդակը ցածր է ԵԿԱ տարածաշրջանի միջին ցուցանիշից: Եթե Հայաստանը ցանկանում է հետ չմնալ իր հարևաններից, ապա պետք է հատկապես ուշադրություն դարձնի աշխատուժի մեջ կանանց մասնակցության մակարդակի ավելացմանը (Honorati et al. 2019): Անգործությունը ևս լուրջ խնդիր է երիտասարդության շրջանում. կրթություն կամ ուսուցում չստացող, զբաղվածություն չունեցող երիտասարդների թվաքանակն ամենաբարձրերից է տարածաշրջանում, մասնավորապես, 2017 թվականին 15-29 տարեկան կանանց 42%-ը չի ունեցել զբաղվածություն և չի եղել կրթություն կամ ուսուցում ստացողների կազմում (Honorati et al. 2019):

Հայաստանի տնտեսական ներուժի լիարժեք իրացումն ու զարգացումը զսպող գործոններից են նաև գենդերային անհավասարությունն ու անհավասարակշռությունները: Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի՝ Գենդերային անհավասարության համաթվով 2018 թվականին 149 երկրների շարքում Հայաստանը զբաղեցրել է 98-րդ տեղը: Չնայած սեռերի հարաբերակցության բարելավմանը՝ նորածինների շրջանում այդ հարաբերակցության շեղում է նկատվում հոգուտ տղա երեխաների, ում նախապատվություն է տրվում աղջիկ երեխաների նկատմամբ՝ մասամբ պայմանավորված տնտեսական պատճառներով: Թեև բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում սովորող յուրաքանչյուր մեկ տղամարդու համեմատ սովորում է 1.5 կին, աշխատուժի մեջ կանանց մասնակցությունը 60%-ից պակաս է, ընդ որում՝ գենդերային ամենամեծ ճեղքվածքն առաջանում է երեխա ունենալու տարիների շրջանում: Կրթության ոլորտում ուսումնական առարկաների ընտրության մեջ գոյություն ունի «ըստ սեռերի հոսքեր»-ի հստակ ձևավորում՝ կանայք ավելի շատ հակված են մասնագիտանալ սոցիալական գիտությունների, կրթության և առողջապահության ոլորտներում, քան ավելի եկամտաբեր՝ բնագիտության,

տեխնոլոգիաների, ճարտարագիտության և մաթեմատիկայի (ԲՏԾՄ) բնագավառներում: Այս անհավասարակշռությունը պայմանավորում է մասնագիտության ընտրության, աշխատանքի և վարձատրության՝ սեռով պայմանավորված անհավասարությունը, որի արդյունքում կանանց միջին վարձատրությունը 33%-ով ցածր է տղամարդկանց միջին վարձատրությունից (Համաշխարհային բանկ, 2016 թ.): Ավանդական սոցիալական նորմերը և կանանց՝ երեխայի խնամքի պարտականությունները աշխատուժի մեջ կանանց մասնակցությունը զսպող առանցքային գործոն են, իսկ աշխատելու դեպքում էլ մեծ է հավանականությունը, որ կանայք, ի տարբերություն տղամարդկանց, առավել ներգրավված են որպես ինքնազբաղված գյուղատնտեսական ոլորտում և չվարձատրվող աշխատանքներում: Ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր հատվածում, կանանց մասնաբաժինը ղեկավար պաշտոններում շարունակում է մնալ սահմանափակ: Ընդհանուր առմամբ, զբաղվածության և ձեռներեցության մեջ կանանց մասնակցության ցածր մակարդակը Հայաստանի կադրային ներուժի սխալ բաշխման հետևանք է, որը հանգեցնում է համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) 14%-ին համարժեք ավելի ցածր տնտեսական արտադրության ծավալների (Համաշխարհային բանկ, 2016 թ.):

Աշխատուժի մեջ կանանց մասնակցության ցածր մակարդակը մասամբ բացատրվում է երեխայի խնամքի ծառայությունների սահմանափակ հասանելիությամբ: Թեև 2007-2017 թվականներին նախադպրոցական կրթության մեջ ընդգրկված 3-6 տարեկան երեխաների թիվը զգալիորեն աճել է, և նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների թիվը ևս աճել է, նախադպրոցական կրթության համախառն ընդգրկվածությունը մնում է 30% մակարդակին՝ լինելով ավելի ցածր, քան բարձր ու միջին եկամուտ ունեցող և ԵԿԱ երկրներում (Համաշխարհային բանկ, շուտով): Գյուղական բնակավայրերում հասանելի են սահմանափակ թվով նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններ, իսկ նախադպրոցական կրթության մեջ ընդգրկվածության մակարդակը կազմում է քաղաքային բնակավայրերում նախադպրոցական կրթության մեջ ընդգրկվածության մակարդակի ընդամենը մեկ երրորդը (Համաշխարհային բանկ, շուտով): Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար նախադպրոցական ծառայությունների հասանելիությունը էլ ավելի սահմանափակ է: Եվս մի հանգամանք, որ պետք է հաշվի առնել, երեխայի ծնվելուց նրան խնամողների (մայր, հայր,

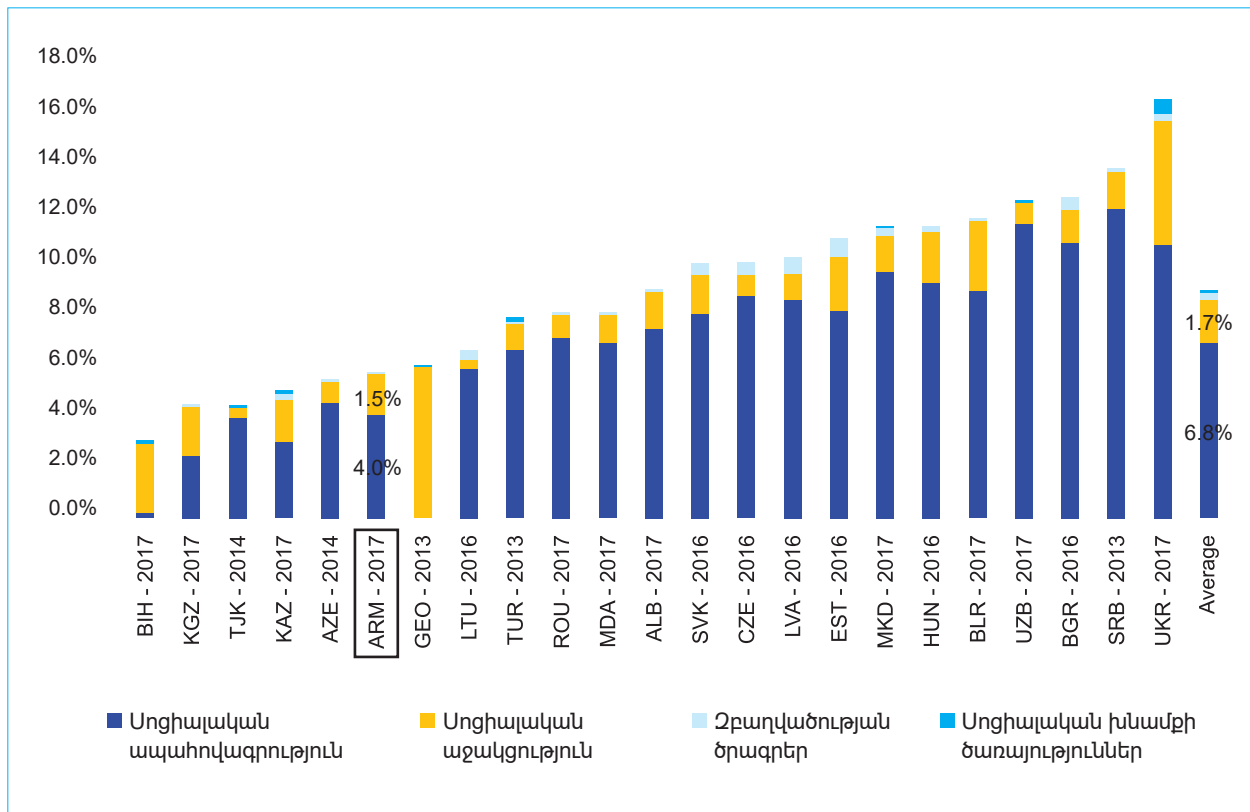
խնամակալ)՝ երեխայի խնամքի արձակուրդի իրավունքն է, մինչև երեխայի 3 տարեկան դառնալը, որի ընթացքում աշխատողի պաշտոնը պահպանվում է: ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի համաձայն՝ մայրության արձակուրդի տևողությունը երեք տարի է, որից միայն երկու տարվա արձակուրդն է վճարովի: Մինչդեռ ո՛չ երեխան, ո՛չ էլ խնամատարը երեխայի՝ 2-ից մինչև 3 տարեկան դառնալը չունեն որևէ աջակցություն ստանալու իրավունք: Սա, զուգորդված երեխայի խնամքի ծառայությունների սահմանափակ հասանելիության հետ, ևս կարող է խոչընդոտ հանդիսանալ աշխատուժի մեջ կանանց մասնակցության համար:

Վերջին 25 տարիների ընթացքում Հայաստանը զգալի հաջողություններ է գրանցել մարդկային ներուժի զարգացման գործում, սակայն դեռևս խնդիրներ կան առողջապահական և կրթական որակյալ ծառայությունների հասանելիությունն ապահովելու հարցում: Հայաստանում կրթության և առողջապահության ոլորտներին ուղղված պետական հատկացումները 2018 թվականին կազմել են ընդամենը 2.0% կամ ՀՆԱ-ի 1.3%-ը: Այս ցուցանիշները համապատասխանաբար 2.5 և 5 անգամ ավելի ցածր են ԵԿԱ երկրների համապատասխան միջին ցուցանիշներից (Համաշխարհային բանկ, 2019 թ.): Ըստ Համաշխարհային բանկի մարդկային կապիտալի համաթվի (ՄԿՀ)՝ Հայաստանում այսօր ծնված երեխան, երբ մեծանա, կկարողանա միայն 57%-ով իրացնել իր ներուժը, այն առավելագույնի համեմատ, որին հնարավոր կլինի հասնել, եթե ստանար լիարժեք կրթություն և լինի լիարժեք առողջ: Այս ցուցանիշով Հայաստանը 157 երկրների շարքում 78-րդ տեղում է (Համաշխարհային բանկ, շուտով): Կրթության որակը, ընդհանուր առմամբ, ցածր է՝ դրան գումարած սոցիալական և հատուկ խմբերի դեպքում անհավասարության լայն դրսևորումները, ինչպես նաև աշխատաշուկայի կարիքներին համապատասխանեցման ցածր մակարդակը, ներառյալ 21-րդ դարի հմտությունների ուսուցման և ուսուցումից աշխատանք անցումն ապահովող արդյունավետ ծրագրերի բացակայությունը: Հայաստանն ունի նաև բնակչության կողմից կատարվող ոչ ֆորմալ առողջապահական ծախսերի ամենաբարձր ցուցանիշներից մեկն ամբողջ աշխարհում, ինչը զգալի բեռ է տնային տնտեսությունների համար և սահմանափակում է բժշկական ծառայությունների հասանելիությունը:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորումը լուրջ խնդիր է: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված միջոցները՝ ՀՆԱ-ի համեմատ, երկու անգամ պակաս են ՏՀԶԿ անդամ երկրների ցուցանիշներից, իսկ 2018 թվականին կազմել են ՀՆԱ-ի շուրջ 6.9%-ը, ինչը նաև ցածր ցուցանիշ է ԵԿԱ երկրների ցուցանիշների համեմատ (Գծապատկեր 2): Բյուջետային հատկացումների առյուծի բաժինն ուղղվում է կենսաթոշակներին և մեկ երրորդից պակասը՝ սոցիալական աջակցության ծրագրերին, մինչդեռ աշխատաշուկայի և սոցիալական խնամքի ծառայությունների տրամադրման ծրագրերը բավարար չափով չեն ֆինանսավորվում: Ըստ 2020-2022 թվականների ՄԺԾԾ շրջանակում կատարված կանխատեսումների՝ սոցիալական պաշտպանության ոլորտին հատկացվող միջոցները ունեն նվազման միտում, ինչպես ընդհանուր ծախսերի մասնաբաժնում (2020 թվականին 26%-ից մինչև 22.2%՝ 2022 թվականին), այնպես էլ ՀՆԱ-ի մասնաբաժնում (2020 թվականին 7%-ից մինչև 6%՝ 2022 թվականին): Աղքատության հաղթահարման համար Հայաստանին անհրաժեշտ է 63.2 մլրդ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 1.1%-ի չափով գումար՝ ի լրումն սոցիալական աջակցության համար արդեն իսկ հատկացված միջոցներին, սակայն այն ենթադրությամբ, որ սոցիալական աջակցությունը բարձր հասցեականությամբ կտրամադրվի միայն աղքատներին (ՀԿԿ, 2019 թ.): Ծայրահեղ աղքատության կրճատման համար անհրաժեշտ է 1 մլրդ դրամ կամ ՀՆԱ-ի 0.02%-ի չափով գումար՝ ի լրումն բնակչության ծայրահեղ աղքատ խավերին արդեն ցուցաբերված սոցիալական աջակցությանը, և ապահովելով սոցիալական աջակցության ծրագրերի բարձր հասցեականությունը (ՀԿԿ, 2019 թ.): Սոցիալական աջակցության ծրագրերի բարձր հասցեականության ապահովմանը դժվար է հասնել, ուստի աղքատության կրճատման համար անհրաժեշտ փաստացի միջոցների ծավալը, հաշվի առնելով նաև բազմաչափ աղքատությունը, իսկապես շատ ավելի մեծ է:³² Անհրաժեշտ է ավելացնել հարակից ծառայություններում կատարվող ներդրումների ծավալը՝ այդպիսով ապահովելով կանխիկ և անկանխիկ ձևով իրականացվող միջոցառումների շարունակականությունը՝ ընտանիքների և երեխաների կարիքներն ավելի ամբողջական անքելու համար:

³²Մասնավորապես, սոցիալական ծառայությունների հասցեականությունը կապված է վարչական ծախսերի հետ, և, գործնականում, սոցիալական աջակցության ծրագրերում երբեմն ընդգրկվում են ոչ աղքատ խավի ներկայացուցիչներ (աղքատության մակարդակը դժվար է ճշգրտորեն գնահատել), իսկ աղքատ խավի որոշ ներկայացուցիչներ էլ դուրս են մնում ծրագրերից (ծրագրերին մասնակցության մակարդակը, ընդհանուր առմամբ, 100%-ից ցածր է տարբեր պատճառներով, ներառյալ աղքատ բնակչության շրջանում ծրագրերի մասին անբավարար իրազեկվածությունը):

Գծապատկեր 2. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված միջոցների մասնաբաժինը ՀՆԱ-ի նկատմամբ, ընտրված ԵԿԱ երկրներ, ըստ ծախսերի տեսակների

Աղբյուրը. SPeeD/ASPIRE տվյալների շտեմարան, Համաշխարհային բանկ:

Նշում. Նշված են միայն այն երկրները, որոնց վերաբերյալ տվյալները հասանելի են: Միջին ցուցանիշը հաշվարկված է, որպես պարզ միջին թվաբանական այն երկրների համար, որոնց վերաբերյալ տվյալները հասանելի են:

Թեև արտագաղթը հանգեցրել է Հայաստանի բնակչության թվաքանակի կրճատմանը, այն նաև նպաստել է դրամական փոխանցումների ներհոսքին, ինչը բարենպաստ ազդեցություն է ունեցել Հայաստանի տնտեսության վրա: Անկախացումից հետո շատ հայաստանցիներ ընդմիջտ արտագաղթել են, և 1990-1995 թվականներին արտագաղթի գործակիցը՝ 1,000 բնակչի հաշվով, կազմել է 30 մարդ: Նշված ժամանակից ի վեր արտագաղթի գործակիցը նվազել է՝ 1,000 բնակչի հաշվով կազմելով մոտ 2 մարդ, և, ըստ կանխատեսումների, առաջիկա տասնամյակներում կմնա այդ մակարդակում: Վերջին տարիներին արտագաղթն ունի առավելապես ժամանակավոր (և ցիկլային) բնույթ, քանի որ շատ հայաստանցիներ, հատկապես գյուղաբնակ գործազուրկ բնակչությունը, ժամանակավոր միգրացիայի դիմելով՝ օգտվում է Հայաստանում և նշանակման երկրներում, առաջին հերթին Ռուսաստանում, աշխատավարձերի միջև առկա տարբերություններից: Հայաստանում ընտանիքների ավելի քան մեկ երրորդն ունի ընտանիքի առնվազն մեկ անդամ, որը կամ

գտնվում է արտերկրում, կամ վերադարձող միգրանտ է (Honorati, Kerschbaumer and Yi 2019): 2018 թվականին դրամական փոխանցումների ծավալը կազմել է 1.87 մլրդ ԱՄՆ դոլար (Honorati, Kerschbaumer և Yi 2019) կամ Հայաստանի ՀՆԱ-ի 15.5%-ը: Բավարար ապացույցներ կան առ այն, որ դրամական փոխանցումների ներհոսքը ոչ միայն դրական ազդեցություն ունի տնային տնտեսությունների սպառման վրա, այլև նպաստում է մակրոտնտեսական կայունացմանը՝ առևտրային հոսքերի անկայունության հետևանքով առաջացող տնտեսական տատանումներին (գնային ցնցումներ) և/կամ բնակլիմայական ցնցումներին հակազդելու միջոցով (Honorati et al. 2019): Համաշխարհային բանկի գնահատականները նաև ցույց են տալիս, անհատական բնորոշիչների նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու միջոցով, որ ընտանիքում միգրանտ անդամի առկայությունը հանգեցնում է աշխատուժի մեջ մասնակցության ավելի բարձր մակարդակի (Honorati, Kerschbaumer and Yi 2019): Աղյուսակ 1-ը ներկայացնում է Հայաստանի մի շարք ցուցանիշների դինամիկան 2013-2018թթ-ի համար:

Աղյուսակ 1. Հայաստանը՝ մեկ հայացքով

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013	Տեղեկատվության աղբյուրը
Տնտեսական ցուցանիշներ							
ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով, ընթացիկ գներով, ԱՄՆ դոլար	4,212	3,936	3,605	3,617	3,994	3,843	https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AM
ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով, ԱՄՆ դոլար գնողականությանը համարժեք	10,325	9,667	8,842	8,753	8,422	8,014	
ՍԳԻ (նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի համեմատ, %)	102.5	101.0	98.6	103.7	103.0	105.8	https://www.armstat.am/en/?nid=12&id=07001
Միջին աշխատավարձ, դրամ	172,727	177,817	174,445	171,615	158,580	146,524	https://www.armstat.am/en/?nid=12&id=08001
Նվազագույն աշխատավարձ, դրամ	55,000	55,000	55,000	55,000	50,000	45,000	
Ժողովրդագրական ցուցանիշներ							
Բնակչության ընդհանուր թվաքանակ, հազ. մարդ	2,972	2,986	2,999	3,011	3,017	3,027	
Տղամարդկանց ընդհանուր թվաքանակ, հազ. մարդ	1,408	1,419	1,429	1,439	1,444	1,452	https://www.armstat.am/file/article/demog_2018_2.pdf
Կանանց ընդհանուր թվաքանակ, հազ. մարդ	1,564	1,567	1,570	1,572	1,574	1,575	
Երեխաների ընդհանուր թվաքանակ, հազ. մարդ	731	767	769	773	777	785	https://www.armstat.am/file/article/demog_2016_2.pdf
Խնամառության գործակիցը (տարեցների, երիտասարդների, համախառն)							https://www.armstat.am/file/article/demog_2018_2.pdf
Համախառն	56.6%	53.7%	50.9%	49.4%	48.3%	47.8%	
Տարեցների	21.9%	20.9%	19.5%	18.8%	18.3%	17.8%	
Երիտասարդների	33.3%	32.7%	31.4%	30.6%	30.1%	29.7%	
Ծնելիության գործակից	1.57	1.57	1.64	1.64	1.65	1.57	https://www.armstat.am/file/article/demog_2018_3.pdf
Կյանքի սպասվող տևողությունը (ծննդյան պահին, ըստ սեռի)							https://www.armstat.am/file/article/demog_2018_1.pdf
Ծննդյան պահին	75.9	75.4	75.0	75.0	75.0	74.8	
տղամարդիկ	72.4	71.9	71.6	71.7	71.8	71.5	
կանայք	79.0	78.7	78.3	78.2	78.1	77.9	
Մանկական մահացության գործակիցը	7.1	8.2	8.6	8.8	8.8	9.7	https://www.armstat.am/file/article/demog_2018_4.pdf
Մինչև 5 տարեկան երեխաների մահացության գործակիցը՝ 1000 կենդանի ծնվածի հաշվով	8.7	9.7	10.1	10.4	10.3	11	https://www.armstat.am/file/article/f_sec_3_2016_1.pdf
Մայրական մահացության գործակիցը՝ 100 000 կենդանի ծնվածի հաշվով	21.9	8.0	29.6	16.8	18.6	21.5	https://www.armstat.am/file/article/demog_2018_5.pdf

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013	Տեղեկատվության աղբյուրը
Միգրացիայի մնացորդի գործակիցը (միգրացիայի մնացորդ / ընդամենը բնակչություն), %	-6.2	-8.1	-8.3	-8.6	-7.2	-8.1	https://www.armstat.am/file/article/demog_2018_1.pdf
Աշխատանքի շուկայի ցուցանիշներ 1,2							
<i>15-19, 20-64, 65+ տարեկան բնակչության մասնաբաժինը, ըստ հիմնական գործունեության տեսակների (ըստ սեռի, քաղաքային/գյուղական բնակավայրի, տարիքային խմբի)</i>							
Զբաղվածության մակարդակը	45.2%	44.7%	50.0%	50.9%	52.0%	53.2%	https://www.armstat.am/file/article/armenia_2018_4.pdf
Ոչ ֆորմալ զբաղվածության մակարդակը	41.3%	44.5%	46.4%	47.7%	49.9%	49.4%	
Գործազրկության մակարդակը (15-75 տարեկան)	20.4%	17.8%	18.0%	18.5%	17.6%	16.2%	https://www.armstat.am/en/?nid=12&id=08010&submit=Search
Աշխատանքային ռեսուրսներ* (աշխատունակ տարիքի բնակչություն՝ 15-75 տարեկան), միջին տարեկան 1000 մարդ	2,007.3	2,021.3	2,011.4	2,106.6	2,180.2	2,189.1	https://www.armstat.am/file/doc/99510748.pdf
Աշխատուժ (տնտեսապես ակտիվ բնակչություն), միջին տարեկան 1000 մարդ	1,141.6	1,139.9	1,226.3	1,316.4	1,375.7	1,388.4	
Աշխատուժից դուրս (տնտեսապես ոչ ակտիվ) բնակչություն, միջին տարեկան 1000 մարդ	865.8	881.5	785.1	790.3	804.5	800.7	
Զբաղվածներ, 1000 մարդ:	907.5	903.3	1,006.2	1,072.6	1,133.5	1,163.8	
Գործազուրկներ	234.0	236.5	220.2	243.7	242.1	224.6	
Զբաղվածություն չունեցող, կրթություն կամ ուսուցում չստացող 15-29 տարեկան երիտասարդ բնակչություն, 1000 մարդ	202.4	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	https://www.armstat.am/file/article/trud_2019_3.pdf
Զբաղվածություն չունեցող, կրթություն կամ ուսուցում չստացող 15-29 տարեկան երիտասարդ բնակչության հարաբերակցությունը նույն տարիքային խմբի բնակչության նկատմամբ, %	32.7%	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	https://www.armstat.am/file/article/trud_2019_3.pdf
Զբաղվածության մասնաբաժինն ըստ հատվածների (ըստ սեռի, քաղաքային/գյուղական բնակավայրի, տարիքային խմբերի)							
Տղամարդիկ	54.5%	70.7%	71.3%	72.6%	73.2%	72.8%	https://www.armstat.am/file/doc/99493603.pdf
Կանայք	45.5%	52.8%	52.5%	54.3%	55.2%	55.9%	https://www.armstat.am/file/doc/99499388.pdf

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013	Տեղեկատվության աղբյուրը
Գյուղական	43.8%	67.3%	68.2%	69.4%	69.2%	72.5%	
Քաղաքային	56.2%	56.9%	56.6%	58.3%	59.6%	58.3%	
Արդյունաբերություն	13.8%	13.1%	12.1%	11.2%	11.6%	11.3%	https://www.armstat.am/file/doc/99510748.pdf
Ծառայություններ	5.6%	3.7%	3.7%	4.7%	5.2%	5.7%	
Սոցիալական ցուցանիշներ							
<i>Աղքատության մակարդակն ըստ աղքատության ազգային գծ(եր)ի (ըստ գյուղական/քաղաքային բնակավայրի, տարիքային խմբերի, սեռի և տնային տնտեսության տեսակի)</i>							
Աղքատության մակարդակը, %	23.5%	25.7%	29.4%	29.8%	30.0%	32.0%	https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=AM
Մանկական աղքատություն (0—18 տարեկան)	29.2%	30.8%	34.2%	33.7%	34.0%	37.3%	
Գյուղական	21.3%	26.8%	28.8%	30.4%	29.9%	31.7%	https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_english_2.pdf
Քաղաքային	24.9%	25.0%	30.4%	29.4%	30.0%	32.2%	
Տղամարդկանց շրջանում	23.4%	25.0%	28.5%	30.1%	29.9%	31.7%	
Կանանց շրջանում	23.6%	26.3%	30.2%	29.5%	30.0%	32.2%	
Տարիք (0-5 տարեկաններ)	31.5%	31.7%	33.7%	34.4%	34.4%	41.9%	
Տարիք (6-19 տարեկաններ)	27.7%	30.8%	35.4%	34.0%	32.8%	33.7%	
Տարիք (20-64 տարեկաններ)	21.9%	28.3%	27.5%	28.3%	27.8%	30.4%	
Տարիք (65 և բարձր տարեկաններ)	21.1%	22.8%	29.2%	28.8%	31.8%	30.5%	
Աղքատության գծեր							
Աղքատներ, աղքատության անվանական գիծ, դրամ	42,621	41,612	40,867	41,698	40,264	39,193	https://www.armstat.am/file/article/poverty_2016_eng_2.pdf
Ծայրիկ աղքատներ, աղքատության անվանական գիծ, դրամ	35,071	34,253	33,418	34,234	33,101	32,318	
Ծայրահեղ աղքատներ կամ թերսնվածներ, աղքատության անվանական գիծ, դրամ	24,827	24,269	23,313	24,109	23,384	22,993	
Բազմաչափ աղքատության մակարդակ (ընդամենը)	23.6%	26.0%	27.8%	29.1%	31.9%	30.5%	
Գյուղական	29.2%	32.5%	30.3%	32.7%	35.2%	37.2%	
Քաղաքային	22.1%	22.0%	24.7%	25.9%	31.6%	27.6%	
Մանկական բազմաչափ աղքատության մակարդակ	data not available	61.6%	57.4%	64.5%	63.7%	63.7%	
Գյուղական	data not available	74.9%	68.7%	80.0%	81.7%	81.7%	
Քաղաքային	data not available	52.0%	50.8%	54.1%	52.5%	52.5%	
Եկամուտների անհավասարություն (Ջինիի գործակից)	0.360	0.359	0.375	0.374	0.373	0.372	https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_english_2.pdf

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013	Տեղեկատվության աղբյուրը
Տարրական դասարաններում երեխաների ընդգրկվածության մակարդակը՝ համապատասխան տարիքի երեխաների թվաքանակի նկատմամբ, ընդամենը	91.1%	91.3%	91.2%	91.6%	93.1%	94.1%	https://www.armstat.am/file/article/f_sec_4_2018_1.pdf
Միջնակարգ ընդհանուր կրթության համակարգում երեխաների ընդգրկվածության մակարդակը՝ համապատասխան տարիքի երեխաների թվաքանակի նկատմամբ, ընդամենը	83.0%	85.7%	86.0%	86.4%	87.8%	87.9%	https://www.armstat.am/file/article/f_sec_4_2018_1.pdf
Պարենային ապահովություն/ թերսնուցում	data not available	46%	55%	57%	57%	52%	https://www1.wfp.org/publications/armenia-comprehensive-food-security-vulnerability-analysis-cfsva-update-2017
Պարենային անապահովություն	data not available	data not available	data not available	16%	15%	14%	
Մարդկային զարգացման համաթիվը	0.760	0.755	0.749	0.748	0.745	0.742	http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/ARM.pdf
Պետական բյուջե							
Ընդամենը փաստացի եկամուտներ և պաշտոնական տրանսֆերտներ (մլն. դրամ)	1,341,690.6	1,237,780.8	1,171,107.3	1,167,744.0	1,171,107.3	1,071,370.6	https://www.armstat.am/file/article/f_sec_3_2019_1.pdf
Ընդամենը փաստացի ծախսեր (մլն. դրամ)	1,447,083.0	1,504,802.2	1,449,063.6	1,408,996.4	1,235,053.4	1,142,890.4	https://www.armstat.am/en/?nid=12&id=17005&submit=Search
Պակասուրդ (-), հավելուրդ (+) (մլն. դրամ)	-105,392.4	-267,021.4	-277,956.3	-241,252.4	-90,290.7	-71,519.9	
Պակասուրդ (-), հավելուրդ (+) ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	-1.8	-4.8	-5.5	-4.8	-1.9	-1.6	
Բյուջեի փաստացի կատարման ցուցանիշ, ընդամենը	98.3%	93.7%	91.6%	93.5%	97.8%	99.8%	
Կրթության գծով ընդամենը հանրային փաստացի ծախսեր՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	2.0%	2.2%	2.4%	2.4%	2.4%	2.3%	http://www.gov.am/files/docs/1381.pdf
Առողջապահության գծով ընդամենը հանրային փաստացի ծախսեր՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	1.3%	1.5%	1.7%	1.7%	1.6%	1.4%	http://www.gov.am/am/medium-term/

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013	Տեղեկատվության աղբյուրը
Սոցիալական պաշտպանության գծով ընդամենը հանրային փաստացի ծախսեր՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	6.9%	7.4%	7.8%	7.6%	7.5%	6.5%	
Բուժանձնակազմի (բժիշկների և բուժքույրերի) թվաքանակը՝ 10.000 բնակչի հաշվով	101.1	100.1	102.5	102.5	102.8	103.1	https://nih.am/am/statistical_yearbooks/4/am
Առողջապահության գծով պետական բյուջետային ընդհանուր հատկացումների մասնաբաժինը՝ առողջապահության գծով ընդամենը ընթացիկ ծախսերի նկատմամբ, %	13.6%	14.1%	17.4%	16.7%	15.6%	13.5%	http://apps.who.int/nha/database/Select/Indicators/en
Առողջապահության գծով մասնավոր ծախսերի մասնաբաժինը՝ առողջապահության գծով ընդամենը ընթացիկ ծախսերի նկատմամբ, %	85.6%	85.1%	81.3%	82.5%	83.2%	83.7%	http://www.nih.am/am/publications/report_yearbook_guide/1?block=AAH_annual_reports
Ներառյալ ոչ ֆորմալ առողջապահական ծախսերի մասնաբաժինը՝ ընդամենը ընթացիկ ծախսերի նկատմամբ, %	83.4%	84.0%	80.3%	81.2%	82.0%	82.5%	http://apps.who.int/nha/database/ViewData/Indicators/en
Առողջապահության գծով այլ, չնշված ծախսերի մասնաբաժինը՝ առողջապահության գծով ընդամենը ընթացիկ ծախսերի նկատմամբ, %	0.8%	0.8%	1.3%	0.8%	1.3%	2.8%	http://www.nih.am/am/publications/report_yearbook_guide/1?block=AAH_annual_reports

Աղբյուրը. Տեղեկատվությունը հավաքագրելիս փորձագիտական խումբն օգտվել է հանրամատչելի աղբյուրներից, այդ թվում՝ armstat.am կայքէջից, ՄԺԾԾ-երից և «Բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքից, Համաշխարհային զարգացման ցուցանիշներից և տվյալների այլ շտեմարաններից:

3 ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ

Հայաստանն ունի սոցիալական պաշտպանության համեմատաբար լավ զարգացած համակարգ, ոլորտը կանոնակարգող ծանրակշիռ օրենսդրական դաշտ, ծառայություն մատուցողների լայն ցանց և ծառայությունների լայն շրջանակ, թեև ծրագրերն ընդգրկում են բնակչության համեստ մասնաբաժինը: Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգը բաղկացած է եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված և եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված

ծրագրերից և ծառայություններից, ինչպես նաև ՉԱԾ-երից, որոնք ուղղված են բնակչության առջև ծառացած սոցիալական ռիսկերի մեծ մասի չեզոքացմանը (Աղյուսակ 2): Ախտորոշման գործիքի հիման վրա մշակված Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի ու շահառուների մատրիցա (Հավելված 1) **ցույց է տալիս, որ սոցիալական պաշտպանության համակարգի հիմնական թիրախային խմբերը երեխաներն են**, հատկապես 3-18 տարեկանները,

Աղյուսակ 2: Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգը

Սոցիալական ապահովագրություն (եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված)	Սոցիալական աջակցություն (եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված)	Սոցիալական խնամքի ծառայություններ (եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված)	Զբաղվածության ծրագրեր
Կենսաթոշակներ - Տարիքային կենսաթոշակներ - Երկարամյա ծառայության կենսաթոշակներ - Օրենքով սահմանված կենսաթոշակներ - Այլ կենսաթոշակներ - Կերակրողին կորցնելու կենսաթոշակներ - Հաշմանդամության կենսաթոշակներ - Այլ հատուկ կենսաթոշակներ - Պարտադիր կուտակային կենսաթոշակներ Սոցիալական ապահովագրության այլ վճարներ - Երեխայի խնամքի նպաստ - Հիվանդության/ ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստ - Մայրության նպաստ - Զաղծառայողների առողջության ապահովագրություն	Դրամական աջակցություն - Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստներ (ԸԿԲՆ) - Մայրության նպաստ՝ չափափակ կանանց համար - Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ - Ծերության սոցիալական նպաստ - Հաշմանդամության նպաստ - Կերակրողին կորցնելու նպաստներ - Թաղման նպաստ - Մանկատներում խնամվող դպրոցահասակ երեխաներին դրամական աջակցություն Պարենային, բնափայտային և անկանխիկ դրամական աջակցություն - Դպրոցական սննդի ապահովում - Մանկական սննդի և հարակից ապրանքների անվճար կամ ցածր գներով տրամադրում - Առողջապահական, կրթական և բնակարանային-կոմունալ ծախսերի նպատակային սուբսիդավորում	Սոցիալական խնամքի ծառայություններ երեխաների, երիտասարդների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և տարեցների համար	- Աշխատաշուկայում անմրցունակ երիտասարդ մայրերի համար ուսուցման կազմակերպում գործատուի մոտ - Փորձնակություն (ուսումնաարտադրական պրակտիկա) անցնելու հնարավորության տրամադրում - Աշխատանք փնտրող խոցելի անձանց համար ուսուցում կազմակերպելու դեպքում գործատուին միանվագ փոխհատուցման տրամադրում - Գործազուրկների աջակցության նպաստներ (աշխատանք փնտրող և այլ վայրում աշխատանքի տեղավորված խոցելի անձանց աջակցության տրամադրում) - Մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձանց՝ երեխայի մինչև երկու տարին լրանալը աշխատանքի վերադառնալու դեպքում, երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելու համար աջակցության տրամադրում - Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցում և հաշմանդամություն ունեցող անձին ուղեկցողի համար դրամական օգնության տրամադրում - Փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության աջակցության տրամադրում - Աշխատանքի տոնավաճառների կազմակերպում

հաշմանդամություն ունեցող անձինք, տարեցները և աղքատ/խոցելի խմբերը³³: Ընդհանուր առմամբ, սոցիալական պաշտպանությունը դիտարկվում է որպես աղքատության մեղմելու մեխանիզմ, այլ ոչ թե որպես աղքատության ռիսկերի կանխարգելման կամ դրա հետևանքները հակազդելու և/կամ հաղթահարելու միջոց: Հայաստանի Հանրապետության 2014-2025 թվականների հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրում³⁴ (ՀՀԶՌԾ) սոցիալական պաշտպանությունը սահմանվել է որպես ՀՀ կառավարության գործունեության չորս գերակա ուղղություններից մեկը՝ ուղղված աղքատության կրճատմանը, անհավասարության մեղմանը, արժանապատիվ ծերության ապահովմանը, բնակչության խոցելի խմբերի հնարավորությունների ընդլայնմանը և երկրի ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավմանը:

Սոցիալական պաշտպանությունը մարդու իրավունքներից է և աղքատության մեղմման ու տնտեսական զարգացման խթանման արդյունավետ գործիք:
ԿԶՆ 1, «Վերացնել աղքատությունն ամենուրեք՝ իր բոլոր ձևերով և դրսևորումներով» նպատակը ներառում է սոցիալական պաշտպանության ապահովման համար հստակ թիրախային ցուցանիշները:

Սույն զեկույցի պատրաստման ժամանակ մշակվում էր Հայաստանի 2020-2050 թվականների վերափոխման ռազմավարությունը (ՀՎՌ): ՀՎՌ-ն առաջ է քաշում 16 հավակնոտ գերնպատակներ՝ որպես երկրի կայուն և ներառական զարգացման կարևորագույն ուղղություններ: Ռազմավարության գլխավոր նպատակներն ուղղված են կրթված, հմուտ, առողջ և ապահով քաղաքացիներ, ինչպես նաև բազմազավակ և բարեկեցիկ ընտանիքներ ունենալուն՝ այս ամենի հիմքում դնելով արդյունավետ և հաշվետու պետական կառավարման մոդելը: Սրանք մարդկային ներուժի զարգացման այն բոլոր կողմերն են, որոնք խթանում են տնտեսական աճը և բարգավաճումը, արտացոլում բնակչության աշխատաշուկայում հարմարվելու, նորարարելու և մրցունակ գործելու

ունակությունը: Սակայն ռազմավարությունը դեռ չէր վերջնականացվել, որպեսզի սույն գնահատման շրջանակում հնարավոր լիներ կատարել դրա համակողմանի վերլուծություն:

ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրով³⁵

կառավարությունն իր գործունեության առանցքում դնում է կրթության և աշխատատեղերի ստեղծման միջոցով աղքատության նվազեցման խնդիրը, ինչպես նաև նպատակադրվում է մինչև 2023 թվականը արմատախիլ անել ծայրահեղ աղքատությունը և կայուն կերպով նվազեցնել աղքատության մակարդակը՝ գլխավորապես աշխատատեղերի ստեղծման, կրթության և ձեռներեցության խթանման ծրագրերի միջոցով: Սա համահունչ է Կայուն զարգացման 2030 թվականի օրակարգի³⁶ և ոչ մեկին չանտեսելու գաղափարի հետ: Այդուհանդերձ, աղքատության ռիսկերի կանխարգելմանն ու անապահովության հիմնախնդիրների լուծմանն ուղղված ռազմավարություններն ու գործողությունների ծրագրերը չեն կարողանում բարձրացնել բնակչության դիմակայունության ներուժը՝ պայմանավորված նպաստների փոքր չափերով, սոցիալական ծրագրերի ու ծառայությունների սահմանափակ ծածկույթով և գործընթացների ոչ բավարար կառավարմամբ: Աղքատության նվազեցման վրա հատկապես մեծ ազդեցություն ունեն կենսաթոշակային, ինչպես նաև եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված պետական դրամական աջակցության ծրագրերը: Միևնույն ժամանակ, դրանք նաև կլանում են սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված պետական բյուջետային հատկացումների առյուծի բաժինը (սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված պետական բյուջետային հատկացումների գրեթե 85%-ն ուղղվում է կենսաթոշակների և նպաստների վճարմանը³⁷): 2018 թվականին իրականացված տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության տվյալների վերլուծության արդյունքները ցույց են տալիս, որ աղքատության մակարդակը 21.4 տոկոսային կետով կաճեր (23.5%-ից մինչև 44.9%), եթե բոլոր սոցիալական տրանսֆերտների (ներառյալ կենսաթոշակները և սոցիալական աջակցությունը

³³0-3 տարեկան երեխաները ևս ընդգրկված են սոցիալական ծառայությունների տրամադրման ծրագրերում, սակայն ավելի բարձր տարիքային խմբերի համեմատ՝ այս թիրախային խմբին ուղղված ավելի քիչ ծրագրեր կան: Սույն զեկույցում տարիքային խմբերը հիշատակվում են այն տրամաբանությամբ, ըստ որի վերին սահմանի թիվը չի ներառվում տարիքային նշված միջակայքում, օրինակ՝ մինչև 3 տարեկան երեխաները՝ 0-3, 3-ից մինչև 6 տարեկան երեխաները՝ 3-6:

³⁴Հայաստանի Հանրապետության 2014-2025 թվականների հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր, <https://www.gov.am/files/docs/1322.pdf>

³⁵ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիր, <https://www.e-gov.am/gov-decrees/item/31968/>

³⁶Կայուն զարգացման 2030 թվականի օրակարգ, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>

³⁷2017-2019 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր, <https://www.gov.am/files/docs/2015.pdf>

նպաստները) վճարումները դադարեցվեին, իսկ տնային տնտեսությունները չկարողանային այլ աղբյուրներից փոխհատուցել կորուստները (ՀՎԿ, 2019 թ.): Աղքատության մակարդակը կաճեց 19 տոկոսային կետով, եթե կենսաթոշակները չվճարվեին, և կաճեց 2.3 տոկոսային կետով, եթե տնային տնտեսություններին դադարեցվեց ցուցաբերվել պետական դրամական աջակցություն: Սոցիալական տրանսֆերտներից ծայրահեղ աղքատ բնակչության կախվածության մակարդակն ավելի բարձր է. եթե պետական դրամական աջակցություն չցուցաբերվեր, ապա ընդհանուր բնակչության համար հետտրանսֆերտային 1.0% մակարդակի համեմատ՝ ծայրահեղ աղքատության մակարդակը գրեթե 4 անգամ կտրուկ կաճեր՝ հասնելով մինչև 3.8%-ի, և ավելի քան 5 անգամ ավելի բարձր կլիներ նպաստառու տնային տնտեսությունների շրջանում (հետտրանսֆերտային 3.0%-ից մինչև նախատրանսֆերտային 23.0%-ի):

Սոցիալական խնամքի ծառայությունների ազդեցությունը բնակչության բարեկեցության և, մասնավորապես, շահառուների վրա դեռևս չի գնահատվել: Սակայն, սոցիալական պաշտպանության 80 ծրագրերի արդյունավետությունը գնահատելու նպատակով ՀՀ ԱՍՀՆ-ի վերջին նախաձեռնության³⁸ շրջանակում շահառուների հետ իրականացված հարցումների արդյունքները ցույց են տվել, որ սոցիալական խնամքի ծառայություններում ընդգրկված շահառուների համեմատաբար փոքր մասնաբաժինը ծառայությունների տրամադրման վերաբերյալ հիմնական դժգոհությունների պատճառ է: Անհրաժեշտ է նաև ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել ծառայությունների տրամադրման որակին և տրամադրման գործընթացի կառավարմանը: Սոցիալական պաշտպանության մի շարք ծրագրերի դեպքում դրանցում շահառուների ընդգրկման և չընդգրկման սխալները դեռևս զգալի են: Դրամական աջակցության ծրագրերի դեպքում, ինչպիսին է ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագիրը (ԸԿԲՆԾ), ծրագրում չընդգրկված ծայրահեղ

աղքատ բնակչության մասնաբաժինը կազմում է գրեթե 20%, մինչդեռ ծրագրում ընդգրկվածների 12.2%-ը պատկանում է սպառման վերին երկու քվինտիլներին: Սպառման ավելի բարձր քվինտիլներին ուղղված միջոցները կազմել են պետական բյուջետային հատկացումների ընդհանուր ծավալի մոտ 6%-ը: Այնուամենայնիվ, ծրագրերի հասցեականության առումով թեև փոքր, բայց որոշակի բարելավումներ տեղի ունեցել են³⁹ (ՀՎԿ, 2019 թ.):

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության ոլորտի լիազոր մարմինն է: Կենսաթոշակային, սոցիալական աջակցության և զբաղվածության բոլոր ծրագրերը ղեկավարվում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից: Թեև առողջապահության և կրթության հասանելիությունը սոցիալական պաշտպանության համակարգի առանցքային բաղադրիչներն ու խթանիչ գործոններն են (ներառյալ պետապատվերի շրջանակում անվճար բուժօգնությունը և կրթությունը, դպրոցական սննդի ապահովումը և այլն), դրանք դուրս են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի պատասխանատվության շրջանակից: Երկրի առանցքային ռազմավարական փաստաթղթերում այս ոլորտներն առանձին են դիտարկվում, թեև կան ոլորտային ռազմավարություններ, որոնք միավորում են այս երեք ոլորտների գործունեությունը շահառուների կոնկրետ խմբերի համար: Օրինակ՝ [Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2017-2021 թվականների համալիր ծրագրում](#)⁴⁰ և [Հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառման համալիր ծրագրում](#)⁴¹ երեխաների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների տարբեր ասպեկտներ, կապված նրանց սոցիալական աջակցության, առողջության, կրթության և ներառականության հետ, դիտարկվել և արտացոլվել են համատեղ:

[Հայաստանի Հանրապետության 2020-2022 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրում](#)⁴² առաջին անգամ հիշատակվում է, որ սոցիալական պաշտպանության ոլորտի

³⁸Համաշխարհային բանկի՝ «Սոցիալական պաշտպանության վարչարարության բարելավման» երկրորդ վարկային ծրագրի (SPAP-II) շրջանակում 2016-2018 թվականներին իրականացված սոցիալական պաշտպանության բոլոր 80 ծրագրերի ՄԼԳ հաշվետվությունները: <http://projects.worldbank.org/P146318?lang=en>

³⁹2018 թվականին իրականացված տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների համաձայն՝ աղքատ բնակչության ընդգրկվածության մակարդակը 2017 թվականի համեմատ նվազել է. 2018 թվականին ընտանեկան նպաստների (ԸՆ) ծրագրի շահառուների 76.5%-ը պատկանել է ստորին երկու քվինտիլներին՝ 2017 թվականի 78.7%-ի համեմատ, մինչդեռ ժամանակ, 2018 թվականին բոլոր նպաստների 78.3%-ն ուղղվել է երկու ամենաաղքատ քվինտիլներին՝ 2017 թվականի 75.5%-ի համեմատ: 2018 թվականին մինչև ընտանեկան նպաստ ստանալը ոչ աղքատ համարվող տնային տնտեսությունների 5.9%-ը ստացել է ընտանեկան նպաստ, ինչը խոսում է ՍԴ համակարգի կառավարման բարելավման մասին: (2015 թվականին ծրագիրը վերանվանվել է ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագրի (ԸԿԲՆԾ), մինչդեռ փճակագրական կոմիտեն այդ մասին պատշաճ չի ծանուցվել և շարունակում է հղում կատարել ծրագրին ու օգտագործել ծրագրի հին անվանումը:)

⁴⁰Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2017-2021 թվականների ռազմավարական ծրագիր, <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=91088>

⁴¹Հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառման ռազմավարություն, <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=88358>

միջոցառումները սերտորեն փոխկապակցված են Առողջապահության, Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի, տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների, Պաշտպանության նախարարությունների և այլ գերատեսչությունների միջոցառումների հետ: Այս դրական տեղաշարժը, ինչպես նաև անցումը ծրագրային բյուջետավորման և ամրապնդվող միջգերատեսչական համագործակցությունը մեծացնում են հույսը, որ ծրագրերի նպատակային և ծախսային արդյունավետությունը կբարձրանա:

© World Bank, with support from the Japan Scaling-Up Nutrition Trust Fund, 2019

ՍԴ ծրագրերը հիմնականում իրականացվում և ղեկավարվում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի և վերջինիս առանձնացված ստորաբաժանումների կողմից՝ Սոցիալական ապահովության ծառայության (ՍԱԾ), Չբաղվածության պետական գործակալության (ՉԴԳ), Բժշկասոցիալական փորձաքննության գործակալության (ԲՍՓԳ) կամ պետության կողմից ֆինանսավորվող ոչ առևտրային կազմակերպությունների՝ մանկատների և տարեցների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց կամ կյանքի ռիսկի իրավիճակում գտնվող երեխաների շուրջօրյա խնամքի և պաշտպանության հաստատությունների կողմից: ԸԿԲՆԾ-ն՝ որպես, եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված սոցիալական աջակցության հիմնական տրանսֆերտային

ծրագիր, 2000-ական թվականների սկզբից պատվիրակվել է տարածքային (մարզային) կառավարման մարմիններին և իրականացվում է մարզպետարանների (Երևանի քաղաքապետարանի) սոցիալական աջակցության տարածքային բաժինների/գրասենյակների (ՍԱՏՍ) միջոցով:

Գծապատկեր 3-ում ներկայացված են Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգում ներգրավված հիմնական պետական գերատեսչությունները, ինչպես նկարագրված է ՍԴ քաղաքականության շրջանակում և ստացվել է սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի գույքագրման արդյունքում: Գծապատկերից երևում է, որ սոցիալական ծառայությունների տրամադրման լծակները մեծապես կենտրոնացած են ազգային մակարդակում, իսկ ՍԱՏՍ-ների մասով ապակենտրոնացած են տարածքային (մարզային) մակարդակում:⁴³

2010 թվականից ԱՍՀՆ-ն նախաձեռնել է հիմնարար բարեփոխումներ սոցիալական պաշտպանության համակարգում՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով ընտանիքների/շահառուների կարիքների համապարփակ գնահատմանը և սոցիալական ծառայությունների փաթեթային տրամադրմանը: 2012 թվականին ՀՀ կառավարությունը հաստատել է Հայաստանի Հանրապետությունում ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման ծրագիրը:⁴⁴ Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների (ԻՍԾ) համակարգի ներդրման մոտեցումը ենթադրում է «մեկ պատուհան» սկզբունքով համապարփակ սոցիալական ծառայությունների տրամադրում, ինչը նշանակում է, որ սոցիալական ծառայություններ տրամադրող բոլոր հիմնական կառույցները հասանելի են լինելու մեկ տանիքի տակ՝ այդպիսով ընդլայնելով սոցիալական ծառայությունների հասանելիությունը և բարելավելով դրանց կառավարումը: Այս մոտեցման համաձայն՝ աստիճանաբար ստեղծվում են համալիր սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոններ (ՀՍԾՏԿ), որտեղ տեղակայվում են ՍԱՏՍ-ները⁴⁵, ՍԱԾ-ի, ՉԴԳ-ի տարածքային բաժինները և ԲՍՓԳ-ի մարզային հանձնաժողովները: Նախատեսվում է 2022

⁴²Հայաստանի Հանրապետության 2020-2022 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր, <https://www.gov.am/files/docs/3502.pdf>

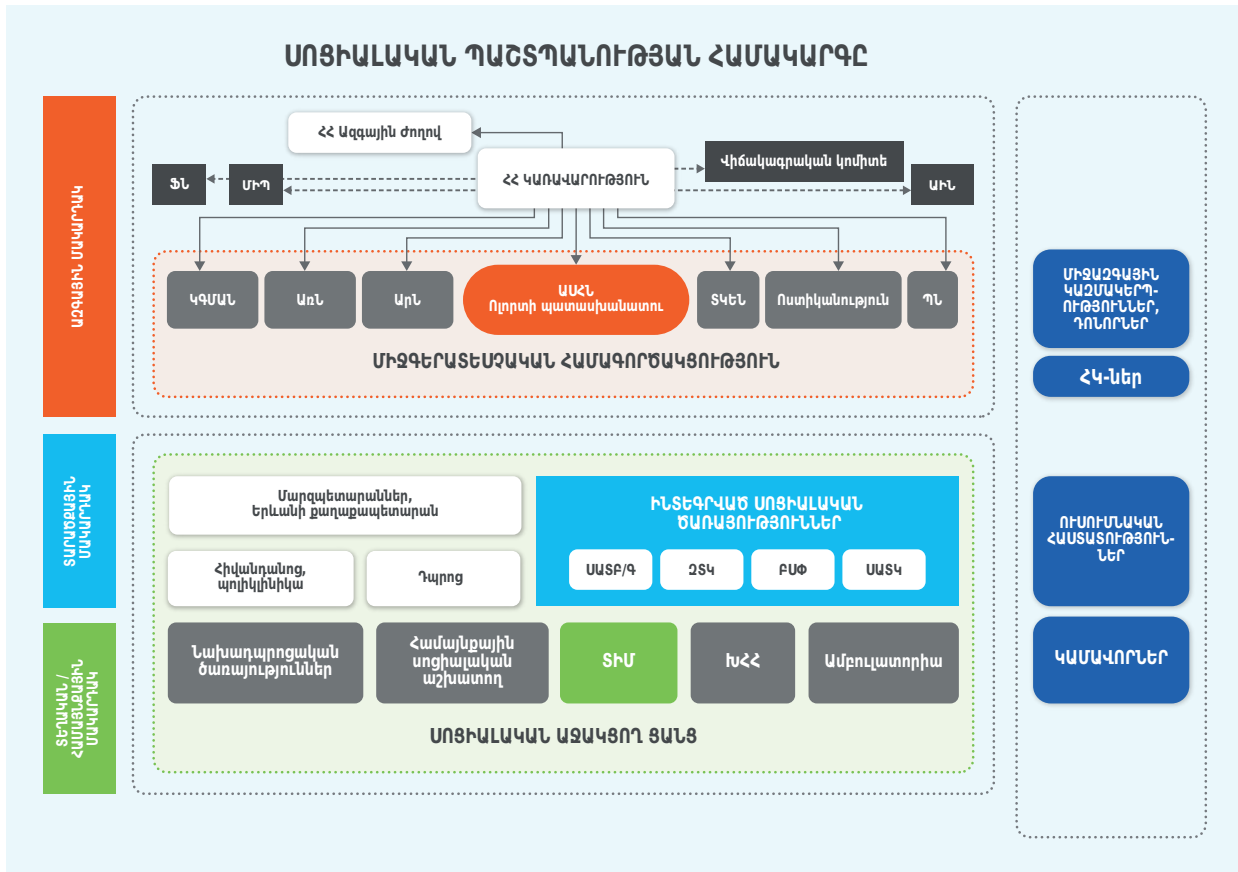
⁴³2020 թվականի մարտին «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունների համաձայն՝ ՍԱՏՍ-ներն անցնելու են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի վերահսկողության ներքո և համալիր սոցիալական ծառայությունների տրամադրման գործընթացների կառավարումը բարելավելու նպատակով ստեղծվելու է ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների Նոր գործակալություն: «Հայաստանի Հանրապետությունում համալիր սոցիալական ծառայությունների համակարգի 44 ներդրման ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 2012 թվականի հուլիսի 26-ի թիվ 952-Ն որոշում:

⁴⁵Այդ թվում՝ Համաշխարհային բանկի երկրորդ վարկային ծրագրի աջակցությամբ («Սոցիալական պաշտպանության վարչարարության բարելավման» երկրորդ վարկային ծրագիր):

թվականի վերջին Հայաստանում ունենալ 48 այդպիսի կենտրոն: 46 2019 թվականի դեկտեմբերին երկրի ողջ տարածքում արդեն գործում էր 28 ՀՍԾԿ: ՄԴ համակարգի բարեփոխումների հարցում հաջողելու համար առանցքային նախադրյալ է համապարփակ

սոցիալական աջակցության և ծառայությունների հասցեական տրամադրման նպատակով սոցիալական դեպքերի վարման համակարգի ներդրումը: Ոչ պակաս կարևոր առանցքային նախադրյալ է տեղեկատվական, կառուցվածքային-գործառնական ինտեգրումը:

Գծապատկեր 3: Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի կառուցվածքը

Աղբյուրը. Մշակվել է փորձագիտական խմբի կողմից:

Ծանոթագրություն. ՏԻՄ = տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, ԽՀՀ = համակարգի կառուցման և հոգաբարձության հանձնաժողով:

Ներկայումս ընթանում են մի շարք բարեփոխումներ՝ համայնքային սոցիալական աշխատողի համակարգի ներդրումը, համայնքների խոշորացումը և ապակենտրոնացումը, որոնք իրենց ազդեցությունն ունեն սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի իրականացման վրա (դրանք ավելի մանրամասն քննարկված են «Առանցքային ուղղություն 4. Քաղաքականությունների իրականացում և կառուցվածքային կարողություններ» բաժնում): Սոցիալական ծառայությունների տրամադրման ոլորտում ևս մեկ հիմնարար փոփոխության է հանգեցնում ՀՀ կառավարության այն նախաձեռնությունը, որով խրախուսվում է մասնավոր և հասարակական կազմակերպությունների առավել ակտիվ

ներգրավվածությունը սոցիալական ծառայությունների տրամադրման ոլորտում: Սոցիալական ծառայությունների տրամադրումը պատվիրակված լիազորությունների շրջանակում ՀՀ կառավարության համար դառնում է ծառայությունները պատվիրակելու և համայնքային ծառայություններին ֆինանսավորելու հիմնական ուղղություններից մեկը՝ այդպիսով ընդլայնելով սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի ծածկույթը և մշակութային փոփոխությունները Հայաստանում սոցիալական ծառայությունների տրամադրման ոլորտում:

Հայաստանն ունի համապարփակ և բազմաշերտ իրավական դաշտ՝ սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի մշակման, կառավարման,

⁴⁶Նախատեսվում է Երևանում տեղակայել 6 ՀՍԾԿ-ներ, իսկ մարզերում՝ 42:

Ա. Բաղաքականության շրջանակը

Սույն մոդուլի նպատակն է օգնել հասկանալու սոցիալական պաշտպանության (ՄՊ) քաղաքականության հիմնական առանձնահատկությունները, ներառյալ նորմատիվ իրավական և օրենսդրական դաշտը, ռազմավարությունը և նպատակները, քաղաքականությունների մշակման, իրականացման և համակարգման կառուցակարգը, քաղաքականությունների մշակման և իրականացման կարողությունները, հանրային ծախսերը և ֆինանսավորման աղբյուրները, ինչպես նաև տվյալների մշտադիտարկման և գնահատման համակարգերի իրավիճակը:

Գնահատումը անդրադարձել է 6 հիմնական ոլորտների վրա՝ (1) օրենսդրական դաշտ, ռազմավարություն և նպատակներ, (2) քաղաքականությունների համապատասխանեցում բնակչության ՄՊ կարիքներին, (3) ՄՊ քաղաքականությունների մշակման գործընթաց, (4) քաղաքականությունների իրականացում և կառուցվածքային կարողություններ, (5) հանրային ծախսեր և ֆինանսավորում, (6) ծրագրերի իրականացման մշտադիտարկում ու գնահատում և տեղեկատվական համակարգեր:

ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 1. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿ. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿԸ

«Ցանկացած սոցիալական պաշտպանության համակարգ հետապնդում է հասարակության բոլոր անդամների համար արժանապատիվ կյանք ապահովելու նպատակ՝ կանխարգելելով կամ մեղմելով աղքատության, անապահովության կամ սոցիալական մեկուսացվածության ռիսկերը, ինչպես նաև ապահովելով համապատասխան եկամուտ և առողջության պաշտպանություն տարբեր չնախատեսված հանգամանքներից, որոնց անձը կարող է բախվել կյանքի տարբեր փուլերում: Իրավական համակարգը ներկայացնում է երկրի մտադրությունների պաշտոնական ձևակերպումները: Եթե ավելի հստակ, ապա կայուն և համաձայնեցված իրավական դաշտը սահմանում է սոցիալական պաշտպանության քաղաքականության ընդհանուր և ծրագրային կոնկրետ նպատակները, սոցիալական պաշտպանության համակարգի մաս կազմող սխեմաների ու ծրագրերի տեսակները և դրանց շրջանակում տրամադրվող նպաստները: Երբ օրենքի ձևակերպումները հստակ են, նվազում է դրանով սահմանված նորմերի կամայական մեկնաբանման և կիրառման ռիսկը: Որքան մանրամասն է շարադրված օրենքը, այնքան կանխատեսելի է նաև դրա կիրառումը, և մեծ է համակարգի առջև դրված խնդիրների կատարման և ցանկալի արդյունքների հասնելու հավանականությունը:» (Ախտորոշման գործիքի կիրառման ձեռնարկ, էջ 19):

իրականացման և մշտադիտարկման գործընթացները կանոնակարգելու համար:

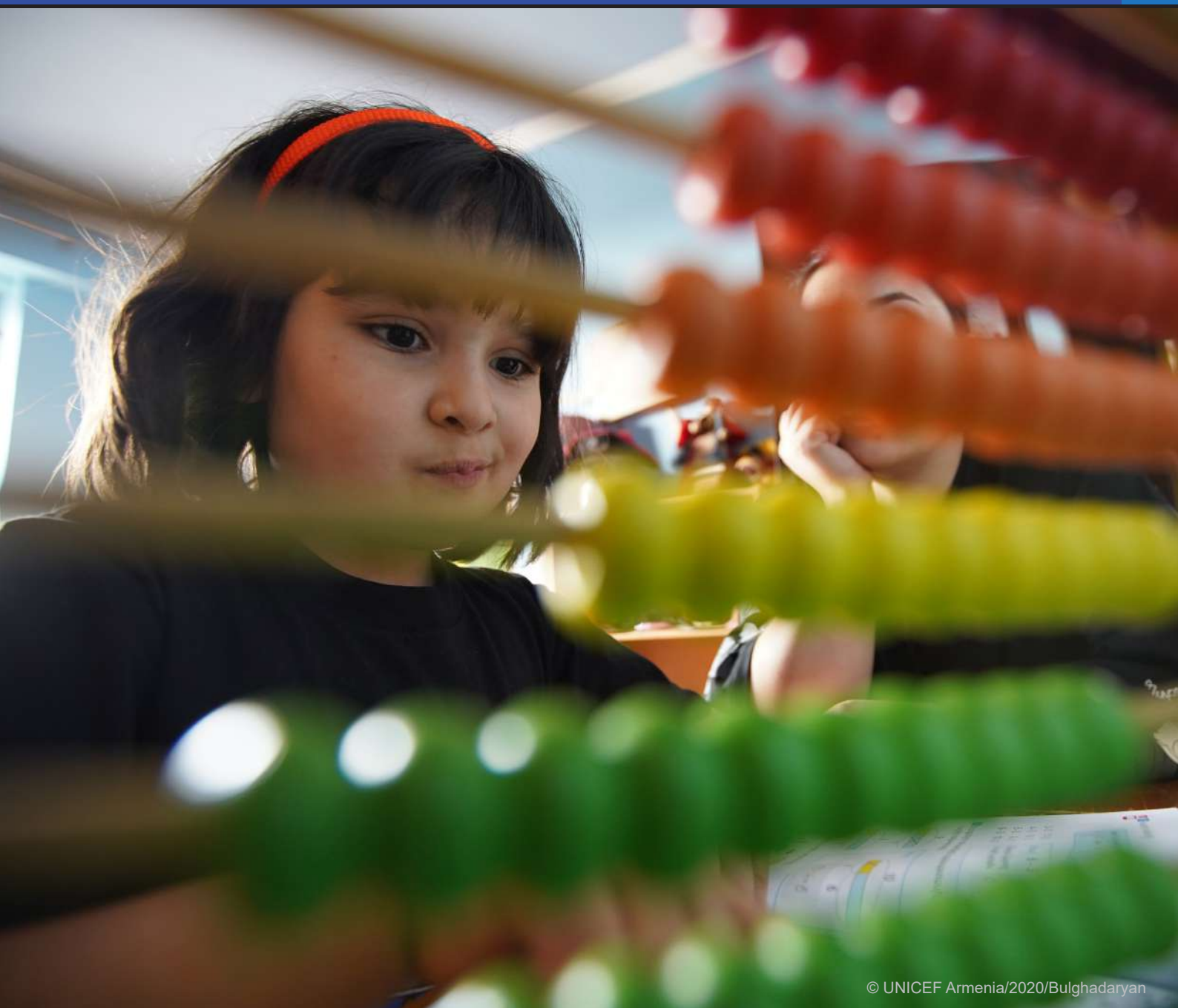
Հայաստանի Հանրապետության

Սահմանադրությունը⁴⁷ սահմանում է բնակչության հիմնարար իրավունքները և մի շարք հոդվածներով ընդգծում է նաև սոցիալական ապահովության, արժանապատիվ աշխատանքի և երաշխավորված նվազագույն եկամտի իրավունքները: Մասնավորապես, 16-րդ հոդվածով սահմանվում է ընտանիքի պաշտպանության առաջնահերթությունը՝ նշելով որ «Ընտանիքը՝ որպես հասարակության բնական և հիմնական բջիջ, բնակչության պահպանման և վերարտադրման հիմք, ինչպես նաև

մայրությունը և մանկությունը պետության հատուկ պաշտպանության և հովանավորության ներքո են»: Ըստ էության, ընտանիքի կարիքների գնահատումը Հայաստանում իրականացվող սոցիալական տրանսֆերտների հիմնական ծրագրի՝ ԸԿԲՆԾ-ի անկյունաքարն է, թեև բնակչության կարիքների հասցեավորման ցածր մակարդակը հանգեցրել է պետական ֆինանսական աջակցությունից խոցելի ընտանիքների երկարատև կախվածությանը:

Աշխատանքային պայմանների վերաբերյալ 82-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ «յուրաքանչյուր աշխատող, օրենքին համապատասխան, ունի առողջ, անվտանգ և արժանապատիվ աշխատանքային պայմանների, առավելագույն

⁴⁷Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, <https://www.president.am/en/constitution/>

© UNICEF Armenia/2020/Bulghadaryan

աշխատաժամանակի սահմանափակման, ամենօրյա և շաբաթական հանգստի, ինչպես նաև ամենամյա վճարովի արձակուրդի իրավունք»:

83-րդ հոդվածով սահմանվում է սոցիալական ապահովության իրավունքը՝ նշելով, որ «*յուրաքանչյուր ոք, օրենքին համապատասխան, ունի մայրության, բազմազավակության, հիվանդության, հաշմանդամության, աշխատավայրում դժբախտ պատահարների, խնամքի կարիք ունենալու, կերակրողին կորցնելու, ծերության, գործազրկության, աշխատանքը կորցնելու և այլ դեպքերում սոցիալական ապահովության իրավունք*»:

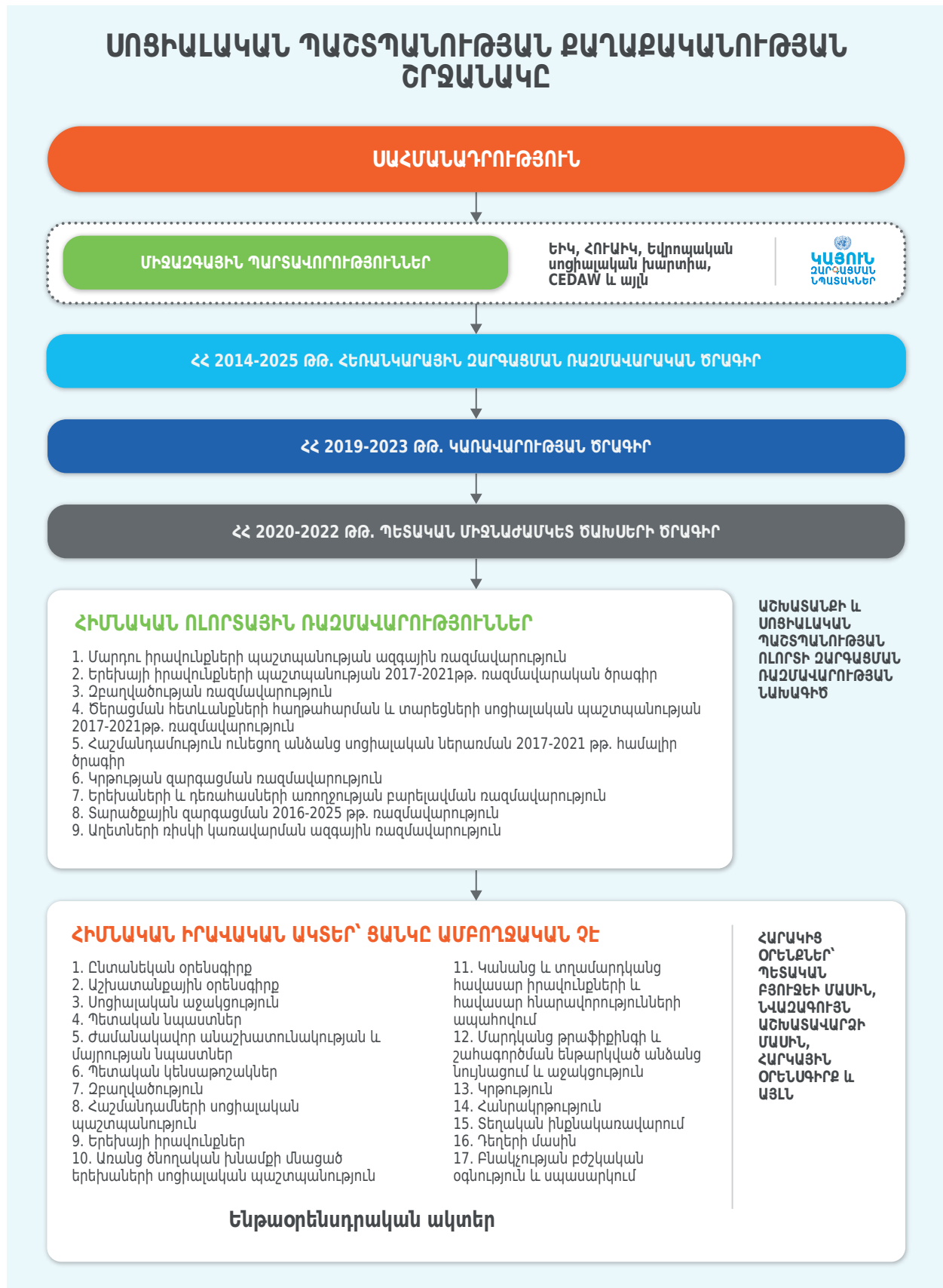
84-րդ հոդվածը սահմանում է նվազագույն եկամտի ապահովման կարևորությունը. «*Արժանապատիվ գոյությունը և նվազագույն աշխատավարձը*».

1. Յուրաքանչյուր կարիքավոր և տարեց մարդ, օրենքին համապատասխան, ունի արժանապատիվ գոյության իրավունք: 2. Նվազագույն աշխատավարձի չափը սահմանվում է օրենքով»:

Գծապատկեր 4-ում ամփոփ ներկայացված է Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի իրավական և քաղաքականության շրջանակը.

Հայաստանը ստորագրել է բոլոր հիմնական միջազգային կոնվենցիաները, որոնք սահմանում են երեխաների և կանանց, տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքները: Հայաստանի կողմից ստորագրված և վավերացված [միջազգային կոնվենցիաների ցանկի](#)⁴⁸ հիման վրա ձևավորվում են պետության սոցիալական քաղաքականության հիմնական

Գծապատկեր 4. Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի իրավական և քաղաքականության շրջանակը

Աղբյուրը. Մշակվել է փորձագիտական խմբի կողմից՝ ՍՊ Ոլորտը կանոնակարգող օրենսդրական փաստաթղթերի ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա:

Ծանոթագրություն. ԵԻԿ = Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիա, ՀՈՒՄԻԿ = Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա, ԿՆԽԲԶԿ = Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիա:

ուղղությունները: ՄԱԿ-ի կոնվենցիաների կիրարկման և ընդհանուր հանձնարարականների կատարման հարցերով հանձնաժողովներին կանոնավոր կերպով ներկայացվող Հայաստանի մասին զեկույցները, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության կողմից պատրաստվող Հայաստանի մասին այլընտրանքային զեկույցները,

նպաստավոր հարթակ են ապահովում սոցիալական պաշտպանության ոլորտը կարգավորող օրենքները և կանոնակարգերը վերանայելու համար: Ստորև աղյուսակ 3-ում բերված առանցքային նշանակության հանձնարարականները դեռևս լիովին կատարված չեն, բերված հանձնարարականների ցանկը ամբողջական չէ.

Աղյուսակ 3. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարման վերաբերյալ հիմնական հանձնարարականները

Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի (ԵԻԿ) (2013 թ.) դրույթների կատարման վերաբերյալ հանձնարարականներ	✓ Պայքարել աղքատության դեմ և ապահովել խոցելի իրավիճակներում գտնվող բոլոր ընտանիքների ընդգրկվածությունը դրամական աջակցության փաթեթներում՝ պետական աջակցության հասանելիությունը դյուրացնելու և գործող դրամական աջակցության ծրագրերի մասին իրազեկվածությունը բարձրացնելու միջոցով, ինչպես նաև երաշխավորել բոլոր երեխաների բավարար կենսամակարդակի իրավունքը, ✓ Ապահովել ընտանեկան միջավայրում և համայնքահենք խնամքի բավարար չափով այլընտրանքային տարբերակներ ընտանեկան միջավայրից զրկված երեխաների համար, ✓ Համընդհանուր և նպատակային ծառայությունների միջոցով ընդլայնել խոցելի իրավիճակներում գտնվող ընտանիքների աջակցության շրջանակը՝ զարգացնել նրանց ծնողավարման հմտությունները և ընդգրկելով նրանց սոցիալական աջակցության ծրագրերում, ✓ Միջոցներ ձեռնարկել խնամքի և պաշտպանության հաստատություններից հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին դուրս բերելու և նրանց համար ընտանեկան միջավայրում ու համայնքահենք խնամքի այլընտրանքային տարբերակներ ապահովելու ուղղությամբ, ✓ Հատկացնել համապատասխան մարդկային, տեխնիկական և ֆինանսական ռեսուրսներ՝ ապահովելու հաշմանդամություն ունեցող երեխաների, հատկապես մարզերում բնակվող երեխաների մոտ խնդիրների վաղ հայտնաբերման հնարավորությունը և նրանց համար վերականգնողական ծառայությունների հասանելիությունը, ✓ Ապահովել, որ հաշմանդամություն ունեցող երեխաները ստանան համապատասխան աջակցություն Նոյնիսկ խնամքի հաստատություններից դուրս գրվելուց հետո, ✓ Անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել, որ ծառայություն մատուցողներն անվճար ծառայությունների դիմաց վճարներ չգանձեն, և կանոնավոր վերահսկողություն սահմանել տրամադրվող ծառայությունների և ապրանքների որակի նկատմամբ:
Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների հարցերով հանձնաժողովի հանձնարարականները (2014 թ.)	✓ Հավաքագրել գործազրկության վերաբերյալ արդիական տվյալներ՝ բաղդատված ըստ սեռի, տարիքի, քաղաքային ու գյուղական բնակավայրի և էթնիկ խմբի և վարել այդպիսի տվյալների շտեմարան՝ գործազրկության մակարդակի կրճատման նպատակով արդյունավետ նպատակային միջոցներ ձեռնարկելու համար, ձեռնարկել արդյունավետ միջոցներ տնտեսության ոչ ֆորմալ հատվածի կանոնակարգման ուղղությամբ, տրամադրել տեղեկատվություն ոչ ֆորմալ հատվածի մասշտաբների կրճատման ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումների արդյունքների մասին՝ միևնույն ժամանակ ապահովելով ոչ ֆորմալ հատվածում զբաղված անձանց հասանելիությունը հիմնական ծառայություններին և սոցիալական պաշտպանությանը, ✓ Ապահովել համապարփակ և ներդաշնակեցված մոտեցում սոցիալական պաշտպանության համակարգին և բոլորի համար բավարար կենսամակարդակ ապահովելու նպատակով տրամադրել բավարար չափով սոցիալական աջակցության նպաստներ՝ հաշվի առնելով կյանքի իրական արժեքը, հատկացնել բավարար միջոցներ՝ աղքատության նվազեցման ռազմավարությունների իրականացման համար, ✓ Ամրապնդել խոցելի իրավիճակներում գտնվող ընտանիքներին ուղղված սոցիալական և ֆինանսական աջակցությունը, այդ թվում՝ ծայրահեղ աղքատության մեջ ապրող ընտանիքներին երեխայի խնամքի համապատասխան նպաստներ տրամադրելու միջոցով, ինչը թույլ կտա նրանց խուսափել տնտեսական պատժառնություն իրենց երեխաներին գիշերօթիկ դպրոցներում և մանկատներում տեղավորելուց, ✓ Ակտիվացնել ընտանեկան միջավայրում և համայնքահենք խնամքի այլընտրանքային համակարգերի ներդրմանն ուղղված ջանքերը և ապահովել, որ խնամքի հաստատություններն օգտագործվեն միայն ծայրահեղ դեպքերում:

⁴⁸Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստորագրված և վավերացված միջազգային կոնվենցիաների ցանկ, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=8&Lang=ENhttps://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=8&Lang=EN

Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի (ԿՆԽԲՁՎԿ) դրույթների կատարման վերաբերյալ հանձնարարականներ (2016 թ.)	✓ Ստեղծել ֆորմալ զբաղվածության մեջ կանանց ներգրավման ավելի շատ հնարավորություններ, այդ թվում՝ տղամարդու և կնոջ միջև կենցաղային ու ընտանեկան պարտականությունների հավասար բաշխումը խրախուսելու, երեխայի խնամքը կազմակերպելու նպատակով բավարար չափով և համապատասխան հաստատությունների ամկայությունը ապահովելու, ինչպես նաև երեխայի խնամքի/հայրության արձակուրդի իրավունքն իրացնելու նպատակով տղամարդկանց համար համապատասխան խթանների ամրապնդման միջոցով, ✓ Ստեղծել ոչ ֆորմալ հատվածի գործունեությունը կանոնակարգող նորմատիվային բազա և ապահովել այս հատվածում զբաղված կանանց համար սոցիալական պաշտպանության, մայրության պաշտպանության և երեխայի խնամքի համար տրամադրվող աջակցության հասանելիությունը, պետական քաղաքականությունների մեջ հատուկ ուշադրություն դարձնել գյուղաբնակ կանանց կարիքներին և ապահովել նրանց հավասար հասանելիությունը հիմնական ծառայություններին ու ենթակառուցվածքներին, ✓ Պետական քաղաքականություններում և ծրագրերում ներառել հաշմանդամություն ունեցող կանանց կարիքների բավարարմանն ուղղված կոնկրետ գործողությունները սահմանող դրույթներ:
Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիայի (ՀՈՒԱԻԿ) դրույթների կատարման վերաբերյալ հանձնարարականներ (2017 թ.)	✓ Ապահովել բավարար կենսամակարդակ հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց համար, այդ թվում՝ համապատասխան կենսաթոշակներ և սոցիալական նպաստներ տրամադրելու միջոցով, ապահովելով, որ սոցիալական պաշտպանության և աղքատության նվազեցման ծրագրերում հաշվի առնվեն հաշմանդամության հետ կապված լրացուցիչ ծախսերը, և որ հաշմանդամություն ունեցող անձինք հասանելիություն ունենան հիմնական ծառայություններին և պետության կողմից իրականացվող բնակարանային ծրագրերին (Մասնակից պետությունն ուշադրություն դարձնի Կոնվենցիայի 28-րդ հոդվածի և Կայուն զարգացման նպատակների 1.3-րդ թիրախի միջև կապերին), ✓ Ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղքատների համար հիմնական ծառայությունների և անհրաժեշտ հարմարությունների մատչելիությունը/հասանելիությունն ընդլայնելու ուղղությամբ, ✓ Ակտիվացնել արդյունավետ համայնքապետ ծառայությունների զարգացմանն ուղղված ջանքերը՝ նպաստելու խնամքի հաստատություններից հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղքատների դուրսբերմանը և կանխելու խնամքի հաստատություններ վերադարձը, ✓ Առաջնահերթ ուշադրություն դարձնել խնամքի հաստատություններից հաշմանդամություն ունեցող բոլոր երեխաների դուրսբերմանը և նրանց վերաբնակեցմանը ընտանիքներում, այդ թվում՝ խնամատարությունը խրախուսելու և խնամատար ծնողներին համապատասխան համայնքապետ աջակցություն ցուցաբերելու միջոցով, ✓ Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին և նրանց ընտանիքներին ցուցաբերել համապատասխան աջակցություն, այդ թվում՝ վաղ միջամտություն, և ձեռնարկել կոնկրետ միջոցներ նրանց շրջանում աղքատության կրճատման ուղղությամբ:
ԱՄԿ-ի կոնվենցիաների կիրարկման և հանձնարարականների կատարման հարցերով փորձագիտական հանձնաժողովի հանձնարարականները (2018 թ.)	✓ Տրամադրել Հայաստանում զբաղվածության միտումների, հատկապես զբաղվածության, գործազրկության և թերզբաղվածության/ոչ համարժեք զբաղվածության վերաբերյալ թարմացված մանրամասն տեղեկություններ, ինչպես նաև վիճակագրական տվյալներ՝ բաղդատված ըստ տարիների, տնտեսության հատվածների, սեռի և տարիքի, ✓ Տրամադրել տեղեկատվություն Հայաստանի տարբեր մարզերում իրականացվող զբաղվածության ակտիվ ծրագրերի ազդեցության վերաբերյալ, ✓ Տրամադրել տեղեկատվություն արժանապատիվ աշխատանք գտնելու առումով խոցելի խմբերի, այդ թվում՝ կանանց, երիտասարդների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածության խթանման նպատակով իրականացվող միջոցառումների և ծրագրերի արդյունքների վերաբերյալ, ✓ Հաշվի առնելով տնտեսության ոչ ֆորմալ հատվածում աշխատող երեխաների մեծ թիվը՝ Հանձնաժողովը հորդորում է կառավարությանն անհապաղ ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ՝ ապահովելու, որ աշխատանքային հարաբերություններով չամրագրված պայմաններում աշխատող երեխաները, ինչպիսիք են չվարձատրվող աշխատանք կատարող, ոչ ֆորմալ հատվածում աշխատող կամ ինքնազբաղվածության հիմունքով աշխատող երեխաները, օգտվեն Կոնվենցիայով իրենց համար նախատեսված պաշտպանությունից:

Աղբյուրը. Հայաստանի համար Մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում գործող հիմնական պայմանագրերի և փաստաթղթերի վերաբերյալ հանձնարարականների հիման վրա փորձագիտական խմբի կողմից կատարված ծաղկաքաղ:

Թեև սոցիալական պաշտպանության և դրա գործառնությունների կամ նպատակների սահմանում, որպես այդպիսին, գոյություն չունի, բայց Հայաստանի Հանրապետության գրեթե բոլոր ռազմավարական փաստաթղթերում այս ոլորտը դիտարկվում է և արժանանում առաջնահերթ ուշադրության: Ի լրումն վերը քննարկված՝ Հայաստանի Հանրապետության 2014-2025 թվականների հեռանկարային զարգացման ռազմավարությանը և ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագրին՝ իրավունքների իրացման տեսանկյունից սոցիալական պաշտպանության տարրերին անդրադարձ է կատարվում տարբեր ոլորտային ռազմավարություններում, ինչպիսիք են [Մարդու իրավունքների պաշտպանության 2017-2019 թվականների ազգային ռազմավարությունը](#)⁴⁹, [Հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառման 2017-2021 թվականների համալիր ծրագիրը](#), [Տարեցների սոցիալական պաշտպանության և բնակչության ծերացման հետևանքներից բխող հիմնախնդիրների լուծման ռազմավարությունը](#)⁵⁰ և այլն: Բացի այդ, Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2017-2021 թվականների համալիր ծրագիրն ուղղված է կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների իրավունքների և շահերի պաշտպանության ապահովմանը: Սույն ռազմավարությունն ընդգրկում է երեխայի տարբեր իրավունքների լայն շրջանակ, ներառյալ կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների սոցիալական պաշտպանության իրավունքը: Չբաղվածության ազգային ռազմավարությունն ուղղված է աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց, այդ թվում՝ երիտասարդ մայրերի և խոցելի բազմազավակ ընտանիքների զբաղվածության հնարավորությունների ընդլայնմանը: Առողջապահության ոլորտի ռազմավարություններն ուղղված են երեխաների առողջության պաշտպանությանը և զարգացմանը, ներառյալ կրծքով կերակրումը, պատվաստումը և դեռահասների առողջությունը, իսկ կրթության ոլորտի ռազմավարություններն ուղղված են բոլոր երեխաների, ներառյալ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքներ ունեցող երեխաների համար կրթության հնարավորությունների ընդլայնմանը:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են սոցիալական պաշտպանության ոլորտի տարբեր

Սոցիալական պաշտպանությունը հիմնարար նշանակություն ունի յուրաքանչյուր երկրի զարգացման ազգային ռազմավարության համար և, հետևաբար, ակնառու տեղ է զբաղեցնում Կայուն զարգացման 2030 թվականի օրակարգում: Սոցիալական պաշտպանությունն առնչվում է ԿՉՆ-երի մեծամասնությանը, եթե ոչ բոլորին և հատկապես ԿՉՆ 1-ին, որը վերաբերում է աղքատության վերացմանը, ինչպես արտացոլված է 1.3-րդ թիրախի սահմանման մեջ. «Գործադրել բոլորի համար համապատասխան սոցիալական պաշտպանության համակարգեր և միջոցառումներ, այդ թվում՝ սոցիալական պաշտպանության նվազագույն երաշխիքներ, և մինչև 2030 թվականը հասնել աղքատների և խոցելիների էական չափերով ընդգրկմանը:»

© World Bank, with support from the Japan Scaling-Up Nutrition Trust Fund, 2019

գործառնություններին առնչվող **մի շարք օրենքներ** և կառավարության բազմաթիվ որոշումներ: Աղյուսակ 4-ում ներկայացված են այն հիմնական օրենքները, որոնք, ըստ սոցիալական պաշտպանության ոլորտի տարբեր գործառնություններին իրենց առնչության, պատասխանում են գնահատման շրջանակում առաջադրված հարցերին:

⁴⁹Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարություն, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=113223>

⁵⁰Տարեցների սոցիալական պաշտպանության և բնակչության ծերացման հետևանքներից բխող հիմնախնդիրների լուծման ռազմավարություն, <http://www.mlsa.am/?p=11686>

Աղյուսակ 4. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտը կանոնակարգող հիմնական օրենքներն՝ ըստ կարգավորվող սոցիալական պաշտպանության խնդիրների

ՀՀ: Ընտրված օրենքներն ըստ կարգավորվող խնդրի	Պատասխան	Մեկնաբանություններ
*Աղքատություն և սոցիալական մեկուսացվածություն	Այո	«Սոցիալական աջակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 17. Սույն օրենքով սահմանվում են սոցիալական ծառայությունների, սոցիալական աջակցության հասկացությունները, հիմնական սոցիալական ծառայությունները, շահառուների ընտրության կարգը, սոցիալական ծառայությունների տրամադրման և սոցիալական աջակցության հիմնական սկզբունքները, սոցիալական աջակցությունը ստացող անձանց իրավունքները և պարտականությունները, սոցիալական աջակցության ֆինանսավորման աղբյուրները, սոցիալական աջակցության կառավարման համակարգը, կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետությունում սոցիալական գործընկերության և միջգերատեսչական համագործակցության, տեղական սոցիալական ծրագրերի մշակման և իրականացման հետ կապված այլ հարաբերություններ: «Պետական նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը՝ 2013 թվականի դեկտեմբերի 12. Սույն օրենքով սահմանվում են պետական նպաստի հասկացությունը, տեսակները և տրամադրման կարգը: Նշված օրենքների կիրարկման և բնակչության սոցիալական իրավունքների պաշտպանության համար իրավական հիմքեր ապահովող կառավարության որոշումներից են «Միջգերատեսչական սոցիալական համագործակցության կանոնակարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 2015 թվականի սեպտեմբերի 10-ի թիվ 1044-Ն որոշումը, «Սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարածքային մարմինների լիազորությունների իրականացման և սոցիալական ծառայությունների տրամադրման կարգը ու պայմանները սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 2015 թվականի սեպտեմբերի 10-ի թիվ 1061 որոշումը
*Բժշկական օգնություն և սպասարկում	Այո	«Երեխաներին կրծքով կերակրման խրախուսման և մանկական սննդի շրջանառության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը՝ 2014 թվականի նոյեմբերի 20: «Բնակչության սոցիալական կամ հատուկ խմբերում ընդգրկված շահառուներին պետության կողմից երաշխավորված անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայությունների և դեղորայքի տրամադրման կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 2004 թվականի մարտի 4-ի թիվ 338-Ն որոշում, 2017 թվականի մարտի 27-ի թիվ 375-Ն որոշում, 2019 թվականի մայիսի 30-ի թիվ 642-Ն որոշում
*Երեխաներ/ ընտանիք	Այո	ՀՀ ընտանեկան օրենսգիրք, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք «Երեխայի իրավունքների մասին» Հայաստանի Հանրապետության 1996 թվականի մայիսի 26-ի օրենք «Առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների սոցիալական պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2005 թվականի մայիսի 3-ի օրենք «Քաղաքացիական կացության ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2004 թվականի դեկտեմբերի 9-ի օրենք «Սոցիալական աջակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2014 թվականի դեկտեմբերի 17-ի օրենք «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2013 թվականի մայիսի 20-ի օրենք «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց նույնացման և աջակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2014 թվականի դեկտեմբերի 17-ի օրենք Նշված օրենքների կիրարկման և կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաներին ծառայությունների տրամադրման համար իրավական հիմքեր ապահովող կառավարության մի շարք որոշումներ
*Մայրություն	Այո	ՀՀ ընտանեկան օրենսգիրք ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք «Ժամանակավոր անաշխատունակության և մայրության նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2010 թվականի հոկտեմբերի 27-ի օրենք «Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենք Նշված օրենքների կիրարկման համար իրավական հիմքեր ապահովող կառավարության մի շարք որոշումներ «Չաշխատող անձին մայրության նպաստ նշանակելու և վճարելու կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 2015 թվականի հոկտեմբերի 8-ի թիվ 1179-Ն որոշում

Հ3: Ընտրված օրենքներն ըստ կարգավորվող խնդրի	Պատասխան	Մեկնաբանություններ
*Հիվանդություն	Այո	ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք «Զբաղվածության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2013 թվականի դեկտեմբերի 11-ի օրենք «Ժամանակավոր անաշխատունակության և մայրության նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2010 թվականի հոկտեմբերի 27-ի օրենք «Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենք Նշված օրենքների կիրարկման համար իրավական հիմքեր ապահովող կառավարության մի շարք որոշումներ
*Գործազրկություն	Մասնակի	2013 թվականից Հայաստանում գործազրկության նպաստ չի վճարվում: ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք «Զբաղվածության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2013 թվականի դեկտեմբերի 11-ի օրենք
*Աշխատանքային վնասվածք	Այո	ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք «Զբաղվածության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2013 թվականի դեկտեմբերի 11-ի օրենք «Ժամանակավոր անաշխատունակության և մայրության նպաստների մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2010 թվականի հոկտեմբերի 27-ի օրենք «Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենք ՀՀ կառավարության 1992 թվականի նոյեմբերի 15-ի թիվ 579-Ն որոշում
*Հաշմանդամություն	Այո	«Հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք «Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենք «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենք
*Կերակրող(ներ)ի կորուստ	Այո	«Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենք «Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենք
*Ծերություն	Այո	«Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենք «Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենք
*Բնակարանային պայմաններ	Այո	«Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենք
*ՉԱԾ-եր	Այո	«Զբաղվածության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2013 թվականի դեկտեմբերի 11-ի օրենք «Զբաղվածության կարգավորման 2019 թվականի պետական ծրագիրը և միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 2018 թվականի սեպտեմբերի 27-ի թիվ 1024-Լ որոշում ««Զբաղվածության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի կիրարկումն ապահովող մի շարք իրավական ակտեր հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 2014 թվականի ապրիլի 17-ի թիվ 534-Ն որոշում

Օրենքների կիրարկումն ապահովվում է կառավարության համապատասխան որոշումներով և հրամանագրերով (ենթաօրենսդրական ակտերով), արձանագրային որոշումներով և ոլորտային նախարարների հրամաններով: Ենթաօրենսդրական մակարդակում սահմանվում է սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի և ծառայությունների իրականացման, կառավարման և տրամադրման կարգը (ներառյալ հաշվետվական մեխանիզմները և համապատասխան մարմինները/ սուբյեկտները): Ենթաօրենսդրական ակտերի հենքի վրա ձևավորվում է նաև ամուր նորմատիվային բազա, որը թույլ է տալիս հնարավորինս ապահովել ՄՊ համակարգի արդյունավետությունը, գործընթացների ճիշտ կառավարումը, նվազագույնի հասցնել կեղծիքներն ու ռեսուրսների չափաչափման դեպքերը, ինչպես նաև սահմանել

ծրագրերի ֆինանսական կառավարման համար պատասխանատու անձանց և ծրագրերի շահառուներին:

Ոլորտի ֆինանսավորումը կարգավորվում է «Պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքով և ՄԺԾԾ-ով, ինչպես նաև «Գանձապետական համակարգի մասին», «Բյուջետային համակարգի մասին» և «Պետական գնումների մասին» ՀՀ օրենքներով:

Հիմնական որոշումների ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տվել, որ դրանցում շատ հաճախակի են կատարվում փոփոխություններ և տարբեր նորմատիվ դրույթներ հաճախ չեղարկվում են՝ այդպիսով մեծացնելով սոցիալական պաշտպանության ոլորտը կարգավորող իրավական նորմերի կիրառման շրջանակը և, հավանաբար, հանգեցնելով ծառայություն մատուցողների կողմից՝

⁵¹<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=116402>

⁵²http://www.mlsa.am/?page_id=2833

⁵³Law on Protection of Personal Information, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=98338>

սահմանված ընթացակարգերի դիտավորությամբ կամ առանց դիտավորության սխալ մեկնաբանմանը կամ ոչ իրավաչափ կիրառմանը:

Մշտադիտարկման և հաշվետվական

մեխանիզմներին առնչվող օրենքներ. ՄԱԳ և հաշվետվական մեխանիզմներին առնչվող օրենք գոյություն չունի: Փոխարենը, 2017 թվականի հոկտեմբերի 5-ին ՀՀ կառավարությունն ընդունել է [«Պետական եկամուտների և ծախսերի վրա ազդեցություն ունեցող ռազմավարական փաստաթղթերի մշակման, ներկայացման և հսկողության իրականացման մեթոդական հրահանգին հավանություն տալու մասին» թիվ 42-45 արձանագրային որոշումը](#)⁵¹: Ակնկալվում էր, որ ոլորտային նախարարությունների կողմից մշակվող ռազմավարություններն ու ծրագրային փաստաթղթերը կունենան հստակ սահմանված նպատակների, խնդիրների, ակնկալվող արդյունքների, վերջնարդյունքների և ցուցանիշների շրջանակ: Սակայն, դրանց ուսումնասիրության արդյունքները ցույց տվեցին, որ սոցիալական պաշտպանության ոլորտին առնչվող ոչ մի ռազմավարություն, ներառյալ հանրային քննարկման համար www.e-gov.am կայքում հրապարակված ռազմավարությունների նախագծերը, չի համապատասխանում մեթոդական պահանջներին:

Հատկանշական է նաև, որ Համաշխարհային բանկի «Սոցիալական պաշտպանության վարչարարության բարելավման» երկրորդ վարկային ծրագրի աջակցությամբ ՀՀ ԱՍՀՆ-ն մշակել է սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իր պատասխանատվության ներքո իրականացվող բոլոր ծրագրերի մշտադիտարկման և գնահատման մեթոդական ուղեցույց, որը հաստատվել է [ՀՀ ԱՍՀՆ նախարարի 2016 թվականի հունիսի 28-ի հրամանով](#): Մեթոդական ուղեցույցի համաձայն՝ ՀՀ ԱՍՀՆ-ն ձևավորել է սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող գրեթե բոլոր ծրագրերի ՄԱԳ շրջանակը և իրականացրել է այդ ծրագրերի արտաքին գնահատումներ: Սա աննախադեպ պրակտիկա է ՀՀ կառավարության համար և անհրաժեշտ է, որ այն կանոնավոր կերպով շարունակվի: ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից պատրաստված բոլոր հաշվետվությունները հրապարակված են [նախարարության պաշտոնական կայքէջում](#)⁵²:

Բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմներին առնչվող օրենքներ.

Բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմներին առնչվող առանձին օրենքներ կամ այլ կարգավորող

կառավարության որոշումներ գոյություն չունեն: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում ծառայությունների տրամադրման և շահառուների ընտրության սկզբունքներն ու կարգը, ծառայություն մատուցողների և շահառուների իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանող յուրաքանչյուր իրավական փաստաթուղթ պարունակում է նաև բողոքարկման և գանգատարկման իրավունքի մասին դրույթ: ԱՄՆ ՄԶԳ-ի և Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ ՀՀ ԱՍՀՆ-ն գործարկել է թեժ գիծ, որը բնակչության կողմից լայնորեն օգտագործվում է տեղեկատվություն ստանալու և բողոքներ ներկայացնելու համար: Այդուհանդերձ, բնակչության մեծ մասը նախընտրում է բողոքները ներկայացնել անմիջապես ՀՀ ԱՍՀՆ՝ շահառուների գրավոր բողոքների ներկայացման նպատակով նախարարության շենքում գործող «մեկ պատուհան» ծառայության միջոցով: Ամեն ամիս նախարարությունը հրապարակում է [բնակչությունից ստացվող բողոքների վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներ](#)⁵³՝ նշելով բողոքների քանակն ըստ ոլորտների (օրինակ՝ սոցիալական ապահովություն, սոցիալական աջակցություն, բժշկասոցիալական փորձաքննություն, կենսաթոշակներ և այլն): Այդուհանդերձ, չկան տվյալներ թե ստացված բողոքներից քանիսն է կամ որ տոկոսն է լուծվել հոգուտ բողոքարկողների, ինչպես նաև առկա չէ վիճակագրություն մերժված բողոքների մասին և մերժման պատճառների:

Կիրարկման և համապատասխանության ապահովման մեխանիզմներին առնչվող օրենքներ.

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում տրամադրվող ծառայություններից և իրականացվող ծրագրերից օգտվելու համար կիրարկման և համապատասխանության ապահովման մեխանիզմները սահմանվում են համապատասխան ենթաօրենսդրական ակտերով և նախարարների հրամաններով՝ յուրաքանչյուր կոնկրետ տեսակի ծառայության/ծրագրի համար: Բացի այդ, 2011 թվականի նոյեմբերի 30-ին ընդունված [«Հանրային ծառայությունների համարանիշի մասին»](#) ՀՀ օրենքով սահմանվում է, որ հանրային ծառայությունների համարանիշը (ՀԾՀ) պարտադիր է ցանկացած տեսակի նպաստ կամ կենսաթոշակ ստանալու իրավունք ունենալու համար, աշխատանքի ընդունվելու կամ բանկային հաշիվ բացելու համար, հարկեր կամ տուրքեր վճարելու և պետության հետ բոլոր այլ փոխհարաբերությունները կարգավորելու նպատակով: ՀԾՀ-ն օգտագործվում է պետության կողմից կառավարվող բոլոր էլեկտրոնային

⁵¹ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=116402>

⁵² http://www.mlsa.am/?page_id=2833

տվյալների շտեմարաններում՝ անձի անձնական տվյալների նույնականացման համար:

Անձնական տվյալների պաշտպանությանն ու անվտանգության ապահովմանն առնչվող օրենքներ. ՀՀ Սահմանադրության 34-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «յուրաքանչյուր ոք ունի իրեն վերաբերող տվյալների պաշտպանության իրավունք: Անձնական տվյալների մշակումը պետք է կատարվի բարեխղճորեն, օրենքով սահմանված նպատակով, անձի համաձայնությամբ կամ առանց այդ համաձայնության՝ օրենքով սահմանված այլ իրավաչափ հիմքի առկայությամբ: Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ծանոթանալու պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում իր մասին հավաքված տվյալներին և պահանջելու ոչ հավաստի տվյալների շտկում, ինչպես նաև ապօրինի ձեռք բերված կամ այլևս իրավական հիմքեր չունեցող տվյալների վերացում: Անձնական տվյալներին ծանոթանալու իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով՝ պետական անվտանգության, երկրի տնտեսական բարեկեցության, հանցագործությունների կանխման կամ բացահայտման, հասարակական կարգի, առողջության և բարոյականության կամ այլոց հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

2015 թվականի մայիսի 18-ին ընդունված «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը⁵³ սահմանում է պետական կառավարման կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պետական կամ համայնքային հիմնարկների կամ կազմակերպությունների, իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց կողմից անձնական տվյալները մշակելու, դրանց նկատմամբ պետական հսկողություն իրականացնելու կարգն ու պայմանները: Սույն օրենքը հստակ սահմանում է անձնական տվյալների օգտագործման, անձնական տվյալները երրորդ անձանց փոխանցելու պայմանները, միջոցներն ու ժամկետները, ինչպես նաև դրանց պահպանման կարգը: Նշվածից բացի, «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածը սահմանում է խորհրդապահությունը՝ որպես սոցիալական ծառայությունների տրամադրման հիմնական սկզբունք: Օրենքում ասվում է, որ սոցիալական ծառայությունների տրամադրման ընթացքում հասանելի անձնական տվյալները ենթակա չեն հրապարակման:

Սոցիալական պաշտպանության/ սոցիալական ապահովության իրավունքները

պաշտպանված են ՀՀ Սահմանադրությամբ (Հոդված 83), ինչպես արդեն նշվել է վերևում: ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածը սահմանում է, որ Հայաստանը «սոցիալական, իրավական պետություն է»: 28-րդ հոդվածով սահմանվում է օրենքի առջև ընդհանուր հավասարությունը. «Բոլորը հավասար են օրենքի առջև:», իսկ 29-րդ հոդվածով՝ խտրականության արգելքը. «Խտրականությունը, կախված սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկ կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է»: Մարդու հիմնարար իրավունքների և արժանապատվության հարգանքի սկզբունքներն ամրագրված են գրեթե բոլոր հիմնական օրենքներում: Ազգային օրենսդրության մեջ չկան սոցիալական պաշտպանության իրավունքը սահմանափակող դրույթներ: «Սոցիալական աջակցության իրավունք ունի Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող յուրաքանչյուր ոք՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները, Հայաստանի Հանրապետությունում բնակության իրավունք (կացության կարգավիճակ) ունեցող օտարերկրյա քաղաքացիները, քաղաքացիություն չունեցող, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետությունում փախստականի կարգավիճակ ունեցող անձինք օրենքով սահմանված հիմքերի առկայության դեպքում»⁵⁴:

Կոնկրետ խմբերին ուղղված քաղաքականությունների, այդ թվում՝ բյուջետային քաղաքականությունների առկայությունը. Կան կոնկրետ խմբերի (հաշմանդամություն ունեցող անձանց, երեխաների, տարեցների, վետերանների և այլոց) համար մշակված կոնկրետ քաղաքականություններ և ռազմավարություններ: Նշված խմբերին ուղղված նախաձեռնությունները հաճախ արտացոլվում են տարեկան հաստատվող մի շարք բյուջետային ծրագրերում (ծրագրային բյուջետավորման 2019 թվականի մեթոդաբանության համաձայն):

Բացի այդ «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքում (Հոդված 7 և 20) սոցիալական աջակցության տրամադրման հիմնական սկզբունքներում ներառված են նաև խտրականության արգելքը, գենոցիդի

⁵³«Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=98338>:
⁵⁴ՀՀ Օրենքը Սոցիալական աջակցության մասին, Հոդված 18 կետ 2 <http://www.irtek.am/views/act.aspx?tid=158419>

հավասարությունը և հատուկ կարիքների բավարարումը: Օրենքով նաև ամրագրված է ՀՀ ԱՍՀՆ-ի և ՀՍԾԿ-ների լիազորությունները կառավարության անունից նպաստների և սոցիալական ծառայությունների ամբողջ ծավալով պատշաճ տրամադրումն ապահովելու համար: Օրենքը նաև սահմանում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը և համայնքը սոցիալական ծառայություններ են տրամադրում տարածքային մարմինների, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ենթակայությամբ գործող կազմակերպությունների միջոցով («Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենք, Հոդված 6): «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումից հետո՝ 2015-2016 թվականներին, մշակվել են մի շարք ենթաօրենսդրական ակտեր՝ նպատակ ունենալով աջակցել օրենքի կիրարկմանը և ապահովելու մեխանիզմներ շահառուների ընտրության վերաբերյալ որոշումների կայացման, ծառայությունների տրամադրման, միջգերատեսչական համագործակցության, սոցիալական գործընկերության և շահառուների ընտրության գործընթացում բացահայտված կարիքների հիման վրա համայնքային մակարդակում սոցիալական ծառայությունների ցանցի ընդլայնման նպատակով տեղական սոցիալական ծրագրերի մշակման համար:

Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի և իրավունքների մասին հանրային իրազեկվածությունը. 2018 թվականի «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը» զեկույցի համաձայն՝ տնային տնտեսությունների իրազեկվածությունը տնտեսական դժվարությունների բախվելու դեպքում ՍԱՏՍ-ներին դիմելու և վերջիններիս գործունեության մասին բավականին բարձր է եղել: Հարցմանը մասնակցած տնային տնտեսությունների 18-65 տարեկան անդամների 78%-ը նշել է, որ տնտեսական դժվարություններ ունենալու դեպքում կդիմեն ՍԱՏՍ-ներ: Սակայն իրազեկվածությունը սոցիալական աշխատողների (դեպք վարողների) մասին, որոնց օգնությանը կարելի է դիմել ընտանեկան խնդիրների լուծման համար, գրեթե կրկնակի անգամ ցածր է եղել (45%): Բացի այդ, հարցված չափահաս անձանց միայն 42%-ն է նշել, որ պատրաստ է համագործակցելու սոցիալական աշխատողների կամ սոցիալական դեպք վարողների հետ՝ ընտանիքի և երեխաների հետ կապված խնդիրները լուծելու համար: Հարցման մասնակիցների պատասխանները սոցիալական աշխատողներից կամ սոցիալական դեպք վարողներից ակնկալվող աջակցության տեսակների մասին բավական տարբեր էր.

31%-ը ակնկալում էր ֆինանսական/սյուլթական աջակցություն (նպաստներ, միանվագ վճարներ, բարեգործական ծրագրերի շրջանակում օգնություն), 9%-ը նշել էր սոցիալ-հոգեբանական/վերականգնողական, իրավաբանական աջակցություն, իսկ 49%-ը նշել էր նշված երկու տեսակի աջակցությունը միասին: Եվ, թեև հարցված չափահաս անձանց միայն 2.0%-ն էր հիշել կամ նշել իրենց ընտանիքի հարցերով սոցիալական աշխատողի կամ սոցիալական դեպք վարողի կողմից վարվող դեպքերի մասին (բացառությամբ ֆինանսական/սյուլթական աջակցության), հարցվածների գոհունակության մակարդակը վերջիններիս աշխատանքից բարձր է եղել (69%): Սոցիալական պաշտպանությունը որպես մարդու իրավունք. այս մասին հանրային իրազեկվածության վերաբերյալ հատուկ հետազոտություն չի իրականացվել:

Առանցքային ուղղություն 1.2. Սոցիալական պաշտպանության ռազմավարության նպատակները

Հայաստանի Հանրապետությունում բոլոր ռազմավարական փաստաթղթերը, ներառյալ ազգային ռազմավարությունները, կառավարության ծրագրերը կամ ոլորտային ռազմավարական փաստաթղթերը, պարունակում են գործունեության առաջնային ոլորտների, նպատակների ու սկզբունքների վերաբերյալ դրույթներ, ինչպես նաև սահմանում են թիրախային խմբերն ու աշխատանքների հիմնական ուղղությունները: Սակայն այդ ռազմավարական փաստաթղթերից և ոչ մեկի համար չի իրականացվել պահանջվող ֆինանսավորման պատշաճ ու համապատասխան հաշվարկ և բյուջետավորում՝ ինչը սահմանափակել է ծախսերի երկարաժամկետ պլանավորումը և կանխատեսելիությունը: Ռազմավարությունները, որպես կանոն, սահմանում են այս կամ այն ոլորտի ընդհանուր տեսլականն ու գործունեության ուղղությունները, իսկ դրանց իրականացման համար անհրաժեշտ ծախսերի հաշվարկն ու գնահատումը կատարվում է ՄԺԾԾ-երով և «Պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքով, ինչը, սակայն, չի արվում համաձայնեցված և հետևողական կերպով: Թեև վերջերս ՀՀ ԱՍՀՆ-ն սկսել է ռազմավարական ծրագրերում ներառել ՄԱԳ բաժիններ, սակայն դրանցում թվային թիրախներ հազվադեպ են նշվում: Հետևաբար, ռազմավարություններն ու բարեփոխումները գնահատում չեն անցնում, այլ միայն ենթարկվում են ուսումնասիրությունների, որոնց արդյունքում կարելի է ստանալ միայն ռազմավարության իրականացման նախորդ ժամանակաշրջանի իրավիճակային վերլուծություն և դրանց հիման վրա ներկայացնել ռազմավարական

նոր փաստաթղթի կամ քաղաքականության մշակման համար առաջարկություններ:⁵⁵

Շատ քիչ թվով ռազմավարություններ են պարունակում առաջընթացը մշտադիտարկելու համար անհրաժեշտ թվային ցուցանիշներ: Ռազմավարությունների մեծ մասը նախատեսվում է իրականացնել առանձին ծրագրերի միջոցով, որոնց համար բյուջետավորումը կատարվում է ՄԺԾԾ-երով: Կառավարության կամ ոլորտային նախարարությունների պաշտոնական կայքէջերում հասանելի չեն որևէ ռազմավարության գնահատման արդյունքների վերաբերյալ հաշվետվություններ:

Սույն գեկույցը պատրաստելիս, Հայաստանը դեռ չուներ սոցիալական պաշտպանության համապարփակ և ծախսերի տեսանկյունից հիմնավորված ռազմավարություն, որը

կերաշխավորեր սոցիալական պաշտպանության իրավունքների իրացումը և բազմաչափ աղքատության կրճատմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը: ՀՀ ԱՍՀՆ-ն հանրային քննարկման էր ներկայացրել [Աշխատանքի և բնակչության սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման 2019-2023 թվականների ռազմավարության և միջոցառումների ծրագրի նախագիծը](#)⁵⁶:

Ռազմավարության նախագծում նշված էին հետևյալ հիմնական նպատակները.

- Վերանայել սոցիալական պաշտպանության դերն աղքատության կրճատման, կայուն զարգացման և մարդկային կապիտալի զարգացման համատեքստում և այն դիտել որպես զբաղվածության, առողջապահության, կրթության, մուլտիմեդիայի, բնակչության հանրության, գենդերային հավասարության և այլ ոլորտներում արդյունքների հասնելու անհրաժեշտ նախադրյալ:
- Լրամշակել սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունները՝ կիրառելով կենսափուլային մոտեցում, ինչը թույլ է տալիս ձևավորել մարդու սոցիալական կարգավիճակի զարգացման մոտեցումներ և նվազեցնել աղքատության ազդեցությունը բնակչության բոլոր շերտերի վրա (դիտարկել սոցիալական պաշտպանությունը որպես ներդրում մարդկային կապիտալի համար, այլ ոչ թե դրան ուղղված ծախս):

- Վերաիմաստավորել սոցիալական պաշտպանության միջոցառումների համախումբը, ներառյալ սոցիալական ապահովության համակարգերի գործունեությունը, սոցիալական աշխատանքի և սոցիալական աջակցության տրամադրման ձևերը՝ սոցիալական արդարության հասնելու և մարդկային կապիտալի զարգացնելու նպատակով՝ աշխատաշուկայի աշխուժացմանն ուղղված ջանքերին համընթաց:
- Խթանել սոցիալական պաշտպանության քաղաքականություններում նպատակային որոշումներ կայացնելու մշակույթը և երկրի քաղաքականությունների սոցիալական ազդեցության գնահատումը, ինչը կապահովի, որ Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող յուրաքանչյուր ոք կունենա հնարավորություն օգտվելու տնտեսական զարգացման արդյունքում ստեղծված հնարավորություններից, և որ աղքատության կրճատմանն ուղղված ծրագրերում լիարժեք հաշվի կառնվեն բնակչության խոցելի խմբերի շահերի:

Ռազմավարության մեջ ուրվագծված են հետևյալ 5 գերակայությունները՝ սոցիալական երաշխիքներ և ապահովություն, աշխատանքային իրավունքների պաշտպանություն, ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավում, գենդերային հավասարություն, մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման, բռնության կանխարգելում և երեխաների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և տարեցների հիմնահարցերին առնչվող սոցիալական ծառայությունների տրամադրում:

Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ռազմավարությունը, որպես այդպիսին, սոցիալական պաշտպանության մասին չէ, այլ այն մասին է, թե ինչպես է զարգանալու ոլորտը, ներառյալ դրա գերակա ուղղությունները, սկզբունքները և նպատակները: Մասնավորապես, ռազմավարության նախագծում թվարկվում են **բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքները, որոնք** որպես գերակայություններ, պետք է ներառվեն ոլորտային բարեփոխումների ծրագրերում: Ռազմավարության նախագծում առաջնահերթ ուշադրություն է դարձվում ընտանիքների

⁵⁵Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության (ԱՄԿ) աջակցությամբ 2018 թվականին Հայաստանի Հանրապետության զբաղվածության 2013-2018 թվականների ռազմավարության գնահատում, ՅՈՒՆԻՍԵֆ-ի աջակցությամբ 2018 թվականին համալիր սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման գնահատում, ԱՄԿ Միջազգային զարգացման գործակալության (ԱՄԿ ՄԶԳ) ՏԾԵՅ համատեղ «MEASURE Evaluation» ծրագրի ֆինանսավորմամբ 2018 թվականին երեխաների խնամքի և պաշտպանության համակարգի բարեփոխումների գնահատում:

⁵⁶Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության և միջոցառումների ծրագրի նախագիծ, <https://www.e-draft.am/projects/1928/about>

բազմաչափ աղքատության գնահատմանը և «եկամտի և զբաղվածության, առողջության և առողջ միջավայրի, բնակարանային պայմանների և ենթակառուցվածքների, կրթության և մշակույթի, կազմակերպվածության և մասնակցության, ինչպես նաև ինքնագիտակցման և մոտիվացիայի» կարիքների բավարարմանը: Միևնույն ժամանակ, ռազմավարության նախագծում անդրադարձ չի կատարվում որոշակի խոցելի խմբերի, ինչպիսիք են փախստականները, անօթևանները կամ աշխատող աղքատները: Այն նաև հաշվի չի առնում սոցիալական դրամական նպաստների և խնամքի ծառայությունների ամբողջ շրջանակը, ինչպես երևում է ախտորոշման գործիքի գույքագրման աղյուսակից (ներառյալ նաև կերակրողին կորցնելու նպաստը, բժշկական ապահովագրությունը, 2 տարեկանը լրացած երեխայի խնամքին աջակցությունը և այլն): Աղյուսակ 5-ում նշված են բնակչության խմբերը, որոնց մասին խոսվել կամ չի խոսվել Ռազմավարության նախագծում, որպես սոցիալական պաշտպանության կարիք ունեցող շերտեր:

Ռազմավարության նախագծի կարևորագույն կետերից մեկը ԸԿԲՆԾ-ի նախատեսվող բարեփոխումն է, ինչը թույլ կտա շահառուին սահուն անցում կատարել նպաստառուի կարգավիճակից դեպի աշխատաշուկա՝ չգրկվելով 6 ամիս շարունակ նպաստ ստանալու իրավունքից: Սակայն, եթե ընտանիքի աշխատունակ տարիքի հաշմանդամություն չունեցող անդամը մերժում է Զբաղվածության պետական գործակալության կողմից աշխատանքի երկու առաջարկները, ապա ընտանիքը գրկվում է ԸԿԲՆԾ-ի շահառու լինելու իրավունքից: Ռազմավարության նախագիծը նաև նախատեսում է հրատապ սոցիալական աջակցության համակարգի ներդրում (հրատապ ընտանեկան իրավիճակների իմաստով), որը, ի լրումն գործող հրատապ դրամական աջակցության համակարգի, կապահովի նաև համակողմանի աջակցություն ծայրահեղ աղքատության մեջ գտնվող անձանց/ընտանիքներին՝ կացարանի, սննդի, հագուստի և այլ առաջին անհրաժեշտության իրերի առումով: Այս մոտեցմամբ նախարարությունը նախատեսում է նոր մշակույթ ներդնել սոցիալական պաշտպանության համակարգում, այն է՝ խրախուսել մասնակցային աջակցության պրակտիկան երբ համայնքի անդամները և պետական սոցիալական ծառայությունները համատեղ ստանձնում են ծայրահեղ աղքատության դեմ պայքարը և ընտանիքներին հրատապ օգնություն ցուցաբերելու համար պատասխանատվությունը:

Սակայն, մինչ այժմ ռազմավարության նախագիծը չունի մշակված միջոցառումների ծրագիր և սահմանված չեն որոշակի ժամկետներով իրատեսական, կիրառելի և իրագործելի նպատակներ և ուղենիշեր, ինչպես նաև կատարված չէ ծախսերի հաշվարկ: Փոխարենը՝ ռազմավարության նախագծում հիշատակված է, որ աշխատանքների առանձին ուղղությունների մասով ֆինանսական գնահատականները ներկայացվելու են ոլորտային ծրագրերում: Այս դեպքում չափազանց կարևոր է, որ ծախսերի հաշվարկ պարունակող բոլոր ոլորտային ռազմավարությունները միասին գնահատվեն և որպես արդյունք դուրս բերվի Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարությամբ նախատեսված միջոցառումների ընդհանուր արժեքը:

Եվ վերջապես, ռազմավարության նախագծում հիշատակվում է սոցիալական պաշտպանության ապահովման համար կենսափոփոխյին մոտեցում որդեգրելու մտադրության մասին, սակայն, գերակայությունների առանձնացում, իրականում, ավելի շատ թեմատիկ և ավանդական բնույթ է կրում:⁵⁷ Ավելին, փաստաթղթում պատշաճ կերպով արտացոլված չեն պատրաստվածության և հակազդման տեսանկյունից սոցիալական պաշտպանության համակարգի դիմակայունության և ցնցումներին հակազդման վերաբերյալ խնդիրները:

Ռազմավարության նախագծում նախատեսվում է սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի և տրամադրվող ծառայությունների համար ներդնել մշտադիտարկման և տեղեկատվության փոխանակման մեխանիզմ, ինչը կնպաստի ռազմավարության շրջանակում ծրագրված գործողությունների արդյունավետության գնահատմանը, առաջ եկած խնդիրների հստակեցմանը և դրանց հնարավոր լուծումներին: Նախատեսվում է ներդնել նաև պաշտոնական վիճակագրական տվյալների վերլուծության, քաղաքացիական հասարակության կողմից իրականացվող հետազոտությունների և հաշվետվությունների միջոցով մշտադիտարկման և գնահատման իրականացման այլընտրանքային մեթոդներ: Ռազմավարության նախագիծը հղում է կատարում ոլորտային ռազմավարություններին, ծրագրերին, օրենսդրությանը և օրենսդրական փոփոխություններին՝ ռազմավարության

⁵⁷Գերակայությունների ցանկը ներառում է, ի թիվս այլնի, սոցիալական երաշխիքները, աշխատանքային իրավունքները, գենդերային հավասարությունը, ժողովրդագրությունը և բնակչության կոնկրետ խմբերը, ներառյալ երեխաները, հաշմանդամություն ունեցող անձինք և տարեցները, մինչդեռ կենսափոփոխյին մոտեցման և տարիքով պայմանավորված անապահովության կոնկրետ գործոնների, ինչպես նաև խնամքի շարունակականությունն ապահովելու համար դրանց փոխկապակցվածության մասին ոչինչ ասված չէ:

իրականացման նպատակով մանրամասն տեղեկություններ ստանալու համար:

Քանի որ Հայաստանը դեռևս չունի հաստատված, համապարփակ և ծախսերի տեսանկյունից հիմնավորված սոցիալական պաշտպանության ռազմավարություն, ախտորոշման գործիքի հարցադրումներին պատասխանելու համար հիմք է վերցվել առկա իրավիճակը, երբ երկրում միակ հիմնական ռազմավարական փաստաթղթերն են 2014-2015 թվականների ՀՀԶՌԾ-ն և ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը: Երկու ռազմավարական փաստաթղթերն ունեն սոցիալական պաշտպանությանը վերաբերող բաժիններ: Ոլորտային ռազմավարական փաստաթղթերն այս բաժնում չեն դիտարկվել, բայց շեշտը դրվել է սոցիալական պաշտպանության ընդհանուր ռազմավարության մոտեցումների վրա՝ դուրս գալով ոլորտային սահմաններից: Ախտորոշման գործիքի հարցերի պատասխանները հիման վրա ստացվել է հետևյալ պատկերը.

- 014-2015 թվականների ՀՀԶՌԾ-ն պարունակում է սոցիալական պաշտպանության վերաբերյալ առանձին գլուխ (Գլուխ VII. Սոցիալական պաշտպանություն), որը ներառում է «Սոցիալական աջակցության համակարգ» և «Կենսաթոշակային համակարգ» ենթագլուխները, ինչպես նաև սոցիալական պաշտպանությանն անդրադարձ է կատարվում 4-րդ գլխի (Գլուխ IV. ՀՀԶ տնտեսական զարգացման ռազմավարությունը) 10-րդ ենթագլխում (Ենթագլուխ 10. Աշխատանքի շուկա և զբաղվածություն): Առողջապահության և կրթության ոլորտներին վերաբերող միջոցառումները, որոնք ևս ներառում են սոցիալական պաշտպանության ոլորտին առնչվող հարցեր, քննարկված են ռազմավարության 8-րդ գլխում (Գլուխ VIII. Մարդկային կապիտալի զարգացում):
- ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը ներառում է 374 միջոցառում, որոնցից առաջին 20-ի համար պատասխանատու է ՀՀ ԱՍՀՆ-ն: Այլ գերատեսչություններ՝ ՀՀ ԱՆ, ՀՀ ԿԳՄՍՆ, ՀՀ ՏԿԵՆ, և ՀՀ ԱրդՆ, ևս պատասխանատու են որոշակի

միջոցառումների իրականացման համար, որոնք ուղղված են աջակցելու բնակչությանը և մասնակցելու աղետների, համաճարակների, բնակլիմայական փոփոխությունների դեպքում սոցիալական պաշտպանության համակարգի գործունեությանը, ինչպես նաև մարդու իրավունքների իրացման ապահովմանը: Այդուհանդերձ, ցնցումներին հակազդող սոցիալական պաշտպանության ապահովմանն անմիջականորեն ուղղված միջոցառումները գրեթե բացակայում են, ինչը հաստատում է այն պնդումները, որ սոցիալական պաշտպանության համակարգը և աջակցության ծրագրերը բավականաչափ ինտեգրված չեն արտակարգ իրավիճակներին պատրաստվածության շրջանակում:

- ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրում թվարկված միջոցառումների համար սահմանված են ակնկալվող արդյունքները, ժամկետները և ֆինանսավորման աղբյուրները: Այդուհանդերձ, միջոցառումների համար կատարված չէ ծախսերի ճշգրիտ գնահատում և հաշվարկ: Ոչ բոլոր միջոցառումների համար են սահմանված ցուցանիշներ, իսկ որոշներ սահմանված են որպես ակնկալվող արդյունքներ: Սահմանված թիրախային ցուցանիշները հստակ չեն, հատկապես տոկոսային արտահայտությամբ ներկայացված ցուցանիշները: ԿՀՆ-ների հետ կապերը բացակայում են:
- ՀՀԶՌԾ-ն ներառում է բոլոր ոլորտներում, այդ թվում՝ սոցիալական պաշտպանության ոլորտում միջոցառումների իրականացման համար անհրաժեշտ ծախսերի գնահատումները: Այստեղ նկարագրված են յուրաքանչյուր ոլորտում միջոցառումների իրականացման նպատակները և ուղեհիշերը՝ իրենց թիրախային ցուցանիշներով, իրականացման ժամկետներով և ծախսերի հաշվարկով: Այդուհանդերձ, 2014 թվականին սահմանված նպատակների մեծ մասը բավական հավակնոտ էին, և դրանք սահմանելիս հաշվի չէին առնվել ֆինանսական սահմանափակ հնարավորությունները: Այդ պատճառով շատ միջնաժամկետ նպատակներ մինչ օրս չեն իրագործվել, իսկ 2025 թվականի նպատակները դժվար թե իրագործվեն:⁵⁸

⁵⁸Օրինակ՝ ՀՀԶՌԾ-ով նախատեսում էր սոցիալական պաշտպանության ոլորտին ուղղված միջոցների ծավալը հասցնել ՀՆԱ-ի 13.1%-ին, մինչդեռ 2017 թվականի փաստացի ցուցանիշներով այդ ծավալը կազմել է ՀՆԱ-ի միայն 11.6%-ը: 2017 թվականի համար աղքատության ակնկալվող մակարդակը 24% էր, մինչդեռ փաստացի մակարդակը կազմել է 25.7%, աղքատության գծի նկատմամբ աշխատանքային կենսաթոշակի միջին չափի հարաբերակցության ակնկալվող ցուցանիշը 125% էր, մինչդեռ փաստացի տվյալներով այդ ցուցանիշը կազմել է 98%, աղքատության գծի նկատմամբ նվազագույն աշխատավարձի հարաբերակցության ակնկալվող ցուցանիշը 160% էր, մինչդեռ իրական ցուցանիշը կազմել է միայն 130% և այլն: Ինչ վերաբերում է 2018 թվականի ցուցանիշներին, ապա դրանք հրապարակված չեն եղել:

Աղյուսակ 5: Բնակչության ո՞ր խմբերն են հստակ սահմանված ՍԴ ռազմավարության մեջ որպես սոցիալական պաշտպանության կարիք ունեցող խմբեր:

Հարց	Պատասխան	Մեկնաբանություններ
Թիրախային բնակչությունն ըստ հիմնական տարիքային կատեգորիաների		
*Երեխաներ	Այո	ՀՀԶՈՏ-ով սահմանվում է երեխաներին սոցիալական պաշտպանության նպատակային ծրագրերում ընդգրկելու առաջնահերթությունը, «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է երեխաներին սոցիալական աջակցություն տրամադրելու առաջնահերթությունը, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրով սահմանված են երեխաների սոցիալական և առողջության պաշտպանության ապահովմանն ուղղված միջոցառումները, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագծով սահմանվում է երեխաների, հատկապես կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների առաջնահերթության սկզբունքը: Բացի այդ, կրթությունը դիտվում է որպես գերակա ոլորտ պետական բաղաբաղականության մեջ, որը կարևորում է վաղ մանկական տարիքի զարգացման ծառայությունների և համընդհանուր ներառական կրթության շրջանակի ընդլայնումը: Առողջապահության ոլորտը երեխաների աճի և զարգացման համար կարևորում է կյանքի առաջին 1000 օրը՝ սկսած Նորածնային հետազոտություններից (սքրինինգ) և մինչև 5 տարեկան երեխաների սննդակարգը:
*Երիտասարդներ	Այո	Երիտասարդները դիտվում են որպես առաջնահերթ թիրախային խումբ Զբաղվածության և աշխատաշուկայի ծրագրերում, ինչպես նաև Ժողովրդագրական իրավիճակի տեսանկյունից: Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագծով նախատեսվում է Հայաստանում խնամքի հաստատությունների բեռնաթափումից հետո կամ շուրջօրյա խնամքի հաստատություններից դուրս եկող 14-23 տարեկան երիտասարդների համար ստեղծել ուղեկցվող անկախ ապրելակերպի կազմակերպման հնարավորություններ: Երիտասարդների համար նաև նախատեսվում են որոշակի կրթական և առողջապահական անվճար ծառայություններ, եթե նրանք խոցելի ընտանիքներից են:
*Աշխատունակ տարիքի բնակչություն	Այո	Այս խումբը թիրախային է համարվում զբաղվածության, վերաորտադրողական առողջության և Ժողովրդագրական իրավիճակի բարելավման ծրագրերի համար բոլոր երեք հիմնական ռազմավարություններում:
*Տարեցներ	Այո	ՀՀԶՈՏ-ն, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիրը և Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծն այս խմբի համար նախատեսում են կենսաթոշակային ապահովություն, սոցիալական նպաստներ և իրատապ օգնություն, խնամքի ծառայություններ և սահմանափակ թվով առողջապահական ծառայություններ:
Թիրախային բնակչությունն ըստ աղքատության կարգավիճակի		
*Աղքատներ	Այո	Բոլոր ռազմավարական փաստաթղթերը կոչված են նպաստելու աղքատության կրճատմանն ու ծայրահեղ աղքատության վերացմանը: Այդուհանդերձ, ոչ մի ծրագրով անօթևաններին և փախստականներին կամ բնակչության այլ մարզին ապացված խմբերին ուղղված միջոցառումներ նախատեսված չեն:
*Գյուղաբնակ աղքատներ	Այո	Գյուղական աղքատությանն անդրադառնում են ՀՀԶՈՏ-ն, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծը, ինչպես նաև Զբաղվածության ռազմավարությունը:
*Զաղաքաբնակ աղքատներ	Մասնակի	Զաղաքային աղքատության մասին հիշատակվում է միայն ՀՀԶՈՏ-ում:
Ըստ զբաղվածության կարգավիճակի	Այո	
*Վարձու աշխատողներ	Այո	Խոցելի խմբերի զբաղվածությանն ու ակտիվացմանը որոշ չափով առաջնահերթություն է տրված ՀՀԶՈՏ-ում, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագծում, Զբաղվածության ռազմավարությունում, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրում: Հայաստանում չեղարկվել է գործազրկության նպաստը, սակայն փոխարենը աջակցություն է ցուցաբերվում հմտությունների զարգացմանը, ինքնազբաղվածությանը և ՉԱԾ-երի միջոցով գյուղատնտեսության մեջ սեզոնային զբաղվածությանը:
*Ինքնազբաղվածներ	Այո	
*Տնտեսության ոչ ֆորմալ հատվածում աշխատողներ	Այո	
*Ընտանեկան ձեռնարկությունների չվարձատրվող աշխատողներ	Այո	
*Գործազուրկներ	Այո	
*Գյուղատնտեսության մեջ զբաղվածներ	Այո	

Հարց	Պատասխան	Մեկնաբանություններ
Այլ թիրախային խմբեր		
*Կանայք	Այո	Կանայք միայն երկու անգամ են հիշատակվում ԶՀԶՈԾ-ում՝ մեկ անգամ ձեռնդրեցությանը զբաղվելու համատեքստում (երիտասարդների հետ միասին) և մեկ անգամ մայրական առողջության ծառայությունների տրամադրման համատեքստում: Կանանց տնտեսական իրավունքների և հնարավորությունների ընդլայնման մասին հիշատակվում է ԶՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրում: Չբաղվածության ռազմավարությունը և Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծն անդրադառնում են կանանց հարցերին: Կանանց զբաղվածության խթանման, հատկապես դեկավար պաշտոններում, և աշխատավարձի գեղեցիկ անհավասարության վերացման հարցերը, ընտանիքի աջակցության ծրագրերի, երեխայի ծննդյան և խնամքի նպաստների, բռնության կանխարգելման և շահագործման և/կամ թրաֆիքինգի դեպքում պաշտպանության ապահովման հարցերի հետ ներառված են մեկ ցանկում:
*Հղի կանայք	Այո / Մասնակի	ԶՀԶՈԾ-ի շրջանակում մայրությունը և կանանց առողջությունը գտնվում են պետության պաշտպանության ներքո: Նախաձեռնողն ու հետծննդյան խնամքը և նպաստները դիտարկվում են ԶՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրում, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծում առանձին անդրադարձ չի կատարվում հղի կանանց հարցերին:
*Միգրանտներ	Այո / Մասնակի	Աշխատանքային միգրացիային վերաբերող հարցերը քննարկվում են ԶՀԶՈԾ-ում, սակայն միայն տնտեսական զարգացման համատեքստում: Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծում միգրանտները դիտարկվում են որպես ժողովրդագրական իրավիճակում դրական տեղաշարժի աղբյուր, իսկ ԶՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրով նախատեսված են շատ մանրամասն միջոցառումներ, որոնք ուղղված են միգրանտների և նրանց ընտանիքների իրավունքների պաշտպանությանը, ինչպես նաև հասարակության մեջ և աշխատաշուկայում նրանց ներառման խթանմանը: Այդուհանդերձ, այս բոլոր միջոցառումները դիտարկվում են ԶՀ ՏԿԵՆ-ի պատասխանատվության ներքո:
*Հաշմանդամություն ունեցող անձինք	Այո	Բոլոր ռազմավարություններն անդրադառնում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց, այդ թվում՝ երեխաների սոցիալական ներառման, կրթության, վերականգնողական ծառայություններին, զբաղվածության, տնտեսական իրավունքների և հնարավորությունների ընդլայնման, սոցիալական աջակցության և մասնակցության հարցերին:
ՄԻԱՎ/ԶԻԱՀ ունեցող անձինք	Մասնակի	ԶՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրով ԶՀ ԱՆ-ի համար սահմանված միջոցառման շրջանակում (Միջոցառում 25) նախատեսված են միայն տուբերկուլյոզի և ՄԻԱՎ/ԶԻԱՀ-ին հակազդման ծրագրերի մշակմանն ուղղված միջոցառումներ: Սակայն միջոցառումներից ոչ մեկը չի վերաբերում այս խմբի սոցիալական պաշտպանությանը:
*Անապահով ընտանիքներ	Այո	Բոլոր ռազմավարական փաստաթղթերն անդրադառնում են խոցելի ընտանիքների սոցիալական պաշտպանությանը, այդ թվում՝ սոցիալական, առողջապահության, կրթության և այլ ոլորտներում անապահովության գնահատականի հիման վրա անապահովության գնահատում իրականացնելու միջոցով կարիքավորության մակարդակը որոշելով:
*Ներքին տեղահանված անձինք (ՆՏԱ) / փախստականներ, հատկապես սիրիահայեր	Մասնակի	ԶՀԶՈԾ-ն չի անդրադառնում ՆՏԱ խմբի հարցերին, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծում այս խմբին անդրադարձ է կատարվում միայն մեկ անգամ՝ որպես աղքատ և խոցելի խմբի, ԶՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրով նախատեսվում է կարգավորող օրենսդրության վերանայում՝ այս խմբի իրավունքներն ընդլայնելու, ժամանակավոր տեղավորման նոր կենտրոն ստեղծելու (Միջոցառում 232) և վերադարձող քաղաքացիների, ներգաղթյալների և տեղահանված անձանց/ ապաստան հայցողների ներառման համար ռազմավարություն մշակելու համար (Միջոցառում 233): Նշված միջոցառումները գտնվում են ԶՀ ՏԿԵՆ-ի պատասխանատվության ներքո:
*ՀՄՊ մասնակիցներ / վետերաններ	Այո / Մասնակի	Ռազմավարություններում այս խումբը չի դիտարկվում որպես առանձին սոցիալական խումբ: Փոխարենը՝ նրանց իրավունքների իրացումը, հիմնական եկամուտն ու սոցիալական աջակցությունն ապահովվում և կարգավորվում են «Սոցիալական աջակցության մասին» և «Պետական նպաստների մասին» ԶՀ օրենքներով:

Եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված/չպայմանավորված ՍՊ սխեմաները և ծրագրերը քննարկված են բոլոր ռազմավարական փաստաթղթերում: Եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված/չպայմանավորված ՍՊ սխեմաների և ծրագրերի համար գործում է իրավական կարգավորման առանձին շրջանակ՝ «Սոցիալական աջակցության մասին», «Պետական նպաստների մասին», «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքները և այլն:

Բոլոր երեք ռազմավարական փաստաթղթերը՝ ՀՀԶՌԾ-ը, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիրը և Աշխատանքի և

սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծը, ներառում են սոցիալական պաշտպանության հիմնական գործառնությունները, ինչպես ցույց է տրված Աղյուսակ 6-ում: Բոլորը երեք ռազմավարական փաստաթղթերի նպատակներում նշում է բնակչությանը աղքատության ռիսկերից պաշտպանությունը՝ նպաստելով աղքատության վերացմանը կամ ծայրահեղ աղքատության արմատախիլ անելուն և աջակցելով սոցիալական հիմնական խոցելի խմբերի սոցիալական ներառմանը, երեխաների և ընտանիքների պաշտպանությանը, ինչպես նաև աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց զբաղվածության խթանմանը:

Աղյուսակ 6. Ի՞նչ տեսակի ՍՊ գործառնություններ է ներառում ռազմավարությունը:

Հարց	Պատասխան	Մեկնաբանություններ
Աղքատություն և սոցիալական մեկուսացվածություն (ընդհանուր սոցիալական աջակցություն)	Այո	ՀՀԶՌԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծ
Տարեցներ	Այո	ՀՀԶՌԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծ
Կերակրող(ներ)ի կորուստ	Մասնակի	ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր
Առողջապահություն	Այո	ՀՀԶՌԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր
Հիվանդություն	Այո	ՀՀԶՌԾ
Հաշմանդամություն	Այո / Մասնակի	ՀՀԶՌԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծ
Աշխատանքային վնասվածքներ	Ոչ	
Մայրություն	Այո	ՀՀԶՌԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծ
Երեխաներ / Երեխաներ ունեցող ընտանիքներ	Այո	ՀՀԶՌԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծ
Աշխատաշուկայի ակտիվ քաղաքականություններ	Այո	ՀՀԶՌԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծ
Գործազրկություն	Այո	ՀՀԶՌԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր, Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծ
Այլ, նշել (բնակարանային պայմաններ, սնուցում, հիմնական կրթություն, ներառյալ պետության կողմից ծախսերի ֆինանսավորումը (սուբսիդավորումը))	Այո	ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր

Բոլոր երեք ռազմավարությունների հիմքում ընկած են Էմպիրիկ տվյալները: Տեղեկատվության հիմնական աղբյուր են հանդիսանում ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի վիճակագրական հաշվետվությունները. տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտությունը տեղեկություններ է տրամադրում Հայաստանում աղքատության մակարդակի վերաբերյալ, թույլ է տալիս որոշ

չափով պատկերացում կազմել աղքատության մակարդակի և կենսամակարդակի վրա կենսաթոշակների և դրամական աջակցության ազդեցության մասին, ինչպես նաև տրամադրում է Ժողովրդագրական տվյալներ: Ժողովրդագրական տվյալները ստացվում են մարդահամարից, ինչպես նաև ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի Հայաստանի Ժողովրդագրական տեղեկագրից: Կենսաթոշակային և դրամական աջակցության

քաղաքականության մշակման համար ևս օգտագործվում են էմպիրիկ տվյալներ: Երեխաների պաշտպանությանը, կանանց, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և տարեցներին ուղղված ծրագրերի համար օգտագործում են ծառայություն մատուցողների հաշվետվությունները և վարչական տվյալներ:

2016 թվականից ՀՀ ԱՍՀՆ-ն օգտագործում է նաև ծրագրերի ու ծառայությունների գնահատման հաշվետվությունները, որոնք մշակվել են Համաշխարհային բանկի՝ «Սոցիալական պաշտպանության վարչարարության բարելավման» երկրորդ վարկային ծրագրի (SPAP-II) ՄԱԳ շրջանակում:

Աղյուսակ 7. ՄՊ ռազմավարությունը մշակելիս հաշվի առնվել է Էմպիրիկ տվյալներ պարունակող հետևյալ փաստաթղթերից որևէ մեկը:

Էմպիրիկ տվյալների աղբյուրը	Պատասխան	Մեկնաբանություններ
*Աղքատության վերլուծություն	Այո	Կենսաթոշակներ և դրամական աջակցության ծրագրեր, ՄՊ ծառայություններ
*Ժողովրդագրական վիճակագրություն	Այո	Կենսաթոշակներ և դրամական աջակցության ծրագրեր, ՉԱԾ-եր
*Ռիսկերի և անապահովության գործոնների վերլուծություն	Այո	Դրամական աջակցության ծրագրեր, ՄՊ ծառայություններ
*Ազդեցության գնահատում	Մասնակի	Միայն կենսաթոշակային և դրամական աջակցության ծրագրերն են պարբերաբար գնահատվում ՏՏԿԱՀ-ի շրջանակում, սակայն միայն հաշվի առնելով դրանց ազդեցությունը շահառուների կենսամակարդակի՝ աղքատության մակարդակի վրա: Ազդեցության այլ գնահատումներ չեն իրականացվում:
*Ֆինանսական գնահատում	Ոչ	
*Կուտակային համակարգերի ակտուարական գնահատում	Ոչ	
*Ծրագրային հաշվետվություններ և փաստաթղթեր	Այո	

Բոլոր երեք ռազմավարական փաստաթղթերը մշակելիս հաշվի են առնվել վավերացված միջազգային համաձայնագրերից և կոնվենցիաներից բխող միջազգային պարտավորությունները: Հայաստանը պատրաստում և ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարին է ներկայացնում Նշված պարտավորությունների կատարման առաջընթացի վերաբերյալ պարբերական զեկույցներ, իսկ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններն, իրենց հերթին, պատրաստում և ներկայացնում են այլընտրանքային զեկույցներ: Չեկույցների պատրաստման գործընթացն իրենից ներկայացնում է քաղաքականությունների ոչ ֆորմալ վերանայում, որի ժամանակ առաջարկությունները միշտ հաշվի են առնվում՝ սոցիալական պաշտպանության ոլորտի բարելավման համար: [Վավերացված համաձայնագրերի և կոնվենցիաների ցանկին](#) կարելի է ծանոթանալ զեկույցին կից 3-րդ հավելվածում ներկայացված հղումով:

ՀՀԶՈԾ-ն մշակվել է քաղաքացիական հասարակության ակտիվ մասնակցությամբ: ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիրը մշակվել է ոլորտային նախարարությունների կողմից տրամադրված տեղեկատվության հիման վրա, իսկ Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծը հանրային

քննարկման է ներկայացվել [e-draft](#) հարթակում:

Միայն ՀՀԶՈԾ-ն է նախատեսված **երկարաժամկետ** հեռանկարի՝ 2014-2025 թվականների համար: Մյուս երկու ռազմավարությունները նախատեսված են 5 տարվա համար: ՀՀԶՈԾ-ն ունի **մանրակրկիտ մշակված միջոցառումների ծրագիր**՝ սահմանված թիրախային ցուցանիշներով և հատկացված բյուջեով, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիրը նախատեսված է 5 տարվա համար և իրենից ներկայացնում է ստանդարտ միջոցառումների ծրագիր: Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծը դեռևս չունի միջոցառումների ծրագիր, և դրա իրականացումը նախատեսված է ոլորտային ռազմավարությունների միջոցով:

Ռազմավարություններից և ոչ մեկով նախատեսված չէ գնահատման ժամանակացույց: Բոլոր միջոցառումների իրականացման համար սահմանված են որոշակի ժամկետներ, այդ թվում՝ այն միջոցառումների, որոնք նախատեսում են իրավական ակտերի կամ կառավարության որոշումների մշակում:

Սույն զեկույցի պատրաստման ժամանակ մշակվում էր Հայաստանի վերափոխման 2020-2050 թվականների Նոր ռազմավարությունը, սակայն

այն դեռ չէր վերջնականացվել և հասանելի չէր հանրային քննարկման համար: Այդ ռազմավարությունը փոխարինելու է ՀՀԶՈԾ-ին և թելադրելու է երկրի սոցիալ-տնտեսական ընդհանուր զարգացման ուղղությունը: Սակայն, քանի որ թե՛ Հայաստանի վերափոխման

2020-2050 թվականների ռազմավարությունը և թե՛ ոլորտային ռազմավարությունները դեռևս մշակման փուլում են, դժվար է գնահատել, թե որքանով են դրանք լրացնում միմյանց և որքանով են դրանց նպատակներն ու արդյունքները համընկնում:

ԱՌԱՅՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 2. ԶԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԴԱՏԱՍԽԱՆԵՑՈՒՄԸ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻՆ:

Հայաստանում չի իրականացվել բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքների բացահայտմանն ուղղված համապարփակ և նպատակային որևէ հետազոտություն: Չի իրականացվել նաև սոցիալական պաշտպանության կարիքների գծով առկա բացերի վերլուծություն: Միևնույն ժամանակ, առկա են մեծ ծավալի հետազոտական և վերլուծական փաստաթղթեր, որոնցում փորձ է արվում գնահատել տարբեր սոցիալական ծառայությունների/ծրագրերի հասանելիությունը, մատչելիությունը, դրանցից օգտվելու ծավալը և դրանցից գոհունակության մակարդակը և/կամ բնակչության կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված սոցիալական ծախսերի արդյունավետությունը՝ այդպիսով տրամադրելով ապացուցողական որոշ տվյալներ առկա բացերը հասկանալու և դրանք քարտեզագրելու համար:

Նշված հետազոտական և վերլուծական փաստաթղթերը ներառում են, սակայն չեն սահմանափակվում հետևյալով, աղքատության մակարդակի գնահատումներ իրականացնելու նպատակով [ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի](#)⁵⁹ կողմից ամեն տարի իրականացվող տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտությունները, համալիր սոցիալական ծառայությունների համակարգի (ՅՈՒՆԻՍԵՖ/ԱՄՀ)⁶⁰, կենսաթոշակային, ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների և այլ սոցիալական ծրագրերի ([Համաշխարհային բանկ](#)), համալիր սոցիալական ծառայությունների և կենսաթոշակային համակարգերի ([ԱՄՆ ՄԶԳ/Կենսաթոշակային համակարգի բարեփոխումների ծրագիր](#)), երեխաների խնամքի և պաշտպանության համակարգի բարեփոխումների ([ԱՄՆ ՄԶԳ/Տեղահանված և ծնողազուրկ երեխաների հիմնադրամի \(ՏԾԵՀ\) համատեղ «MEASURE Evaluation» ծրագիր](#)), մանկական աղքատության ([ՅՈՒՆԻՍԵՖ](#)), ինչպես նաև զբաղվածության

ծրագրերի ([Համաշխարհային բանկ, ԱՄԿ, «Փրկենք երեխաներին» հիմնադրամ, ԱՄՀ](#)), բնակչության ծերացման հիմնախնդիրների լուծման ճանապարհային քարտեզի ([ԱՄԿ-ի Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողով](#)), սոցիալական պաշտպանության ցանցերի գործունեության ([Պարենի համաշխարհային ծրագիր \(ՊՀԾ\)/ Հետազոտական ռեսուրսների կոլկասյան կենտրոն \(ՀՈԿԿ\)](#)) և այլ գնահատումները:

ՀՀ կառավարության կողմից մշակված բոլոր ռազմավարական փաստաթղթերը (ՀՀԶՈԾ, ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագիր, ՄԾԾԾ-եր և բոլոր ոլորտային ռազմավարական փաստաթղթերն ու միջոցառումների ծրագրերը) պարունակում են իրավիճակային վերլուծություններ՝ ամփոփ տեղեկություններ երկրի/տնտեսական հատվածի սոցիալ-տնտեսական վիճակի և շահառուների բնութագրիչների, ինչպես նաև այն սոցիալական կարիքների մասին, որոնք պետք է հաշվի առնվեն միջոցառումների ծրագրերում, ռազմավարություններում կամ բյուջետային ծախսերի տնտեսագիտական դասակարգման հոդվածներում: [«Պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքով](#)⁶¹ նաև պահանջվում է տալ բյուջետային ծախսերի տնտեսագիտական դասակարգման յուրաքանչյուր հոդվածի մանրամասն նկարագրությունը և սահմանել բյուջետային հատկացումների արդյունքում ակնկալվող վերջնարդյունքը: Վերջերս ներդրված (2019 թվականից) ծրագրային բյուջետավորման մեթոդը կարիքներն ու վերջնարդյունքը շահառուների թվի և բյուջետային հատկացումների հետ ներկայացնելու նոր պրակտիկա է: Այդուհանդերձ, այս մեթոդի կիրառումը դեռևս բարելավման կարիք ունի, որպեսզի հնարավոր լինի տալ կարիքների հստակ բացատրությունը և սահմանել ակնկալվող վերջնարդյունքները՝ դրանք կապելով կատարողական ցուցանիշների հետ: Բացի այդ, նշված փաստաթղթերից ոչ մեկով

⁵⁹<https://www.armstat.am/am/?nid=82&id=2217>

⁶⁰Սույն գեկույցը դեռ իրապարակված չէ, սակայն իր կողմից իրականացված միջոցառումների գնահատում իրականացնելիս ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ն անդրադարձել է այս գնահատման ժամանակ քննարկված թեմաներին https://www.unicef.org/evaldatabase/index_89776.html

⁶¹<https://www.gov.am/am/budget/>

չի սահմանվում կարիքի չափը և այն, թե կարիքի որ մասն է ծածկելու ծրագրված միջոցառումը (օրինակ՝ չկա հստակ գնահատական առ այն, թե քանի մարդ կարող է ունենալ տնային խնամքի, ցերեկային խնամքի կամ շուրջօրյա խնամքի, հրատապ օգնություն կամ այլ տեսակի սոցիալական ծառայությունների կարիք: Փոխարենը՝ բյուջետային ծախսերի հոգվածով սահմանվում է սոցիալական կարիքի նկարագիրը և շահառուների թիվը՝ հասանելի/առկա ֆինանսական միջոցների շրջանակում (ֆիսկալ հնարավորությունների շրջանակում):

Ինչպես նշվեց, բնակչության հիմնական սոցիալական կարիքները գնահատվում են ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից ամեն տարի անցկացվող ՏՏԿԱՀ-ի միջոցով: Օգտագործելով Համաշխարհային բանկի կողմից առաջարկված մեթոդաբանությունը, այդ մանրամասն վիճակագրական-վերլուծական զեկույցները ներկայացվում են երկրի սոցիալ-տնտեսական պատկերը և բնակչության աղքատությունը պայմանավորող հիմնական գործոնները, ներառյալ եկամտի աղբյուրները, ծախսերը, բնակարանային պայմանները, առողջապահական և կրթական ծառայությունների հասանելիությունը/մատչելիությունը, պետական աջակցության ազդեցությունը՝ ըստ տարիքի, սեռի, քաղաքային/գյուղական բնակավայրի, մարզերի և այլն բաշխվածությամբ: Թեև ՏՏԿԱՀ-ը բացերի և կարիքների ամբողջական վերլուծություն չի հանդիսանում, այն որոշ չափով պատկերացում է տալիս սոցիալական տրանսֆերտների ազդեցության և արդյունավետության մասին: Օրինակ՝ 2018 թվականին Հայաստանում աղքատության մակարդակը կազմել է 23.5%, սակայն ընտանիքների ընդհանուր թվաքանակի միայն 12.1%-ն է ընդգրկված եղել ԸԿԲՆԾ-ում: Բազմաչափ աղքատությունը գնահատվում է նույն հետազոտության միջոցով, իսկ երեխաների մասով նաև կատարվում է հատուկ վերլուծություն՝ [ՅՈՒՆԻՍԵֆ-ի մեթոդաբանությամբ](https://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR325/FR325.pdf) և աջակցությամբ: ԱՄՆ ՄԶԳ-ի աջակցությամբ յուրաքանչյուր հինգ տարին մեկ իրականացվող [Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտությունները](https://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR325/FR325.pdf)⁶² տրամադրում են լայնածավալ տեղեկատվություն երկրի ժողովրդագրության, բնակչության կենսապայմանների և առողջության մասին: Վիճակագրական կոմիտեն պարբերաբար հրապարակում է նաև աշխատուժի մասնակցության, պարենային ապահովության, առողջապահական, կրթական և սոցիալական ծառայություններից օգտվելու վերաբերյալ վարչական և հետազոտական տվյալներ:

© World Bank, with support from the Japan Scaling-Up Nutrition Trust Fund, 2019.

«Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի հիմնական նպատակն է ապահովել հիմնական եկամուտ և հիվանդություններից պաշտպանություն հասարակության բոլոր անդամների համար՝ այդպիսով օգնելով մարդկանց և տնային տնտեսություններին ավելի հեշտ հաղթահարելու որոշակի ռիսկերի կամ հանգամանքների հետևանքները, որոնց նրանք կարող են բախվել կյանքի տարբեր փուլերում: Դրանք ներառում են բժշկական օգնությունը և սպասարկումը, հիվանդությունները, ծերությունը, գործազրկությունը, աշխատանքային վնասվածքները, երեխաների և ընտանիքների աջակցությունը, մայրությունը, հաշմանդամությունը և կերակրող(ներ)ի կորուստը: Այդ պաշտպանությունն առնվազն պետք է ուղղված լինի աղքատության, անապահովության և սոցիալական մեկուսացվածության կանխմանը կամ մեղմմանը»: ԽԱԳ ձեռնարկ

Բնակչության կարիքների մասին տեղեկատվության աղբյուրների ամբողջական պատկերը ներկայացված է Աղյուսակ 8-ում, որը պատասխանում է նաև Ախտորոշման գործիքի 44-րդ հարցին: Ի՞նչ տեղեկատվություն է առկա բնակչության ԱՊ կարիքների մասին, եթե չի իրականացվում բնակչության ՍՊ կարիքների գնահատում:

⁶²<https://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR325/FR325.pdf>

Աղյուսակ 8. Հայաստանի բնակչության սոցիալական կարիքների մասին տեղեկատվության աղբյուրները

Տեղեկատվություն կարիքների մասին	Պատասխան	Տեղեկատվության աղբյուրներ
Աղքատության վերլուծություն	Այո	«Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում» տարեկան հաշվետվություն, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե
Ժողովրդագրական վիճակագրություն	Այո	«Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում» տարեկան հաշվետվություն, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտություն, ԱՄՆ ՄՉԳ և ՀՀ վիճակագրական կոմիտե «Հայաստանի Հանրապետության մշտական բնակչության թվաքանակը» պարբերական, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե
Ռիսկերի և անապահովության գործոնների վերլուծություն	Այո	«Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում» տարեկան հաշվետվություն, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտություն, ԱՄՆ ՄՉԳ և ՀՀ վիճակագրական կոմիտե
Ազդեցության գնահատում	Սահմանափակ չափով	«Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում» տարեկան հաշվետվություն, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտություն, ԱՄՆ ՄՉԳ և ՀՀ վիճակագրական կոմիտե
Ֆինանսական գնահատում	Սահմանափակ չափով	Հայաստանի Հանրապետության հեռանկարային զարգացման 2014-2025 թվականների ռազմավարական ծրագիր, ՀՀ կառավարություն «Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում» տարեկան հաշվետվություն, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե
*Կուտակային համակարգերի ակտուարական գնահատում	Սահմանափակ չափով	ՀԲ-ն, ԱՄՆ ՄՉԳ-ն և ՀՀ կենտրոնական բանկը պարբերաբար իրականացնում են կուտակային կենսաթոշակային համակարգին կատարվող վճարների վերլուծություն
Ծրագրային հաշվետվություններ և փաստաթղթեր	Այո	ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիր, ՄԺԾԾ-եր, բոլոր ոլորտային ռազմավարությունները
Այլ	Այո	Չարգացման գործընկերների և տեղական հետազոտական կազմակերպությունների տարբեր վերլուծական հաշվետվություններ

ՍՊ ոլորտի ռազմավարական փաստաթղթերով և ոլորտը կանոնակարգող օրենսդրությամբ առաջնահերթ խմբերը որոշվում են հաշվի առնելով երկրում աղքատության պատկերը: Հիմնական սոցիալական խմբերի անապահովության աստիճանը որոշելիս հաշվի են առնվում աղքատությունը պայմանավորող որոշիչ գործոնները, այդ թվում՝ երեխաների (ըստ տարիքային խմբերի, ծնողական կարգավիճակի, հաշմանդամության), հղի կանանց, միայնակ մայրերի, տարեցների (ըստ տարիքային խմբերի), հաշմանդամություն ունեցող անձանց առկայությունը՝ ըստ բնակության վայրի:⁶³ Այդուհանդերձ, թեև երեխաները, կանայք, հաշմանդամություն ունեցող անձինք և աղքատության (հատկապես ծայրահեղ աղքատության) մեջ ապրող անձինք ընդգրկված են Կառավարության օրակարգում (ինչպես ՀՀԶՈԾ-ում, այնպես էլ ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրում), չի իրականացվել նշված խմբերի կոնկրետ կարիքների մանրակրկիտ վերլուծություն կամ առանձնացված ենթախմբերի (օրինակ՝ երեխաներ ունեցող աղքատ

տնային տնտեսությունների կամ կանանց կողմից ղեկավարվող տնային տնտեսությունների կամ ըստ կոնկրետ մարզերի կամ աշխատող աղքատների և այլ ենթախմբերի) կարիքների ավելի խորը ուսումնասիրություն:

Ախտորոշման գործիքի գույքագրման աղյուսակի միջոցով հավաքագրված տվյալների հիման վրա փորձագիտական խմբի հետ համատեղ իրականացված ՍՊ ծրագրերի կենսափոփոխական վերլուծության արդյունքները ցույց են տալիս, որ առավել խոցելի խմբերին թիրախավորող ծրագրերի ծածկույթը սահմանափակ է, դրանք երբեմն չեն ծածկում բոլոր կարիքները կամ չեն համապատասխանում առկա կարիքներին և հազիվ են ընդգրկում որոշ խմբերի, ինչպիսիք են փախստականները, անօթևանները, 0-3 տարեկան երեխաները (հատկապես 2-3 տարեկան): Ստորև բերված են նշվածի մի շարք օրինակներ՝

- Աղքատ բնակչության միայն 33.3%-ն է ընդգրկված սոցիալական նպաստների ծրագրում:

⁶³ԸԿԲԸ-ում ընդգրկվելու իրավունքը որոշելու համար անհրաժեշտ ընտանիքի անապահովության գնահատականը 21 առանձին սոցիալական խմբերին տրված գործակիցների գումարման արդյունքում ստացվող միավորն է:

- Մինչև 2 տարեկան երեխաների միայն 35%-ն է ընդգրկված երեխայի խնամքի նպաստների ծրագրում, և այն էլ միայն նրանք, ում ծնողներն աշխատում են, իսկ չաշխատող ծնողների երեխաներն ընդգրկված չեն ծրագրում:⁶⁴
- Սահմանված որոշակի չափանիշների հիման վրա տրամադրվող կենսաթոշակներն ու նպաստները, ինչպիսիք են ծերության նպաստը, կերակրողին կորցնելու նպաստը, երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստը և այլն, տրամադրվում են այդ չափանիշներին համապատասխանող բոլոր շահառուներին, եթե վերջիններս դիմում են այն ստանալու համար:
- ՉԱԾ-երն ամբողջությամբ չեն բավարարում գործազրկության պարագայում շահառուների կարիքները, քանի որ պաշտոնապես գրանցված գործազուրկների միայն 3%-ն է ընդգրկված ՉԱԾ-երում:
- Հատկապես խոցելի են միջին տարիքի (45-64 տարեկան) զբաղված անձինք և նրանք, ովքեր ցանկանում են աշխատել, այդ թվում՝ աշխատանք փնտրողները, գործազուրկները կամ աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցողները, ինչպես նաև աշխատաշուկայում անմրցունակ անձինք, այդ թվում՝ կանայք և հաշմանդամություն ունեցող անձինք, քանի որ ֆորմալ զբաղվածությունը կամ եկամտահարկի կանոնավոր վճարումը չեն երաշխավորում այս խմբի ներկայացուցիչների սոցիալական պաշտպանությունը, չեն ապահովագրում տնտեսական կամ առողջական ցնցումներից, եթե վերջիններս որոշ ժամանակով կամ մինչև կենսաթոշակային տարիքին հասնելը գործազուրկ են դառնում և չեն կարողանում կամ ի վիճակի չեն եկամուտ ապահովող աշխատանք գտնել: Այդ խնդիրները հատկապես սրվել են՝ հաշվի առնելով գործազրկության նպաստի չեղարկումը:
- Թեև երեխաների ցերեկային խնամքի ծառայություններն ընդլայնում են իրենց աշխարհագրական ծածկույթը, սակայն ներկայումս դրանք ծածկում են գնահատված կարիքի միայն 0.2%-ը, եթե դիտարկում ենք միայն աղքատ ընտանիքների երեխաների թիվը: 0-5 տարեկան երեխաների միայն 32%-ն է ընդգրկված նախադպրոցական կրթական համակարգում: Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար ցերեկային

խնամքի ծառայությունների ծածկույթը շատ սահմանափակ է և հիմնական այլընտրանք է շարունակում մնալ մասնագիտացված հաստատություններում խնամքի ծառայությունների տրամադրումը:

- Շուրջօրյա խնամքի հաստատությունների, այդ թվում՝ մանկատների, խնամքի գիշերօթիկ հաստատությունների և հատուկ դպրոցների բեռնաթափման բարեփոխումների շրջանակում տրամադրվող ընտանիքների վերամիավորման աջակցության ծառայությունները հասանելի են միայն 100 երեխայի համար (Լոռու և Շիրակի մարզերում իրականացվող «Առավոտ» ՀԿ-ի ծրագիրը), որը ծածկում է առկա կարիքի մեկ վեցերորդ մասը, եթե հաշվի առնենք պետական մանկատների երեխաներին, մեկ տասներորդ մասը, եթե ավելացնենք խնամքի գիշերօթիկ հաստատությունների երեխաներին, և կարիքի միայն 3%-ը, եթե դիտարկենք շուրջօրյա խնամքի հաստատությունների, այդ թվում՝ հատուկ դպրոցների բոլոր երեխաներին, ովքեր դուրս են բերվել հաստատություններից: Ընտանիքից երեխաների առանց անհրաժեշտության բաժանման կանխարգելման ծառայությունները հասանելի են սահմանափակ թվով երեխաների համար, և առկա չեն տվյալներ, որոնց հիման վրա հնարավոր կլինեք գնահատել նշված ծառայությունների կարիքը:
- Ցերեկային խնամքի ծառայությունները, որոնք ներդրվել են շուրջօրյա խնամքի վերափոխված հաստատությունների հենքի վրա, հաշվի չեն առնում իրենց նախկին շահառուների կարիքները և առաջարկում են ցերեկային խնամքի ծառայությունների ստանդարտ փաթեթ (բուժում, դասապատրաստում և մեկանգամյա սնունդ): Այստեղ հաշվի առնված չեն աշխատող ծնողներ ունեցող երեխաների՝ երկարօրյա խնամքի ծառայություններ ստանալու կարիքը, ինչը երեխաներին շուրջօրյա խնամքի հաստատություններում տեղավորելու հիմնական պատճառներից մեկն էր:
- Չեն տրամադրվում հետխնամքի ծառայություններ և սոցիալական աշխատողների կողմից չեն իրականացվում

⁶⁴Հայաստանում 2020 թվականի հուլիսից կընդլայնվի երեխայի խնամքի նպաստների ծրագրի ծածկույթը՝ ներառելով գյուղական բնակավայրերի՝ մինչև 2 տարեկան երեխա ունեցող չաշխատող ծնողներին, սակայն ծրագիրը չի ընդգրկի քաղաքային բնակավայրերի՝ մինչև 2 տարեկան երեխա ունեցող չաշխատող ծնողներին:

մշտադիտարկման այցեր, քանի որ այդ նպատակների համար բյուջետային հատկացումներ չեն կատարվում:⁶⁵

- Հակասոցիալական վարք դրսևորած երեխաներին տրամադրվող կանխարգելիչ և վերականգնողական ծառայությունների ծածկույթը և սահմանափակ է և միայն ենթադրում է հակասոցիալական վարք դրսևորած երեխաների համար նախատեսված հատուկ դպրոցում շուրջօրյա խնամքի ծառայությունների տրամադրում:
- Նմանապես, տարեց բնակչությանը տրամադրվող ծառայությունները չեն

համապատասխանում փաստացի կարիքներին. դրանք ծածկում են փաստացի կարիքների միայն 9%-ը, եթե հաշվի առնենք միայնակ բնակվող տարեցների թիվը, որը կազմում է 35,000⁶⁶, ինչպես նաև ցերեկային խնամքի բոլոր գործող կենտրոնների և շուրջօրյա խնամքի ու վերականգնողական կենտրոնների տարեց շահառուների ընդհանուր թիվը՝ մոտ 3,000⁶⁷:

Աղյուսակ 9-ը ներկայացնում է, թե որ խմբերը կամ գործառնություններն են ներառվել կամ դուրս մնացել ՍԴ ռազմավարական փաստաթղթերից:

Աղյուսակ 9: Ո՞ր խմբերը կամ գործառնություններն են դուրս մնացել ՍԴ ռազմավարությունից և ՍԴ ոլորտը կանոնակարգող նորմատիվային իրավական փաստաթղթերից՝ հաշվի առնելով աղքատության պատկերը Հայաստանում:

Սոցիալական խմբեր և գործառնություններ	Պատասխան	Մեկնաբանություն
Բնակչությունն ըստ հիմնական տարիքային խմբերի		
*Երեխաներ	Ներառված	Կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող և հաշմանդամություն ունեցող երեխաներ, ծառայություններ
*Երիտասարդներ	Ներառված	2ԱԾ-եր, ընտանիքի սոցիալական գնահատման համակարգում հաշվառված ընտանիքների անդամներ
*Աշխատունակ տարիքի բնակչություն	Ներառված	2ԱԾ-եր
*Տարեցներ	Ներառված	Կենսաթոշակներ, ծերության նպաստ, ծառայություններ
Բնակչությունն ըստ աղքատության կարգավիճակի		
*Աղքատներ	Ներառված	
*Ծայրահեղ աղքատներ	Ներառված	
*Գյուղաբնակ աղքատներ	Ներառված	
*Քաղաքաբնակ աղքատներ	Մասնակի	Հստակ հղում այս խմբին չի կատարվում:
Բնակչությունն ըստ զբաղվածության կարգավիճակի		
*Վարձու աշխատողներ	Ներառված	Սոցիալական փաթեթ, Եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված ծառայություններ
*Ինքնազբաղվածներ	Ներառված	2ԱԾ-եր
*Ընտանեկան ձեռնարկությունների չվարձատրվող աշխատողներ	Ներառված	2ԱԾ-եր
*Գործազուրկներ	Մասնակի	2ԱԾ-եր
*Գյուղատնտեսության մեջ զբաղվածներ	Մասնակի	2ԱԾ-եր
Վերոհիշյալ բոլոր կատեգորիաներից դուրս մնացած խոցելի խմբեր		
*Կանայք	Ներառված	Երեխայի ծննդյան և խնամքի նպաստներ, 2ԱԾ-եր
*Հղի կանայք	Ներառված	Հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ, բժշկական օգնություն և սպասարկում

⁶⁵2020 թվականի պետական բյուջեով արդեն նախատեսված է այդ ծառայությունների ֆինանսավորումը, սակայն շատ սահմանափակ մասշտաբով և ընդգրկելով Հայաստանի միայն 7 մարզ՝ ծառայությունները **ՀԿ-ներին** պատվիրակելու միջոցով:

⁶⁶ՀՀ ԱՄՀ-ն Հաշմանդամների և տարեցների հիմնահարցերի վարչության պետի՝ «Ժամր» լրատվականին տված հարցազրույցի հիման վրա:

⁶⁷Ախտորոշման գործիքի զույգագրման աղյուսակի արդյունքները

Սոցիալական խմբեր և գործառնություններ	Պատասխան	Մեկնաբանություն
*Կերակրող(ներ)ին կորցրած անձինք	Ներառված	Կենսաթոշակներ/նպաստներ
*Հաշմանդամություն ունեցող անձինք	Ներառված	Կենսաթոշակներ/նպաստներ, բժշկական օգնություն և սպասարկում, կրթություն, ՉԱԾ-եր
*Միգրանտներ	Մասնակի	Ժամանակավոր կացարան, դրամական աջակցություն
*Բնիկ խմբեր	Կիրառելի չէ	
ՄԻԱԿ/ՁԻԱՀ ունեցող անձինք	Ներառված չէ	
*Խոցելի ընտանիքներ	Ներառված	Ընտանեկան և սոցիալական նպաստներ, հրատապ օգնություն, ծառայություններ
*Ներքին տեղահանված անձինք	Մասնակի	
*ՀՄՊ մասնակիցներ	Ներառված	Կենսաթոշակներ/նպաստներ
Գործառնություններ		
*Բնակարանային պայմաններ	Ներառված	Անապահովության աստիճանը որոշելու համար, սոցիալական բնակարանային ֆոնդի կացարաններ և ժամանակավոր կացարաններ անօթևանների համար
*Աշխատանքային վնասվածք	Ներառված	
*Հիվանդություն	Ներառված	
*Բժշկական օգնություն և սպասարկում	մերառված	0-7 տարեկան երեխաների, 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձանց, ընտանիքի սոցիալական գնահատման համակարգում հաշվառված ընտանիքների համար

Ռիսկերի կառավարման միջոցառումներ.

սոցիալական և տնտեսական ռիսկերը մեղմելու նպատակով ՀՀԶՈԾ-ով նախատեսվում է անցում կատարել դրամական աջակցության ծրագրերից դեպի անապահով ընտանիքների կարիքների վրա հիմնված փաթեթային աջակցության ծրագրերին: Այդուհանդերձ, սոցիալական պաշտպանության նվազագույն մակարդակը Հայաստանում մինչ օրս սահմանված չէ: ՀՀ կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրով սահմանված չեն ռիսկեր: Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծը նախանշում է որոշակի ռիսկեր, սակայն միայն ռազմավարության իրականացմանը առնչվող ռիսկեր: Առաջին անգամ ռազմավարությունն անդրադառնում է բնակչության սոցիալական վիճակի վրա բնակլիմայական փոփոխությունների ազդեցությանը: Ռազմավարության հիմքում ընկած է այն համոզմունքը, որ բնակլիմայական փոփոխությունները զգալի բացասական հետևանքներ են ունենում գյուղատնտեսական գործունեության համար. դրանք հանգեցնում են զբաղվածության մակարդակի նվազմանը և պարարտ հող են ստեղծում աշխատանքային միգրացիայի ծավալի աճի համար՝ այդպիսով նպաստելով աղքատ գյուղական բնակչության սոցիալական անապահովության մակարդակի աճին: Բնապահպանական տեսանկյունից նախընտրելի մոտեցումների և տեխնոլոգիաների կիրառման միջոցով անհրաժեշտ կլինի բարձրացնել բնակլիմայական փոփոխությունների

հետ կապված վտանգների և բնական աղետների նկատմամբ սոցիալապես անապահով խմբերի դիմակայունության և հարմարվողականության մակարդակը՝ հաշվի առնելով բնակլիմայական բացասական փոփոխությունների նկատմամբ նման խմբերի ավելի բարձր զգայունության հանգամանքը: Ավելին, սահմանված ռիսկերը վկայում են այն մասին, որ բնակլիմայական բացասական փոփոխությունների հետևանքները հաշվի չառնելը կարող է նպաստել աղքատության մակարդակի աճին և սոցիալապես անապահով խմբերի վիճակի վատթարացմանը՝ հանգեցնելով վերջնարդյունքի հասնելու համար սահմանված կատարողական ցուցանիշների թերակատարմանը: Բնակլիմայական փոփոխությունների հետ կապված ռիսկերի ներառումը ռազմավարության նախագծում ողջունելի է և հատկանշական՝ որպես առաջին քայլ: Այդուհանդերձ, ռազմավարության նախագիծը չի անդրադառնում ՍՊ համակարգի՝ ցնցումներին ընդհանուր հակազդման մեխանիզմների ապահովման հարցերին, դրանք ներառված չեն ռազմավարությամբ սահմանված գերակայությունների և միջոցառումների մեջ: Տնտեսական ցնցումներին ևս անդրադարձ չի արված:

Ինչպես ցույց են տալիս Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության համակարգի դիմակայունության տարբեր գնահատումների արդյունքները, ՍՊ համակարգն, ընդհանուր առմամբ, ավելի շուտ արձագանքող է, քան թե ռիսկերը կանխարգելող, ռիսկերը հաշվի առնող

և ցնցումներին հակազդող:⁶⁸ Հայաստանը գտնվում է բնական աղետների տեսանկյունից բարձր ռիսկային գոտում՝ պայմանավորված նման ազդեցություններին ենթարկվածության և խոցելիության բարձր աստիճանով, ինչպես նաև ռիսկերի կառավարման անբավարար ներուժով: Երկրաֆիզիկական վտանգների հետ կապված ռիսկերը զգալի են, քանի որ Հայաստանը տեղակայված է աշխարհի սեյսմիկ ամենակտիվ տարածաշրջաններից մեկում: Վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում օդերևութաբանական աղետներն ավելի հաճախակի և ինտենսիվ են դարձել: Երկրի տարածքի կեսը գտնվում է ջրհեղեղների, սողանքների և փլուզումների սպառնալիքի տակ՝ հիմնականում միջին լեռնային գոտիներում, որտեղ դրանք սովորաբար տեղի են ունենում երեքից տասը տարին մեկ անգամ: Հայաստանի բնակչությունը, տնտեսությունը և շրջակա միջավայրը մեծապես խոցելի են տարատեսակ ցնցումների նկատմամբ, և սոցիալական պաշտպանության համակարգերը պետք է առանցքային դեր խաղան տարերային աղետներին նախապատրաստման և դրանց հետևանքների չեզոքացման հարցում՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով առավել անապահով ընտանիքներին և երեխաներին, քանի որ

Թեև գոյություն ունեն արտակարգ իրավիճակներին հակազդման որոշ ծրագրեր, ինչպիսին է հրատապ օգնության ծրագիրը (ԸԿԲՆԾ-ի շրջանակում), դրանք հասցեավորում են կյանքի դժվարին իրավիճակներում հայտնված անձանց, ովքեր, օրինակ, հրդեհների, ընտանիքի անդամի մահվան կամ կյանքի դժվարին հանգամանքներով պայմանավորված ֆինանսական խնդիրների հետևանքով հայտնվել են կյանքի դժվարին իրավիճակներում: Մի կողմից, այս ծրագիրը կարող է դիտվել որպես լավ օրինակ, որն ապահովում է անհապաղ հակազդում տնտեսական ցնցումներին, սակայն ծրագրի ծածկույթը սահմանափակ է, ներառյալ պետական բյուջեի շրջանակում սահմանափակումները (ծրագրի իրականացման համար հատկացվող միջոցները կազմում են ԸԿԲՆԾ-ին ուղղվող միջոցների 3%-ը): Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող

այլ ծրագրերի համար նմանատիպ դրույթներ չեն գործում: Տնտեսական վերափոխումների, ցնցումների կամ արտակարգ իրավիճակների ժամանակ բնակչության ավելի մեծ մասը կարող է տուժել (նախկինում ՄԴ համակարգում չընդգրկված), սակայն բնակչության համար նման ցնցումների հետևանքները մեղմելու կոնկրետ մեխանիզմներ սահմանված չեն գործող նորմատիվ իրավական ակտերով, ներառյալ, սակայն չսահմանափակվելով, շահառուների արագ գնահատման և ծրագրերում ընդգրկման մեխանիզմները, նպաստների չափը, աջակցության ծառայությունների շրջանակը և այլն:

Հայաստանում գործող սոցիալական պաշտպանության ներկայիս համակարգը նաև բավարար ուշադրություն չի դարձնում խոցելի խմբերի և համայնքների դիմակայունության մակարդակի բարձրացման խնդրին: Սոցիալական աջակցության ծրագրերն ուղղված են ամենաաղքատ ընտանիքներին և անհատներին՝ հասցեականության ապահովման համար կիրառելով պարզ մեթոդաբանություններ՝ կենսամակարդակի և անապահովության գնահատում: Որպես արդյունք՝ այս մոդելը աջակցում է միայն սահմանափակ թվով ընտանիքների, քանի որ հաշվի չի առնում անապահովության այլ գործոններ, ինչպիսիք են ընտանեկան բռնությունը, հմտությունների զարգացման կամ եկամուտ ստանալու հնարավորությունների բացակայությունը, բնակլիմայական ցնցումները կամ անապահով կենսապայմանները և այլ գործոններ: Աղետների ռիսկի նվազեցմանը (ԱՌՆ) և արտակարգ իրավիճակներին պատրաստվածությանն առնչվող հարցերը միայն մասնակի են հիշատակված սոցիալական պաշտպանության մասին օրենսդրության մեջ, և նմանապես՝ սոցիալական պաշտպանությանն առնչվող հարցերը միայն մասամբ են հիշատակված արտակարգ իրավիճակների/աղետների ռիսկի կառավարման մասին որոշ օրենսդրական ակտերում, քանի որ սոցիալական պաշտպանության և ԱՌՆ մասին համապատասխան օրենքները մշակվել են մեկը մյուսից անկախ: Օրենսդրությամբ նախատեսված

⁶⁸Ողջ աշխարհում ԶՆԿԻԴ-19 համավարակով պայմանավորված արգելափակումը ցույց տվեց, որ ՄԴ ոլորտում չկան առավել խոցելի խմբերի պաշտպանությանն ուղղված, նախապես ծրագրված միջոցառումներ, և պետական գերատեսչությունները չունեն հակազդման համաժամանակեցված մեխանիզմներ՝ առավել տուժած խմբերին բացահայտելու և հասցեավորելու համար: Այդուհանդերձ, երկրում հայտարարված արտակարգ դրության իրավական ռեժիմն ապահովող ուժերի և միջոցների միասնական ղեկավարումն իրականացնելու նպատակով ՀՀ կառավարությանը հաջողվեց ստեղծել պարետատուն, և պարետ նշանակվեց ՀՀ փոխվարչապետը: 2020 թվականի ապրիլի 1-ից մինչև հունիսի 1-ն ընկած ժամանակահատվածում կառավարությունը մշակեց 19 հակազդման ծրագիր՝ ուղղված համավարակի սոցիալ-տնտեսական հետևանքների, ինչպես նաև ձեռնարկությունների, ցածր եկամուտ ունեցող ընտանիքների, աշխատանքը կամ եկամուտի աղբյուրները կորցրած բնակչության ֆինանսական բեռի նվազեցմանը: Նշված 19 ծրագրերի վարչարարության ընթացքում ի հայտ են եկել խնդիրներ՝ կապված երկրում ոչ ֆորմալության բարձր աստիճանի կամ լիարժեք տվյալների բացակայության, ՏՀ-երի ոչ համակարգված գործունեության հետ, ինչը դժվարացրել է ծրագրերի թիրախային խմբերին բացահայտելու, նպաստների չափի համապատասխանությունը որոշելու և այլ հարցերի կարգավորման գործընթացը: Ակնկալվում է, որ քաղված դասերը հաշվի կառնվեն սոցիալական պաշտպանության ազգային ռազմավարության մշակման ժամանակ:

չեն սոցիալական պաշտպանության համակարգի դիմակայունության մակարդակի բարձրացման և ցնցումներին հակազդման միջոցառումներ⁶⁹։ Թեև «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքում հստակ հիշատակում կա արտակարգ հանգամանքներից տուժածների մասին՝ «կյանքի դժվարին պայմաններում և արտակարգ իրավիճակներում գտնվող ընտանիքներ», օրենքը չի պարունակում հստակ դրույթ առ այն, թե ինչ է «արտակարգ հանգամանքը»։ Արտակարգ հանգամանք հասկացության տակ նախ հասկացվում են տնային տնտեսությունների մակարդակում ի հայտ եկող արտակարգ հանգամանքները, սակայն նախկինում այս հասկացությունը մեկնաբանվել է նաև որպես կովարիացիոն ցնցում, ուստի, դեռ կա սոցիալական պաշտպանության համակարգի ցնցումներին հակազդման մակարդակն ամրապնդելու կարիք։ Դրանից բացի, չկան բերքի ապահովագրության կամ միկրոապահովագրության ծրագրեր։

Բյուջետային ծախսերի շրջանակում գործող որոշ դրույթներով սահմանված է, որ արտակարգ իրավիճակների դեպքում ՄԴ ոլորտին հատկացված բյուջետային միջոցները (առաջին հերթին ընտանեկան նպաստները) օգտագործվելու են ծայրահեղ դեպքում։ Ավելին, Հայաստանում բարեփոխումների շարունակականությանը և կայուն աճին աջակցելու նպատակով վերջերս ԱՄՀ-ի կողմից վարկային միջոցների տրամադրումը կապված է Հայաստանի իշխանությունների ստանձնած պարտավորության հետ, ըստ որի կառավարությունն իր առջև նպատակ է դրել «ֆիսկալ կանոններին հետևելու միջոցով հասնել ֆիսկալ կայունության՝ միաժամանակ ձևավորելով ֆիսկալ հնարավորություններ՝ ենթակառուցվածքների և սոցիալական ծրագրերի ծածկույթի ընդլայնմանն ուղղված կարևորագույն ծախսերի կատարման համար»⁷⁰։ Անկանխատեսելի հանգամանքները և ռիսկերը հաշվի առնող ֆինանսավորման մոտեցումը, այդ թվում՝ ցնցումների և աղետների ժամանակ տարբեր նպաստների չափն ինքնաբերաբար ավելացնելու և ընդլայնելու մեխանիզմներ լիարժեք չեն կիրառվում, որոշումները կայացվում են տարերայնորեն և ըստ իրավիճակի, ինչի մասին վկայեց նաև ԶՈՎԻԴ-19 համավարակի ժամանակ կիրառվող որոշումների կայացման գործընթացը։

Սոցիալական պաշտպանություն և տնտեսական աճ. տնտեսական աճի օրակարգում,

սովորաբար, թերագնահատվում է սոցիալական պաշտպանության կարևորությունը՝ այն առավելապես դիտարկելով որպես ծախս, այլ ոչ թե ներդրում մարդկային կապիտալի և տնտեսական զարգացման համար։ Թեև 2020-2050 թվականների ՀՎՈ-ն ձգտում է վերափոխել այդ մոտեցումը և այդ երկու կողմերի միջև կապ ստեղծել, սակայն այս փաստաթուղթը դեռևս մշակման փուլում է։ Որոշ դրական տեղաշարժեր կոնկրետ խմբերի, օրինակ՝ կանանց, հաշմանդամություն ունեցող անձանց, տարեցների և երեխաների առումով արդեն նկատելի են։ Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագծում զբաղվածության խթանումը դիտարկվում է որպես բնակչության ամենախոցելի խմբերի սոցիալական կարգավիճակի բարելավման և աղքատության ճիրաններից ազատվելու նախադրյալ։ Այդուհանդերձ, սոցիալական պաշտպանությունը չի դիտարկվում որպես տնտեսական աճի խթանման միջոց՝ որով բարձրանում է շահառուների սոցիալական դիմակայունության մակարդակը, կամ որպես մեխանիզմ, որը նրանց թույլ է տալիս իրենց ներդրումն ունենալ երկրի տնտեսական աճի մեջ։

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի հասանելիությունը կապված չէ շահառուների կողմից կատարվող եկամտային հարկի վճարների հետ, բացառությամբ աշխատանքային կենսաթոշակների ծրագրի։ Թեև կենսաթոշակի չափը սահմանվում է՝ հիմք ընդունելով անձի ապահովագրական ստաժի տևողությունը, այսինքն՝ այն ժամանակահատվածը, որի ընթացքում անձը վճարել է եկամտային հարկ, վճարված եկամտային հարկի չափը դեր չի խաղում նպաստի չափը սահմանելիս։ Աշխատաշուկայում կանանց մասնակցությունը և աշխատավարձի գեղեցիկ ճեղքվածքը մեծապես ազդում են կանանց՝ **եկամտային հարկ վճարելու կարողության** վրա, երբ խոսքը գնում է պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային համակարգի մասին։ Սոցիալական պաշտպանության բոլոր ռազմավարական փաստաթղթերում նշվում է տնտեսությունում կանանց ավելի ակտիվ մասնակցության խրախուսման և կանանց ու տղամարդկանց աշխատավարձերի համահարթեցման կարևորության մասին, սակայն այդ փաստաթղթերում բացակայում են կապերն այն նախաձեռնությունների միջև, որոնք ուղղված

⁶⁹Արկարի Տորիցին, Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգերի դիմակայունության ամրապնդման նպատակով կարիքների գնահատում, ԱՌՆ հարթակ և ՅՈՒՆԻՍԵՖ, 2015 թ.

⁷⁰ԱՄՀ-ի 2019 թվականի մայիսի թիվ 19/173 մամուլ հաղորդագրությունը՝ «ԱՄՀ-ի Գործադիր խորհուրդը հաստատել է Հայաստանին 248.2 մլն ԱՄՆ դոլարի վարկային միջոցի տրամադրումը» <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/05/17/pr19173-armenia-imf-executive-board-approves-stand-by-arrangement>

են կանանց համար սոցիալական ծրագրերի հասանելիության և դրանցում կանանց ընդգրկման պայմանների բարելավմանը:

ՍԴ քաղաքականությունները,

սովորաբար, լրացնում են զբաղվածության քաղաքականություններին.

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի ազդեցությունը խոցելի խմբերի համար սոցիալական պաշտպանության հիմնական նպատակներին հասնելու հարցում՝ հիմնականում նրանց կենսամակարդակը բարձրացնելու միջոցով, կարող է մեծանալ, եթե դրանք լրացվեն ՉԱԾ-երով: 2014-2025 թվականների ՀՀԶՌԾ-ով նախատեսվում է համատեղել սոցիալական քաղաքականության միջոցառումները տնտեսական քաղաքականության գործիքների և խթանների հետ, ինչպիսի օրինակ՝ փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ուղղակի աջակցությունը, ինչպես նաև զբաղվածությունը համեմատաբար ավելի բարձր աշխատավարձ ենթադրող ոլորտներում (օրինակ՝ ՏՏ ոլորտ, մշակող արդյունաբերություն): Համալիր սոցիալական ծառայությունների և դրանց հիմնաքարը հանդիսացող սոցիալական դեպքերի վարման համակարգի ներդրումն ուղղված է անապահով ընտանիքների սոցիալական տարբեր խնդիրների լուծմանը, ներառյալ նպաստառու տնային տնտեսությունների աշխատունակ տարիքի անդամների զբաղվածության խթանումը: 2013 թվականից գործազրկության նպաստը՝ գործազրկության կամ աշխատանքը կորցնելու դեպքում որպես պասիվ աջակցության միջոց չեղարկելուց հետո, առաջնահերթությունը տրվել է ՉԱԾ-երին՝ որպես սոցիալական աջակցություն աշխատանք փնտրողներին: ԸԿԲՆԾ-ի շահառու տնային տնտեսությունների զբաղվածության խթանումն առաջնահերթ խնդիր է ինչպես սոցիալական աջակցության, այնպես էլ զբաղվածության քաղաքականությունների շրջանակում. ՉԱԾ-երում այդ տնային տնտեսություններն ընդգրկվում են առաջնահերթության կարգով: ՉԱԾ-երում ընդգրկման հարցում հաշմանդամություն ունեցող անձանց ևս տրվում է նախապատվություն, ինչպես սահմանված է ՀՀ կառավարության [2014 թվականի ապրիլի 17-ի թիվ 534-Ն որոշմամբ](#):

ՍԴ քաղաքականություններ և աշխատուժի շարժունակություն.

Գոյություն ունի դրական փոխկապակցվածություն գործազրկության և նյութական զրկվածության, ցածր եկամուտների և, հետևաբար, աղքատության միջև: Այս հանգամանքը շեշտում է գործազուրկների և նրանց, ովքեր հատկապես խոցելի և անմրցունակ են աշխատաշուկայում՝ հատկապես

զբաղվածություն չունեցող և կրթություն չստացող երիտասարդներին աջակցելու կարևորությունը, որպեսզի վերջիններս կարողանան մուտք գործել աշխատաշուկա:

Զբաղվածության կարգավորման ամենամյա պետական ծրագրով նախատեսված են մի շարք միջոցառումներ/ՉԱԾ-եր, որոնք նպատակ ունեն աջակցելու գործազուրկներին աշխատաշուկա մուտք գործելու հարցում: Այդպիսի միջոցառումներից/ծրագրերից են գործազուրկների, աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատագրված ձևով պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց համար մասնագիտական ուսուցման կազմակերպումը, երիտասարդ մայրերի համար ուսուցման կազմակերպումը, փորձնակության (ուսումնասիրտադրական պրակտիկա անցնելու) ծրագրերը, գործազուրկներին այլ վայրերում աշխատանքի տեղավորման աջակցության տրամադրումը (աշխատաշուկայում աշխարհագրական շարժունակությունն ապահովելու նպատակով ֆինանսական աջակցության տրամադրումը) և այլ միջոցառումներ ու ծրագրեր:

Այդուհանդերձ, գործազուրկներին աջակցելուն միտված վերոհիշյալ միջամտություններն այնքան էլ ցանկալի բավարար արդյունք չեն տալիս, և առնվազն որոշ պատճառներ, որոնք կարելի է նշել այստեղ, հետևյալն են՝

- ԸԿԲՆԾ-ի շրջանակում ներկայումս կիրառվող բանաձևի կառուցվածքն այնպիսին է, որ շատ փոքր հնարավորություն է տալիս աշխատանքային եկամուտ ստանալու համար՝ առանց նպաստի իրավունքը գրեթե ինքնաբերաբար կորցնելու: Զանի որ տնային տնտեսության եկամուտը հանդիսանում է աղքատության ռիսկի ցուցիչ, այն որոշիչ է անապահովության միավորը որոշելիս՝ կախված տնային տնտեսության սոցիալ-ժողովրդագրական բնութագրիչներից և մեկ շնչի հաշվով եկամտից,
- Ոչ ֆորմալության աստիճանը բարձր է, հատկապես գյուղական բնակավայրերում, որտեղ գյուղատնտեսությունը հաճախ տնային տնտեսությունների եկամտի հիմնական աղբյուրն է,
- Որոշ գործոններ հակախթանիչ են հանդիսանում որոշ տեսակի տնային տնտեսությունների/ԸՆ ծրագրի շահառու տնային տնտեսությունների անդամների համար ընդգրկվելու ՉԱԾ-երում և

ընդունելու տնտեսության ֆորմալ հատվածում ցածր վարձատրությամբ աշխատանքի առաջարկները. աշխատավարձերի ցածր մակարդակը, աշխատանքային կենսաթոշակների ցածր մակարդակը՝ գրեթե ֆիքսված դրույքաչափ (պայմանավորված աշխատանքային կենսաթոշակների հաշվարկման բանաձևի փոփոխություններով), ինչպես նաև հարկային դրույքաչափերը (2020 թվականից գործում է ֆիքսված դրույքաչափ):

Զբաղվածության խթանման քաղաքականության նպատակն է ավելի շատ մարդկանց տալ աշխատաշուկա մուտք գործելու և արժանապատիվ աշխատանք գտնելու հնարավորություն: Դա նշանակում է, որ պետք է ներդնել համապատասխան միջոցներ, որոնք կհանդիսանան աշխատանք փնտրելու ուժեղ մոտիվացիա և խթաններ և կօգնեն գործազուրկներին/աշխատանք փնտրողներին գտնել իրենց համար հարմար աշխատանք, մեծացնելով զբաղվածության հնարավորությունները: Հայաստանում ներկայումս

իրականացվող ՉԱԾ-երը հասցեավորում են աշխատունակ տարիքի բնակչությանը, որոնք զբաղված չեն, սակայն ունեն աշխատելու և նպաստին փոխարինող եկամուտ ստանալու պոտենցիալ հնարավորություն: Հայաստանում գործազրկության նպաստ չի վճարվում: ԸԿԲՆԾ-ն Հայաստանում վճարվող դրամական աջակցության հիմնական և խոշորագույն ծրագիրն է, որի շուրջ քննարկումները դեռ շարունակվում են: Ծրագրում ընդգրկվելու համար անապահովության գնահատման բանաձևում (2019 թվականից վերանվանվանվել է սոցիալական կարիքների գնահատման) հաշվի է առնվում համապատասխան սոցիալական խմբերի միջին միավորը (զբաղվածության պետական ծառայություններում գրանցված գործազուրկների տրվում է նախասահմանված միավոր) և տնային տնտեսությունների եկամուտների մակարդակը: 2019 թվականին առաջին անգամ փորձ է արվել Հայաստանում ներդնել աշխատաշուկայում մասնակցության հետ նպաստների վճարման պայմանականություն՝ չնայած զբաղվածության խթանման մոտեցումը 2010-ական թվականների սկզբից պարբերաբար քննարկվել է:⁷¹

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 3. ԶԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄՇԱԿՄԱՆ ԳՈՐԾՆԹԱՑԸ

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն պատասխանատու է սոցիալական պաշտպանության քաղաքականության մշակման և ծառայությունների տրամադրման կարգը, որակի չափորոշիչներն ու չափանիշները սահմանելու համար, մինչդեռ սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի/ծառայությունների իրականացման/տրամադրման գործընթացն ապահովում են մասնագիտացված կառույցները. ՍԱԾ-ը պատասխանատու է պետական կենսաթոշակային ապահովության և նպաստների ծրագրերի վճարումների իրականացման, ՉՊԳ-ն՝ զբաղվածության խթանման քաղաքականության իրականացման, ՍԱՏՄ-ները՝ սոցիալական աջակցություն, ներառյալ ԸԿԲՆԾ-ի շրջանակում աջակցություն ցուցաբերելու, և ԲԺՀ սոցիալական փորձաքննության հանձնաժողովը (ԲՄՓՀ)՝ հաշմանդամության նպաստների ծրագրերի իրականացման համար: ՀՀ ԱՆ-ն, ԿԳՄՍ-ն, ՊՆ-ն, ԱրդՆ-ն և ՏԿԵՆ-ը սոցիալական պաշտպանության ոլորտում նույնպես իրականացնում են ծրագրեր, ինչի մասին վկայում են գույքագրված

սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը: Զաղաքականությունների մշակման համար, սովորաբար, պատասխանատու են ոլորտային նախարարությունները, ներառյալ ՀՀ ԱՍՀՆ-ն: Սակայն, այդ առումով էլ կան խնդիրներ, քանի որ երբեմն ոլորտային նախարարությունները ներգրավվում են ծրագրերի իրականացման գործընթացում, ինչը հանգեցնում է մասնագիտացված կառույցների հետ գործառնությունների վերածածկի և դրանց ոչ հստակ տարանջատմանը:

«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքը⁷² կարգավորում է Հայաստանում

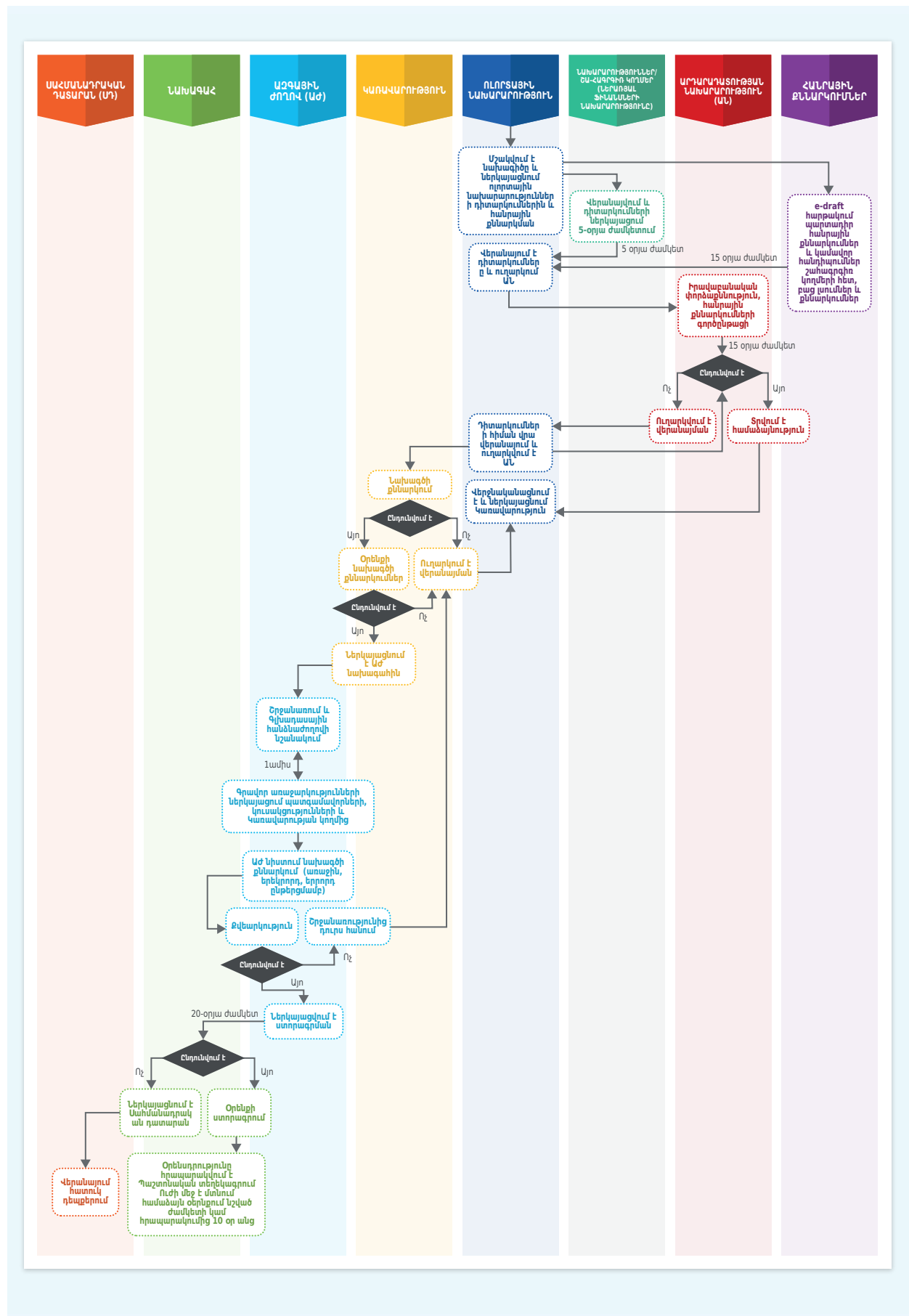
քաղաքականությունների մշակման գործընթացը (տե՛ս Գծապատկեր 5):

Ռազմավարական փաստաթղթերի մշակման մասին ՀՀ կառավարության որոշմամբ սահմանված են կարճաժամկետ, միջնաժամկետ և երկարաժամկետ քաղաքականությունների վերաբերյալ փաստաթղթերի մշակմանը ներկայացվող պահանջները:

⁷¹2019 թվականի վերջին տեղի ունեցած Չբաղվածության 2019-2023 թվականների ռազմավարության և ԸԿԲՆԾ-ում բարեփոխումների կատարման վերաբերյալ հանրային քննարկումներ:

⁷²«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենք, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=120733>

Գծապատկեր 5. Հայաստանում քաղաքականությունների մշակման գործընթացը

Ոլորտային նախարարությունները պատասխանատու են իրենց համապատասխան ոլորտը կարգավորող օրենքների և նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերի մշակման համար: Մշակումից հետո իրավական փաստաթղթերի նախագծերն ուղարկվում են համապատասխան ոլորտային նախարարություններ, ներառյալ ֆինանսների նախարարություն (ՖՆ)՝ վերջիններիս դիտողությունները և առաջարկությունները ստանալու համար, որից հետո ուղարկվում են ԱրդՆ՝ իրավական տեսանկյունից վերանայման համար: Նախագծում անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարելուց հետո իրավական փաստաթղթի նախագծային փաթեթը, որը ներառում է համապատասխան հիմնավորում և փաստաթղթի հակիրճ նկարագիրը, ինչպես նաև դիտողությունների և պատասխանների համառոտ ամփոփաթեթը, վերբեռնվում է կառավարության գործարկած e-draft հարթակում՝ հանրային քննարկման և մեկնաբանման համար: Իրավական փաստաթղթերը 15 աշխատանքային օր մնում են նշված էլեկտրոնային հարթակում, որից հետո լրամշակվելով, կրկին ներկայացվում են կառավարության հաստատմանը, ներառյալ դիտողությունների և/կամ հիմնավորումների, որոշ դեպքերում նաև առաջարկությունների հիման վրա կատարված բոլոր փոփոխություններն ու լրացումները: Կառավարության կողմից հաստատվելուց հետո նորմատիվ իրավական ակտերն ուժի մեջ են մտնում, իսկ օրենքի նախագծերն ուղարկվում են Ազգային ժողով՝ քննարկման և ընդունման համար: Ազգային ժողովի ոլորտային հանձնաժողովներում նախագիծն անցնում է լսումների և քննարկումների եռափուլ գործընթաց: Ազգային ժողովը կարող է հրավիրել նաև հանրային լսումներ: Ազգային ժողովի կողմից օրենքի նախագծի ընդունումից հետո ՀՀ նախագահն այն ստորագրում է, և օրենքն ուժի մեջ է մտնում: Բոլոր նորմատիվ իրավական ակտերը հասանելի են [ARLIS կայքէջում](#):⁷³

Ոլորտային նախարարությունները պատասխանատու են ոլորտային քաղաքականությունների մշակման և համապատասխան նորմատիվ ակտերի և իրականացման չափորոշիչների հիման վրա դրանց իրականացման մշտադիտարկման համար, իսկ տեղական ինքնակառավարման մարմինները պատասխանատու են դրանց իրականացման համար:

2014 թվականին ԵԱՀԿ Ժողովրդավարական հաստատությունների և մարդու իրավունքների գրասենյակը (ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ)՝ ԵԱՀԿ Երևանի գրասենյակի աջակցությամբ, իրականացրել է [Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդրական գործընթացի գնահատում](#)⁷⁴, որի արդյունքները ցույց են տվել, որ Հայաստանում «օրենսդրական գործընթացը բավականին ֆորմալացված է, հստակ սահմանված ժամկետներով», ներառյալ օրենսդրական ակտերի որակի բարձրացմանը ներկայացվող իրավական և ընթացակարգային պահանջներով, որոնք սակայն ոչ բավարար հստակ են և սահմանում են շատ սեղմ ժամկետներ, ինչը «մեծացնում է ճնշումը օրենսդրական ակտերի նախագծեր մշակողների և օրինաստեղծ գործունեությամբ զբաղվողների վրա, սահմանափակելով այն ժամանակը, որն անհրաժեշտ է լիարժեք ուսումնասիրելու այն խնդիրը, որը փորձ է արվում լուծել օրենսդրության միջոցով»: Գնահատումը վերհանել է մեկ այլ մտահոգության առիթ, այն է՝ «օրենսդրական գործընթացի սկզբնական փուլում բավարար աշխատանքներ չեն տարվում քաղաքականության ձևավորման ուղղությամբ», քանի որ, ըստ երևույթին, օրինաստեղծ գործընթացն ավելի շատ կենտրոնացած է օրենսդրությունը մշակելու և ընդունելու, քան քաղաքականությունների և ռազմավարությունների այնպիսի բաց քննարկումների վրա, որոնց ընթացքում նույնպես հնարավոր է գտնել խնդիրների այլընտրանքային, ոչ օրենսդրական լուծման եղանակներ»: ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ-ի վերլուծությունը նաև նկատում է, որ

«Օրենսդրության մեջ կատարվող փոփոխությունների բարձր հաճախականությունը վկայում է այն մասին, որ օրենսդրական նախագծերը ոչ միշտ են ի սկզբանե բավարար չափով վերլուծվում և ծրագրվում, որի պատճառով հետագայում բազմիցս անհրաժեշտ է լինում վերանայել դրանք: Մշակվում են իրավական ակտերի իրականացման միջոցառումների ծրագրեր, սակայն քաղաքականությունն օրենքների վերածելու գործընթացը, կարծես, կախված է համապատասխան նախարարությունից կամ անգամ օրենքի նախագիծը կազմող անհատներից: Օրենքների նախագծերին կցվող հիմնավորումները շատ կարճ են և, ըստ երևույթին, ամփոփում են օրենսդրության հիմքում ընկած հիմնական հասկացությունները՝ խորամուխ չլինելով օրենսդրության կարգավորիչ կամ ֆինանսական ազդեցության գնահատմանը»:

⁷³<https://www.arlis.am/>

⁷⁴<https://www.osce.org/odihr/126128>

Գնահատման արդյունքները վերհանել են նաև «օրենսդրական նախագծերի մշակման համար հատուկ պատրաստված կադրերի պակասը»: Նախարարություններում և մասնավորապես ՀՀ ԱՍՀՆ-ում բավարար չափով ապահովված չէ մասնագիտական հմտությունների և ռեսուրսների առկայությունը, որոնք անհրաժեշտ են ինչպես օրենքների, այնպես էլ օրենքների կիրարկումն ապահովող ենթաօրենսդրական ակտերի նախագծերի մշակման համար: Որպես արդյունք՝ օրենքների որակը կարող է ընկնել: Իրավական ակտերի նախագծերի մշակման գործընթացում ներգրավված աշխատողներն այդպիսի փաստաթղթերի մշակման թեմայով մասնագիտական վերապատրաստում չեն անցնում և այդ հմտությունները, սովորաբար, ձեռք են բերում աշխատանքային գործընթացում:

Հանրության և շահեկիցների մասնակցությունը քաղաքականության մշակման գործընթացում. Լայնորեն չի կիրառվում ՄԴ ոլորտում իրականացվող ծրագրերի վերաբերյալ որոշումների կայացման այնպիսի ժողովրդավարական ձևերը, ինչպիսիք են հանրաքվեները և ընդլայնված հանրային քննարկումները՝ կառավարության տարբեր մակարդակներում: Միևնույն ժամանակ, բնակչության ավելի լայն շերտերի վրա ազդեցություն ունեցող քաղաքականություններում կատարվող հիմնարար փոփոխությունները սոցիալական ցանցերում դառնում են թեժ քննարկումների թեմաներ և հանրության շրջանում կարող են առաջացնել դժգոհություններ, ինչպես դա տեղի ունեցավ օրինակ, 2014 թվականին պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային համակարգի ներդրման կամ շուրջօրյա խնամքի հաստատությունների բեռնաթափման քաղաքականությունների իրականացման դեպքում: Կան օրենսդրական փոփոխություններ, որոնք ընդհակառակը՝ հանրությունը կարող է ողջունել, ինչպես երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի համար առցանց դիմելու մեխանիզմի ներդրումը կամ նվազագույն կենսաթոշակների բարձրացումը: 2018 թվականի հեղափոխությունից հետո սոցիալական ցանցերը, հատկապես Facebook-ը, դարձել են կառավարության տարատեսակ նախաձեռնությունների, ներառյալ սոցիալական ոլորտի բարեփոխումները և ռազմավարությունները, հանրային քննարկումների ամենատարածված հարթակը:

Կարելի է ասել, որ հանրային մասնակցությունը հիմնականում սահմանափակվում է օրենսդրական ակտերի և ռազմավարությունների նախագծերի վերաբերյալ դիտողությունների ու առաջարկությունների ներկայացմամբ կամ

պետական քաղաքականության իրականացման նկատմամբ հանրային վերահսկողությունն ապահովելով: Բացառությամբ միջազգային համաձայնագրերի վավերացման (դրանց միանալու) մասին օրենքների նախագծերի, մյուս բոլոր օրենքների և օրենսդրական ակտերի նախագծերը կառավարության կայքէջում հրապարակելու միջոցով ներկայացվում են քաղաքացիական հասարակության քննարկմանը: Համապատասխան ոլորտային նախարարությունը 15 օրվա ընթացքում հավաքագրում է նախագծի վերաբերյալ ներկայացված առաջարկությունները: Այդուհանդերձ, ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ-ի գնահատման արդյունքները ցույց են տվել, որ «քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները համարում են, որ իրենք բավարար չափով ներգրավված չեն օրինաստեղծ գործընթացում: Մյուս կողմից, պետական կառույցները քննադատում են օրենքների նախագծերի վերաբերյալ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններից ստացվող կարծիքների և դիտողությունների ցածր որակը (և քանակը)»: Չեկույցը առաջարկում է, որ «կառավարությունը կարող է դիտարկել իր իրավական նախաձեռնությունների վերաբերյալ կարծիքների ստացման գործընթացն ավելի նախաձեռնողական դարձնելու նպատակահարմարությունը՝ օրենքների նախագծերը կառավարության և նախարարությունների կայքէջերում պարզապես հրապարակելու փոխարեն»:

Մասնավոր հատվածը, գիտական շրջանակները և մարզային մակարդակի կազմակերպությունները, սովորաբար, չեն մասնակցում օրենսդրական ակտերի նախագծերին կաճիքների ներկայացման գործընթացին: Մի շարք հիմնարար բարեփոխումների վերաբերյալ խորհրդարանական հանձնաժողովները հրավիրում են հանրային լսումներ, որոնց ժամանակ նրանք, ում շահերին առնչվում էր համապատասխան օրենսդրական նախագիծը, կարող էին արտահայտել իրենց կարծիքը, սակայն այդ գործընթացը կանոնավոր բնույթ չի կրել, և գործող խորհրդարանն էլ այդ սովորույթն առանձնապես չի կիրառում:

Շահեկիցների մասնակցությունը քաղաքականությունների և առանցքային բարեփոխումների մշակման գործընթացին, ինչպես ընտանեկան նպաստների ծրագրի բարեփոխումներն են կամ հաշմանդամության գնահատման նոր մոտեցման ներդրումը, այլ առնչվող օրենքներ, կարող է իրականացվել ոլորտային նախարարություններում կլոր սեղան-քննարկումներ կամ Ազգային ժողովում հանրային լսումներ կազմակերպելով, ինչպես նաև կառավարության էլեկտրոնային հարթակում

հրապարակված օրենքների կամ նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերի մեկնաբանման ձևով: Հանրային խորհրդակցությունները թույլ են տալիս դրանցում ներգրավել տարբեր շահեկիցների, այդ թվում՝ ՀՀ-ների, կանանց իրավապաշտպան կազմակերպությունների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության կազմակերպությունների, արհմիությունների և գործատուների կազմակերպությունների, զարգացման գործընկերների, գիտական շրջանակների, առանձին անհատների և այլոց: Շահեկիցների մասնակցությունն անվճար է, և, անհրաժեշտության դեպքում, երաշխավորվում է նրանց գաղտնիությունը և պաշտպանությունը: Բացի այդ, կառավարության նիստերը, սովորաբար, բաց են հանրության համար, և քաղաքացիները կարող են հետևել տարբեր օրենքների քննարկումներին: Ազգային ժողովի նիստերը ևս բաց են հանրության համար, և քաղաքացիները դրանց նույնպես կարող են հետևել: Աղյուսակ 10-ում ներկայացված են այն հիմնական շահեկիցները, ովքեր սովորաբար մասնակցում են ՄԴ համակարգի ձևավորման, իրականացման և մշտադիտարկման գործընթացներում:

Պետական բյուջեի մասին օրենքով չի սահմանվում որևէ հստակ մեխանիզմ բյուջետային գործընթացներում շահեկիցներին ներգրավելու վերաբերյալ: Փոխարենը, Տեղական ինքնակառավարման մասին ՀՀ օրենքում սահմանված են համայնքային բյուջեի ձևավորման և հաստատման մասնակցային գործընթացի մեխանիզմները: Օրենքի հորդված 84-ը մասնավորապես նշում է, որ համայնքի ղեկավարը պետք է ապահովի համայնքի բնակիչների մասնակցությունը համայնքի հնգամյա զարգացման ծրագրի կամ տարեկան բյուջեի կառավարման (կազմման, հանրային քննարկման, իրականացման (կատարման) և վերահսկման) գործընթացներում, որի համար համայնքի ղեկավարի առաջարկությամբ և համայնքի ավագանու որոշմամբ պետք է ձևավորվի համայնքի ղեկավարին կից խորհրդակցական մարմին՝ աշխատակազմի և համայնքային կազմակերպությունների համապատասխան մասնագետների ընդգրկմամբ, ինչպես նաև համայնքի ավագանու մեկից մինչև երեք անդամների, բնակիչների, փորձագետների և այլ շահագրգիռ անձանց ներգրավմամբ (վերջիններիս համաձայնությամբ): Մասնակցային գործընթացների ֆինանսավորման համար միջոցներ չեն հատկացվում կամ բյուջետային հատկացումներ չեն կատարվում: Միջազգային կազմակերպությունները, սովորաբար,

ցուցաբերում են նյութատեխնիկական ապահովման աջակցություն բաց հանրային քննարկումների կամ քաղաքական երկխոսության նպատակով հրավիրվող հանդիպումների կազմակերպման համար: Առավել հաճախ քննարկումները հրավիրվում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի հանդիպումների դահլիճում: Համատեղ գնահատումներ շատ հազվադեպ են իրականացվում. համեմատաբար վերջերս իրականացված մասնակցային գնահատման մի քանի օրինակներից են 2018 թվականին ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի տեխնիկական աջակցությամբ ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի բարեփոխումների գնահատումը և [ԱՄՆ ՄԶԳ/Տեղահանված և ծնողազուրկ երեխաների հիմնադրամի համատեղ «MEASURE Evaluation» ծրագրի](#)⁷⁵ շրջանակում Երեխաների խնամքի և պաշտպանության համակարգի բարեփոխումների մասնակցային գնահատումը:

Կառավարությունը, որպես կանոն, չի իրականացնում շահեկիցների վերլուծություն, ուստի կառավարության նախաձեռնություններին աջակցող դոնոր կազմակերպություններն են սովորաբար դա անում և առանցքային շահեկիցների շրջանում կազմակերպում են օրենքների/նորմատիվ ակտերի նախագծերի հանրային քննարկումներ: Մյուս կողմից, գրեթե բոլոր նախարարություններն ունեն նախարարներին կից հանրային խորհուրդներ, որոնցում ընդգրկված են առավել ակտիվ ՀՀ-ները և զարգացման գործընկերները: Հանրային խորհուրդները ոլորտային նախաձեռնությունների և/կամ իրականացվող բարեփոխումների առաջընթացի քննարկման համար նախատեսված հարթակներ են: 2016 թվականին, ի կատարումն «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի համապատասխան պահանջի, ՀՀ ԱՍՀՆ-ն հայտարարեց սոցիալական համագործակցության նոր մոդելի ստեղծման մասին և հրավիրեց ակտիվ շահեկիցներին, ԶՀԿ-ներին և անհատներին՝ նախարարության հետ ստորագրելու սոցիալական համագործակցության համաձայնագիր: Նպատակն էր ազգային և տեղական մակարդակներում ձևավորել սոցիալական համագործակցության աջակցող ցանց և այդ հարթակն օգտագործել՝ համայնքների սոցիալական պաշտպանության կարիքները բավարարելու և ազգային մակարդակում քաղաքականությունների մեջ փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ առաջարկություններ ներկայացնելու համար: Սոցիալական համագործակցության աջակցող ցանցի համակարգող խորհուրդն ընտրվում է 2 տարի ժամկետով՝ աջակցող ցանցի անդամների

⁷⁵ <https://www.measureevaluation.org/resources/publications/tr-18-26>:

փակ քվեարկության միջոցով, և լիազորված է ազգային և տեղական մակարդակներում աջակցելու սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող նախաձեռնություններին: Սոցիալական համագործակցության աջակցող ցանցի աշխատանքներին կարող են մասնակցել բոլոր հետաքրքրված կողմերը՝ առանց որևէ սահմանափակման: Ներկայումս գործում են 55 մարզային աջակցող ցանցեր, որոնց քննարկումների հիմնական առարկան, սակայն,

անապահով ընտանիքներին հրատապ սոցիալական օգնություն տրամադրելու վերաբերյալ հարցերն են, այլ ոչ թե հենց սոցիալական կարիքները և սոցիալական քաղաքականություններում ներառելու նպատակով համապատասխան լուծումներ առաջարկելը: 2017 թվականի փետրվարից ի վեր սոցիալական համագործակցության աջակցող ցանցի համակարգող խորհրդի նիստ չի գումարվել: Նիստերի կանոնակարգը և արձանագրությունները հասանելի են ՀՀ ԱՍՀԼ-ի կայքէջում:

Աղյուսակ 9: Ո՞ր խմբերը կամ գործառույթներն են դուրս մնացել ՍԴ ռազմավարությունից և ՍԴ ոլորտը կանոնակարգող Նորմատիվային իրավական փաստաթղթերից՝ հաշվի առնելով աղքատության պատկերը Հայաստանում:

Սոցիալական խմբեր և գործառույթներ	Պատասխան	Մեկնաբանություն
Բնակչությունն ըստ հիմնական տարիքային խմբերի		
*Երեխաներ	Ներառված	Կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող և հաշմանդամություն ունեցող երեխաներ, ծառայություններ
*Երիտասարդներ	Ներառված	2ԱԾ-եր, ընտանիքի սոցիալական գնահատման համակարգում հաշվառված ընտանիքների անդամներ
*Աշխատունակ տարիքի բնակչություն	Ներառված	2ԱԾ-եր
*Տարեցներ	Ներառված	Կենսաթոշակներ, ծերության նպաստ, ծառայություններ
Բնակչությունն ըստ աղքատության կարգավիճակի		
*Աղքատներ	Ներառված	
*Ծայրահեղ աղքատներ	Ներառված	
*Գյուղաբնակ աղքատներ	Ներառված	
*Քաղաքաբնակ աղքատներ	Մասնակի	Հստակ հղում այս խմբին չի կատարվում:
Բնակչությունն ըստ զբաղվածության կարգավիճակի		
*Վարձու աշխատողներ	Ներառված	Սոցիալական փաթեթ, եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված ծառայություններ
*Ինքնազբաղվածներ	Ներառված	2ԱԾ-եր
*Ընտանեկան ձեռնարկությունների չվարձատրվող աշխատողներ	Ներառված	2ԱԾ-եր
*Գործազուրկներ	Մասնակի	2ԱԾ-եր
*Գյուղատնտեսության մեջ զբաղվածներ	Մասնակի	2ԱԾ-եր
Վերոհիշյալ բոլոր կատեգորիաներից դուրս մնացած խոցելի խմբեր		
*Կանայք	Ներառված	Երեխայի ծննդյան և խնամքի նպաստներ, 2ԱԾ-եր
*Հղի կանայք	Ներառված	Հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ, բժշկական օգնություն և սպասարկում
*Կերակրող(ներ)ին կորցրած անձինք	Ներառված	Կենսաթոշակներ/նպաստներ
*Հաշմանդամություն ունեցող անձինք	Ներառված	Կենսաթոշակներ/նպաստներ, բժշկական օգնություն և սպասարկում, կրթություն, 2ԱԾ-եր
*Միգրանտներ	Մասնակի	Ժամանակավոր կացարան, դրամական աջակցություն
*Բնիկ խմբեր	Կիրառելի չէ	
ՄԻԱԿ/ՁԻԱՀ ունեցող անձինք	Ներառված չէ	
*Խոցելի ընտանիքներ	Ներառված	Ընտանեկան և սոցիալական նպաստներ, հրատապ օգնություն, ծառայություններ

Սոցիալական խմբեր և գործառնություններ	Պատասխան	Մեկնաբանություն
*Ներքին տեղահանված անձինք	Մասնակի	
*ՀՄՊ մասնակիցներ	Ներառված	Կենսաթոշակներ/նպաստներ
Գործառնություններ		
*Բնակարանային պայմաններ	Ներառված	Անապահովության աստիճանը որոշելու համար, սոցիալական բնակարանային ֆոնդի կացարաններ և ժամանակավոր կացարաններ անօթևանների համար
*Աշխատանքային վնասվածք	Ներառված	
*Հիվանդություն	Ներառված	
*Բժշկական օգնություն և սպասարկում	մերառված	0-7 տարեկան երեխաների, 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձանց, ընտանիքի սոցիալական գնահատման համակարգում հաշվառված ընտանիքների համար

ՄՊ քաղաքականությունների մշակման գործում ՀՀ ֆինանսների նախարարության դերը երկակի է. վերջինս ֆինանսական հետևանքների տեսանկյունից վերանայում և մեկնաբանում է օրենքների/քաղաքականությունների նախագծերը և միջոցառումների ամենամյա ու եռամյա ծրագրերի համար սահմանում է բյուջետային առաստաղներ (ՄԺԾԾ-ի շրջանակում): Ֆինանսների նախարարությունը նաև վերանայում է ներկայացված բյուջեները, ֆինանսավորման կամ միջոցների վերաբաշխման պահանջների հիմնավորումները, ինչպես նաև կատարողական ցուցանիշները և թիրախային ցուցանիշները՝ հատկապես ծրագրային բյուջետավորման բարեփոխումների նոր պահանջներին համապատասխան: Ցանկալի կլիներ, որ ՀՀ Ֆինանսների նախարարությունն ավելի ակտիվ դերակատարություն ունենար սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորման, այդ թվում՝ ծախսերի հաշվարկ իրականացնելու գործընթացներին աջակցելու գործում:

Քաղաքականությունների իրականացման նկատմամբ վերահսկողությունն իրականացվում է տարբեր կառույցների միջոցով. այս նպատակով ՀՀ ԱՍՀՆ համապատասխան աշխատակիցները կատարում են պարբերական այցեր ծրագրերի իրականացման վայրեր և կազմակերպվում են հանրային քննարկումներ, ՀՀ ԱՍՀՆ վերլուծության և մշտադիտարկման վարչության կողմից կատարվում են մշտադիտարկման այցեր, ՀՀ ԱՍՀՆ Առողջիտի կողմից իրականացվում են ստուգումներ, ՀՀ պետական վերահսկողական ծառայությունը, ստացված բողոքների հիման վրա, կարող է կատարել մշտադիտարկման այցեր, իսկ Ազգային ժողովը կազմակերպում է լուծումներ և քննարկումներ՝ իրավիճակի վերաբերյալ իրականացվող համապատասխան ներկայացուցիչներին: Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակը պատասխանատու է շուրջօրյա խնամքի պետական

հաստատություններում գտնվող անձանց խնամքի պայմանների մշտադիտարկման համար: Ոլորտային նախարարությունները նույնպես ունեն ներքին վերահսկողության և ստուգումների իրականացման իրենց համապատասխան մեխանիզմները:

Ընդհանուր առմամբ, քաղաքականությունների մշակման գործընթացը հենվում է ՄՊ ոլորտի կարիքների և բացերի վերաբերյալ հուսալի փաստական տվյալների վրա, որոնք ստացվում են տարբեր դոնոր կազմակերպությունների կողմից իրականացվող վերլուծական աշխատանքների, ԶՀԿ հետազոտական նախաձեռնությունների արդյունքում և ՀՀ ԱՍՀՆ ու ոլորտային այլ նախարարությունների ՄԱԳ հաշվետվությունների հիման վրա: Սակայն, ինչպես արդեն նշվել է, բնակչության սոցիալական կարիքների ազգային գնահատում չի իրականացվել: Կառավարության ֆինանսական ռեսուրսների և ֆինանսական կարողությունների պակասը, նախարարությունների և իրականացնող կառույցների թույլ վարչական կարողությունները, ինչպես նաև ծառայությունների տրամադրման համար անհրաժեշտ ենթակառուցվածքային ոչ բավարար կարողություններին առնչվող հարցերը քննարկվում են տարբեր ուսումնասիրությունների և գնահատումների շրջանակում: «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության՝ ռազմավարական փաստաթղթերի կազմման մեթոդական ուղեցույցի պահանջների համաձայն, քաղաքականությունների բոլոր փաստաթղթերը պետք է պարունակեն ընթացիկ իրավիճակի վերլուծության վրա հիմնված հիմնավորման բաժիններ՝ նախանշելով այն բացերը, որոնք ռազմավարության կամ օրենքի/իրավական ակտի շրջանակում նախատեսվում է վերացնել: Այդուհանդերձ, ընթացիկ իրավիճակի և քաղաքականությունների փաստաթղթերում առաջարկվող լուծումների միջև կապերը միշտ չէ, որ ամուր են, և առաջարկվող լուծումները միշտ չէ, որ համապատասխանում են առկա կարիքներին:

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 4. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ և ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն առաջնորդում է սոցիալական քաղաքականության իրականացումը: Ի կատարումն «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների (Հոդված 36)⁷⁶ ՀՀ կառավարությունը [2015 թվականի սեպտեմբերի 10-ին ընդունել է թիվ 1044-Ն որոշումը](#): Սույն որոշմամբ կարգավորվում են սոցիալական աջակցության տրամադրման գործընթացում համագործակցող կողմերի փոխհարաբերությունները, համագործակցության շրջանակներում նրանց իրավունքներն ու պարտականությունները, միջգերատեսչական համագործակցության ձևերն ու կարգը, և համագործակցող կողմերի միջև փոխանակվող տեղեկատվության բովանդակությունը, ժամկետները և ձևաչափերը: Այն կարգավորում է նաև, ինդրահարույց այն դեպքերը, որոնց պարագայում անձը հայտնվել կամ կարող է հայտնվել կյանքի դժվարին իրավիճակում, ինչպես նաև մշտադիտարկման և գնահատման գործընթացը: Որոշմամբ սահմանվող միջգերատեսչական սոցիալական համագործակցության կանոնակարգով սահմանվում են 13 համագործակցող կողմեր, այդ թվում՝ տարբեր գերատեսչություններ, տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, իսկ Երևանը հիշատակված է առանձին՝ հաշվի առնելով նրա ինքնակառավարման առանձնահատկությունները: Համագործակցող կողմերի ցանկը սպառնիչ չէ և կարող է, ըստ անհրաժեշտության, փոփոխվել: Ազգային գործադիր մարմինը հիշատակված է որպես համագործակցող կողմ, ինչն ընդգծում է պատասխանատվության բարձր աստիճանը: Յուրաքանչյուր գործադիր մարմնի համար առանձին թվարկվում են բոլոր այն տարածքային միավորները, բաժինները և հիմնարկները, որոնք անմիջականորեն աշխատում են բնակչության հետ: Ուստի, որոշման ընդունման հետ մեկտեղ, քաղաքացիների հետ անմիջականորեն աշխատող մասնագետների միջև համագործակցությունը՝ ինդրահարույց դեպքերի բացահայտմանը զուգահեռ, դառնում է պարտադիր:

Վերը բերված գծապատկերներ 3-ը և 4-ը ամփոփ ներկայացնում են Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի կառուցվածքն ու կառավարման մակարդակները: Այդուհանդերձ 11-ում թվարկված են Հայաստանում սոցիալական ծառայություններ տրամադրող հիմնական պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու հաստատությունները՝ ըստ կառավարման մակարդակների, շեշտը դնելով սոցիալական պաշտպանության, առողջապահության և կրթության վրա: Այդուհանդերձ երևում է, որ սոցիալական պաշտպանության ոլորտում ծրագրերի իրականացման գործընթացը մասամբ ապակենտրոնացված է: ՍԱՏԳ-երը հիմնականում գտնվում են մարզպետարանների կառավարման ներքո, սակայն Երևանի, Գյումրիի, Վանաձորի, Արարատի և Ջերմուկի ՍԱՏԳ-երը գտնվում են քաղաքային պետարանների կառավարման ներքո:⁷⁶

Վերջին տասնամյակում կառավարությունը որդեգրել է բնակչության աղքատ և անապահով խավերին սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների տրամադրման համալիր մոտեցումը: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների տրամադրման հայեցակարգը կառավարության կողմից պաշտոնապես ընդունվել է 2010 թվականի դեկտեմբերին⁷⁷ և ուղղված է սոցիալական ծառայությունների մատչելիության և որակի բարելավմանը, բնակչության խոցելի խմբերի սոցիալական մեկուսացվածության մակարդակի նվազեցմանը: Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների տրամադրման մոդելի հիմնական նպատակներից մեկը ծառայություններից օգտվողների համար ստացվող վերջնարդյունքների բարելավումն է՝ միաժամանակ նվազագույնի հասցնելով ծառայություններին և նպաստներին հասանելիությունն ունենալու համար շահառուի ծախսերը: Այս հանգամանքը կարևոր է բնակչության առավել խոցելի խմբերի համար, որոնք ունեն բազմաթիվ և բարդ լուծելի խնդիրներ և սովորաբար ամենահեռու են գտնվում տնտեսության ֆորմալ հատվածից:

⁷⁶2020 թվականի մարտին «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունների համաձայն՝ ՍԱՏԳ-ները անցնում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի անմիջական կառավարման ներքո, որոնց կառավարումը վերջինս իրականացնելու է ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի միջոցով:

⁷⁷Կառավարությունն ընտրել է գործող 4 գործակալությունների (որոնք պատասխանատու են կենսաթոշակային ապահովության, սոցիալական աջակցության, զբաղվածության և հաշմանդամության կարգավիճակի սահմանման համար) գործառնությունների ինտեգրման մոդելը, որոնք պետք է տեղակայվեն մեկ հարկի տակ Հայաստանի 48 բնակավայրերում: Նշված մոդելի շրջանակում նախատեսվում է ներդնել միասնական ընդունարան, միասնական տեղեկատվական համակարգ (ՄՀ) և սոցիալական դեպքերի վարման ընթացակարգեր:

Աղյուսակ 11. Սոցիալական պաշտպանության համակարգի կառուցվածքը և հիմնական ծառայությունների տրամադրումը՝ ըստ կառավարման մակարդակների

Կառավարման մակարդակ			
	Տեղական ինքնակառավարում	Տեղական ինքնակառավարում	Public/ national government
Սոցիալական պաշտպանություն	- Խնամակալության և հոգաբարձության հանձնաժողովներ - Սոցիալական աջակցության տարածքային բաժիններ՝ 5 համայնքներում, 17 ՍԱՏԲ - Համայնքային սոցիալական աշխատողներ - Կամավոր լիազորություններ	- Ընտանիքի, կանանց և երեխաների պաշտպանության բաժիններ - Առողջապահության և սոցիալական ապահովության վարչություններ - Սոցիալական աջակցության տարածքային բաժիններ/ գրասենյակներ (ենթամարզային մակարդակում), Ներառյալ ՍԱԾ-ն և ՀԴԳ-ն	- Մանկատներ (ՀՀ ԱՍՀՆ) - Խնամքի և պաշտպանության գիշերօթիկ հաստատություններ (ՀՀ ԱՍՀՆ) - Տարեցների խնամքի հաստատություններ - Սոցիալական ապահովության ծառայություն - Չբաղվածության պետական գործակալություն - Բժշկասոցիալական փորձաքննության գործակալություն
Կրթություն	- Նախակրթարաններ - Հանրակրթական դպրոցներ (ք. Երևան) - Հատուկ հանրակրթական դպրոցներ (3 դպրոց, ք. Երևան) - Արտադպրոցական հաստատություններ	- Կրթության վարչություններ - Հանրակրթական դպրոցներ - Հատուկ հանրակրթական դպրոցներ (10 դպրոց) - Արտադպրոցական հաստատություններ	- Հատուկ հանրակրթական դպրոցներ - Ավագ դպրոցներ - Մասնագիտացված դպրոցներ - Արտադպրոցական հաստատություններ
Առողջապահություն	- Ամբուլատոր պոլիկլինիկական բժշկական կազմակերպություններ - Առողջության առաջնային պահպանման գործառնություններ - Կազմակերպություններ - Գյուղական ամբուլատորիաներ - Մանկաբարձական-բուժական կետեր	- Հիվանդանոցներ - Պոլիկլինիկական - Ամբուլատոր պոլիկլինիկական բժշկական կազմակերպություններ - Առողջապահության և սոցիալական ապահովության վարչություններ	- Դիսպանսերներ և պոլիկլինիկական - Մասնագիտացված բժշկական կազմակերպություններ

Աղբյուրը. Սոցիալական ծառայություններ տրամադրող կողմերի միջև համագործակցության ուղեցույց, ՅՈՒՆԻՍԵՖ, 2016 թ.

Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում ՀՀ ԱՍՀՆ-ն իրականացնում է սոցիալական ծառայությունների տրամադրումը պայմանագրային հիմունքներով՝ պատվիրակված լիազորությունների շրջանակում, որի համար նախարարությունը կոնկրետ ծառայության (ցերեկային խնամքի, վերականգնողական կամ այլ ծառայությունների) տրամադրման համար մշակում է մրցութային փաթեթ և հրապարակում նախարարության կայքէջում՝ հրավիրելով բոլոր շահագրգիռ մասնավոր կազմակերպություններին կամ ՀՀ-ներին մասնակցելու մրցույթին և իրականացնելու սոցիալական ծառայությունների տրամադրման ծրագիրը։ Սոցիալական ծառայություններ տրամադրելու նպատակով կազմակերպությունների հավաստագրման մասին [որոշում](#) ընդունվել է 2015 թվականի սեպտեմբերին, որի համաձայն 2017 թվականից ՀՀ ԱՍՀՆ-ին է վերապահվել կազմակերպությունների հավաստագրման և սոցիալական ծառայությունների տրամադրման պայմանագրերի հիման վրա սոցիալական ծառայությունների պատվիրակման գործընթացների համակարգման գործառնությունը։ 2019 թվականից, ՀՀ-ների հետ կնքված

սոցիալական ծառայությունների տրամադրման պայմանագրերի հիման վրա սոցիալական ծառայությունների պատվիրակման մոտեցումն ավելի լայն տարածում է ստացել՝ թույլ տալով ընդլայնել ծառայությունների ծածկույթը և ծածկել ավելի մեծ թվով բնակավայրեր։ Առաջին անգամ 2020 թվականի փետրվարին ՀՀ ԱՍՀՆ-ն հրապարակել է մրցույթը հաղթող ՀՀ-ների ցանկը, ըստ վերջիններիս կողմից տրամադրվող սոցիալական ծառայությունների տեսակի և ոլորտի, ինչպես նաև ֆինանսական հատկացումների ծավալի։

Ներկայումս կառավարությունն իրականացնում է համայնքների խոշորացման բարեփոխումը, որը ենթադրում է փոքր համայնքների ընդգրկում խոշորացված համայնքային միավորումներում, ինչը թույլ կտա բարձրացնել տեղական կառավարման արդյունավետությունը և խնայել որոշ ֆինանսական ռեսուրսներ՝ դրանք համայնքների զարգացման տարբեր ծրագրերին ուղղելու համար։ Այս բարեփոխման գլխավոր նպատակը տարածքային կառավարման հետագա ապակենտրոնացումն է։ Իշխանության և

© World Bank, with support from the Japan Scaling-Up Nutrition Trust Fund, 2019

համապատասխան ֆինանսական ռեսուրսների նման ապակենտրոնացումը սերտորեն կապված է կենտրոնական կամ տարածքային կառավարման մարմինների կողմից որոշումների կայացման լիազորությունները համայնքային իշխանություններին պատվիրակելու հետ: Այս գործընթացը սերտորեն առնչվում է սոցիալական ոլորտների և, մասնավորապես, սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի հետ, քանի որ բնակչության իրական կարիքներն ավելի տեսանելի են տեղական մակարդակում: Միևնույն ժամանակ, երեխաների պաշտպանության ծրագրերի ֆինանսավորման վերլուծությունը հստակ ցույց է տալիս այդ ծրագրերի ֆինանսավորման կենտրոնացված բնույթը, ընդ որում՝ ֆինանսական միջոցների առյուծի բաժինը տրամադրվում է ՀՀ ԱՍՀՆ խողովակների միջոցով, մի որոշ մասը՝ մարզպետարանների կողմից և միայն շատ փոքր տոկոսը (մոտ 1%)՝ համայնքային բյուջեից: Այսպիսով, համայնքների մասնակցության մակարդակը շատ ցածր է և էականորեն ավելացման անհրաժեշտություն կա:

Սոցիալական աշխատողներն առանցքային դեր են խաղում Հայաստանում սոցիալական

ծրագրերի իրականացման գործում: Ի լրումն համայնքային սոցիալական աշխատողների, ՀՀ-ների սոցիալական աշխատողների և կամավոր սոցիալական աշխատողների՝ կան նաև մոտ 500 պետական սոցիալական աշխատողներ, որոնք աշխատում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի ենթակայության տակ գործող սոցիալական աջակցության մարզային և տեղական բաժիններում/գրասենյակներում: Պետական սոցիալական աշխատողները պատասխանատու են սոցիալական կարիքների գնահատման, դրամական աջակցություն (ԸԿԲՆ) ստանալու իրավունքի որոշման և ստուգման, ինչպես նաև սոցիալական ծառայություններից, այդ թվում՝ սնուցման և վաղ մանկության զարգացման ծառայություններից օգտվելու նպատակով շահառուների ուղղորդման համար: Շնորհիվ բնակչության հետ շփման առաջնագծում գտնվելու հանգամանքի, պետական սոցիալական աշխատողները անմիջական շփման մեջ են անապահով տնային տնտեսությունների հետ և այցել են կատարում տնային տնտեսություններ, նրանք կարող են բարձրացնել մարդկանց իրազեկվածության մակարդակը իրենց իրավունքների մասին, իրազեկել համայնքում հասանելի սոցիալական ծառայությունների մասին և ուղղորդել բնակչությանը դրանցից օգտվելու համար դիմելու հարցում, ինչպես նաև դուրսացնել սոցիալական պաշտպանության համակարգից ներկայումս դուրս մնացած աղքատ և անապահով տնային տնտեսությունների համար այդ ծառայություններին հասանելիությունը:

Համայնքների խոշորացման բարեփոխումների շրջանակում 5,000-ից ավելի բնակչություն ունեցող յուրաքանչյուր համայնք պետք է ունենա համայնքային սոցիալական աշխատող:⁷⁸ Թեև բարեփոխումները դեռ շարունակվում են, արդեն իսկ առկա են համայնքային սոցիալական աշխատողների պաշտոնները համալրելու համար որակավորված կադրեր գտնելու, սոցիալական աշխատողների մասնագիտական պատրաստվածության մակարդակը բարձրացնելու, տեղական բյուջեներից ֆինանսավորման, ինչպես նաև սոցիալական դեպք վարողների և այլոց հետ հարաբերությունների կանոնակարգման հետ կապված խնդիրներ: «Վորլդ Վիժն Հայաստան»

⁷⁸Սա շատ բարձր ծանրաբեռնվածություն է համայնքային սոցիալական աշխատողների համար: Այդուհանդերձ, համայնքային սոցիալական աշխատողներից բացի, Հայաստանում շուրջ 2500 սոցիալական աշխատանք իրականացնողներ ծառայություններ են տրամադրում ՀՀ ԱՍՀՆ-ի ֆինանսավորմամբ: Նրանց մեծ մասը կատարում է որոշակի ծավալի սոցիալական սպասարկման գործառնություններ և չունի ֆորմալ որակավորում: Այդ թվի մեջ ներառված են սոցիալական աջակցության տարածքային բաժինների/գրասենյակների աշխատողները, որոնք հիմնականում պատասխանատու են դրամական օգնության տրամադրման համար, զբաղվածության գրասենյակների աշխատողները, երեխայի խնամքի հաստատությունների աշխատողները, ՀՀ-ների աշխատողները, որոնք մարզերում իրականացնում են սոցիալական գործառնություններ, և այլք: Համայնքային սոցիալական աշխատողները ֆինանսավորվում են համայնքային բյուջեներից: Համայնքային սոցիալական աշխատողի հիմնական պարտականությունը սոցիալական դեպքերի վերհանումն է: Եթե դեպքը բարդ չէ, ապա համայնքային սոցիալական աշխատողը պետք է առաջարկի լուծումներ, հակառակ դեպքում՝ դիմի սոցիալական դեպք վարողներին: Սակայն համայնքային սոցիալական աշխատողների պարտականություններն ամբողջ ծավալով սահմանված չեն, ինչն էլ հանգեցնում է գործառնությունների վերածածկի դեպքերի:

բարեգործական միջազգային կազմակերպությունը՝ Սոցիալական աշխատողների հայկական ասոցիացիայի հետ համատեղ, կարևոր դեր է խաղացել համայնքային սոցիալական աշխատողների հմտությունների զարգացման, այդ թվում՝ ուսումնական փաթեթների պատրաստման, կարողություններին ներկայացվող պահանջների սահմանման և այլ հարցերում:

Սոցիալական աշխատողները հաճախ չունեն անհրաժեշտ հմտություններ և գործիքներ՝ խոցելի անձանց հետ համալիր աշխատանք տանող «դեպք վարողներ» հանդիսանալու համար: Ներկայիս սոցիալական աշխատողներին «սոցիալական դեպք վարողներ» դարձնելու համար, սոցիալական աշխատողներին պետք է վերապատրաստել և զինել ճիշտ հմտություններով ու գործիքներով, որոնք անհրաժեշտ են տարբեր և դժվար «դեպքերի» գնահատման և վարման համար: «Սոցիալական աշխատանքի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծով⁷⁹, որը դեռևս չի ներկայացվել Ազգային ժողովի քննարկմանը, փորձ է արվել կանոնակարգելու սոցիալական աշխատողների կարողություններին և հմտություններին ներկայացվող պահանջները, սոցիալական աշխատանքի և ծառայությունների տրամադրման չափորոշիչներն ու չափանիշները, ինչպես նաև սոցիալական աշխատողների վերապատրաստման և նրանց նկատմամբ վերահսկողության պահանջները:

ՀՀ ԱՍՀՆ աշխատանքի և սոցիալական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտը (ԱՍՀԻ) պատասխանատու է սոցիալական աշխատողների և մարզային աշխատողների համար ՍՊ համակարգի բարեփոխումների և փոփոխությունների վերաբերյալ վերապատրաստման դասընթացներ կազմակերպելու համար: Տարբեր դոնոր և տեղական կազմակերպություններ պարբերաբար աջակցում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ին՝ սոցիալական ոլորտի պետական և մարզային աշխատողների կարողությունների զարգացման գործում: «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի և օրենքի կիրարկումն ապահովող իրավական նորմերի փաթեթի ընդունումից հետո հիմնարար վերապատրաստման դասընթացներ են անցկացվել 2015-2017 թվականներին՝ ի թիվս այլ կազմակերպությունների՝ Համաշխարհային բանկի, ԱՄՆ ՄԶԳ-ի և ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի աջակցությամբ: Վերապատրաստման դասընթացներին մասնակցել են սոցիալական պաշտպանության քաղաքականության բոլոր առանցքային շահեկիցները և իրականացնող

գերատեսչությունները: ՍՊ քաղաքականության իրականացման համար պատասխանատու հիմնական գերատեսչությունների ցանկը ներկայացված է Աղյուսակ 12-ում:

Աղյուսակ 12. ՍՊ քաղաքականության իրականացման համար պատասխանատու հիմնական գերատեսչությունների ցանկը՝ ըստ ծրագրային գործառնությունների և կադրային ներուժի

Գերատեսչություն	Ծրագրային գործառնություն	Աշխատողների թվաքանակ
ԱՆ	Առողջապահություն	186
ԱՍՀՆ/ՍԱԾ	Տարեցներ	150
ԱՍՀՆ/ՍԱԾ	Կերակրող(ներ)ի կորուստ	
ԱՍՀՆ/ԲՍՓՀ	Հաշմանդամություն	100
ԱՍՀՆ	Մայրություն	5
ԱՍՀՆ	Հիվանդություն	
ԱՍՀՆ	Երեխայի ծննդյան, խնամքի/ ընտանեկան նպաստներ	12
ԱՍՀՆ	Աշխատանքային վնասվածքներ	5
ԱՍՀՆ/ԶԴԳ	Գործազրկություն	130
ԱՍՀՆ/ԶԴԳ	ԶԱԾ-եր	
ԱՍՀՆ	Բնակարանային պայմաններ	2
ԱՍՀՆ/ՍԱԾՄ	Աղքատություն և սոցիալական մեկուսացվածություն	550

Աղբյուրը. ՀՀ վարչապետի 1998 թվականի նոյեմբերի 6-ի թիվ 620 որոշումը՝ <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=5605>, ՀՀ վարչապետի 2018 թվականի հունիսի 11-ի թիվ 706-Ա որոշում, ՀՀ ԱՍՀՆ կայքէջ:

Առկա ֆիզիկական ակտիվները (ենթակառուցվածքներ, ՏՀ և այլ սարքավորումներ, կոմունալ հարմարություններ և այլն) բավարար չեն՝ սոցիալական պաշտպանության ոլորտի քաղաքականությունների արդյունավետ իրականացման համար: 2010 թվականից Հայաստանը թևակոխել է ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների (ԻՍԾ) համակարգի ներդրման հիմնարար բարեփոխումների փուլ: ԻՍԾ համակարգի ներդրման նպատակն էր մեկ հարկի տակ կենտրոնացնել բոլոր սոցիալական ծառայությունները և ապահովել դրանց «մեկ պատուհան» սկզբունքով տրամադրումը՝ նպատակ ունենալով բարելավելու սոցիալական պաշտպանության ոլորտում տրամադրվող ծառայությունների գործառնության և ծախսային արդյունավետությունը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով բնակչության առավել մեկուսացված և մարզինալացված խմբերին: «Մեկ պատուհան»-ի

⁷⁹<https://www.e-draft.am/projects/1027/about>

միջոցով կարող են տրամադրվել ինչպես դրամական (օրինակ՝ կենսաթոշակներ, ընտանեկան նպաստներ, մայրության նպաստներ, հաշմանդամության նպաստներ և այլն), այնպես էլ ոչ դրամական սոցիալական ծառայությունները: Բարեփոխումների առանցքային բաղադրիչներից է տեղեկատվական և կառուցվածքագործառնության ինտեգրումը: Համալիր սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոնները (ՀՄԾՏԿ) մեկ հարկի տակ միավորում են 4 ծառայություններ (ՍԱՏՄ, ՍԱԾ, ՉՊԳ, ԲՍՓՀ), սակայն ՍԱՏՄ-ների կողմից ՀՀ ԱՍՀՆ-ին և ՀՀ ՏԿԵՆ-ին կրկնակի հաշվետվողականությունը առաջ է բերում սոցիալական ծրագրերի իրականացման և համակարգման խնդիրներ: ՀՄԾՏԿ-ները վերանորոգվել ու կահավորվել են Համաշխարհային բանկի երկրորդ վարկային ծրագրի աջակցությամբ, իսկ նախագծային նոր լուծումների միջոցով վերացվել են

հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար կենտրոնների մատչելիության հետ կապված՝ նախկինում գոյություն ունեցող որոշ խնդիրները: ՀՄԾՏԿ-ներում չինտեգրված տարածքային և համայնքային կենտրոնները ևս վերանորոգվել են և ունեն որոշակի ենթակառուցվածքներ՝ ՍՊ ոլորտում իրենց գործառնություններն իրականացնելու համար, սակայն ավելի փոքր ծավալով, քան ՀՄԾԿ-ները:

Աղյուսակ 13-ը ցույց է տալիս ՀՄԾՏԿ-նորից և դեռ չինտեգրված սոցիալական ծառայությունների գրասենյակներից շահառուների գոհունակության աստիճանը: Շահառուների գոհունակության աստիճանը ծառայությունների տրամադրման պայմաններից, կենտրոնների մատչելիությունից և հերթերի կառավարումից նկատելի ցածր է ՀՄԾՏԿ-ներում՝ դեռ չինտեգրված սոցիալական ծառայությունների կենտրոններում:

Աղյուսակ 13. Համալիր և ոչ ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների կենտրոններում առկա պայմաններից լիովին կամ մասամբ գոհ շահառուների մասնաբաժինը՝ գոհունակության գնահատման ցուցանիշների հիման վրա, %

	Ցուցանիշներ	Համալիր կենտրոնների համար	Դեռ չինտեգրված կենտրոնների համար
1	Մուտքի հարմարավետություն	99.4	64.9
2	Կենտրոնում ազատ տեղաշարժվելու հնարավորություն	96.4	63.2
3	Չուզարանների հարմարավետություն	90.6	42.2
4	Սպասասրահի հարմարավետություն	97.1	57.0
5	Երկրորդ հարկ բարձրանալու հարմարավետություն*	64.1	57.9
6	Թեքահարթակների հարմարավետություն	73.0	44.4
7	Շենքի միջանցքների հարմարավետություն	94.5	60.7
8	Բակում տեղաշարժվելու հարմարավետություն	96.8	76.6
9	Մինչև 5 տարեկան երեխաներ ունեցող այցելուներին սպասարկելու հնարավորություն	83.2	43.8
10	Ջրի առկայություն	94.4	50.9
11	Հերթերի կառավարում	93.7	68.5
12	Փոխադրամիջոցների մատչելիություն/հասանելիություն	71.7	82.3
13	Հայտերն առցանց կամ տեղմիջոցների միջոցով ընդունելու հնարավորություն/սարքերի առկայություն	64.3	21.1

*Բացի Աջափնյակում և Չարենցավանում գործող ՀՄԾԿ-ներից, որոնք տեղակայված են մեկ հարկանի կառույցներում:
Աղբյուրը. ԻՍԾ համակարգի ներդրման գնահատում, ՅՈՒՆԻՍԵՖ 2019 թ.:

Աշխատողների կարողությունները, համակարգչային գիտելիքները և ժամանակակից տեխնոլոգիաներից օգտվելու հմտությունները ևս բարելավելու անհրաժեշտություն ունեն: 2017 թվականին ՀՀ ԱՍՀՆ-ն իր ենթակայության ներքո գտնվող կառույցներում և ծառայություններում

իրականացրել է ենթակառուցվածքների և աշխատողների կարողությունների մանրամասն գնահատում՝ Համաշխարհային բանկի երկրորդ վարկային ծրագրի շրջանակում ներդրված սոցիալական ծառայությունների ու ծրագրերի մշտադիտարկման և գնահատման

⁸⁰«Գործադիր իշխանության, պետական կառավարման հանրապետական և տարածքային կառավարման մարմինների պահպանում (ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության և նախարարի աշխատակազմի մասով)» ծրագրի մշտադիտարկման և գնահատման հաշվետվություն, Վիվատ Զոնսայինգ, ՀԲ երկրորդ վարկային ծրագրի ենթակապալառու, 2018 թ.:

© UNICEF Armenia/2020/Mahari

նոր համակարգի միջոցով:⁸⁰ Գնահատման շրջանակում նախատեսված էր իրականացնել սոցիալական ծառայությունների տրամադրման ծախսերի գնահատում, ներառյալ աշխատողների աշխատավարձը, շենքերի պահպանման, մասնագիտական և SS հմտությունների զարգացման համար պահանջվող ծախսերը: Գնահատման արդյունքները ցույց են տվել, որ վարչական ծախսերի մակարդակը շատ ցածր է և, հետևաբար, բավարար չէ որակյալ/հմուտ անձնակազմ ունենալու և/կամ անձնակազմի կարողությունների շարունակական զարգացումն ապահովելու համար: Գնահատումը նաև ցույց տվեց, որ թեև աշխատանքային պայմանների բարելավմանն ուղղված ծախսերի մակարդակը ցածր է, դա փոխհատուցվում է սոցիալական ծառայությունների վարչարարության բարելավման վարկային ծրագրի միջոցներով:

Ֆինանսական ռեսուրսների մակարդակը նույնպես բավարար չէ սոցիալական պաշտպանության ոլորտի քաղաքականությունների և ծրագրերի իրականացման համար, հատկապես, եթե հաշվի ենք առնում բազմաչափ աղքատությունը և դրա հետևանքների մեղմման համար անհրաժեշտ ռեսուրսները: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ծախսերը, ներառյալ առողջապահության և կրթության ոլորտների ծախսերը, 2018 թվականին կազմել են ՀՀ-ի 10.3%-ը՝ 2017 թվականի 11.1% համեմատ (միայն սոցիալական

պաշտպանության ոլորտի հանրային ծախսերը կազմել են շուրջ 6.5%): Կենսաթոշակները և այլ սոցիալական տրանսֆերտները կլանում են ՍՊ ոլորտին հատկացվող բյուջեի գրեթե 85%-ը՝ թողնելով շատ սահմանափակ միջոցներ ոչ դրամական սոցիալական ծառայությունների համար: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի աշխատողների միջին աշխատավարձը սահմանված ազգային միջին աշխատավարձից ցածր է՝ 166,903 դրամ՝ 179,475 դրամի համեմատ:

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն պատասխանատու է սոցիալական քաղաքականության մշակման և իրականացման համար, ներառյալ ֆինանսական գնահատումները և կանխատեսումները, շահառուների նույնականացման, ընտրության չափորոշիչների սահմանման գործընթացների կանոնակարգումը, տարբեր մակարդակներում գործող շահեկիցների և ծառայություններ տրամադրող կազմակերպությունների գործառնությունների և պարտականությունների սահմանումը, ինչպես նաև ՀՀ ԱՍՀՆ-ի խողովակներով ֆինանսավորվող սոցիալական ծրագրերի վերահսկողությունը և մշտադիտարկումը և գնահատումը: ՀՀ ԱՍՀՆ-ն նաև սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող միջոցառումների/ծրագրերի/քաղաքականությունների համակարգող մարմին է: Գծապատկեր 6-ը ներկայացնում է ՀՀ ԱՍՀՆ կազմակերպական կառուցվածքը:⁸¹

⁸⁰Հարկ է նշել, որ 2019 թվականին ՀՀ ԱՍՀՆ-ում տեղի են ունեցել կառուցվածքային փոփոխություններ, և նոր կազմակերպական կառուցվածքը գործարկվել է 2020 թվականի ապրիլին:

Գծապատկեր 6. ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կազմակերպական կառուցվածքը

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող միջոցառումների/ծրագրերի համակարգման և սոցիալական քաղաքականության իրականացման նպատակով ՀՀ ԱՄՀՆ-ն համակարգում է տարբեր միջգերատեսչական հանձնաժողովներ և խորհուրդներ՝ Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային հանձնաժողովը, Հաշմանդամություն ունեցող անձանց հարցերով զբաղվող ազգային հանձնաժողովը,

ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարին կից հանրային խորհուրդը, Ընտանիքում բռնության կանխարգելման խորհուրդը, միջգերատեսչական հանձնաժողովը և Հանրապետական եռակողմ հանձնաժողովը՝ Հայաստանի արհմիությունների կոնֆեդերացիայի և Հայաստանի գործատուների հանրապետական միության հետ: Ներդիր 1-ը ներկայացնում է ՀՀ ԱՄՀՆ ներքի կարողությունները:

Ներդիր 1. ՀՀ ԱՄՀՆ-ի՝ որպես ՍԴ ոլորտի քաղաքականության իրականացման գործընթացի համակարգողի ներքին կարողությունները

ՀՀ ԱՄՀՆ-ն տեղակայված է Երևանի կենտրոնում, Կառավարության 3-րդ շենքում՝ ՀՀ ԱՆ, ՀՀ ՏԿԵՆ, Վիճակագրական կոմիտեի և մի շարք այլ պետական գերատեսչությունների հետ միասին: ՀՀ ԱՄՀՆ-ի կառուցվածքի մեջ մտնում են ոլորտային/մասնագիտացված վարչություններ և առանձնացված ստորաբաժանումներ: Յուրաքանչյուր ոլորտային վարչություն ունի երկու բաժին՝ մոտ 5-7 աշխատակցով:

ՀՀ ԱՄՀՆ-ի անձնակազմն աշխատում է գերբեռնված ռեժիմով. գնահատման արդյունքները ցույց են տվել, որ նման ռեժիմով են աշխատում շարքային աշխատողից մինչև ղեկավար անձնակազմ, արտաժամյա աշխատանքը և առանց հանգստյան օրերի աշխատելը գրեթե դարձել է սովորական աշխատանք: Աշխատողների ժամանակի մեծ մասը գնում է փաստաթղթերի էլեկտրոնային կառավարման Mulberry համակարգի միջոցով տարբեր առաջադրանքների կատարման վրա: Միևնույն ժամանակ, առանձին ֆինանսավորում նախատեսված չէ հոգալու աշխատողների տրանսպորտային և հաղորդակցության ծախսերը, ինչպես նաև մշտադիտարկում և գնահատում իրականացնելու համար:

Չնայած տարբեր խորհուրդների և հանձնաժողովների միջոցով նման տպավորիչ ներկայացվածությանը՝ սոցիալական, առողջապահության և կրթության ոլորտներում իրականացվող ծրագրերի և սխեմաների միջև փոխհամաձայնեցվածության մակարդակը ցածր է: Սոցիալական պաշտպանության միջոցառումները/ծրագրերը փոխլրացնող չեն՝ չհամակարգված կրկնողություններով, իսկ ծառայությունների ֆրագմենտալ բնույթի մասին են վկայում միևնույն կամ համանման նպատակներ հետապնդող մի քանի ծրագրերի առկայությունը, նույն շահառուների կարիքների մի քանի անգամ կարիքների գնահատումը, բնակչության նույն խմբերին թիրախավորելու դեպքերը՝ հաճախ միևնույն աշխարհագրական տարածքում, ինչը ավելացնում է ծրագրերի /ծառայությունների իրականացման վարչական և տրամադրման հետ կապված ծախսերը: Արդյունակ 14-ը ներկայացնում է ՄՊ ծրագրերի ու ծառայությունների համակարգվածության և ինտեգրվածության մակարդակի պատկերը:

Սոցիալական ծրագրերի իրականացման նորմատիվ իրավական կարգավորումները հաճախ չեն արտացոլվում ծրագրերի իրականացման իրահանգներում և ուսումնական/վերապատրաստման նյութերում: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող բոլոր ծրագրերի համար գործում է նորմատիվ իրավական կարգավորումների շրջանակ, որը հաստատվում է կառավարության կողմից կամ համապատասխան ոլորտային նախարարների հրամաններով: Հաստատվելուց հետո նորմատիվ իրավական փաստաթղթերը հրապարակվում են Հայաստանի [ARLIS](#) իրավական տեղեկատվության համակարգում: Այդուհանդերձ, միշտ չէ, որ այդ նորմատիվ իրավական կարգավորումները դառնում են մանրակրկիտ մշակված ուղեցույցեր, և միշտ չէ, որ վերապատրաստման դասընթացներ են անցկացվում՝ տարածքային աշխատակազմերին նորմատիվ իրավական ակտերում կատարված փոփոխությունների կամ նոր նորմատիվ իրավական կարգավորումների մասին իրազեկելու և դրանց ծանոթացնելու համար: 2018 թվականին ՅՈՒՆԻՍԵֆ-ի աջակցությամբ իրականացված ԻՍԾ համակարգի գնահատման արդյունքները ցույց են տվել, որ օրենսդրական փոփոխությունների մասին տարածքային ստորաբաժանումների անձնակազմը, հիմնականում իրազեկվում է շրջաբերականներով, սակայն, դրանց թյուրըմբռնումից և/կամ անարդյունավետ կիրարկումից խուսափելու

համար, անհրաժեշտ են ավելի համակարգված և պարբերական վերապատրաստումներ կազմակերպել:

2002 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունում ձևավորել է բնակչության պետական ռեգիստրը, որը պարունակում է տեղեկատվություն անձի անվան, սեռի, ծննդյան տարեթվի, հաշվառման վայրի և ազգության մասին: Ծնունդները և մահերը ևս գրանցվում են բնակչության ռեգիստրում: 2005 թվականին ԱՄՆ ՄԶԳ-ի աջակցությամբ ներդրվել է անհատական սոցիալական ապահովության համարանիշի համակարգը՝ նպատակ ունենալով այդ եզակի համարանիշով անձին նույնականացնելու միջոցով տրամադրել վերջինիս հասանելի բոլոր ծառայությունները: Ավելի ուշ՝ 2012 թվականին, քաղաքական շահարկումներով պայմանավորված՝ սոցիալական ապահովության համարանիշների համակարգը վերափոխվեց [հանրային ծառայությունների համարանիշի \(ՀԾՀ\)](#): Փոփոխության արդյունքում նույնականացման համարանիշը տրվում է ոչ թե ֆիզիկական անձին (անձը չի համարակալվում), այլ քարտին: Անձը կարող է որոշել, որ չի ցանկանում ունենալ ՀԾՀ, սակայն նա պետք է ունենա ՀԾՀ չունենալու մասին տեղեկանք, որն օգտագործվում է հանրային ծառայությունների համակարգում անձին նույնականացնելու համար: Բոլոր երեխաները ծնվելուն պես պետք է ստանան ՀԾՀ, որից հետո միայն հնարավոր կլինի ստանալ երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստը:⁸² Համարանիշը եզակի է և չի փոխվում, նույնիսկ քարտի կորստի դեպքում: Այս համարանիշն օգտագործվում է պետության կողմից տրամադրվող ծառայություններին հասանելիություն ունենալու համար. կենսաթոշակներ, նպաստներ ստանալիս, աշխատանքի տեղավորվելիս, կրթական, բանկային, առողջապահական ծառայություններից օգտվելիս, անշարժ գույքի հետ կապված գործարքներ կատարելիս և այլ դեպքերում: 2011 թվականին Հայաստանում ներդրվել է անհատական նույնականացման քարտերի համակարգը: Նույնականացման քարտն իրենից ներկայացնում է ՀՀ տարածքում օգտագործվող կենսաչափական անձնագիր, որը պարունակում է անձի էլեկտրոնային ստորագրությունը, լուսանկարը և ՀԾՀ-ն: Ներկայումս հանրային ծառայությունների ոլորտի գրեթե բոլոր տեղեկատվական համակարգերում անձի նույնականացումը կատարվում է ՀԾՀ-ի միջոցով՝ բնակչության ռեգիստրից ինքնաբերաբար ստանալով անձի անհատական տվյալները:

⁸²Թեև ՀԾՀ-ն ինքնաբերաբար տրվում է երեխայի ծնունդը գրանցելուն պես, երեխայի ծնողները պետք է ուստիկանությունից ստանան տեղեկանքը և ներկայացնեն Բնակչության քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման տարածքային բաժին՝ երեխայի ծննդյան վկայականը ստանալու համար: Վարչական քաղաքացիական խուսափելու նպատակով՝ ՀՀ կառավարությունը 2020 թվականի մարտին ընդունել է «Քաղաքացիական կացության ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին օրենքը, որի համաձայն երեխային տրվող պարտադիր ՀԾՀ-ն նշվում է անմիջապես երեխայի ծննդյան վկայականում:

Աղյուսակ 14. ՍԴ ծրագրերի/ծառայությունների ինտեգրման/համակարգման մակարդակը

Քաղաքականությունների մշակման գործընթաց	Պատասխան	Մեկնաբանություններ
* Տեղեկատվության տարածում և իրազեկվածության բարձրացում	Մասնակի	ՍԴ ոլորտում իրականացվող ծրագրերի մասին տեղեկատվության տարածման գործընթացն իրավական տեսանկյունից կանոնակարգված է, սակայն գործնականում բավարար չափով համակարգված չէ առանցքային շահեկիցների շրջանում, նույնիսկ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կառուցների միջև:
* Անդամության կառավարում. շահառուների հասցեավորում և հաշվառում	Մասնակի	Եզակի ՀԾՀ-ն օգնում է սոցիալական ծրագրերի շրջանակում նույնականացնել շահառուներին, սակայն, երբ սոցիալական ծառայությունները տրամադրվում են առանց ՀԾՀ-ի գրանցման, ապա ծառայությունների կրկնակի տրամադրման դեպքերը սովորական երեւույթ են դառնում: Դրանք հիմնականում համայնքապետարանի սոցիալական ծառայություններն են, որոնք մատուցվում են ՀՀ-ների կամ տարբեր ոլորտներ (սոցիալական և կրթության, կրթության, առողջապահության և այլ ոլորտներ) ներկայացնող ծառայություն մատուցողների կողմից, որոնք չունեն միացված ՏՀ-եր:
* Ֆինանսական կառավարում	Անարդյունավետ	Չկան սոցիալական ծրագրերի/ծառայությունների իրականացման/տրամադրման համար պահանջվող ծախսերի հաշվարկման պատշաճ մեխանիզմներ, սոցիալական նախաձեռնությունները հազվադեպ են հիմնված ֆինանսական վերլուծությունների վրա:
* Նպաստների տրամադրում	Այո	Դրամական աջակցության/նպաստների տրամադրումը համակարգված է և խաչաձև ստուգվում է եզակի ՀԾՀ-ի միջոցով:
* Մշտադիտարկում և գնահատում	Անարդյունավետ	Փորձ է արվել ներդնելու ՍԴ համակարգի մշտադիտարկման և գնահատման համակարգ, սակայն ՄԱԳ միջոցառումները պատշաճ կերպով կանոնակարգված և կառուցակարգված չեն և դրանց իրականացման համար բյուջետային միջոցներ չեն հատկացվում:
* Բողոքներ և գանգատներ	Մասնակի	Բոլոր նախարարություններում գործում են թեժ գծեր, որոնց միջոցով ներկայացվում են բողոքներն ու գանգատները, սակայն չկա համակարգ, որը թույլ կտա վերլուծել բողոքների պատասխանները և առանձնացնել դրանք ըստ մերժման պատճառների:

Աղբյուրը. Ախտորոշման գործիք և գնահատման թիվ

Կառավարության թիվ 1044-Ն որոշումը սահմանում է սոցիալական ծառայություններ տրամադրելու գործընթացում սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարբեր մարմինների և կազմակերպությունների միջև համագործակցության ուղիները: Յուրաքանչյուր համագործակցող կողմ խնդրահարույց դեպքերի հայտնաբերման դեպքում պարտավոր

է եռօրյա ժամկետում, իսկ արտակարգ իրավիճակներում, ինչպես նաև անհետաձգելի լուծում պահանջող՝ կյանքին և առողջությանը վտանգ սպառնացող դեպքերում, անհապաղ դրա մասին տեղեկացնել (ծանուցել) խնդրահարույց դեպքի հայտնաբերման տարածքն սպասարկող սոցիալական աջակցության տարածքային գրասենյակ (բաժին):

Կառավարության թիվ 1044-Ն որոշմամբ սահմանվում են համագործակցության հիմնական ձևերը, որոնք հետևյալն են.

Տեղեկատվական համագործակցություն

Վարչական-կազմակերպչական համագործակցություն

Համակարգող և խորհրդատվական մարմինների ստեղծում

Սոցիալական դեպքերի վարման շրջանակում միջոլորտային խմբի գործունեությունը

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 5. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱԽՍԵՐ ԵՎ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

Քաղաքականությունների իրականացման գործընթացները պետք է բավարար չափով ֆինանսավորվեն՝ սահմանած նպատակներին հասնելու համար: Պատշաճ ֆինանսավորումն առանցքային նշանակություն ունի կարճաժամկետ և երկարաժամկետ հեռանկարում համակարգի կայունության ապահովման համար: Ավելին, սոցիալական պաշտպանության համակարգերի կառավարումը պետք է լինի թափանցիկ և հաշվետվողական՝ ապահովելով համակարգի ֆինանսական, ֆիսկալ և տնտեսական կայունությունը: Դա կախված է, ի թիվս այլնի, նրանից, թե որքան լավ են սահմանված, կառուցակարգված և կանխատեսելի բյուջետային ծախսումների և բյուջետային միջոցների հատկացման գործընթացները:⁸³

Առանցքային ուղղություն 5.1. Եկամուտների և ֆինանսավորման աղբյուրներ

Իր Սահմանադրության համաձայն լինելով սոցիալական պետություն, Հայաստանի Հանրապետությունը պարտավոր է պետական բյուջեից միջոցներ հատկացնել բնակչության սոցիալական պաշտպանությունն ապահովելու համար: Հայաստանի Հանրապետության՝ միջազգային համաձայնագրերով ստանձնած, ՀՀ օրենսգրքերով և օրենքներով սահմանված պարտավորությունները պարտադիր հիմք են հանդիսանում սոցիալական պաշտպանության ոլորտի քաղաքականության իրականացումն ապահովելու նպատակով բյուջետային հատկացումների պարտադիր կատարման համար: 2018 թվականին բյուջետային հատկացումների ընդհանուր ծավալը կազմել է ՀՆԱ-ի շուրջ մեկ քառորդը՝ 24.1%⁸⁴, իսկ ՍԴ ոլորտին ուղղված միջոցների ընդհանուր ծավալը կազմել է ՀՆԱ-ի 6.9%-ը կամ պետական բյուջեի ծախսերի 28.8%-ը: Առողջապահության ոլորտին ուղղված հանրային ծախսերը կազմել են ՀՆԱ-ի 1.3%-ը կամ պետական բյուջեի ծախսերի 5.5%-ը, իսկ կրթության ոլորտին ուղղված միջոցները՝ ՀՆԱ-ի 2.0%-ը կամ պետական բյուջեի ծախսերի 8.4%-ը: Արտաքին աղբյուրներից սոցիալական ոլորտի ֆինանսավորման ծավալը 2018 թվականին կազմել է 13.9 մլրդ դրամ, ինչը կազմում է ընդհանուր ծախսերի շուրջ 0.9%-ը:

Կառավարությունն ապահովում է պետության կողմից երաշխավորված նվազագույն կենսաթոշակի և այլ իրավունքների վրա հիմնված համընդհանուր նպաստների գծով հաստատագրված վճարների կատարումը և ծածկում է պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային համակարգի մասնակիցների

սոցիալական վճարների 7.5%-ը⁸⁵: Սակայն բացակայում են օրենքով նախատեսված վճարումներով ծրագրերի համար ֆինանսական միջոցների հասանելիությունն ապահովող իրավական դրույթները:

Համաձայն առողջապահության ազգային հաշիվների տվյալների, 2018 թվականին առողջապահության ոլորտի տարեկան փաստացի հանրային ծախսերը մեկ շնչի հաշվով կազմել են 55.49 ԱՄՆ դոլար կամ 136.02 ԱՄՆ դոլար գնողականությանը համարժեք, իսկ առողջապահության ընդհանուր տարեկան ծախսերը բնակչության մեկ շնչի հաշվով, ներառյալ ոչ ֆորմալ առողջապահական ծախսերը՝ 353.8 ԱՄՆ դոլար կամ 866.88 ԱՄՆ դոլար գնողականությանը համարժեք: Տվյալներից երևում է, որ 2018 թվականին բնակչության ոչ ֆորմալ առողջապահական ծախսերը կազմել են ընդհանուր առողջապահական ծախսերի 83.4%-ը, ինչը 80.6%-ով ավելին է քան 2016 թվականի ցուցանիշը:

Բյուջետային համակարգը և բյուջետային միջոցների վերաբաշխման գործընթացները կարգավորվում են 1997 թվականի հուլիսի 24-ի «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով, որի համաձայն՝ միայն Ազգային ժողովն ունի կառավարության առաջարկի հիման վրա բյուջետային միջոցները գործառնությունների/նախարարությունների/ծրագրերի միջև վերաբաշխելու իրավասություն: Կառավարությունը պարբերաբար իրապարակում է սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ծախսերի և ֆինանսավորման, այդ թվում՝ եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված և եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված սխեմաների ու ծրագրերի վերաբերյալ հաշվետվություններ: Սոցիալական

⁸³ՍԴՀԱԳ ԽԱԳ «Կարևորի մասին» ուղեցույց <https://ispatools.org/tools/CODI-Implementation-Guidelines.pdf>.

⁸⁴ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը, 2019 թվականի հունվար-մայիս, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե:

⁸⁵2018 թվականի հունիսի 21-ին Ազգային ժողովն ընդունել է «Կուտակային կենսաթոշակների մասին» օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին օրենքի նախագիծը, որի համաձայն Կուտակային կենսաթոշակային համակարգի մասնակից քաղաքացիները հուլիսի 1-ից համակարգին փոխանցում են իրենց ամսական եկամտի 2.5%-ը, իսկ պետությունը՝ 7.5%-ը տոկոսը: Նախկին կառավարության օրոք 5%-ը վճարում էին համակարգի մասնակից քաղաքացիները, իսկ 5%-ը՝ պետությունը:

պաշտպանության ոլորտում իրականացվող տարբեր ծրագրերի մասին տեղեկատվությունն ամեն տարի հրապարակվում է պետական բյուջեի մասին օրենքում և ՄԺԾԾ-երում, ինչպես նաև բյուջեի կատարման մասին համապատասխան հաշվետվություններում: ՀՀ ՖՆ բյուջեների կատարման հաշվետվությունների վարչությունը պատասխանատու է հաշվետվությունների պատրաստման գործընթացների ուղղորդման և համակարգման, ինչպես նաև պետական բյուջեի կատարողականի շեղումների վերահսկողության համար: Այդուհանդերձ, առաջին աստիճանի բյուջետային հիմնարկների (կազմակերպությունների) համար մշակված չեն խախտումների և կասկածվող կեղծիքների մասին զեկուցման ընթացակարգեր, և, հետևաբար, զեկուցվող խախտումների թվի մասին տվյալները բացակայում են:

Երկարաժամկետ ակտուարական կանխատեսումներ դեռևս չեն իրականացվում: Ակտուարական կանխատեսումները լայնորեն կիրառվում էին կենսաթոշակային համակարգի բարեփոխումների շրջանակում 2005-2014 թվականներին և իրականացվում էին Համաշխարհային բանկի և ԱՄՆ ՄԶԳ-ի աջակցությամբ: Ավելի ուշ ՀՀ կենտրոնական բանկն իր վրա վերցրեց կենսաթոշակային համակարգի պարտադիր կուտակային բաղադրիչի մասով այդ վերլուծական գործառնությունը: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի շրջանակում ընդհանուր ծախսերն ակտուարական խորը վերլուծության չեն ենթարկվել, թեև ՀՀ ԱՍՀՆ-ն փորձել է համակարգի շրջանակում ստեղծել ակտուարական վերլուծությունների ստորաբաժանում:⁸⁶

«Պետական գնումների մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՀ հարկային օրենսգիրքը, «Գանձապետական համակարգի մասին» ՀՀ օրենքը, «Եկամտային հարկի և սոցիալական վճարի անձնավորված հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքը և «Բյուջետային

համակարգի մասին» ՀՀ օրենքը հանդիսանում են հարկային պարտավորությունների կատարումն ապահովող, կեղծիքների, հարկերից խուսափման կամ եկամտահարկի չվճարման ռիսկերի կանխարգելման մեխանիզմներ:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերը հիմնականում ֆինանսավորվում են պետական բյուջեի միջոցների հաշվին, և միայն կուտակային կենսաթոշակներն են, որ ֆինանսավորվում են նաև աշխատողների կողմից կատարվող սոցիալական վճարների հաշվին (պարտադիր և կամավոր կուտակային բաղադրիչներ)⁸⁷: Այդուհանդերձ, կան նաև սոցիալական ծրագրերին աջակցող այլ բարեգործական աղբյուրներ⁸⁸: Ավելին, պետությունն աստիճանաբար անցում է կատարում սոցիալական ծառայությունների պատվիրակման (համաֆինանսավորման) մեխանիզմներին՝ ՍՊ համակարգում ներգրավելով ավելի շատ մասնավոր և հասարակական կազմակերպությունների ռեսուրսներ:

Ֆինանսավորման մեխանիզմների մշակման ժամանակ հաշվի չի առնվում ցածր վարձատրվող կամ աղքատ բնակչության կամ կանանց սոցիալական վճարներ կատարելու կարողությունը, սոցիալական ծրագրերի մեծ մասի դեպքում շահառուներին ընդգրկելիս հաշվի չի առնվում վճարված հարկերի գումարը, կամ աշխատանքային (ապահովագրական) ստաժի տևողությունը: Այս մասով կոնկրետ նորմատիվ իրավական կարգավորումներ չկան: 2016 թվականից ՀՀ կառավարությունը հանդես է եկել զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական պաշտպանության նոր նախաձեռնությամբ, որի շրջանակում յուրաքանչյուր ֆորմալ զբաղված և ինքնազբաղված անձից կատարվում է ամսական 1000 դրամի չափով հաստատագրված գումարի գանձում: Գումարը հաստատագրված է՝ անկախ աշխատավարձի կամ եկամտի չափից:⁸⁹

⁸⁶2008 թվականին ՀՀ ԱՍՀՆ «Նորք» սոցիալական ծառայությունների տեղեկատվական և իրազեկման կենտրոն» հիմնադրամի և Երևանի պետական համալսարանի ակտուարական ֆակուլտետի միջև կնքվել է գործընկերային համաձայնագիր՝ «Նորք» կենտրոնում երիտասարդ շրջանավարտների փորձնակությունը կազմակերպելու և սոցիալական տարբեր բարեփոխումների ու նախաձեռնությունների ակտուարական կանխատեսումներ իրականացնելու համար նրանց հմտություններն օգտագործելու նպատակով: «Նորք» կենտրոնում ստեղծվել է առանձին բաժին, որը, սակայն, 2017 թվականին փակվել է:

⁸⁷Պարտադիր բաղադրիչը ենթադրում է աշխատողի աշխատավարձի 10%-ի փոխանցում անհատական կենսաթոշակային հաշվին, որից 2.5%-ը վճարում է անմիջապես աշխատողը, իսկ 7.5%-ը նվազեցվում է աշխատողի կողմից պետական բյուջե վճարվող եկամտահարկից:

⁸⁸Ֆինանսավորման բարեգործական աղբյուրներ են հանդիսանում, օրինակ, մասնավոր հիմնադրամները, ՀԿ-ների միջոցները, միջազգային ՀԿ-ները, եկեղեցիները և այլն: Այդ կազմակերպությունները ֆինանսավորում կամ ղեկավարում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց կամ տարեցների համար նախատեսված շուրջօրյա խնամքի հաստատությունները կամ տրամադրում են ժամանակավոր կացարաններ (օրինակ՝ «Հայ որբերի օգնության միություն» ՀԿ, «Հայաստանի մանուկներ» հիմնադրամ, «Օրրան» ՀԿ և այլն):

⁸⁹Զինծառայողների ապահովագրության հիմնադրամի գործունեության նպատակն է աջակցել զոհված զինծառայողների ընտանիքներին կամ զինվորական ծառայության ընթացքում վիրավորում ստացած զինծառայողներին՝ հոգալով նրանց բուժման և առողջության վերականգնման հետ կապված ծախսերը:

Պահուստային ֆոնդի օգտագործման ծավալը և կարգը սահմանվում են օրենքով՝ պայմանով, որ օգտագործման ծավալը չպետք է գերազանցի բյուջետային ծախսերի ընդհանուր ծավալի 5%-ը: Պահուստային ֆոնդի միջոցների ծախսման մասին որոշումները կայացվում են կառավարության որոշումների հիման վրա («Բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենք):

Մինչև 2020 թվականի հունվար ամիսը գործում էր եկամտային հարկի գանձման պրոգնոստիկ դրույքաչափը, սակայն կառավարության առաջարկած և Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրինագծով 2020 թվականի հունվարի 1-ից սահմանվել է եկամտային հարկի մեկ միասնական (համահարթ) դրույքաչափ: Մինչև բարեփոխումը ամսական մինչև 150,000 դրամ աշխատավարձ ստացողները, որոնք, ըստ հարկային մարմինների տվյալների, կազմում էին երկրի աշխատուժի շուրջ երկու երրորդը, պետությանը վճարում էին իրենց եկամուտների 23%-ը, իսկ ավելի բարձր եկամուտ ստացողների նկատմամբ կիրառվում էին եկամտային հարկի ավելի բարձր դրույքաչափեր (տե՛ս Աղյուսակ 15): Կառավարության առաջարկած նոր օրինագծով սահմանվում է եկամտային հարկի 23% դրույքաչափ՝ անկախ ստացվող եկամուտների չափից: Ավելին, առաջիկա երեք տարիների ընթացքում այդ դրույքաչափն աստիճանաբար կնվազի մինչև 20%: Բարեփոխման շրջանակում նաև նախատեսվում է կազմակերպությունների շահութահարկի դրույքաչափը կրճատել 20%-ից մինչև 18%-ի և ավելի մեծ թվով փոքր ձեռնարկությունների տալ հարկման արտոնություններից օգտվելու հնարավորություն: Եկամտային հարկի դրույքաչափերի բարեփոխումից, որոնք ՀՀ նախկին կառավարության օրոք ավելի պրոգնոստիկ էին, այժմ առաջին հերթին շահում են համեմատաբար բարձր եկամուտ ունեցողները:

Աղյուսակ 15. Հայաստանում 2018 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2020 թվականի հունվարի 1-ը գործող եկամտային հարկի դրույքաչափերը

Ամսական հարկվող եկամուտ	Հարկային դրույքաչափ
Մինչև 150,000 դրամ	Հարկվող եկամտի 23%-ը
150,000-ից մինչև 2,000,000 դրամ	34,500 դրամ՝ գումարած 150,000 դրամը գերազանցող հարկվող եկամտի 28%-ը
Ավելի քան 2,000,000 դրամ	552,500 դրամ՝ գումարած 2,000,000 դրամը գերազանցող հարկվող եկամտի 36%-ը

Աղբյուրը. KPMG:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում **օտարերկրյա ներդրումների իրականացման կարգը** սահմանվում է «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենքով, որում ասվում է, որ օտարերկրյա ներդրումներն ուղղված են օտարերկրյա ներդրողների իրավունքների, օրինական շահերի, գույքի պաշտպանության ապահովմանը, օտարերկրյա նյութական և ֆինանսական միջոցների ներգրավման, առաջատար տեխնոլոգիաների, կառավարման և կազմակերպման փորձի ներդրման ու արդյունավետ օգտագործման նախադրյալների ստեղծմանը: Օրենքում չկա ոչ մի հիշատակում այն մասին, որ ներդրումները պետք է իրականացվեն երկրում կյանքի ընդհանուր որակի բարելավման նպատակով:

Առանցքային ուղղություն 5.2. Բյուջեի պլանավորում, հաստատում և կատարում

Հայաստանում Պետական բյուջեի մշակման գործընթացը բաղկացած է երկու փուլից

- (1) Մինչև ընթացիկ տարվա հուլիսի 10-ը ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը մշակում է առաջիկա երեք տարվա ՄԺԾԾ-ն՝ ոլորտային նախարարությունների կողմից ներկայացված տվյալների հիման վրա: Կառավարության կողմից հաստատվելուց հետո մինչև հուլիսի 20-ը ՄԺԾԾ-ն ներկայացվում է Ազգային ժողով՝ ի գիտություն:
- (2) ՄԺԾԾ-ի հիման վրա կառավարությունը Ազգային ժողովի քննարկմանն է ներկայացնում տարեկան բյուջեի նախագիծը՝ ֆինանսական տարվա սկզբից 90 օր առաջ (որը համընկնում է օրացուցային տարվա հետ): Ազգային ժողովի կողմից հաստատվելուց հետո կառավարությունը ձեռնամուխ է լինում բյուջեի կատարմանը և պատասխանատու է տարեկան և եռամսյակային հաշվետվությունների պատրաստման համար:

Կառավարության կողմից ծրագրերի ֆինանսավորման, իրականացման և այլ հարցերի հետ կապված ցանկացած փոփոխություն կատարվում է միայն Ազգային ժողովի տված հավանությանը, համաձայն «Տարեկան բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի:

«Բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է ՄԺԾԾ-ի մշակմանը

Ներկայացվող պահանջները, ներառյալ ՄԺԾԾ-ի բովանդակությանն ու կառուցվածքին ներկայացվող պահանջները և դրա տեղը տարեկան բյուջետային գործընթացում: Սակայն Ազգային ժողով դրա ներկայացումը զուտ ձևական բնույթ է կրում և խորհրդարանական մակարդակով չի քննարկվում, այդ թվում՝ ֆինանսաբյուջետային հանձնաժողովում: Այս հանգամանքը թույլ չի տալիս Ազգային ժողովին հասկանալ, թե ինչ մտադրություններ ունի կառավարությունը առաջիկա բյուջետային տարվա համար և միջնաժամկետ հեռանկարում:

ՄԺԾԾ փաստաթուղթը բավարար չափով մշակված է ինչպես մակրո, այնպես էլ բյուջետային քաղաքականության մակարդակում և համապատասխանում է «Բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված պահանջներին: Սակայն օրենքով չի պահանջվում, որ ՄԺԾԾ-ն հիմնված լինի պետական ընդհանուր ֆիսկալ ագրեգատների վրա: Այսպիսով, ՄԺԾԾ-ն ապահովում է միայն միջնաժամկետ հեռանկար կենտրոնական կառավարության բյուջետային քաղաքականության համար: Ավելին, բյուջետային հիմնարկների որոշ հատուկ միջոցներ (վճարներ և գանձումներ) դեռևս ներառված չեն ՄԺԾԾ-ում, թեև 2019 թվականին դրանք առաջին անգամ ներառվել են տարեկան բյուջեում: Ֆինանսների նախարարության տրամադրած տվյալների համաձայն՝ արտաբյուջետային միջոցների ծավալը կազմում է շուրջ 28 մլրդ դրամ, որը կազմում է ծախսերի ընդհանուր ծավալի մոտ 2%-ը: Ավելին, զարգացման գործընկերների կողմից իրականացվող արտաբյուջետային ծրագրերը ներառված չեն ընդհանուր բյուջեի մեջ և ՄԺԾԾ-ում, ինչը սահմանափակում է այս կամ այն ոլորտի ընդհանուր ծախսերի ամբողջական պատկերը ստանալու հնարավորությունը:

ՄԺԾԾ-ում ներկայացված ծրագրային ուղղությունների վերաբերյալ տեղեկատվությունը ներառում է շատ մանրամասն և տեխնիկական տվյալներ: Այդուհանդերձ, ՄԺԾԾ-ում ներկայացվում է ընդհանուր պետական բյուջեի եկամուտների և ծախսերի վերաբերյալ միայն ագրեգացված տվյալներ (ամփոփ տվյալներ, աղյուսակներ և գծապատկերներ) և հստակ կապ չի տրված ոլորտային ռազմավարությունների հետ: Բյուջետավորումը, սովորաբար, իրականացվում է ՀՆԱ-ի աճի, պետական եկամուտների, պարտքի, գնաճի և այլ գործոնների կանխատեսումների հիման վրա: Սակայն ոլորտային բյուջեները բավականին իներտ են, հաճախ կրկնվում են տարեց տարի, և այնքան էլ հիմնված չեն ծախսերի հաշվարկների և իրականացված միջոցառումների արդյունքների վրա: Միևնույն ժամանակ, կատարվող տարբեր ծախսերը միշտ հիմնավորված են: 2019 թվականից ՄԺԾԾ-ն ևս պատրաստվում է ծրագրային բյուջետավորման ձևաչափով:

Ծախսերի առաջնահերթությունները որոշվում են կառավարության գործունեության միջոցառումների ծրագրի, ՄԺԾԾ-ի և տարեկան բյուջեի հիման վրա՝ հաշվի առնելով պատմական միտումները, ծրագրերի ծածկույթը և բյուջետային միջոցների առկայությունը:

Կառավարությունը ջանքեր է գործադրում ֆինանսական կայունության ամրապնդման ուղղությամբ: 2017 թվականի վերջին «Բյուջետային համակարգի մասին» և «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքներում կատարված փոփոխություններով նոր հարկաբյուջետային սկզբունքներ և կանոններ են սահմանվել, ինչպես նաև ներդրվել են մշտադիտարկման և կիրարկման մեխանիզմներ, որոնք մանրակրկիտ նկարագրված են [ՀՀ կառավարության թիվ 42 արձանագրային որոշման](#) մեջ:

Աղյուսակ 16. ՄՊ ոլորտի ֆինանսավորման մակարդակները՝ ըստ գործառույթների 2016-18թթ.

	2016	2017	2018
	Փաստացի	Փաստացի	Հաստատված
1) Առողջապահություն. ընդամենը հազ. դրամ	88,117,990	72,918,262	80,451,804
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	1.7	1.3	1.3
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	6.1	4.8	5.3
2) Ծերություն. ընդամենը հազ. դրամ	291,174,907	296,291,505	297,039,470
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	5.7	5.3	4.9
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	20.1	19.7	19.6
3) Հաշմանդամություն. ընդամենը գումար, հազ. դրամ	1,044,238	1,122,797	1,080,386
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	0.02	0.02	0.02
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	0.1	0.1	0.1
4) Կերակրող(ներ)ի կորուստ. ընդամենը հազ. դրամ	17,107,354	17,580,025	17,072,792
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	0.3	0.3	0.3

	2016	2017	2018
	Փաստացի	Փաստացի	Հաստատված
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	1.2	1.2	1.1
5) Մայրություն. ընդամենը հազ. դրամ	9,380,125	10,432,642	10,253,736
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	0.2	0.2	0.2
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	0.6	0.7	0.7
6) Հիվանդություն. ընդամենը հազ. դրամ	203,518	201,768	193,342
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	0.004	0.004	0.003
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	0.01	0.01	0.01
7) Երեխայի ծննդյան, խնամքի նպաստ. ընդամենը հազ. դրամ *	63,310,057	66,819,162	67,023,726
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	1.2	1.2	1.1
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	4.4	4.4	4.4
8) Աշխատանքային մնասվածք. ընդամենը հազ. դրամ	92,133	90,231	81,880
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	0.002	0.002	0.001
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	0.01	0.01	0.01
9) Գործազրկություն	Terminated since 2013		
10) Բնակարանային պայմաններ. ընդամենը հազ. դրամ	567,765	591,875	544,311
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	0.01	0.01	0.01
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	0.04	0.04	0.04
11) ՉԱԾ-եր. ընդամենը հազ. դրամ	1,990,061	2,015,553	1,627,450
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	0.04	0.04	0.03
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	0.1	0.1	0.1
12) Աղքատություն և սոցիալական մեկուսացվածություն (ընդհանուր սոցիալական աջակցություն). ընդամենը հազ. դրամ**	36,742,069	39,498,347	39,498,347
%-ը ՀՆԱ-ի նկատմամբ	0.7	0.7	0.7
% -ը պետական բյուջեի ընդհանուր միջոցների նկատմամբ	2.5	2.6	2.6

Աղբյուրը. 2016-2017 թվականների բյուջեի կատարման հաշվետվություններ, 2018 թվականի ընթացիկ (ալանային) բյուջե:

*Զի ներառում է ԸԿԲՆ ծրագիրը:

**Ներառում է ԸԿԲՆ ծրագիրը:

Ռազմավարական համալիր ծրագրերում ձևակերպված առաջնահերթությունները կյանքի կոչելու համար միշտ չէ, որ տրամադրվում են համապատասխան ֆինանսական միջոցներ: Ծրագրային բյուջետավորման (ԾԲ) համակարգի բարեփոխումը նպատակ ունի կանոնակարգելու ազգային զարգացման ռազմավարական պլանավորման և բյուջետային պլանավորման գործընթացները, սակայն, հաշվի առնելով, որ ԾԲ համակարգի բարեփոխումն առաջին անգամ ամբողջությամբ իրականացվել է 2019 թվականին, նշված պլանավորման գործընթացների միջև կապերը դեռ թույլ են և մշտական բնույթ չունեն, հատկապես ոչ ֆինանսական ցուցանիշների և նպատակների/վերջնարդյունքների տեսանկյունից:

ՍԴ ոլորտի ֆինանսավորման բացը ծածկելու համար կառավարությունը հենվում է զարգացման գործընկերների ֆինանսական աջակցության, ինչպես նաև միջազգային վարկավորման (օրինակ՝ Համաշխարհային բանկից, Ասիական զարգացման բանկից ստացած վարկերը) վրա: ԵՄ բյուջետային աջակցության ծրագրերի

շրջանակում աջակցություն է ցուցաբերվում կառավարության կողմից իրականացվող հիմնական բարեփոխումներին՝ ԻՍԾ համակարգի ներդրման, հաշմանդամության գնահատման իրականացման, երեխաների այլընտրանքային խնամքի և պաշտպանության համակարգի ներդրման և ներառական կրթության համակարգի բարեփոխումները:

Տնտեսական տատանումների կամ անսպասելի ցնցումների ժամանակ նպաստների տրամադրման հուսալիությունն ապահովելու համար, կառավարությունը որոշակի դրույթներ է սահմանել առ այն, որ արտակարգ իրավիճակների ժամանակ ընտանեկան նպաստների չափը կարող է նվազեցվել միայն ծայրահեղ դեպքերում: Այդուհանդերձ, դա խնդրի լիարժեք լուծում չէ: ՍԴ համակարգը ցնցումներին հակազդող և դիմակայուն չէ, արտակարգ իրավիճակների և ցնցումների գործոնները պատշաճ կերպով հաշվի չեն առնվում ՍԴ ոլորտի քաղաքականությունների, ծրագրերի և բյուջեների մշակման ժամանակ:

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 6: ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՈՒՄ ԵՎ ԻՐԱԶԵԿԱԾՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՄ

Որպեսզի սոցիալական պաշտպանության համակարգերի գործունեությունը լինի արդյունավետ, հանրությունը պետք է քաջաճանոթ լինի սոցիալական պաշտպանության համակարգին և գործող սոցիալական սխեմաներին ու ծրագրերին: ՄԴ համակարգերի գործունեության վերաբերյալ տեղեկատվությունը պետք է հասանելի լինի ամբողջ ծավալով, ժամանակին և լինի արդիական՝ նպաստելով ՄԴ համակարգերի գործունեության թափանցիկությանը և հաշվետվողականությանը: Տեղեկատվության տրամադրումն ու իրազեկվածության բարձրացումը ևս կարևոր են համակարգային մակարդակում՝ ապահովելու սոցիալական պաշտպանության ոլորտում կիրառվող մեխանիզմների ավելի լավ ընկալումն ու ընդունումը, ՄԴ ոլորտում իրականացվող տարբեր սխեմաների և ծրագրերի փոխլրացնելիությունը, մշտադիտարկման և հանրությանը հասանելի հաշվետվական մեխանիզմները, ինչպես նաև սոցիալական պաշտպանության համակարգի ընդհանուր ճարտարապետության արդյունավետությունը:

Սոցիալական ծրագրերի և ծառայությունների, դրանց ծածկույթի և շահառուների ընտրության կանոնների, ծառայությունների տրամադրման չափորոշիչների և բողոքարկման մեխանիզմների մասին հանրային իրազեկումն ապահովում է ՀՀ ԱՍՀՆ-ն՝ իր պաշտոնական կայքէջի միջոցով, ինչպես նաև վերջինիս առանձնացված ստորաբաժանումները՝ [ՍԱԾ-ը](#), [ՉԴԳ-ն](#) և [ԲՍՓԳ-ն](#): 2015 թվականին ՀՀ ԱՍՀՆ-ն՝ Համաշխարհային բանկի և ԱՄՆ ՄԶԳ Կենսաթոշակային բարեփոխումների իրականացման ծրագրի (ԿԲԻԾ) աջակցությամբ, գործարկել է անվճար թեժ գիծ (114), որը լայնորեն կիրառվում է տեղեկատվություն ստանալու և/կամ սոցիալական ծառայությունների վերաբերյալ բողոքներ ներկայացնելու համար:⁹⁰ Թեժ գծի համարով պաստառները հասանելի են սոցիալական աջակցության բոլոր մարզային բաժիններում/գրասենյակներում, ներառյալ ՀՍԾՏԿ-ներում: Տեղեկատվական գրքույկները և բուկլետները, դիմումների ձևաթղթերը և սոցիալական ծրագրերին դիմելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի ցանկերը հասանելի և փակցված են սոցիալական աջակցության մարզային բաժիններում/գրասենյակներում և ՀՍԾՏԿ-ներում:

ՀՍԾՏԿ-ներում պատին ամրացված հեռուստացույցները օգտագործվում էին ցուցադրելու սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող նոր ծրագրերը կամ սոցիալական ծառայությունների մատուցման մասին իրազեկող կարճ գովազդային հոլովակներ: Սակայն, կենտրոնների մեծ մասում այդ գործիքը չի օգտագործվում հանրային իրազեկման

համար: 2018 թվականին ՅՈՒՆԻՍԵՖԻ կողմից ՀՍԾՏԿ-ների գնահատման արդյունքները ցույց են տվել, որ սոցիալական ծառայությունների և շահառուների ընտրության ընթացակարգերի մասին իրազեկվածության աստիճանն ավելի բարձր է համալիր կենտրոնների շահառուների շրջանում, քան ոչ համալիր կենտրոնների շահառուների մոտ: Սոցիալական դեպքի վարման մասին իրազեկվածության մակարդակն ավելի բարձր է եղել միջինը 6 տոկոսային կետով, իսկ «մեկ պատուհան» սկզբունքով ծառայությունների տրամադրման մասին իրազեկվածության մակարդակը՝ միջինը 16.4 տոկոսային կետով: Սոցիալական դեպքի վարման կարևորության ընկալումը միջինը 9 տոկոսային կետով ավելի բարձր է եղել ՀՍԾՏԿ-ների աշխատողների շրջանում:

2013 թվականին ստեղծվել էր [«Կենսաթոշակային համակարգի իրազեկման կենտրոն»](#)՝ հիմնադրամը՝ կենսաթոշակային բարեփոխումների մասին հանրային իրազեկվածության բարձրացման նպատակով, իսկ ավելի ուշ՝ 2015 թվականին, այն դարձել էր բոլոր սոցիալական ծառայությունների մասին իրազեկվածության բարձրացման բացառիկ հարթակ և վերանվանվել էր Սոցիալական ծառայությունների իրազեկման հիմնադրամ: Հիմնադրամը պատասխանատու էր առանցքային բարեփոխումների և իրավական փոփոխությունների, շահառուների ընտրության գործընթացին ներկայացվող պահանջների և ծառայությունների տրամադրման ընթացակարգերի վերաբերյալ տեղեկատվական պաստառների և տարատեսակ սոցիալական գովազդների

⁹⁰2020 թվականի մարտին ՀՀ ԱՍՀՆ-ն գործարկեց ևս մեկ թեժ գիծ և իր [կայքէջում](#) իրապարակեց ԶՈՎԻԴ-19 համավարակի սոցիալ-տնտեսական հետևանքներին հակազդման պետական ծրագրերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը՝ հաճախ տրվող հարցերով և պատասխաններով: ՀՀ ԱՆ-ն և ԿԳՄՆ-ն նույնպես թեժ գծեր են գործարկել և իրենց կայքէջերում իրապարակել ձեռնարկվող միջոցառումների վերաբերյալ մանրամասն տեղեկություններ: [Պարենտալությունը և պարենտալան կայքէջը](#) մշտապես բաց են եղել բնակչությանը տեղեկատվություն տրամադրելու համար:

պատրաստման և տարածման համար: Սակայն 2017 թվականին Հիմնադրամը միավորվել է ՀՀ ԱՍՀՆ «Նորք» տեղեկատվավերլուծական կենտրոնի հետ (ներկայումս այդ միավորված կառույցը կոչվում է Սոցիալական ծառայությունների տեղեկատվական և իրազեկման կենտրոն հիմնադրամ՝ կարճ Նորք կենտրոն), և ներկայումս ռեսուրսների պակասի պատճառով տեղեկատվության տարածման բաժինը չի գործում:

Նոր օրենքների կամ կառավարության որոշումների նախագծերը հրապարակվում են www.e-gov.am harpakn.am (e-draft.am)՝ հանրային բաց քննարկումների համար: Յուրաքանչյուր նոր նախաձեռնության համար նախարարությունը տրամադրում է խնդրո առարկա ոլորտի, նպատակների և ակնկալվող արդյունքների համառոտ նկարագիրը, ինչպես նաև շահագրգիռ կողմերի թողած մեկնաբանությունների պատասխանները: Այդուհանդերձ, ներկայումս սոցիալական ծառայությունների տրամադրման կարգի և դրույթների շատ հաճախ կատարվող փոփոխությունների մասին տեղեկությունների ստացման հիմնական աղբյուրը մնում են նախարարության համապատասխան ոլորտային վարչությունները և Կառավարության շենքի առաջին հարկում տեղակայված ՀՀ ԱՍՀՆ ընդունարանի հատուկ պատուհանը: Նշվածով պայմանավորված՝ մեծանում է նախարարության աշխատողների ծանրաբեռնվածությունը, և ավելանում են շահառուների բողոքները: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի, նպաստների, ինչպես նաև առաջիկա փոփոխությունների մասին տեղեկատվության տարածման հարցում ՀՀ ԱՍՀՆ-ն սկսել է մեծապես ապավինել նաև սոցիալական ցանցերին: Նախարարության ֆեյսբուքյան էջը շատ ակտիվ է և ունի 15,777 հետևորդ (2019 թվականի դեկտեմբերի դրությամբ):

ՀՀ առողջապահության նախարարությունը պատրաստում է [տարեկան հաշվետվություններ](#) նախարարության գործունեության արդյունքների և բնակչության հիվանդացության ու մահացության պատճառների, ինչպես նաև կառավարության կողմից իրականացվող հակազդման ծրագրերի վերաբերյալ: Օրենսդրական փոփոխությունների, առողջապահության ծրագրերի շրջանակի և ծածկույթի վերաբերյալ տեղեկատվությունը պարբերաբար թարմացվում է ՀՀ առողջապահության նախարարության [կայքէջում](#):

Հայաստանն ընդգրկվել է ողջ աշխարհում թվային, սոցիալական և բջջային ծառայությունների օգտագործման վերաբերյալ 2016 թվականի

«Թվային տարեգիրք» զեկույցում, որի շրջանակում We Are Social գործակալությունը տրամադրում է տեղեկատվություն 232 երկրների մասին: Չեկույցի համաձայն՝ Հայաստանի բնակչության 70%-ը (3.02 միլիոն բնակչից 2.13 միլիոնը) համացանցի ակտիվ օգտատերեր են: Բնակչության 29%-ը (890 հազար մարդ) սոցիալական ցանցերի ակտիվ օգտատերեր են: 2017 թվականին բջջային կապի ներթափանցումը կազմել է 119%: 3G բջջային ծառայությունը լայնորեն հասանելի է՝ ծածկելով ՀՀ տարածքի մոտ 90%-ը (բացառությամբ հիմնականում չբնակեցված լեռնային շրջանները): Մեծ քաղաքներից դուրս ծառայությունների որակը կարող է սահմանափակ լինել՝ պայմանավորված կապի օպերատորների միջև թույլ մրցակցության: Ի տարբերություն Երևանում հասանելի բազմազան հեռահաղորդակցության ծառայությունների շուկայի՝ շատ գյուղերում հասանելի է շարժական լայնաշերտ կապի միայն մեկ կամ երկու ծառայություն և, հետևաբար, ընտրության սահմանափակ հնարավորություն: Այսպիսով, սոցիալական ցանցերը և դրանց միջոցով տեղեկատվության տարածման հնարավորությունը հեռանկարային կարող է լինել: Այդուհանդերձ, հաշվի առնելով, որ սոցիալական ծրագրերը հաճախ ուղղված են բնակչության առավել խոցելի խմբերին, այդ աղբյուրներից օգտվելու խնդիրներ կարող են առաջանալ տարեցների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և այլոց համար, որոնց պարագայում պետք է կիրառվեն նրանց կարիքներին առավել հարմարեցված միջոցներով տեղեկատվության տարածման մոտեցումներ:

© UNICEF Armenia/2020/Grigoryan

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆ 7. ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐ. ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ԵՎ ՀԱՇՎԵՏՎԱԿԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Սոցիալական առանձին սխեմաների, արտոնությունների և ծրագրերի, ինչպես նաև սոցիալական պաշտպանության ամբողջ համակարգի գործունեության մշտադիտարկման և գնահատման գործընթացները պետք է լինեն թափանցիկ, լայն մասնակցային քննարկումների միջոցով, որոնք ընդգրկում են շահագրգիռ անձանց շահերը ներկայացնող համապատասխան կազմակերպություններին: Հիմնական արդյունքները պետք է հրապարակվեն և լայնորեն տարածվեն: Պետք է ներդրվեն կառուցակարգային այնպիսի մեխանիզմներ, որոնք կապահովեն մշտադիտարկման և գնահատման արդյունքում ստացված տվյալների վերլուծության արդյունքների կիրառումը ՄԴ ոլորտի միջոցառումների իրականացման և սոցիալական սխեմաների, ծրագրերի, արտոնությունների բարելավման շրջանակում: Նաև չափազանց կարևոր է, որ սոցիալական ծառայությունների/ծրագրերի տրամադրման/իրականացման նպատակով հավաքագրվող տվյալների համակարգերի գործունեությունը կանոնակարգվի անձնական տվյալների պաշտպանության և դրանց գաղտնիության ապահովման պատշաճ երաշխիքներ սահմանող ընթացակարգերով և դրույթներով:

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն պատասխանատու է սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի մշտադիտարկման և գնահատման համար: ՄԴ համակարգի գործունեության մշտադիտարկման և գնահատման մշակույթի և սովորույթի ձևավորմանն ուղղված հիմնարար քայլերին աջակցում է Համաշխարհային բանկի Սոցիալական պաշտպանության վարչարարության երկրորդ վարկային ծրագրով, որը ՄԱԳ գործընթացների դերը առանցքային է համարում ծառայությունների որակի և արդյունավետության բարելավման, ինչպես նաև սոցիալական ծրագրերի վարչարարություն իրականացնողների և ծառայություններ մատուցողների հաշվետվողականության մակարդակի բարձրացման համար: Ինչպես նշված է վերևում, ՀՀ ԱՍՀՆ-ն մշակել է իր պատասխանատվության ներքո իրականացվող բոլոր սոցիալական ծրագրերի և ծառայությունների մշտադիտարկման և գնահատման մեթոդական ուղեցույց, որը հաստատվել է ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի [2016 թվականի հունիսի 28-ի հրամանով](#): Մեթոդական ուղեցույցի համաձայն՝ ՀՀ ԱՍՀՆ-ն ձևավորել է սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող գրեթե բոլոր ծրագրերի ՄԱԳ շրջանակը և իրականացրել է այդ ծրագրերի արտաքին գնահատումներ: ՀՀ ԱՍՀՆ-ի միջոցով իրականացվող բոլոր ծրագրերն ունեն իրենց ՄԱԳ փաթեթները, որոնք ներառում են ծրագրերի համառոտ նկարագրությունը և նախապատմությունը, ՄԱԳ անձնագիրը և ցուցանիշների շրջանակը: Ամեն

տարի նախարարը հաստատում էր ծրագրերի ցանկը, որոնք պետք է անցնեին արտաքին գնահատում, որի արդյունքում ստացվում էին ծրագրերի իրականացման և արդյունավետության վերաբերյալ որակական և քանակական տվյալներ, ինչպես նաև տալիս էր ծրագրերի բարելավման վերաբերյալ հանձնարարականներ: Սակայն, ՀՀ ԱՍՀՆ-ի վերակազմավորումից հետո ՄԱԳ գործընթացներում ներգրավված կողմերի գործառնությունների և պատասխանատվության շրջանակը հստակեցնելու նպատակով 2018 թվականին այս անսխառն գործընթացը կասեցվել է:

Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի ՄԱԳ շրջանակում ներառված չեն այլ նախարարությունների կողմից իրականացվող ծրագրերը: ՄԴ համակարգի մշտադիտարկման և գնահատման մեկ ընդհանուր միասնական ՄԱԳ համակարգ գոյություն չունի: Մինևույն ժամանակ, բազմաօլորտային ՄԴ ռազմավարությունները, ինչպիսին է [Երեխայի իրավունքների պաշտպանության ռազմավարությունը](#), պարունակում են բոլոր գործընկեր կառույցների գործունեության մշտադիտարկման ցուցանիշների մանրամասն ցանկ: Ռազմավարությամբ պահանջվում է նաև իրականացնել միջնաժամկետ գնահատում՝ ռազմավարության իրականացումից երկուսուկես տարի անց: Այդուհանդերձ, մշտադիտարկման և գնահատման գործընթացները հետևողականորեն և համակարգված կերպով չեն իրականացվում:⁹¹

⁹⁰2020 թվականի մարտին ՀՀ ԱՍՀՆ-ն գործարկեց ևս մեկ թեժ գիծ և իր [կայքէջում](#) հրապարակեց ԶՈՎԻԴ-19 համավարակի սոցիալ-տնտեսական հետևանքներին հակազդման պետական ծրագրերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը՝ հաճախ տրվող հարցերով և պատասխաններով: ՀՀ ԱՆ-ն և ԿԳՄՄՆ-ն նույնպես թեժ գծեր են գործարկել և իրենց կայքէջերում հրապարակել ձեռնարկվող միջոցառումների վերաբերյալ մանրամասն տեղեկություններ: [Պարետատունը](#) և [պարետատան կայքէջը](#) մշտապես բաց են եղել բնակչությանը տեղեկատվություն տրամադրելու համար:

Այլ ոլորտային ռազմավարությունների մասով գոյություն չունեն հստակ սահմանված ցուցանիշներ, ելակետային տվյալներ ու թիրախային ցուցանիշներ, ինչը դժվարացնում է դրանց արդյունավետության և վերջնարդյունքների գնահատման գործընթացը:

ՀՀ ԱՄՅՆ-ի կայքէջում ՄԱԳ հաշվետվությունների համար առանձնացված է հատուկ բաժին, որտեղ գետեղվում են բոլոր ՄԱԳ հաշվետվությունները և [Նախարարության կայքէջի](#) միջոցով հասանելի դառնում հանրությանը: ՀՀ առողջապահության նախարարությունը պատրաստում է առողջապահության համակարգի (էլեկտրոնային առողջապահության համակարգի) գործունեության վերաբերյալ մանրամասն վիճակագրական հաշվետվություններ, սակայն չի ստեղծում կապ այդ տվյալների և կոնկրետ սոցիալական ծրագրերի միջև: Տարեկան հաշվետվությունները հասանելի են ՀՀ ԱՆ կայքէջում: Կրթության համակարգում գործում է դպրոցների կառավարման տեղեկատվական համակարգ (EMIS.am), որը տրամադրում է մանրամասն վիճակագրական տվյալներ բոլոր մակարդակներում տրամադրվող կրթական ծառայությունների վերաբերյալ:

Այդուհանդերձ, գոյություն չունի սոցիալական պաշտպանության ոլորտի մեկ միասնական տեղեկատվական համակարգ, որը թույլ կտա հետևել ներդրումների, ուղղակի արդյունքների մասին տվյալներին և իրականացնել վերջնարդյունքների պարբերական մշտադիտարկում: Բոլոր նախարարություններն ունեն իրենց վարչական տվյալների կառավարման գերատեսչական համակարգերը, որոնք փոխկապակցված չեն միմյանց: Գերատեսչությունների միջև տվյալների փոխանակման գործընթացը կանոնակարգվում է Կառավարության որոշումներով, եթե կա տվյալների փոխանակման անհրաժեշտություն: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող բոլոր ծրագրերի և ծառայությունների վերաբերյալ վարչական տվյալների հաշվառման մեկ միասնական ներդաշնակեցված ստանդարտ գոյություն չունի: ՍՊ համակարգի ՄԱԳ գործընթացների իրականացման համար պահանջվում է ունենալ ներգրավված կառույցների գործառնությունների և պատասխանատվության հստակ սահմանված շրջանակ և տվյալների փոխանակման հստակ մեխանիզմներ:

Մինևս այն ժամանակ, ՀՀ ԱՄՅՆ-ն ունի իր վերահսկողության ներքո իրականացվող բոլոր սոցիալական ծրագրերի վերաբերյալ տվյալներ

պարունակող տեղեկատվական համակարգեր: Բոլոր ՏՀ-երը թույլ են տալիս նույնականացնել շահառուներին եզակի նույնականացման համարով, թեև տվյալները տարբեր համակարգերի միջև փոխկապակցված չեն, և դրանց խաչաձև ստուգման գործընթացը բավականին բարդ է և հաճախ իրականացվում է ձեռքով:

Սոցիալական ապահովության ծառայությունը վարում է «էլեկտրոնային կենսաթոշակ» տեղեկատվական համակարգը՝ եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված կամ եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված կենսաթոշակների և նպաստների ծրագրերի վարչարարություն իրականացնելու համար: Այս հարթակում մեկտեղված են առցանց տրամադրվող բոլոր սոցիալական ծառայությունները, ինչպիսիք են երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստները, երեխայի խնամքի նպաստները և այլն: Այս հարթակի միջոցով է իրականացվում կենսաթոշակային հարցերով միջտարածաշրջանային հաղորդակցությունը (հիմնականում Ռուսաստանի և ԱՊՀ անդամ երկրների հետ՝ աշխատանքային (ապահովագրական) ստաժի հաշվարկման կամ կենսաթոշակ ստանալու համար դիմող շահառուների կամ անձանց աշխատանքային (ապահովագրական) ստաժի մասին տեղեկանք ներկայացնելու համար): Համակարգը կապված է հարկային մարմնի՝ տվյալների անհատական (անձնավորված) հաշվառման տեղեկատվական համակարգի հետ և թույլ է տալիս հետևել ֆորմալ զբաղվածության, վճարված հարկերի և պայմանագրերի լուծման վերաբերյալ տվյալներին: Ներկայումս այս համակարգի միջոցով թվայնացվում են աշխատանքային գրքույկները, ինչը կօգնի կառավարությանը գնահատել հնարավոր շահառուներին և ապագա կենսաթոշակառուներին կենսաթոշակ ստանալու իրավունք տվող աշխատանքային (ապահովագրական) ստաժը:

«Նորք» սոցիալական ծառայությունների տեխնոլոգիական և իրազեկման կենտրոն» հիմնադրամը, որը համառոտ կոչվում է «Նորք» Հիմնադրամ, ՀՀ ԱՄՅՆ-ի կողմից լիազորված է վարել նախարարության կողմից իրականացվող սոցիալական ծրագրերի բոլոր ՏՀ-երը և իրականացնել սոցիալական վարչարարություն: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում գործում են հետևյալ ՏՀ-երը՝

- Տնային տնտեսությունների անապահովության գնահատման և նպաստների բաշխման «Նպաստ» ՏՀ

- Բժշկասոցիալական փորձաքննություն անցած հաշմանդամություն ունեցող անձանց հաշվառման «Փյունիկ» ՏՀ
- Պրոթեզաօրոթոպեդիկ և վերականգնողական պարագաների, օժանդակ միջոցների կենտրոնացված հաշվառման և տրամադրման գործընթացի հետևման ՏՀ
- Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների հաշվառման «Մանուկ» ՏՀ՝ որդեգրման և խնամատարության ենթամոդուլներով
- Գործազուրկների և աշխատանք փնտրողների կենտրոնացված հաշվառման և ՉԱԾ-երի կառավարման «Գործ» ՏՀ
- Ցերեկային կամ շուրջօրյա խնամքի հաստատություններում խնամք ստացող տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց կենտրոնացված հաշվառման ՏՀ
- Նախկին ԽՍՀՄ խնայքանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 10.06.1993 թ. ներդրված դրամական ավանդների հաշվառման և փոխհատուցման ՏՀ
- Բարեգործական ծրագրերի կենտրոնացված հաշվառման ՏՀ
- Social case management IT system, Սոցիալական դեպքի վարման ՏՀ
- IT system for centralized registration of social apartments and persons who need living space and formation of the waiting list, Սոցիալական բնակարանային ֆոնդի կացարանների, բնակելի տարածության կարիք ունեցող անձանց տվյալների հաշվառման և համապատասխան հերթացուցակի ձևավորման ՏՀ
- Համայնի սոցիալական ծառայությունների տարածքային մարմինների միասնական ընդունարաններ ներկայացվող դիմումների կենտրոնացված հաշվառման ՏՀ
- Սոցիալական դեպքի վարման ՏՀ
- Սոցիալական բնակարանային ֆոնդի կացարանների, բնակելի տարածության կարիք ունեցող անձանց տվյալների հաշվառման և համապատասխան հերթացուցակի ձևավորման ՏՀ
- ՀՀ ԱՍՀՆ իրավական ակտերի ՏՀ

Բոլոր ՏՀ-երում պարունակվող տվյալները պարբերաբար թարմացվում են համապատասխան աշխատակիցների կողմից: Այդ համակարգերը թույլ են տալիս ստեղծել ամփոփ հաշվետվություններ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի համար, իսկ «Նպաստ» համակարգից դուրս բերվող անապահովության միավորն օգտագործվում է ԸԿԲՆԾ-ի շրջանակում աղքատ

տնային տնտեսություններին բացահայտելու համար: Համակարգերից հաշվետվությունները կարող են դուրս բերվել Excel և Word ձևաչափերով՝ նախապես սահմանված պարբերականությամբ կամ ըստ իրավիճակի: Այդուհանդերձ, ոչ բոլոր ՏՀ-երի համար են սահմանված դրանց գործունեությունն ապահովող կառույցների հստակ գործառնություններն ու պարտականությունները՝ կապված տվյալների մուտքագրման, տվյալների որակի ստուգման և օրենսդրության հետ այդ համակարգերի գործունեության համապատասխանեցման հետ: Որոշ տվյալների ուշ համադրումների հետևանքով առաջ են գալիս նպաստ ստանալու իրավունքի սահմանման և ծրագրերում շահառուների ընդգրկման հետ կապված խնդիրներ: «Մանուկ» ՏՀ-ում նախատեսված չեն կանխարգելիչ ծառայությունների համար առանձին բաժիններ, և գոյություն չունի որևէ իրավական կարգավորում առ այն, թե ընտանիքների հետ վերամիավորումից հետո ով է հետևելու երեխաներին կամ ով է պատասխանատու մշտադիտարկման այցերի արդյունքում ստացված տվյալների մուտքագրման համար:⁹²

ՄԺԾԾ-ի վերաբերյալ հաշվետվությունների պատրաստման մեթոդական ուղեցույցի միջոցով փորձ է արվում ստեղծել սոցիալական ծրագրերի արդյունքային ցուցանիշների վերաբերյալ հաշվետվությունների պատրաստման մեկ միասնական, ներդաշնակեցված հաշվետվական մեխանիզմ: Սակայն այդ մեխանիզմը դեռ կառուցակարգված չէ, և ոչ բոլոր նախարարություններն ու գերատեսչություններն են իրականացնում մեթոդական ուղեցույցի պահանջները, քանի որ չունեն ՄԱԳ համակարգի վարման և պահպանման հմտություններ և գիտելիքներ:

ՍԴ համակարգում ներգրավված գերատեսչությունների միջև տեղեկատվության փոխանակումը բավարար մակարդակով չի իրականացվում. տվյալների կառավարման ՏՀ-ները թույլ են տալիս նույնականացնել շահառուներին եզակի նույնականացման համարանիշով և վերահսկողություն սահմանել նրանց մատուցվող ծառայությունների նկատմամբ, սակայն միայն այն դեպքում, երբ յուրաքանչյուր ծրագրի և/կամ ծառայության համար տվյալները դիտվում են առանձին ՏՀ-երի միջոցով: Բոլոր սոցիալական ծրագրերից օգտվող շահառուներին նույնականացնելու համար գոյություն չունի մեկ միասնական հարթակ, ինչպես հնարավոր է

⁹² «Մանուկ» ՏՀ-ում համապատասխան փոփոխությունները կատարվել են ԱՄՆ ՄԶԳ/ՏԾԵՀ համատեղ «MEASURE Evaluation» ծրագրի աջակցությամբ և գործում են 2020 թվականի մարտից:

անձանց նույնականացնել Բնակչության պետական ռեգիստրի միջոցով:

Տեղեկատվության խաչաձև ստուգում իրականացնելու համար ՀՀ ԱՍՀՆ-ում գործում են ՀՀ կառավարության համապատասխան որոշումներով հաստատված՝ տարբեր պետական ռեգիստրներից շահառուների անձնական տվյալների հավաքագրման և համադրման մասին միջգերատեսչական համաձայնագրեր: Տվյալների կառավարման ՏՀ-ները թույլ են տալիս նվազեցնել հնարավոր կոռուպցիոն ռիսկերը և թերի կամ սխալ տվյալների տրամադրման դեպքերը:

Համաշխարհային բանկի ՍՊՎԾ երկրորդ վարկային ծրագրի շրջանակում ներկայումս ՀՀ ԱՍՀՆ-ն մշակում է սոցիալական ծառայությունների համալիր տեղեկատվական համակարգ: Ակնկալվում է, որ նոր համակարգը կսկսի գործել 2021 թվականի վերջին: Նոր համակարգը թույլ կտա իրականացնել ավելի ինտեգրված տվյալների փոխանակում ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող բոլոր ծրագրերի շրջանակում: Բացի այդ, 2020 թվականի մարտից հաշմանդամության գնահատման համակարգի բարեփոխումների շրջանակում ՀՀ ԱՍՀՆ-ն՝ ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի և ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի տեխնիկական աջակցությամբ, մշակում է հաշմանդամության նոր էլեկտրոնային տեղեկատվական համակարգի տեխնիկական նկարագիրը: Այդ նոր ՏՀ-ն կապվելու է առողջապահության էլեկտրոնային համակարգի և կրթության կառավարման տեղեկատվական համակարգի (EMIS) հետ՝ սոցիալական, առողջապահության և կրթության ոլորտներում հաշմանդամություն ունեցող անձանց տրամադրվող ծառայություններին հետևելու նպատակով:

Առանցքային ուղղություն 7.1. Հետազոտական տվյալներ

Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտեն ունի աղբատության վերլուծության և սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի արդյունքային ցուցանիշների գնահատման համար հետազոտական տվյալների մշակման, հավաքագրման և վերլուծության կայուն ավանդույթ: Տվյալները հասանելի են և պարբերաբար հավաքագրվում են: «Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում» ամենամյա զեկույցը տվյալների ստացման առանցքային աղբյուր է սոցիալական պաշտպանության քաղաքականության մշակման համար: ՀՀ տարածքում պաշտոնապես

իրականացվում են հետևյալ հիմնական հետազոտությունները.

Բնակչության մարդահամար. անցկացվում է յուրաքանչյուր 10 տարին մեկ անգամ և հիմնական աղբյուր ու հիմք է հանդիսանում է երկրի ողջ բնակչության տարբեր ընտրանքային հետազոտությունների իրականացման համար:

© UNICEF Armenia/2020/Margaryan

Տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտություն (SS4ԱՀ). իրականացվում է ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից ամեն տարի, և ստացված արդյունքներն ամփոփվում են «Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում» ամենամյա զեկույցում: Այս հետազոտությունն ընդգրկում է երկրի բոլոր մարզերն ու շրջանները, հետազոտության ընտրանքի չափը տատանվում է 5000-ից 7000 տնային տնտեսություններ՝ կախված Համաշխարհային բանկի կամ ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի ֆինանսավորումից: Տնային տնտեսություններն ընտրվում են պատահականության սկզբունքով և ամսական կտրվածքով փոխարինվում այլ տնային տնտեսություններով՝ բնակավայրերի փոխարինմանը (ռոտացիային) զուգահեռ:

Յուրաքանչյուր տնային տնտեսություն մեկ ամսվա ընթացքում գտնվում է հսկողության տակ, որի ժամանակ հետազոտություն իրականացնող(ներ)ը հետևում են ինչպես տվյալ տնային տնտեսության ներսում, այնպես էլ տնային տնտեսության անդամների կողմից դրսում պարենային և ոչ պարենային ապրանքների սպառմանը: Ավելին, ամսվա ընթացքում չորս անգամ հարցազրուցավարն այցելում է տնային տնտեսություն՝ տնային տնտեսության անդամների, ծառայություններին հասանելիություն ունենալու և դրանցից օգտվելու, ինչպես նաև իրենց կենսամակարդակի և պետության կողմից իրականացվող բարեփոխումների մասին տնային տնտեսության անդամների իրազեկվածության և վերաբերմունքի վերաբերյալ տվյալներ հավաքագրելու համար: Մանկական աղքատությունը և զրկվածությունն այս հետազոտության լրացուցիչ մոդուլներն են: Հետազոտության տվյալները հասանելի են ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կայքէջում՝ օգտագործված կողավորման և հարցաթերթերի հետ միասին:

Հայաստանի Ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտություն (ՀԺԱՀՀ). իրականացվում էր յուրաքանչյուր 5 տարին մեկ անգամ, վերջին անգամ իրականացվել է 2015-2016 թվականներին: 2015-2016 թվականներին իրականացված ՀԺԱՀՀ-ի հիմնական նպատակն էր ապահովել ժողովրդագրական և առողջապահական հիմնական ցուցանիշների արդիական գնահատականները: Մասնավորապես, ՀԺԱՀՀ-ի շրջանակում հավաքագրվում են տվյալներ ծնելիության մակարդակի և աբորտների, ամուսնության, բեղմնավորման նախասիրությունների, ընտանիքի պլանավորման մեթոդների մասին իրազեկվածության և դրանց կիրառման, կրծքով կերակրման սովորույթի, սնուցման, մոր և մանկան առողջության, մանկական մահացության, ընտանիքում

կանանց նկատմամբ բռնության, մանկական կարգապահության, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի և սեռական ճանապարհով փոխանցվող այլ վարակների (սեռավարակների), ինչպես նաև առողջության հետ կապված այլ խնդիրների (ինչպիսիք են ծխելը, տուբերկուլյոզը և սակավարյունությունը) մասին: 2015-2016 թվականների ՀԺԱՀՀ-ն վերջինն էր 2000, 2005 և 2010 թվականներին իրականացված հետազոտությունների շարքում և պարունակում է ժողովրդագրական հիմնական և առողջապահական ցուցանիշների վերաբերյալ ամենավերջին գնահատականները:

Աշխատուժի հետազոտություն.

Իրականացվում է 2014 թվականից ի վեր ամեն տարի, ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից՝ աշխատաշուկայի ստանդարտ ցուցանիշների մշտադիտարկում իրականացնելու նպատակով, ներառյալ, ի թիվս այլնի, աշխատուժի մասնակցությունը, զբաղվածությունը և գործազրկությունը: Դրանից բացի, Աշխատանքի և սոցիալական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտը (ԱՍՀԻ) ամենամյա հարցումներ է անցկացնում գործատուների և աշխատանք փնտրողների շրջանում՝ աշխատաշուկայում առկա պահանջարկի և առաջարկի գնահատում իրականացնելու նպատակով, որպես աշխատանքի հետազոտությանը լրացնող գործիք:

Ամեն տարի հրապարակվում են նաև **ազգային առողջապահական հաշիվները**՝ տալով բավարար պատկերացում առողջապահական ծախսերի և վիճակագրության մասին:

Աղյուսակ 17-ը թվարկում է սոցիալական պաշտպանության զարգացմանն ու մշտադիտարկմանը վերաբերող հիմնական հաշվետվությունները, որոնք հանրության համար հասանելի են ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կայքէջում և հիմնված են վերջինիս կողմից պարբերաբար իրականացվող հետազոտությունների վրա:

Աղյուսակ 17. Հայաստանում ՍԴ քաղաքականության մշակման և մշտադիտարկման իրականացման համար տվյալների և հաշվետվությունների աղբյուրները

	Չեկույցի անվանում	Հետազոտության անվանում	Տվյալների առկայություն	Հղում
1	Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում	ՏՏԿԱՀ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով և տվյալների շտեմարանում	https://www.armstat.am/am/?nid=82
2	Աշխատանքի շուկայի Հայաստանի Հանրապետությունում	ԱՈԴՀ և վարչական տվյալներ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով և տվյալների շտեմարանում	https://www.armstat.am/am/?nid=82

	Չեկույցի անվանում	Հետազոտության անվանում	Տվյալների առկայություն	Հղում
3	Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական վիճակը	Վարչական տվյալներ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով	https://www.armstat.am/am/?nid=82
4	Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը	Վարչական տվյալներ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով	https://www.armstat.am/am/?nid=82
5	Պարենային ապահովությունը և աղքատությունը Հայաստանում	Վարչական տվյալներ, ՏՏԿԱՀ և ԱՌԻՀ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով	https://www.armstat.am/am/?nid=82
6	Ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտություն	ԺԱՀՀ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով	https://www.armstat.am/am/?nid=82
7	Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ	Վարչական տվյալներ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով	https://www.armstat.am/am/?nid=82
8	Հայաստանի մարզերը՝ թվերով	Վարչական տվյալներ, ՏՏԿԱՀ և ԱՌԻՀ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով	https://www.armstat.am/am/?nid=82
10	Վիճակագրական տարեգիրք	Վարչական տվյալներ, ՏՏԿԱՀ և ԱՌԻՀ	Հաշվետվություն՝ PDF, Word ձևաչափով, տվյալները հասանելի են Excel ձևաչափով	https://www.armstat.am/am/?nid=82
11	Կայուն զարգացման նպատակներ	Վարչական տվյալներ, ՏՏԿԱՀ և ԱՌԻՀ այլ աղբյուրներ	մետատվյալներ	http://sdg.armstat.am/am/

Առանցքային ուղղություն 7.2. Գնահատումներ

ՀՀ կառավարությունը չի իրականացրել բնակչության կենսամակարդակի վրա վարվող սոցիալական քաղաքականության ազդեցության որևէ գնահատում: «Սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Հայաստանում» ամենամյա զեկույցը տրամադրում է բնակչության կենսամակարդակի վրա հիմնական սոցիալական ծրագրերի ազդեցության գնահատականը: Այդուհանդերձ, այդ վերլուծությունները կենսամակարդակի վրա ազդեցության դասական գնահատում չեն, դրանք միայն շատ լավ մշտադիտարկման միջոց են՝ ծրագրերի հասցեականությունը գնահատելու համար: Հաշվետվությունը պարունակում է նաև մանկական աղքատության և երեխայի զարգացման ու զրկվածության վրա դրական կամ բացասական ազդեցություն ունեցող գործոնների մանրակրկիտ վերլուծություն:

Հայաստանի ժողովրդագրության և առողջության հարցերի հետազոտության հիման վրա պատրաստվող գնահատման հաշվետվությունները թույլ են տալիս հետևել 5 տարվա ընթացքում սոցիալական և առողջապահության ոլորտներում իրականացվող պետական քաղաքականության ազդեցությանը:

2016-2018 թվականների ընթացքում ՀՀ ԱՍՀՆ-ն իրականացրել է իր վարչարարության ներքո իրականացվող ծրագրերի և մատուցող ծառայությունների մի շարք գնահատումներ՝ Համաշխարհային բանկի երկրորդ վարկային ծրագրի շրջանակում տրամադրված ֆինանսավորմամբ, ՅՈՒՆԻՍԵֆ-ի աջակցությամբ, ինչպես նաև տեղական և միջազգային տարբեր կազմակերպությունների հետ համագործակցությամբ:⁹³

Այդուհանդերձ 18-ը ներկայացնում է վերջին շրջանում իրականացված մի քանի ծրագրերի և բարեփոխումների գնահատումները:

⁹³2011 թվականին Համաշխարհային բանկն իրականացրել է ընտանեկան նպաստների ծրագրի ազդեցության կիսամյակային գնահատում (https://hubs.worldbank.org/docs/ImageBank/Pages/DocProfile.aspx?nodeid=15546566): Այստեղ ներկայացված է միայն վերջին գնահատման արդյունքները:

Աղյուսակ 18. ՀՀ ԱՍՀՆ մասնակցությամբ 2016-2019թթ-ին իրականացված մի քանի հիշարժան գնահատումներ

	Անվանում	Իրականացնող կառույց կամ գործընկեր	Հղում
1	Աշխատանքային կենսաթոշակները Հայաստանում	ԱՄՆ ՄԶԳ Կենսաթոշակային բարեփոխումների իրականացման ծրագիր (ԿԲԻԾ), 2016 թ.	http://www.mlsa.am/?page_id=14425
2	ՍՊ ծրագրերի շրջանակում տրամադրվող վճարային ծառայությունները Հայաստանում	ԱՄՆ ՄԶԳ Կենսաթոշակային բարեփոխումների իրականացման ծրագիր (ԿԲԻԾ), 2016 թ.	http://www.mlsa.am/?page_id=14425
3	Զբաղվածության ակտիվ ծրագրերի կատարողականը	ՀԲ ՄՊՎԲ երկրորդ վարկային ծրագիր, ՎԻՎԱՏ Զոնաային, 2017 թ.	http://www.mlsa.am/?page_id=14425
4	Հաշմանդամություն ունեցող անձանց տրամադրվող ծառայությունների ՄԱԳ հաշվետվություն	ՀԲ ՄՊՎԲ երկրորդ վարկային ծրագիր, Բիզնես Զոնաային, 2017 թ.	http://www.mlsa.am/?page_id=14425
5	Երեխաների պաշտպանության 11 ծրագրերի ՄԱԳ հաշվետվություն	ՀԲ ՄՊՎԲ երկրորդ վարկային ծրագիր, ՎԻՎԱՏ Զոնաային, 2017 թ.	http://www.mlsa.am/?page_id=14425
6	Ընտանիքի կենսամակարդակի բարձրացման ուղղված նպաստների ծրագրի ՄԱԳ հաշվետվություն	ՀԲ ՄՊՎԲ երկրորդ վարկային ծրագիր, Բիզնես Զոնաային, 2017 թ.	http://www.mlsa.am/?page_id=14425
7	Հայաստանի Հանրապետությունում համալիր սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման գնահատում	ՅՈՒՆԻՍԵՖ, 2018 թ.	http://www.mlsa.am/?page_id=14425
8	Երեխաների այլընտրանքային խնամքի և պաշտպանության համակարգի մասնակցային գնահատումը Հայաստանում	ԱՄՆ ՄԶԳ/ՏԾԵՀ «MEASURE Evaluation» ծրագր, 2018 թ.	https://www.measureevaluation.org/resources/publications/tr-18-268
9	Հանրային կառավարման սկզբունքները	ՏՀԶԿ ՍԻԳՄԱ ծրագիր, 2019 թ.	http://www.sigmaweb.org/publications/Baseline-Measurement-Armenia-2019.pdf
10	ՀՀ առողջապահության համակարգի գործունեության տարեկան գնահատում	ԱՆ՝ Առողջապահության ազգային ինստիտուտի հետ համատեղ	http://www.moh.am/uploads/ahgg.pdf

Այս գնահատման հաշվետվություններն արդյունքները և առաջարկություններն օգնել են կառավարությանը բարելավել իր սոցիալական քաղաքականությունը և սոցիալական պաշտպանության ոլորտում ծրագրերի իրականացման գործընթացները: Մասնավորապես, ծառայությունների առցանց տրամադրման և բանկային փոխանցումների միջոցով վճարումների կատարման հաշվին ձևավորվող խնայողությունները՝ Հայփոստի միջոցով սոցիալական վճարները կատարելու փոխարեն, նպաստել են, որ աստիճանական անցում է կատարվել նպաստների անկանխիկ վճարման եղանակին, այսինքն՝ նպաստների գումարները փոխանցվում են անմիջապես շահառուների բանկային հաշվեհամարներին, այլ ոչ թե վճարվում առձեռն: ՉԱԾ-երի ֆինանսավորումը 2017 թվականի համար դադարեցվել էր, սակայն գնահատման հաշվետվության արդյունքները ցույց տվեցին դրանց դրական ազդեցությունը աշխատաշուկայում առավել մարզինալացված բնակչության զբաղվածության

մակարդակի վրա, և 2018 թվականին ֆինանսավորումը վերականգնվել է, իսկ 2020-2022 թվականների ՄԺԾԾ-ով նախատեսված է ֆինանսավորման ծավալների աստիճանական աճ: ՀՀ ԱՍՀՆ-ն նախաձեռնել է կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների իրավունքների պաշտպանության համապարփակ ռազմավարության մշակման, ինչպես նաև «Մանուկ» ՏՀ-ում փոփոխությունների կատարման գործընթաց՝ երեխաների խնամքի և պաշտպանության համակարգի ընթացիկ մշտադիտարկում իրականացնելու համար: ՀԱԾԿ-ների գնահատման արդյունքները ստիպել են նախարարությանը վերանայել ԻՍԾ համակարգի բարեփոխումների ընդհանուր նախագիծը, ներառյալ ՍԱՏՍ-ների կրկնակի հաշվետվողականության հարցը, միասնական ՏՀ-ի մշակման գործընթացը, հաշմանդամության գնահատման մոդելի վերանայման շրջանակում գնահատման կենտրոնների բաշխվածությունն ու մատչելիությունը, ՀԱԾ-ների համար արդյունքային ցուցանիշների վերանայման գործընթացը և այլն:

B. Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ծրագրերի նկարագրությունը

Սոցիալական պաշտպանության քաղաքականություններն իրականացվում են սոցիալական ապահովության մեխանիզմների ու ծրագրերի միջոցով, որոնք տրամադրում են սոցիալական նպաստներ, ապրանքներ և ծառայություններ: Լավ կազմակերպված սոցիալական պաշտպանության համակարգը պետք է հետապնդի աղքատության, խոցելիության, սոցիալական բացառման ու հիվանդությունների կանխարգելման նպատակը՝ ամրապնդելով շահառուների դիմակայությունները (կանխարգելում), պահպանելով/փոխարինելով եկամտի կորուստը դրամական կամ այլ նյութական նպաստներով (պաշտպանություն), ապահովելով ավելի արտադրողական աշխատանքի հավասար հնարավորություններ (խթանում)՝ համապարփակ ծրագրերի միջոցով, որոնք համապատասխանում են երկրի վիճակին ու բնակչության կարիքներին: Կատարյալ տարբերակում, սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը պետք է փոխլրացնեն միմյանց, որպեսզի ապահովեն ներառական սոցիալական պաշտպանություն, երաշխավորեն նվազագույն առողջապահական ծառայությունների հասանելիություն և նվազագույն եկամուտ կյանքի ամբողջ ընթացքում: Դա հնարավոր է առկա ռեսուրսները առավելագույն արդյունավետությամբ օգտագործելու դեպքում:⁹⁴

Այս բաժնում ներկայացվում է սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի վերլուծությունը, հիմք ընդունելով այն տեղեկատվությունը, որ ներկայացված է ՍՊՅԱԳ ԽԱԳ (CODI) գույքագրման աղյուսակում և որը փորձում է գնահատել, թե արդյոք պլանավորված ծրագրերը համապատասխանում են սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությամբ սահմանված նպատակներին և բխում են թիրախային բնակչության կարիքներից: 15 առանձին ծրագրերի վերաբերյալ հավաքագրվել է մանրամասն տեղեկատվություն: Ծրագրերն ընտրվել են ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության հետ համագործակցելով՝ հիմք ընդունելով բարեփոխումների շրջանակներում սահմանված առաջնահերթությունները: Առանձին ծրագրերի վերաբերյալ հավաքագրված տեղեկատվությունն օգտագործվել է համակարգի աշխատանքի արդյունավետությունը և կատարողականի թերացումները գնահատելու համար, այդ թվում՝ ծածկույթը, դիմելիությունը, ծավալները, թիրախավորման արդյունավետությունը և ազդեցության ցուցանիշները:

ՍՊՅԱԳ ԽԱԳ (CODI) գործիքով ներկայացված ծրագրի գույքագրման աղյուսակը թույլ է տվել մանրակրկիտ վերլուծել Հայաստանում իրականացվող 115 սոցիալական պաշտպանության ծրագրեր: Վերլուծությունն ընդգրկել է հետևյալ տեղեկատվությունը. ծրագրի/դրամական աջակցության տեսակը, ռիսկը որին ուղղված

է/գործառնություն, թիրախային բնակչությունը, վճարումների/նպաստների չափերը և ինդեքսացիայի մեթոդը, ծրագրի նպատակը, թիրախավորման մեթոդը կամ համընդհանուր լինելը, ծրագրի բնույթը (եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված կամ ոչ), լրացուցիչ թե բացառիկ աջակցություն լինելը, պարբերականությունն ու տևողությունը, իրականացման համար պատասխանատու կառույցը, աշխարհագրական ծածկույթը, շահառուների թիվը և ծրագրի համար հատկացված ընդհանուր բյուջեն: Այս վերլուծության հիման վրա մշակվել է սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի ու դրանց շահառուների մատրիցը (Հավելված 1), ինչպես նաև հնարավորություն է ստեղծվել քարտեզագրելու բնակչությանը մատուցվող սոցիալական պաշտպանության ծրագրերն ու ծառայություններն ըստ կյանքի փուլերի (Հավելված 2):

ՍՊ ծրագրերի ու ծառայությունների գույքագրումը ցույց է տվել, որ ծրագրերի մեծ մասը (68 տոկոսը) եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված աջակցության ծրագրեր են, այդ թվում՝ դրամական վճարումների ու խնամքի ծառայությունների տեսքով: Եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը, ներառյալ դրամական վճարները (աշխատանքային կենսաթոշակների և սուբսիդավորման կամ հարկային արտոնությունների տեսքով տրամադրվող ծառայությունները) կազմում են 23 տոկոս:

⁹⁴ՍՊՅԱԳ ԽԱԳ «Կարևորի մասին» ուղեցույց <https://ispatools.org/tools/CODI-Implementation-Guidelines.pdf>.

Զբաղվածության ակտիվ ծրագրերը կազմում են 9 տոկոս և իրականացվում են 11 ծրագրերի շնորհով: Աղյուսակ 19-ը և Գծապատկեր 7-ը

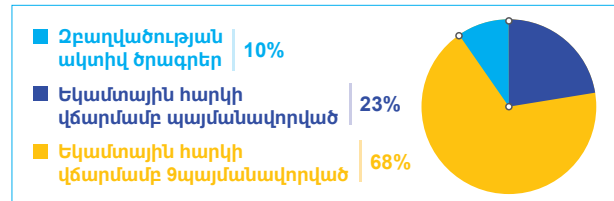
Աղյուսակ 19. Հայաստանում 2018թ-ի տրամադրվող ՄՊ ծրագրերի թիվն ըստ տեսակների, համաձայն CODI գործիքով իրականացված գույքագրման

Եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված	26
Եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված	78
Զբաղվածության ակտիվ ծրագրեր	11
Ընդամենը	115

ՄՊ ծրագրերի ու շահառուների մատրիցը ցույց է տալիս շահառուների տարբեր խմբերի՝ (աղքատներ, անօթևաններ, հաշմանդամություն ունեցողներ, փախստականներ, կանայք, մանկահասակ երեխաներ, դեռահասներ, պատանիներ, երիտասարդներ, ծերեր, պատերազմի վետերաններ, աշխատողներ և գործազուրկներ) ՄՊ ծրագրերում ընդգրկվածության հաճախականությունը և տեսանելի է դարձնում, թե որ խմբերն են առավել հաճախ ընդգրկվում պետական ֆինանսավորմամբ իրականացվող ՄՊ ծրագրերում: ՄՊ ծրագրերի՝ ըստ կյանքի կենսաթուղթի վերլուծությունը ընդհանուր տեղեկատվություն է տրամադրում ՀՀ ԱՍՀՆ-ին, թե ինչպիսին է կառավարության կողմից իրականացվող ՄՊ ծրագրերի պատասխանը կյանքի տարբեր կենսափուլերում բնակչության մոտ առաջ եկող սոցիալական կարիքներին: Վերլուծությունն ընդգրկում է ծրագրի ծածկույթը, շահառուների թիվը և հատկացված

ներկայացնում են ՄՊՀՄԳ ԽԱԳ (CODI) գործիքի միջոցով գույքագրված Հայաստանի ՄՊ ծրագրերի բաշխումը, ըստ տեսակների:

Գծապատկեր 7. Հայաստանի ՄՊ ծրագրերի բաշխումն ըստ տեսակների, 2018թ.

ֆինանսավորման չափը, իսկ հնարավորության դեպքում նաև ըստ տարիքային խմբերի նկարագրությունը, և հակիրճ ներկայացնում է գնահատված կարիքները՝ ծրագրերի ընդհանուր ծածկույթի և աշխարհագրության համեմատ:

ՄՊ ծրագրերի գույքագրումը թույլ է տվել քարտեզագրել ծրագրերն ըստ դրանց վարչարարության համար պատասխանատու կառույցների, շահառուների թվի և հատկացված ֆինանսավորման: ՄՊ ծրագրերի մեծ մասն իրականացվում է ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից: ՄՊ ծրագրերի իրականացման համար ՀՀ ԱՍՀՆ-ին տրամադրված ֆինանսավորումը կազմում է մոտ 441 միլիարդ դրամ կամ մոտ 919 միլիոն ԱՄՆ դոլար, ինչը կազմել է 2018թ-ի պետական բյուջեի ծախսերի 30 տոկոսը և ՀՆԱ-ի 7 տոկոսը: Աղյուսակ 20-ը ներկայացնում է ՄՊ ծրագրերը, դրանց համար հատկացված ֆինանսավորումը և դրանց վարչարարության համար պատասխանատու նախարարությունները:

Աղյուսակ 20. ՄՊ ծրագրերը, շահառուների թիվը, ֆինանսավորման չափը և վարչարարության համար պատասխանատու նախարարությունը, 2018թ.-ին

Նախարարություն	Ծրագրերի թիվը	Շահառուներ*	Բյուջե ՀՀ	Բյուջե ԱՄՆ դոլար	Նշումներ
ՀՀ ԱՍՀՆ	91	1,185,382	441,458,446,207	919,705,096	Որոշ ծրագրեր ունեն մեկից ավելի բաղադրիչներ
ՀՀ ԿԳՄՍՆ	9	78,603	5,354,610,920	11,155,439	
ՀՀ ԱՆ	6	560,347	43,115,225,900	89,823,387	
ՀՀ ՏԿԵՆ	3	823	60,100,000	125,208	Համայնքի կողմից էլեկտրաէներգիայի վճարների փոխատուողությունների և արտակարգ իրավիճակներում տրամադրված աջակցության վերաբերյալ ֆինանսավորման տվյալներն առկա չեն
ՀՀ Արդ.Ն	3	44		0	Ֆինանսավորման վերաբերյալ տվյալներ առկա չեն
ՀՀ ՊՆ	2			0	Ֆինանսավորման ու շահառուների վերաբերյալ տվյալներ առկա չեն
Կենտրոնական Բանկ	1	219	78,386,000	163,304	

Աղբյուրը՝ ՄՊ ծրագրերի գույքագրման գործիք (CODI)
 *Շահառուները կարող են մասնակցել մեկից ավելի ՄՊ ծրագրում:

ՀՀ ԱՍՀՆ հետ համատեղ ընտրված 15 ՍԴ ծրագրերը առավել խորքային վերլուծության համար թվարկված են Աղյուսակ 21-ում: Ընտրության չափանիշներն էին՝ ծրագրի համապատասխանությունը բնակչության ծածկույթի և հատկացված բյուջեի տեսանկյուններից, ծրագրի թիրախային խմբի

(աղքատներ, կանայք, երիտասարդներ, երեխաներ, ծերեր) խոցելիության աստիճանը և կապը կառավարության ընթացիկ բարեփոխումների հետ (օրինակ՝ ընտանեկան նպաստների համակարգի բարեփոխումներ, շուրջօրյա խնամքի հաստատությունների վերակազմավորում և երեխաների դուրսբերում և այլն):

Աղյուսակ 21: Խորքային գնահատման համար ընտրված սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը

	Ծրագրի անվանումը	Վերլուծության ընթացքում կիրառված անվանումը	Արձագանքման ոլորտը	Տեսակը
1	Ընտանեկան նպաստ		Աղքատություն Երեխաներ Տարեցներ Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տրանսֆերտային ծրագրեր
2	Սոցիալական նպաստ,		Աղքատություն Տարեցներ Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	
3	Եռամսյակային հրատապ օգնություն,		Աղքատություն Արտակարգ իրավիճակ	
4	Ծերության նպաստ,		Աղքատություն Հաշմանդամություն	
5	Հաշմանդամության նպաստ,		Աղքատություն Հաշմանդամություն	
6	Կերակրողին կորցնելու նպաստ		Աղքատություն Երեխաներ Կանայք Տարեցներ	
7	Երեխայի խնամքի նպաստ		Կանայք Երեխաներ	
8	Մայրության նպաստ՝ չաշխատող մայրերի համար,		Կանայք Երեխաներ Աղքատություն	
9	ՀՀ երեխաների շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաներին ընտանիքներ վերադարձնելու ծառայություններ (բեռնաթափում)	Բեռնաթափման ծրագիր	Աղքատություն Երեխաներ Կանայք	Խնամքի ծառայություններ
10	Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող 18 տարին լրացած անձանց շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ	Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամք	Աղքատություն Տարեցներ Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	
11	Ձեռք բերած մասնագիտությամբ մասնագիտական աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու համար գործազուրկների և աշակցության տրամադրում	Մասնագիտական փորձի համար փորձնակության ծրագիր	Երիտասարդներ Կանայք Աղքատություն	Զբաղվածության խթանման ծառայություններ/ ծրագրեր
12	Աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատազրկման ձևով պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում	Մասնագիտական ուսուցման ծրագիր	Երիտասարդներ Կանայք Աղքատություն	
13	Միևեկ երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձանց՝ երեխայի միևեկ երկու տարին լրանալը աշխատանքի վերադառնալու դեպքում, երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելու համար աջակցության տրամադրում	Դայակի ծրագիր	Կանայք Երեխաներ Երիտասարդներ Աղքատություն	
14	Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության համար աջակցության տրամադրում	Փոքր ձեռնարկատիրական աջակցության ծրագիր	Երիտասարդներ Աղքատություն	
15	Աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ մայրերի համար գործատուի մոտ մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում	Երիտասարդ մայրերի փորձնակության ծրագիր	Կանայք Երեխաներ Երիտասարդներ Աղքատություն	

© UNICEF Armenia/2020/Grigoyan

Ծրագրերի անվանումները, հատկապես այն ծրագրերի, որոնք ծառայություններ են մատուցում կոնկրետ խմբերին և զբաղվածության ակտիվ ծրագրերի անվանումները, շատ երկար են և հարմար չեն գործնական կիրառության ժամանակ: Հավանաբար, ՀՀ ԱՍՀՆ կարող է դիտարկել առավել կարճ և հիշվող անունների կիրառումը, ինչը կհեշտացնի ծրագրի/ծառայության վերաբերյալ տեղեկատվության փոխանակումը ծառայություն տրամադրողների և շահառուների միջև: Ծրագրի անվանումը պետք է հստակ արտացոլի ծրագրի նպատակը, լինի բավական պարզ և տարընթերցության տեղ չթողնի:

Սույն զեկույցում ընտրված ծրագրերի մասին ներկայացնելիս, երկար անվանումներ ունեցող ծրագրերի դեպքում կիրառվել են դրանց կոճատ անվանումները, որոնք բերված են աղյուսակ 21-ի երկրորդ սյունակում:

Հետևելով Ախտորոշման գործիքի կառուցվածքին, ՄՊ ծրագրերի դիզայնը/կառուցվածքը դիտարկվել են չորս առանցքային ուղղություններով՝ 8-11 առանցքային ուղղություններ, իսկ ՄՊ ծրագրերի իրականացումը վերլուծելու համար դիտարկվել են յոթ առանցքային ուղղություններ՝ 12-18 առանցքային ուղղություններ (աղյուսակ 22):

Աղյուսակ 22: ՄՊ ծրագրերի կառուցվածքը/դիզայնը և ՄՊ ծրագրերի իրականացումը վերլուծելու համար դիտարկված առանցքային ուղղությունները

Ծրագրերի կառուցվածքը/դիզայնը	Ծրագրերի իրականացումը
Առանցքային ուղղություն 8: Ընտրության չափորոշիչներ և ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմաններ	Առանցքային ուղղություն 12: Նույնականացում
Առանցքային ուղղություն 9: Նպաստների/դրամական վճարների չափի/աջակցության սահմանում	Առանցքային ուղղություն 13: Ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգում
Առանցքային ուղղություն 10: Ծախսեր և ֆինանսավորում	Առանցքային ուղղություն 14: Ծրագրերում ընդգրկում
Առանցքային ուղղություն 11: Ծրագրերին մասնակցության խթանիչներ	Առանցքային ուղղություն 15: Նպաստների/դրամական վճարների/ծառայությունների տրամադրում
	Առանցքային ուղղություն 16: Մշտադիտարկում և գնահատում
	Առանցքային ուղղություն 17: Բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմներ
	Առանցքային ուղղություն 18: Տեղեկատվության տարածում և իրազեկվածության բարձրացում

Աղյուսակ 23: Ընտրված սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը մեկ հայացքով
Ծրագրեր 1-8 (տրանսֆերտային ծրագրեր)

	1. Ընտանեկան նպաստ	2. Սոցիալական նպաստ	3. Եռամսյակային իրատապ օգնություն	4. Ծերության նպաստ	5. Հաշմանդամության նպաստ	6. Կերակրողին կորցնելու դեպքում նպաստ	7. Երեխայի խնամքի նպաստ	8. Մայրության նպաստ չաշխատող մայրերի համար
Ծրագրի/նպաստի տեսակը	1.1.1. Աղքատության հաղթահարմանն ուղղված դրամական նպաստներ	1.1.1. Աղքատության հաղթահարմանն ուղղված դրամական նպաստներ	1.1.2. Ընտանեկան և երեխայի խնամքի նպաստ (ներառյալ ծնողազուրկ և խոցելի երեխաներին)	1.1.7. Ծերության նպաստ	1.1.8. Հաշմանդամության նպաստ	1.1.2. Ընտանեկան և երեխայի խնամքի նպաստ (ներառյալ ծնողազուրկ և խոցելի երեխաներին)	2.2.2. Մայրության/ հայրության նպաստ	1.1.2. Ընտանեկան և երեխայի խնամքի նպաստ
Ռիսկը/խնդիրը որին ուղղված է	7=Երեխայի/ընտանեկան նպաստ 12=Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն (ընդհանուր սոցիալական աջակ- ցություն)	7=Երեխայի/ընտանեկան նպաստ 12=Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն (ընդհանուր սոցիալական աջակցություն)	7=Երեխայի/ընտանեկան նպաստ 12=Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն	2=Ծերություն 12=Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն	4=Հաշմանդամություն 12=Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն	3=Կերակրողի կորուստ 12=Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն	7=Երեխայի/ ընտանեկան նպաստ 12=Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն	5=Մայրություն 12=Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն
Բնակչության թիրախային խումբ	Ըստ աղքատության կարգավիճակի. աղքատ, ծայրահեղ աղքատ Ըստ տարիքի. 0-18 տարեկան երեխա ունեցող ընտանիքներ, որ գրանցված են ԸՆ համա- կարգում և ունեն 30.00 և բարձր անապահովության միավոր	Ըստ աղքատության կարգավիճակի. աղքատ, ծայրահեղ աղքատ Ըստ տարիքի` մինչև 18 տարեկան երեխա չունեցող ընտանիքներ, որ գրանցված են ԸՆ համակարգում և ունեն 30.00 և բարձր անապահովության միավոր	Ըստ էթնիկ/սոցիալական խմբերի. այլ, կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված անձինք ԸՆ կամ ՄՆ չստացողների համար, ում անապահովության միավորը 0-ից բարձր է	Ըստ տարիքի` 65+ Նշանակվում է 65 տարին լրացած անձին, ով չունի կենսաթոշակի իրավունք	Ըստ տարիքի` Բոլոր տարիքային խմբեր Ըստ էթնիկ/սոցիալական խմբերի. Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Ըստ տարիքի`</b> Բոլոր տարիքային խմբեր  <b>Չբաղվածության կարգավիճակ` Ֆորմալ հատվածում աշխատող վարձու աշխատողներ, ինքնազբաղվածներ	Չբաղվածության կարգավիճակ Գործազուրկներ Առանց վարձատրության աշխատող ընտանիքի անդամ; Վարձու աշխատող ոչ ֆորմալ հատվածում, Ոչ-ֆորմալ ինքնազբաղված անձ	
Նպատակը	Պետական նպաստների մասին ՀՀ օրենքը սահմանում է նպատակը հետևյալ կերպ. անապահով ընտանիքների կենսամակարդակի բարձրացմանն օժանդակելը կամ դրա վատթարացումը կանխելը		Աջակցություն ընտրանիքներին անհետաձգելի լուծում պահանջող կյանքի դժվարին իրավիճակում	Կենսաթոշակ ստանալու ստանալու իրավունք չունեցող անձի սոցիալական ապահովության իրավունքի իրացում	Կենսաթոշակ ստանալու իրավունք չունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձի, ինչպես նաև հաշմանդամ երեխա ճանաչված անձի սոցիալական ապահովության իրավունքի իրացում	Կերակրողին կորցնելու դեպքում անձի սոցիալական ապահովության իրավունքի իրացում	Երեխայի խնամքի հետ կապված որոշակի ծախսերի մասնակի հատուցումը	Ընտանիքի/անձի կենսամակարդակի բարձրացմանն օժանդակելը և որոշակի ծախսերի մասնակի հատուցումը
Ծրագրից օգտվելու պայմանները	Ընտանիքում մինչև 18 տարեկան երեխաների առկայությունը և ընտանիքի անապահովության գնահատման միավորը բարձր է ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված շեմից	Ընտանիքը չունի մինչև 18 տարեկան երեխա և ընտանիքի անապահովության գնահատման միավորը բարձր է ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված շեմից: 2015թ-ից բացառություն է սահմանվել Նաև միայնակ (անժառանգ) կենսաթոշակառուների համար, որոնք նպաստի իրավունք ունեն Եթե նրանց անապահովության միավորը մեծ է “0” -ից	Ընտանիքը հաշվառված է Անապահովության գնահատման համակարգում, սակայն միավորը չի բավարարել նպաստի համար, ունի 0-ից բարձր անապահովության միավոր և գտնվում է կյանքի դժվարին իրավիճակում, որը պահանջում է հրատապ աջակցություն (արտակարգ իրավիճակ/ֆինանսական դժվարություն)	65 տարին լրանալու դեպքում կենսաթոշակ ստանալու իրավունք չունեցող անձը	Կենսաթոշակ ստանալու իրավունք չունեցող հաշմանդամություն ունեցող անձը, ինչպես նաև հաշմանդամ երեխա ճանաչված անձը	Կերակրողին կորցրած 18 տարին չլրացած երեխան` մինչև 18 տարին լրանալը կամ առկա ցերեկային ուսուցմամբ սովորող զավակը` մինչև 23 տարին լրանալը. Ամուսինը կամ օրենքով սահմանված կարգով խնամակալ ճանաչված անձը` եթե նա խնամում է մահացած կերակրողի 14 տարին չլրացած երեխային	Ֆորմալ զբաղվածություն մինչև երեխայի ծնվելը, երեխայի տարիքը` մինչև 2 տարեկանը լրանալը, համապատասխան փաստաթղթերի ներկայացումը	Մինչև երեխայի ծնվելը Ֆորմալ զբաղվածություն չունենալը, երեխայի տարիքը, համապատասխան փաստաթղթերի ներկայացումը
Նպաստի/դրամական վճարի չափը և ինդեքսավորման կանոնները	31,350 դրամ /ամիս (միջին) Հաշվարկվում է որպես Նվազագույն նպաստ, գումարած յուրաքանչյուր երեխայի համար հավելավճար, որը տարբեր է բարձր լեռնային և սահմանամերձ համայնքների համար և ըստ խոցելիության միավորի. բազային նպաստ= 18,000 դրամ / ամիս Ինդեքսավորում չի կիրառվում	18,000 դրամ /ամսական Ինդեքսավորում չի կիրառվում	18,000 դրամ /ամսական Ինդեքսավորում չի կիրառվում	16,000 դրամ /ամսական Ինդեքսավորում չի կիրառվում ոչ կանոնավոր աճ - ավելացել է 2019թ. կազմելով 25,500 դրամ	18,181 դրամ Հաշվարկվում է Նվազագույն կենսաթոշակի հիման վրա Ինդեքսավորում չի կիրառվում Ավելացել է 2019թ. կազմելով 25,500 դրամ ⁹⁵	16,907 դրամ /ամիս Ինդեքսավորում չի կիրառվում, ոչ կանոնավոր աճ - ավելացել է 2019թ. կազմելով 25,500 դրամ	18,000 դրամ / ամսական Ինդեքսավորում չի կիրառվում	128,000 դրամ միանվագ Հաստատագրված գումար Ինդեքսավորում չի կիրառվում
Իրականացման համար պատասխանատու կառույց	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՍԾՏԳ/Բ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՍԾՏԳ/Բ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՍԾՏԳ/Բ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՍԱԾ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՍԱԾ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՍԱԾ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՍԱԾ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՍԱԾ
Աշխարհագրությունը	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով
Շահառուների թիվը (մարդ/ 2018)	67,563 երեխա ունեցող ընտանիքներ	25,001 երեխա չունեցող ընտանիքներ	5,037 ընտանիքներ	5,718	47,743	11,722	11,317	32,073
Ընդամենը ծախսեր (ՀՀ դրամ) (2018)	28,543,600,000	5,400,200,000	271,998,000	1,097,856,000	10,416,185,796	2,378,206,248	2,444,472,000	4,105,392,373

Աղբյուրը` Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի գույքագրում CODI ախտորոշման գործիքի միջոցով .

⁹⁵Government Decree of 29 November 2018 No 1408 – N: <https://www.e-gov.am/gov-decrees/item/31168/>

Ծրագրեր 9-15 (ծառայություններ և ՉԱԾ-ներ)

	9. Բեռնաթափման ծրագիր	10. Տարեցների և հաշման- դամություն ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամք	11. Մասնագիտական փորձի համար փորձնակության ծրագիր	12. Մասնագիտական ուսուցման ծրագիր	13. Դայակի ծրագիր	14. Փոքր ձեռնարկատիրության աջակցության ծրագիր	15. Երիտասարդ մայրերի փորձնակության
Ծրագրի/նպատի տեսակը	4.2.1. Ընտանիքի պահպանման և վերամիավորման խորհրդատվական ծառայություններ	4.4.1. Հաստատություններում խնամքի ծառայություններ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար	3.2.1 Վերապատրաստում (միջին մասնագիտական, կյանքի հմտություններ, դրամական աջակցություն դասընթացների համար), պրակտիկա/ փորձնակություն	3.2.1 Վերապատրաստում (միջին մասնագիտական, կյանքի հմտություններ, դրամական աջակցություն դասընթացների համար), պրակտիկա/ փորձնակություն	3.2.3. Զբաղվածության խթանում/ աշխատավարձի փոխհատուցում	3.2.5. Հասարակական աշխատանք, զբաղվածության և աշխատատեղերի ստեղծում, Ներառյալ համայնքային զարգացման ծրագրեր	3.2.1 Վերապատրաստում (միջին մասնագիտական, կյանքի հմտություններ, դրամական աջակցություն դասընթացների համար), պրակտիկա/ փորձնակություն
Ռիսկը/խնդիրը որին ուղղված է	12 = Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն	2= Ծերություն; 4= Հաշմանդամություն; 12= Աղքատություն և սոցիա-ական անտեսվածություն (ընդհանուր սոցիալական աջակցություն)	4= Հաշմանդամություն 9= Գործազրկություն	4= Հաշմանդամություն 9= Գործազրկություն	5= Մայրություն 9= Գործազրկություն ⁹⁶	4= Հաշմանդամություն 9= Գործազրկություն	5= Մայրություն 9= Գործազրկություն
Բնակչության թիրախային խումբ	Ըստ տարիքի` 3-18 տարեկան երեխաներ	Ըստ եթնիկ/սոցիալական խմբերի և տարիքի. երիտասարդներ (63+). Հաշմանդամություն ունեցող անձինք (18+)	Զբաղվածության կարգավիճակ. գործազուրկներ Ըստ տարիքի. երիտասարդներ (18-30), ակտիվ տարիք (30-63) Ըստ եթնիկ/սոցիալական խմբերի. կանայք, հաշմանդամություն ունեցող անձինք, այլ	Զբաղվածության կարգավիճակ. գործազուրկներ Ըստ տարիքի. երիտասարդներ (18-30), ակտիվ տարիք (30-63) Ըստ եթնիկ/սոցիալական խմբերի. կանայք, հաշմանդամու-թյուն ունեցող անձինք, այլ	Զբաղվածության կարգավիճակ. գործազուրկներ Ըստ տարիքի. երիտասարդներ (18-30), ակտիվ տարիք (30-63) Ըստ եթնիկ/սոցիալական խմբերի. կանայք, հաշմանդամու-թյուն ունեցող անձինք, այլ	Զբաղվածության կարգավիճակ. գործազուրկներ Ըստ տարիքի. երիտասարդներ (18-30), ակտիվ տարիք (30-63) Ըստ եթնիկ/սոցիալական խմբերի. կանայք, հաշմանդամություն ունեցող անձինք, այլ	Զբաղվածության կարգավիճակ. գործազուրկ Ըստ տարիքի. երիտասարդներ (18-30), ակտիվ տարիք (30-63) Ըստ եթնիկ/սոցիալական խմբերի. կանայք, հաշմանդամներ
Նպատակը	Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխայի խնամքն ու դաստիարակությունը կենսաբանական ընտանիքում կազմակերպելուն աջակցելը	Շուրջօրյա խնամքի ծառայու-թյունների տրամադրում միայնակ տարեցներին ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց	Ձեռքբերած մասնագիտությամբ առաջին անգամ աշխատաշուկա մուտք գործող գործազուրկին աջակցություն ցուցաբերելը. իր մասնագիտական որակավորմանը համապատասխան մասնագիտական աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու, աշխատաշուկայում առավել մրցունակ դառնալու, հարմար աշխատանքի տեղավորվելու համար	Գործազուրկների և աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող՝ աշխատանք փնտրող անձանց աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան նոր գիտելիքներ, կարողություններ ու հմտություններ ձեռք բերելու հնարավորություն ընձեռնելու միջոցով՝ նրանց աշխատանքի տեղավորմանը նպաստելը	Մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձանց աշխատանքի վերադառնալու հնարավորություն-ների մեծացում՝ երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելուն ուղղված աջակցության տրամադրման միջոցով	Փոքր ձեռնարկատիրական գործու-նեության աջակցության միջոցով կայուն զբաղվածության ապահովումը, աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացման և ինքնազբաղվածության խթանման համար աջակցության տրամադրումը, ինչպես նաև՝ լրացուցիչ աշխատատեղերի ստեղծումը:	Աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ մայրերի համար ապահովել կայուն զբաղվածության՝ աշխատանքի վայրում աշխատանքային ունակությունների ու կարողությունների ուսուցանման ճանապարհով
Ծրագրից օգտվելու պայմանները	Կենսաբանական ընտանիքի հետ վերամիավորված երեխա, հաստատությունում տեղավորվելուց կանխարգելված երեխա Ընտրվում են այն ընտանիքները, որ կարող են ողջամիտ խնամք ապահովել երեխաներին (նյութական և հոգեբանա-սոցիալական) աջակցություն ստանալուց հետո	Խնամքի կարիք ունեցող 65 տարին լրացած տարեցները և 18 տարին լրացած հաշմանդամություն ունեցող անձինք	Մասնագիտություն ունեցող, սակայն աշխատանքային փորձ չունեցող երիտասարդ գործազուրկներ, որոնք մասնագիտական կրթությունը ստանալուց հետո առավելագույնը 5 տարվա ընթացքում չեն աշխատել	1. Զբաղվածության կենտրոններում հաշվառված, առնվազն երեք ամիս գործազուրկի կարգավիճակում գտնվող և մասնագիտական ուսուցման դասընթացներին մասնակցելու ցանկություն հայտնա-ծ գործազուրկները 2. աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող աշխատանք փնտրող անձինք 3. ազատազրկման ձևով պատիժը կրելու ավարտին մինչև 6 ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձինք 4.Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Զբաղվածության տարածքային կենտրոններում հաշվառված, մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող՝ աշխատանք փնտրող անձինք, ովքեր մինչև երեխայի երկու տարին լրանալը վերադառնում են աշխատանքի	Ձեռնարկատիրա-կան գործունեությամբ զբաղվող անձը պետք է ունենա երաշխավոր, ում հետ պետք է ստորագրի երաշխավորման պայմանագիր Երաշխավորը պետք է լինի վարձու աշխատող կամ ձեռնարկատեր Գործարարը պետք է պլանավորի շարունակել իր ձեռնարկատիրական գործունեությունը առնվազն 2 տարի ժամանակահատվածով, այլապես պետք է վերադարձին իրեն տրամադրված ֆինանսական միջոցները	ՉՏԿ-ներում հաշվառված՝ աշխատաշուկայում անմրցունակ և առաջին անգամ աշխատաշուկա մուտք գործող մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ, մինչև 30 տարեկան մայրերը Առաջնահերթությունը տրվում է աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող այն երիտասարդ մորը ով ունի երեք և ավելի երեխա, նրա ընտանիքը ստանում է ընտանեկան նպաստ
Նպատի/դրամական վճարի չափը և ինդեքսավորման կանոնները	16,055 դրամ ամսական մեկ երեխայի հաշվով Ինդեքսավորում չի կիրառվում ոչ կանոնավոր աճ	Շուրջօրյա խնամքի ծառայություն (գիշերակաց, սնունդ, բուժում, ժամանցի կազմակերպում)	55,000 դրամ կրթաթոշակ է վճարվում դասընթացի ամբողջ տևողության ժամանակ, որը հավասար է Նվազագույն աշխատավարձի մասին օրենքով սահմանված չափին: Ինդեքսավորում չի կիրառվում ոչ կանոնավոր աճ	55,000 դրամ կրթաթոշակ է վճարվում դասընթացի ամբողջ տևողության ժամանակ, որը հավասար է Նվազագույն աշխատավարձի մասին օրենքով սահմանված չափին: Ինդեքսավորում չի կիրառվում ոչ կանոնավոր աճ	Ամեն տարի (մինչև երեխայի 2 տարին լրանալը) առավելագույնը 11 ամիս Զաղիրավական պայմանագրով սահմանված աշխատավարձի 50%-ի չափով, բայց ոչ ավել քան սահմանված նվազագույն աշխատավարձը Ինդեքսավորում չի կիրառվում ոչ կանոնավոր աճ	Մինչև 1,000,000 դրամ մեկ շահառուի հաշվով Ինդեքսավորում չի կանոնավոր աճ	AMD 55,000 A scholarship is provided throughout of entire period of trainings equal to the minimum wage, defined by the Law on Minimum Wage Ինդեքսավորում չի կիրառվում ոչ կանոնավոր աճ
Իրականացման համար պատասխանատու կառույց	ՀՀ ԱՍՀՆ կողմից պատվիրակված է Առավոտ ՀԿ-ին	ՀՀ ԱՍՀՆ և 4 խնամքի հաստատություններ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՉԴԳ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՉԴԳ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՉԴԳ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՉԴԳ	ՀՀ ԱՍՀՆ/ ՉԴԳ
Աշխարհագրությունը	Լոռի և Շիրակ մարզեր	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով	Ամբողջ երկրով
Շահառուների թիվը (մարդ/ 2018)	120	699	425	98	475	55	112
Ընդամենը ծախսեր (ՀՀ դրամ) (2018)	23,118,600	924,935,800	103,187,950	25,908,740	61,953,750	31,298,700	24,130,480

Աղբյուրը՝ Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի գույքագրում CODI ախտորոշման գործիքի միջոցով .

⁹⁶The program officially states it is designed to cover the unemployment risk, however, in reality it targets young mothers who are job holders in maternity leave.

C. Ծրագրերի կառուցվածքը

Գրեթե բոլոր ընտրված ծրագրերը նախատեսում են դրամական փոխանցումները որպես աջակցության տարբերակ: Միայն «Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամք» ծրագիրն է նախատեսում ծառայությունների տրամադրում, առանց դրամական տրանսֆերտների: Ընտրված և մանրամասն դիտարկված 15 ծրագրերից միայն «Երեխայի խնամքի» ծրագիրն է կապվում շահառուի ֆորմալ զբաղվածության և աշխատանքային ստաժի հետ: Ընտրված ծրագրերից ութը զուտ դրամական տրանսֆերտներ են, որ ուղղված են աղքատության նվազեցմանն ու սոցիալական անտեսվածության կանխարգելմանը, երբ ընտանիքը բախվում է տնտեսական դժվարությունների, ծերության, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու, արտակարգ իրավիճակներում և երեխայի ծննդյան հետ կապված խնդիրների: Զբաղվածության խթանման ծրագրերը նախատեսված են աշխատանք փնտրող/գործազուրկ (աշխատաշուկայում անմիջական) անձանց աշխատաշուկայում մասնակցությունը ակտիվացնելու համար՝ շեշտը դնելով երիտասարդ կանանց ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց վրա:

ՍԴ բոլոր ծրագրերը, այդ թվում խորացված վերլուծության համար ընտրվածները կարգավորվում են համապատասխան օրենսդրությամբ, . մասնավորապես՝ Սոցիալական աջակցության մասին, Դեռական նպաստների մասին ՀՀ օրենքներով, ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով, Զբաղվածության մասին օրենքով և այդ օրենքների կիրառումն ապահովող ենթաօրենսդրական ակտերով: Հավելված 4-ում ընտրված ծրագրերի մանրամասն վերլուծությունը ներկայացնում է նաև ավելի մանրամասն տեղեկատվություն այդ ծրագրերը կարգավորող օրենսդրության մասին):

Բոլոր տրանսֆերտային համապետական են և հավասարապես ներառում են վերաբերում են քաղաքային ու գյուղական բնակչությանը: Միևնույն ժամանակ, **Երեխայի խնամքի նպաստի** ծրագրի շահառուները մեծ մասամբ քաղաքաբնակներ են, քանի որ ծրագիրը հաշվի է առնում շահառուի գրանցված աշխատանքի առկայությունը: **ՉԱԾ-երը** նույնպես ավելի մեծ չափով ներգրավում են քաղաքաբնակներին, բացառությամբ **Փոքր ձեռնարկատիրությանը աջակցության ծրագրից**, որը հիմնականում իրականացվում է գյուղերում և աջակցում գյուղատնտեսական ձեռնարկատերերին:

ՍԴ ծրագրերի մեծ մասը երկարատև պատմություն ունեցող ծրագրեր են, որ ենթարկվում են պարամետրիկ փոփոխությունների՝ ի պատասխան կառավարության կողմից սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունում իրականացվող բարեփոխումների: **Ընտանեկան նպաստը, սոցիալական նպաստը, հրատապ օգնությունը Ընտանիքների կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագրի (ԸԿԲՆԾ)** մաս են կազմում, որը Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության երկրորդ ամենախոշոր բյուջետային ծրագիրն է՝ պետական կենսաթոշակներից հետո, և կարող է համարվել պաշտոնական սոցիալական ապահովության ցանց (տես Ներդիր 2): Ծրագրի շրջանակում տրամադրվող դրամական աջակցությունը կարևոր դեր է խաղում Հայաստանում աղքատության մակարդակի նվազեցման գործում:

Ներդիր 2: Սոցիալական ապահովության ցանցի ՀԲ սահմանումը

Սոցիալական ապահովության ցանցերը հարկերի վճարմամբ չպայմանավորված աջակցության միջոցներ են, որ նախատեսված են աղքատ և խոցելի բնակչությանը պարբերական ու կանխատեսելի աջակցություն տրամադրելու համար: Դրանք նաև հայտնի են որպես ապահովության ցանցեր, սոցիալական աջակցություն կամ սոցիալական տրանսֆերտներ և ավելի ընդգրկում սոցիալական պաշտպանության համակարգի մաս են կազմում:

Սղբություն. Համաշխարհային բանկ, Սոցիալական ապահովության ցանցերի իրավիճակը, 2015թ., էջ 7: <http://documents.worldbank.org/curated/en/415491467994645020/pdf/97882-PUB-REVISED-Box393232B-PUBLIC-DOCDATE-6-29-2015-DOI-10-1596978-1-4648-0543-1-EPI-1464805431.pdf>

ԸԿԲՆ ծրագիրը հիմնված է նախկին Փարոս համակարգի վրա, որը ստեղծվել էր 1994թ-ին և նպատակ ուներ կարգավորել և ապահովել արդյունավետ թիրախավորում և սոցիալական արդարություն՝ մարդասիրական աջակցության տրամադրման ընթացքում: Ավելի ուշ՝ 1997-1998թթ., Աղքատության ընտանեկան նպաստի ծրագիրը նախատեսում էր կարիքների անուղղակի գնահատման մեթոդով սահմանված նպաստի տրամադրում: Այն ներդրվել էր 1999թ-ին և աջակցություն էր տրամադրում 200,000

շահառու ընտանիքների կամ Հայաստանի տնային տնտեսությունների 27%-ին: Ծրագիրն այդ ժամանակվանից մի քանի անգամ փոխակերպվել է և հիմա ընդգրկում է մոտ 97 000 ընտանիք կամ Հայաստանի ընտանիքների 12,1 տոկոսը (Վիճակագրական կոմիտե, 2019թ.): 2004թ-ին ծրագրում ներդրվեց հավելավճարներ երեխաներով ընտանիքների համար, ինչպես նաև տարբերակում ըստ բնակության վայրի: 2007թ-ին Աղքատության ընտանեկան նպաստը (ԱԸՆ) վերանվանվեց Ընտանեկան նպաստի (ԸՆ) և իրավական կարգավորումներն ու թիրախավորման մեխանիզմները հարմարեցվեցին առկա ռեսուրսներին և թիրախային խմբերի կարիքներին:

Ի լրումն ընտանեկան նպաստի, որի չափը կախված է երեխաների թվաքանակից և բնակության վայրից, ընտանիքները նաև ստանում են հրատապ միանվագ օգնություններ երեխայի ծննդյան դեպքում, երեխայի առաջին դասարան հաճախելու և ընտանիքի անդամի մահվան դեպքում: Այն խոցելի ընտանիքները, որոնք նպաստառու չեն համարվել, սակայն ունեն գոյից բարձր անապահովության միավոր, կարող էին ստանալ եռամսյակային հրատապ օգնություն: 2013թ-ի հունվարին ուժի մեջ մտավ Պետական նպաստների մասին ՀՀ նոր օրենքը, որով շեշտադրվում էր անապահով ընտանիքներին տրամադրվող աջակցության նպատակը՝ անապահով ընտանիքների կենսամակարդակի բարձրացման օժանդակելը կամ դրա վատթարացումը կանխելը: Այդ նոր օրենքով հիմքեր դրվեցին ԸՆ համակարգի վերանայման և ԸԿԲՆ ծրագրով փոխարինման համար՝ 2014թ-ի հունվարին: Բոլոր նպաստները մնացին այնպես ինչպես կային, սակայն ԸՆ-ն դարձավ մինչև 18 տարեկան երեխա ունեցող անապահով ընտանիքների աջակցության համակարգ, իսկ երեխաներ չունեցող խոցելի ընտանիքներին տրամադրվում է սոցիալական նպաստ: 2019թ-ի հոկտեմբերին, ՀՀ կառավարությունը շրջանառեց «ՀՀ կառավարության թիվ 145-Ն որոշման մեջ լրացումներ կատարելու մասին» որոշման նախագիծը, որով առաջարկվող փոփոխությունները միտված էին ԸՆ շահառուների համար կայուն զբաղվածություն և եկամուտ ապահովող հնարավորությունների ստեղծմանը, ինչպես նաև անապահովության գնահատման գործող բանաձևի որոշակի վերանայման համար, որը հնարավորություն է ստեղծում շահառուների համար և աշխատանք գտնելու և աստիճանաբար համակարգից դուրս գալու համար (մանրամասները տես Հավելված 4-ում):

Ներդիր 3: Մայրության իրավունքի պաշտպանությունը Հայաստանում

Ընդհանուր առմամբ, մայրության իրավունքը Հայաստանի օրենսդրությամբ լավ պաշտպանված է ֆորմալ աշխատողների համար. [Աշխատանքային օրենսգիրքը](#) նախատեսում է նախա-ծննդյան և հետծննդյան արձակուրդ (Հոդված 172) և մինչև երկու տարեկան երեխայի խնամքի (մինչև երեխայի երեք տարեկանը լրանալը) արձակուրդ (Հոդված 173):

Հղիության և ծննդաբերության արձակուրդը 140 օր է (ծննդաբերության բարդացումների դեպքում՝ 155 օր, իսկ մեկից ավելի երեխաների ծնվելու դեպքում՝ 188 օր), աշխատողներն ունեն հատուկ արձակուրդի իրավունք, որի ընթացքում մայրը ստանում է ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստ՝ իր միջին աշխատավարձի չափով:

Երեխայի խնամքի նպատակով արձակուրդից վերադարձող աշխատողը օգտվում է բոլոր պայմանագրային իրավունքներից, որոնք ուժի մեջ են եղել մինչև արձակուրդ վերացնելը, իսկ եթե աշխատողը վերադառնում է աշխատատեղ մինչև երեխայի մեկ տարին լրանալը, ապա կարող է ստանալ լրացուցիչ արտոնություններ: Օրինակ՝ նրան կարելի է ուղարկել գործուղման կամ խնդրել կատարել արտաժամյա աշխատանք կամ աշխատել ոչ աշխատանքային օրվա ընթացքում միայն նրա համաձայնության դեպքում, իսկ նրա կողմից բարդ կամ վնասակար, կամ շատ բարդ ու շատ վնասակար աշխատանքի կատարումն արգելվում է: Մինչև նրա երեխայի մեկ ու կես տարին լրանալը, այդ աշխատողին պետք է տրամադրվեն կրճեով կերակրելու ընդմիջումներ: Երեխային խնամող հայրը (կամ խորթ հայրը) կարող է վերցնել հայրական խնամքի արձակուրդ մինչև երեխայի երեք տարեկանը լրանալը: Բացի այդ, հղիության և ծննդաբերության և երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող կնոջ ամուսինը կարող է նաև երկամսյա վճարովի արձակուրդ վերցնել մինչև երեխայի մեկ տարեկանը լրանալը (Քաղվածք. [Զբաղվածության և աշխատունակության մասին 2017թ-ի միջազգային համեմատական իրավական ուղեցույց](#)):

[Պետական նպաստների մասին օրենքը](#) նաև նախատեսում է երեխայի ծննդյան դեպքում միանվագ դրամական աջակցություն, որը նախատեսված է երեխայի ծննդյան հետ կապված ծախսերը հոգալու և ընտանիքի որոշումը նոր երեխաներ ունենալու վերաբերյալ ամրապնդելու համար: Յուրաքանչյուր հաջորդ

երեխայի համար միանվագ դրամական աջակցության գումարը մեծանում է և կարող է կտրուկ աճել՝ հասնելով 1 միլիոն դրամի երրորդ երեխայի համար, 1.5 միլիոնի՝ 4-րդ և հաջորդ երեխաների համար: Պետական աջակցության հաշվի վրա փոխանցվող գումարը հանդիսանում է «ընտանեկան դրամագլուխ» և կարող է օգտագործվել միայն, երբ երեխան կդառնա 18 տարեկան և միայն հետևյալ հատուկ դեպքերում՝ հիպոտեքային վարկի վճարում, ուսման վճար երեխայի կամ ընտանիքի անդամների համար, գյուղական վարկերի սպասարկում և տան ձեռք բերում 1000-ից քիչ բնակչություն ունեցող գյուղում: Անձնական օգտագործման նպատակով թույլատրվում է միայն ամսական 25,000 դրամ, փոխանցումով միայն երեխայի մեկ տարեկանը լրանալուց հետո: Պետական աջակցության հաշվին պահվող գումարը կարող է օգտագործվել առանց պայմանների երեխայի կողմից, երբ լրանա նրա 18 տարեկանը: Այս նպաստը հասանելի է բոլոր երեխաների համար, անկախ նրանց ծնողների զբաղվածության և եկամտային հարկ վճարելու կարգավիճակից:

Ծերության/հաշմանդամության/կերակրողին

կորցնելու նպաստները պետական բյուջեից ֆինանսավորվող ծրագրեր են, որ շարունակաբար վճարվում են 65-ը լրացած անձանց, հաշմանդամություն ունեցող անձանց (այդ թվում երեխաների) և կերակրողին կորցրած ընտանիքներին: Այս նպաստներն, ըստ Պետական նպաստների մասին ՀՀ օրենքի, նպատակ ունեն իրացնելու այն անձանց սոցիալական ապահովության իրավունքը, ովքեր ձեռք չեն բերել աշխատանքային կամ զինվորական կենսաթոշակ ստանալու իրավունք: Մինչև 2014թ-ի հունվարը **ծերության/ հաշմանդամության/ կերակրողին կորցնելու** նպաստներն կոչվում էին ծերության/ հաշմանդամության/ կերակրողին կորցնելու սոցիալական կենսաթոշակներ: Ծրագրերը կարգավորվում էին Կենսաթոշակների մասին ՀՀ օրենքով: Սոցիալական կենսաթոշակի իրավունքը տրվում էր այն անձանց, ովքեր չունեին աշխատանքային կամ զինվորական կենսաթոշակ ստանալու իրավունք և նպատակ ունեին ապահովվելու նվազագույն եկամուտ: Հետևաբար, իր տրամաբանությամբ սոցիալական կենսաթոշակը նման էր սոցիալական նպաստի: Այդ պատճառով, Պետական կենսաթոշակների մասին ՀՀ օրենքում

2013թ-ին իրականացված լրամշակումներով, սոցիալական կենսաթոշակ հասկացությունը վերացվեց և դրա փոխարեն առաջացան ծերության, հաշմանդամության և կերակրողին կորցնելու նպաստները, որոնք էլ հաստատվեցին Պետական նպաստների մասին ՀՀ նոր օրենքով:

Երեխայի խնամքի նպաստը

երկար պատմություն ունի: Մինչև 2013թ-ը ծրագիրը կարգավորվում էր Աղքատության ընտանեկան նպաստի համակարգում, իսկ 2013թ-ից հետո՝ Պետական նպաստների մասին օրենքով: Այս նպաստը հասանելի է միայն պաշտոնապես գրանցված աշխատանք ունեցող ծնողների համար:

Ծրագրի հիմնական նպատակն է «մասնակիորեն փոխհատուցել ընտանիքի կամ կնոջ կողմից երեխայի խնամքի հետ կապված ծախսերը», և փաստորեն այդ նպաստը նախաձեռնյալ արձակուրդում գտնվող կնոջ համար փոքր դրամական աջակցություն է՝ հիմնական կարիքները հոգալու համար: Խորքային աշխտորոշման գործիքում նշված նպատակները. «աղքատության նվազեցում, դրամական աջակցություն (մանկական աղքատություն), երեխայի պաշտպանություն և մայրության պաշտպանություն», կարելի է համարել, որ համապատասխանում են նաև երեխայի խնամքի նպաստին, քանի որ այդ նպաստը հանդիսանում է աշխատող ծնողների կորցված եկամտի որոշակի փոխհատուցում՝ երեխայի խնամքի համար մայրության արձակուրդի ընթացքում: Ծրագիրը կարող է դիտարկվել որպես երկրում մայրության պաշտպանության լրացուցիչ միջոց, ի լրումն **երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի, ժամանակավոր անաշխատունակության կամ մայրության նպաստի**, որոնք վճարվում են և աշխատող և չաշխատող մայրերին, երկու զբաղվածության ակտիվ ծրագրերի, որոնց նպատակն է բարձրացնել զբաղվածության մակարդակը երիտասարդ մայրերի շրջանում որոշ խթանների միջոցով, և հանդիսանում են վաղ մանկական զարգացման և մայրության սոցիալական պաշտպանությանն ուղղված ՀՀ կառավարության քաղաքականության մաս: Այդուհանդերձ, երեխայի խնամքի նպաստի շահառուների թիվն ընդամենը 11 317 է, այսինքն 2017-2018թթ. ծնված մինչև երկու տարեկան բոլոր երեխաների 35 տոկոսը:⁹⁷ 2019թ-ի նոյեմբերի վերջին ՀՀ ԱՍՀՆ-ն ներկայացրեց [Պետական նպաստների մասին ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին օրենքի](#)

⁹⁷Հաշվարկները հիմնված են 2017 և 2018թթ. ծնվածների և 2018թ-ի շահառուների թվաքանակների հիման վրա, և վերցված են [ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի 2019թ-ի հունվար-հուլիս ամիսներին Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական վիճակի վերլուծությունից](#):

Նախագիծը⁹⁸ փորձելով ընդլայնել **երեխայի խնամքի նպաստի** ծածկույթը՝ ընդգրկելով նաև գյուղական համայնքների կանանց, անկախ նրանց զբաղվածության կարգավիճակից: Այդ փոփոխության նպատակը ժողովրդագրական դրական փոփոխությունների խթանումն է: Այնուամենայնիվ, նման փոփոխության արդյունավետությունը վիճելի է, որովհետև, նախ այդ փոփոխությամբ հավասար իրավունքներն են տրվում գյուղատնտեսական ոչ ֆորմալ հատվածում զբաղված կանանց ֆորմալ զբաղվածություն ունեցող կանանց հետ և, երկրորդ՝ գյուղական համայնքներում բնակվող մայրերի հետ համեմատ, անհավասար պայմաններ է ստեղծում փոքր քաղաքներում բնակվող միևնույն երկու տարեկան երեխաների մայրերի համար, որոնք դուրս են մնացել աշխատաշուկայից սահմանափակ հնարավորությունների, այլ ոչ թե աշխատելու ցանկության բացակայության պատճառով: Այս փոփոխությունն ավելի ողջամիտ կլիներ, եթե միևնույն երկու տարեկան բոլոր երեխաների համար նախատեսվեր առանձին նպաստ (որը կարող էր նաև տրամադրվել միևնույն 3 և ավելի բարձր տարիքի երեխաներին):

Մայրության նպաստ՝ չաշխատող կանանց համար ծրագիրը ՀՀ կառավարության Նոր նախաձեռնություններից է, որը մեկնարկել է 2016թ-ի հունվարի 1-ին, ի պատասխան հասարակական պահանջի ընդլայնելու սոցիալական պաշտպանությունը նաև չաշխատող մայրերի համար: Ֆորմալ զբաղվածությամբ չպայմանավորված մայրության նպաստը Հայաստանում վճարվում է որպես սոցիալական աջակցություն չաշխատող կանանց, նախքան երեխայի ծնվելը՝ ընտանիքի կյանքի որակի բարելավման և երեխայի ծնվելու հետ կապված որոշ ծախսեր հոգալու նպատակով: Շահառուները ստանում են միանվագ հղիության նպաստ հղիության և ծննդաբերության արձակուրդի իրավունք ունենալու ժամանակահատվածի (140 օր) համար, ինչպես և աշխատող և երեխայի ծննդաբերության ու խնամքի նպատակով արձակուրդում գտնվող աշխատող մայրերը:

Հաստատություններում խնամվող երեխաներին ընտանիքներ վերադարձնելու ծառայություններ (բեռնաթափում) ծրագիրն իրականացվում է Առավոտ ՀՀ-ի կողմից, 2006թ-ից Լոռու մարզում, որպես ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից պատվիրակված ծառայություն: Նախաձեռնության նպատակն է ապահովել մանկատներում խնամվող երեխաների վերամիավորումը կենսաբանական

ընտանիքների հետ և կանխարգելել երեխաների ինստիտուցիոնալացումը ընտանիքից հեռանալու ռիսկի դեպքում: 2014թ-ից ծրագիրն իրականացվում է նաև Շիրակի մարզում, ապահովելով տարեկան 100 երեխայի վերամիավորումը կենսաբանական ընտանիքների հետ և կանխարգելելով 10 երեխայի մոտքը հաստատություններ: Ընտանիքներին տրամադրվում է խորհրդատվություն, անհրաժեշտ սնունդ, կամուսալ վճարումների աջակցություն և ծնողական խնամքի հմտությունների բարելավման վերապատրաստում: Սակայն, 2019թ-ին ՀՀ ԱՍՀՆ-ն վերանայեց ՀՀ-ներին և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավապաշտպան կազմակերպություններին ծառայությունների պատվիրակման ռազմավարությունը և Նոր մրցույթ հայտարարեց բոլոր ծառայությունների համար, ներառյալ՝ ցերեկային խնամքի ծառայությունները, ընտանիքներին աջակցող համայնքապետարանները և ծերերի ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց խնամքի ծառայությունները: 2020թ-ին, վերամիավորման նպատակով տրամադրվող աջակցությունը կտրամադրվի մի շարք այլ ՀՀ-ների կողմից, որոնք կհաղթեն մրցույթում:

Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող 18 տարին լրացած անձանց շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ ծրագիրն իրականացվում է ՀՀ ԱՍՀՆ վարչարարության ներքո գործող շուրջօրյա խնամքի հինգ հաստատություններում՝ Երևանի թիվ 1 տուն-ինտերնատ, Նորքի տուն-ինտերնատ, Գյումրու տուն-ինտերնատ, Վարդենիսի Նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատ և «Ձորակ» հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց խնամքի կենտրոն: «Ձորակ» կենտրոնը համեմատաբար Նոր ծառայություն է, այն հիմնվել է 2015թ-ին: Մնացած կենտրոնները գործում են 1999թ-ից: 2018թ-ի մայիսի 18-ի թիվ 20 արձանագրային որոշմամբ ՀՀ կառավարությունն ընդունեց Տարեցների սոցիալական պաշտպանության ռազմավարությունն ու 2017-2021թթ. համար միջոցառումների ծրագիրը, որով նախատեսվում է հիմնարար բարեփոխումներ իրականացնել շուրջօրյա խնամքի տրամադրման ոլորտում: Կառավարությունը պլանավորում է աստիճանաբար անցում կատարել շուրջօրյա խնամք տրամադրող խոշոր հաստատություններից դեպի ընտանեկան տիպի խնամքի՝ տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց փոքր խմբերի համար: Սպիտակում 2016թ-ին հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող 16 անձի համար բացվել է նման խնամքի տան փորձարարական տարբերակը

⁹⁸<https://www.e-draft.am/projects/2068/justification>

© World Bank, with support from the Japan Scaling-Up Nutrition Trust Fund, 2019

Ընտրված հինգ զբաղվածության ակտիվ ծրագրերը՝ Մասնագիտական փորձի համար փորձնակության ծրագիրը, Մասնագիտական ուսուցման ծրագիրը, Դայակի ծրագիրը, Փոքր ձեռնարկատիրության աջակցության ծրագիրը և Երիտասարդ մայրերի փորձնակության ծրագիրը, նախատեսված են կանանց և երիտասարդների շրջանում զբաղվածության խթանման համար: Ծրագրերն իրականացվում են երկրի ամբողջ տարածքում և կարգավորվում են ՀՀ կառավարության N534-Ն (2014թ.) որոշմամբ:

Ձեռք բերած մասնագիտությամբ մասնագիտական աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու համար գործազուրկների աջակցության տրամադրում ծրագիրը (ծրագիր համար 11: Մասնագիտական փորձի համար փորձնակության ծրագիր) նախատեսված է կրթական հաստատություններում ավարտելուց հետո 5 տարվա ընթացքում աշխատաշուկա առաջին անգամ մուտք գործող երիտասարդներին և մասնավորապես կանանց աջակցելու համար: Գործատուները հաճախ պահանջում են աշխատանքային փորձի առկայություն, իսկ նոր ավարտածները մրցունակ չեն, որովհետև այդ պահանջին չեն համապատասխանում, և այս ծրագիրը երիտասարդ մասնագիտական հնարավորություն է տալիս մասնագիտական փորձ ձեռք բերել գործատուի մոտ, դառնալ ավելի մրցունակ աշխատաշուկայում և գտնել համապատասխան աշխատանք: Ծրագիրը մշակվել է 2010թ-ին և մեկնարկել 2011թ-ին: Ծրագրի ամբողջ ընթացքում (երեք ամիս) շահառուները ստանում են ամսական աշխատավարձ նվազագույն աշխատավարձի չափով, իսկ գործատուն փոխհատուցում է ստանում օրենքով սահմանված կարգով շահառուի աշխատավարձից

եկամտահարկ վճարելու և սոցիալական վճարները (օր.՝ պարտադիր կենսաթոշակային վճարումների) կատարելու համար: Այդ հատկացումները ենթակա են վերադարձման, եթե ծրագրի պահանջները խախտվում են կողմերից որևէ մեկի կողմից:

Աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատագրված և անվճար պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում (ծրագիր թիվ 12: Մասնագիտական ուսուցման ծրագիր) 2019 կողմից իրականացվող առաջին ծրագրերից է: Այն մեկնարկել է 1996թ-ին և նախատեսված է այն անձանց համար, ովքեր ունեն աշխատանքը կորցնելու կամ աշխատանքից ազատվելու ռիսկ կամ վեց ամիս հետո դուրս են գալու ազատագրված վայրերից և աշխատանք են փնտրում: Ծրագրով աջակցություն է տրամադրվում շահառուներին հարմար աշխատանք գտնելու և/կամ ձեռք բերելու աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան նոր որակավորումներ և հմտություններ՝ աշխատանքից ազատվելու ռիսկը նվազեցնելու նպատակով: ՝ աշխատանքին համապատասխանող տրամադրելու միջոցով: Ծրագրի տևողությունը մինչև 5 ամիս է, բացառությամբ մասնագիտական վերապատրաստման դասընթացների, որ նախատեսված են հատուկ կարիքներ ունեցողների համար: Հաշմանդամություն ունեցող մասնակիցների վերապատրաստումը տրամադրվում է ԲՍՓՀ կողմից տրամադրված վերականգնողական անհատական ծրագրում նշված առանձնահատկություններին համապատասխան: Շահառուները կարող են տարվա ընթացքում մասնակցել միայն մեկ վերապատրաստման դասընթացի, եթե մասնակցելու ցանկություն ունեցող գործազուրկների թիվն ավելին է, քան տվյալ տարածքային կենտրոնի համար ծրագրում հատկացված տեղերի քանակը: Մասնագիտական վերապատրաստման դասընթացները ծրագրի շահառուների համար տրամադրվում են անվճար: Մասնակիցներին վճարվում է ամսական նվազագույն աշխատավարձի 50 տոկոսի չափով կրթաթոշակ՝ կրթական ծրագրի ամբողջ ընթացքում: Վճարման գործընթացը կազմակերպվում է տարածքային կենտրոնների կողմից, իսկ կրթաթոշակը փոխանցվում է բացառապես շահառուների բանկային հաշիվներին:

Մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձանց՝ երեխայի մինչև երկու տարին լրանալը աշխատանքի վերադառնալու դեպքում, երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելու

համար աջակցության տրամադրում (ծրագիր թիվ 13: Դայակի ծրագիր)։ Ծրագրի նպատակն է մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձանց աշխատանքի վերադառնալու հնարավորությունների մեծացումը՝ երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելու ուղղված աջակցության տրամադրման միջոցով։ Աշխատանքային օրենսգրքով երեխայի խնամքի արձակուրդը երեք տարի է, որոնցից միայն երկուսն է վճարովի, որի ընթացքում շահառուն ստանում է խնամքի նպաստ «Դայակի ծրագրից», որը դրամական տրանսֆերտ է ֆորմալ զբաղվածության առկայության հիմքով, կարող են օգտվել միայն այն շահառուները, ովքեր հանդիսանում են երեխայի խնամքի նպաստառուներ և պատրաստ են վերադառնալ աշխատավայր ավելի վաղ, քան սահմանված արձակուրդի ժամկետը՝ մինչև երեխայի երկու տարեկանը լրանալը։ Շահառուները դրամական աջակցություն են ստանում երեխայի խնամքի կազմակերպման համար դայակ վարձելու կամ վճարելու նախադպրոցական հաստատության կամ ցերեկային խնամքի ծառայությունների դիմաց։ Ծրագիրը մեկնարկել է 2018թ-ին, որպես զբաղվածության ոլորտի նոր նախաձեռնություն։

Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության համար աջակցության տրամադրում

(ծրագիր թիվ 14: Փոքր ձեռնարկատիրության աջակցության ծրագիր) Ծրագիրը կայուն զբաղվածություն է ապահովում աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց համար՝ օգնելով նրանց հիմնել սեփական փոքր բիզնեսը կամ դառնալ ինքնազբաղվածներ։ Երբ այն մեկնարկել էր 1997թ-ին, ծրագրի հիմնական նպատակն էր աշխատանք փնտրողներին միջոցներ տրամադրելը ձեռնարկատիրական նախաձեռնությունների հիմնադրման և աշխատատեղեր ստեղծելու համար։ Ծրագիրը ֆինանսական միջոցներ էր տրամադրում գործազուրկ անձանց՝ միանվագ դրամական աջակցության տեսքով, որը հավասար էր գործազուրկության նպաստի 80-պատիկի չափով։ 2006թ-ի հունիսից, Բնակչության զբաղվածության և գործազուրկության դեպքում սոցիալական պաշտպանության մասին օրենքի ընդունումից հետո, ծրագիրը վերափոխվել է ֆինանսական աջակցության գործազուրկների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց՝ ձեռնարկատիրական գործունեության գրանցման նպատակով։ Ծրագրի տևողությունը երկու տարի է։ Ծրագրի շրջանակում տրամադրված ֆինանսական աջակցության առավելագույն ծավալը 1 000 000 դրամ է (մոտ 2000 ԱՄՆ դոլար)։ Ծրագրի շրջանակում իրականացվում են երկու ենթածրագրեր. (1) աջակցություն սեփական

բիզնեսի կամ ինքնազբաղվածության հիմնման համար և (2) աջակցություն անասնաբուծության (խոշոր և մանր) և թռչնաբուծության գործունեությամբ զբաղվելու համար։

Աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ մայրերի համար գործատուի մոտ մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում

(ծրագիր թիվ 15: Երիտասարդ մայրերի փորձնակության ծրագիր) Ծրագրի նպատակն է աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ մայրերի համար ապահովել կայուն զբաղվածության նոր հնարավորություններ՝ աշխատանքի վայրում աշխատանքային ունակությունների ու կարողությունների ուսուցանման ճանապարհով։ Ծրագրում կարող են ընդգրկվել ՉՏԿ-ներում հաշվառված՝ աշխատաշուկայում անմրցունակ և առաջին անգամ աշխատաշուկա մուտք գործող մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ, մինչև 30 տարեկան մայրերը։ Հիմնական թիրախ խումբը աշխատաշուկայում անմրցունակներն են։ Ավանդական ընտանեկան սովորույթները հատկապես գյուղական վայրերում, խոչընդոտում են երիտասարդ մայրերի ֆորմալ զբաղվածությանը, թեև ֆորմալ զբաղվածության հնարավորությունները ևս սահմանափակ են, իսկ գործատուները շատ հազվադեպ են համաձայնվում ռեսուրսներ հատկացնել անմրցունակ աշխատուժի վերապատրաստման համար։

Ծրագրի հիմնական նպատակն է մասնագիտական ուսուցում կազմակերպել այն երիտասարդ մայրերի համար, ովքեր ցանկություն են հայտնել աշխատել, հնարավորություն ստեղծելով նրանց համար մասնագիտական ուսուցում ստանալու և նոր հմտություններ ձեռքբերելու համար և շարունակել աշխատանքը նույն գործատուի մոտ։

Ծրագիրը մեկնարկել է 2018 թվականին, որպես զբաղվածության ոլորտում նոր նախաձեռնություն և կարգավորվում է [Զբաղվածության մասին ՀՀ օրենքով](#) (Հոդված 12), ՀՀ կառավարության 2014 թվականի ապրիլի 17-ի թիվ 534-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ կառավարության [2017 թվականի հոկտեմբերի 12 թիվ 1302-Ն որոշմամբ](#)։

Ծրագիրը կարող է դիտարկվել, որպես երկրում մայրությունը խթանող սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությանը օժանդակող միջոցառում՝ երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի, աշխատող և չաշխատող մայրերին վճարվող ժամանակավոր անաշխատունակության կամ մայրության

նպաստների և Դայակների ծրագրի հետ միասին՝ դրամական տրանսֆերտների միջոցով խթանելով զբաղվածությունը երիտասարդ մայրերի շրջանում:

Միևնույն ժամանակ, ծրագիրը համարվում է առավել թանկ 2ԱԾ-երից մեկը, քանի որ մեկ շահառուի հաշվով կատարված ծախսը բավական մեծ է՝ այն ներառում է 55,000 դրամի կամ տվյալ տարվա համար սահմանված նվազագույն աշխատավարձի չափով ամսական վճար շահառուին, գործատուի մոտ մասնագիտական ուսուցումը կազմակերպող, ուսուցանող մասնագետին հավելում՝ նրա նախորդ տարվա միջին ամսական աշխատավարձի 20%-ի չափով, բայց ոչ ավել քան նվազագույն ամսական աշխատավարձի չափը, գործատուին 30,000 դրամի չափով միանվագ գումար՝ մասնագիտական ուսուցումը կազմակերպելու համար պահանջվող նյութական ծախսերը հոգալու համար: Ծրագրում ընդգրկվածների 30 տոկոսը չեն շարունակում աշխատանքը դասընթացների ավարտից հետո: Անհրաժեշտ է, որ վերանայվեն ծրագրի կառուցվածքի և իրականացման գործառնությունները, քանի որ ծրագրում ընդգրկվողները պետք է մասնագիտական ուսուցում ստանան այն հմտությունների մասով, որը պահանջվում է տվյալ գործատուի մոտ, իսկ շահառուները պետք է նաև ինքնազբաղված լինելու փորձ չունենան: Անհրաժեշտ են լրացուցիչ խթանիչներ, որպեսզի ծրագրում ներառվեն հաշմանդամություն ունեցող մայրերը կամ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների մայրերը: Բացի այդ, գործատուները և ու պետք է շահագրգռվածություն ունենան ծրագրի ավարտից հետո աշխատանքի վերցնելու վերապատրաստում անցած շահառուներին:

Ընդհանուր առմամբ, թվարկված բոլոր 15 ծրագրերի նպատակներն ու թիրախային խմբերը համապատասխանում են սոցիալական պաշտպանության ազգային քաղաքականության նպատակներին ու բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքներին, սակայն ծրագրերի կառուցվածքն ու ծածկույթը, ինչպես կներկայացվի ստորև, կարիք ունեն մանրակրկիտ վերանայման՝ ՍԴ ծրագրերի արդյունավետությունն ու ծախսարդյունավետությունը բարելավելու համար:

Նման վերանայման հարցերից է ճգնաժամերի/ ցնցումների դեպքում արագ արձագանքման մեխանիզմների բացակայությունը: ՍԴ ծրագրերից ոչ մեկը չունի ցնցումներին կամ ճգնաժամերին արագ արձագանքելու ու դրանց հետևանքով առաջացած իրավիճակներում հարմարվելու հստակ

մեխանիզմ: Օրինակ՝ անհրաժեշտության դեպքում 2ԱԾ համապատասխանեցումը հիմնական կարիքներին (ինչպես սիրիահայերի դեպքում), պահանջեց շատ երկար ժամանակ ու բարդ ընթացակարգեր, իսկ հրատապ օգնությունը, որը տրամադրվեց Արմավիրում կարկուտից տուժած համայնքներին, միանգամից կարգավորվեց [Կառավարության հատուկ որոշմամբ \(2013 թվականի թիվ 614-Ն որոշում\)](#):

Ավելին, բացառությամբ 2ԱԾ-երի, ակտիվ (աշխատանքային) տարիքի բնակչության համար աշխատաշուկայում մասնակցելու և զբաղվածության մակարդակը բարձրացնելու խթանիչներ պարունակում է միան Երեխայի խնամքի նպաստի ծրագիրը, սակայն այդ խթանը կարող է կորցնել իր արդիականությունն իրականացված վերջին փոփոխությունների արդյունքում, երբ Երեխայի խնամքի նպաստը սկսվեց վճարվել նաև գյուղաբնակ աշխատանք չունեցող մայրերին: ԸԿԲՆ ծրագիրը չի նախատեսում, որ պետք է նպաստի ակտիվ տարիքի բնակչության աշխատանքի շուկայում ինտեգրմանն ու զբաղվածության մակարդակի բարձրացմանը: Թեև անապահովության միավորի վրա բավական մեծ ազդեցություն ունեն որոշակի սոցիալական խմբին պատկանելու միավորը⁹⁹ և ընտանիքի եկամուտը, դրանք շարունակում են ոչ մեծ ազդեցություն ունենալ տնային տնտեսության անդամների աշխատաշուկա մուտք գործելու որոշման վրա՝ պայմանավորված ոչ ֆորմալության բարձր մակարդակով և ցածր աշխատավարձերով: Տնային տնտեսությունների/ընտանիքի անդամների սոցիալական խմբերին տրվող թվային միավորները և, մասնավորապես, աշխատանք ունեցող կամ չունեցող անձանց տրվող սոցիալական միավորները պարբերաբար վերանայվել են՝ նպատակ ունենալով խրախուսել ակտիվ տարիքի անձանց շրջանում աշխատաշուկա մուտք գործելու հնարավորությունները: Սակայն, նման սահմանափակումների ազդեցությունը նշանակալի չէ տնային տնտեսությունների/ընտանիքի անդամների ակտիվացման գործընթացում. ըստ **ԸԿԲՆ** ամենաթաթմ (2016թ.) [ՍԳ հաշվետվության](#), նպաստների ծավալի կրճատման միայն 0,3 տոկոսն է տեղի ունեցել տնային տնտեսությունների/ ընտանիքի զբաղվածության հաշվին կյանքի որակի բարելավման պատճառով:

Պետական նպաստների մասին ՀՀ օրենքի կիրարկումն ապահովելու նպատակով ընդունված կառավարության N-145-Ն որոշման վերջին փոփոխությունները խթաններ են ստեղծում

⁹⁹ Աշխատանքի առկայությունը կամ բացակայությունը հավասարապես են հաշվի առնվում, տես Առանցքային ուղղություն 9 «Նպաստի կառուցվածք» ենթաբաժինը.

տնային տնտեսությունների/ընտանիքների աշխատունակ տարիքի անդամների համար՝ աշխատանքային շուկա մուտք գործելու և զբաղվածության մակարդակը բարձրացնելու տեսանկյունից: Դրանք հանդիսանում են ԸԿԲՆ

ծրագրում պայմանականությունների և ծրագրից դուրս գալու մեխանիզմները ներդնելու առաջին քայլերը: Չեկույցի հավելված 4-ի 1-3 ներդիրը ներկայացնում է այս փոփոխությունն առավել մանրամասն:

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 8: ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉՆԵՐ ԵՎ ԾՐԱԳՐԵՐՈՒՄ ԸՆԴԳՐԿՎԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՏՎՈՂ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Սոցիալական պաշտպանության ցանկացած ծրագրի կառուցվածքի կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը թիրախային խմբի սահմանումն է. այսինքն այն անձանց հատկորոշումը, ում պետք է տրամադրվի աջակցությունը: Համակարգային մակարդակում բնակչության ծածկույթը սահմանվում է բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքից բխող խնդրի, ազգային մակարդակով սահմանված առաջնահերթությունների ու քաղաքականությունների հիման վրա և պայմանավորված է առկա ֆինանսավորման հնարավորություններով: Բոլոր վերը նշվածները պետք է սահմանվեն օրենքով:

Ընտրված ծրագրերի համար, գնահատումը պետք է հաշվի առնի հետևյալ հարցերը.

- արդյոք ծրագրի թիրախային խմբերը հստակ սահմանված են,
- արդյոք հստակ նշված են կոնկրետ ծրագրի շրջանակում աջակցություն ստանալու համար որակավորման/ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմանները կամ չափորոշիչները,
- արդյոք ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմանները կամ չափորոշիչները բավարար են ծրագրի նպատակներին հասնելու համար,
- արդյոք ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմանները կամ չափորոշիչները համապատասխանում են սոցիալ-տնտեսական բնութագրերին և
- արդյոք բնակչության խմբերը, որոնք ունեն ծրագրում ընդգրկվելու իրավունք կամ համապատասխանում են իրավունքը տվող չափորոշիչներին փաստացի կարողանում են օգտվել այդ ծրագրերից ու ծառայություններից:

Գնահատման արդյունքներն ու մասնակցային ստուգաճշտման գործընթացը ցույց տվեցին, որ համապատասխան ծրագրերի օրենքներն ու կարգավորումները հստակ սահմանում են մասնակցության և դուրս մնալու կանոններն ու ընտրունակության չափանիշները, գրանցման ընթացակարգերը ու անհրաժեշտ փաստաթղթերը, սպասելու ժամանակահատվածը և կրկին դիմելու պայմանները: Սակայն, գնահատումը նաև բացահայտել է, որ դեռ բարելավման անհրաժեշտություն կա: Որոշ չափանիշներ պետք է վերանայել՝ ՉԱԾ-երի և խնամքի ծառայությունների շահառուների ընտրության չափանիշների մասով թյուրըմբռնումներից և/կամ շփոթմունքից խուսափելու համար (օրինակ՝ **Դայակների ծրագիրը** շփոթություն է առաջացնում այն ծախսերի մասով, որ պետք է կրեն շահառուները դայակ վարձելու համար կամ այն փաստաթղթերի մասով, որ պետք է հավաքեն ընտրունակ լինելու համար): Ընտրված ծրագրերի համար շահառուների ընտրության չափորոշիչները և չընտրվելու պայմանները առավել մանրամասն ներկայացված են Հավելված 4-ում:

Ծրագրերն իրականացնող բոլոր կառույցները պարտավոր են հետևել շահառուների ընտրության բոլոր չափանիշներին, ինչպես որ դրանք սահմանված են կանոնակարգող օրենքներում կամ կառավարության որոշումներում, իսկ դրանց խախտումները հանգեցնում են վարչական պատասխանատվության, ընդհուպ մինչև աշխատանքից ազատում և նույնիսկ քրեական պատասխանատվության: Ծրագրերի իրականացման համար շահառուների հատկորոշման, ընտրության և գրանցման համար հատուկ մշակված հրահանգները կամ ձեռնարկները ընդունված պրակտիկա չեն, բացառությամբ տունայցերի կամ դեպքերի վարման ձեռնարկներից, որոնք ավելի նման են իրականացման ընթացակարգերի:

ՍՊ բոլոր ծրագրերով շահառուների ընտրությունը կատարվում է շահառուի դիմումը ստանալուց հետո: Առցանց մատուցվող շատ ծառայությունների համար, ինչպիսիք են երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստը և երեխայի խնամքի նպաստը, շահառուների ընտրությունը կատարվում է դիմումի լրացմանը զուգահեռ և շահառուն ստանում

Է մերժում, եթե դիմումի լրացման ժամանակ չի համապատասխանում որևէ սահմանված չափանիշի: Առցանց դիմելու հնարավորությունները հեշտացնում են գործընթացը, քանի որ համացանցին միացած ցանկացած ծնող կարող է ինքնուրույն դիմել: Բոլոր ծառայությունները կարող են տրամադրվել միայն շահառուի կողմից գրավոր դիմումի հիման վրա: Նույնիսկ, եթե տվյալ շահառուի համար առկա են տվյալ ծառայությունից օգտվելու բոլոր հանգամանքները կամ եթե դեպք վարողը որոշում է, որ շահառուն կարող է ստանալ Ընտանեկան նպաստ կամ Սոցիալական նպաստ, կամ ցանկացած այլ նպաստ կամ ծառայություն, ծառայությունը շահառուին կարող է տրամադրվել միայն, եթե շահառուն ներկայացրել է գրավոր դիմում:

Սովորաբար, ծրագրերի վերաբերյալ հանրության իրազեկումն ապահովվում է ՀՀ ԱՍՀՆ վեբկայքի կամ ֆեյսբուքյան էջի միջոցով, կամ ՀՍԾՏԿ-ների ու մարզային բաժինների, կամ իրականացնող կառույցների (ՍԾՏԳ, ՉԱԾ, ՉՊԳ) կողմից արված հայտարարությունների միջոցով: Հազվադեպ են պատշաճ կերպով կազմակերպված հանրային իրազեկման միջոցառումները. բացառությունների շարքում են խոշոր գովազդային արշավները, որոնք վերաբերել են երեխայի ծննդյան կամ երեխայի խնամքի նպաստներին և աշխատանք չունեցող երիտասարդ մայրերին տրամադրվող աջակցությանը, որոնց նպատակն է բացատրել առցանց դիմում ներկայացնելու և ընտրունակության չափանիշներին համապատասխանելու հնարավորությունները: Նմանատիպ մի իրազեկման ծրագիր կազմակերպվել է Դայակների ծրագրի մասով, որը նոր նախաձեռնություն է և ևս կտիրորեն գովազդվել է ՉՊԳ-ի կողմից, ՀՍԾՏԿ-ների միջոցով ու հեռուստատեսությամբ: Ընտանեկան/սոցիալական նպաստների ծրագրերի վերափոխման կամ երեխայի խնամքի նպաստի ավելացման վերաբերյալ հանրային լսումները, հեռուստատեսային հարցազրույցները, քննարկումները սոցիալական ցանցերում բարձրացնում են հանրության տեղեկացվածության մակարդակը տրամադրվող ծառայությունների վերաբերյալ:¹⁰⁰

Դիմումների ներկայացման գործընթացի վերաբերյալ շահառուների վերաբերմունքի մասին շատ ապացույցներ չկան, բացառությամբ ՍՊՎԾ II Համաշխարհային Բանկի վարկային ծրագրի շրջանակում ՄԼԳ կարողությունների ձևավորման

նախաձեռնության ներքո 2017-18թթ. ՍՊ ծրագրերի շահառուների շրջանում անցկացված ընտրանքային հետազոտության արդյունքների և 114 թեժ գծով գրանցված բողոքների: Յուրաքանչյուր ընտրված ծրագրի վերաբերյալ մանրամասները ներկայացված են Հավելված 4-ում:

Բոլոր ծրագրերում ընդգրկվելու համար պահանջվում է որոշակի սպասելու ժամանակահատված, որը տատանվում է 5 օրվանից մինչև մեկ ամիս՝ կախված ծրագրի համար անհրաժեշտ կարգավորումների առկայությունից: Սպասելու ժամանակահատվածը սահմանվում է օրենքով և տեղեկացվում է շահառուներին դիմելու պահին:

Դիմումներն ընդունելու կամ մերժելու ընթացքում արված սխալները դժվար է գնահատել, որովհետև բոլոր ծրագրերում ընտրվելու պայմանները գնահատվում են միայն, երբ շահառուները դիմում են և համապատասխանում են սահմանված պահանջներին: Միակ ծրագիրը, որն ունի քանակական գնահատական դիմումների ընդունման կամ մերժման ընթացքի վերաբերյալ ԸԿԲՆԾ-Է (որն ընդգրկում է ընտրված երեք ծրագրերը): Հաշվարկները հիմնված են ՏՏԿԱՀ շրջանակում տնային տնտեսությունների հարցումների հիման վրա, որն իրականացվում է ամեն տարի Վիճակագրական կոմիտեի կողմից՝ Համաշխարհային բանկի մեթոդաբանությամբ, հաշվի առնելով այն, որ աղքատության նվազեցման հիմնական գործիք հանդիսացող դրամական աջակցության ծրագիրը պետք է թիրախավորի բնակչության ամենաաղքատ խմբերին (թեև հատկացվող ֆինանսավորման ծավալը բավարարում է աղքատ բնակչության միայն մեկ երրորդին աջակցելու համար):

Ծրագիրը համարվում է լավ հասցեականություն ունեցող (առավել խոցելի խավերին ընդգրկելու տեսանկյունից), եթե աղքատների ու ծայրահեղ աղքատների ընդգրկվածությունը բարձր է, իսկ ոչ աղքատներինը՝ ցածր: Տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտության հիման վրա ընտանեկան նպաստների հասցեականության գնահատման արդյունքները ցույց են տալիս, որ ԸԿԲՆ ծրագրով ծայրահեղ աղքատ բնակչության ընդգրկվածությունն ավելացել է: 2018թ-ին, նախատրանսֆերտային ծայրահեղ աղքատ տնային տնտեսությունների 84.2 տոկոսն են նպաստ ստացել, համեմատած 2008թ-ի 77,5 տոկոսի հետ

¹⁰⁰ԸՈՎԻԴ-19 համավարակի ժամանակահատվածում, ՀՀ կառավարությունը լայնորեն իրազեկել է հանրությանը պետական աջակցության ծրագրերի վերաբերյալ հեռուստատեսության բոլոր ալիքների և ոլորտային նախարարությունների կայքերի միջոցով:

(տես. Աղյուսակ 24), իսկ նախատրանսֆերտային ոչ աղքատ տնային տնտեսությունների ընդգրկումը նույն ժամանակահատվածի համար նվազել է 7,4-5,7%,¹⁰¹ ինչը նույնպես դրական միտում է: Մի շարք այլ սոցիալական աջակցության ծրագրերի կողքին մինչև դրամական աջակցություն ստանալի

առկա ծայրահեղ աղքատների ընդգրկվածությունն աճել է՝ կազմելով 85 տոկոս, սակայն տվյալները ցույց են տալիս, որ աղքատների ու ոչ աղքատների ընդգրկումը մի քիչ ավելի բարձր է սոցիալական աջակցության այլ ծրագրերով (7,0 տոկոս), համեմատած ԸԿԲՆ ծրագրի հետ (5,9 տոկոս):

Աղյուսակ 24: Նախատրանսֆերտային աղքատ բնակչության ընդգրկումը ԸԿԲՆ ծրագրում և սոցիալական աջակցության ծրագրերում 2018 թվականին

	Նախքան ԸԿԲՆ ստանալը		Նախքան սոցիալական աջակցություն ստանալը	
	2008	2018	2008	2018
«Նախատրանսֆերտային» բնակչության ընդգրկվածությունը սոցիալական աջակցության ծրագրերում				
Աղքատներ	33.8%	23.8%	37.6%	24.9%
Ծայրահեղ աղքատներ	77.5%	84.2%	79.3%	85.0%
Ոչ աղքատներ	7.4%	5.9%	11.2%	7.0%

Աղբյուրը. Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե, Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, 2019թ., [Էջ 182](#), **Ծանոթագրություն.** «Աղքատ» են համարվում այն տնային տնտեսությունները, որոնց մեկ չափահասի հաշվով ամսական եկամուտը բարձր է ծայրահեղ աղքատության շեմից բայց ցածր է աղքատության գծից:

Չնայած հետազոտության միջոցով կատարված բավականին լավ գնահատականի, ընդգրկման և բացառման սխալները պետք է գնահատվեն նաև ՍԴ ծրագրերից օգտվելու համար ստացված շահառուների դիմումների հիման վրա, ներառյալ մերժված և հաստատված դիմումները, քանի որ ծրագրում ընդգրկվելու առաջին նախապայմանը պոտենցիալ շահառուի կողմից ներկայացված գրավոր դիմումն է: Նմանապես, ընդգրկման ու բացառման սխալները պետք է հաշվարկվեն ՉԱԾ-երի համար, ինչը մինչ այժմ չի իրականացվել և ծառայությունների տրամադրման այլ ծրագրերի համար, օրինակ տարեցների ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամքի ծառայությունների և բեռնաթափման ծրագրի համար:¹⁰² ՉԴԳ տարածքային գրասենյակներում գրանցված աշխատանք փնտրողների թիվը 80 000-ից բարձր է, որը տարեկան կտրվածքով ներկայացվում է ՉԴԳ-ի կողմից: Բոլոր ՉԱԾ-երի շահառուների թիվը տատանվում է 6 000-10 000 շրջանում, իսկ հաջողությամբ աշխատանքի տեղավորվածների թիվը կազմում է մոտավորապես 2 000: ՉԱԾ-երը փոքր են իրենց ծածկույթով և բյուջեներով, թեև գնահատումը ցույց տվեց, որ առանձին ծառայությունների (դայակների ծրագրի կամ մասնագիտական կրթության) կարիքը զգալի է: Ծրագրերում ընդգրկվելու սահմանափակումները

խիստ են և երբեմն խոչընդոտներ են առաջացնում ՉԱԾ-երում շահառուների գրանցման համար: Օրինակ՝ ՉԴԳ-ում երեք ամսով որպես գործազուրկ կամ աշխատանք փնտրող գրանցվելու պարտադիր պահանջը, որպես ՉԱԾ մասնակցության նախապայման, նվազեցնում է պոտենցիալ շահառուների հետաքրքրվածությունը:

Ծրագրերից ոչ մեկի համար չի հաշվարկվել մեկ շահառուի հաշվով ընդգրկվածության գնահատման ծախսը: Դա Հայաստանում տարածված պրակտիկա չէ: Սակայն, փորձագետների թիմը փորձել է ընտրված ծրագրերի համար որոշ կոպիտ հաշվարկներ անել: Եթե հաշվի առնենք, որ ՍԾՏԳ-ները գործ ունեն միայն ԸԿԲՆ-ի հետ (այդ թվում՝ Ընտանեկան նպաստի, Սոցիալական նպաստի և հրատապ օգնության հետ), ապա կոպիտ հաշվարկով կստացվի մոտ 6 500 դրամ (կամ 14 ԱՄՆ դոլար) մեկ տնային տնտեսության հաշվով, ներառյալ ՍԾՏԳ անձնակազմի աշխատավարձերը, ՏՏ համակարգի սպասարկումը, տնային այցելությունները և տրանսպորտը: Սակայն, ՍԾՏԳ-ները նաև տունայցեր են կատարում, ինչպես նաև գնահատում ու ուղղորդում են կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված անձանց և երեխաներին և պատասխանատու են սահմանելու տարեցների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և ԿԴԻԳ

¹⁰¹ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Հայաստանի սոցիալական վիճակը և աղքատությունը, 2019թ., [Էջ 182](#), [աղյուսակ 9.6](#).

¹⁰²Ընդգրկման ու բացառման սխալները լավագույնս բացահայտվում են հետազոտությունների տվյալներով, քանզի հնարավորություն են տալիս տեսնել այն անձանց, որ չեն դիմել ծրագրին մասնակցելու: Միայն դիմորդների և շահառուների տվյալների օգտագործումը թույլ չի տալիս ուսումնասիրել մերժման գործընթացում արված սխալները: Սակայն հիմնական շահագրգիռ կազմակերպությունների հետ անցկացված վերստուգիչ աշխատաժողովի ընթացքում բացահայտվել է, որ բազմաթիվ դիմումներ մերժվել են, և այդ մերժումները չեն վերլուծվում: Նման վերլուծությունը թույլ կտար բազմաթիվ սխալներ գտնել գործընթացում: Մյուս կողմից, հայտերի հաստատման ընթացքում թույլատրված սխալները կարող են նշանակել կեղծիք և կոռուպցիա, և դա կնշանակի, որ նպաստի իրական շահառուները գրկվում են այն ստանալու հնարավորությունից:

Երեխաներին խնամքի հաստատություններում, ցերեկային խնամքի կենտրոններում և տնային խնամքի տրամադրման կարիքը: Հետևաբար սա գնահատված վերին սահմանն է: Նմանապես, հնարավոր չէ հաշվարկել մեկ շահառուի հաշվով ընդգրկվածության որոշման ծախսը ծերության, հաշմանդամության և կերակրողին կորցնելու նպաստների համար, ինչպես նաև այն նպաստների, որ համակարգվում ու վճարվում են ՍԱԾ-ի կողմից (Երեխայի խնամքի և մայրության նպաստներ), քանի որ ՍԱԾ ծախսերը, վարչարարության ծախսերը և տեղեկատվական համակարգերի պահպանման ծախսերը բյուջեում չեն տարանջատվում ըստ նպաստների/դրամական տրանսֆերտների: Բացի այդ, ընտրունակության որոշումից բացի անձնակազմն իրականացնում է մի շարք այլ գործողություններ, որոնք ուղիղ կապ չունեն ընտրունակության որոշման հետ: Նույնը կարելի է ասել նաև ՉԴԳ ծառայությունների մասին:

Համաձայն դիմումների ստացման և որոշումների կայացման ընթացակարգի, Երեխայի խնամքի և մայրության նպաստի ծրագրերի շահառուների

իրավունակության որոշումը մեծ ջանքեր չի պահանջում անձնակազմից: Դիմումները կարելի է ուղարկել առցանց կամ ներկայացնել առձեռն ՀՄԾՏԿ/ՄԾՏԳ կամ ՍԱԾ տարածքային գրասենյակներում: Ծրագրում ընդգրկվելու իրավունակությունը ստուգվում է Էլ-կենսաթոշակ տեղեկատվական համակարգով և ֆորմալ զբաղվածությունը ավտոմատ ստուգելով Անձնավորված հաշվառման համակարգում, իսկ Երեխայի տարիքը ստուգվում է բնակչության պետական ռեգիստրի տվյալներով:

Խնամքի ծառայությունների շահառուների ընտրության ծախսի գնահատումը ևս դժվար է: ՀԿ-ից աջակցություն ստացող ընտանիքների և (ընտանիք վերադարձած) երեխաների դեպքում պահանջվում է ծնողի գրավոր դիմումի ներկայացում մարզային իշխանություններին: Լրացուցիչ տրանսպորտային ծախսերը դժվարություն են առաջացնում անապահով ընտանիքների համար, հետևաբար ՀԿ-ն պետք է նաև հոգա դիմումները մարզպետարան ներկայացնելու փոխադրամիջոցի ծախսը: Բացի

այդ, 34-ն նաև միջոցներ է ծախսում պոտենցիալ շահառուներ հայտնաբերելու համար՝ այցելելով խնամքի հաստատություններ, ընտանիքներ, կանանց և երեխաների պաշտպանության կենտրոններ և պոտենցիալ շահառու հանդիսացող երեխաների բնակության վայրեր: Այս վերլուծության շրջանակում ծախսերի հաշվարկ հնարավոր չէր իրականացվել: Կարող ենք առաջարկել 33 ԱՍՀՆ-ին և այլ նախարարություններին իրականացնել նման հաշվարկներ՝ ծրագրերի ծախս-արդյունավետության և արդյունավետության բարձրացման նպատակներից ելնելով:

Յուրաքանչյուր ծրագրով բողոքարկման մեխանիզմները նույնպես կարգավորվում են 33 համապատասխան օրենքներով ու ենթաօրենսդրական ակտերով: Անհատները կարող են գրավոր դիմել իրականացնող կառույցների ղեկավարներին. ՍԾՏԳ ղեկավարին, մարզպետին, Երևանի քաղաքապետարան, ԶՊԳ կամ ՍԱԾ գրասենյակներ կամ ուղիղ նախարարություն: Բողոքները կարող են նաև ներկայացվել դատարան: Բողոքների ներկայացման, ընդունման ու արձագանքման ժամանակահատվածը սահմանված է օրենքով: 33 ԱՍՀՆ քարտուղարության կողմից [114 թեժ գծով](#) ստացված զանգերի ու գրավոր բողոքների վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ հարցումների ու բողոքների մեծ մասը վերաբերում են կենսաթոշակներին ու նպաստներին (46.3 տոկոս) և ԸԿԲՆԾ համակարգին (29.3 տոկոս), սակայն ստացված գրավոր դիմումներից դժվար է տարանջատել բողոքներն ու հարցումները:

Շահառուների ընտրության հաճախականությունը և թիրախավորումը կարգավորվում է հատուկ

օրենսդրական դաշտի ներքո: Ծրագրերի մեծ մասի համար շահառուի ընտրությունն ու թիրախավորումը կատարվում է դիմումի ներկայացմանը զուգահեռ, ըստ պահանջի: Բացառություն են կազմում ԸԿԲՆ ծրագիրն ու ԶԱԾ-երը: Շահառուները կարող են համակարգում ընդգրկվել ամեն տարի, եթե ստանում են դրա իրավունքը:

Շահառուների ընտրության չափանիշները տարբեր են ՍՊ տարբեր ծրագրերի համար և սահմանվում են տվյալ ծրագիրը կանոնակարգող օրենսդրությամբ: Յուրաքանչյուր ծառայության կամ նպաստի համար անհատները պետք է ներկայացնեն առանձին դիմումներ, նույնիսկ սոցիալական ծառայությունների համալիր մեկ պատուհանի համակարգում: Զկան գնահատականներ այն մասով, թե բավարար են արդյոք ընտրունակության գնահատմանն ուղղված մարդկային ու ֆինանսական ռեսուրսները: Սոցիալական ծառայությունների ինտեգրված համակարգի գնահատումը, որ անցկացվել է 2018թ-ին ՄԱԿ-ի ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի հայաստանյան գրասենյակի աջակցությամբ, բացահայտել է, որ ՍԾՏԳ-ի, ՍԱԾ գրասենյակների և ԶՊԳ-ի գրասենյակների աշխատակիցների ծանրաբեռնվածությունը բարձր է: Աշխատող անձանց թվաքանակը տարիների ընթացքում, մեծ մասամբ, մնացել է անփոփոխ, սակայն փոխվել է իրականացվող ծրագրերի քանակը և պատասխանատվության ծավալը: Միաժամանակ, ծրագրերի իրականացման գործընթացը ազդեցություն չունի ծրագրերի իրականացման համար պատասխանատու աշխատողների վարձատրության/աշխատավարձի չափի վրա:

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 9: ՆՊԱՍՏՆԵՐԻ/ԴՐԱՄԱԿԱՆ ԿՃԱՐՆԵՐԻ ԶԱՓԻ ՍԱՅՄԱՆՈՒՄԸ

Այս բաժնի նպատակն է վերլուծել

- որքանով են նպաստների, հատկացված դրամական միջոցների չափը և/կամ տրամադրվող ծառայությունները, տրանսֆերտների վճարման հաճախականությունը և տևողությունը բավարար ծրագրի նպատակին հասնելու և շահառուների կարիքները բավարարելու համար,
- որքանով են ծրագրի/ծառայությունների դադարեցման, կասեցման կանոնները հասկանալի շահառուների համար, արդյոք հստակ են սահմանված և ողջամիտ և բխում են շահառուների իրական կարիքներից,
- եթե դրամական աջակցությունը տրամադրվում է որոշակի պայմանների ապահովման համար, որքանով են այդ պայմանները բարելավում շահառուների կենսամակարդակը (օրինակ՝ հաճախելիությունը դպրոց, պարտադիր բժշկական ստուգումներ իրականացնելը),
- զբաղվածության ակտիվ ծրագրերի դեպքում որքանով են այդ ծրագրերը խթանում աշխատաշուկայում մասնակցությունը, վճարվող նպաստները հանդիսանում ներդրում մարդկային կապիտալի զարգացման համար և խթանում (ապագա) արդյունավետ տնտեսական գործունեությունը և/կամ զբաղվածությունը

խորքային ախտորոշման գործիքի այս բաժնի առաջին հարցի միջոցով գնահատվում է, թե ինչքանով է ծրագրի կառուցվածքը ենթադրում խթանների ստեղծում հետևյալի վերաբերյալ.

- Նպաստի ստացում
- Մասնակցություն աշխատաշուկայում
- Աշխատողներին գրանցելու ցանկության ամրապնդում գործատուների շրջանում
- Ծրագրի ղեկավարության կողմից ծրագրի մասնակիցներին բացահայտելու և գրանցելու համար ներկայացվող պահանջների կատարում:

Ծրագրերի մեծ մասին մասնակցելու հիմնական խթանը շահառուների համար նպաստի ստացումն է կամ ծառայությունների ստացումը: Աշխատաշուկայում մասնակցությունը ակտիվացնելու հնարավորություն ունեն միայն որոշ ՉԱԾ-երի շահառուներ: Դեռ պարտադիր է ՉԱԾ-ի միջոցով գործատուների կողմից աշխատողներին գրանցելու համար խթանների ստեղծումը, սակայն Երեխաների խնամքի նպաստը և Դայակների ծրագիրը խթանում են ֆորմալ զբաղվածությունը:

Թեև բնակչության շրջանում բարձր է ԸԿԲՆ ծրագրում ներգրավվելու մոտիվացիան, ծրագրի պայմանների միջոցով տնային տնտեսությունների անդամների մասնակցությունը աշխատանքային շուկայում ակտիվացնելու համար նախատեսված խթանները դեռ թույլ են: Աշխատանքային շուկայում մասնակցություն ունենալու և աշխատանք գտնելու որոշման վրա բացասաբար են ազդում հետևյալ երկու գործոնները. ((i) աշխատանքի ցածր վարձատրությունը, մասնավորապես գյուղական համայնքներում. երբեմն այն հավասար է նպաստի չափին կամ մի փոքր ավել է և ((ii) տնային տնտեսության ընդհանուր եկամտի ավելացումը կարող է ազդել ընտանիքի անապահովության միավորի վրա, և եթե այն փոքրանում է նպաստը կարող են դադարեցնել և, հետևաբար, որոշ շահառուներ խուսափում են աշխատանքից կամ նախընտրում ոչ ֆորմալ զբաղվածությունը: Համակարգում առաջարկվող փոփոխությունները, որ նախագծվել են 2019թ-ի հոկտեմբերին (Հավելված 4), նպատակ ունեն տնային տնտեսությունների չափահաս անդամների համար ստեղծել աշխատանքային շուկայում ակտիվ մասնակցության խթաններ, հիմնականում նպաստներից իրաժարվելու միջոցով: Ծրագրերի իրականացնողների համար, համապատասխան շահառուներին հատկորոշելու

և հաշվառելու համար որևէ խթաններ նախատեսված չեն:

Նմանապես, ծերության/հաշմանդամության/կերակրողին կորցնելու նպաստների ծրագրերի շահառուների հիմնական խթանը միայն նպաստն է: Աշխատաշուկայում մասնակցություն ունենալու, մասնավորապես՝ ֆորմալ զբաղվածություն ունենալու և հարկեր վճարելու և կենսաթոշակի իրավունք ձեռքբերելու խթանները (ինչը տրամաբանորեն պետք է ավելի բարձր եկամուտ ապահովի, քան ծերության/հաշմանդամության/կերակրողին կորցնելու նպաստը) թույլ են: Աշխատանքային կենսաթոշակ ստանալու համար նվազագույնը 10 տարվա ֆորմալ աշխատանքային ստաժից քիչ ավել ստաժի դեպքում վճարվող կենսաթոշակի չափը շատ քիչ է տարբերվում ծերության նպաստի չափից, որը պայմանավորված է աշխատանքային կենսաթոշակի չափի հաշվարկման բանաձևով: Օրինակ՝ 2019թ-ին Ծերության նպաստը կազմում էր 25 500 դրամ (53,6 ԱՄՆ դոլար), իսկ 13 տարվա ֆորմալ աշխատանքային ստաժ ունեցող անձի համար կենսաթոշակի չափը կազմել է 25 785 դրամ (54,2 ԱՄՆ դոլար): Արժե նաև նշել, որ ծերության/հաշմանդամության/կերակրողին կորցնելու նպաստի շահառուները կարող են մասնակցություն ունենալ աշխատանքային շուկայում առանց նպաստի իրավունքից զրկվելու հետ կապված սահմանափակումների: Այս տեսանկյունից կարելի է ասել, որ նպաստն առնվազն չի խաթարում աշխատելու ձգտումը, համեմայնդեպս ծերության ու հաշմանդամության նպաստների դեպքում, որոնց հիմնական նպատակն է ապահովել որոշակի եկամուտ այն անձանց համար, ովքեր չեն կարող աշխատել տարիքի կամ հաշմանդամության պատճառով:

Աշխատանք չունեցող երիտասարդ մայրերին տրամադրվող մայրության նպաստը նույնպես չի խթանում աշխատանքային շուկայում մասնակցություն ունենալու ցանկությունը:

Բեռնաթափման ծրագրի շրջանակում տրամադրվող աջակցությունը միտված է ընտանիքների հետ վերամիավորված երեխաների ծնողների տնտեսական ակտիվության խթանմանը: Որևէ քանակական գնահատումներ այդ ընտանիքների ծնողների շրջանում զբաղվածության ակտիվացման վերաբերյալ չեն իրականացվել: Մինչդեռ, շահառու ընտանիքներին տրամադրված նյութական ու դրամական (կոմունալ ծառայությունների դիմաց

վճարումների) աջակցությունը խթան է ծրագրում մասնակցությունը ապահովելու համար:

Նպաստների/դրամական վճարների չափը

Նպաստի չափն ու աջակցության բնույթը, խնամքի տեսակը և այլ նորմերը հստակ սահմանված են առանձին ծրագրերի իրավական կարգավորումներով: Բեռնաթափման ծրագրի շրջանակում աջակցության դեպքում կարգավորման մանրամասներն ամրագրված են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի և ՀԿ-ի միջև կնքված պայմանագրում: Նույն մոտեցումն է կիրառվում նաև այլ ՀԿ-ներին պատվիրակված խնամքի այլ ծառայությունների մասով:

Նպաստի չափի ավելացումները տեղի են ունենում ժամանակ առ ժամանակ և մեծապես կախված են սոցիալական պաշտպանության համար հատկացվող ռեսուրսների առկայությունից, ինչն էլ իր հերթին բխում է պատմականորեն ձևավորված մոտեցումներից: Այս մոտեցումը սահմանափակում է սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի ծածկույթի և տեսականու ավելացման կամ նպաստի չափի մեծացման հնարավորությունները: Նպաստի որևէ տեսակի դեպքում ինդեքսավորում չի կիրառվում: Սովորաբար, նպաստի չափը չի քննարկվում փորձագետների կամ հիմնական շահագրգիռ կողմերի հետ: Դեպքերի մեծ մասում հաշվարկի հիմքը նվազագույն կենսաթոշակն է, որը 2018թ-ին կազմում էր 18 000 դրամ (48 ԱՄՆ դոլար) և դարձել էր 25 500 դրամ (54 ԱՄՆ դոլար) 2019թ-ին: Նվազագույն կենսաթոշակի չափը հիմնավորված չէր մինչև 2019թ-ը: Ծրագրերից ոչ մեկով նպաստի չափը չէր որոշվում ըստ բնակչության կարիքների, անհրաժեշտ ապրանքների ու ծառայությունների արժեքի կամ սուբսիդիաների նվազագույն ծավալի: Դրա փոխարեն, նվազագույն կենսաթոշակի չափը անուղղակիորեն սահմանվել էր որպես պետության կողմից, մինչև 2019թ-ը սահմանված ցանկացած նվազագույն նպաստի չափ: 2019թ-ից սկսած, ավելացվել է նվազագույն կենսաթոշակի չափը և, համապատասխանաբար ՀՀ կառավարության կողմից տրամադրվող նվազագույն սոցիալական նպաստները, որոնք հավասարվել են նվազագույն սպառողական զամբյուղի չափին, որի արդյունքում փորձ է արվել մեղմել ծայրահեղ աղքատության մակարդակը շահառու բնակչության շրջանում: Սակայն, ոչ բոլոր ծրագրերն են ուղղված աղքատության մակարդակի նվազեցմանը, այլև նախատեսված են կոնկրետ թիրախային խմբի կարիքների

բավարարմանը (օրինակ՝ երեխայի խնամքի կազմակերպումը, հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառումը և այլն):

Ընտանեկան, ծերության, հաշմանդամության և կերակրողին կորցնելու նպաստները վճարվում են ամսական կտրվածքով մեկ տարվա ընթացքում և վերանայվում կամ շարունակվում են վճարվել, երբ շահառուների պայմանները վերագնահատվում են կամ երբ շահառուն հաստատում է իր ներկայությունը երկրում: Երեխայի խնամքի նպաստը նույնպես վճարվում է ամսական կտրվածքով, կապված է նվազագույն կենսաթոշակի հետ և վճարվում է մինչև երեխայի երկու տարեկանը լրանալը: Հրատապ օգնությունը միանվագ աջակցություն է, որը վճարվում է երեք ամիս: Այն կարող է երկարացվել ևս երեք ամսով՝ հիմք ընդունելով սոցիալական խորհրդի որոշումը: Մայրության նպաստը ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված ամսական միանվագ վճարում է, որը կապված է նվազագույն աշխատավարձի հետ: Նպաստի չափը հաշվարկվում է նվազագույն աշխատավարձի 50 տոկոսի չափով, որը բաժանվում է ամիսների/օրերի միջին քանակի վրա և բազմապատկվում 140 օրով: 2018թ-ին այն կազմել է 126 645 դրամ (267 ԱՄՆ դոլար): Նպաստների վճարման հաճախականությունը ողջամիտ է և կապված է ծրագրերի կառուցվածքի և նպատակների հետ, սակայն վճարումների տևողությունը ոչ միշտ է ողջամիտ: Օրինակ՝ Երեխայի խնամքի նպաստը տրամադրվում է աշխատող մայրերին, ովքեր գտնվում են երեք տարով երեխայի խնամքի արձակուրդում, իսկ նպաստը վճարվում է միայն երկու տարի: Դայակների ծրագիրը նույնպես նախատեսված է աշխատող մայրերին աջակցելու համար մինչև երեխայի երկու տարեկանը լրանալը, իսկ երեխայի խնամքի արձակուրդը տևում է երեք տարի: Այս ծրագրերի դեպքում տարբերություն կա և ծրագրերի տևողության և մայրության արձակուրդի տևողության, ինչպես նաև երեխաների այն տարիքի միջև, երբ նրանք պետք է սկսեն հաճախել նախադպրոցական կրթական հաստատություններ: Բեռնաթափման ծրագրի շրջանակում վերամիավորվող ընտանիքներին տրամադրվող աջակցությունը նախատեսված է մեկ տարվա համար, սակայն խոցելի ընտանիքները միշտ չեն կարողանում բավարար ռեսուրսներ կամ միջոցներ հայթայթել կենսական կարիքները հոգալու համար ծրագրի ընթացքում և լինել ինքնաբավ մեկ տարվա ծրագրի ավարտից հետո:

ՀԱԾ-երի շրջանակներում շահառուներին տրամադրվում է ֆինանսական աջակցություն. մասնագիտական փորձի ձեռք բերման նպատակով

կրթական ծրագրերում ներգրավված անձանց տրամադրվում է ամսական աշխատավարձ կրթության ամբողջ ընթացքում: Այն համարժեք է նվազագույն աշխատավարձին: Մասնագիտական կրթության ծրագրում ներգրավված շահառուները ստանում են ամսական աշխատավարձ, որը համարժեք է նվազագույն աշխատավարձի 50 տոկոսին: Իսկ Փոքր բիզնեսներին աջակցության ծրագրի շահառուներին տրամադրվում են ֆինանսական միջոցներ աշխատողներ վարձելու, կապիտալ միջոցներ (ակտիվներ) ձեռք բերելու և/կամ տարածք վարձակալելու համար: Դայակների ծրագրի շահառուները պետք է վճարեն տրամադրվող ծառայությունների դիմաց նվազագույն աշխատավարձի չափով, ինչը կապված չէ դայակների ծառայության շուկայական գնի հետ:

Ամսական վճարումների հաճախականությունը համապատասխանում է աշխատավարձերի, կենսաթոշակների ու սոցիալական նպաստների վճարման հաճախականությանը, ինչպես նաև կենսական անհրաժեշտության ապրանքների ու ծառայությունների ձեռք բերման (օրինակ՝ կոմունալ ծառայությունների համար) վճարումների հաճախականությանը: Կենսաթոշակներն ու նպաստները (բացի ԸԿԲՆ ծրագրից) վճարվում են ամսվա սկզբում, իսկ կոմունալ վճարումները՝ նախորդ ամսվա համար պետք է վճարվեն մինչև հաջորդ ամսվա 20-ը: ԸԿԲՆՆ վճարումները արվում են ամսվա վերջին՝ 23-24-ից հետո: Աղյուսակ 25-ում ներկայացված է նպաստների չափերի համեմատությունը համադրման ենթակա հիմնական հսկիչ արժեքների հետ:

Աղյուսակ 25: ՄԴ ծրագրերի շրջանակում վճարվող ամսական նպաստների չափերի համադրումը հիմնական հսկիչ արժեքների հետ

	ԸՆ միջին չափը*	Սոցիալական նպաստ	Հրատապ օգնություն	Ծերության նպաստ	Հաշմանդամության նպաստի միջին չափը	Կերակրողին կորցնելու նպաստի միջին չափը	Երեխայի խնամքի նպաստ
Համադրվող արժեք							
Նվազագույն աշխատավարձը 2018թ-ին՝ 55 000 դրամ	57.0%	32.7%	32.7%	29.1%	33.1%	30.7%	32.7%
ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով 2018թ-ին՝ 4 212 ԱՄՆ դոլար, 355 ԱՄՆ դոլար ամսական	18.6%	10.7%	10.7%	9.5%	10.8%	10.0%	0.9%
Միջին աշխատավարձը 2018թ-ին՝ 172 727 դրամ	18.2%	10.4%	10.4%	9.3%	10.5%	9.8%	10.4%
Նվազագույն կենսաթոշակը 2018թ-ին՝ 18 000 դրամ	174.2%	100.0%	100.0%	88.9%	101.0%	93.9%	100.0%
Աղքատության շեմը 2018թ-ին՝ 42 621 դրամ	73.6%	42.2%	42.2%	37.5%	42.7%	39.7%	42.2%
Նպաստի չափը 2018թ-ին, դրամ	31,350	18,000	18,000	16,000	18,180	16,907	18,000

Աղբյուրը՝ ԽԱԳ Հայաստանը թվերով աղյուսակ և հեղինակի հաշվարկները: ԸՆ միջին չափը հիմնված է ՎԿ 2019թ-ի տվյալների վրա: **Ծանոթագրություն.** աղքատության շեմը հաշվարկվում է մեկ չափահասի հաշվով: 2020թ-ին նվազագույն աշխատավարձը կազմել է 68 000 դրամ կամ 140 ԱՄՆ դոլար: Սոցիալական նպաստի չափը ավելացել է նույնպես և դարձել 26 500 դրամ կամ 55 ԱՄՆ դոլար, ինչը համապատասխանում է նվազագույն աշխատավարձի 33 տոկոսին:

Նպաստի վճարման կամ ծառայություններից օգտվելու պայմանականությունները Հայաստանում չկան: Յուրաքանչյուր ծրագրով միայն հստակ սահմանվում են թիրախային բնակչությանը վերաբերող կանոնները և ընտրունակության չափանիշները, նպաստի վճարումը կամ

ծառայությունների տրամադրումը: Նպաստն ու ծառայությունները տրամադրվում են, երբ դիմորդը համապատասխանում է պահանջներին ու պայմաններին: Բեռնաթափման ծրագրի շրջանակում ծրագրին մասնակցելու համար ծնողները ստորագրում են համաձայնագիր, որով

ընտանիքը պարտավորվում է խնամել երեխային, ապահովել նրա կրթությունը, սնունդն ու հիգիենան:

Երեխայի խնամքի նպաստը և Դայակների ծրագիրը ինչ որ առումով փոխկապակցված են: Դայակների ծրագիրը կարելի է անուղղակիորեն համարվել պայմանականություն Երեխայի խնամքի նպաստի համար: Շահառուներին կարող է տրամադրվել դայակների ծառայությունը միայն, երբ նրանք հանդիսանում են Երեխայի խնամքի նպաստի շահառու և պատրաստ են վերադառնալ աշխատանքի մինչև երեխայի խնամքի արձակուրդի ավարտը՝ մինչև երեխայի երկու տարեկանը լրանալը: Աշխատանքային օրենսգրքով երեխայի խնամքի արձակուրդը երեք տարի է, որոնցից միայն երկու տարվա ընթացքում է աշխատողը շարունակում ստանալ փոխհատուցում: Դայակների ծրագիրը նպաստում է աշխատանքի վերադարձին միայն այն անձանց համար, ովքեր ցանկանում են վերադառնալ աշխատանքի մինչև երեխայի երկու տարեկանը, սակայն ծնողներին կարող է աջակցություն պետք լինել, երբ երեխան 2-3 տարեկան է, սակայն այս խմբի համար որևէ աջակցություն նախատեսված չէ: Հաշվի առնելով այն, որ նախադպրոցական հաստատությունները 3-6 տարեկան երեխաների համար են, 2-3 տարեկան երեխաների ծնողները, որ ցանկանում են վերադառնալ աշխատավայր որևէ հասանելի ծառայություններից օգտվել չեն կարող: Դա մասնավորապես խնդրահարույց է հաշմանդամություն ունեցող երեխաների ծնողների համար: Նրանք ստիպված են մնալ տանը երեխայի հետ, եթե ընտանիքի այլ անդամների կողմից աջակցություն չեն ստանում երեխայի խնամքի կամ դայակ վարձելու համար:

Անուղղակի պայմանականությունները խիստ են և խոչընդոտներ են առաջացնում ՉԱԾ-երում մասնակցության տեսանկյունից: Չնայած գործազրկության բարձր մակարդակին և Չբաղվածության պետական գործակալություններում գրանցված աշխատանք փնտրողների թվին, որը գերազանցում է ՉԱԾ-երի համար նախատեսված շահառուների թիվը, ՉԱԾ-որում ներգրավվելու համար դիմողների փոքր թիվը վկայում է այն մասին, որ խիստ պայմանները խոչընդոտներ են ստեղծում ինչպես աշխատանք փնտրողների, այնպես էլ գործատուների համար ծրագրերին մասնակցելու ճանապարհին:

Սոցիալական գնահատման համակարգում գրանցվելու և ԸԿԲՆԾ շահառու լինելու (ընտանեկան նպաստ, սոցիալական նպաստ և հրատապ օգնություն ստանալու) համար ընտանիքի չափահաս ներկայացուցիչը, սովորաբար՝ դիմորդը,

ստորագրում է դիմում-հայտը, ինչը կարելի է համարել համատեղ պատասխանատվություն ստանձնելու հանձնառություն ծառայություն/նպաստ տրամադրողի և շահառուի միջև (ՀՀ կառավարության որոշում թիվ 145-Ն Պետական նպաստների մասին ՀՀ օրենքի իրականացման վերաբերյալ (30 հունվարի, 2014թ.), Հավելված 4, ձև #1): Այդ հայտով դիմորդը հաստատում է, որ պատասխանատու է տրամադրված տեղեկատվության արժանահավատության համար և պարտավոր է.

- թույլ տալ և խոչընդոտներ չստեղծել ՍԱՏՄ անձնակազմի կողմից տնային այցելություններ կատարելու համար, որոնք պետք է ապահովեն հայտում ներկայացված պայմանները վերստուգելու նպատակով,
- տեղեկացնել ՍԱՏՄ-ն ընտանիքի կազմում, եկամտի չափի և այլ փոփոխությունների վերաբերյալ մեկ ամսվա ընթացքում այդ փոփոխություններից հետո և ներկայացնել համապատասխան փաստաթղթերը, որոնք կփաստեն այդ փոփոխությունները,
- ամեն 12 ամիսը մեկ անգամ ներկայացնել հայտ-դիմում, կից անհրաժեշտ այլ փաստաթղթերով, եթե ընտանիքին դեռ անհրաժեշտ է պետության աջակցությունը,
- ընդունել, որ տնային տնտեսության/ընտանիքի անդամների եկամտի և ծախսերի մասին տեղեկատվությունը վերստուգվում է անձնավորված հաշվառման տեղեկատվական համակարգում (որը կառավարվում է հարկային մարմնի կողմից) և որ էլեկտրաէներգիայի և գազի մասին տեղեկատվությունը ստուգվում է համապատասխան տվյալների բազաներում,
- ընդունել, որ ընտանիքներին/տնային տնտեսությանը տրամադրված միջոցները կարող են հետ գաբձվել (ըստ ՀՀ օրենսդրության) կեղծ տվյալներ տրամադրելու դեպքում:

Համատեղ պատասխանատվության համաձայնագրերը կիրառվում են ՉԱԾ-երի և Բեռնաթափման ծրագրում ընդգրկվելու դեպքում ևս.

ՀՀ ԱՍՀՆ-ում ստեղծվող մշտադիտարկման և գնահատման համակարգով տեղեկատվություն է հավաքագրվում գնահատելու պայմանականությունների ազդեցությունը, դրանց իրականացումը և ծրագրերի հիմնական հատվածների վրա դրանց ազդեցությունը: Սակայն, համակողմանի գնահատական դեռ չի կատարվել:

Նպաստի դադարեցման կանոնները և նպաստ ստանալու իրավունքի կասեցումը սահմանվում

են համապատասխան օրենքներով ու ենթաօրենսդրությամբ: Դեպքերի մեծ մասում դա տեղի է ունենում ինքնաբերաբար, երբ շահառուն հասնում է համապատասխան տարիքի (երեխայի խնամքի նպաստի դեպքում) կամ մահանում է (բոլոր ծրագրերի դեպքում): Որոշ ծրագրեր ունեն կոնկրետ տևողություն (Հաշմանդամության նպաստ¹⁰³) կամ սահմանված վերջնական թիրախ (աջակցություն Բեռնաթափման ծրագրի շրջանակում): Հայաստանում, շահառուն կարող է ստանալ սոցիալական նպաստի միայն մեկ տեսակ կամ կենսաթոշակ, իսկ այլ սոցիալական աջակցության ստացումը կարող է բերել նպաստի դադարեցման¹⁰⁴: Կյանքի ընթացքում վճարվող կենսաթոշակները և պետական նպաստները կարող են ընդհատվել կամ կասեցվել շահառուների տարեկան դիմումների բացակայության դեպքում: Ընտանեկան նպաստը և սոցիալական նպաստը կարող են ընդհատվել, եթե անհատը կամ տնային տնտեսությունը այլևս չհամապատասխանեն ընտրունակության չափանիշներին կամ եթե պատասխանատու

անձը չի կարողանում սահմանված ժամկետում ներկայացնել դիմումը: ԸԿԲՆԾ ավարտը կամ ծառայությունների դադարեցումը նաև նշանակում է, որ ընտանիքը կորցնում է հանրային (կոմունալ) ծառայությունների, ուսման վարձավճարի ու առողջապահական ծառայությունների վճարման սուբսիդիաների կամ զեղչերի հնարավորությունը:

Նպաստների վճարումը և ծառայությունների ստացման իրավունքը վերականգնվում են, երբ վերանում են կասեցման կամ դադարեցման հիմքերը: Հաշմանդամության նպաստը վերականգնվում է, երբ շահառուն հաշմանդամության կարգ է ստանում նպաստը դադարեցնելուց հետո երեք ամսվա ընթացքում: Կերակրողի կորստի նպաստը վերականգնվում է, եթե շահառուն առկա ցերեկային ուսուցմամբ սովորող ուսանող է և կարող է ներկայացնել կրթական հաստատության կողմից հավաստագիր: Առանձին ծրագրերի ծառայությունների/ նպաստների դադարեցման և կանոնների մանրամասները ներկայացվում են Հավելված 4-ում:

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 10: ԾԱԽՍԵՐ ԵՎ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

Նույնիսկ լավագույն քաղաքականությունները և օրենսդրությունը անիմաստ են դառնում, եթե երկրում չեն ապահովվում դրանց ֆինանսավորման ու իրականացման համար համակարգեր: Սոցիալական պաշտպանության ֆինանսավորումը պետք է ամբողջությամբ արտացոլի բյուջետավորման գործընթացում: Այդ առումով անհրաժեշտ է սահմանել հստակ կանոններ, ներառյալ ներդրումային միջավայրի կարգավորումները և պահուստային ֆոնդի կամ չնախատեսված ծախսերի համար ռեսուրսների ձևավորման պահանջները:

ՍԴ ծրագրերը սպառում են պետական ծախսերի մեկ երրորդը: Ծրագրերի մեծ մասի բյուջեն սահմանվում է ըստ հարկաբյուջետային կարողության և պատմականորեն, կամ ըստ ծածկույթի ու պատմականորեն: Օրինակ՝ ծերության նպաստը, կերակրողին կորցնելու և երեխայի խնամքի նպաստները բյուջետավորվում են ըստ ծածկույթի, բայց պատմական միտումները հաշվի առնելով: Բեռնաթափման ծրագրի իրականացման համար սահմանված ֆինանսավորման հիմնավորում կամ հաշվարկներ չի տրվում: Պատմականորեն, ամեն տարի, 2006թ-ից սկսած, ՀԿ-ին տրամադրվել է ֆինանսավորում նույն թվով կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների մոտքը հաստատություններ կանխարգելելու և հաստատություններից ընտանիքների հետ նրանց վերամիավորման գործընթացին աջակցելու համար, ի սկզբանե մեկ մարզում, իսկ հետո արդեն երկու մարզերում, սակայն ամփոփի թողնելով շահառուների

թվաքանակը և հատկացվող ֆինանսավորումը: Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամքի ֆինանսավորումը նույնպես կախված է հարկաբյուջետային կարողությունից և պատմականորեն ենթադրում է շահառուների անփոփոխ թվաքանակ: Անցումը ծրագրային բյուջետավորման և 2019թ-ից պատվիրակման միջոցով սոցիալական ծառայությունների տրամադրման քաղաքականության ձևավորումը հիմքեր են ստեղծում ըստ բնակչության կարիքների ֆինանսավորման համակարգի ձևավորման համար:

ՉԱԾ-երի ֆինանսավորումը ևս կախված է բյուջեի հնարավորություններից և պատմականորեն ձևավորված միտումներից: Հետագայում այն որոշ չափով բխել է Չբաղվածության պետական ռազմավարությամբ սահմանված թիրախներից: 2013-2018թթ. Ռազմավարության թվարկվում էին ՉԱԾ-երը և ՉԱԾ-երում ներգրավված անձանց թվաքանակի տոկոսային աճը, ինչպես նաև կայուն

¹⁰³Օրինակ՝ երկու տարով կամ ցմահ սահմանված

¹⁰⁴Վերաբերվում է կենսաթոշակներին ու սոցիալական նպաստներին, բացառությամբ ԸԿԲՆԾ-ի, երեխայի խնամքի ու մայրության նպաստների:

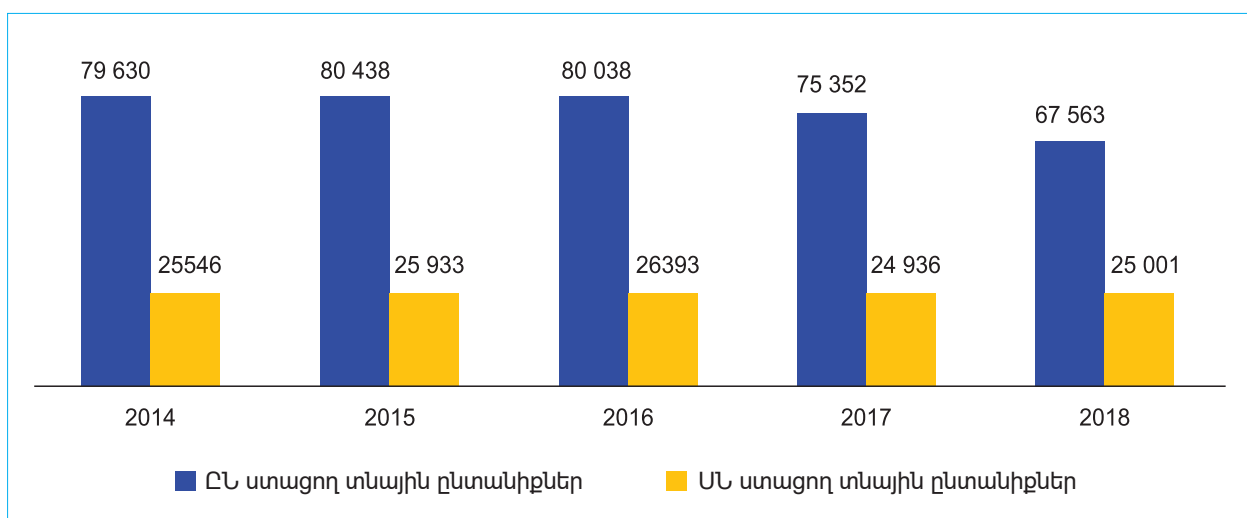
զբաղվածություն ունեցողների մասնաբաժինն ըստ տարիքային խմբերի, սեռի ու հաշմանդամության խմբի: Ֆինանսանվորումը չի սահմանվում ըստ գործազրկության մակարդակի կամ ՀՊՀ մարզային գրասենյակներում հաշվառված աշխատանք փնտրողների թվաքանակի:

ԸԿԲՆԾ-ի համար ֆինանսավորման հատկացումը ամբողջությամբ կախված է պետական բյուջեի հնարավորություններից. աղքատությունը նվազեցնելու ծրագրի նպատակին հասնել հնարավոր չէ, եթե միջոցները տրամադրվում են աղքատ բնակչության միայն կեսի հաշվով: Աղքատ բնակչության մասնաբաժինը 2018թ-ին կազմում էր 23,5 տոկոս կամ, մոտավորապես՝ 700 000 մարդ, այսինքն ավելի քիչ քան 2017թ-ին (25,7 տոկոս) և 2016թ-ին (29,4 տոկոս): ԸԿԲՆԾ բյուջեն 2018թ-ի համար կազմել է 34,5 միլիարդ դրամ (72 մլն. ԱՄՆ դոլար), իսկ շահառուները կազմել են ընդհանուր բնակչության 12,1 տոկոսը (363 560 մարդ), ըստ 2018 ՏՏԿԱԶ տվյալների¹⁰⁵: Անգամ եթե ենթադրենք, որ ծրագիրը 100 տոկոսով թիրախավորել է աղքատներին (ենթադրելով, որ ԸԿԲՆԾ բոլոր 363 560 շահառուներն աղքատ են), աղքատ բնակչության մոտավորապես կեսը (կամ 46 տոկոսը) դուրս են մնացել համակարգից:¹⁰⁶

Տվյալների վերլուծությամբ բացահայտվել է ֆինանսավորման հատկացման մեկ այլ հետաքրքիր միտում. Համաձայն ծրագրի դիզայնի, ընտանեկան նպաստը վճարվում է միայն երեխաներ ունեցող ընտանիքներին, իսկ սոցիալական նպաստը՝

աղքատ ընտանիքներին, որ չունեն մինչև 18 տարեկան անդամներ: 2018թ-ին երեք և ավելի երեխաներ ունեցող տնային տնտեսություններում աղքատության մակարդակը երեք անգամ ավելի բարձր էր ազգային միջինից (71.2 տոկոս՝ համեմատած 23,5 տոկոսի հետ), առանց երեխաների տնային տնտեսություններում աղքատության մակարդակն ավելի ցածր էր, քան ազգային միջինը (20,5 տոկոս), իսկ առանց երեխաների չափահաս և տարեց անդամներով ընտանիքներում աղքատությունը կազմում էր 25-26,6 տոկոս: 2014-2018թթ. ԸՆ և ՄՆ շահառուների տվյալները ցույց են տալիս, որ ԸՆ շահառուների թվաքանակը նվազել է 2015թ-ից սկսած, իսկ ՄՆ շահառուների քանակը հիմնականում նույն է մնացել (տես Գծապատկեր 8): Շահառուների ընտրության չափանիշների պարամետրիկ փոփոխությունները բանաձևում, որոնք նվազեցնում են աշխատունակ գործազուրկների համակարգում ընդգրկվելու հավանականությունը, կարող են բացատրել ԸՆ շահառուների թվաքանակի նվազումը: Երեխա չունեցող տնային տնտեսությունների թիվը համակարգում մնում է կայուն, իսկ երեխաներով տնային տնտեսությունների թիվը, որոնց նպաստի չափն ավելի մեծ է և որոնք ավելի կարիք ունեն նպաստի՝ աղքատ լինելու ավելի բարձր հավանականությամբ պայմանավորված, նվազում է: 2018թ-ին ԸՆ ծրագրով սահմանված նպաստի միջին չափը կազմում էր 31 350 դրամ (65,9 ԱՄՆ դոլար), իսկ ՄՆ նպաստի չափը զգալիորեն ավելի ցածր էր (18 000 դրամ (37,8 ԱՄՆ դոլար)):

Գծապատկեր 8: Ընտանեկան նպաստ և սոցիալական նպաստ ստացող ընտանիքների թիվը, 2014-2018թթ.-ին

Աղբյուրը՝ Սոցիալական վիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում 2018թ-ին, Վիճակագրական կոմիտե, Գլուխ 13, Հավելված 13, Էջ 482 https://www.armstat.am/file/article/soc_vich_2018_13.pdf և հեղինակի հաշվարկները:

¹⁰⁵Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, 2019, Գլուխ 9,5, Էջ 160 https://www.armstat.am/file/article/poverty_2019_a_4.pdf. 2016թ-ին շահառու էր բնակչության 13.6%-ը, իսկ 2018թ-ին այդ մասնաբաժինը նվազեց մինչև 12.6%:
¹⁰⁶Ենթադրելով, որ շահառուների 12.2%-ը, սպառման վերին քվինտիլի փոխարինվում են աղքատ բնակչությամբ, նպաստառու աղքատ բնակչության մասնաբաժինը կազմում է ընդամենը 700.000 մարդ կամ բնակչության 46%-ը:

Բոլոր ՄՊ ծրագրերը ֆինանսավորվում են պետական բյուջեի հաշվին և որևէ ծրագիր հաշվի չի առնում շահառուների կողմից եկամտային հարկի վճարման չափը կամ կարողությունը: Նույնիսկ աշխատանքային կենսաթոշակները, ներառյալ՝ տարիքային կենսաթոշակները, հաշվի չեն առնում վճարված հարկերի չափը: Կենսաթոշակի չափը կախված է աշխատանքային ստաժից, այլ ոչ կատարված վճարումների ծավալից:

Համաֆինանսավորման բաղադրիչ ունի միայն Դայակների ծրագիրը: Դայակ վարձելու ֆինանսավորման առավելագույն չափը բավարար չէ, և շահառուները ստիպված են ավելացնել և նաև վճարել դայակի աշխատավարձի եկամտային հարկը:

Բեռնաթափման ծրագրի ֆինանսավորմանը իր մասնակցություն է ունենում նաև ՀԿ-ը՝ իր միջոցների հաշվին ավելացնելով ծառայությունների ծավալը և շահառու ընտանիքների աջակցության փաթեթը:

ՄՊ ծրագրերում սկսել է գերակշռել համաֆինանսավորման բաղադրիչը, հատկապես ծառայությունների տրամադրման ծրագրերում, որոնք մատուցվում են հավաստագրերի կամ պատվիրակված լիազորությունների շրջանակում: Բոլոր աջակցող սարքերը պրոթեզաօրթոպեդիկ պարագաները, անվասայլակները և բժշկական ծառայությունները տրամադրվում են հավաստագրերի միջոցով, և շահառուն կարող է գնել և ստանալ այդ ծառայությունները ընկերություններից/մատակարարներից ըստ ընտրության: Սակայն, համավճարների ծավալների հաշվարկներ կամ վերլուծություններ չեն իրականացվել:

Նմանապես, ծրագրային ֆինանսավորման ծավալների ակտուարական վերլուծություններ չեն իրականացվել, որևէ ծրագրում չի նախատեսվում արտակարգ իրավիճակներում արագ արձագանքման ծախսերի մեխանիզմ, և ծրագրերի ֆինանսական կայունության գնահատումներ ևս չեն իրականացվել: Ծրագրերում պարբերաբար անցկացվում է աուդիտ և վարչական ստուգումներ:

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 11: ԽՁԱՆԻՉՆԵՐ

Խթաններ ասելով նկատի է առնվում այն դրական ու բացասական խթանների բնույթն ու տեսակները, որոնց միջոցով ծրագրերը նպաստում են, որ (i) աշխատունակ տարիքի անձիք աշխատեն, կուտակեն և մասնակցեն ռիսկերի ապահովագրման միջոցառումներին, (ii) գործատուները գրանցեն իրենց աշխատողներին՝ սոցիալական պաշտպանության համակարգում ներառվելու համար և կատարեն համապատասխան հարկային վճարումները, (iii) հարկային իշխանությունները հավաքագրեն համապատասխան վճարումները, (iv) սոցիալական պաշտպանության ծառայություններ տրամադրողները ներգրավեն բոլոր շահառուներին և տրամադրեն բարձր որակի ծառայություններ և (v) ծառայություններից օգտվելու իրավունք ունեցող շահառուները դիմեն և մասնակցեն ծրագրերին և ստանան իրենց տրանսֆերտները/ծառայությունները:

Հայաստանի ՄՊ ծրագրերը սովորաբար չունեն կամ կարող են ունենալ շատ չնչին դրական խթաններ գործատուների համար, որպեսզի նրանք գրանցեն իրենց աշխատողներին: Ավելին, նույնիսկ ԸԿԲՆԾ տեսանկյունից խթանները բացասական են. Համաշխարհային բանկի փորձագետների և ՅՈՒՆԻՍԵֆ-ի թիմի կողմից իրականացված ԸԿԲՆ ծրագրի վերլուծությունը թույլ է տվել գնահատել ծրագրի ազդեցությունը աշխատանքային շուկայում մասնակցություն ունենալու ընտանիքի որոշման վրա և բացահայտել է, որ ցածր աշխատավարձը, որ կարող էր ստանալ նպաստառուն, եթե նա անցներ ֆորմալ աշխատանքի հանդիսանում է աշխատաշուկայում մասնակցության հիմնական խոչընդոտը: Նպաստների ներկայիս բանաձևը (տես Հավելված 4) սահմանափակ հնարավորություն է թողնում շահառուներին՝ ցածր վարձատրությամբ աշխատանք կամ ֆորմալ աշխատանք գտնելու

տեսանկյունից, թեև պետք է նշել, որ նպաստի միջին չափը ներկայում զգալիորեն ցածր է նվազագույն աշխատավարձից: 2014թ-ին Համաշխարհային բանկի «Ակտիվացում՝ աղքատության հաղթահարման համար/ Activation for Poverty Reduction» փաստաթղթում հետազոտող թիմը կիրառել է ՏՀԶԿ հարկային եկամտի մոդելը Հայաստանի նկատմամբ և արդյունքները ցույց են տվել, որ ծրագրում ներառվելու անապահովության միավորի շեմին մոտ գտնվող ԸԿԲՆԾ շահառուները կարող են չափազանց ծախսատար համարել ցածր վարձատրությամբ աշխատաշուկա մտնելը (Morgandi, Posadas and Damerau 2014): Եթե նպաստառուները ֆորմալ աշխատանք են գտնում, որը վարձատրվում է նվազագույն աշխատավարձից բարձր, ապա նրանց փաստացի եկամուտը նվազում է ի հաշիվ կորցրած նպաստի չափի և ստացված աշխատավարձով վճարված հարկերի չափի:

© UNICEF Armenia/2020/Galstyan

Կառավարության կողմից 2019թ-ի հոկտեմբերին նպաստների համակարգում առաջարկված փոփոխությունները նպատակ ունեն ստեղծել աշխատանքային շուկայում մասնակցության ակտիվացման հիմքեր: Սակայն, առաջարկված լուծումները բավարար չեն. ակտիվացման միջոցառումները պահանջում են զբաղվածության ծառայությունների և դեպքի վարման գործընթացի համադրություն, որպեսզի անհատներն ուղղորդվեն դեպի աշխատանքային շուկա: Հետևաբար, կարևոր է ուղղորդել տնային տնտեսությունների աշխատունակ, այլ ոչ թե աշխատող/գործազուրկ անդամներին, ՉՊԳ մարզային գրասենյակներում գրանցվելու համար: Հարկ է նշել, որ 2018թ-ի դրությամբ գործազուրկների միայն 26 տոկոսն է գրանցվել ՉՊԳ-ում:¹⁰⁷

Ծրագրերի վարչարարության համար պատասխանատուների և ծառայություն մատուցողների համար ծառայությունների տրամադրման համար որևէ խթաններ նախատեսված չեն. չկա որևէ հետազոտություն այն մասին, թե ինչ խթաններ գոյություն ունեն ծրագրեր իրականացնողների կամ ծառայություն տրամադրողների համար տնային տնտեսությունները/ընտանիքները ներգրավելու կամ նպաստներ/ծառայություններ տրամադրելու համար: Ինչպես նշվել է վերը, նրանց աշխատավարձերն ու կատարողականի գնահատումը չեն բխում սպասարկված շահառուների թվաքանակից:

Չկան որևէ ապացույցներ, որ ծերության նպաստը, երեխայի խնամքի նպաստը կամ այլ ծառայությունների ծրագրերը խթանում են մասնակցությունը աշխատաշուկայում կամ նպաստում են, որ շահառուները կատարեն հարկային պարտավորությունները: Ինչպես նշվել է, շահառուն ստանում է ծերության նպաստ, եթե որևէ գրանցված զբաղվածություն չի ունեցել կամ առնվազն չունի նվազագույն տասը տարվա աշխատանքային ստաժ: Երեխայի խնամքի նպաստը տրամադրվում է արդեն ֆորմալ աշխատանք ունեցող կամ մայրության արձակուրդում գտնվող ծնողներին: Նպաստի չափը բավականին փոքր է (տես Աղյուսակ 25), որ խթան հանդիսանա աշխատանք չունեցող երիտասարդ կանանց կամ ոչ ֆորմալ աշխատանք ունեցող կանանց համար, որ նրանք գրանցվեն որպես գործազուրկ: Մայրության նպաստը, որ տրամադրվում է աշխատանք չունեցող երիտասարդ մայրերին երեխայի ծնվելուց հետո, կարող է խոչընդոտ լինել ակտիվացման տեսանկյունից, քանի որ անկախ հարկային պարտավորություններ կատարելու հանգամանքից և վճարված հարկերի չափից, երիտասարդ մայրերը ստանում են նվազագույն աշխատավարձի կրկնապատիկի չափով նպաստ՝ երեխային ծննդյան կապակցությամբ: Ծրագիրը նախաձեռնվել էր հանրային պահանջով, սակայն որևէ հիմնավորում այն չունի: Այն պետք է վերանայվի, մասնավորապես հաշվի առնելով այն, որ Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի չափն աճել է 50,000 դրամից (105 ԱՄՆ դոլար) մինչև 300,000 դրամ (632 ԱՄՆ դոլար), սկսած 2020թ-ից:

Բեռնաթափման ծրագիրը և տարեցների ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամքի ծառայությունների ծրագիրը անուղղակի ազդեցություն ունեն ակտիվացման գործընթացի վրա: Բեռնաթափման ծրագրի շահառու հանդիսացող ընտանիքները ստանում են բնափրային աջակցություն, փոխհատուցում որոշ կամուխալ ծառայությունների դիմաց և սոցիալ-հոգեբանական աջակցություն, ինչպես նաև խորհրդատվություն և ուղղորդում եկամտաբեր աշխատանք գտնելու նպատակով, իսկ խնամքի հաստատություններում գտնվող ծերերի կամ հաշմանդամություն ունեցող անձանց ընտանիքի անդամները կարող են ստանալ աշխատելու հնարավորություն և թեթևացնել ծնողների կամ հարազատների խնամքի բեռը: Չկան տվյալներ այն մասին, թե տվյալ ծրագրերի շահառուների

¹⁰⁷ Այս գնահատականը հիմնված է ՀՀ 2019թ-ի Վիճակագրական կոմիտեի կողմից բերված 245,400 գործազուրկների թվի հիման վրա (Աղյուսակ 1.1) https://www.armstat.am/file/article/trud_2019_05.pdf և (ըստ Վիճակագրական կոմիտեի Նույն հաշվետվության) մոտավորապես 64,643 գրանցված գործազուրկների հաշվարկի վրա (Աղյուսակ 7.1) https://www.armstat.am/file/article/trud_2019_7.pdf:

ընտանիքների քանի անգամ է աշխատանք ձեռք բերել կամ վերադարձել աշխատավայր այդ ծրագրով նախատեսված աջակցության շնորհիվ:

ՉԱԾ-երը միտված են ֆորմալ զբաղվածությունը խթանելուն և աշխատաշուկայում շահառուների մրցունակության մակարդակի բարձրացմանը: Ըստ 2018 թվականի համար 279 տվյալների, ՉԱԾ-երի շահառուների մոտավորապես 64 տոկոսը ձեռք են բերում ֆորմալ կայուն զբաղվածություն, որը ըստ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի, սահմանվում է, որպես ծրագրի ավարտից հետո առնվազն մեկ տարվա աշխատանքային պայմանագիր ունենալու հանգամանքով¹⁰⁸: Այնուամենայնիվ, ՉԱԾ-երում շահառուների քանակը ցածր է, իսկ աշխատաշուկայում մասնակցության խոչընդոտները՝ բարձր:

- Գնումների մասին ՀՀ օրենքը և պետական գնումների գործընթացը բավական ծանր բյուրոկրատական քաջքշուկներ են ստեղծում Մասնագիտական ուսուցման, փոքր բիզնեսի խթանման կամ սեզոնային զբաղվածության ծրագրերով աշխատանքների կազմակերպման համար նվազեցնում են ծրագրերին մասնակցելու շահառուների և գործատուների ցանկությունը: Օրինակ՝ Մասնագիտական ուսուցման ծրագրի շրջանակում ուսուցումը պետք է կազմակերպվի կրթական հաստատության կողմից, որը պետք է ընտրվի խիստ ընթացակարգով՝ ՀՀ գնումների մասին օրենքով սահմանված կարգով: Գնումների գործընթացը բարդ է և պահանջում է երկար ժամանակ (միջինում երկու ամիս), հետևաբար, երբ այն ավարտվում է աշխատանք փնտրողն արդեն գտնում է այլ աշխատանք և այլևս կարիք չունի վերապատրաստման: Երկար սպասելով նա կարող է նաև հիասթափվել և մերժել մասնակցությունը վերապատրաստմանը: Կրթական հաստատությունների համար մրցույթներին մասնակցելու մեկ այլ, բացասական խթաններ առաջացնող գործոն է կրթական մոդուլների մշակման օրենսդրական պահանջը, որը չբավարարելու դեպքում մասնակցել հնարավոր չէ: Պատշաճ պրակտիկ գիտելիք և անհրաժեշտ հմտություններ տրամադրող կրթական հաստատությունները, դեպքերի մեծ մասում, դժվարանում են (կամ նույնիսկ չեն կարողանում) մշակել այդ

մոդուլները: Միաժամանակ, այն կրթական հաստատությունները, որ ներկայացնում են անհրաժեշտ մոդուլները, հաճախ չեն կարողանում որակյալ գիտելիք ու հմտություններ տրամադրել, որոնք վճռական նշանակություն ունեն աշխատանք գտնելու և գործատուների պահանջները բավարարելու համար:

- «Առնվազն երեք ամիս (279-ում որպես աշխատանք փնտրող անձ) հաշվառված լինելու» պահանջը խոչընդոտում է աշխատանք փնտրող շահառուների ներգրավումը և թույլ չի տալիս ժամանակին արձագանքել գործազուրկների ու աշխատանք փնտրողների կարիքներին:
- Գործող իրավական կարգավորումները սահմանափակ հնարավորություն են տալիս ՉԱԾ-երի կոնկրետ տեսակների ցածր պահանջարկի կամ պահանջարկի բացակայության դեպքում մարզերում նախատեսված ֆինանսական միջոցների վերաբաշխում իրականացնելու համար և միջոցները չեն ուղղվում այն մարզեր, որտեղ պահանջարկը ավելի բարձր է, քան կառավարության սահմանած սահմանաչափը: Արդյունքում, առա ռեսուրսները չեն սպառվում ցածր պահանջարկ ունեցող մարզերում, իսկ վերապատրաստման, մասնագիտական պրակտիկայի և փոքր բիզնես հիմնելու պահանջարկը չի բավարարվում այն մարզերում, որտեղ կա բարձր պահանջարկ:
- Դայակների ծրագրի շահառուները ստիպված են գործ ունենալ տարբեր փաստաթղթերի հետ, որպեսզի ապացուցեն իրենց կապը և կացության պայմանները պոտենցիալ դայակի հետ: Բացի այդ, նրանք դառնում են դայակի հարկային գործակալը և պետք է գրանցվեն հարկային ծառայությունում և ստանան անհրաժեշտ փաստաթղթերը: Բացի այդ, ամեն ամիս շահառու պետք է 279 տարածքային գրասենյակ ներկայացնի դայակին արված վճարումների ստացականները և եկամտահարկի վճարման արձանագրությունները:

ՍԴ ծրագրերը պետք է ուսումնասիրվեն ըստ իրենց կողմից ապահովող խթանների ու նույն շահառուներին սպասարկող այլ ծրագրերի հետ փոխկապակցվածության: Օրինակ՝ Բեռնաթափման ծրագրի կամ ԸԿԲՆ ծրագրի շահառուները պետք է ավելի ակտիվորեն ներգրավվեն ՉԱԾ-երում:

¹⁰⁸Տվյալները վերցված են 2018 թվականի համար 279 տարեկան հաշվետվությունից, <http://employment.am/am/2018/report.html>.

D. Ծրագրերի իրականացումը

Այս բաժինը դիտարկում է սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի իրականացումը, մասնավորապես նպաստների նշանակումը կամ ծառայությունների մատուցումը, որոնք վճարվում կամ մատուցվում են, եթե անձը համապատասխանում է ընտրության չափանիշներին, որն էլ հանդիսանում է սոցիալական պաշտպանության համակարգի կատարողականի հիմնական ցուցիչ:

Սպասարկման համակարգերը սովորաբար հատուկ միջոցներ են ձեռնարկում բնակչության և, մասնավորապես, խոցելի ու մարգինալացված խմբերի համար հասանելիությունը բարձրացնելու համար: Այս միջոցառումներն ընդգրկում են նաև հարգանք անձանց արժանապատվության նկատմամբ և խուսափում խարանից:

Սովորաբար բոլոր ծրագրերը պետք է ունենան իրականացման համակարգեր ու գործընթացներ, որպեսզի կարողանան բավարարել բոլոր խմբերի կարիքները, ապահովեն համակարգված քայլեր և լինեն համահունչ՝ անհարկի կրկնություններից խուսափելու համար, մասնավորապես, երբ թիրախային բնակչությունը նույնն է (օր.՝ աղքատներ, ծերեր, երեխաներ, հղի կանայք): Գնահատումն անդրադառնում է նման համապատասխանությանը իրականացման ամբողջ գործընթացում, ներառյալ տեղեկատվության տրամադրումն ու իրազեկվածության մակարդակի բարձրացումը, ծրագրում մասնակցության կառավարումը, ֆինանսական կառավարումը, նպաստների տրամադրման մեխանիզմը, մշտադիտարկումը և գնահատումը, ներառյալ հարակից տվյալների հավաքագրումը և պահպանումը, բողոքարկման մեխանիզմը:

Այս բաժնում ներկայացված քննարկումը հիմնված է երեք տեսակի ծրագրերի վերլուծության վրա. նպաստների տրամադրում (ԸԿԲՆԾ), խնամքի տրամադրում (Բեռնաթափման ծրագիր) և ՉԱԾ-եր (Դայակների ծրագիր): Ստորև բերված վերնագրերից շատերը արդեն քննարկվել են վերը բաժիններում, սակայն այս վերլուծությունը ավելի խորն է և անդրադառնում է իրականացման գործընթացին և փորձում բացահայտել ծառայությունների հասանելիության, արդյունավետության ու ծախսարդյունավետության վերաբերյալ տրված գնահատականները:

Ընդհանուր ծրագրերի նկարագրություն. իրականացում

Ծրագրերի իրականացման և ծառայությունների մատուցման համար բոլոր ծրագրերն ու ծառայություններն ունեն հստակ սահմանված պատասխանատվություն:

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն հանդիսանում է պատասխանատու լիազոր մարմինը բոլոր նշված ծրագրերի իրականացման գործընթացների վարչարարության և մշտադիտարկման համար: Ծրագրերի փաստացի

իրականացման և ծառայությունների մատուցման պատասխանատվությունները տարբեր են.

Ընտանեկան նպաստների, սոցիալական նպաստների և հրատապ օգնության

վարչարարությունը ՍԱՏՄ-ների պատասխանատվության ներքո է: Հայաստանում գործում են 55 ՍԱՏՄ-ներ, որոնցից 38-ը գրասենյակներ են և հաշվետու են անմիջապես մարզային իշխանություններին, 17-ը՝ բաժիններ և ենթակա են Երևանի, Արարատ, Վանաձոր և Ջերմուկ քաղաքապետարաններին: ՍԱՏՄ-ներում մշտապես աշխատում է 500 մարդ/սոցիալական աշխատող: ՍԱՏՄ-ները համագործակցում են սոցիալական աջակցության խորհուրդների հետ, որ ստեղծված են ՀՀ կառավարության որոշմամբ և ունեն ներկայացուցիչներ մարզային իշխանություններից, տեղական ինքնակառավարման մարմիններից, մարզային զբաղվածության գործակալություններից և ՀԿ-ներից:¹⁰⁹

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն մշակում է դեպքի վարման ու տնային այցելությունների ուղեցույցեր ու ձեռնարկներ, ինչպես նաև անապահովության գնահատման

¹⁰⁹ «Սոցիալական աջակցության մասին» օրենքի 2020թ. մարտին կատարված փոփոխություններով ՍԾՏԳԲ-ն կանցնեն ՀՀ ԱՍՀՆ-ի վարչարարության ներքո, Համալիր սոցիալական ծառայությունների գրասենյակի կազմում:

մանրամասն հրահանգներ, որոնք հաստատվում են ՀՀ կառավարության որոշումներով: Խտրականության բացառման, գեղեցիկ հավասարության ու հատուկ կարիքների բավարարման կարգավորումն ամրագրված է Սոցիալական աջակցության մասին ՀՀ օրենքում: Ծրագրի իրականացման գործընթացում ներգրավված դեպք վարողներն ու անձնակազմը նույնպես գործում են ըստ օրենքների ու ենթաօրենսդրական ակտերի:

Աշխատողների թիվը չի փոխվել 1999թ-ից, թեև համակարգում գրանցված ընտանիքների թիվը տատանվել է կախված հասանելի ֆինանսավորումից և ընտրունակության չափանիշներից: Հարկ է նշել, որ դեպք վարողների ինստիտուտի հիմնադրմամբ (2014թ.) առանձին աշխատակիցների ծանրաբեռնվածությունն աճել է մի շարք լրացուցիչ գործառնությունների պատճառով, նույնիսկ այն պայմաններում, երբ երեխայի ծննդյան և երեխայի խնամքի նպաստների գործառնությունները փոխանցվել են ՍԱԾ գրասենյակներին: ՀՍԾՏԿ գնահատումը, որ իրականացվել է 2018թ-ին ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի հայաստանյան գրասենյակի աջակցությամբ, ցույց է տվել, որ մեկ դեպք վարողի հաշվով ծանրաբեռնվածությունը կազմել է 900 դեպք տարեկան, իսկ կենտրոնական գրասենյակների շահառուների թիվը կազմել է մոտավորապես 66,000 մարդ: Միաժամանակ, ծրագրի իրականացման ծավալը, որևէ կերպ չի ազդում դեպք վարողների և ծրագրի իրականացման համար պատասխանատու աշխատակիցների վարձատրության/ աշխատավարձի վրա:

ՍԱԾ-ը պատասխանատու է ծերության/ հաշմանդամության/կերակրողին կորցնելու/ երեխայի խնամքի և չաշխատող մայրերին մայրության նպաստների սահմանման և վճարման համար: ՍԱԾ-ն ունի 51 տարածքային գրասենյակ և մոտ 500 աշխատող, որ ծառայություններ են մատուցում 65 200 շահառուների՝ կենսաթոշակների, սոցիալական նպաստների, երեխայի ծննդյան և խնամքի նպաստների և այլ դրամական վճարների նշանակում և վճարում: Ծրագրի իրականացման ծավալը, որևէ կերպ չի ազդում ծրագրի իրականացման համար պատասխանատու աշխատակիցների կամ ղեկավար անձնակազմի վարձատրության/ աշխատավարձի վրա:

Ծրագրերի կառավարումը կարգավորվում է ծրագրերի իրականացմանը վերաբերող օրենքներով ու ենթաօրենսդրությամբ¹¹⁰, առանձին հարցերի վերաբերյալ պարբերաբար անցկացվում են վերապատրաստումներ և տրվում են պարզաբանումներ:

ՉԱԾ-երն իրականացվում են ՉՊԳ տարածքային կենտրոնների կողմից (51 կենտրոն և 315 աշխատակից)՝ ՏԻՄ-երի, սոցիալական գործընկերների, գործատուների, ոչ պետական զբաղվածության կենտրոնների և այլ շահագրգիռ կողմերի հետ սերտ համագործակցությամբ: Մասնակցային ու համակարգված որոշումների կայացման ապահովման նպատակով՝ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից ստեղծվել են եռակողմ համագործակցության հանձնաժողովներ, որոնցում հավասարապես ներկայացված են արհմիությունները, գործատուները շահերը ներկայացնող կազմակերպությունները, ՀԿ-ները, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ինչպես նաև ՀՀ ԱՍՀՆ-ի և ՉՊԳ-ի ներկայացուցիչները:

ՉԱԾ-երի իրականացման վերաբերյալ ՉՊԳ տարածքային գրասենյակների աշխատակիցների համար որևէ հատուկ ձեռնարկներ չեն մշակվել: Դրա փոխարեն, ՉԱԾ-երի իրականացման մանրամասն հրահանգները ներկայացված են ՀՀ կառավարության 2014թ-ի N534-Ն որոշմամբ (Զբաղվածության մասին ՀՀ օրենքի իրականացման իրավակարգավորումների ցանկի հաստատման մասին): Վերջինս պարունակում է ընդհանուր ընթացակարգերի և առանձին ՉԱԾ-երի ընթացակարգերի իրականացման մանրամասն կարգերը (առանձին հավելվածներում):

Խնամքի ծառայությունները, ինչպես օրինակ հաստատություններում տարեցների ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց խնամքի, ինչպես նաև կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների ընտանիքներին աջակցության համայնքային ծառայությունները, որոնց նպատակն է կանխել երեխաների բաժանումը ընտանիքներից կամ աջակցել ընտանիքների վերամիավորմանը, այս պահին տրամադրվում են պետական կառույցների (պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների) կողմից կամ պատվիրակված լիազորությունների շրջանակում իրականացվում են ակտիվ ՀԿ-ների կողմից:

¹¹⁰ՀՀ կառավարության որոշում N1489-Ն «Ծերության, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու և թաղման նպաստների սահմանման մասին» (2013թ.): ՀՀ կառավարության որոշում N635-Ն «Ծերության, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու և թաղման նպաստների սահմանման և վճարման ընթացակարգի, ինչպես նաև անհրաժեշտ փաստաթղթերի ցանկի հաստատման մասին»:

Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունները պատմականորեն դիտարկվում էին որպես շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ տրամադրող միակ հնարավորությունը: 2018թ-ին, 11 տուն-ինտեռնատներ, որոնցից 5-ը պետական, ծառայություններ էին տրամադրում տարեցների ու հաշմանդամություն ունեցող անձանց: Երկու կենտրոն մասնագիտացել է հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց խնամքի տրամադրման ուղղությամբ: Վեց ոչ պետական խնամքի տուն-ինտեռնատներ գործում են 1999թ-ից: «Ձորակ» կենտրոնը՝ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար է: Հիմնադրվել է 2015թ-ին և ծառայություններ է տրամադրում 120 տարեցի և հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող չափահաս անձանց: Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց «ընտանեկան պայմաններում» խնամքի տրամադրումը փորձարկվել է Սպիտակում, 2016թ-ին, հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող 16 շահառուի համար: Ծառայության նշանակման և խնամքի, անձնակազմի մասնագիտական որակավորման, իրականացման ու հաշվետվողականության չափանիշները կարգավորվում են ՀՀ կառավարության որոշումներով:

ՀՀ-ներին խնամքի ծառայությունների, մասնավորապես ցերեկային խնամքի

համայնքահենք ծառայությունների տրամադրման պատվիրակումը լայնորեն ընդլայնվում է: 2019թ-ին ՀՀ կառավարությունը մշակել է [նազնավարություն¹¹¹](#), որը պետք է ապահովեր փուլային անցում պետական ֆինանսավորմամբ խնամքի հաստատություններից դեպի բոլոր ծառայությունների պատվիրակում: ԿԴԻԳ երեխաների ընտանիքներին (ընտանիքից հեռանալը կանխելու և ընտանիքներ վերադառնալու) աջակցության ծառայությունների տրամադրման պատվիրակումը պատմականորեն՝ 2007թ-ից տրվում էր «Առավոտ» ՀԿ-ին և միայն Լոռի մարզում. ՀԿ-ի հետ պայմանագիր էր կնքվել՝ նույն ծառայությունները տրամադրելու համար Շիրակում, 2014թ-ից: Մրցակցության և ծառայությունների որակի գնահատումների բացակայությունը, ինչպես նաև այն փաստը, որ հաստատությունների կամ ծառայությունները տրամադրողների ֆինանսավորումը կախված չէ ծառայությունների որակից, նվազեցնում են ծառայությունների արդյունավետությունը: Վերը նշված նոր նախաձեռնությամբ բոլոր տեսակի ծառայությունները կտրամադրվեն հավաստագրով, և շահառուները կընտրեն ծառայություն տրամադրողին ըստ իրենց կարիքների ու նախընտրությունների, ինչպես նաև տրամադրվող ծառայություններից բավարարվածության հիման վրա:¹¹²

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 12: ՆՈՒՅՆԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

Նույնականացումն այն գործընթացն է, որը ենթադրում է սոցիալական պաշտպանության համակարգում հաշվառվող ցանկացած քաղաքացու անձի հաստատումը: Դա հնարավոր է ապահովել ծրագրային անհատական համարանիշով, ազգային անհատական համարանիշով կամ քաղաքացիական կացության գրանցման համակարգով: Նպատակն է գնահատել անհատականացման համակարգի առկայությունը, բնույթը և ապահովությունը կամ կայունությունը: Եթե ազգային հաշվառման համակարգը լիարժեք չէ, գնահատումը պետք է վերլուծի թո ինչ մեթոդ է օգտագործվում ծրագրի թիրախային խմբի անձանց հատկորոշելու համար:

Հանրային ծառայության համարանիշը (ՀԾՀ-ն) այն չկրկնվող համարն է, որը նախատեսված է բոլոր ոլորտներում (առողջապահություն, սոցիալական ծառայություններ, բանկային ոլորտ, կրթություն, հարկեր, զբաղվածություն և այլն) շահառու անձանց նույնականացման համար: Այն անձինք, որ քաղաքական կամ կրոնական պատճառներով չեն ցանկանում ստանալ ՀԾՀ, լրացնում են ՀԾՀ չունենալու մասին տեղեկանք (որը նույնպես համարակալվում է և օգտագործվում այդ անձին գտնելու համար համապատասխան համակարգերում): Առանց ՀԾՀ-ի կամ ՀԾՀ

չունենալու տեղեկանքի անձինք չեն կարող գրանցվել որպես հանրային ծառայությունների շահառու, ստանալ կենսաթոշակ, նպաստ, ընդգրկվել զբաղվածության ծառայություններում, առողջապահական կամ կրթական ծառայություններում, վարկ վերցնել կամ բիզնես գրանցել և այլն:

Անձնագիրը, նույնականացման քարտը և ծննդյան վկայականը նույնպես օգտագործվում են անձանց սոցիալական, առողջապահական և կրթական համակարգերում գրանցելու համար,

¹¹¹<https://www.e-draft.am/projects/1955/justification>

¹¹²Մրցույթների արդյունքների համաձայն՝ 2020թ-ին 4 նոր ՀՀ-ներ աջակցություն կտրամադրեն ապահիստիտոցիոնալացման գործընթացում Սյունիք, Գեղարքունիք, Արագածոտն, Արարատ և Արմավիր մարզերում:

սակայն նպաստներ ստանալու համար ՀԾՀ կամ ՀԾՀ-չունենալու մասին տեղեկանք ունենալն անհրաժեշտ պայման է:

Հաստատություններում խնամքի տրամադրման ծառայությունները նույնպես պահանջում են ՀԾՀ-ի և անձնագրի և նույնականացման քարտի առկայություն: Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց գրանցումը սոցիալական պաշտպանության և խնամքի համակարգում¹¹³ իրականացվում է այն պահին, երբ շահառուն դիմում է խնամքի հաստատություն:

ՀԿ-ներին պատվիրակված խնամքի ծառայությունները, ինչպես օրինակ ցերեկային խնամքի տրամադրումը և բեռնաթափման ծրագիրը շահառուներին ներգրավելու համար ՀԾՀ չեն պահանջում: Երեխաների հաշվառումը տեղի է ունենում ծննդյան վկայականով և ծնողի անձնագրով/նույնականացման քարտով: Այս ծառայությունների համար ստեղծվում է անձի նույնականացման առանձին համարանիշ, որը կիրառելի է միայն տվյալ ծրագրի համար: Միաժամանակ, հարկ է նշել, որ պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների կողմից տրամադրվող ցերեկային խնամքի ծառայությունները (Երևանի Աջափնյակ վարչական շրջանի երեխաների աջակցության կենտրոն, Գյումրի քաղաքի երեխաների սոցիալական հոգաձության կենտրոն, Նուբարաշենի ընտանիքի և երեխաների աջակցության կենտրոն, Վանաձորի ցերեկային կենտրոն) և Հոյսի կամուրջ ՀԿ-ի կողմից տրամադրվող խնամքի ծառայությունները (Տավուշի չորս կենտրոններում) հաշվառում են իրենց շահառուներին կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների հաշվառման միասնական տեղեկատվական համակարգում («Մանուկ» տեղեկատվական համակարգում)¹¹⁴, որը ծննդյան վկայականով կամ ՀԾՀ-ով նույնականացնում է երեխաների անձը: ՀԾՀ-ն պարտադիր չէ այս համակարգի համար և մարտահրավերներ է առաջացնում, մասնավորապես տարբեր համակարգերում առկա տեղեկատվության ստուգաճշտման տեսանկյունից, ինչը հանգեցնում է տվյալների համակողմանի հավաստագրման անհրաժեշտությանը:

ՀԾՀ-ի կիրառումն ավելացնում է ԸԿԲՆԾ և ՉԱԾ շահառուների նույնականացման ճշգրտությունը: Ծառայությունների տրամադրումը սկսվում է

ՀՍԾՏԿ-ների միասնական ընդունարանում կամ ՍԾՏԳ/Բ-ում ու ՀԴԳ տարածքային գրասենյակներում՝ Դիմումների հաշվառման միասնական տեղեկատվական համակարգի միջոցով¹¹⁵: Ընտանիքների անապահովության հաշվառման համակարգը և ՀԴԳ-ի «Գործ» տեղեկատվական համակարգը թույլ են տալիս ավտոմատ կերպով նույնականացնել հաշվառվող անձանց Բնակչության պետական ռեգիստրի և Հարկային մարմնի Անձնավորված հաշվառման տեղեկատվական համակարգի միջոցով¹¹⁶, ինչպես նաև ներքին համակարգում (համակարգում երբևէ գրանցված անձանց վերաբերող տեղեկատվությունը գտնելու հնարավորությամբ): Անձի նույնականացումը հեշտ է, եթե նա ունի ՀԾՀ. հետևաբար անձին հնարավոր է գտնել անձնագրով, նույնականացման քարտով կամ ծննդյան վկայականով, եթե խոսքը մինչև 16 տարեկան երեխաների մասին է: Եթե անձին գտնել հնարավոր չէ, ապա նրա դիմումը չի ընդունվում:

Անձի նույնականացման քարտը ունի բարձր անվտանգություն. այն դժվար է կեղծել: ՀԾՀ-ն չի կրկնվում:

ՀԾՀ ստանալու կամ ՀԾՀ չունենալու մասին տեղեկանքը հեշտ է ստանալ. անձը պետք է դիմի մոտակա անձնագրային բաժին, ներկայացնի դիմումը և անձնագիրը: ՀԾՀ-ն կամ ՀԾՀ չունենալու մասին տեղեկանքը տրամադրվում է անվճար: Սպասելու ժամկետը մեկ շաբաթ է: Եթե անձը ցանկանում է ստանալ նույնականացման քարտ (այն արդեն պարունակում է ՀԾՀ), դիմումը ներկայացնելիս դիմորդը հանձնում է մատնահետքեր, ստորագրում և վճարում (3,200 ՀՀԴ կամ 6.70 ԱՄՆ դոլար): Լուսանկարն արվում է անմիջապես դիմումն ընդունելիս: Նույնականացման քարտը ներքին (երկրի ներսում օգտագործվող) անձնագիր է, պարունակում է կենսաչափական տեղեկատվություն, Էլեկտրոնային ստորագրություն և ՀԾՀ: Նշված փաստաթղթերից որևէ մեկը պարտադիր չէ, սակայն սոցիալական ապահովության իրավունքների իրականացման համար, Հայաստանի քաղաքացիները և բնակիչները պետք է ունենան ՀԾՀ (կամ դա չունենալու մասին տեղեկանք):

Դրամական փոխանցումների մեծ մասն իրականացվում է բանկերի միջոցով, և շահառուները՝ տարեցներն ու հաշմանդամություն

¹¹³Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական պաշտպանության և խնամքի հաշվառման շտեմարան

¹¹⁴Կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների հաշվառման Մանուկ տեղեկատվական համակարգ.

¹¹⁵Ընտանիքների անապահովության հաշվառման տեղեկատվական համակարգ.

¹¹⁶Անձնավորված հաշվառման համակարգ.

ունեցող անձից պետք է տարեկան մեկ անգամ, ՀԾՀ-ով ու անձը հաստատող փաստաթղթով, ներկայանան համապատասխան բանկ կամ ՍԱԾ տարածքային գրասենյակ և հաստատեն իրենց ներկայությունը երկրում: Նպաստի տրամադրումը կասեցվում է, իսկ հետո դադարեցվում, եթե շահառուն չի ներկայանում երեք իրար հաջորդող տարիների ընթացքում: ԸԿԲՆԾ վճարումներն իրականացվում են փոստի գրասենյակների միջոցով և պահանջում են ստացողի ֆիզիկական ներկայությունը, անձնագրով կամ անձը հաստատող փաստաթղթով: Այս պահանջը սահմանելով՝ ՀՀ ԱՍՀՆ-ն փորձում է կանխել (աշխատանքային միգրացիայի կամ այլ պատճառներով) երկրից դուրս գտնվող շահառուներին նպաստների տրամադրումը:

Սակայն, ՀՀ ՍԱՀՆ մշտադիտարկման ու գնահատման հաշվետվությունները ցույց են տվել, որ Հայփոստի միջոցով արված վճարումները թանկ են (քանի որ կազմում են Հայփոստի միջոցով կատարված բոլոր վճարումների գումարի 1 տոկոսը), համեմատած բանկերի հետ (300 ՀՀ կամ 0.63 ԱՄՆ դոլար մեկ վճարման հաշվով): ՀՀ կառավարությունը նախաձեռնել է փուլային անցում դեպի բոլոր նպաստների ոչ կանխիկ վճարումներ, 2020թ-ից սկսած, երբ փոփոխություններ կարվեն ՀՀ կառավարության [Պետական կենսաթոշակների և պետական նպաստների մասին](#) ՀՀ օրենքներում: Սակայն, անձանց գտնվելու վայրի տարեկան հավաստիացումը Հայփոստի գրասենյակում կամ բանկում կմնա պարտադիր:

ԱՌԱՅՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 13: ԾՐԱԳՐԵՐՈՒՄ ԸՆԴԳՐԿԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՍՏՈՒԳՈՒՄ

Ծրագրում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգումը այն գործընթացն է, որով որոշվում է, թե արդյոք տվյալ անձը/ընտանիքը համապատասխանում է կոնկրետ ծրագրով աջակցություն ստանալու համար սահմանված չափանիշներին: Ինչպես նշվել է վերը, բոլոր ՍՊ ծրագրերն ունեն իրավունակության սահմանման հստակ կանոններ, որ ամրագրված են համապատասխան օրենսդրությամբ: Ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգման գործընթացները տարբերվում է ըստ ծրագրերի և կախված են ծրագրի տեսակից:

Դրամական տրանսֆերտներ ստանալու համար իրավունակությունը համընդհանուր է և որոշվում է օրենքով սահմանված պայմաններով՝ ծննդյան, մահվան, տարիքի և սոցիալական կարգավիճակից ելնելով, և հավաստիացվում է համապատասխան փաստաթղթերով, ինչպես նաև խաչաձև ստուգվում ՀԾՀ/նույնականացման քարտի միջոցով՝ բնակչության պետական ռեգիստրի, անձնավորված հաշվառման համակարգի և սահմանային անցակետերի մուտքի/ելքի հաշվառման համակարգերի հետ: Անձը պետք է ներկայացնի դիմում, անձը հաստատող փաստաթուղթ՝ նույնականացման քարտ կամ անձնագիր և ՀԾՀ կամ ՀԾՀ-ն չունենալու մասին տեղեկանք և համապատասխան վկայականներ (օր.՝ ծննդյան վկայականը Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի կամ Երեխայի խնամքի նպաստի համար, աշխատանքային գրքույկը, եթե աշխատանք ունի, հարազատի մահվան վկայականը թաղման նպաստի միանվագ օգնության համար, ամուսնության վկայականը՝ ամուսնական կապը հաստատելու համար, աշխատավարձի մասին տեղեկանք գործատուի կողմից, և այլն): Փաստաթղթերի համարը, տրման ամսաթիվը և տրամադրող կազմակերպության տվյալը մուտքագրվում է համակարգ, իսկ բոլոր տեղեկանքների ու վկայականների պատճենները վերբեռնվում տվյալ անձի գործի մեջ: Դրամական

նպաստների համար դիմելիս շահառուներն իրենց ձեռքի տակ ունեն պահանջվող գրեթե բոլոր փաստաթղթերը, տեղեկանքներն ու վկայականները, և անհրաժեշտություն չունեն լրացուցիչ ռեսուրսներ ծախսել դրանց ձեռքբերելու համար:

Բեռնաթափման ծրագրի թիրախավորման մեթոդն աշխարհագրական տեղակայումն է, միայն Լոռի և Շիրակ մարզերի երեխաների շուրջօրյա խնամքի հաստատություններում գտնվող երեխաները կարող են ներգրավվել այդ ծրագրում: Ծրագրում ընդգրկվելու համապատասխանությունը սահմանվում է Մարզպետարանների կամ Երևանի քաղաքապետարանի ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բաժինների կողմից՝ հիմք ընդունելով խնամքի հաստատության կամ հատուկ դպրոցի եզրակացությունն այն մասին, որ երեխան պատրաստ է վերամիավորման: ՀԿ-ն, տնային այցելությունների և ծնողների հատ անցկացված հարցազրույցների միջոցով, գնահատում է երեխայի կենսաբանական ընտանիքի կարողությունները և հարցնում հարևանների և այլ անձանց կարծիքը տվյալ ընտանիքի մասին: Ծրագրում ընդգրկվելու որոշումը կայացնում է ՀԿ-ն, որը որոշում է ներգրավել տվյալ ընտանիքը ծրագրում, եթե վստահ է, որ վերամիավորումը

հնարավոր է սահմանված ժամանակահատվածում: Ընտրունակության սահմանման հետ կապված բոլոր ծախսերը հոգում է ՀԿ-ն:

ԸԿԲՆ ծրագիրը, ՉԱԾ-երը և խնամքի ծառայությունները պահանջում են լրացուցիչ փաստաթղթեր, որոնք շահառուները պետք է ներկայացնեն, որպեսզի հաստատեն ծրագրում ընդգրկված լինելու իրավունքը: ՉԱԾ-երը և խնամքի ծառայությունները կատարողիկ ծրագրեր են և պահանջում են, որ դիմորդները հավաքեն ծրագրում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգման և հաստատման համար փաստող և հավաստիացնող անհրաժեշտ փաստաթղթերը և ներկայացնեն դրանք անձը հաստատող փաստաթղթի՝ Նույնականացման քարտի/անձնագրի և ՀԾՀ/ՀԾՀ չունենալու մասին տեղեկանքի հետ միասին: Բոլոր ՉԱԾ-երում ընդգրկվելու համար անպայման պահանջ է, որ շահառուն ունենան աշխատանք փնտրողի կամ գործազուրկի կարգավիճակ, ինչպես նաև հաշվառված լինի «Գործ» տեղեկատվական համակարգում: Նման պահանջը պարտադիր է նաև Դայակների ծրագրի և չաշխատող մայրերին երեխայի խնամքի նպաստի ծրագրի շահառուների համար, ինչը տվյալ պարագայում նպատակահարմար չէ: Նախ՝ Դայակների ծրագրի շահառուները պետք է հղիության և ծննդյան արձակուրդում գտնվող աշխատող մայրերը լինեն, ովքեր հետաքրքրված են վերադառնալ աշխատատեղ մինչև արձակուրդի սահմանված ժամկետի ավարտը, հետևաբար նրանք աշխատանք փնտրող կամ գործազուրկ չեն, իսկ աշխատանք չունեցող մայրերը, որ դիմում են Չաշխատող մայրերի երեխայի խնամքի նպաստ ստանալու համար պարտադիր չէ, որ աշխատանք փնտրեն կամ ցանկանան աշխատել: Ծրագրում ընդգրկվելու համար սահմանված այս պահանջները անհամապատասխանություն են առաջացնում աշխատանք փնտրողների իրական թվի և ՉԴԳ-ում գրանցված գործազուրկների թվի միջև, ինչպես նաև առաջացնում են անհարկի վարչական ծախսեր:

Ի տարբերություն այլ ծրագրերի՝ առավել շատ փաստաթղթեր պահանջվում են ԸԿԲՆԾ-ին դիմելու համար՝ պայմանավորված ծրագրի բնույթով, որը ենթադրում է ընտանիքի կենսապահովման և անապահովության մակարդակի գնահատում: Կիրառելով կարիքների անուղղակի գնահատման մեթոդով, այն պահանջում է տեղեկատվություն ընտանիքի բոլոր անդամների, նրանց սոցիալ-տնտեսական

կարգավիճակի, կացարանի, եկամտի աղբյուրների, կենսամակարդակի, սեփականության, վարկերի, երկրում ներկա լինելու, ծառայություններից օգտվելու և այլ տեղեկատվություն:¹¹⁷

Սոցիալական գնահատման համակարգում դիմորդներին գրանցելուց հետո, ՍԾՏՄ-ն նախաձեռնում է հավաքագրված տեղեկատվության ստուգաճշտումը այլ տվյալների բազաների հետ՝ դիմումը ստանալու պահից երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում՝ առցանց հարցում ուղարկելով:

- Բնակչության պետական ռեգիստրի (ԲՊՌ-ի) ՏՀ՝ Նույն հասցեով գրանցված ընտանիքի անդամներին վերաբերող տեղեկատվությունը ստուգելու և վերստուգելու համար. անհրաժեշտության դեպքում հարցումն իրականացվում է գինվորական ծառայության մեջ կամ քրեակատարողական հաստատություններում գտնվող ընտանիքի անդամների վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու համար:
- Անշարժ գույքի պետական կադաստրի ՏՀ՝ անշարժ գույքի, դրա կադաստրային արժեքի և ընտանիքի (կամ ընտանիքի անդամների) սեփականություն հանդիսացող հողատարածքի վերաբերյալ տեղեկատվությունը ստուգելու կամ վերստուգելու նպատակով:

Թեև կառավարության որոշումը վերաբերում է առցանց հարցմանը, ծրագրի անձնակազմի հետ անցկացված հարցազրույցները պարզեցին, որ համադրումները տեղի են ունենում ձեռքով, ինչը մի շարք մարտահրավերներ է առաջացնում անձնակազմի համար. անձնակազմի համար հասանելի տվյալների բազան թարմացվում է պարբերաբար, բայց ոչ ավտոմատ կերպով, և երբեմն, փոփոխություններն այդ տվյալների բազաներում անմիջապես չեն երևում: Դա դանդաղեցնում է տվյալների վերստուգման գործընթացը և կարող է հանգեցնել մի իրավիճակի, որում նպաստները կտրամադրվեն ըստ ոչ ճշգրիտ տեղեկատվության, ինչն էլ հետագայում կդառնա կասեցման կամ դադարեցման պատճառ, կառաջացնի անհարկի վարչական ծախսեր ու կպահանջի լրացուցիչ ջանքեր:

Գրանցման ավարտից հետո, համակարգը համապատասխան ընտանիքին տրամադրում

¹¹⁷Կարիքների անուղղակի գնահատման մեթոդի վերաբերյալ մանրամասները կարող եք տեսնել Հավելված 4-ում

Է ընտանիքի հաստատման (նույնականացման) համարանիշ և Սոցիալական անձնագիր: Ընտանիքի նույնականացման համարանիշն օգտագործվում է միայն ԸԿԲՆ ծրագրում: Սոցիալական անձնագիրը դժվար է կեղծել, քանի որ այն ստորագրվում ու կնքվում է ՍԱՏՄ տնօրենի կողմից: Այն տրամադրվում է երկու օրինակով, մեկը մնում է շահառու ընտանիքի մոտ, իսկ մյուսը արխիվացվում ՍԱՏՄ-ում՝ տվյալ ընտանիքին վերաբերող գործում: Սոցիալական անձնագիրը տրամադրվում է ընտանիքին անվճար: Ընտրունակության գնահատման նպատակով տրամադրվող տեղեկատվությունը/ փաստաթղթերը պահվում են և էլեկտրոնային և տպված տարբերակներով: Գործնականում, ընտրունակության գնահատումը մեկ ամսից քիչ է տևում:

Անհատական տեղեկատվության հետ կապված սխալների համար, որոնք կարող են բերել համակարգից հեռացման, ամբողջ պատասխանատվությունը կրում է համակարգը: Եթե սխալը հայտնաբերվել է, մասնակցությունը վերականգնվում է և նպաստի վճարումը շարունակվում դիմումի օրվանից:

Կոնկրետ ընտանիքի ծրագրում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգումն ավարտելու համար դեպք վարողը պետք է տնային այցելություն իրականացնի: Տնային այցելությունն իրականացվում է 15 աշխատանքային օրվա ընթացքում՝ ընտանիքի/տնային տնտեսության սոցիալ-տնտեսական վիճակը գնահատելու համար, որի արդյունքում կազմվում է արձանագրություն, եզրակացություն առաջարկություններ՝

- ընտանիքի/տնային տնտեսությանը ճանաչել անապահով և Ընտանեկան նպաստի կամ Սոցիալական նպաստի ծրագրի շահառու,
- ընտանիքի/տնային տնտեսությանը ճանաչել անապահով և հրատապ օգնության ծրագրի շահառու,
- ընտանիքի/տնային տնտեսությանը ճանաչել անապահով, սակայն ոչ բավարար ծրագրի շահառու լինելու համար,
- ընտանիքի/տնային տնտեսությանը ճանաչել անապահով և շահառու Սոցիալական աջակցության օրենքի համաձայն սոցիալական ծառայություններից օգտվելու համար,
- սոցիալական դեպքի բացում տվյալ ընտանիքի կամ ընտանիքի անդամի համար,
- ընտանիքի/տնային տնտեսությանը անապահով չճանաչելու մասին:

Ծրագիրն իրականացնող անձնակազմի հետ անցկացված հարցումների համաձայն, շահառուների նույնականացման և հաշվառման վարչական գործընթացներն իրենցից բարդություն չեն ներկայացնում փորձառու աշխատակազմի համար: Այդուհանդերձ,

© World Bank, with support from the Japan Scaling-Up Nutrition Trust Fund, 2019

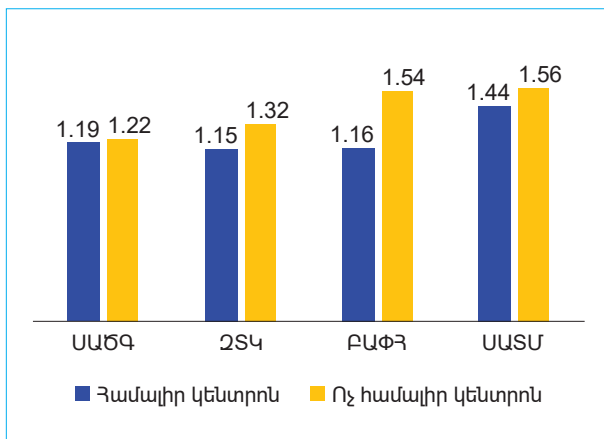
ՍԱՏՄ-ների աշխատողներն ունեն բարձր աշխատանքային ծանրաբեռնվածություն այլ պարտականություններով, ներառյալ թղթաբանության չափազանց մեծ ծավալով զբաղվելու անհրաժեշտություն, չնայած այն հանգամանքին, որ բոլոր համապատասխան փաստաթղթերի էլեկտրոնային տարբերակները պահպանվում են համակարգում:

Թեև ծրագրերին դիմելու, նույնականացման և ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունքի ստուգման գործընթացները ՍՊ բոլոր ծրագրերի պարագայում շահառուների համար իրականացվում է անվճար, սակայն անհրաժեշտ փաստաթղթերի, ինչպիսիք են տեղեկանքները և վկայականները, հավաքագրման համար կարող են պահանջվել որոշակի ծախսեր (տրանսպորտային ծախսեր, պետական տուրքեր, փաստաթղթերի պատճենահանման ծախսեր, նոտարական վճարումներ և այլն): ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի կողմից 2018թ-ին իրականացված ՀՄՏՏԿ-ների գնահատումը ցույց տվեց, որ ՀՄՏՏԿ-ներում աջակցության կամ

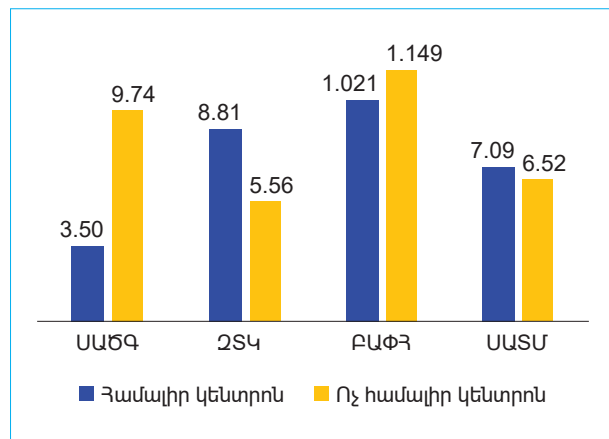
Ծառայությունների համար դիմելիս շահառուները 14,5 տոկոսով ավելի քիչ այցելություններ են կատարում ընտրունակության սահմանման նպատակով անհրաժեշտ փաստաթղթերի ներկայացման համար՝ համեմատած սոցիալական ծառայությունների այն կենտրոնների հետ, որ դեռ ընդգրկված չեն
 ՀԱՏՏԿ-ներում: Նմանապես, ծառայությունների կամ աջակցության դիմումի հետ կապված

ծախսերը, ինչպես նաև այցելությունների միջին քանակը ավելի քիչ են ՀԱՏՏԿ-ների դեպքում, ինչը ցույց է տալիս մեկ պատուհանի սկզբունքով աշխատանքի արդյունավետությունը (Գծապատկերներ 9 և 10): Մասնավորապես, համալիր ծառայությունների կենտրոն մեկ այցելության միջին ծախսը կազմում է 616 դրամ, իսկ ոչ համալիր ծառայությունների կենտրոնների դեպքում 834 դրամ կամ 35 տոկոսով ավելի:

Գծապատկեր 9: Մեկ խնդրի լուծման համար շահառուից պահանջվող այցելությունների միջին թիվն ըստ ծառայությունների, 2018թ

Գծապատկեր 10: Կենտրոններ այցելելու համար կատարված միջին ծախսը, ՀՀ դրամ, 2018թ

Աղբյուրը՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների ներդրման գործընթացի գնահատում, 2018 թ. ՅՈՒՆԻՍԵՖ

ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 14: ԾՐԱԳՐԵՐՈՒՄ ԸՆԴԳՐԿՈՒՄ

Ծրագրերում ընդգրկումը նշանակում է իրավունակության պահանջներին համապատասխանող շահառուների պաշտոնական հաշվառումն նպաստների/ծառայությունների ստացման համար:

Խորքային ուսումնասիրության համար ընտրված բոլոր ծրագրերի դեպքում ծրագրում ընդգրկման փուլը հաջորդում է ընդգրկման իրավունքի ստուգման փուլին: Եթե դիմողը համապատասխանում է ծրագրում ընդգրկման չափորոշիչներին և վերջինիս կողմից ներկայացված փաստաթղթերի ստուգման ու ՏՀ տվյալների հետ դրանց խաչաձև ստուգման արդյունքում պարզվում է, որ ներկայացված տվյալները արժանահավատ և ճիշտ են, ապա ծրագրին դիմած անձն ինքնաբերաբար ընդգրկվում է ծրագրում: Ընտրված ծրագրերում ընդգրկվելու համար բոլոր դիմողները պետք է սպասեն որոշակի ժամանակ: Բոլոր ծրագրերի պարագայում դրանցում ընդգրկման պահանջներն ու փուլերը սահմանված են համապատասխան իրավական փաստաթղթերով: Միայն ՀԿ-ներին պատվիրակված ծրագրերի պարագայում է շահառուների ընդգրկման գործընթացը մեծապես կախված ՀԿ-ի որոշումներից, սակայն այս

դեպքում նույնպես ՀԿ-ներն առաջնորդվում են ծրագրում ընդգրկման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերին ներկայացվող պահանջներով, շահառուների ընտրության սահմանված չափորոշիչներով և գործընթացն իրականացնում են շահառուների գրավոր դիմումների հիման վրա:

Բացառությամբ ԸԿԲՆ ծրագրի, բոլոր ծրագրերը ուղղված են անհատներին, և իրավունակության ստուգում անցնելու համար հաշվառվում են անհատները: ԸԿԲՆ ծրագրի դեպքում տնային տնտեսության բոլոր անդամները հաշվառվում են, սակայն կոնտակտային անձը ընտանիքի գլխավորն է կամ չափափառ անդամը, որ ներկայացնում է ընտանիքը: Ծրագրում ներգրավվելու որոշումը կախված է ընտանիքի բոլոր անդամներին վերաբերող տեղեկատվության գնահատման արդյունքներից և դեպք վարողի տնային այցելությամբ արված եզրակացությունից:

Դրամական աջակցության ծրագրերի (օրինակ՝ երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի, երեխայի խնամքի նպաստի, մայրության նպաստի) շահառուներին ներգրավման մասին ծանուցումը, որը պահանջում է առցանց դիմումի առկայություն, տրամադրվում է առցանց, էլ-փոստով կամ կարճ հաղորդագրությամբ: ԸԿԲՆԾ-ում, ՉԱԾ-երում կամ ծառայությունների մատուցման ծրագրերում ներգրավման որոշման ծանուցումն արվում է հեռախոսազանգով կամ սոցիալական ծառայությունների կենտրոն այցելության ընթացքում: Բեռնաթափման ծրագրում ընդգրկված լինելու մասին տեղեկացումը իրականացվում է խնամքի հաստատությունների կողմից, որտեղ ապրում են ընտանիքների հետ վերամիավորմանը պատրաստ երեխաները, կամ ԶԿ-ների կողմից, երեխայի ծնողների հետ ուղիղ կապ հաստատելու միջոցով:

Ծրագրերում ընդգրկվելը կամ ծրագրերից դուրս մնալը որոշվում է օրենքով սահմանված իրավունակության չափանիշներին համապատասխան: Վարչարարության գործընթացը կարող է որոշ խնդիրներ առաջացնել ծրագրից դուրս մնալու դեպքում: Օրինակ, ՍԴ ծրագրերի մեծ մասի համար պահանջվում է ներկայացնել մշտական հաշվառման հասցե, ինչն անհնար է անօթևանների պարագայում, որոնք մեծամասամբ դուրս են մնում սոցիալական ծրագրերից: (տես. ՍԴ ծրագրերի և շահառուների մատրիցան Զավելված 1-ում որոշ մանրամասների համար): Նպաստների տրամադրումը կարող է մերժվել վարչական վարույթի ընթացքում, եթե տնային տնտեսության/ընտանիքի ներկայացուցիչը ի վիճակի չէ/չի կարող ներկայացնել ամբողջական և արժանահավատ փաստաթղթեր:

Մասնակցությունն ԸԿԲՆ ծրագրին կախված է ընտանիքի անապահովության միավորից, որը հաշվարկվում է համակարգում ավտոմատ կերպով՝ հիմք ընդունելով ստացված տեղեկատվությունը (տես Զավելված 4՝ անապահովության միավորի հաշվարկի բանաձևը): Մասնակցությունը ՉԱԾ-երում պահանջում է ՉԴԳ տարածքային անձնակազմի կողմից դիմում ներկայացրած անձի գնահատում: Կարիքների գնահատումը տեղի է ունենում հաշվի առնելով աշխատանքային շուկայում դիմորդի մրցունակության չափանիշները (ըստ ԶԶ աշխատանքային օրենսգրքի), նրա աշխատանքի հետ կապված ակնկալիքները և տվյալ անձի վերաբերյալ հավաքագրված

համակողմանի տեղեկատվությունը. տարիք, սեռ, ամուսնական կարգավիճակ, բնակության վայր, աշխատանքային նախընտրությունները հաշվի առնելով որակավորումն ու հմտությունները, նոր հմտություններ ու որակավորում ձեռք բերելու պատրաստակամությունը, կոնկրետ աշխատանք իրականացնելու կարողությունը (կրթություն, որակավորում, փորձ և այլն), հաշմանդամության առկայությունը և, համապատասխանաբար, տնտեսական գործունեության սահմանափակումները, անհատական վերականգնման պլանի իրականացումը, աշխատանք փնտրողի սոցիալական կարգավիճակը, գործազուրկ լինելու տևողությունը, առաջին անգամ աշխատաշուկա մուտք գործելը և այլն:

Խնամքի ծառայությունների տրամադրումը ավելի պարզ է. տարեցները, հաշմանդամություն ունեցող անձինք կամ կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաները անցնում են նախնական գնահատում, ըստ հավաքագրված տեղեկատվության և ստանում են շուրջօրյա կամ ցերեկային խնամքի ծառայություններ՝ խնամքի հաստատություններում կամ ցերեկային կենտրոններում՝ ըստ կարիքների: Շահառուների համար մշակված անհատական սոցիալական ծրագիրը ներառում են այն ծառայությունների ցանկը, որը նրանք կարող են ստանալ ըստ կարիքի: 2019թ-ի նոյեմբերին անցկացված գնահատման արդյունքների հստակեցման աշխատաժողովի ժամանակ ՍԱՏՍ ներկայացուցիչները նշել էին, որ թեև բոլոր ծրագրերն ունեն մանրամասն ստուգման ընթացակարգեր՝ ծրագրերում շահառուների ընդգրկման գործընթացում թույլ տրվող խախտումներն ու կեղծիքները դեռ խնդիր են, հատկապես ԸԿԲՆԾ-ի իրականացման համար:¹¹⁸ Ծրագրերում ներառման կանոնների խախտումը և կեղծարարության դեպքերը հավանաբար կնվազեն, եթե ընդլայնվեն ՍԴ ծրագրերի ծածկույթն ու առցանց ձևաչափով մատուցվող ծառայությունների ցանկը:

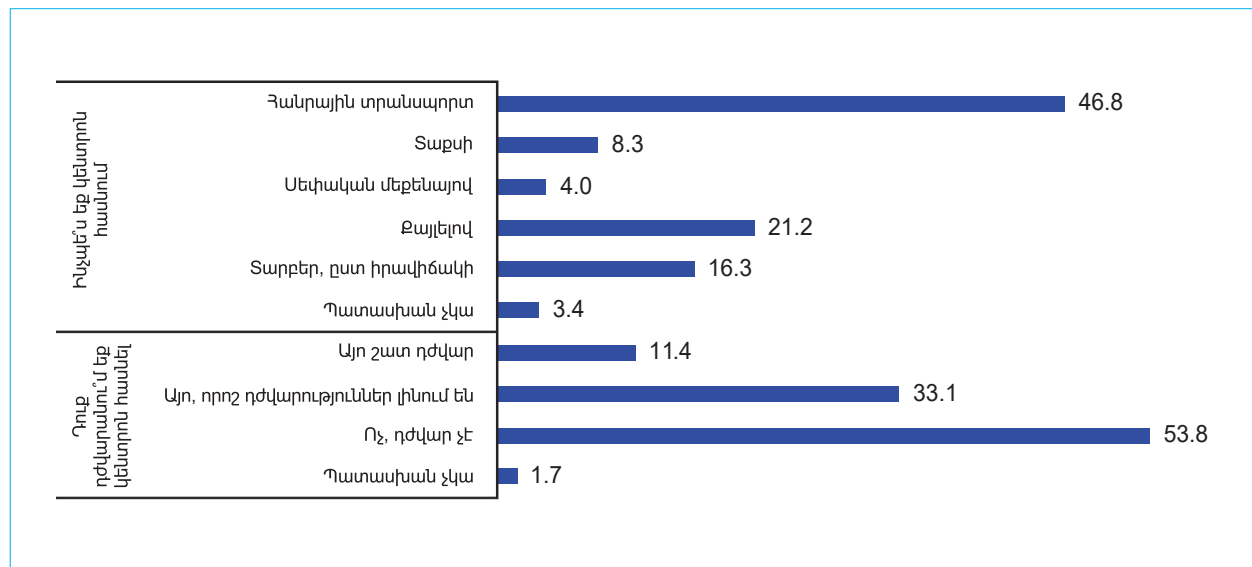
Սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների աշխարհագրական հասանելիությունը բարձր է՝ Զայաստանում գործող 55 ՍԱՏՍ-ների, 27 տարածքային ԲՍՓԶ-ների, ՍԱԾ 51 և ՉԴԳ-ի 55 տարածքային գրասենյակների շնորհիվ: Թեև ենթակառուցվածքների մատչելիությունը խնդիր չէ քաղաքաբնակների համար, այն բավականին լուրջ խնդիր է գյուղաբնակների

¹¹⁸Չկան գնահատականներ այն մասին, թե որքանով են կեղծիքների դեպքերը տարածված ԸԿԲՆԾ-ի իրականացման գործընթացում, սակայն վերջին վարույթները ցույց են տալիս, որ այդպիսի դեպքեր կան: Դրանից բացի, 2017 թվականի ՄԱԳ զեկույցի համաձայն՝ ծրագրերին մասնակցության իրավունքի կասեցման շուրջ 7% դեպքերը պայմանավորված են եղել քաղաքացիների կողմից ոչ ճշգրիտ տվյալների տրամադրման հանգամանքով (ինչը նշանակում է, որ տվյալների ստուգումը պատշաճ կերպով չի իրականացվել):

համար՝ պայմանավորված միջհամայնքային տրանսպորտային միջոցների պակասով կամ բացակայությամբ և ճանապարհների վատ որակով: ՀԱՏՏԿ-ների 2018թ-ի գնահատումը ցույց տվեց, որ բոլոր ծառայությունների շահառուների գրեթե կեսը որոշ դժվարություններ են ունենում կենտրոններ այցելելիս: Ինչպես ցույց է տրված գծապատկեր 11-ում, պատասխանողների 33.1 տոկոսը նշել են, որ որոշ խնդիրներ ունեն կենտրոն հասնելու հետ կապված, իսկ ամեն 10-րդ հաճախորդի համար կենտրոն հասնելը շատ դժվար

էր: Ըստ նույն հետազոտության արդյունքների, ոչ համալիր և համալիր տարածքային կենտրոններում շահառուների համապատասխանաբար 71,5 և 82,3 տոկոսը բավարարված կամ մասամբ բավարարված էին կենտրոն հասնելու համար առկա տրանսպորտային հնարավորություններով: ԲՍՓՀ-ների ծառայություններից օգտվողների կեսից ավելին՝ 53 տոկոսը, տրանսպորտի հասանելիությունը գնահատել են հատկապես ցածր, քանի որ այն մատչելի չէ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար:

Գծապատկեր 11: Կենտրոն հասնելու համար օգտագործվող տրանսպորտային միջոցը և հանդիպող դժվարությունների աստիճանը, %

Աղբյուրը՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների ներդրման գործընթացի գնահատում, 2018 թ. ՅՈՒՆԻՍԵՖ

Բոլոր սոցիալական ծառայությունների կենտրոնների աշխատանքային ժամերը հարմար են շահառուների և ծառայությունները տրամադրողների համար: Գրանցումն իրականացվում է 9:00 – 18:00, ներառյալ ընդմիջման ժամը: Սոցիալական ծառայությունների կենտրոններում շահառուների ծախսած միջին ժամանակը 30-40 րոպե է¹¹⁹: Դիմում լրացնելու գործընթացն ավելի երկար է ԸԿԲՆ ծրագրի համար, որովհետև պետք է ավելի մեծ քանակի փաստաթղթեր սկանավորել և պահպանել:

Կենտրոնների մեծ մասի ենթակառուցվածքները մատչելի չեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար: Համալիր սոցիալական ծառայությունների կենտրոնների ստեղծման նոր փուլն իրականացնելիս այս համգամանքը հաշվի է առնված: Օրինակ Երևանի [Շենգավիթ համայնքի ՀԱՏՏԿ-ն](#) բացվել է 2019թ-ի դեկտեմբերին և

ըստ գնահատականների ունի ամենաբարձր մատչելիությունը:

Ընտանեկան նպաստ և սոցիալական նպաստ ծրագրերի շահառու տնային տնտեսությունները/ընտանիքները պետք է յուրաքանչյուր 12 ամիսը մեկ ներկայացնեն դիմում-հայտարարագիր և անհրաժեշտ փաստաթղթեր՝ բացառությամբ եկամուտների մասին տեղեկատվության, որը եռամսյակային կտրվածքով ինքնաբերաբար ստուգվում է ՏՀ համակարգերի միջոցով: Շահառուները պարտավոր են իրենց տնային տնտեսության կազմում կամ եկամուտներում տեղի ունեցած ցանկացած փոփոխության մասին տեղեկացնել իրենց սոցիալական դեպքը վարողին: Շահառուները տեղյակ են և խստորեն պահպանում են պահանջվող ընթացակարգը, այլապես կարող են զրկվել նպաստի իրավունքից կամ կարող է կասեցվել/դադարեցվել նպաստի վճարումը:

¹¹⁹Հայաստանի Հանրապետությունում ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների իրականացման գործընթացի գնահատում, ՅՈՒՆԻՍԵՖ, 2018թ.

ՉԱԾ-երի և խնամքի այլ ծառայությունների դեպքում դիմումների կրկնակի ներկայացում չի պահանջվում:

Որևէ ՉԱԾ-ում ներգրավվելուց հետո, աշխատանք փնտրողի համար ՉՊԳ մասնագետի կողմից մշակվում է զբաղվածությանն աջակցելու անհատական ծրագիր՝ չորս աշխատանքային օրվա ընթացքում, հիմք ընդունելով ստացված տեղեկատվության վերլուծությունը և հաշվի առնելով յուրաքանչյուր ՉԱԾ-ի համար մշակված ընտրության չափանիշները:

Հաշմանդամության կարգի և նպաստի սահմանման դեպքում դիմումը կրկնակի ներկայացնելու անհրաժեշտություն առաջանում է, երբ լրանում է հաշմանդամության սահմանված ժամկետը և անհրաժեշտ է վերափորձաքննություն անցնել ԲՍՓՀ-ում: Վերազնահատումը ենթադրում է նոր ժամանակահատվածի սահմանում:

Դիմում ներկայացնողների նույնականացման և հաշվառման վարչական ընթացակարգերը բարդ չեն: Սակայն ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունքի պահանջները բավարարելու համար անհրաժեշտ տարբեր փաստաթղթերի ձեռքբերումը դժվարություններ են առաջացնում հատկապես հեռավոր շրջանների շահառուների և տարեցների համար: Միևնույն ժամանակ հարկ է նշել, որ ծրագրի համար ներկայացված դիմումի օրը համարվում է ծրագրի համար հաշվառման ամսաթիվ և դիմորդին տրվում է 10 աշխատանքային օր՝ փաստաթղթերը հավաքելու և ներկայացնելու համար: Առցանց դիմումներով տրվող նպաստները ավելի հեշտ են երիտասարդ բնակչության համար, գրանցման տեսանկյունից, ինչպես նաև զգալիորեն նվազեցնում են գրանցման ու վարչարարության ժամանակահատվածը: ՉԱԾ-երի դիմելու գործընթացը պահանջում է պարտադիր հաշվառում որպես աշխատանք փնտրող կամ գործազուրկ, թեև որոշ ծրագրեր պահանջում են զբաղվածության կարգավիճակ: Օրինակ, դայակների ծրագրի համար ծրագրում ներգրավվելու չափանիշը հղիության և ծննդաբերության արձակուրդում գտնվող աշխատանք ունեցող մայրն է: Բեռնաթափման ծրագրի դեպքում վարչական ընթացակարգը պահանջում է ծնողների գրավոր դիմումի ներկայացում մարզպետարանի Ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բաժնի, իսկ ծառայությունների անհրաժեշտությունը որոշվում է ծառայություն տրամադրող ՀԿ-ի սոցիալական աշխատողի կողմից: Ակնկալվում է, որ սոցիալական ծառայությունների միասնական տեղեկատվական

համակարգի ներդրմամբ վարչական գործընթացները կթեթևանան և հաշվառման գործընթացը կբարելավվի: ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի աջակցությամբ 2018թ-ին իրականացված ԻՍԾՀ ներդրման գործընթացի գնահատումը բացահայտել է, որ դիմումների գործընթացը հասանելի չէ հաշմանդամություն ունեցող անձանց, մասնավորապես տեսողական խնդիրներ ունեցողների համար: Դիմումների ձևերի տեքստերի մանր տառաչափերը նաև բարդություն են ներկայացնում տարեցների համար: Չկան տվյալներ այն մասին, թե արդյոք դիմումները ու դրանց լրացումը լեզվական խնդիրներ են առաջացնում ոչ հայախոսների համար:

Բոլոր ՀՍԾՀ-ներում առկա են առանձնացված մասնագետներ, ովքեր պետք է պարզաբանեն ու խորհրդատվություն տրամադրեն ծառայությունների համար դիմել ցանկացող անձանց ծրագրերում ներգրավվելու իրավունքի ձեռքբերման պայմանները և պահանջները: Այդ խորհրդատուները աջակցում են գրանցման, դիմումը լրացնելու գործընթացներում և տրամադրում են տեղեկատվություն անհրաժեշտ փաստաթղթերի հավաքագրման ու ներկայացման վերաբերյալ: ՀՀ ԱՍՀՆ-ի թե՛ գծով ՍՊ ծրագրերի համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի վերաբերյալ տեղեկատվության ստացման աղբյուր է: Շատ սակավաթիվ ծրագրեր ունեն հասկանալի ուղեցույցեր, որտեղ բացատրված կլինեն դիմելու, իրավունքների ու պարտականությունների մանրամասները:

Ըստ 2018թ-ի ԻՍԾՀ ներդրման գործընթացի գնահատման արդյունքների, միասնական ընդունարանի մեկ աշխատակցի հաշվով դիմումների տարեկան թիվը կազմում է 1 850, կամ ինը դիմում օրական, ինչը մեծ ծանրաբեռնվածություն չէ: Ծանրաբեռնված են դեպք վարողները, քանզի կատարում են տնային այցելություններ, որպեսզի ապահովեն դիմումների վարչարարության գործընթացը:

ՍՊ ծրագրերը չեն պահանջում գործատուների աուդիտ: ՉԱԾ-երում կամ կենսաթոշակային ծրագրերում պաշտոնապես գրանցված աշխատանք ունեցող անձանց մասնակցությունը որոշվում է ավտոմատ կերպով՝ Նորք Հիմնադրամի և հարկային մարմնի տեղեկատվական համակարգերի միջոցով: Գործատուների ու աշխատողների հաշվառման և հարկի չափի որոշարկման էլեկտրոնային հարթակը ավտոմատ կերպով գնահատում է ընտրունակությունը պարտադիր կենսաթոշակային համակարգի համար: Շահառուների կամ

Նրանց ընտանիքների անդամների կամ նրանց օրինական ներկայացուցիչների զբաղվածության կարգավիճակը խաչաձև ստուգվում է Նորք Յիմնադրամի և հարկային մարմնի տեղեկատվական համակարգի միջոցով՝ ավտոմատ կերպով: Գործատուների և նրանց աշխատողների հաշվառումը հարկատուների տեղեկատվական համակարգում անվճար է: ՀԱՏՏԿ միասնական ընդունարանի միջոցով

հնարավոր է մեկ այցով մեկից ավելի ՍՊ ծրագրերի համար դիմում ներկայացնել և հաշվառվել, երբ շահառուն կարող է միաժամանակ դիմել խնամքի ծառայությունների, դրամական աջակցության և ՉԱԾ-ում մասնակցելու համար, եթե համապատասխանում է պահանջներին: Սակայն, անձը չի կարող միաժամանակ դիմել մեկից ավելի կենսաթոշակի տեսակի կամ սոցիալական նպաստի համար:

ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 15: ՆՊԱՏՆԵՐԻ/ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏՐԱՍԱԴՐՈՒՄ

Նպաստը, ապրանքներն ու ծառայությունները պետք է տրամադրվեն պատշաճ կերպով, համապատասխան որակով և հարգելով նպաստառուների արժանապատվությունը: Այս բաժնի նպատակը նպաստների տրամադրման մի շարք մեխանիզմների բնույթի ու արդյունավետության, ինչպես նաև այն ժամանակահատվածի գնահատումն է, որն անհրաժեշտ է պոտենցիալ շահառուի հայտնաբերման և նրա ընտրության գնահատման համար:

Դրամական տրանսֆերտների վճարման մեխանիզմը սահմանված է օրենքով: ՀՀ ԱՍՀՆ, պետական գնումների համակարգի միջոցով, վճարում է բանկերին և Հայփոստին՝ վճարման ծառայությունների իրականացման համար: Վճարման ծառայությունների գնման համար տարեկան պետական բյուջեում առկա է երկու տարբեր հոդվածներ. մեկը նախատեսված է կենսաթոշակների վճարումը ֆինանսավորելու համար (տարիքային, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու աշխատանքային կենսաթոշակներ, նպաստներ զինվորական ծառայության կենսաթոշակներ, նպաստներ ու պարգևավճարներ, երեխայի ծննդյան և խնամքի նպաստներ, մայրության ու ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստ) իսկ մյուսը՝ ԸԿԲՆ ծրագրերով նախատեսվող նպաստների վճարման համար: ԸԿԲՆԾ նպաստների տրամադրման համար ՀՀ կառավարությունը ընդունել է որոշում (N459-Ն, 23.04.2014թ.), որով Հայփոստը ճանաչվել է նպաստների վճարման հիմնական կառույցը, որը պատասխանատու է նպաստների վճարումը կազմակերպելու համար (առանց գնումների գործընթացով անցնելու և, հետևաբար՝ չուշացնելով վճարումները): Հայփոստն ընտրվել է նաև իր ծառայությունների աշխարհագրական լայն ծածկույթի և երկրի բոլոր հեռավոր կետերը հասնելու կարողության շնորհիվ: Ծառայության վճարը կազմում է ԸԿԲՆԾ նպաստների վճարման համար նախատեսված գումարի 1.2 տոկոսը: Նպաստի վճարումը իրականացվում է անվճար: Նպաստը կարող է տրամադրվել տանը կամ փոստի գրասենյակում: Կենսաթոշակի ու նպաստների վճարումը պայմանագրային ծառայություն է Հայփոստի և

այն բանկերի կողմից, որ սպասարկում են երկրի ամբողջ տարածքը: Կենսաթոշակի/նպաստների վճարումը ավելի էժան է բանկերի միջոցով (մեկ վճարումը՝ 30 ՀՀԴ) կազմակերպելիս, և Կառավարությունն աստիճանաբար անցնում է ոչ կանխիկ վճարումների համակարգի: Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստը, մայրության և երեխայի խնամքի նպաստները վճարվում են միայն բանկերի կողմից: Խելացի քարտերը կամ բջջային հեռախոսները որպես վճարման մեխանիզմներ Հայաստանում չեն կիրառվում:

Առավոտ ՀԿ-ն պատասխանատու է շահառու երեխաների ընտանիքներին բնաիրային աջակցության տրամադրման համար: Բնաիրային աջակցության ծավալը և տեսականին սահմանվում է ՀՀ ԱՍՀՆ-ի և ՀԿ-ի միջև ստորագրված պայմանագրով: Բնաիրային աջակցության տրամադրումը չի ստուգվում Էլեկտրոնային միջոցներով, սակայն ՀԿ-ն ներկայացնում է եռամսյակային հաշվետվություններ, որ պարունակում են տեղեկատվություն աշխատողների և ընտանիքներին տրամադրված աջակցության ծավալների վերաբերյալ:

Դրամական տրանսֆերտների վճարումը անցնում է մանրակրկիտ ստուգաճշտման գործընթաց. Հայփոստի գրասենյակները, վճարումն իրականացնելուց հետո և երեք օրացուցային օրվա ընթացքում համապատասխան ՍԱՏՄ-ներին կամ ՍԱԾ գրասենյակներին տրամադրում են ամբողջական վճարման ափոփաթեթերը ու ընդունման-հանձնման ակտերը երկկողմանի՝ Հայփոստի գրասենյակի և ՍԱՏՄ/ՍԱԾ միջև ստորագրված: Միասնական հաշվետվության

ձևը պարունակում է տեղեկատվություն կենսաթոշակների, ԸՆ, ՄՆ և եռամսյակային հրատապ օգնության տրամադրման, չվճարման գումարի վերաբերյալ, վճարումից առաջ և հետո, հետվճարումների և վերադարձված գումարների վերաբերյալ: Նմանապես, բանկերը հաշվետու են ՍԱԾ-ին ամսական վճարումների մասով (ԸԿԲՆԾ-ները դեռ բանկերի միջոցով չեն վճարվում): Վճարման ցանկերը ստուգաճշտվում են էլեկտրոնային ճանապարհով: Նպաստի տրամադրման վերաբերյալ տեղեկատվությունը գրանցվում է և էլեկտրոնային և թղթային տարբերակներով և ներկայացվում ՀՀ ՍԱՀՆ՝ ամսական կտրվածքով:

«Վճարման օրը» որոշվում է, սակայն ոչ ճշգրտորեն. սովորաբար ամսվա առաջին օրերից, մինչև ամսի 10-ը, կենսաթոշակների ու նպաստների մասով, իսկ ԸԿԲՆ ծրագրի դեպքում բոլոր վճարումներն արվում են ամսվա վերջում (23-24-ից հետո): Հայփոստի գրասենյակները կատարում են վճարումը 10 օրվա ընթացքում (գումարը ստանալուց հետո):

ՀՀ ԱՍՀՆ պահուստային սերվերները իրականացնում են տեղեկատվության ստուգաճշտում, եթե առցանց համակարգը ժամանակավորապես խափանվում է: Ավելին, ՀՀ ԱՍՀՆ-ն եռամսյակային կտրվածքով Նորք հիմնադրամից ստանում է 11 ՏՀ-ների շահառուների համադրումների ցանկերը և տվյալների անհամապատասխանության հայտնաբերման կամ համակարգում կանոնների խախտման դեպքում, նպաստի տրամադրումը դադարեցվում է, իսկ եթե Հայփոստի գրասենյակը կամ բանկը խախտել է նպաստի տրամադրման կանոնները, ապա դատարանի որոշմամբ կարող են սահմանվել տուգանքներ:

Վճարման կետերի թիվը, դրանց կառուցվածքն ու ծածկույթը բավարար են դրամական տրանսֆերտների վճարումներն ապահով կերպով իրականացնելու համար. Հայփոստի գրասենյակների աշխարհագրական ծածկույթը ամենամեծն է և փոստատարները պետք է նպաստը հասցնեն շահառուին առձեռն (եթե անհրաժեշտ է):

Ընտանիքներին բնափրային աջակցության ծախսը, որ տրամադրվում է Բեռնաթափման ծրագրի

շրջանակում, ընդգրկված է ՀԿ-ի հետ կնքված պայմանագրում և առանձին հոդված դրա համար նախատեսված չէ:

Երբ դրամական տրանսֆերտ ստանալու իրավունքը հաստատվում է, վճարումները սկսվում են դիմումը ստանալու ամսվան հաջորդող ամսից և շարունակվում մինչև այն պահը, երբ առաջանում են կասեցման կամ դադարեցման հիմքեր: ԸԿԲՆԾ-ները նշանակվում ու վճարվում են շահառուներին տանը կամ Հայփոստի բաժանմունքում: Եթե վճարման պահին դիմորդը ներկա չէ, նպաստը/հրատապ օգնությունը վճարվում են ընտանիքի այլ չափահաս անդամին՝ անձը հաստատող փաստաթղթի հիման վրա: Փոստային բաժանմունքի ներկայացուցիչը պարտավոր է այցելել շահառուին տուն, առնվազն երկու անգամ՝ նպաստը նրան տրամադրելու համար: Նպաստները պետք է վճարվեն միայն անձը հաստատող փաստաթղթի հիման վրա: ԸԿԲՆԾ նպաստները չեն կարող տեղափոխվել երկրի տարածքում կամ դրանից դուրս, ի տարբերություն այլ տեսակի նպաստների, եթե դիմորդը նախընտրում է դրանք ստանալ բանկերից:

Ծրագրային գումարների անարդյունավետ վատնման/հոսքի մասին տվյալներ չկան, վճարումներն արվում են ՀՀ ԱՍՀՆ վճարման ցանկերի համաձայն: Նպաստի տրամադրման համար շահառուները կարող են թեյավճար թողնել փոստատարին:

Շահառուները տեղեկանում են վճարումների մասին, երբ վճարման ցանկի պատճենը փաթեցվում է ինչ որ տեսանելի վայրում: Վճարումների ցանկը պարունակում է հետևյալ տեղեկատվությունը. վճարման տարին, ամիսը և օրը, մարզային կենտրոնի և բնակավայրի անվանումները, տվյալ տարածքում վճարում իրականացնող փոստային բաժանմունքի համարը, ընտանիքին/տնային տնտեսությանը վերաբերող տեղեկատվությունը. անձը հաստատող քարտ, շահառուի անունը, հասցեն և նպաստի չափը:

2018թ-ին շահառուների շրջանում անցկացված հարցազրույցները¹²⁰ փաստեցին նպաստների վճարման համակարգի վերաբերյալ շահառուների 96.2 տոկոս բավարարվածությունը: Շահառուները նշեցին, որ ուշացումներ չէին եղել:

¹²⁰ԱՍՀՆ ՄԳ հաշվետվությունը վճարման ծառայությունների վերաբերյալ <http://www.mlsa.am/>

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆ 16: ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՈՒՄ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի ու ծրագրերի աշխատանքը կարող է մշտադիտարկվել և գնահատվել՝ բարելավելու իրականացումը և/կամ բովանդակությունը/կառուցվածքը: Մշտադիտարկումն ու գնահատումը ենթադրում է տվյալների հավաքագրման ու օգտագործման համակարգված գործընթաց, ինչպես նաև հարցումներ ծրագրի ազդեցությունը և հաջողության ու ձախողումների պատճառները հասկանալու համար:

ՀՀ ԱՍՀՆ որևէ աշխատակից անհատապես չի կրում որևէ ծրագրի ՄԱԳ պատասխանատվությունը: Նախարարության մշտադիտարկման ու վերլուծության վարչությունը չի իրականացնում նախարարության առանձին ծրագրերի կամ նախագծերի մշտադիտարկումը կամ գնահատումը: Վարչության առաջադրանքն է մշտադիտարկման այցելություններ իրականացնել իրականացնող կազմակերպություններ՝ օրենսդրական կարգավորումներին և գնումների գործընթացի պահանջներին համապատասխանությունը ստուգելու նպատակով:

2016թ-ին ՀՀ ԱՍՀՆ-ն, Համաշխարհային բանկի ակտիվ խորհրդատվական աջակցությամբ իրականացվող ՄՊՎԾ-II վարկային ծրագրի շրջանակում, նախաձեռնեց արդյունքահենք ՄԱԳ համակարգի ձևավորման գործընթացը, որը նախատեսում էր նաև բոլոր ծրագրերի ու ծառայությունների մշտադիտարկումն ու գնահատումն ապահովող ընթացակարգերի ու մեթոդաբանության մշակումը: 2016-2018թթ. ընթացքում մշակվել էին բոլոր ծրագրերի ՄԱԳ փաթեթները, արդյունքների տրամաբանական շրջանակները ու մանրամասն ցուցանիշները: Ընտրված բոլոր ծրագրերը, բացի Դայակների ծրագրից, 2017 կամ 2018թթ. անցել են արտաքին գնահատում: Թեև ՄԱԳ շրջանակները և գնահատման մեթոդաբանությունները կատարյալ չեն, այդ աշխատանքը ՀՀ ԱՍՀՆ-ին բացառիկ հնարավորություն տվեց դիտարկել իր ծրագրերը՝ երկրի ՄՊ քաղաքականությամբ սահմանված նպատակներին հասնելու տեսակետից, տեղեկանալու անձնակազմի ընկալումների և շահառուների վերաբերմունքի մասին, ինչպես նաև գնահատելու այդ ծրագրերի ազդեցությունները: Նախաձեռնությունը բավական մասնակցային գործընթաց էր, որն ակտիվորեն ներգրավում էր բոլոր շահագրգիռ կողմերին: Բոլոր հաշվետվությունները հրապարակվել են ՀՀ ԱՍՀՆ կայքում:

Մշտադիտարկման ու վերլուծության վարչությունը ՄԱԳ իրականացման պատասխանատու ստորաբաժանումն է, սակայն ՄԱԳ գործողությունները հիմնականում իրականացվում էին արտաքին

փորձագետների/կազմակերպությունների կողմից՝ համապատասխան վարչությունների ու ՀՀ ԱՍՀՆ մասնակցությամբ: Գործունեությունը համակարգվում էր փոխնախարարի կողմից: Սակայն, 2018 թվականի հեղափոխությունից ու իշխանափոխությունից հետո, ՄԱԳ նախաձեռնությունը կասեցվեց: ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացված նախարարության նոր կառուցվածքը նախատեսում է ՄԱԳ պատասխանատու աշխատակցի առկայություն բոլոր ստորաբաժանումներում և առանձին և՛ միփոփ վերլուծությունների և ՄԱԳ վարչություն, որի առաջադրանքն է ՀՀ ԱՍՀՆ ՄԱԳ գործունեության համակարգումը: Նոր կառուցվածքով նաև նախատեսվում է ՏՏ աջակցություն ՄԱԳ գործընթացներին՝ տվյալների հավաքագրման ու վերլուծության համակարգված գործընթացի ձևավորման միջոցով, ծրագրի ազդեցությունը գնահատելու և հաջողություններն ու ձախողումները հասկանալու նպատակով շահառուների ու շահագրգիռ կողմերի կարծիքների հարցումների իրականացման միջոցով:

ԸԿԲՆ ծրագիրը, պետական կենսաթոշակները և երեխայի խնամքի նպաստը ենթակա են արտաքին գնահատման, որ իրականացնում է Վիճակագրական կոմիտեն: Աղքատության մակարդակի, շահառուների սպառման մակարդակի և ընդհանրապես բնակչության կենսամակարդակի վրա այս ծրագրերի ազդեցության վերլուծությունը հրապարակվում է «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը» տարեկան զեկույցում (Գլուխ 9): Թեև վերլուծությունը բովանդակալից է և նպաստում է աղքատության մակարդակի վրա ծրագրերի ազդեցության ընկալմանը, կարևոր է նշել, որ գնահատումը չի դիտարկում հակափաստարկի գործոնը, այսինքն այն ինչ տեղի կունենար շահառուների հետ որևէ միջամտության բացակայության դեպքում, այդպիսով ներկայացնելով ծրագրերի իրական ազդեցությունը: Դրա փոխարեն այն գնահատում է աղքատության մակարդակը ծրագրի բացակայության պայմաններում՝ ենթադրելով, որ տնային տնտեսությունները չեն կարող փոխհատուցել այլ աղբյուրներից այն գումարը, որ տրամադրվում է նրանց նպաստի տեսքով:

ՄԼԳ նախաձեռնության շրջանակում մշակվել են բազմաթիվ վիճակագրական տվյալներ. դիմորդների թիվը, շահառուների/մասնակիցների թիվը, նրանց բաշխումն ըստ աշխարհագրական, սոցիալ-տնտեսական ու ժողովրդագրական բնութագրիչների, դրամական միջոցների բաշխումն ու վարչարարությունը և այլն: Հնարավորության դեպքում հավաքագրված տվյալները բաշխվել են նաև ըստ սեռի, տարիքային խմբերի, բնակության վայրի, եկամտի չափի և այլն: Ծրագրերի համար մշակված ցուցանիշների շրջանակները և հավաքագրված տվյալները նաև ընդգրկում էին ծրագրերի վարչարարության մասին տվյալներ:

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն նաև հրապարակում է տարեկան ամփոփ հաշվետվություններ ծրագրերի մասին և հակիրճ ներկայացնում շահառուների թվի ու ծախսերի մասին հիմնական տվյալները: Տվյալները բաշխվածությունը հազվադեպ է ապահովվում այս հաշվետվություններում, բացի այդ ՀՀ ԱՍՀՆ-ն պարբերաբար հրապարակում է տվյալներ շահառուների ցանկերով, արված վճարումների, կրկնակի գրանցումների, ընտանիքների կազմերում փոփոխությունների վերաբերյալ տվյալներով:

ՉԱԾ-երը մշտադիտարկվում ու գնահատվում են ըստ ՀՀ կառավարության (2014թ.) N891-Ն որոշմամբ սահմանված պահանջների ու ընթացակարգերի: ՀՀ կառավարության N534-Ն որոշումը սահմանում է ընթացիկ ու վերջնական գնահատման չափանիշները և դրանց հաշվարկի բանաձևերը (համապատասխան հավելվածներում): Գնահատման արդյունքների հիման վրա եզրակացություններ են արվում այն մասին, թե արդյոք ծրագիրը արդյունավետ է, թե ոչ և արդյոք արժե այն ընդգրկել հաջորդ տարվա միջոցառումներում և թե ինչ փոփոխություններ պետք է արվեն ծրագիրն առավել արդյունավետ դարձնելու համար, իսկ եթե ծրագիրը ձախողվել է, ապա՝ արդյոք այն պետք է փոխարինել այլ ծրագրով:

Ամեն տարի, ՉԱԾ-երի ՄԼԳ ամփոփ հաշվետվությունները՝ հաջորդ տարվա համար տարվա ՉԱԾ-երի և ծրագրերի պարբերական մշտադիտարկման արդյունքում արված հիմնավորումների հետ միասին, ներկայացվում են Կառավարություն:

Անձնական և անհատական տեղեկատվության պաշտպանությունն ապահովված է Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին ՀՀ օրենքի (2015թ.) պահանջներին համապատասխան:

© UNICEF Armenia/2020/Grigoryan

Նպաստների վճարման ցանկերը, ներառյալ ստացողների անուններն ու նպաստների չափը տվյալ ամսվա համար հրատարակվում են: «Նորք» սոցիալական ծառայությունների տեխնոլոգիաների ու տեղեկատվության կենտրոնը պատասխանատու է բոլոր ՍՊ ծրագրերի տեղեկատվական համակարգերի սպասարկման համար: Տարածքային մարմինների բոլոր աշխատողներն ունեն անհատական օգտանուններ ու ծածկագրեր, ինչը ապահովում է իրենց պատասխանատվության ոլորտների տեղեկատվության հասանելիությունը: Մարզային կտրվածքով պատասխանատուները կարող են տեսնել միայն իրենց տարածքներին վերաբերող տվյալները, իսկ նախարարության ոլորտային վարչությունները կարող են տեսնել համակարգում առկա բոլոր տվյալները:

Բեռնաթափման ծրագրի մասով տարեկան մշտադիտարկման հաշվետվությունները մշակում է Առավոտ ՀԿ-ն: Հաշվետվություններում մանրամասն տեղեկատվություն է ներկայացվում շահառուների մասին՝ ըստ հետևյալ բաշխվածության- տարիքի, սեռի և բնակության վայրի, ընտանիքի կարգավիճակի ու կազմի և ընտանիքների ստացած աջակցության տեսակի/ ծավալի: ՍՊ ծրագրերն իրականացնող բոլոր կառույցները/ՀԿ-ները ներկայացնում են եռամսյակային հաշվետվություններ ՀՀ ԱՍՀՆ-ին՝ որպեսզի ֆինանսավորում ստանան հաջորդ հաշվետու ժամանակահատվածի համար:

ԸԿԲՆ ծրագիրը և ՉԱԾ-երն ունեն տվյալների հավաքագրման լավ ձևավորված ընթացակարգեր, տվյալների հավաքագրման, վերլուծության ու հաղորդման հստակ բաշխված դերեր և պատասխանատվություններ: Միևնույն ժամանակ, խնամքի բազմաթիվ ծառայությունների և, հատկապես երեխաների խնամքի և

պաշտպանության ծրագրերի տվյալները անհրաժեշտ պարբերականությամբ չեն հաղորդվում ըստ պահանջվող բաշխվածության՝ սեռ, տարիքային խումբ, բնակության վայր և այլն, կամ ժամկետների: Չեն հստակեցված Տվյալների ստացման և փոխանցման/հաղորդման

համար դերերն ու պատասխանատվությունները հստակեցված չեն, հատկապես այլընտրանքային խնամք ստացող երեխաների մասին պարբերական տեղեկատվության հրապարակելու համար, անհրաժեշտ է ստեղծել տվյալների որակի ստուգման մեխանիզմներ:¹²¹

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 17: ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԵՎ ԳԱՆԳԱՏԱՐԿՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐ

Հաշվետվողականությունը ընդունված ընթացակարգային սկզբունք է սոցիալական պաշտպանության համակարգի լավ կառավարման համար: Այն ընթացակարգերը, որոնք թույլ են տալիս հանրությանն արտահայտել իրենց դժգոհությունը կամ ներկայացնել բողոքներ սոցիալական պաշտպանության համար պատասխանատու կառույցների կամ պաշտոնյաների գործելաոճի կամ գործունեության մասին շատ կարևոր են: Հաշվետվողականությունը ներառում է նաև կիրարկման ու ծրագրի պայմաններին համապատասխանության ապահովման մեխանիզմներ, որը կարող է նվազագույնի հասցնել շեղումները, ավելացնել համապատասխանությունը և նվազեցնել վարչական ծախսերը: Այդ մեխանիզմներն ընդգրկում են ստուգումներ, որ միտված են սոցիալական պաշտպանության համակարգում պարտադիր վճարներից խուսափելու փորձերի նվազեցմանը, ճշտության մակարդակի բարձրացմանն ու կեղծիքի կանխարգելմանը, տեղեկատվական արշավների իրականացմանը և դրական ու բացասական խթանների ստեղծմանը:

Սոցիալական աջակցության մասին ՀՀ օրենքի (25-րդ հոդվածի, 12-րդ մասի) համաձայն՝ տարածքային մարմինների որոշումները, գործողությունները կամ անգործությունը կարող են բողոքարկվել վարչական և/կամ դատական ձևով: Օրենքով սահմանվում են գանգատարկման ու բողոքարկման ձևերը: Եթե դիմորդը/շահառուն համաձայն չէ կայացված որոշման կամ իրականացված գործողության կամ անգործության հետ, նա կարող է գրավոր բողոք ներկայացնել ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կայքից, Էլ-փոստով կամ միաժամանակ դիմել քաղաքացիների ընդունման բաժին, որը գտնվում է նախարարության շենքում: Գործնականում, բողոքները ներկայացվում են գրավոր, անձամբ, սակայն ՀՀ ԱՍՀՆ-ում գործող թեժ գիծը (114), նույնպես օգտագործվում է բողոքները ներկայացնելու համար:

Թեև բողոքների ներկայացման պահանջները պարզ են, բողոքարկման գործընթացի ժամանակ պահանջվող ընթացակարգերը այդքան էլ հեշտ չեն, հատկապես տարեցների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և հեռավոր համայնքների բնակիչների համար: Իրավախորհրդատվությունը մասամբ է հասանելի և ոչ միշտ է արդյունավետ:

Գանգատ կամ բողոք ներկայացնելու գործընթացն անվճար է քաղաքացիների համար, սակայն դատական գործընթացը կպահանջի որոշ վճարումներ (խախտված իրավունքների

վերականգնման վճարը կազմում է 4,000 ՀՀԴ կամ 8.4 ԱՄՆ դոլար): Ինչպես արդեն նշվել էր, յուրաքանչյուր ՉԱԾ-ի դեպքում, այն պահին երբ գործազուրկ կամ աշխատանք փնտրող անձը ներգրավվում է ծրագրում, ծրագրի բոլոր կողմերը (ՉԴԳ տարածքային գրասենյակը, գործատուն, աշխատանք փնտրողը, կրթահամալիրը, այլ ծառայություններ տրամադրողը) ստորագրում են եռակողմ պայմանագրեր: Պայմանագրի կողմերը պատասխանատու են պայմանագրով սահմանված իրենց պարտականությունների թերի կատարման կամ չկատարման համար: Համաձայնագրի կապակցությամբ առաջացած վեճերը կարգավորվում են բանակցությունների միջոցով: Համաձայնության չգալու պարագայում, վեճերը լուծվում են դատական կարգով:

Գնահատումը ցույց տվեց, որ բողոքների վերաբերյալ ընդունված որոշումները պարզ են, մատնանշում են հիմնական փաստերը և փաստարկները, հեշտ հասկանալի են նույնիսկ գրագիտության ու կրթության տարբեր մակարդակների մարդկանց համար: [Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակը](#) բողոքների ընդունման անկախ հարթակ է, և նախատեսված է այն դեպքերի համար, երբ շահառուները բավարարված չեն նախարարության, կառավարության կամ դատարանի որոշումներով, կամ եթե նրանց

¹²¹ «Հայաստանում երեխաների խնամքի և պաշտպանության համակարգի բարելավումների գնահատում», ԱՄՆ ՄԶԳ/Տեղահանված և ծնողազուրկ երեխաների հիմնադրամի համատեղ «MEASURE Evaluation» ծրագիր, 2018թ.

© UNICEF Armenia/2020/Avagyan

իրավունքները խախտվել են բողոքների ընդունման գործընթացում:

ՀՀ ԱՍՀՆ չի վարում վիճակագրություն սոցիալական պաշտպանության իրավունքի խախտման վերաբերյալ ստացված բողոքների

քանակի, քննության արդյունքների ու դատարանի վճիռների և բողոքարկողի օգտին կայացված վճիռների վերաբերյալ, ինչպես և տվյալներ չեն հավաքագրվում այն մասին, թե սոցիալական պաշտպանության ծրագրերին մասնակցելու քանի դիմում է մերժվել:

ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆ 18: ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՈՒՄ ԵՎ ԻՐԱԶԵԿՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՄ

Ծրագրի իրականացման մեկ այլ կարևորագույն գործոն է այն, թե որքանով է սխեմաների, ծրագրերի, նպաստների, դրանց ստացման իրավունքի պայմանների և ռեսուրսների վերաբերյալ տեղեկատվությունը հասանելի շահառուներին և որքան արդյունավետ է այն իրամցվում այդպիսի սխեմաներում ընդգրկված կամ ընդգրկվելու իրավասու անձանց և, առհասարակ, ընդհանուր հանրությանը:

ՀՀ Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ՄԱԳ հաշվետվությունների հետազոտական տվյալները ցույց են տալիս, որ սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի վերաբերյալ հասարակության իրազեկվածությունը բավական բարձր է, օրինակ՝ դրամական տրանսֆերտների

վերաբերյալ իրազեկվածությունը հասնում է 96-98 տոկոսի, մինչդեռ ծառայությունների մասին տեղեկացվածությունը ցածր է (40-ից մինչև 65 տոկոս): Խնամքի ծառայությունների վերաբերյալ իրազեկվածության ապահովման որևէ աշխատանք չի իրականացվում, մինչդեռ երեխայի խնամքի, ծննդյան միանվագ

Նպաստների և չափատող կանանց համար մայրության նպաստի վերաբերյալ տարվել են իրազեկման ակտիվ աշխատանքներ՝ առցանց դիմումների ներկայացման ընթացակարգերի և նպաստների տրամադրման մանրամասն նկարագրությամբ: ՀՀ ԱՍՀՆ-ն պարբերաբար հրապարակում է ծառայությունների մատուցման և վճարումների ժամկետների փոփոխությունների մասին տեղեկատվությունը: Պատվիրակված ծառայությունների և հավաստագրերով մատուցվող ծառայությունների տրամադրման վերաբերյալ վերջին փոփոխություններն ինտենսիվորեն ներկայացվել են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կայքում և ֆեյսբուքյան էջում: ՉԱԾ-երի վերաբերյալ տեղեկատվությունը տարածվում է ՉՊԳ-ի կայքի, ինչպես նաև ՀՀ ԱՍՀՆ-ի վեբ կայքի և ֆեյսբուքյան էջի միջոցով: Զբաղվածության պետական գործակալության կայքում գետեղված է ամփոփ տեղեկատվություն թե ով կարող է հաշվառվել, հաշվառման կարգի, գործազուրկներին և աշխատանք փնտրողներին երաշխավորվող ծառայությունների, հստակեցվում է, թե ով կարող է ճանաչվել աշխատաշուկայում անմրցունակ անձ, ինչպես նաև ինչ թափուր աշխատատեղեր են առկա: Բացի այդ, ՉՊԳ-ի տարածքային կենտրոնների աշխատակիցները կապ են հաստատում գործատուների և գործազուրկի կարգավիճակ հավար դիմող քաղաքացիների հետ՝ ներկայացնելով ծրագրերն ու հաշվառման կարգը: Հարկ է նշել, որ ՉՊԳ-ն և նրա տարածքային կենտրոններն համագործակցում և ծառայություններ են մատուցում միայն հաշվառված գործազուրկներին/աշխատանք փնտրողներին: Չհաշվառված անձանց համար անհատական աջակցման/իրազեկման որևէ մեխանիզմ ՉԱԾ մասով չի գործում: Յուրաքանչյուր մարզում տարեկան առնվազն մեկ անգամ նախատեսվող աշխատանքի ամենամյա տոնավաճառները ՉԱԾ-երի վերաբերյալ տեղեկատվությունը տարածելու լավ աղբյուր են և կարող են համարվել որպես իրազեկման միջոց:

Միևնույն ժամանակ, տարածքային կենտրոնների աշխատակիցների և առանցքային շահառուների հետ քննարկումները, ինչպես նաև վերստուգիչ աշխատաժողովի մասնակիցների արձագանքը

ցույց են տալիս, որ բնակչության աղքատ խմբերը ոչ միշտ են տեղյակ սոցիալական պաշտպանության իրենց իրավունքների և առկա ծրագրերի մասին: Նպաստներ ստանալու գործընթացի վերաբերյալ իրազեկվածության բացակայությունը կարող է խնդիր համարվել խնամքի և ԸԿԲՆ ծրագրերի իրականացման համար:

2016-ից մինչև 2018 թվականներն իրականացված մշտադիտարկման և գնահատման հաշվետվությունների մեծ մասը տեղադրված է ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կայքում, որտեղ են նաև հրապարակված նախարարության և դրան առընթեր գերատեսչությունների տարեկան հաշվետվությունները: ՀՀ ԱՍՀՆ-ն անցկացրել է ՄԱԳ գործունեության արդյունքների վերաբերյալ բաց քննարկումներ: ՍՊ ծրագրերի արտաքին գնահատում իրականացնող դոնոր կազմակերպությունները նույնպես հրապարակայնորեն ներկայացնում են իրենց զեկույցներն ու արդյունքները:

ՍՊ ծրագրերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը հասանելի է նաև Համալիր սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոններում, ինչպես նաև ՉՊԳ-ի, ՍԱԾ-ի և ՍԱՏՍ-ների գրասենյակներում, որոնք դեռ համալիր կենտրոնների տարածքում չեն: Հրապարակվող տեղեկատվությունը պարունակում է դրամական տրանսֆերտների իրավունքի, կանոնների, ժամկետների, դրանց կասեցման կամ համակարգից դուրս գալու կարգի ու համակարգում ընդգրկվելու համար պարտականությունները / պայմանների մասին: Այդուհանդերձ, ՀՍԾՏԿ-ների¹²² վերաբերյալ 2018 թվականի հետազոտությունը ցույց տվեց, որ տեղեկատվությունը հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելի ձևով չի ներկայացվում, և որ տարբեր խմբերի գրագիտության մակարդակը հաշվի չի առնվում: Շատ դեպքերում օրենքներից քաղվածքները փակցվում են պատերին: ՄԱԿ-ի գործակալությունները և այլ դոնոր կազմակերպություններ աջակցություն են ցուցաբերում դիմումներին պատասխանների կամ բուկլետների կամ սոցիալական գովազդների հրապարակման գործում:

122 «Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների ներդրման գործընթացը Հայաստանի Հանրապետությունում, ՅՈՒՆԻՍԵՖ, 2018թ.

4 ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ ԵՎ ՀԵՆԱՆԻՇԵՐ

CODI գործիքի վերջին մոդուլն առաջարկում է քաղաքականության շրջանակի, ծրագրերի կառուցվածքի և ծրագրերի իրականացման մոդուլների 18 առանցքային ուղղությունների ուսումնասիրության արդյունքները ամփոփելու մեթոդաբանություն և սոցիալական պաշտպանության համակարգի արդյունավետության գնահատում Կատարողականի 10 չափորոշիչների համաձայն: Կատարողականի չափորոշիչները մշակվել են միջազգայնորեն համաձայնեցված առաջավոր պրակտիկայի, չափանիշների և սկզբունքների, ինչպես նաև փորձագիտական պրակտիկայի հիման վրա: Մեթոդաբանությունը ենթադրում է քննարկվող 18 առանցքային ուղղությունների կատարողականը գնահատվի կատարողականի 10 չափորոշիչների համեմատ՝ քառանիշ սանդղակով՝ լատենտից մինչև բարձր մակարդակ:

Գնահատումն իրականացնելու նպատակով 2019 թվականի նոյեմբերի 8-9-ը կազմակերպվեց երկօրյա աշխատաժողով առանցքային շահագրգիռ կողմերի մասնակցությամբ, այդ թվում՝ ՀՀ ԱՍՀՆ, ՀՀ ԿԳՄՍՆ, ՀՀ ԱՌՆ, ՀՀ ՏԿԵՆ, ՀՀ ԱրդՆ, ՀՀ ՖՆ և Կառավարության աշխատակազմի, ծրագիրն իրականացնող կառույցների, ծառայություն մատուցողների և միջազգային դոնոր կազմակերպությունների ներկայացուցիչներով: Քննարկվել են ընտրված բոլոր 15 ծրագրերը՝ կատարողականի 10 չափորոշիչների համաձայն ստուգելով տվյալների հավաքագրման շրջանակի և այլ աղբյուրների միջոցով հավաքագրված տվյալների հիման վրա 18 առանցքային ոլորտների գնահատման արդյունքները: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել աղքատության կրճատման և նպաստներ տրամադրելու և ՉԱԾ-երում ընդգրկելու իրավունքի սահմանման, ԿԴԻՀ երեխաներին այլընտրանքային խնամքի տրամադրման և շուրջօրյա խնամքի հաստատություններում գտնվող տարեցների ծրագրերում կամ վարվող պետական քաղաքականության առաջարկվող փոփոխություններին: Աղյուսակ 38-ում ներկայացված է գնահատման ամփոփ արդյունքները երեք խումբ ծրագրերի համար՝

դրամական տրանսֆերտներ, ոչ դրամական ծառայություններ և ՉԱԾ-եր:

15 ընտրված ծրագրերի հիման վրա ՍԴ համակարգի կատարողականի չափորոշիչներից յուրաքանչյուրի վերաբերյալ հիմնական եզրակացությունները ներկայացված են ստորև:

Համաձայն ախտորոշման գործիքի մեթոդաբանության, չափորոշիչներից յուրաքանչյուրը դիտարկվել է որպես հենանիշ: Աշխատաժողովի ժամանակ 15 ծրագրերի համար քննարկված և համաձայնեցված միավորները համալրվել են տրամադրած հիմնավորումներով, և հիմք են հանդիսացել որոշակի եզրահանգման համար և ապա դուրս է բերվել ՍԴ համակարգի կատարողականի միջին միավորը: Ինչպես նշվել է, գնահատվել են հետևյալ խումբ ծրագրերը՝ սոցիալական տրանսֆերտներ, բացառությամբ կենսաթոշակների, խնամքի ծառայությունները և ՉԱԾ-երը: Այս գնահատման շրջանակներում աշխատանքային կենսաթոշակները ևս չեն քննարկվել, սակայն, ըստ անհրաժեշտության, աշխատանքային կենսաթոշակների քաղաքականությունը կամ պրակտիկան ներկայացվել են համակարգի ամբողջականությունն ապահովելու նպատակով:

1. ԸՆԴԳՐԿՈՒՄԸ/ՆԵՐԱՌՈՒՄԸ

ՍԴ համակարգի ներառումը/ընդգրկումը նշանակում է, որ համակարգը պետք է երաշխավորի յուրաքանչյուր անձի պաշտպանությունը ողջ կյանքի ընթացքում, ներառյալ չգրանցված ոչ ֆորմալ հատվածում աշխատողները: Դա ենթադրում է խտրականության բացառում, գենդերային հավասարություն, հասանելիություն և մատչելիություն ՍԴ ծրագրերի մատուցման և դրամական տրանսֆերտների տրամադրման դեպքում, հաշվի առնելով, օրինակ՝ հեռավորությունը, գրագիտության աստիճանը, իրազեկվածության աստիճանը, վարչական ծախսերը և այլն: Ներառումը/ընդգրկումը ենթադրում է նաև այնպիսի սխեմաների և ծրագրերի մշակում, որոնք կարող են արձագանքել տարբեր հատկանիշներով, հանգամանքներով և խոցելիությամբ անձանց հատուկ կարիքների բավարարմանը: Նպատակն է վերացնել ծածկույթի բացերը և ապահովել բնակչության ամենաաղքատ և խոցելի խավերի ներառումը:

ՄՊ ծրագրերը ընդգրկում են գրեթե բոլոր ոլորտները՝ ծերություն, աղքատություն, հաշմանդամություն, սոցիալական բացառում, մայրություն, երեխայի ծնունդ և երեխայի խնամք, հիմնական առողջապահություն և կրթություն, աշխատանքային վնասվածքներ և հիվանդություն, կերակրողի կորուստ, կացարանային ապահովում և գործազրկություն: Գնահատման արդյունքները փաստում են, որ սոցիալական պաշտպանության օրենսդրությունը բավարար կերպով անդադառնում է գենդերային հավասարությանը, խտրականության բացառմանն ու հատուկ կարիքներին, որոնք ընդհանուր առմամբ հաշվի են առնվում նաև գործնականում: Օրինակ, տղամարդիկ և կանայք կամ տղաներն ու աղջիկներն ունեն նպաստ ստանալու կամ ծառայությունների ծրագրերում ընդգրկվելու հավասար իրավունքներ, եթե նրանք ունեն այդ իրավունքը: Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին ցերեկային խնամքի ծառայություններում, առողջապահական և կրթական ծրագրերում ընդգրկելն առաջնային նշանակություն ունի և հստակ սահմանված է նորմատիվ ակտերով: Հաշմանդամություն ունեցող մեծահասակներին աշխատաշուկայում ընդգրկումը շատ ՉԱԾ-երի պայմաններից մեկն է, ԸԿԲՆԾ-ն խոցելիության ավելի բարձր միավորներ է շնորհում առավել խոցելի սոցիալական խմբերին՝ 0-5 տարեկան երեխաներին, հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին, միակողմանի ծնողազուրկ երեխաներին կամ առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաներին, հղի կանանց (12 շաբաթ և ավելի), միայնակ տարեց թոշակառուներին և այլն: Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող և կացության կարգավիճակ ունեցող բոլոր քաղաքացիները և օտարերկրյա քաղաքացիները, ինչպես նաև փախստականի կարգավիճակ ունեցող անձինք պետական նպաստներ ստանալու իրավունք ունեն «Պետական նպաստների մասին» օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում:

Ամեն տարի խոցելիության գնահատման բանաձևը վերանայվում է՝ բնակչության կարիքները հոգալու և թիրախավորման գործընթացը բարելավելու նպատակով: Օրինակ, օրենսդրության վերջին փոփոխությունները և խոցելիության բանաձևը թույլ կտան աղքատ տնային տնտեսություններին 6-12 ամսվա ընթացքում ձեռք բերել և ունենալ նոր աշխատանք կամ եկամտաբեր զբաղմունք՝ առանց նպաստների կասեցման կամ դադարեցման: Սա

ոչ միայն խթանում է ֆորմալ զբաղվածությունը, այլև թույլ է տալիս մարզինալացված խմբերին, նպաստների դադարեցման դեպքում, ընտելանալ աշխատանքին, զարգացնել հմտությունները և ստանալ վերականգնվելու հնարավորություն՝ իրենց սոցիալական խնդիրները մեղմելու նպատակով: Այնուամենայնիվ, Խորքային աշխտորոշման գործիքի կառուցվածքը սահմանափակում է ՄՊ ծրագրերի ներառականության վերլուծության ամբողջական շրջանակը՝ գենդերային տարբերության և հաշմանդամության տեսանկյունից, որը պահանջում է առանձին վերլուծություն:

Ծրագրերի միջոցով փորձ է արվում ՄՊ ապահովման հարցերում որոշ չափով որդեգրել «կյանքի ողջ ընթացքում» մոտեցում: Օրինակ, երեխայի միանվագ նպաստի վճարումից հետո տրամադրվում է մայրության նպաստ, այնուհետ՝ երեխայի խնամքի նպաստ: Բացի այդ, նախատեսվում է Դայակների ծրագիր՝ աջակցելու այն կանանց, ովքեր ցանկանում են վերադառնալ աշխատանքի սահմանված ժամկետից շուտ: ԸԿԲՆԾ-ն ունի երկու բաղադրիչ՝ ընտանեկան նպաստ, որը վճարվում է երեխաներ ունեցող ընտանիքներին, և սոցիալական նպաստ, որը վճարվում է մեծահասակներից / տարեցներից կազմված աղքատ ընտանիքներին: Պետական նպաստ տրամադրվում է հաշմանդամության, կերակրողի կորցնելու, ծերության և այլ դեպքերում:

Այդուհանդերձ, ՄՊ ծրագրերի ընդգրկումը/ ներառումը դեռևս բարելավելու անհրաժեշտություն ունի, քանի որ ծրագրերի իրականացման մեխանիզմները երբեմն թույլ են տալիս որ տեղի ունենան անօրինականություններ և ծայրահեղ աղքատները դուրս մնան ծրագրերից: Ավելին, գործող ՄՊ համակարգը չի երաշխավորում ողջ կյանքի ընթացքում սոցիալական ռիսկերից պաշտպանվածություն բոլոր խմբերի համար (երեխաներ, հաշմանդամություն ունեցող անձինք կամ ոչ ֆորմալ զբաղվածներ): Մշտական հաշվառման հասցեի պարտադիր պահանջը նվազեցնում են ծառայություններից օգտվելու իրավասությունը և դրանց հասանելիությունը անօթևանների համար:¹²³ Երեխայի խնամքի նպաստի տրամադրման կարգում առաջարկվող փոփոխությունները անհավասար հարթության մեջ են դնում քաղաքաբնակ աշխատող մայրերին՝ գյուղաբնակ չաշխատող մայրերի համեմատ: Այսօր երեխայի խնամքի նպաստը որոշ չափով

¹²³2019թ. վերջին ՀՀ ԱՄՀ-ն նախաձեռնեց քայլեր մշակելու նորմատիվ ակտ՝ անօթևան և մշտական հաշվառում չունեցող անձանց ՄՊ ծրագրերում ընդգրկելու նպատակով: Տես ՀՀ ԱՄՀ-ի 2019 թվականի տարեկան հաշվետվությունը <http://www.mlsa.am/wp-content/uploads/2017/05/AnnualFinal1.pdf>

պայմանավորված է եկամտային հարկի վճարման հանգամանքով, քանի որ շահառուները միայն ֆորմալ աշխատող կանայք են, ովքեր հարկեր են վճարում և գտնվում են երեխայի խնամքի արձակուրդում՝ մինչև երեխայի երկու տարեկան դառնալը: Եթե առաջարկվող փոփոխությունը հավանության արժանանա, ապա չաշխատող մայրերը նույնպես կունենան խնամքի նպաստի իրավունք, իսկ եթե նրանք որոշեն սկսել աշխատել, ապա նպաստը կկրկնապատկվի, ինչը անարդար պայմաններ կստեղծի աշխատող մայրերի համար: Շատ դեպքերում 2-ից մինչև 3 տարեկան երեխաները դուրս են մնում ՍԴ ծրագրերից, քանի որ այս տարիքի երեխաների համար նախատեսված խնամքի և նախադպրոցական ծառայությունները սահմանափակ են: Բեռնաթափման աջակցության ծրագիրը նույնպես սահմանափակ ծածկույթ է ապահովում: Այն հասանելի չէ Սյունիքում, Տավուշում կամ Երևանում, որտեղ այլընտրանքային խնամքի բարեփոխումները հանգեցրեցին շուրջօրյա խնամքի հաստատությունների փակման՝ չնախատեսելով աջակցության կոնկրետ ձևեր այդ հաստատությունների երեխաների ընտանիքների համար: Սոցիալական նպաստների արդյունավետ ծածկույթը ցածր է: ՏՏԿԱՀ տվյալները ցույց են տալիս, որ աղքատ բնակչության միայն 33,3 տոկոսն է օգտվում սոցիալական նպաստներից: Մինևույն ժամանակ, իրավունքի հիման վրա նշանակվող կենսաթոշակներ և նպաստներ, ինչպիսիք են՝ ծերության նպաստը, կերակրողին կորցնելու դեպքում նպաստը, երեխայի ծննդյան նպաստը և այլն, տրամադրվում են դրանց իրավունքն ունեցող բոլոր շահառուներին՝ եթե նրանք դիմում են: ՉԱԾ-երը չեն ապահովում լիարժեք սոցիալական պաշտպանություն կործակողության դեպքում (հաշվառված գործազուրկների ընդամենը 3 տոկոսն է ընդգրկված ՉԱԾ-երում), իսկ սոցիալական նպաստների տրամադրումը ցածր ընդգրկվածություն ունի (2018 թվականին աղքատները կազմել են բնակչության ընդհանուր թվի 23,5 տոկոսը¹²⁴, մինչդեռ ԸԿԲՆԾ-ի շրջանակներում նպաստ ստացող ընտանիքներում ապրող անձանց թիվը կազմում է ընդհանուր բնակչության ընդամենը 12,6%-ը): Սոցիալական նպաստների պարագայում առկա է նաև ներառման և բացառման սխալը: Սպառման ագրեգատի քվինտիլային բաշխման առումով մինչ դրամական աջակցություն ստանալը ստորին երկու քվինտիլների սպառումն ունեցողների միայն 72,4%-ն է ներառված ԸԿԲՈՒՆ համակարգում, իսկ նրանց վճարվում է տրամադրված ֆինանսավորման 7,3 տոկոսը: Համակարգի արտահոսքը կազմում

է հատկացվող ֆինանսավորման 12,2%-ը, որը վճարվում է համակարգում ներառված վերին երկու քվինտիլներից շահառուների 11,1%-ին¹²⁵: Խնամքի ծառայությունները և հրատապ օգնությունն ունեն սահմանափակ ընդգրկվածություն կամ անբավարար կամ ոչ կայուն ֆինանսավորում՝ բոլոր կարիքավորներին ընդգրկելու համար: ՉԱԾ-երը նույնպես սահմանափակում են ծառայություններից օգտվելու հնարավորությունը երբ պահանջում են պարտադիր հաշվառում որպես աշխատանք փնտրող կամ գործազուրկ, օրինակ, սահմանափակելով Դայակների ծրագրում ընդգրկվելու իրավունքը, որը նախատեսված չէ աշխատանք փնտրող կամ գործազուրկ անձանց համար: Խնամքի ծառայությունների և ՉԱԾ-երի ծածկույթը ևս շատ սահմանափակ է: Հրատապ օգնության նախատեսվող վերացման պարագայում գործնականորեն անհնար է դառնում արձագանքել հասարակության ցանկացած անդամի հրատապ կարիքներին: Թեպետ փորձ է արվում ներդնել «սոցիալական շտապօգնություն» հասկացությունը՝ ընտանիքների հրատապ կարիքները հոգալու համար: Դրա գործարկումը դեռևս ընթացքի մեջ է: Ընդգրկվածության առումով խնդիրները գործնականում կապված են իրազեկման միջոցների հետ: Չնայած նրան, որ սոցիալական ցանցը (անհատներ, պետական և հասարակական կազմակերպություններ) ստեղծվում է որպես Սոցիալական գործընկերության համաձայնագրի կողմ՝ պատշաճ ծածկույթն ապահովելու նպատակով, համագործակցությունն ու համակարգումը թույլ է, և շատ կարևոր է հետագա բարելավումը:

Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի իրազեկվածությունն ընդհանուր առմամբ բարձր է, ինչպես ցույց են տալիս ՀՀ ԱՍՀՆ-ի ՍԴ ծրագրերի 2017 և 2018 թվականներին իրականացված մշտադիտարկման և գնահատման հաշվետվությունները: Հիմնական շահառուները տեղյակ են հիմնական ՍԴ ծրագրերում ընդգրկվելու պահանջներից: Սակայն չաշխատող մայրերի համար մայրության նպաստի ծրագրի մասին իրազեկվածությունը ցածր է՝ երեխայի ծննդյան կամ մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստների համեմատ, ինչպես նշել էին Չբաղվածության պետական գործակալության ներկայացուցիչները 2019 թվականի նոյեմբերի վերջին անցկացված աշխատաժողովի ժամանակ: Այդ մասին վկայում է բազմաթիվ ժամկետանց դիմումների քանակը, այսինքն՝ այն դիմումների, որոնք շահառուները ներկայացրել էին նպաստ ստանալու համար

¹²⁴ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, [Աղքատության պատկերը Հայաստանում](#), էջ 41

¹²⁵ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, [Աղքատության պատկերը Հայաստանում](#), էջ 184.

դիմելու նախատեսված վերջնաժամկետից ուշ: Նմանապես ցածր է ինսամբի հաստատությունների ապահիստիտուցիոնալացման վերաբերյալ կառավարության նախաձեռնության և հաստատություններից դուրս բերվող երեխաների ընտանիքներին տրամադրվող աջակցության ծրագրի մասին տեղեկացվածությունը: ԸԿԲՆԾ-ի մասին իրազեկվածությունը գնահատվել է 3.51 միավոր՝ 4.5 միջին թիրախային միավորի համեմատ (առավելագույն միավորը 5.0)՝ համաձայն Աշխատանքի և սոցիալական հետազոտությունների ազգային ինստիտուտի կողմից 2017 թվականին շահառուների շրջանում իրականացված հարցումների պատասխանների գնահատման¹²⁶:

ԸԿԲՆԾ-ի աշխարհագրական հասանելիությունը որոշակիորեն գնահատվում է թույլ, մասնավորապես գյուղական տարածքներում՝ տրանսպորտային և ճանապարհային լուրջ խնդիրներով պայմանավորված: Հայաստանում

գործող սոցիալական աջակցության 55 տարածքային մարմիններ ծառայություններ են մատուցում այս ոլորտում: Այս առումով իրավիճակը կարող է վատանալ ապագայում ՍԱՏՄ-ների թվի նախատեսվող կրճատման արդյունքում:

Ինչ վերաբերում է ֆիզիկական մատչելիությանը, շատ ՍԱՏՄ-ներ մատչելի չեն հատուկ կարիքավոր անձանց համար (ծերեր, հղի կանայք, հաշմանդամություն ունեցող անձինք և այլն): Սակայն դրական տեղաշարժ է նկատվում 2019 թվականին բացված ՀՄԿ-ներում:

Ծառայությունների համար դիմելը նույնպես աստիճանաբար դառնում է առավել դյուրին և մատչելի: Սոցիալական նպաստների համար հիմնականում հնարավոր է դիմել առցանց եղանակով: Աղյուսակ 26-ը ցույց է տալիս գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի ընդգրկում/ներառում չափորոշիչի նկատմամբ:

Աղյուսակ 26: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի ընդգրկում/ներառում չափորոշիչի նկատմամբ

Ոլորտը	Լատենտ 1	2	3	Բարձր 4
Գենդերային հավասարություն, խտրականության բացառում և հատուկ կարիքներ				Գենդերային հավասարությունը, խտրականության բացառումը և խոցելի խմբերի հատուկ կարիքները հաշվի են առնվում շատ ծրագրերի մշակման և իրականացման ժամանակ, և համապատասխան իրավական դրույթներ գոյություն ունեն բոլոր ծրագրերի համար:
Ծածկույթ. եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված ծրագրեր			Թիրախային բնակչության ընդգրկվածությունը կյանքի ողջ ընթացքում, ինչպես սահմանված է ծրագրերի համար, ներառում է թիրախային բնակչության մեծ մասը: Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել 2-3 տարիքային խմբերին և աշխատունակ տարիքի բնակչությանը:	
Ծածկույթ. եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված ծրագրեր				
Արդյունավետ ծածկույթ		Գործնականում նպաստներ ստանում են դրա իրավունք ունեցողների մոտ կեսը միայն: Բնակչության միայն 33% - ն է ընդգրկված սոցիալական աջակցության նպաստների ծրագրերում:		

¹²⁶ԸԿԲՆԾ-ի ՍԳ հաշվետվություն, ՀՀ ԱՍՀԱԻ, նոյեմբեր 2017թ. http://www.mlisa.am/?page_id=14425

Ոլորտը	Լատենտ 1	2	3	Բարձր 4
Մատչելիություն			ՍՊ ծրագրերի վերաբերյալ գրեթե համընդհանուր իրազեկվածություն: Օրինակ՝ պայմանավորված արդյունավետ հաղորդակցությամբ, հաշվառման գործընթացի մատչելիությամբ, շահառուի հաշվառման ծախսերը նվազագույնի հասցնելու ակտիվ ջանքերի շնորհիվ, ինչպես նաև պայմանավորված հաշվառման փուլերի միջև կարճ ժամկետներով՝ անհատական դիմումով գրանցվելու հնարավորությամբ:	

Ծանոթագրություն. Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Յուրաքանչյուր ծրագիր գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

2. ՀԱՄԱՐԺԵԶՈՒԹՅՈՒՆ

Համակարգը կազմող ծրագրերն ու սխեմաները ապահովում են կանոնավոր և կանխատեսելի նպաստներ ու որակյալ ծառայություններ, որոնք համարժեք են բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքները բավարարելու և պետական/ ծրագրի նպատակներն իրականացնելու համար: Նպաստներն առնվազն խթանում են աղքատության կրճատումը, հավասարությունը, ապահովում են հաստատուն եկամուտ (իսկ հարկերի վճարմամբ պայմանավորված նպաստների դեպքում՝ կորցրած եկամտի փոխհատուցում), ողջ կյանքի ընթացքում առողջապահական և այլ ծառայությունների հասանելիություն, ինչպես նաև աջակցում են արդյունավետ տնտեսական գործունեությանը: Գոյություն ունեն նպաստների ու ծառայությունների մատուցման հստակ սահմանված չափանիշներ:

Հայաստանի բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքների բացահայտմանն ուղղված ամբողջական կամ նպատակային հետազոտություն չի իրականացվել, այնուամենայնիվ, սոցիալական պաշտպանության համակարգում ՀՀ ԱՄՀՆ շարունակական բարեփոխումները ուղղված են մասնավորապես

ընտանիքների/ նպաստառուների համապարփակ կարիքների գնահատման ներդրմանը և համալիր սոցիալական ծառայությունների մատուցմանը: Գոյություն ունեն հետազոտական և վերլուծական բազմաթիվ աշխատանքներ, որոնք փորձում են գնահատել սոցիալական տարբեր ծառայությունների/ ծրագրերի հասանելիությունը, մատչելիությունը, կիրառման հնարավորություններն ու բնակչության գոհունակության աստիճանը, և/կամ սոցիալական ծախսերի արդյունավետությունը բնակչության կենսամակարդակի վրա, և նպատակ ունեն փաստավորված հիմք հանդիսանալ ՍՊ ծրագրերի և նախաձեռնությունների մշակման համար: Ընտանիքների կարիքների գնահատումը Հայաստանի հիմնական սոցիալական տրանսֆերտային ծրագրի՝ ԸԿԲՆԾ-ի, հիմքն է, իսկ անհատական կարիքների գնահատումը՝ երեխաների խնամքի, հաշմանդամության, տարեցների խնամքի և զբաղվածության ծառայությունների մատուցման առաջնային քայլը: Թեև ՍՊ ծրագրերը նախատեսված են բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքները

© UNICEF Armenia/2021/Mahari

¹²⁷Հայաստանի վիճակագրական կոմիտե, 2019թ., Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, աղյուսակ 9.4, Էջ ` 154:

հոգալու համար, և դրամական տրանսֆերտները վճարվում են առանց ուշացումների, սակայն դրանց չափը ցածր է և չի համապատասխանում նվազագույն կենսապահովման չափանիշներին (նվազագույն սպառողական զամբյուղին կամ աղքատության սահմանին), նաև որևէ կերպ չի մեղմում շահառուների հատուկ կարիքները: 2019 թվականից սկսած, նպաստի առավելագույն չափը սահմանվել է պարենային նվազագույն զամբյուղին համարժեք, այնուամենայնիվ, այն դեռ չափազանց ցածր է և չի ինդեքսավորվում: Նպաստների չափը սահմանում է կառավարությունը՝ սահմանափակ խորհրդատվությունների արդյունքում, և դրանք փոփոխության են ենթարկվում ըստ անհրաժեշտության, քանի որ նպաստների մակարդակները մեծապես կախված են առկա ֆինանսական ռեսուրսներից: Չի կիրառվում ինդեքսավորման որևէ կանոն: Սովորաբար նպաստները վճարվում են ամսվա սկզբին և օգնում են անապահով ընտանիքներին վճարելու կոմունալ վճարումները՝ որոնք այդ տնային տնտեսությունների հիմնական ծախսի ուղղություն են:

ՏՏԿԱՀ արդյունքները վկայում են, որ Հայաստանում սոցիալական տրանսֆերտները, այդ թվում կենսաթոշակները, դեռևս հանդիսանում են աղքատության նվազեցման կարևոր գործիք: Եթե նպաստների վճարումները դադարեցվեն, և աղքատները չկարողացան փոխհատուցել այս կորուստն այլ աղբյուրներից, աղքատության և ծայրահեղ աղքատության մակարդակը զգալիորեն կաճի (Հայաստանի վիճակագրական կոմիտե, 2019թ.): Այս նպաստների ազդեցությունը ընդհանուր աղքատության վրա ավելի ցածր է, քան ծայրահեղ աղքատության վրա (ԸԿԲՆԾ-ի՝ շահառու տնային տնտեսություններում ծայրահեղ աղքատության մակարդակը կհասնի 23,7 տոկոս՝ 3,3 տոկոս մինչև նպաստի մակարդակի համեմատ, իսկ աղքատության մակարդակը կավելանա մինչև 65,6 տոկոս՝ 47,3 տոկոս մինչև նպաստի փոխանցման մակարդակի համեմատ)¹²⁷:

Դրամական տրանսֆերտների մեծ մասը նախատեսված է բավարարելու սննդի հիմնական պահանջը և պայմանավորված է պարենային նվազագույն շեմի հետ: 2019 թվականից ի վեր, պետական նպաստների նվազագույն շեմը սահմանվել է աղքատության պարենային գծի չափով՝ 25 500 ՀՀ դրամ: Միևնույն ժամանակ, երեխայի խնամքի նպաստի չափը նախատեսվում է հավասարեցնել պարենային զամբյուղի չափին միայն 2020 թվականի հուլիսից և համաձայն նախագծի՝ նպաստը կկազմի 26 500 դրամ:

Այդուհանդերձ, խնամքի նպաստները միայն աղքատության պարենային գծով պայմանավորվելը չի օգնում շահառուներին հաղթահարել աղքատությունը և չի ամրապնդում նրանց տնտեսական կայունությունը: Այդ նպաստի նպատակը աղքատության հետևանքները մեղմացնելը չէ. հարկավոր է գումարի հաշվարկման այլ մոտեցում, այդ թվում՝ երեխաների խնամքի ծախսերի հաշվարկ: Կերակրողին կորցնելու նպաստի չափը հիմնավորված չէ՝ հաշվի առնելով մեկ կերակրողին և երկու կերակրողին կորցնելու նպաստների ահռելի տարբերությունը (25 500 դրամ և 80 000 դրամ համապատասխանաբար):

Թեև ՍՊ համակարգը մշակվել է ապահովելու նշանակալի արդյունքներ հօգուտ աղքատների՝ ռեսուրսների բաշխման տեսանկյունից, հավասար պաշտպանությունը ընդդեմ ռիսկերի և խոցելիության, կամ աղքատության կրճատում, սակայն դա լիարժեք չի իրագործվում: Նույնիսկ նպաստ ստանալուց հետո շահառուների աղքատության մակարդակը շարունակում է մնալ չափազանց բարձր (2018թ-ին 45,4 տոկոս՝ բոլոր նպաստները ստանալուց հետո, բացառությամբ կենսաթոշակների, 23,5 տոկոս աղքատության ազգային մակարդակի համեմատ¹²⁸): Բնակչությանը հրատապ օգնություն տրամադրելու համար նախատեսված միակ սոցիալական պաշտպանության ծրագիրը (հրատապ օգնություն) կդադարեցվի 2020 թվականից:

ՍՊ ծրագրերը, հատկապես ՉԱԾ-երը, նախատեսված են խթանելու տեղական աշխատանքային շուկայում անմրցունակ, կրթություն կամ որակավորում չունեցող անձանց տնտեսական գործունեությունը, սակայն այդ ծրագրերը միշտ չէ, որ հաշվի են առնում տեղական շուկայի պայմանները և գործատուի պահանջները: Պայմանները նպաստում են մինչև 3 տարեկան երեխաներին խնամող երիտասարդ մայրերի զբաղվածությանը, մինչդեռ որևէ ծրագիր ուղղված չէ խթանելու 3 տարեկան և բարձր տարիքի երեխաների մայրերի զբաղվածությունը: ԸԿԲՆ ծրագրի վերջին փոփոխություններն ապահովում են, որ չդադարեցվի նպաստառու ընտանիքներին նպաստների վճարումը մինչև վեց ամիս, աշխատունակ տարիքի ընտանիքի անդամի եկամուտ ապահովող գործունեությամբ զբաղվելու պարագայում, և տասներկու ամիս՝ գյուղատնտեսական արտադրության ոլորտում ներգրավված լինելու դեպքում:

ՍՊ ծրագրերից շատերի սահմանափակ ծածկույթը և նպաստների ցածր մակարդակը այնքան էլ

¹²⁸Հայաստանի վիճակագրական կոմիտե, 2019թ., Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, աղյուսակ 9.4, էջ՝ 157

չեն նպաստում սոցիալական պաշտպանության պետական նպատակների իրականացմանը, մասնավորապես աղքատության կրճատման, մարդկային կապիտալի զարգացման և բնակչության տնտեսական գործունեության խթանման ոլորտներում (տե՛ս Առանցքային ոլորտ 2): Այնուամենայնիվ, դրանք զգալիորեն նպաստում են բնակչության սոցիալական ապահովությանը և նվազեցնում են շահառուների ծայրահեղ աղքատությունը: Եթե դադարեցվեին միայն ԸԿԲՆԾ-ի վճարումները, ծայրահեղ աղքատությունը կաճեր 2,6 տոկոսային կետով (1,0 տոկոսից հասնելով 3,6 տոկոսի): Սոցիալական

տրանսֆերտների չվճարման դեպքում, այդ տնային տնտեսությունների կենսամակարդակը զգալիորեն կվատթարանար:

Բոլոր ՄՊ ծրագրերի իրավական հիմքերը հստակ սահմանում են նպաստների տրամադրման և ծառայությունների մատուցման պահանջները/ չափորոշիչները, որոնց խստորեն հետևում են ՀՀ ԱՍՀՆ ծրագրերն իրականացնող աշխատողները: Աղյուսակ 27-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի համարժեքություն չափորոշիչի նկատմամբ:

Աղյուսակ 27: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի համարժեքություն չափորոշիչի համար

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Բարձր 4
Նպաստների չափը սոցիալական կարիքների համեմատ			Բազմաթիվ ծրագրերի նպաստներն ու ծառայությունները կանոնավոր են, կանխատեսելի և համարժեք բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքները հոգալու համար: Սակայն փոքր ծավալները մեծ ներգործություն չեն ունենում աղքատության մակարդակի նվազեցման վրա:	
Նպաստների չափը ազգային նշանոցների համեմատ		Ծրագրերի մեծ մասի նպաստների չափը շատ ցածր է թիրախային արժեքների համեմատ (աղքատության գիծ, նվազագույն աշխատավարձ, միջին աշխատավարձ և այլն):		
Նպաստների ազդեցությունը տնտեսական ակտիվության վրա			Նպաստների և ծառայությունների համադրությունը ընդհանուր առմամբ համարժեք է աշխատունակ տարիքի անձանց արդյունավետ տնտեսական գործունեությունը խթանելու համար, սակայն բավականաչափ հաշվի չի առնվում տեղական շուկայի պայմաններն ու գործատուների պահանջները:	
Նպաստների չափը ազգային / ծրագրային նպատակների համեմատ		Ծրագրային նպաստները քիչ են նպաստում սոցիալական պաշտպանության պետական նպատակների իրականացմանը՝ սահմանափակ ծածկույթի պատճառով:		
Վերաբաշխման կամ աղքատության կրճատման հետևանքները		Համակարգը մշակվել է՝ ապահովելու հոգուտ աղքատների՝ ռեսուրսների բաշխման համար, հավասար պաշտպանություն ընդդեմ ռիսկերի և խոցելիության, կամ աղքատության կրճատում, սակայն, լիարժեք չի իրագործում:		
Նպաստների տրամադրման և ծառայությունների մատուցման չափանիշները			Բազմաթիվ ծրագրեր ունեն հստակ սահմանված նպաստների տրամադրման և ծառայությունների մատուցման ստանդարտներ, սակայն կանոնների խախտման կանխարգելման ոլորտը դեռևս բարելավելու կարիք ունի:	

Ծանոթագրություն՝ Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Ցուրաքանչյուր ծրագիր գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

3. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Համակարգային առումով համապատասխանությունը նշանակում է, որ համակարգն ընդհանուր առմամբ ապահովում է օպտիմալ պաշտպանություն բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքները հոգալու համար: Զաղաքականության մակարդակում նշանակում է ձևավորել հստակ, իրատեսական թիրախներ ու ժամկետներ՝ սոցիալական պաշտպանության կարիքները ժամանակի ընթացքում ավելի լավ հասկանալու համար, հաշվի առնելով ֆինանսավորումը և ինստիտուցիոնալ կարողությունները: Զաղաքականության որոշումները առաջնորդվում են ապացույցներով:

ՄՊ բոլոր ռազմավարություններն ու ծրագրերն ունեն ձևավորված նպատակներ, սակայն այդ նպատակները միշտ չէ, որ հստակ են և ունեն իրատեսական թիրախներ ու ժամկետներ: Միևնույն ժամանակ, ընտրված ՄՊ ծրագրերի գնահատումը վկայում է, որ դրամական տրանսֆերտների նպատակները և ՉԱԾ-երի մեծ մասը հստակ են: Հետևաբար, այս չափորոշիչի միջին գնահատականը գնահատվում է 3՝ նպատակ ունենալով բարելավել ծրագրերի թիրախների և ակնկալվող արդյունքները հստակ սահմանում:

ՄՊ ծրագրերի թիրախների սահմանումը թույլ է, սակայն համաձայն ՄԾԾԾ-ի պահանջի, ֆինանսական և ոչ ֆինանսական ցուցանիշները պետք է կանխատեսվեն երեք տարվա համար: Թիրախները սահմանվում են կամ նախադեպային (նախորդ փորձառության և տվյալների հիման վրա) կամ իրավիճակային՝ ելնելով ծրագրային ռեսուրսների ֆինանսական սահմանափակումներից: Աշխատանքի և սոցիալական պաշտպանության ոլորտի զարգացման ռազմավարության նախագիծը չի պարունակում ռազմավարության իրականացման հստակ գործողությունների ծրագիր և չի ներկայացնում համարժեք ծախսերի հաշվարկ:

Գնահատման մասնակիցները համաձայնել են, որ ՄՊ հիմնական քաղաքականությունը/ ռազմավարությունները/ծրագրերը իրենց բովանդակությամբ համահունչ են սոցիալական պաշտպանության ազգային կարիքներին, չնայած սահմանափակ են և չեն արձագանքում բոլոր կարիքներին: Սոցիալական պաշտպանությունը պետական քաղաքականության գերակայություններից է: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում պետական քաղաքականության նպատակն է ընդլայնել որոշակի ռիսկերին դիմակայելու՝ բնակչության կարողությունները կամ բավարարելու որոշակի կարիքներ: Օրենսդրական դաշտը սահմանում է սոցիալական աջակցության, սոցիալական պաշտպանության և աշխատաշուկայի հստակ ու նպատակային քաղաքականություն, որոնց նպատակն է նվազեցնել աղքատությունը, մեղմացնել անհավասարությունը, ապահովել

արժանապատիվ ծերություն, ընդլայնել խոցելի խմբերի հնարավորությունները և նրանց համար ապահովել որոշակի սոցիալական երաշխիքներ, ինչպես նաև բարելավել ժողովրդագրական իրավիճակը: Այնուամենայնիվ, ընթացիկ սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը երբեմն փոխկապակցված չեն լինում շատ հարցերում և ամբողջովին չեն արտացոլում բնակչության կարիքներն ու սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը: Խնդիրների մեծ մասը լուծվում է մասամբ՝ հատվածային արձագանքելով առկա կարիքներին (օրինակ, 2-3 տարեկան երեխաների խնամքը լիովին դուրս է մնացել ՄՊ ծրագրից):

© UNICEF Armenia/2020/Margaryan

Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության ծախսերը ՀՆԱ-ի համեմատ կրկնակի ցածր են ՏՀԶԿ երկրների միջինից, և ֆինանսավորման մեծ մասն ուղղվում է սոցիալական տրանսֆերտներին՝ մասնավորապես կենսաթոշակներին, իսկ ծառայությունները ֆինանսավորվում են ոչ բավարար չափով: Գնահատման մասնակիցները, սակայն, համաձայնել են, որ ծախսերի կառուցվածքն արտացոլում է բնակչության մեծամասնության կարիքները, թեև կենտրոնացած է սոցիալական պաշտպանության սահմանափակ խնդիրների լուծմանը:

Գնահատման մասնակիցները համաձայնել են նաև, որ ընտրված ՄՊ ծրագրերը հիմնականում մշակվում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի, Վիճակագրական կոմիտեի, կամ միջազգային կամ տեղական

գործընկեր կազմակերպությունների կողմից իրականացրած ռիսկերի և խոցելիության, սոցիալական պաշտպանության կարիքների և համակարգի բացերի վերլուծություններից ստացված ապացույցների հիման վրա: Ծրագրերի ֆինանսավորումը, սակայն, չի համապատասխանեցվում կարիքներին՝ ֆինանսական ռեսուրսների սակավության,

անհավասար ծրագրային բյուջետավորման, ծախսերի հաշվարկի բացակայության և բնակչության իրական կարիքների հավաստի գնահատականների բացակայության պատճառով: Աղյուսակ 28-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի համապատասխանություն չափորոշի նկատմամբ:

Աղյուսակ 28: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի համապատասխանություն չափորոշի համար

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Բարձր 4
Նպատակների, թիրախների և ժամկետների սահմանումը			Ռազմավարություններն ու ծրագրերը ունեն հստակ ձևավորված նպատակներ և միջոցառումների ծրագրեր՝ ժամկետներով, սակայն թիրախները երբեմն հստակ սահմանված չեն: ՄՊ ոլորտի ազգային ռազմավարությունը դեռևս մշակման փուլում է, բայց նախագիծը դեռևս չի պարունակում պարզորոշ նպատակներ և գործողությունների հստակ ծրագիր:	
Սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունների / ծրագրերի / ռազմավարությունների համապատասխանեցումը				ՄՊ ոլորտի հիմնական քաղաքականությունների/ ռազմավարությունների/ ծրագրերի կառուցվածքը համահունչ են ՄՊ ազգային պահանջներին և արձագանքում են խնդիրների մեծ մասին, սակայն ունեն սահմանափակ ծածկույթ:
Միտմանների և ծրագրերի համադրումը		ՄՊ ծրագրերի ամբողջությունը չի արտացոլում բնակչության իրական կարիքներն ու սոցիալ-տրնտեսական իրավիճակը՝ սահմանափակ ծածկույթի և սուղ ֆինանսավորման պատճառով: Բազմաթիվ խնդիրներ արտացոլված են մասնակիորեն: Տարբեր ոլորտներում իրականացվող ՄՊ ծրագրերի փոխընդացումը լիարժեք չէ, թեև ծրագրերում սովորաբար կիրառվում է կյանքի շրջափուլի մոտեցումը:		
Ծախսերի կառուցվածքը		Ծախսերի կառուցվածքն արտացոլում է բնակչության կարիքների մեծ մասը՝ դրանք կենտրոնացված են ՄՊ սահմանափակ խնդիրների համար: ՄՊ ոլորտում պետական ֆինանսավորման շուրջ 85%-ը ուղղվում է կենսաթոշակների վճարմանը:		

Ոլորտ	Լատենա 1	2	3	Բարձր 4
Փաստահենք քաղաքականությունների և ծրագրերի մշակումը			Քաղաքականություններն ու ծրագրերը (ներառյալ դրանց բյուջետավորումը) մշակվել են ապացույցների հիման վրա (ռիսկերի և խոցելիության վերլուծություններ, ՍՊ կարիքների և բացերի գնահատում և այլն): Սակայն, ամբողջովին չեն արջագանջում վերհանված կարիքներին՝ սահմանափակ ծածկույթի և ֆինանսավորման նպատճառով:	

4. ԻՐԱՎՈՒՆԵՑԻ ԵՎ ԱՐԺԱՆԱԴԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒՄԸ

Իրավունքի և արժանապատվության կարևորում նշանակում է, որ ազգային օրենսդրությունը և կանոնակարգերը սահմանում են նպաստների և ծառայություններից օգտվելու իրավունակության կանոնները, հստակեցնում են նպաստների սանդղակները, ստացման պայմանները և չափերը: Հասարակությունը քաջատեղյակ է իրականացվող միջոցառումների մասին: Ծրագրերը և նպաստների դիզայնը և դրանց տրամադրումը համահունչ են մարդու իրավունքների ստանդարտներին ու սկզբունքներին՝ կանխելով անձանց նվաստացնելու դեպքերը: Կիրառվում են իրավունքի ապահովման մեխանիզմներ՝ պետական լիազորությունների իրականացումն ապահովելու համար: Առկա են գանգատարկման և բողոքարկման արդյունավետ ու մատչելի ընթացակարգեր: Ավելին, վարչական տվյալների համակարգերում պարունակվող անձնական տվյալների մասին տեղեկատվությունը պետք է լինի ապահով ու պաշտպանվի օրենքով:

Գնահատումը ցույց տվեց, որ բոլոր ՍՊ ծրագրերի համար իրավական դաշտը սահմանում է իրավասության պայմաններն ու չափանիշները, նպաստների չափը, նշանակումը և տրամադրման ընթացակարգերը: ՀՀ կառավարության որոշումները սահմանում են նպաստի տրամադրման ու վճարման ընթացակարգերը, անհրաժեշտ փաստաթղթերի ցանկերը, տեղեկատվության հավաքագրման և որոշումների կայացման համար տվյալների բազաների ձևավորման և տվյալների մշակման ընթացակարգերը, ինչպես նաև շահառուների գնահատման չափանիշները, օրինակ՝ ընտանիքի անապահովության գնահատման ժամանակ, հաշմանդամության գնահատման ժամանակ, երեխաների կամ տարեցների ծառայությունների կարիքների գնահատումը, աշխատաշուկայում անմրցունակության գնահատումը և այլն: ՍՊ ծրագրերի իրավական դաշտը ապահովում է նաև այդ ծրագրերի իրականացման համար անհրաժեշտ ընթացակարգերը և ձևաչափերը, նպաստների կամ ծառայությունների դադարեցման պայմանները նույնպես սահմանվում են օրենքներով ու կարգերով:

Բացի այդ, կառավարության որոշումներով սահմանվում են նաև դրանց կիրարկման մեխանիզմները, գանգատարկման և բողոքարկման մեխանիզմները: Մարզային կառույցների որոշումները, գործունեությունը կամ անգործությունը կարող են բողոքարկվել վարչական և (կամ) դատական կարգով: Սակայն, գործող թեժ գծերի գերծանրաբեռնվածության մշտադիտարկումը (114 թեժ գիծ, ՀՀ ԱՅՅՆ-ի կայքում նշված հեռախոսահամարներ, ԶՊԾ և ՍԱԾ կայքերում հեռախոսահամարները, և ՀՀ ԱԶՆ, ՀՀ ԿԳՄՍՆ թեժ գծերը) ստացված բողոքների և դիմումների քանակով, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակին ուղղված բողոքները, վկայում են, որ անհրաժեշտ է բարելավել ՍՊ ծրագրերի ընթացակարգերի գործնական կիրարկման մեխանիզմները:

Ծրագրերի վերաբերյալ հանրային իրազեկումը տարբերվում է ըստ ծրագրերի՝ կենսաթոշակների և նպաստների վերաբերյալ տեղեկացվածության մակարդակը բարձր է, մինչդեռ ծառայություններից օգտվելու

պայմանների և զբաղվածության ակտիվ ծրագրերի վերաբերյալ տեղեկացվածությունը բարձր չէ:

Գնահատման մասնակիցները համաձայնել են, որ ընդհանուր առմամբ նպաստների և ծառայությունների դիզայնն ու տրամադրման մեխանիզմները (դիմում, հաշվառում, տրամադրում) համահունչ են մարդու իրավունքների ստանդարտներին ու սկզբունքներին: Այնուամենայնիվ, դեռևս բարելավելու տեղ կա՝ երաշխավորելու անօթևանների և բնակչության առավել մարգինալացված խմբերի մարդու իրավունքների հանդեպ հարգանքը: Բացի այդ, տեղեկատվությունն ու ծառայությունները, կիրառման գործընթացները և նպաստների տրամադրման եղանակները պետք է հստակ հաշվի առնեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքները:

Անձնական տվյալների մասին տեղեկատվության պահպանումը և պաշտպանությունը կիրառվում է պատշաճ կարգով և «Անձնական տվյալների

պաշտպանության մասին» օրենքի պահանջներին համապատասխան: Դրամական տրանսֆերտների տեղեկատվական համակարգերում գործում են լիովին ձևավորված մեխանիզմներ անձնական տվյալների մասին տեղեկատվությունը պաշտպանելու համար: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կայքում առկա է նպաստառուների ցանկը և նրանց վճարված նպաստի գումարը, որի միջոցով փորձ է արվում ապահովել համակարգի թափանցիկությունը, միաժամանակ տարածելով շահառուների անձնական տվյալների մասին տեղեկատվություն: Ավելին, ծառայությունների մեծ մասի, հատկապես հասարակական կազմակերպություններին կամ քաղաքացիական հասարակության կառույցներին պատվիրակված ծառայությունների տվյալների/ տեղեկատվության պաշտպանության մեխանիզմները թերի են և հաճախ չեն երաշխավորում շահառուների գաղտնիությունը: Աղյուսակ 29-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի իրավունքի և արժանապատվության կարևորում չափորոշչի նկատմամբ:

Աղյուսակ 29: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի իրավունքի և արժանապատվության կարևորում չափորոշչի համար

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Բարձր 4
Օրենքով ամրագրված միջավայրը				Բոլոր սխեմաներից և ծրագրերից օգտվելու պայմանները, տևողությունը, ծավալներն ու չափերը սահմանված են օրենքով:
Կիրարկման մեխանիզմները՝ պետական իշխանություն, բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմներ և հանրային իրազեկվածություն			Կիրարկման մեխանիզմները ճկուն են. Առկա են արդյունավետ գործող պետական կառույցներ մի շարք ծրագրերի իրականացման համար, որոշակիորեն առկա են գանգատարկման ու բողոքարկման արդյունավետ ու մատչելի մեխանիզմներ, և բնակչության մեծ մասն իրազեկված է իր իրավունքների մասին: Կիրարկման մեխանիզմները ենթակա են բարելավման՝ նվազեցնելու դժգոհությունների և բողոքների քանակը:	
Արժանապատվության և մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքը			ՍՊ ծրագրերի/ նպաստների դիզայնն ու տրամադրման մեխանիզմները (դիմում, հաշվառում, տրամադրում) հարգում են մարդու իրավունքների ստանդարտներն ու սկզբունքները: Հարկավոր է ուշադրություն դարձնել հատկապես հաշմանդամություն ունեցող անձանց ՍՊ ծրագրերում ներգրավելու վրա, տեղեկատվության տարածման և ծրագրերի ծածկույթի վրա:	
Անձնական տվյալների գաղտնիությունը			Ծրագրերի մեծ մասում առկա են անձնական տվյալների մասին տեղեկատվությունը բավարար չափով պաշտպանող մեխանիզմներ:	

Ծանոթագրություն՝ Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Յուրաքանչյուր ծրագիր գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

5. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կառավորումը և կառուցվածքային կարողությունները ենթադրում են, որ գործում են հստակ ներքին նորմեր, կանոնակարգեր, հաշվետվողականության մեխանիզմներ և աշխատանքային ընթացակարգեր սոցիալական պաշտպանության ոլորտում ներգրավված մարմինների և դերակատարների հարաբերությունները, դերերն ու պարտականությունները հստակեցնելու համար: Շահագրգիռ կողմերի մասնակցության ձևաչափերն ու գործընթացները ինստիտուցիոնալացված են և լավ են աշխատում: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի շահագրգիռ կողմերը իրազեկ են և կարող են մասնակցել սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի մշակման, իրականացման և մոնիթորինգի գործընթացներին: Գոյություն ունեն ճշգրիտ, հուսալի, հաշվետու և թափանցիկ ֆինանսավորման ու ծառայությունների մատուցման համակարգեր, որոնք նվազագույնի են հասցնում սխալների, խարդախությունների, սխալ կառավարման (թե՛ ներքին, թե՛ արտաքին) հավանականությունը՝ ձևավորելով մարդկանց վստահությունը համակարգի և դրա կառավարման հանդեպ: Դրա համար պահանջվում է ինստիտուցիոնալ բավարար կարողություն (ներառյալ համապատասխան սարքավորումներ և անհրաժեշտ հմտություններով, վերապատրաստված, համարժեք թվով աշխատակազմ), ֆինանսավորման և նպաստների տրամադրման մեխանիզմների բազմազանություն, բարձրորակ հանրային ծառայություններ և արդյունավետ կիրարկման մեխանիզմներ:

Չարմանալիորեն, գնահատման մասնակիցներն այս չափանիշը գնահատել են շատ բարձր՝ «4-րդ մակարդակի»: Նրանք համաձայնել են, որ ընտրված ՍՊ ծրագրերի օրենսդրությունը հստակ սահմանում է վարչական ենթակայության մեխանիզմը և կառավարման ոլորտում ներգրավված տարբեր գերատեսչությունների դերերն ու պարտականությունները: Միակ բացառությունը ԶԿ-ներին պատվիրակված ծառայություններն էին: Հետևաբար, դրական գնահատականը կարող է ձևավորվել միայն դրամական տրանսֆերտների և ՉԱԾ-երի պարագայում: Այնուամենայնիվ, ոչ դրամային ՍՊ ծրագրերի դեպքում կարևոր է վերանայել հաշվետվողականության մեխանիզմները, ծառայություն մատուցողների դերերն ու պարտականությունները: Գնահատման արդյունքում պարզվել է, որ առկա են չհամակարգված կրկնվող ծրագրեր, և ծառայությունների մատուցման հատվածայնության մասին վկայում են նույն կամ միանման նպատակներով բազմաթիվ ծրագրերի առկայությունը, բազմակի անգամներ նույն շահառուների կարիքների գնահատումը, բնակչության նույն խմբերի թիրախավորումը՝ հաճախ փոքր աշխարհագրական տարածքներում, որոնք հանգեցնում են վարչական և տրամադրման բարձր ծախսերի:

Համապատասխանաբար, ծրագրերի իրականացման ուղեցույցները/ աշխատանքային ընթացակարգերը, որոնք սահմանում են ծրագրերի կառավարման,

ծառայությունների մատուցման և մոնիթորինգի վերաբերյալ գերատեսչությունների հաշվետվողականության մեխանիզմները, դերերն ու պարտականությունները, հասանելի են միայն դրամական տրանսֆերտների և ՉԱԾ-երի դեպքում: Գործնականում, սակայն, դրանք միշտ չէ, որ պատշաճ կիրառվում են: Սոցիալական պաշտպանության բոլոր ծրագրերն ունեն իրականացման կարգեր, որոնք

© UNICEF Armenia/2020/Galstyan

հաստատված են կառավարության կողմից կամ համապատասխան ոլորտի նախարարների հրամաններով: այդուհանդերձ, այդ կարգերը հաճախ չեն վերաժվում մանրամասն ձեռնարկների, և դասընթացներ չեն անցկացվում՝ աշխատակազմին վերապատրաստելու և իրազեկելու փոփոխությունների կամ նոր ընթացակարգերի վերաբերյալ: 2018 թվականին ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի աջակցությամբ իրականացված ԻՍԾ համակարգի ներդրման գնահատումը ցույց տվեց, որ օրենսդրության փոփոխությունները սովորաբար տեղեկացվում են աշխատակազմին: Սակայն, դեռ անհրաժեշտություն կա կազմակերպել առավել կանոնակարգված ու համակարգված դասընթացներ՝ թյուրլմբռնումից և (կամ) թերակատարումից խուսափելու համար:

Գնահատման արդյունքում պարզ դարձավ, որ ընդհանուր առմամբ ծրագրերի մեծ մասի համար գործում են ուժեղ ու արդյունավետ մեխանիզմներ, որոնք ապահովում են ծրագրի ընթացակարգերի պահպանումը և նվազագույնի են հասցնում բազմաթիվ ծրագրերում սխալներն ու խարդախությունները: Սակայն, միևնույն ժամանակ, ոչ դրամական ծառայությունները չունեն կիրարկման հստակ մեխանիզմներ: ԸԿԲՆԾ-ի պարագայում անհրաժեշտ է բարելավել ծածկույթի, նպաստառուների ներառման և բացառման սխալների, խարդախությունների և այլ հարցերի ռիսկերի կառավարումը: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց խնամքի ծառայությունների և նպաստի տրամադրման համար հարկավոր են ամուր մեխանիզմներ՝ շահառուներին մատուցած ծառայությունների արդյունքները հետևելու և ծառայությունների վերածածկը բացառելու համար:

Գնահատման մասնակիցները փաստել են, որ գերատեսչություններն ունեն բարձր ինստիտուցիոնալ ներուժ՝ իրականացնելու կամ վերահսկելու ծրագրերի մշակումը իրականացումը և մշտադիտարկումը: Նրանք վկայել են նաև անհրաժեշտ թվով ծրագրային աշխատակիցների առկայության մասին, որոնք պատշաճ վերապատրաստված են՝ ծրագրերի մեծ մասի շրջանակում համապատասխան առաջադրանքները կատարելու համար: Այս գնահատականը, սակայն, պետք է մեկնաբանել վերապահովմով. այն վերաբերում է միայն մասնակիցների կարծիքին՝ քննարկվող 15 ծրագրերի իրականացման գործում իրենց դերերի և պարտականությունների տեսանկյունից:

Բացի այդ, գնահատականը վերաբերում է միայն ՀՀ ԱՍՀՆ-ի մշտադիտարկման և գնահատման քաղաքականությանը և 2017, 2018 թվականներին ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից դրամական տրանսֆերտների ու ՉԱԾ-երի ՄԱԳ գործընթացին: Այս ծրագրերի մշտադիտարկման, և վերահսկողության մեխանիզմները լավ են գործում: Այնուամենայնիվ, ծառայություններ մատուցողների աշխատանքային ծանրաբեռնվածությունը գնահատվում է բարձր, իսկ ֆինանսավորումն ընդհանուր առմամբ համարժեք չէ ծանրաբեռնվածությանը (յուրաքանչյուր շահառուի համար վճարվող վարչական ծախսերը չափազանց ցածր են): Ոչ դրամական ծրագրերում կրկին չեն բավականացնում թե՛ ինստիտուցիոնալ, և թե՛ մարդկային կարողությունները՝ ծրագրերի մշտադիտարկման և վերահսկողություն իրականացնելու համար: Ուստի 3 միավորը արդարացի կլինի, քանի որ «գոյություն ունի ինստիտուցիոնալ բավարար կարողություն (անձնակազմ, սարքավորումներ, ֆինանսավորում)՝ քաղաքականության և ծրագրերի մշակման, իրականացման ու մշտադիտարկման համար գրեթե բոլոր առաջադրանքները կատարելու կամ վերահսկելու համար: Առկա է բավարար թվով ծրագրային աշխատակազմ՝ պատշաճ վերապատրաստված, համապատասխան առաջադրանքներ կատարելու համար, սակայն դա չի վերաբերում բոլոր ծրագրերին: Առկա են ծրագրերի կանոններին համապատասխանությունը ապահովելու և սխալների ու խարդախությունների հավանականությունը նվազագույնի հասցնելու համար մեխանիզմներ, սակայն դա չի վերաբերում բոլոր ծրագրերին:

Համեմատաբար թույլ կողմ է շահեկիցների ներգրավվածությունն ու մասնակցությունը: Գնահատման աշխատաժողովի մասնակիցները համաձայնեցին, որ առկա են անհրաժեշտ կառույցներ և գործընթացներ, որոնց շնորհիվ շահագրգիռ կողմերն իրազեկվում են, ստանում են խոհրդատվություն և կարողանում են մասնակցել ծրագրերի մշակման, իրականացման և մշտադիտարկման գործընթացներին, թեև բոլոր մեխանիզմները լիովին չեն կիրառվում: Շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը քաղաքականության մշակման գործընթացին ապահովվում է տեղեկատվության փոխանակման և խորհրդատվությունների արդյունքում: Հիմնական բարեփոխումները մշակելիս տվյալ ոլորտի նախարարությունները կազմակերպում են

հանրային քննարկումներ: Նախարարությունների կազմում առկա են վարչություններ, խորհուրդներ և հանձնաժողովներ, որոնք քննարկում են ռազմավարության և դրա կիրարկման մեխանիզմների հետ կապված նոր նախաձեռնություններն ու մարտահրավերները: Հանրային խորհրդակցությունները կարող են իրականացվել կլոր սեղանի շուրջ քննարկումների, Ազգային ժողովում՝ հանրային լսումների ձևաչափով, որոնց ընթացքում քաղաքացիները կարող են մեկնաբանել Կառավարության e-draft հարթակում տեղադրված օրենքների կամ ընթացակարգերի նախագծերը: Շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը կարող է ներառել նաև օրենքների կիրառման

հասարակական վերահսկողություն: Կառավարման (ֆինանսական, վարչական) բաժնում շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը բացակայում է: Չնայած խորհուրդների, հանձնաժողովների և աշխատանքային խմբերի ազդեցիկ առկայությանը, սոցիալական պաշտպանության տարբեր սխեմաների և սոցիալական, առողջապահական ու կրթական ոլորտների ծրագրերի միջև գործակցությունը թույլ է: Ընդհանուր առմամբ ՍՊ միջոցառումները և ծրագրերը միմյանց չեն լրացնում: Աղյուսակ 30-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի կառավարում և կառուցվածքային կարողություններ չափորոշի նկատմամբ:

Աղյուսակ 30: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի կառավարում և կառուցվածքային կարողություններ չափորոշի համար

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Բարձր 4
Օրենքով ամրագրված հաշվետվական մեխանիզմները, գործառնություններն ու			Իրավական շրջանակը սահմանում է ՍՊ համակարգի տարբեր գերատեսչությունների/ կառույցների հաշվետվողականության մեխանիզմների գործառնությունների, դերերի ու պարտականությունների վերաբերյալ առանձնահատկությունները: Սակայն օրենսդրության հաճախակի փոփոխությունների հետևանքով վարվող քաղաքականությունը ոչ միշտ է հետևողական սահմանում դերերի և պարտականությունների բաշխումը:	
Ծրագրերի իրականացման ուղեցույցները / իրականացման իրահանգները, պետական հաշվետվական մեխանիզմները, գործառնություններն ու պարտականությունները			Ծրագրերի իրականացման ուղեցույցները/ աշխատանքային ընթացակարգերը, որոնք սահմանում են ծրագրերի կառավարման, մատուցման և մոնիթորինգի վերաբերյալ գերատեսչությունների հաշվետվողականության մեխանիզմները, դերերն ու պարտականությունները, առկա են ծրագրերի մեծ մասի համար:	
Կիրարկման մեխանիզմները			Ծրագրերի պահանջներին համապատասխանությունը ապահովելու, սխալների ու խախտումների հավանականությունը նվազագույնի հասցնելու համար առկա մեխանիզմները ճկուն են ծրագրերի մեծամասնության համար:	
Կառուցակարգային վերահսկողության կարողությունները			Ինստիտուցիոնալ բավարար կարողություն (անձնակազմ, սարքավորումներ, ֆինանսական կապիտալ)՝ քաղաքականության և ծրագրերի մշակմանը, իրականացմանն ու մոնիթորինգին առնչվող գրեթե բոլոր առաջադրանքներն իրականացնելու կամ վերահսկելու համար:	
Կադրային ներուժը			Ծրագրերն ունեն համարժեք թվով աշխատակազմ, որը պատշաճ վերապատրաստվել է համապատասխան առաջադրանքներ կատարելու համար, սակայն ոչ բոլոր ծրագրերի համար	
Շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը			Առկա են կառույցներ և գործընթացներ, որոնց շնորհիվ շահագրգիռ կողմերն իրագրված են, ստանում են խորհրդատվություն և կարողանում են մասնակցել ծրագրերի մշակման, իրականացման և մոնիթորինգի գործընթացներին, սակայն ոչ բոլոր ծրագրերի դեպքում է այսպես:	

Ծանոթագրություն՝ Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Յուրաքանչյուր ծրագրի գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

© UNICEF Armenia/2020/Margaryan

6. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԵՎ ՖԻՍԿԱԼ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ֆինանսական և ֆիսկալ կայունությունը նշանակում է, որ ներգրավված և բաշխված ֆինանսական միջոցները համապատասխանում են ծրագրերի փաստացի և ակնկալվող արդյունքներին, ժողովրդագրական միտումներին ու տնտեսական զարգացումներին: Հարկային պարտավորությունները՝ եկամտային հարկի վճարումները պայմանավորված են շահառուների ներդրումային կարողություններով: Բյուջեների կատարումը համապատասխանում է կատարված հատկացումներին՝ ապահովելով սոցիալական պաշտպանության սխեմաների և ծրագրերի լիարժեք իրականացումն ու մշտադիտարկումը: Գործում է արտաքին ֆինանսական աջակցությունից աստիճանաբար հրաժարվելու հստակ ծրագիր: Իրավական և ինստիտուցիոնալ շրջանակները պետք է արտահայտեն երկարաժամկետ ֆինանսական պահանջները՝ երկարաժամկետ ֆինանսավորման պարտավորություններ ապահովելու նպատակով:

Սոցիալական պաշտպանության համար նախատեսված ծախսերն ամբողջությամբ ֆինանսավորվում են ներքին աղբյուրներից: Այնուամենայնիվ, ամկա են ԵՄ բյուջետային աջակցության ծրագրեր, Համաշխարհային բանկի, Վերակառուցման և զարգացման Եվրոպական բանկի, Գերմանական զարգացման բանկի (Kreditanstalt für Wiederaufbau (KFW)), Ասիական զարգացման բանկի և այլ դոնոր համայնքների կողմից տրամադրվող վարկային ծրագրեր,

որոնց շնորհիվ լրացվում է ծառայությունների և նպաստների տրամադրման հարկաբյուջետային բացը: Սոցիալական պաշտպանության ծախսերը, այդ թվում ամողջապահության և կրթության ոլորտի ծախսերը, կազմում են ՀՆԱ-ի 11 տոկոսը (միայն սոցիալական պաշտպանությանն ուղղված պետական ծախսերը կազմում են շուրջ 6,9 տոկոս): Կենսաթոշակները և դրամական սոցիալական տրանսֆերտները կազմում են սոցիալական պաշտպանության բյուջեի շուրջ 85 տոկոսը, որի

երկու երրորդը հատկացվում էր կենսաթոշակներին, ինչի արդյունքում ոչ դրամական սոցիալական ծառայությունների ֆինանսավորումը բավական սահմանափակ էր: Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի աշխատողների միջին աշխատավարձը ցածր է ազգային միջին աշխատավարձից (166 903 ՀՀ դրամ 2018 թվականին 179 475 ՀՀ դրամի համեմատ):

Համախմբված բյուջեի ծախսերում սոցիալական ոլորտին հատկացված փաստացի ծախսերի

մասնաբաժինը՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ աննշան տատանումներով հիմնականում նույն մակարդակի վրա էր 2012-2018 թվականներին, իսկ 2018-ին կազմեց համախմբված բյուջեի ծախսերի մոտ 47 տոկոսը կամ ՀՆԱ-ի 11,6 տոկոսը, որը ցածր էր 2012 թվականի մակարդակից: Աղյուսակ 31-ը ցույց է տալիս սոցիալական ոլորտին հատկացված համախմբված բյուջեի փաստացի ծախսերը, իսկ աղյուսակ 32-ը ներկայացնում է այդ ծախսերը որպես տոկոս ՀՆԱ-ի նկատմամբ:

Աղյուսակ 31: Սոցիալական ոլորտի փաստացի ծախսերը համախմբված բյուջեում*, 2012-2018 թվականներին

(որպես տոկոս համախմբված բյուջեի ընդհանուր ծախսերի նկատմամբ)

	2012թ.	2013թ.	2014թ.	2015թ.	2016թ.	2017թ.	2018թ.
Առողջապահություն	6.2	5.5	6.1	6.0	6.0	5.4	5.4
Մշակույթ, տեղեկատվություն, սպորտ և կրոն	2.8	2.2	2.3	2.7	2.3	2.3	2.3
Կրթություն	12.9	11.5	11.9	11.2	11.0	10.8	11.2
Սոցիալական պաշտպանություն, այդ թվում	28.4	25.7	27.3	26.8	27.0	26.8	28.3
Կենսաթոշակներ**	19.8	17.6	19.4	20.0	20.0	19.7	21.4
Այլ սոցիալական ծրագրեր	8.6	8.1	7.9	6.8	7.0	7.1	6.9
Սոցիալական ոլորտին հատկացված փաստացի ծախսերի տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում	50.3	44.9	47.6	46.7	46.3	45.3	47.2

Աղբյուր՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե: Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը տարեկան զեկույց, 2019թ.

* Ներառում է պետական և տեղական համայնքային բյուջեների սոցիալական ոլորտի ծախսերը:

** Ներառում է ժամանակավոր անաշխատունակության, հաշմանդամության, ծերության և կերակրողին կորցնելու նպաստները

Աղյուսակ 32: Սոցիալական պաշտպանության համախմբված բյուջեի փաստացի ծախսերը ՀՆԱ-ի նկատմամբ (տոկոս),* 2013-2018թթ.

	2012թ.	2013թ.	2014թ.	2015թ.	2016թ.	2017թ.	2018թ.
Առողջապահություն	1.5	1.4	1.6	1.7	1.7	1.5	1.3
Մշակույթ, տեղեկատվություն, սպորտ և կրոն	0.6	0.5	0.6	0.8	0.7	0.7	0.4
Կրթություն	3.1	3.0	3.1	3.2	3.2	3.0	2.8
Սոցիալական պաշտպանություն, այդ թվում	6.9	6.6	7.2	7.7	7.9	7.5	7.1
Կենսաթոշակներ**	4.8	4.5	5.1	5.7	5.9	5.4	5.3
Այլ սոցիալական ծրագրեր	2.1	2.1	2.1	2	2	2.1	1.8
Սոցիալական ոլորտին հատկացված փաստացի ծախսերի տեսակարար կշիռը ծախսերի ամբողջ ծավալում	12.1	11.5	12.5	13.4	13.5	12.7	11.6

Աղբյուր՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Հայաստանի ֆինանսների վիճակագրություն, 2019թ.

*2012թ.-ից սկսած ՀՆԱ-ն հաշվարկվում է ըստ 2008թ.-ի Ազգային հաշիվների համակարգի (2008 SNA) միջազգային դասակարգչի.

** Ներառում է ժամանակավոր անաշխատունակության, հաշմանդամության, ծերության և կերակրողին կորցնելու նպաստները:

Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը հիմնականում ֆինանսավորվում են հարկերի հաշվին: ՍՊ ծրագրերում հաշվի չի առնվում բնակչության հարկային պարտավորությունները կատարելու կարողությունը: Ծրագրերում ներառվելու իրավասությունը սահմանվում է

սոցիալական այս կամ այն խմբին պատկանելու հանգամանքի հիման վրա, կամ ինչպես ԸԿԲՆ ծրագրի դեպքում, գնահատվում է անապահովության աստիճանը: Տարիքային աշխատանքային կենսաթոշակները և որոշ ՉԱԾ ծրագրեր հաշվի են առնում շահառուների

աշխատանքային ստաժը, բայց ոչ փաստացի կատարած հարկային վճարումները: Միայն պարտադիր կուտակային կենսաթոշակների դեպքում է պահանջվում աշխատողների կողմից սոցիալական վճարների կատարում (պարտադիր և կամավոր հիմունքներով), որոնց չափը հստակ սահմանված է և չեն դիտարկում մասնակիցների վճարունակությունը: Բոլոր ՍՊ ծրագրերը իրագործվում են համաձայն սահմանված ընթացակարգերի և պահանջների, և ուղղված են բնակչության որոշակի խմբի հատուկ կարիքներին առանց հաշվի առնելու պետական բյուջե վճարված հարկերի չափը:

Կառավարությունն աստիճանաբար անցում է կատարում սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների մատուցման արտաքին աղբյուրի օգտագործման (համաֆինանսավորման) մեխանիզմներին՝ պատվիրակման միջոցով համակարգում ներգրավելով մասնավոր և հասարակական կազմակերպությունների ռեսուրսներ:

Գնահատման մասնակիցները եզրակացրեցին, որ սոցիալական պաշտպանության բյուջետային հատկացումը լիովին համահունչ է առաջնահերթ ծրագրերին (հատկապես՝ ծրագրային բյուջետավորման բարեփոխումների համատեքստում): Բյուջեի հատկացումները, սակայն, սահմանափակ են և չեն բավարարում բոլոր կարիքները: Բացի այդ, բյուջետային ծրագրերը պատշաճ կերպով հարմարեցված չեն և երբեմն չեն բխում ռազմավարական առաջնահերթություններից: Հետևապես, ավելի ճիշտ տարբերակ է բյուջեն զուգորդել սոցիալական պաշտպանության ռազմավարության հիմնասյուների հետ՝ արդյունքները բյուջեով պայմանավորելու համար:

Գնահատման մասնակիցները համաձայնել են նաև, որ տարբեր ժողովրդագրական և սոցիալ-տնտեսական սցենարների ներքո անհատական ծրագրի ծախսերի կանխատեսումները հասանելի են և հաճախ կիրառվում են պլանավորման և բյուջետային ծրագրերի ֆինանսավորման համար: Այնուամենայնիվ, գործնականում միայն դրամական տրևաֆերտներն են թույլ տալիս կատարել ժողովրդագրական և սոցիալ-տնտեսական միտումների որոշ կանխատեսումներ:

Համակարգի ծրագրերից մի քանիսը ծախսարդյունավետ են, մասնավորապես, ՉԱԾ-երը (2016թ. ՉԱԾ-երի կատարման վերաբերյալ ՀՀ ԱՍՀԼ-ի մշտադիտարկման և գնահատման զեկույցը վկայում է, որ ՉԱԾ շահառուների ավելի քան 68 տոկոսը առնվազն ևս մեկ տարի շարունակել է աշխատանքը ծրագրի ավարտից հետո՝ վճարելով հարկեր պետբյուջեին, և յուրաքանչյուր 1,00 ՀՀ դրամ ծախսի դիմաց՝ ՉԱԾ-ծրագրերից բյուջե է վերադառնում 1,20 ՀՀ դրամ): Սոցիալական պաշտպանության բյուջեի պլանավորման ժամանակ բոլորովին հաշվի չեն առնվում երկրի ժողովրդագրական և (կամ) տնտեսական զարգացումները: Ակտուարական կանխատեսումներ չեն արվում ՍՊ ծրագրերի համար (Կենտրոնական բանկն իրականացնում է ակտուարական կանխատեսումներ միայն կուտակային կենսաթոշակային սխեմաների դեպքում): Թե՛ ծրագրերը կարգավորող իրավական շրջանակը, և թե՛ ՄԺԾԾ-ն ապահովում են ֆինանսական պարտավորություններ: Այնուամենայնիվ, երաշխիքներ չկան, որ նախատեսվող պարտավորությունները կհատկացվեն (օրինակ, 2017թ. և 2018թ. ՉԱԾ-ների համար նախատեսված ֆինանսավորումը չի հատկացվել ինչպես նախատեսված էր՝ հանգեցնելով ծրագրի մասնակի իրականացմանը և զգալի ընդհատումների):

Ցնցումներին և ռիսկերին, այդ թվում բնական աղետներին և արտակարգ իրավիճակներին արձագանքելու համար բյուջետային (պահուստային ֆոնդից¹²⁹ բացի) հատկացումներ գոյություն չունեն: Իրավական դաշտը մասնակի է դիտարկում սոցիալական պաշտպանության երկարաժամկետ տեսլականը և դրան առնչվող ֆինանսական պարտավորությունները, երբ հաշվի ենք առնում ՄԺԾԾ-ն, որը պարունակում է միայն երեք տարվա ֆինանսավորման ընդհանուր հատկացումները:

Ծրագրերի ֆինանսավորումն այս պահին կայուն է. ուշացումներ կամ շեղումներ չեն արձանագրվում:

2020 թվականի հունվարից աճողական եկամտահարկը փոխարինվել է հարթ դրույքաչափով: Այդուհանդերձ 33-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը ֆինանսական և ֆիսկալ կայունություն չափորոշիչի համեմատ:

¹²⁹Ինչպես նշվեց, սույն հաշվետվությունը ավարտին է հասցվել «ԶՈՎԻԴ 19»-ի համավարակի ընթացքում, ինչը ցույց տվեց գործնականում ցնցումներին արձագանքող ՍՊ համակարգի անհրաժեշտությունը: ՀՀ կառավարությունը նախատեսեց 19 նոր ՍՊ ծրագիր՝ աջակցելու առավել խոցելի խմբերին և այն անձանց, ովքեր կորցրել էին իրենց եկամտի աղբյուրները համավարակի լուրջ առևտրի ժամանակահատվածում: Թեև, ՀՀ կառավարությունը առանձին հաշվեհամար էր ստեղծել՝ հավաքագրելու մասնավոր ներդրումներ արձագանքող ծրագրերի համար, այդ ծրագրերի վարչարարությունը վերհանեց, որ պակասում են թիրախային խմբերի բացահայտման և դրանց արձագանքելու սխեմաները, ինչպես նաև թերի է նախնական պատրաստվածությունը:

Աղյուսակ 33: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի ֆինանսական և ֆիսկալ կայունություն չափորոշչի համար

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Բարձր 4
Ներքին կամ արտաքին ֆինանսավորումը				Մի ծախսերն ամբողջովին ֆինանսավորվում են ներքին աղբյուրներից:
Եկամտային հարկի վճարների կատարման կարողության հաշվի առնելը ֆինանսավորման մեխանիզմներում		Մի ծրագրերը հաշվի չեն առնում եկամտային հարկի վճարման չափը, քանի որ դրանք պայմանավորված չեն հարկային պարտավորություններով: Միայն աշխատանքային կենսաթոշակներն ու ՀԱԾ-երն են հաշվի առնում ֆորմալ զբաղվածության առկայությունը		
Բյուջետային հատկացումների համապատասխանեցումը քաղաքականության գերակայություններին			Մի բյուջետային հատկացումները համահունչ են գերակա ծրագրերի մեծամասնությանը	
Երկարաժամկետ բյուջետային պլանավորումն ըստ ժողովրդագրական զարգացումների		Բյուջեի պլանավորման գործընթացները հաշվի են առնում կանխատեսվող տնտեսական և ժողովրդագրական զարգացումները պլանավորելու Մի հատկացումները ապագա տարիների համար միայն որոշ ծրագրերի դեպքում		
Իրավական փաստաթղթերում և սոցիալական պաշտպանության ռազմավարության մեջ երկարաժամկետ ֆինանսական պարտավորությունների հաշվի առնելը			Մի երկարաժամկետ տեսլականը և դրան առնչվող ֆինանսական պարտավորությունները մասնակիորեն են դիտարկվում իրավական դաշտում:	
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորման հուսալիությունն ու զարգացումը			Դրամական տրանսֆերտների ֆինանսավորումը կայուն և հուսալի է, սակայն ՀԱԾ-երի և խնամքի ծառայությունների ֆինանսավորումը երբեմն կարող է ուշ հատկացվել և խափանումներ ունենալ՝ կախված Կառավարության առաջնահերթություններից: Համահարթեցված եկամտային հարկը ներդրվել է 2020 թվականից:	

Ծանոթագրություն՝ Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Յուրաքանչյուր ծրագիր գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

7. ՆԵՐԴԱՇՆԱԿԵՑՈՒՄԸ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐՈՒՄԸ

Սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունը համահունչ է հարակից սոցիալական, տնտեսական և ոլորտային քաղաքականությունների հետ (արտաքին ներդաշնակեցում)։ ՍԴ ծրագրերը նաև փոխկապակցված են, ինչի շնորհիվ ընթացիկ ծրագրերի շարքը լրացնում են միմյանց (ներքին ներդաշնակեցում)։ Ինստիտուցիոնալ կարգավորումները նպաստում են սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի մշակման, կառավարման և մատուցման համար պատասխանատու գերատեսչությունների համակարգմանը։ Ընդհանուր/ համատեղ ծառայությունների մատուցման համակարգերը նվազագույնի են հասցնում անհատական ծրագրերի իրականացման համար անհրաժեշտ վարչական ռեսուրսները։ Արդյունքում, նվազում են ծրագրերի հատվածայնության, վերածածկի և կրկնության ռեպերերը։

Գնահատումը ցույց տվեց, որ սոցիալական պաշտպանության ռազմարություններն ու ծրագրերը ողջամիտ կերպով համաձայնեցված են և փոխլրացնում են միմյանց, սակայն միայն գերատեսչությունների մակարդակում, ոչ թե սոցիալական պաշտպանության ընդհանուր համակարգում։ Հաջողվում է խուսափել որոշ կրկնություններից, սակայն դա միշտ չի հաջողվում, հատկապես ոչ դրամական ծառայությունների դեպքում, քանի որ նման ծառայությունները երբեմն մատուցվում են առանց ՀԾՀ կիրառման։ Խելամիտ իրավական և ինստիտուցիոնալ կարգավորումները (ներառյալ միջգերատեսչական համակարգող մարմինները) և այլ շրջանակներն ապահովում են սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի ներդաշնակությունը, միասնականությունն ու փոխկապակցվածությունը մեկ նախարարության շրջանակում։ Կրկնությունները կարող են առաջանալ մասնավորապես ոչ դրամական ծառայություններ տրամադրող ծրագրերում, ինչպիսիք են խնամքի կամ վերականգնողական ծառայությունները։ Խնդիրն լուծում տալու նպատակով կառավարությունը ներդրել է հավաստագրերի հիման վրա ծառայությունների մատուցման տարբերակը։ Միևնույն ժամանակ, ի թիվս բազմաթիվ ռիսկերի, մի շարք սոցիալական խմբեր դուրս են մնացել համակարգից կամ ստանում են խիստ սահմանափակ ծառայություններ։ Օրինակ, 2-ից 3 տարեկան երեխաները դուրս են մնացել աջակցության մեխանիզմներից, փախստականներն ու անօթևանները ծառայություններից զրկվելու համեմատաբար բարձր ռիսկի ունեն, չարաշահումների և բռնության զոհ դարձած մարզինալացված (լուսանցքային) խմբերը սահմանափակ չափով են պաշտպանված, իսկ ընտանիքների հետ վերամիավորված երեխաների նկատմամբ պատշաճ մշտադիտարկում չի իրականացվում՝ կանխարգելելու ընտանիքներից կրկնակի բաժանումն ու այլընտրանքային խնամքին հանձնումը։ Մի շարք ՍԴ ծրագրերի համար հիմք է հանդիսանում ԸԿԲՆԾ- շրջանակում անապահովության

աստիճանի գնահատումը, որը աղքատության բացահայտման անուղակի մեխանիզմ է։ Արդյունքում, այս մոտեցումն աջակցում է միայն սահմանափակ թվով ընտանիքներին, քանի որ այն անտեսում է խոցելիության այլ գործոններ, ինչպիսիք են ընտանեկան բռնությունը, հմտությունների զարգացման կամ եկամուտ ստեղծելու հնարավորությունների բացակայությունը, կլիմայական ցնցումները կամ ոչ անվտանգ կենսապայմանները, և այլն։ ԸԿԲՆԾ-ում ընդգրկվելու համար սահմանվող անապահովության միավորը որոշվում է որպես 21 սոցիալական խմբերին, կենսապայմաններին, բնակության վայրին, եկամտի և կոմունալ վճարումներին, գույքի ու մաքսային հայտարարագրերի տրված գործակիցների հանրագումար։ Միևնույն ժամանակ, հարկ է նշել, որ կառավարությունը փորձում է բարելավել անապահովության գնահատման մոտեցումը՝ նվազեցնելու առավել մարզինալացված խմբերի բացառման և ոչ աղքատների ներառական սխալների մակարդակը։

Տեղեկատվական համակարգերը հնարավորություն են տալիս մասամբ ինտեգրելու ՍԴ ծրագրերի իրականացումը։ Բոլոր ծառայություններն ու ծրագրերը ունեն կառավարման համապատասխան տեղեկատվական համակարգեր և ճանաչում են շահառուներին եզակի նույնականացման համարի միջոցով։ ԸԿԲՆԾ-ն և այլ նպաստները, ՉԱԾ-երը և խնամքի ծառայությունները, առողջապահական ու կրթական ծրագրերը համադրում են տեղեկատվությունը ՏՀ-երում։ Սակայն չկա միասնական հարթակ, որի միջոցով հնարավոր լիներ հետևել դիմորդներին և դիտարկել տարբեր ոլորտներում նրանց ստացած ծառայությունները։ Օրինակ, հնարավոր չէ տեսնել, թե բժշկասոցիալական փորձաքննություն անցած հաշմանդամություն ունեցող քանի անձ է ստանում վերականգնողական կամ բժշկական ծառայություն, կամ նրանցից քանիսն ունեն կրթություն կամ աշխատանք։ Դրամական տրանսֆերտների և ՉԱԾ-երի պարագայում

© UNICEF Armenia/2020/Avagyan

տեղեկատվության միջոցառումներին ստուգումն իրականացվում է ազգային մակարդակում: Ֆորմալ զբաղվածությամբ չպայմանավորված ծառայությունների դեպքում տեղեկատվության միջոցառումներին ստուգում չի իրականացվում: Թեև շատ ծրագրերի համար հիմք է հանդիսանում շահառու տնային տնտեսությունների/ անհատների անապահովության միավորը, տեղեկատվության ստուգումը չի իրականացվում տեղեկատվական համակարգերի միջոցով, այլ ծառայություններ մատուցողների կողմից պահանջվում է տեղեկանքների տրամադրում: Անապահովության միավորը հիմք է նաև միջոցառումների ծառայությունների համար: Առողջապահական ծառայությունների հասանելիության առումով, ԸԿԲՆ ծրագրում ընդգրկվելը հնարավորություն է տալիս օգտվելու մի շարք անվճար առողջապահական ծառայություններից, ինչպես նաև՝ գեղչերից կրթության համակարգում:

Ծրագրային բյուջետավորումը ներառում է բյուջեի ծախսերի դասակարգում, այդուհանդերձ դժվար

է իրականացնել սոցիալական պաշտպանության ծախսերի և սոցիալական պաշտպանության մի շարք գործառնությունների ֆինանսավորման համալիր վերլուծություն: Հնարավոր է գնահատում իրականացնել միայն ծրագրերի և նախարարության մակարդակներում, բայց ոչ տվյալ սոցիալական խնդրին ուղղված բոլոր միջոցառումների մակարդակում: Դժվար է գնահատել մեկ շահառուի հաշվով ՍԴ ծրագրերի վարչական ծախսերը:

Չնայած տեղեկատվական համակարգերի միջոցով հնարավոր է ստուգել շահառուների մասին տվյալները և նրանց նույնականացումը, սոցիալական պաշտպանության, առողջապահության և կրթության ոլորտների միջև ներդաշնակության ապահովման մեխանիզմները և ընթացակարգերը լիակատար ձևավորված չեն: Տեղեկատվության հավաքագրումն ու գրանցումը սինքրոնիզացված չեն: Նույնիսկ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կառույցները բարելավման կարիք ունեն: Համալիր

սոցիալական ծառայությունների բարեփոխումների շրջանակում ՀՀ ԱՍՀՆ-ն պատրաստվում է ներդնել միասնական տեղեկատվական համակարգը, որը, սակայն, հետաձգվում է ՍՊ համակարգում զուգահեռ բարեփոխումների և ծառայություններ մատուցողների շրջանում դերերի

և պարտականությունների անհստակությունների, ինչպես նաև 2018 թվականի իշխանափոխության պատճառով: Աղյուսակ 34-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը ներդաշնակեցում և ինտեգրում չափորոշչի համեմատ:

Աղյուսակ 34: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի ներդաշնակեցում և ինտեգրում չափորոշչի համար

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Բարձր 4
ՍՊ քաղաքականությունների փոխլրացնողությունը / կրկնման կամ վերածածկի աստիճանը			ՍՊ քաղաքականություններն ու ծրագրերը ողջամիտ կերպով համաձայնեցված են և փոխլրացնում են միմյանց գերատեսչությունների մակարդակում, սակայն՝ ոչ ամբողջ ՍՊ համակարգում: Ուստի, որոշ կրկնություններից ստացվում է խուսափել, սակայն որոշ թերություններ այնուամենայնիվ պահպանվում են:	
Ծրագրերի համակարգումն ապահովող կառուցակարգային շրջանակը			Խելամիտ իրավական դրույթները, ինստիտուցիոնալ կարգավորումները և այլ շրջանակներն ապահովում են ՍՊ ծրագրերի համակարգվածություն, միասնականություն և փոխկապակցվածություն: Անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն խնամքի և ոչ դրամական ծառայությունների տրամադրման համակարգվածությունն ամրապնդելու ուղղությամբ:	
Ծրագրերի իրականացման գործընթացների ինտեգրումը		Որոշ ծրագրեր համատեղ կարգով օգտագործում են առնվազն մեկ ՏՀ (սույնականացման / գործարքի / թիրախավորման / ընդգրկման / տեղեկատվության կառավարման համակարգ), և հնարավոր է փոխանակել և ստուգել մի քանի ծրագրի տեղեկատվությունը:		
ՍՊ ոլորտի ֆինանսավորման համայնի վերլուծություն իրականացնելու հնարավորությունը		Պետական բյուջեում կամ ՄԺԾԾ-ում կիրառվող բյուջեի ծախսերի դասակարգումը թույլ է տալիս կատարել ՍՊ ծախսերի համապարփակ վերլուծություն նախարարության, բայց ոչ տվյալ խնդրի մակարդակով:		
Քաղաքականության այլ ոլորտների հետ ներդաշնակեցումը			Գոյություն ունեն ՍՊ և մի շարք այլ ոլորտների միջև ներդաշնակություն ապահովելու մեխանիզմներ և ընթացակարգեր, և դրանք կիրառվում են որոշ հանգամանքներում: Սոցիալական, առողջապահության և կրթության ոլորտների միջև ներդաշնակությունը լիակատար ձևավորված չէ: Տվյալների հավաքագրումն ու գրանցումը սինքրոնիզացված չեն:	

Ծանոթագրություն՝ Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Ցուրաքանչյուր ծրագրի գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

8. ԱՐՁԱԳԱՆՔՈՒՄԸ

Սոցիալական պաշտպանության համակարգի արձագանքումը նշանակում է, որ այն բավականաչափ ճկուն է՝ ընդլայնելու և համապատասխանեցնելու ծրագրերի հավասարակշռումն ու ծածկույթը սոցիալական պաշտպանության կարիքների փոփոխմանը զուգահեռ: Սոցիալական պաշտպանության կարիքները կարող են փոփոխվել սոցիալ-տնտեսական, սոցիալ-ժողովրդագրական, բնականոն կամ քաղաքական զարգացումների արդյունքում: Այդ փոփոխությունները կարող են պահանջել կարճաժամկետ արագ արձագանքներ և/կամ երկարաժամկետ շտկումներ: Արձագանքելու կարողությունը պահանջում է այդ զարգացումների, ինչպես նաև սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի և սխեմաների ընթացիկ մշտադիտարկում և պարբերական գնահատում: Համակարգի շտկումները կամ փոփոխությունները անհրաժեշտ է մշտապես քննարկել, տեղեկացնել, ստեղծել չնախատեսված դեպքերի համար պահուստային ֆոնդ՝ արտակարգ իրավիճակներին կամ ճգնաժամերին արագ արձագանքելու նպատակով:

Սոցիալական պաշտպանության համակարգի արձագանքելու կարողությունը ՍՊ համակարգի ամենաթույլ կողմերից է: Գնահատման մասնակիցները միաձայն ընդունել են, որ արտակարգ իրավիճակների արձագանքը ներառված չէ սոցիալական պաշտպանության համակարգի քաղաքականություններում և ռազմավարություններում: Գրեթե բոլոր ծրագրերում¹³⁰ բացակայում է ցնցումներին, ճգնաժամին, սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններին կամ ժողովրդագրական զարգացումներին արդյունավետ արձագանքելու համար նախատեսված բյուջե կամ արձագանքման մեխանիզմներ: ԸԿԲՆԾ համակարգի շրջանակում գործող արտակարգ իրավիճակներին արձագանքման միակ ծրագիրը՝ «Հրատապ օգնության եռամսյակային նպաստներ» են, որը կոդաբաժնի 2021 թվականից: Ավելին, այդ նպաստները առնչություն չունեն արտակարգ իրավիճակներին դասական իմաստով, դրանք հիմնականում ուղղված են միայն կարճաժամկետ աջակցություն տրամադրելու դժվարին իրավիճակում հայտնված ընտանիքներին: Գործող ծրագրի իրականացման կարգերում նախատեսված չեն մեխանիզմներ մեղմելու բնակչության վրա տնտեսական ճգնաժամերի, ռեցեսիաների կամ արտակարգ իրավիճակների ցնցումների հետևանքները (սակայն, 2020 թվականի հունիսի դրությամբ ՀՀ կառավարությունն ընդունել է «ԶՈՎԻԴ 19»-ի համավարակի տնտեսական հետևանքների վերացմանն ուղղված 19 ծրագիր):

Դրամական տրանսֆերտներ ենթադրող բոլոր ծրագրերն ունեն տվյալներ և վարում են լավ վիճակագրություն՝ ծրագրերի ընթացիկ

մշտադիտարկման և պարբերաբար գնահատման համար: Տվյալները հավաքագրվում են մշտապես և ժամանակին, և սխեմատիկ կերպով կիրառվում են ծրագրերը վերանայելու և կառավարության ծրագրերին և քաղաքականությանը համապատասխանեցնելու նպատակով: Գնահատման զեկույցները տեղադրվում են ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կայքում և հասանելի են հանրայնորեն: ՉԱԾ-երը ևս վարում են լավ վիճակագրություն և ունեն լավ տվյալներ, սակայն ծրագրերի գնահատման արդյունքները չեն կիրառվում քաղաքական որոշումների կայացման կամ ծրագրերը փոփոխվող սոցիալ-տնտեսական իրավիճակներին համապատասխանեցնելու համար: Զբաղվածության պետական գործակալության կողմից աշխատաժողովի մասնակիցների տեղեկությունների համաձայն, մարզերից ստացված ՉԱԾ-ի կատարողականների մասով ընթացիկ հաշվետվությունների վերլուծությունը կիրառվում է ՉՊԳ մարզային գրասենյակների միջև ռեսուրսների վերաբաշխում կատարելու կամ ՉԱԾ բյուջեում փոփոխություններ կատարելու նպատակով կառավարություն հայտ ներկայացնելու համար: Օրինակ, 2019 թվականին, գնումների բարդ ընթացակարգերի պատճառով գյուղատնտեսական սեզոնային աշխատանքների ծրագրի հետաձգվելու պատճառով, ՀՀ ԱՍՀՆ-ն ստացավ կառավարության հավանությունը՝ վերաբաշխելու առկա միջոցները աջակցություն տրամադրելու ԸԿԲՆ ծրագրի 1,001 անապահով ընտանիքներին՝ նրանց հատկացնելով ընտանի կենդանի (կով) և աջակցություն անասնապահությանը զբաղվելու համար: Ոչ դրամական ծրագրերի մասով ևս հավաքագրվում են տվյալներ և առկա է վիճակագրություն, սակայն ՄԱԳ հաշվետվությունները մշակվում են միայն

¹³⁰Ինչպես արդեն ասվեց, «ԶՈՎԻԴ 19» համաճարակով պայմանավորված սահմանափակումներն ապացուցեցին դա: Միևնույն ժամանակ, հարկ է նշել, որ կառավարությունը կարողացավ մոբիլիզացնել ռեսուրսները՝ որոշ չափով արձագանքելու համավարակի սոցիալ-տնտեսական հետևանքներին: Այնուամենայնիվ, չգրանցված աշխատողներին գրեթե հասանելի չէ աջակցության սխեմաները:

շահագրգիռ դոնոր կազմակերպությունների կողմից՝ ըստ անհրաժեշտության, որոնք բավարար չեն համակարգը զարգացող կարիքներին ու սոցիալ-տնտեսական միտումներին համահունչ համակարգը վերանայելու և համապատասխանեցնելու համար:

ՄՊ ծրագրերի մեծ մասի համար, բացառությամբ դրամական տրանսֆերտների ծրագրերից, տեղեկատվության տարածման, իրազեկման և տեղեկացվածության բարձրացման մեխանիզմները բավարար չափով կարգավորված չեն: ԸԿԲՆ ծրագրի վերաբերյալ տեղեկատվությունը հրապարակված է ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կայքում և լայնորեն հասանելի է շահառուներին: Համալիր սոցիալական ծառայությունների կենտրոնում շահառուները հստակ տեղեկատվություն են ստանում ծրագրերում մասնակցության կանոնների մասին, որոնք տպագրված են պաստառների վրա կամ դրանք բացատրում են կենտրոններում առկա խորհրդատուները: ՄՊ որոշ ծրագրերի մասին տվյալները կարող են ստացվել և վերլուծության ենթարկվել ՏՏԿԱՀ տվյալների միջոցով, որոնք հրապարակվում են համապատասխան ոլորտային են վիճակագրական զեկույցներում: ՉԱԾ-երի պարագայում ծրագրերի իրականացման փոփոխությունները հրապարակելու համար տեղեկատվության տարածման մեխանիզմներ առկա չեն, բացի աշխատանքի տոնավաճառների և ուսումնական ծրագրերում ընդգրկվելու մասին հայտարարություններից: Միևնույն ժամանակ, ՉԱԾ-երի մասին վիճակագրական տվյալները տարեկան կտրվածքով հրապարակվում են Վիճակագրական կոմիտեի հրապարակումներում: Ոչ դրամական ծառայության տրամադրման ծրագրերի տեղեկատվության տարածումը, իրազեկումը և տեղեկացվածության բարձրացումը բավարար չէ և ոչ միշտ է հարմարեցված բոլոր շահառուների կարիքներին:

Միայն դրամական տրանսֆերտների ծրագրերն ունեն պարամետրիկ փոփոխություններ իրականացնելու մեխանիզմ: ՉԱԾ-ի պարամետրիկ փոփոխությունները ենթադրում են բավականին բարդ գործընթաց և երբեմն կորցնում են իրենց արդիականությունը վերջնականապես հաստատվելուց հետո: Ծառայություններ տրամադրող ծրագրերը չունեն արագ պարամետրիկ փոփոխություններ կատարելու ճկուն մեխանիզմներ՝ արձագանքելու բնակչության կարիքներին կամ արտակարգ իրավիճակներին: ԸԿԲՆ ծրագրում ամեն տարի կիրառվում են պարամետրիկ շտկումներ՝ հասցեականության բարելավման կամ երկրում սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններին արձագանքելու նկատառումով (մանրամասները տե՛ս Հավելված 4-ում):

Արտակարգ իրավիճակների արագ արձագանքման միջոցառումներում ընդգրկվածության աստիճանը խիստ սահմանափակ է: Բնակչության միայն փոքր մասն է ընդգրկվում աղետների կամ արտակարգ իրավիճակների դեպքում սոցիալական աջակցության ծրագրերում, այն էլ՝ զգալի ուշացումներով, ինչպես նկարագրում են գնահատման աշխատաժողովի մասնակիցները: Այնուամենայնիվ, 2020 թվականի մարտ-ապրիլ ամիսներին «ԶՈՎԻԴ 19»-ի համավարակի սահմանափակումները ստիպեցին կառավարությանը մշակել և իրականացնել [19 տնտեսական հետևանքների չեզոքացման ծրագրեր](#)՝ եկամտի աղբյուրները կամ եկամուտ ստանալու հնարավորությունները կորցրած բնակչությանը և ձեռնարկություններին՝ հատկապես փոքր և միջին ձեռնարկություններին ու անհատ ձեռնարկատերերին աջակցելու նպատակով: Աղյուսակ 35-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը արձագանքման կարողություն չափորոշիչի համեմատ:

Աղյուսակ 35: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի կատարողականի արձագանքում չափորոշչի համար

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Advanced 4
Բյուջեի և իրականացման մեխանիզմների ռիսկերին արձագանքման կարողությունը	Ծրագրերի մեծ մասի համար առկա չէ նախատեսված բյուջե կամ իրականացման որևէ մեխանիզմ՝ ցնցումներին, ճգնաժամերին, սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններին, ժողովրդագրական զարգացումներին արդյունավետ կերպով արձագանքելու համար:			

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Advanced 4
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի միտումների և ծրագրերի վերաբերյալ տվյալների հասանելիությունը, որակը և արդիականությունը		Հիմնական գերատեսչություններին հասանելի են տվյալները, վիճակագրությունը և մշտադիտարկման հաշվետվությունները, որոնք, սակայն, պարբերաբար և ժամանակին չեն մշակվում, ինչպես նաև բավարար չեն համակարգը զարգացող կարիքներին ու սոցիալ-տնտեսական միտումներին համարժեք վերանայելու և հարմարեցնելու համար:		
Տեղեկատվության տարածման մեխանիզմները		Տեղեկատվության տարածման, իրազեկման և տեղեկացվածության բարձրացման մասնակի կարողություն, այդ թվում՝ կարճաժամկետ/ արտակարգ իրավիճակների փոփոխությունների վերաբերյալ, որոնք երբեմն հարմարեցված չեն բոլոր կողմերին համարժեք կերպով հասանելի լինելու համար:		
Պարամետրիկ փոփոխություններ կատարելու մեխանիզմները			Բազմաթիվ ծրագրերում, մասնավորապես ԸԿԲՆԾ-ում, սովորաբար առկա են գործնականում կիրառվող պարամետրիկ ճշգրտումների մեխանիզմ:	
Արտակարգ իրավիճակներին արձագանքման միջոցառումների ընդգրկումը գործնականում	Բնակչության միայն փոքր մասն է ընդգրկված աղետների կամ արտակարգ իրավիճակների սոցիալական օգնության ծրագրերում և զգալի ուշացումներով:			

Ծանոթագրություն՝ Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Յուրաքանչյուր ծրագիր գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

9. ԾԱԽՍԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ծախսարդյունավետությունը նշանակում է, որ գործում է ծառայությունների մատուցման այնպիսի համակարգ, որն իրականացնում է առկա ծրագրերը նվազագույն ռեսուրսներով՝ ապահովելով առավելագույն ցանկալի արդյունք և շահառուների համար նվազեցնելով ՍԴ ծառայություններից օգտվելու համար պահանջվող ծախսերը: Ծախսարդյունավետությունը վերաբերում է մի կողմից ծառայությունների մատուցման արդյունավետությանը թե՛ համակարգի, և թե՛ շահառուի տեսանկյունից:; այսինքն՝ որքանով արդյունավետ են օգտագործվում ռեսուրսներն արդյունք ստանալու համար, և մյուս կողմից դրանց շահեկանությանը՝ մեկ միավոր ծախսի դիմաց ստացված փոփոխությունը վերջնական արդյունքում:

Ծրագրերից ոչ մեկի համար չի գնահատել, թե որքան է արժենում մեկ շահառուի հաշվով՝ ծրագրում ներգրավվելու իրավասության որոշարկումը:

Գնահատման աշխատաժողովի մասնակիցները համաձայնել են, որ ընդհանուր առմամբ ծառայությունների մատուցման ու նպաստների

առաքման ծախսերը չափավոր են, նպաստ-ծախս հարաբերակցությունը ևս չափավոր է, ինչի շնորհիվ համակարգը գնահատվում է չափավոր ծախսարդյունավետ: Առցանց դիմումների հիման վրա և բանկերի միջոցով վճարվող դրամական տրանսֆերտներն առավել ծախսարդյունավետ են, մինչդեռ ոչ դրամական ծրագրերի մատուցման ծախսը գնահատված չէ: Ծառայությունների

տրամադրման գինը ներառված է ծառայություն մատուցողների հետ կնքված պայմանագրերի արժեքում: ՉԱԾ-երի վարչական ծախսերը ներառված են զբաղվածության պետական գործակալության մարզային գրասենյակների պահպանման ծախսերում: Բացի այդ, 2017 թվականին ՉԱԾ-երի ծախսարդյունավետության գնահատումը ցույց տվեց, որ ծրագրի համար ծախսված յուրաքանչյուր 1 ՀՀ դրամ

վերադարձվում է 1,2 ՀՀ դրամ եկամտահարկի տեսքով, որը վճարում են կայուն զբաղվածություն ձեռք բերող ՉԱԾ մասնակիցները: ԸԿԲՆ ծրագրի շրջանակում նպաստների տրամադրման արժեքը կազմում է ծրագրի համար հատկացվող ֆինանսավորման 1 տոկոսը: Աղյուսակ 36-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը ծախսարդյունավետություն չափորոշի համեմատ:

Աղյուսակ 36: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի ծախսարդյունավետության չափորոշի համար

Ոլորտ	Լատենտ 1	2	3	Advanced 4
Ծրագրերի իրականացման արժեքը			Ծառայությունների մատուցման ու նպաստների առաքման ծախսերը չափավոր են, նպաստ-ծախս հարաբերակցությունը ևս չափավոր է, ինչի շնորհիվ համակարգը գնահատվում է չափավոր ծախսարդյունավետ:	

Ծանոթագրություն: Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Ցուրաքանչյուր ծրագրի գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

10. ԽԹԱՆԻՉՆԵՐԻ ԱՌԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ծրագրերում խթանիչների առկայությունը նշանակում է, որ ծրագրերը մշակվել են այնպես, որպեսզի ստեղծեն աշխատելու, խնայողություններ իրականացնելու՝ հարկեր վճարելու և ռիսկերի հաղթահարման միջոցառումներում մասնակցելու խթաններ աշխատունակ տարիքի անձանց համար, գործատուների համար խթաններ ստեղծեն գրանցելու իրենց աշխատողներին և կատարելու հարկային պարտավորությունները, հարկային մարմինների համար՝ հավաքագրել անհրաժեշտ վճարները, սոցիալական պաշտպանության ծառայություն մատուցողների համար՝ գրանցել բոլոր իրավասու շահառուներին և ապահովել որակյալ ծառայություններ, իրավասու շահառուների համար՝ դառնալ ծրագրի մասնակից և ստանալ նպաստներ/ծառայություններ: Ընդհանուր առմամբ, տնային տնտեսությունների, անհատների, գործատուների և ծառայություն մատուցողների վարքագծի փոփոխությունների հավասարակշռությունը պետք է լինի դրական և գերակայի աշխատելուց, խնայելուց և վճարներ կատարելուց խոստովելու ցանկությանը:

Գնահատման աշխատաժողովի մասնակիցները համաձայնել էին, որ ՍԴ ծրագրերի մեծ մասը, ընդհանուր առմամբ, քիչ ուշադրություն է դարձնում աշխատողների համար վարքագծային խթաններին՝ լինել պաշտոնապես գրանցված աշխատող, կատարել սոցիալական և կուտակային վճարումներ և մասնակցել ռիսկերի ապահովագրման միջոցառումներին: Միայն որոշ ՉԱԾ-երի մասնակիցներ ունեն աշխատանքի շուկայում մասնակցելու որոշակի խթաններ: Թեև որոշ ՉԱԾ-եր խթանում են գործատուներին գրանցել իրենց աշխատողներին, սակայն ներկայումս Հայաստանում իրականացվող ՉԱԾ-երը թիրախավորում են աշխատունակ տարիքի անձանց, ովքեր չեն աշխատում, բայց կարող են աշխատել և ստանալ նպաստները փոխարինող եկամուտ: Երեխայի խնամքի նպաստներն ու Դայակների ծրագիրը նպաստում են ֆորմալ զբաղվածության ապահովմանը:

ԸԿԲՆԾ-ն չի խթանում զբաղվածությունը, քանի որ շահառուները չեն ցանկանում ստանալ ցածր աշխատավարձով աշխատանք և կորցնել նպաստ ստանալու իրենց իրավունքն ու արտոնությունները, սակայն ներկայումս այն վերափոխվում է՝ տնտեսական ակտիվությունը խթանելու համար:

Նմանապես, ՍԴ ծրագրերը չեն պարունակում խթաններ սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի վարչարարություն իրականացնողների համար՝ հաշվառելու և բարձրորակ ծառայություններ տրամադրելու բոլոր իրավասու շահառուներին: Իսկ շահառուների համար շատ ծրագրերին մասնակցելու հիմնական խթանը նպաստի կամ մատուցվող ծառայությունների ստացումն է: Աղյուսակ 37-ը ներկայացնում է գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը խթանիչներ չափորոշի համեմատ:

Աղյուսակ 37: Գնահատման արդյունքների ամփոփ պատկերը համակարգի խթանիչների կիրառում չափորոշիչի համար

Ոլորտ	Լատենա 1	2	3	Advanced 4
Ծրագրերի մշակման ընթացքում խթաններ նախատեսելը		Ծրագրի նախագծման փուլում քիչ ուշադրություն է դարձվում աշխատող անձանց, գործատուների կամ սոցիալական պաշտպանության աշխատակիցների վարքածային խթաններին:		
Ծրագրերում ընդգրկված անձանց համար խթանները		Գոյություն ունեն շահառուների համար տարբեր խթաններ՝ աշխատելու, կուտակելու կամ եկամտաբեր գործունեությամբ զբաղվելու համար:		
Գործատուների համար խթանները		Գործատուների մեծ մասի համար քիչ խթաններ կան սոցիալական ապահովման ծրագրերում աշխատողներին գրանցելու համար:		
Ծրագրերի վարչարարություն իրականացնողների համար խթանները		Ոչ բավարար խթաններ կան ծրագրերի վարչարարություն իրականացնողների համար՝ հաշվառելու իրավասու շահառուներին և ընդլայնելու ծրագրերում նրանց մասնակցությունը:		

Ծանոթագրություն՝ Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Յուրաքանչյուր ծրագիր գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

Գնահատման մոտեցումն օգնեց պարզել սոցիալական պաշտպանության այն ոլորտները, որոնք կարելի է բարելավել, զարգացնել առաջատար փորձին և չափանիշներին համապատասխանեցման դեպքում: Մասնավորապես, գնահատման ընթացքում ի հայտ են եկել Հայաստանի ՍՊ համակարգի հետևյալ **թույլ կողմերը**.

- Ամենաթույլ կողմը տրամադրվող դրամական տրանսֆերտների և մատուցվող ծառայությունների ծավալների համարժեքությունն է՝ սոցիալական պաշտպանության կարիքներին, ինչպես նաև ՍՊ ծրագրերի ծածկույթը: Դրամական տրանսֆերտների չափը փոքր է նվազագույն կենսաապահովման մակարդակից՝ նվազագույն սպառողական զամբյուղի համեմատ: Դա վերաբերում է նաև կենսաթոշակներին կամ ԸԿԲՆԾ-երին կամ այլ նմանատիպ դրամական վճարներին (բացառությամբ օրենքով նախատեսված որոշ նպաստների): Ծրագրերի ծածկույթը հատկապես ցածր է, քանի որ աղքատ բնակչության ընդամենը 33,3 տոկոսն է ընդգրկված ՍՊ ծրագրերում:
- Երկրորդ ամենաթույլ կողմը ՍՊ համակարգի արձագանքման կարողությունն է՝ սոցիալական պաշտպանության նկատմամբ բնակչության կարիքների փոփոխություններին և հատկապես ցնցումներին, ճգնաժամերին, սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններին կամ ժողովրդագրական զարգացումներին համակարգի արձագանքման մեխանիզմները: Այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ կառավարությունը ցույց տվեց ռեսուրսները մոբիլիզացնելու և արտակարգ իրավիճակների արձագանքման ծրագրեր մշակելու իր ունակությունը, օրինակ՝ 19

արձագանքման ծրագրերը նոր կորոնավիրուսի համավարակի ժամանակ: Ծրագրերը կազմվել և գործողության մեջ են դրվել մեկ ամսվա ընթացքում: Սակայն բնակչության թիրախային խմբի հայտնաբերման մեխանիզմներն արդյունավետ չէին կառավարման վատ տեղեկատվական համակարգերի պատճառով և ՀՀ ԱՍՀՆ-ում և ճյուղային նախարարությունների միջև SS համակարգերի փոխկապակցվածության բացակայության պատճառով:

- Երրորդ ամենաթույլ կողմը խթանների կիրառումն է: ՍՊ ծրագրերը քիչ ուշադրություն են դարձնում աշխատողների համար վարքագծային խթաններին՝ լինել պաշտոնապես գրանցված աշխատող, կատարել սոցիալական և կուտակային վճարումներ և մասնակցել աշխատաշուկային՝ ցածր աշխատավարձերով և նպաստներ ստանալու իրավունքի հետ կապված արտոնությունները կորցնելու վախով պայմանավորված: Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը չեն ներառում խթաններ այդ ծրագրերի վարչարարության համար պատասխանատուների համար՝ իրավասու շահառուներին հաշվառելու և բարձրորակ ծառայություններ մատուցելու նպատակով, և չեն ստեղծում խթաններ գործատուների համար՝ իրենց աշխատողներին գրանցելու համար:

Հայաստանի ՍՊ համակարգի ամենաուժեղ կողմը համարվում է կառավարումն ու ինստիտուցիոնալ կարողությունը.

- Ընտրված ՍՊ ծրագրերի իրավական դաշտը հստակ սահմանում է ծրագրերն իրականացնող կառույցների

գործառնությունները, հաշվետվությունների ներկայացման մեխանիզմները, ինչպես նաև բոլոր շահեկիցների դերերն ու պարտականությունները:

- Առկա են ծրագրերի իրականացման ուղեցույցեր և իրահանգներ, որոնք սահմանում են տեղեկատվության փոխանակման մեխանիզմները, գերատեսչությունների գործառնություններն ու պարտականությունները ծրագրերի կառավարման, ծառայությունների մատուցման և մշտադիտարկման գործում: Նշված ուղեցույցները, սակայն, առկա են միայն դրամական տրանսֆերտների և ՉԱԾ-երի պարագայում:
- Գոյություն ունեն ուժեղ և արդյունավետ մեխանիզմներ, որոնք ապահովում են ծրագրերի ընթացակարգերի պահպանումը և նվազագույնի են հասցնում ծրագրերի մեծամասնության համար սխալներն ու խարդախությունները:

Գնահատված մյուս ոլորտները պահանջում են պատշաճ ուշադրություն և բարելավումներ՝ միջազգային լավագույն փորձին համապատասխանեցնելու համար:

Այս գնահատումը կառավարության համար կարող է որպես ուղենիշ հանդիսանալ, գնահատելու բնակչության սոցիալական պաշտպանությանն ուղղված իր ապագա նախաձեռնություններն ու բարեփոխումները, ինչպես նաև ուղղորդելու նոր ծրագրերի մշակումն ու գոյություն ունեցող ռազմավարությունների բարելավումը՝ ապահովելու առավելագույն արդյունքն ու ազդեցությունը մարդու զարգացման ապահովման նպատակով:

Արդյունակ 38-ում ներկայացված է ախտորոշման գործիքի արդյունավետության 10 չափորոշիչների հիման վրա իրականացված գնահատման արդյունքների սխեմատիկ պատկերը:

Արդյունակ 38: Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի գնահատականը՝ Ախտորոշման գործիքի կողմից առաջարկված կատարողականի 10 չափորոշիչների համեմատ, 2019 թվականի նոյեմբերի դրությամբ

Ոլորտը	Ընդամենը				Դրամական աջակցություն				Սոցիալական ծառայություններ				ՉԱԾ-եր			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1. ԸՆԴԳՐԿՈՒՄ/ՆԵՐԱՌՈՒՄ, միջին գնահատականը՝ 3.0																
Գենդերային հավասարություն, խտրականության բացառում և հատուկ կարիքներ			3.8				4.0				3.3					3.8
Ծածկույթ. եկամտային հարկի վճարմամբ չպայմանավորված ծրագրեր			2.8				3.1			2.3					3.0	
Ծածկույթ. եկամտային հարկի վճարմամբ պայմանավորված ծրագրեր																
Արդյունավետ ծածկույթ		2.6					3.1			2.3				2.2		
Մատչելիություն			2.7				3.1				2.7			2.2		
2. ՀԱՄԱՐԺԵՌՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 2.4																
Նպաստների չափը սոցիալական կարիքների համեմատ		2.4				1.9				2.3					3.0	
Նպաստների չափը ազգային նշանոցների համեմատ		2.4				2.0				2.3					3.0	
Նպաստների ազդեցությունը տնտեսական ակտիվության վրա		2.0				2.0			1.3						2.6	
Նպաստների չափը ազգային / ծրագրային նպատակների համեմատ		2.1				1.9				1.7					2.8	
Վերաբաշխման կամ աղքատության կրճատման հետևանքները		2.2				1.9				1.7					3.0	
Նպաստների տրամադրման և ծառայությունների մատուցման չափանիշները			3.5				4.0				3.0				3.0	
3. ՀԱՄԱԴԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 2.9																
Նպատակների, թիրախների և ժամկետների սահմանումը			3.3				3.6			3.0					3.0	

Ոլորտը	Ընդամենը				Դրամական աջակցություն				Սոցիալական ծառայություններ				ԶԱԾ-եր			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունների / ծրագրերի / ռազմավարությունների համապատասխանեցումը				3.7				3.6				3.7				4.0
Սխեմաների և ծրագրերի համադրումը		2.3				2.4				2.3				2.2		
Ծախսերի կառուցվածքը			2.6				2.9				2.5			2.4		
Փաստահեն քաղաքականությունների և ծրագրերի մշակումը			2.5				2.7			2.0					2.8	
4. ԻՐԱՎՈՒՆԶ ԵՎ ԱՐԺԱՆԱԴԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 3.3																
Օրենքով ամրագրված միջավայրը				3.9				4.0				3.7				4.0
Կիրարկման մեխանիզմները՝ պետական իշխանություն, բողոքարկման և գանգատարկման մեխանիզմներ և հանրային իրազեկվածություն			3.1				3.1				3.0				3.2	
Արժանապատվության և մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքը			3.0				3.1				3.0				3.0	
Անձնական տվյալների գաղտնիությունը			3.1					3.6			2.7				3.0	
5. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ ԵՎ ԿԱՌՈՒՅԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, միջին գնահատականը՝ 3.6																
Օրենքով ամրագրված հաշվետվական մեխանիզմները, գործառնություններն ու պարտականությունները				3.8				4.0			3.3					4.0
Ծրագրերի իրականացման ուղեցույցները / իրականացման հրահանգները, պետական հաշվետվական մեխանիզմները, գործառնություններն ու պարտականությունները			3.5				4.0			2.5					3.5	
Կիրարկման մեխանիզմները			3.6					3.6			3.3				3.5	
Կառուցակարգային վերահսկողության կարողությունները			3.6				3.5				3.3				3.5	
Կադրային ներուժը			3.6				3.5				3.3				3.5	
Շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը			2.9				3.5			2.0					3.2	
6. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԵՎ ՖԻՍԿԱԼ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 3.0																
Ներքին կամ արտաքին ֆինանսավորումը				3.8				4.0				3.7				3.6
Եկամտային հարկի վճարների կատարման կարողության հաշվի առնելը ֆինանսավորման մեխանիզմներում		2.3					2.0			2.0					2.7	
Բյուջետային հատկացումների համապատասխանեցումը քաղաքականության գերակայություններին			3.5				3.5				3.5				3.5	
Երկարաժամկետ բյուջետային պլանավորումն ըստ ժողովրդագրական զարգացումների		2.6					2.3			2.8				2.6		
Իրավական փաստաթղթերում և սոցիալական պաշտպանության ռազմավարության մեջ երկարաժամկետ ֆինանսական պարտավորությունների հաշվի առնելը			2.7				3.1				3.0			2.0		

Ոլորտը	Ընդամենը				Դրամական աջակցություն				Սոցիալական ծառայություններ				ԶԱԾ-եր			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորման հուսալիությունն ու զարգացումը			3.0					3.6			3.3			2.0		
7. ՆԵՐԴԱՇՆԱՎԵՑՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐՈՒՄ, միջին գնահատականը՝ 2.7																
Սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունների փոխընդհանուրությունը / կրկնման կամ վերածանկի աստիճանը			3.4				3.1				3.7					3.6
Ծրագրերի համակարգումն ապահովող կառուցակարգային շրջանակը			3.1				3.1				3.0				3.0	
Ծրագրերի իրականացման գործընթացների ինտեգրումը		2.4				2.4				2.0					2.6	
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ֆինանսավորման համալիր վերլուծություն իրականացնելու հնարավորությունը		2.0				2.0				2.0				2.0		
Քաղաքականության այլ ոլորտների հետ ներդաշնակեցումը			2.6				2.7			1.7					3.0	
8. ԱՐՁԱԳԱՆՔՈՒՄ, միջին գնահատականը՝ 1.8																
Բյուջեի և իրականացման մեխանիզմների ռիսկերին արձագանքման կարողությունը	1.0				1.0				1.0				1.0			
Սոցիալական պաշտպանության ոլորտի միտումների և ծրագրերի վերաբերյալ տվյալների հասանելիությունը, որակը և արդիականությունը		2.2					3.7			2.0			1.0			
Տեղեկատվության տարածման մեխանիզմները		2.2					3.9			1.7			1.0			
Պարամետրիկ փոփոխություններ կատարելու մեխանիզմները			2.4				3.6		1.0						2.7	
Արտակարգ իրավիճակներին արձագանքման միջոցառումների ընդգրկումը գործնականում	1.0				1.0				1.0				1.0			
9. ԾԱԽՍ-ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆ, միջին գնահատականը՝ 2.8																
Ծրագրերի իրականացման արժեքը			2.8				3.1		1.3							3.8
10. ԽԹԱՆԻԶԲԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄ, միջին գնահատականը՝ 2.5																
Ծրագրերի մշակման ընթացքում խթաններ նախատեսելը		2.2				1.9				1.7					3.0	
Ծրագրերում ընդգրկված անձանց համար խթանները			2.9				3.1			2.7					3.0	
Գործատուների համար խթանները		1.9			1.0										2.8	
Ծրագրերի վարչարարություն իրականացնողների համար խթանները		2.3			1.4					2.3					3.0	

Սղեբյուր՝ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի և Համաշխարհային բանկի հայաստանյան գրասենյակների աջակցությամբ 2019թ. նոյեմբերին կազմակերպված երկօրյա վերստուգիչ աշխատաժողովի մասնակիցների (ՍԴ համակարգում ներգրավված առանցքային նախարարություններ) պատասխանները, ISPA CODI գործիքի համաձայն, ինչպես նաև ՍԴ ծրագրերի վերաբերյալ հավաքագրված տվյալների հիման վրա 2018 թվականին իրականացված Հայաստանի ՍԴ համակարգի գնահատման արդյունքները:

Ծանոթագրություն՝ Թվային գնահատականը ներկայացնում է ընտրված բոլոր 15 ծրագրերի համար տրված թվային գնահատականների կլորացված միջին արժեքը: Ցուրաքանչյուր ծրագրի գնահատվել է շահագրգիռ կողմերի արձագանքների հիման վրա, համադրվել ուսումնասիրությունների և փորձագիտական գնահատման արդյունքների հետ:

5 ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի խորքային փոփոխումների գործիքը թույլ է տալիս Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգը գնահատել ՍՊ համակարգերի կատարողականի գնահատման միջազգայնորեն ընդունված սանդղակով, ինչպես նաև կատարել իրավական դաշտի, ծրագրերի, վիճակագրական տվյալների և ՀՀ ՍՊ ծրագրերի վերաբերյալ տեղական ու միջազգային աղբյուրներում առկա հետազոտական ու վերլուծական բազայի համապարփակ ուսումնասիրություն:

ՍՊ ծրագրերի գույքագրումը վերհանեց Հայաստանում իրականացվող 115 տարբեր սոցիալական ծրագրեր, որոնք իրականացվում էին ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի (ԱՍՀՆ), Առողջապահության (ԱՄՆ), Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի (ԿԳՄՍՆ), Արդարադատության (ԱրդՆ), Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների (ՏԿԵՆ), Պաշտպանության (ՊՆ), Կենտրոնական բանկի, և այլ գերատեսչությունների ներքո գործող կառույցների, պետական ոչ-առևտրային կազմակերպությունների կամ պատվիրակված ծառայությունների շրջանակում հասարակական կազմակերպությունների կողմից (ՀԿ-ներ):

ՍՊ ծրագրերի գույքագրումը ցույց տվեց, որ Հայաստանի ՍՊ համակարգում առկա են ծրագրեր, որոնք կարելի է խմբավորել ՍՊ համակարգերի չորս դասական սյունակներում, այն է՝ սոցիալական աջակցություն, սոցիալական ապահովագրություն, սոցիալական խնամքի ծառայություններ և աշխատաշուկայում պետական միջամտության ծրագրեր: Սակայն, սոցիալական ապահովագրությունը չի ներկայանում ավանդական ձևով, քանի որ հիմքում ընկած են ոչ թե մասնակիցների հարկային պարտավորությունների հիման վրա մատուցվող ծառայությունները, այլ ծառայություններից օգտվելու և ստացվող ծառայությունների չափի հիմքը շահառուների ֆորմալ զբաղվածություն ունենալն է և այդ զբաղվածությամբ աշխատանքային ստաժի տարիները: 2014 թ-ից Հայաստանում ներդրված կուտակային կենսաթոշակային համակարգը չի դիտարկվել տվյալ գնահատման շրջանակում՝ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի որոշմամբ: Աշխատանքային կենսաթոշակները մանրամասն չեն քննարկվել, այլ մեջբերվել են ըստ անհրաժեշտության:

Հայաստանում իրականացվող ՍՊ ծրագրերի մեծ մասը (68%-ը) կազմում են այն սոցիալական աջակցության ծրագրերը, որոնք պայմանավորված

չեն ֆորմալ զբաղվածությամբ՝ եկամտային հարկի վճարմամբ, և ներառում են դրամական աջակցության և խնամքի ծառայությունների տրամադրման ծրագրերը: Ֆորմալ զբաղվածությամբ պայմանավորված դրամական աջակցության ծրագրերը, ինչպիսիք են տարիքային, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու կենսաթոշակային ու պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային ծրագրերը, ինչպես նաև սուբսիդավորման կամ հարկային արտոնություններ տրամադրող ծրագրերը, կազմում են 23%: 2018 թվականին Չբաղվածության ակտիվ ծրագրերը (ՉԱԾ-եր) կազմել են 9%:

ՍՊ համակարգի 18 առանցքային ոլորտների շուրջ անցկացվել են քննարկումներ սոցիալական աջակցության և զբաղվածության ակտիվ ծրագրերը դիտարկելով: Սոցիալական աջակցությունն իր հերթին դիտարկվել է երկու խմբերում՝ ֆորմալ զբաղվածությամբ պայմանավորված դրամական տրանսֆերտներ և աջակցության ու խնամքի ծառայություններ: Կատարողականի 10 չափորոշիչների վերլուծությունը կատարվել է ընտրված 15 ծրագրերի հիման վրա՝ ուղղ դրամային վճարումներ, հինգը՝ ՉԱԾ-եր և երկուսը՝ խնամքի ծառայություններ (տես Աղյուսակ 21):

Գնահատման արդյունքները ստուգվել են երկօրյա աշխատաժողովի ընթացքում, որն անցկացվել է ՍՊ ծրագրերի մշակմամբ ու իրականացմամբ զբաղվող հիմնական շահագրգիռ կողմերի մասնակցությամբ, և կազմակերպվել էր 2019 թվականի նոյեմբերի վերջին՝ ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի հայաստանյան գրասենյակի և Համաշխարհային բանկի կողմից՝ ՀՀ ԱՍՀՆ հոտ համատեղ:

Ստորև ներկայացված է Հայաստանի ՍՊ համակարգի կատարողականի ուժեղ ու թույլ կողմերի ամփոփ պատկերը□

ՍՊ քաղաքականություն□ Հայաստանը դեռ չունի ազգային ՍՊ ռազմավարություն, այդուհանդերձ, սոցիալական պաշտպանությունը հանդիսանում է պետական քաղաքականության գերակայություններից մեկը, իսկ սոցիալական պաշտպանությանն ուղղված պետական քաղաքականության նպատակն է ամրապնդել բնակչության կարողությունները՝ հաղթահարելու որոշակի ռիսկերն ու ապահովելու սեփական կարիքները: Իրավական դաշտը սահմանում է սոցիալական աջակցության, սոցիալական պաշտպանության և զբաղվածության մասով կոնկրետ ու թիրախային քաղաքականություններ,

որոնք ուղղված են աղքատության կրճատմանը, անհավասարության նվազեցմանը, ապահով ծերության ապահովմանը, բնակչության խոցելի խմբերի հնարավորությունների ընդլայնմանն ու նրանց համար որոշակի սոցիալական երաշխիքների ապահովմանը, ինչպես նաև ժողովրդագրական վիճակի բարելավմանը: ՄՊ համակարգը կարգավորող իրավական դաշտը բազմազան է և ընդգրկում: Սակայն հիմնական օրենքների և իրավական ակտերի ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տվել, որ դրանցում կատարվում են շատ հաճախակի փոփոխություններ և տարբեր նորմատիվ դրույթներ հաճախ չեղարկվում են՝ այդպիսով մեծացնելով սոցիալական պաշտպանության ոլորտը կարգավորող իրավական նորմերի կիրառման շրջանակը և, հավանաբար, հանգեցնելով ծառայություն մատուցողների կողմից որոշակի ընթացակարգերի դիտավորությամբ կամ առանց դիտավորության սխալ մեկնաբանմանը կամ ոչ իրավաչափ կիրառմանը:

Քաղաքականություն մշակելու և իրագործելու կարողություն.

ՀՀ ԱՍՀՆ-ն Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության ոլորտի համար պատասխանատու հիմնական գերատեսչությունն է: Ոլորտային նախարարությունները, այդ թվում՝ ՀՀ ԱՍՀՆ-ն, սովորաբար պատասխանատու են քաղաքականության մշակման համար: Օրինագծեր և նախագծեր մշակելու և ներկայացնելու համար նախատեսված իրավական ու ընթացակարգային պահանջներով սահմանված են չափազանց խիստ ժամկետներ, ինչն ավելացնում է օրինագիծ մշակողների վրա ճնշումները ու կրճատում օրենսդրական լուծման հավակնող խնդիրները մանրամասն ուսումնասիրելու հնարավորությունները: Օրենքների հաճախակի փոփոխությունը նշանակում է, որ օրենսդրական նախագծերը միշտ չէ որ բավականաչափ մոտեցված են ի սկզբանե, ինչը բերում է դրանք բազմաթիվ անգամ վերանայելու անհրաժեշտությանն ու նախարարության աշխատակազմի գերծանրաբեռնվածությանը:

- Օրենսդրական ակտերի նախագծերը ենթակա են հանրային քննարկման e-draft.am էլեկտրոնային հարթակի միջոցով և/կամ կազմակերպվում են հանրային լսումներ ու աշխատաժողովներ և կյո սեղանների միջոցով: Սակայն, օրինաստեղծ գործընթացն, ըստ երևույթին, ավելի շատ կենտրոնացած է օրենսդրության նախապատրաստման և ընդունման, քան թե քաղաքականությունների և ռազմավարությունների բաց քննարկումների

վրա, մինչդեռ վերջիններիս ընթացքում նույնպես հնարավոր է գտնել խնդիրների այլընտրանքային լուծման եղանակներ:

- Բոլոր ՄՊ ռազմավարություններն ու ծրագրերն ունեն ձևակերպված նպատակներ, սակայն միշտ չէ, որ դրանք պարզ են և ունեն իրատեսական թիրախներ ու հստակ ժամանակացույց: Օրինակ՝ ՄՊ ազգային ռազմավարությունը դեռևս գտնվում է նախագծի մակարդակում, որտեղ հստակորեն սահմանված չեն հստակ թիրախները/նպատակները և հստակ գործողությունների պլանը:
- ՄՊ ծրագրերի թիրախների սահմանման գործընթացը անբավարար է, մինչդեռ ՄԺԾԾ-ն պահանջում է ֆինանսական և ոչ ֆինանսական ցուցանիշների պլանավորում եռամյա կտրվածքով: Թիրախները սահմանում են ավանդաբար (հիմնվելով նախորդ փորձի և առկա տվյալների վրա) կամ ըստ իրավիճակի՝ ելնելով ծրագրի սահմանափակ ֆինանսական ռեսուրսներից:
- Սոցիալական պաշտպանության բոլոր ծրագրերն ունեն իրականացման կարգեր կամ ընթացակարգեր, որոնք հաստատվում են Կառավարության կամ համապատասխան ոլորտային նախարարությունների նախարարների հրամաններով: Սակայն, միշտ չէ, որ այդ կարգերի ու ընթացակարգերի հիման վրա մշակվում են մանրամասն ձեռնարկներ և ուղեցույցներ, և միշտ չէ, որ նոր իրավական կարգավորումները մասնագետներին տեղեկացնելու համար կազմակերպվում են համապատասխան վերապատրաստումներ:
- Բնակչության կարիքներին սոցիալական պաշտպանության համակարգի արձագանքման կարողությունը ՄՊ համակարգի ամենաթույլ կողմերից է: Սոցիալական պաշտպանության համակարգում, քաղաքական ու ռազմավարական ծրագրերում նախատեսված չեն ցնցումներին արձագանքելու միջոցներ: Գրեթե ոչ մի ծրագրով սահմանված չեն ցնցումներին, ճգնաժամերին, սոցիալ-տնտեսական փոփոխություններին կամ ժողովրդագրական զարգացումներին արդյունավետորեն արձագանքելու համար ֆինանսական միջոցներ կամ մեխանիզմներ: Ընթացող ծրագրերի կարգերը և ընթացակարգերը ևս չեն նախատեսում բնակչության կարիքներին արձագանքման հստակ մեխանիզմներ տնտեսական ճգնաժամերի, ռեցեսիաների կամ աղետների ժամանակ:

ՍԴ քաղաքականության համապատասխանեցումը բնակչության կարիքներին՝

Հայաստանի բնակչության սոցիալական պաշտպանության կարիքների բացահայտմանն ուղղված համապարփակ և կոնկրետ հետազոտությունն դեռևս չի իրականացվել, սակայն ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կողմից սոցիալական պաշտպանության համակարգում շարունակաբար իրականացվող բարեփոխումները հիմնականում ուղղված են ընտանիքների/ շահառուների կարիքների համապարփակ գնահատմանն ու փաթեթային սոցիալական ծառայությունների տրամադրմանը:

- ՍԴ ծրագրերը ներառում են գրեթե բոլոր ոլորտները՝ ծերություն, աղքատություն, հաշմանդամություն, սոցիալական անտեսվածություն, մայրություն, ծննդաբերություն և երեխայի խնամք, հիմնական առողջապահություն և կրթություն, արտադրական վնասվածքներ և անաշխատունակություն, կերակրողի կորուստ, կացարանային ապահովում և գործազրկություն:
- Գնահատման արդյունքները փաստում են, որ սոցիալական պաշտպանության օրենսդրությունը բավարար կերպով անդրադառնում է գենդերային հավասարության, խտրականության բացառման և հատուկ կարիքներին, որոնք ընդհանուր առմամբ հաշվի են առնվում նաև գործնականում:

ՍԴ ծրագրերի ֆինանսավորում

- Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության ոլորտի ծախսերը ՀՆԱ-ի նկատմամբ միջինում երկու անգամ ավելի քիչ են ՏՀԶԿ անդամ երկրների միջին ցուցանիշից: ՍԴ ծրագրերի ֆինանսավորմանն ուղղված ծախսերը կազմել են պետական բյուջեի ծախսերի գրեթե մեկ երրորդը
- Ծախսերի կառուցվածքը արտացոլում է բնակչության կարիքների մեծ մասը, սակայն կենտրոնացած է սահմանափակ թվով սոցիալական պաշտպանության խնդիրների լուծման վրա: Միջոցների մեծ մասն ուղղվում է կենսաթոշակների և սոցիալական նպաստների վճարմանը, թողնելով շատ սահմանափակ միջոցներ ոչ դրամական ձևով մատուցվող սոցիալական ծառայությունների համար:
- Դրամական տրանսֆերտները վճարվում են առանց ուշացումների:
- Նպաստների մակարդակը ցածր է և մասամբ է կապված հիմնական պարենային զամբյուղի

հետ: Միևնույն ժամանակ, վճարվող դրամական միջոցները պայմանավորված չեն կյանքի նվազագույն չափանիշներով (նվազագույն սպառողական զամբյուղ կամ աղքատության գիծ), ինչպես նաև պայմանավորված չեն շահառուների կոնկրետ կարիքներով: Նպաստների մակարդակը սահմանվում է Կառավարության կողմից՝ շահեկիցների հետ սահմանափակ քննարկումների արդյունքում, և ճշգրտվում կամ փոփոխվում է ըստ անհրաժեշտության, քանի որ կախված է ռեսուրսների առկայությունից: Ինդեքսավորում չի կիրառվում:

- Սակայն սոցիալական վճարումները, այդ թվում՝ աշխատանքային կենսաթոշակները, մնում են Հայաստանում աղքատության կրճատման կարևորագույն գործիք՝ դատելով Վիճակագրական կոմիտեի տարեկան ՏՏԿԱՀ-ից: Նպաստների վճարումների դադարեցման և այլ աղբյուրներից դրանց չփոխհատուցման պարագայում աղքատության ու ծայրահեղ աղքատության մակարդակները էապես կաճեն:

ՍԴ ծրագրերի մշակում

- Ծրագրերի միջոցով փորձ է արվում ՍԴ ապահովման հարցերում որոշ չափով որդեգրել «կյանքի բոլոր փուլերում» մոտեցում: Սակայն, ՍԴ ծրագրերում կյանքի բոլոր փուլերում մոտեցման վերլուծությունը փաստում է, որ ՍԴ ծրագրերն ապահովում են որոշ խմբերի, այդ թվում՝ փախստականների, անօթևանների, 0-3 տարեկան երեխաների (հատկապես 2-3 տարեկանների), բնակչության միջին տարիքի աշխատող զանգվածի և հատկապես չգրանցված հատվածի միայն սահմանափակ ներգրավվածությունը:
- ՍԴ ծրագրերի, հատկապես՝ ԶԱԾ-երի նպատակն է խթանել այն մարդկանց տնտեսական ակտիվությունը, ովքեր մրցունակ չեն աշխատաշուկայում կամ չունեն անհրաժեշտ հմտություններ, սակայն ծրագրերում միշտ չէ, որ հաշվի են առնվում տեղական շուկայի պայմաններն ու գործատուների կարիքները:
- Ծրագրերում ներկայացվող պայմանականությունները նպաստում են մինչև 3 տարեկան երեխաների խնամքի արձակուրդում գտնվող երիտասարդ մայրերի համար աշխատանքային հնարավորությունների ստեղծմանը, սակայն 3 տարեկան և ավելի բարձր տարիքի երեխաների մայրերի տնտեսական

գործունեության համար միջոցառումներ չեն նախատեսվում:

- ԸԿԲՆԾ-ի վերջին փոփոխությունները հնարավորություն են տալիս անապահով շահառու ընտանիքներին շարունակել վճարել նպաստներ մինչև վեց ամիս տևողությամբ, եթե աշխատանքային տարիքի անդամը կարողանում է զբաղվել եկամուտ ապահովող գործունեությամբ, և մինչև 12 ամիս տևողությամբ՝ գյուղատնտեսական արտադրությամբ զբաղվելու պարագայում: Ակնկալվում է, որ այս փոփոխությունը կխթանի անապահով նպաստառու ընտանիքների տնտեսական ակտիվացումը:

Ընտրության չափորոշիչներ և ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմաններ

- ՄՊ ծրագրերի համապատասխան օրենքներն ու նորմատիվ ակտերը հստակ սահմանում են ծրագրերում ընդգրկման կանոնները և շահառուների ընտրության չափորոշիչները, ինչպես նաև ծրագրերում ընդգրկվելու իրավունք տվող պայմանները, հաշվառման ընթացակարգերն ու պահանջվող փաստաթղթերը, սպասելու ժամանակաշրջանը և կրկնակի դիմելու պայմանները: Այդուհանդերձ, գնահատման արդյունքները ցույց տվեցին նաև, որ Նշված չափանիշները և պայմանները դեռ բարելավման կարիք ունեն: Որոշ չափորոշիչներ պետք է վերանայվեն, որպեսզի, կանխեն շահառուներին ընտրելիս հնարավոր սխալ մեկնաբանությունները և/կամ թյուր ընկալումները, մասնավորապես ՉԱԾ-երի և ինսամքի ծառայությունների պարագայում:

ՄՊ ծրագրերի իրականացում

- Զաղաքականության և ծրագրերի մշակման, իրագործման և մշտադիտարկման հիմնական գործառնություններն իրականացնելու և վերահսկելու համար անհրաժեշտ ինստիտուցիոնալ կարողությունները (անձնակազմ, սարքավորումներ, ֆինանսական կապիտալ) միշտ չէ, որ բավարար են հիմնական դերակատարների և ծրագրերն իրականացնողների շրջանում: Նախարարության անձնակազմը ստիպված է զբաղվել քաղաքականության հաճախակի փոփոխություններով և ուղղակիորեն մասնակցել ծրագրերի իրագործմանը՝ միևնույն ժամանակ ապահովելով շահառուների հետ ամենօրյա շփումներ: Տարածքային անձնակազմը ևս գերծանրաբեռնված

է տարբեր պարտականություններով և թղթաբանությամբ՝ անգամ այն պարագայում, որ պահանջվող ամբողջ տեղեկատվությունը հավաքագրվում և պահպանվում է էլեկտրոնային ձևաչափով:

- Ծրագրեր իրականացնողներն ունեն բավարար թվով աշխատողներ, որոնք ունեն համապատասխան առաջադրանքներ կատարելու համար պատշաճ պատրաստվածություն, սակայն սա չի վերաբերում բոլոր ծրագրերին:
- Ծրագրերի մեծ մասի համար առկա են և գործում են ծրագրային պահանջների համապատասխանությունն ապահովող և սխալների ու խարդախության հավանականությունը նվազեցնող մեխանիզմներ: Սակայն դեռևս առկա է դրանք բարելավելու անհրաժեշտություն, քանի որ իրագործման մեխանիզմները երբեմն թույլ են տալիս կատարել չարաշահումներ՝ դուրս թողնելով ծայրահեղ աղքատներին ՄՊ ծրագրերից:
- Անձնական տվյալների գաղտնիության պահպանումն ու պաշտպանությունը պատշաճ մակարդակի վրա է և համապատասխանում է «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» օրենքի պահանջներին: Դրամական տրանսֆերտների

© World Bank, with support from the Japan Official Development Cooperation (JICA) 2019

մասով տեղեկատվական համակարգերն ունեն հուսալի մեխանիզմներ, որոնք և ապահովում են անձնական տվյալների պաշտպանությունը:

- Ծառայությունների համար դիմելը աստիճանաբար դառնում է առավել դյուրին և մատչելի: Դրամական տրանսֆերտների համար հիմնականում հնարավոր է դիմել և ստանալ առցանց եղանակով:
- Գնահատման արդյունքները ցույց տվեցին, որ սոցիալական պաշտպանության քաղաքականություններն ու ծրագրերը որոշ չափով համահունչ են և լրացնում են միմյանց, սակայն դա կարելի է ասել միայն մեկ գերատեսչության մակարդակով, այլ ոչ ամբողջ սոցիալական պաշտպանության համակարգի մասին: Հնարավոր է դարձել բացառել կրկնողության որոշ դեպքեր, սակայն դեռևս առկա են աջակցության ոչ հասցեագրված տրամադրման դեպքեր, երբ ծառայությունները երբեմն տրամադրվում են առանց անհատական նույնականացման համարի:
- Ծառայությունների ոչ բավարար համակարգման պատճառով ծրագրերի կրկնողության և ծառայությունների հատվածայնության դեպքերի մասին են վկայում նույն կամ նույնանման նպատակներ

հետապնդող բազմաթիվ ծրագրերի առկայությունը և միևնույն շահառուների կարիքների բազմակի գնահատումները, երբ հաճախակի թիրախավորվում են սահմանափակ աշխարհագրական տարածքի բնակչության խմբեր՝ առաջացնելով բարձր վարչական ու սպասարկման ծախսեր:

Ծածկույթ

- Արդյունավետ ծածկույթի մակարդակը ցածր է՝ SSԿԱՀ-ի արդյունքները փաստում են, որ աղքատ բնակչության միայն 33%-ն է օգտվում սոցիալական նպաստներից: Միևնույն ժամանակ, հստակ չափորոշիչներ ունեցող կենսաթոշակները ու նպաստները, ինչպիսիք են՝ աշխատանքային կենսաթոշակը, ծերության նպաստը, կերակրողին կորցնելու նպաստը, երեխայի ծննդյան նպաստը և այլն, տրամադրվում են դրա իրավունքը ունեցող բոլոր շահառուներին՝ պատշաճ դիմելու պարագայում:
- ՉԱԾ-երը չեն ապահովում լիարժեք սոցիալական պաշտպանություն գործազրկության դեպքում ((հաշվառված գործազուրկների ընդամենը 3 տոկոսն է ընդգրկված ՉԱԾ-երում):
- Ընդհանուր առմամբ, ծառայությունների ծածկույթը, հատկապես՝ երեխաների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և տարեցների մասով, ինչպես նաև ՉԱԾ-երի խախտույթը չափազանց սահմանափակ է:

Խթաններ՝ ծրագրերի մշակման ժամանակ բավարար ուշադրություն չի դարձվում աշխատողների, գործատուների և/կամ սոցիալական պաշտպանություն իրականացնող անձնակազմի համար անհրաժեշտ վարքագծային խթաններին:

Գանգատարկման և բողոքարկման մեխանիզմներ

- Կիրարկման, գանգատարկման և բողոքարկման մեխանիզմները սահմանված են կառավարության նորմատիվային փաստաթղթերով: Տարածքային գրասենյակների որոշումները, գործողություններն ու անգործությունը կարելի է բողոքարկել վարչական և/կամ դատական ընթացակարգերով:
- Սակայն թեժ գծերի գերծանրաբեռնվածությունը, ստացված գանգատների և բողոքների թիվն ու Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակին հասցեագրված բողոքները փաստում են, որ ՍԴ կիրարկման մեխանիզմները դեռևս ենթակա են բարելավման:

© UNICEF Armenia/2020/Galstyan

ՍՊ ծրագրերի մշտադիտարկում և գնահատում

- Ընտրված ՍՊ ծրագրերի և ՉԱԾ-երի իրավական դաշտը հստակ սահմանում է հաշվետվությունների ներկայացման մեխանիզմները, ինչպես նաև այդ ծրագրերն իրականացնող տարբեր կառույցների գործառնություններն ու պարտականությունները: Սակայն նման հստակություն միշտ չի ապահովվում հասարակական կազմակերպություններին պատվիրակված ծառայությունների դեպքում: Անհրաժեշտ է նաև վերանայել ոչ դրամական աջակցության ՍՊ ծրագրերի մեծամասնության դեպքում հաշվետվությունների ներկայացման մեխանիզմները և ծառայություններ մատուցող կառույցների գործառնություններն ու պարտականությունները:
- Դժվար է կատարել սոցիալական պաշտպանության ծախսերի և ֆինանսավորման ինտեգրված վերլուծություն սոցիալական պաշտպանության կարիք ունեցող խնդիրների մեծ մասի համար: Գնահատում կատարելը հնարավոր է միայն ծրագրի և նախարարության մակարդակներով, սակայն ոչ խնդիրների մակարդակով: Դժվար է նաև կատարել ՍՊ ծրագրերի վարչական ծախսերի գնահատում մեկ շահառուի հաշվով:
- Չնայած որ բոլոր ՍՊ ծրագրերի տեղեկատվական համակարգերը և տեղեկատվական շտեմարանները թույլ են տալիս համադրել առկա տեղեկատվությունը և նույնականացնել շահառուներին, սոցիալական պաշտպանության, առողջապահության և կրթական համակարգերի միջև փոխկապակցվածությունն ապահովող մեխանիզմներն ու ընթացակարգերը դեռևս պատշաճ կերպով սահմանված չեն: Տեղեկատվության հավաքման ու գրանցման ընթացակարգերը ներդաշնակեցված չեն: Անգամ ՀՀ ԱՍՀՆ-ի գործակալությունների մակարդակով դեռևս բարելավման անհրաժեշտություն կա:

Տեղեկատվության տարածում և իրազեկվածության բարձրացում

- ՍՊ ծրագրերի մասին իրազեկվածության աստիճանը սովորաբար բարձր է դրամական աջակցության ծրագրերի մասով, և ավելի ցածր՝ ՉԱԾ-երի և խնամքի ծառայությունների վերաբերյալ:
- Նախատեսված են կառույցներ և ընթացակարգեր, որոնք ապահովում են, որ բոլոր շահագրգիռ կողմերը պատշաճ իրազեկվեն և խորհրդատվություն

տրամադրեն, ինչպես նաև մասնակցեն ՍՊ ծրագրերի մշակմանը, իրագործմանն ու մշտադիտարկմանը: Սակայն ոչ բոլոր մեխանիզմներն են կիրառվում հետևողականորեն:

- Շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը քաղաքականության մշակման գործընթացում իրականացվում է տեղեկատվության փոխանակման և խորհրդատվության միջոցով: Նախարարությունների կողմից կազմակերպվում են նաև հանրային քննարկումներ հիմնական բարեփոխումները նախագծելու ընթացքում:
- Նախարարությունների կազմում գործում են տարբեր խորհուրդներ, կոմիտեներ և հանձնաժողովներ, որտեղ քննարկվում են նոր նախաձեռնությունները, քաղաքականության հետ կապված մարտահրավերներն ու դրանց իրագործման մեխանիզմները: Չնայած տարբեր խորհուրդների, կոմիտեների ու հանձնաժողովների նման տպավորիչ ներկայացուցչության, տարբեր սոցիալական պաշտպանության նախագծերի և սոցիալական, առողջապահական ու կրթական բնագավառների ծրագրերի միջև դեռևս բացակայում է փոխկապակցվածությունն ու հաջորդականությունը: Ընդհանուր առմամբ, ՍՊ միջոցառումները/ծրագրերը իրար չեն լրացնում:

Հետագա ուսումնասիրության ոլորտներ և ուշադրության արժանի հարցեր

- Ելնելով գնահատման արդյունքներից, Հայաստանում անհրաժեշտ է կատարել բնակչության կարիքների համապարփակ գնահատում, որը կօգնի ճշգրտել և համապատասխանաբար լրամշակել ՍՊ ծրագրերը կամ առնվազն հասկանալ թե կարիքների որ մասնաբաժինն է հնարավոր լինում բավարարել առկա ծրագրերով:
- Տվյալ վերլուծության ընթացքում փորձ է արվել հնարավորինս ընդգրկել գենդերային հավասարության և ներառման հարցերը՝ հաշվի առնելով ախտորոշման գործիքի սահմանափակումները: Սակայն, առանձին վերլուծություն կապահանջվի լիարժեք պատկերացնելու, թե գենդերային և հաշմանդամության առումով որքան զգայուն, արձագանքող և փոխակերպելի է սոցիալական պաշտպանության համակարգը:
- Վերլուծությունը փաստում է, որ Հայաստանի ՍՊ համակարգի քաղաքականություններով ու ծրագրերով նախատեսված չեն ցնցումներին ու ճգնաժամային իրավիճակներին արձագանքելու բաղադրիչներ և

ընթացակարգեր: 2020թ. մարտ-մայիս ամիսներին ԶՈՎԻԴ-19 համավարակով պայմանավորված սահմանափակումները ստիպեցին կառավարությանը մշակել և իրագործել համավարակի տնտեսական ու սոցիալական հետևանքների չեզոքացման 19 ծրագիր՝ աջակցելու եկամուտ ստանալու հնարավորություններից զրկված բնակչությանը, ինչպես նաև բիզնեսին, մասնավորապես՝ փոքր և միջին ձեռնարկություններին ու ինքնազբաղվածներին՝ դիմակայելու տնտեսական ճգնաժամին: Կառավարությունն ապացուցեց, որ ունակ է հավաքագրել ռեսուրսներն ու մշակել արտակարգ իրավիճակների արձագանքման ծրագրեր՝ սակայն սահմանափակ ծավալով և սահմանափակ տվյալներով: Ծրագրերը հնարավոր եղավ մշակել և իրագործել մեկ ամսվա ընթացքում, չնայած որ թիրախային բնակչությանը բացահայտելու մեխանիզմները բավարար չէին, ինչը պայմանավորված էր անբավարար ՏՏ կառավարման համակարգերով և ՀՀ ԱՍՀՆ-ի կազմում և միջգերատեսչական ՏՏ համակարգերի փոխգործելիության բացակայությամբ: Անհրաժեշտ է իրականացնել ԶՈՎԻԴ-19-ի արձագանքման ծրագրերի արդյունավետությունն ու արդյունքները գնահատող ուսումնասիրություն՝ ցնցումներին և արտակարգ իրավիճակներին արձագանքող կանոնակարգեր և բացահայտման մեխանիզմները բարելավելու համար:

- Սույն վերլուծությամբ չի դիտարկվել կուտակային կենսաթոշակային համակարգը: Սակայն, ՀՆԱ-ի գրեթե 3.2 տոկոսը հատկացվում է կառավարության մասնակցությանը անհատական կուտակային հաշիվներին: Կարևոր է հասկանալ թե, ինչքանով է տվյալ քաղաքականությունն արդյունավետ և ինչքանով են ՍԴ ծրագրերին ուղղվող ռեսուրսների սահմանափակումները պայմանավորվում դրանով:
- 2018թ-ից սկսած, կառավարությունն ակտիվորեն ընդլայնում է ՍԴ ծրագրերի ծավալն ու աշխարհագրությունը՝ հասարակական կազմակերպությունների պատվիրակման միջոցով, ինչպես նաև աջակցման ծառայությունների մատուցումը՝ վաուչերների միջոցով: Ցանկալի է կատարել տվյալ ռազմավարական լուծման գնահատումն ու վերլուծությունը և պարզել առկա խոչընդոտներն ու շահառուների համար ծառայությունների որակի վրա ազդեցությունը:
- Անհրաժեշտ կլինի նաև վերլուծել ԸԿԲՆԾ-

ից բացի տարբեր ՍԴ ծրագրերի ներառման և բացառման սխալները՝ առավել անբարենպաստ խմբերի կարիքները ավելի լավ պատկերացնելու համար, հատկապես այն դեպքերում, երբ նրանք դիմում են աջակցության, սակայն չեն ներառվում ծրագրերում, ինչպես նաև բացահայտելու համար նրանց, ովքեր ներառված են նման ծրագրերում, սակայն իրականում իրավասու չեն հավակնել նման աջակցության:

Մեկնաբանություններ տեղեկատվության որակի և առկայության վերաբերյալ

Փորձագիտական թիմը որոշակի դժվարություններ է բախվել առանձին ծրագրերի ֆինանսավորման և շահառուների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրման ընթացքում, ինչը սույն վերլուծության ուշացման պատճառներից է:

- 15 ծրագրերի ընտրությունն առաջարկվել է ՀՀ ԱՍՀՆ ղեկավարության կողմից՝ ՍԴ ծրագրերի բարեփոխումների առումով հետաքրքրություն ներկայացնող ոլորտների մասին առավել բազմակողմանի տեղեկատվություն ստանալու նպատակով: Նրանք մասնավորապես ավելի հետաքրքրված էին ընտանիքների կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված նպաստների ծրագրով, ինչպես նաև երեխաների և տարեցների շուրջօրյա խնամքի հաստատությունների ապահովման ստիպողականության մասին, աշխատաշուկայում կանանց մասնակցությունը խթանող ՉԱԾ-երով և մայրության, երեխային ծննդյան ու խնամքի համար վճարվող դրամայական նպաստներով: Սակայն ընտրված ծրագրերի մեծամասնությունն ուներ չափազանց փոքր ծածկույթ և սահմանափակ ֆինանսական միջոցներ, ինչը հաճախ դժվարացնում էր վերլուծության արդյունքներով դատողություններ անելը ընդհանուր ՍԴ համակարգի մասով:
- Գնահատման նախնական արդյունքների մասնակցային վերանայման աշխատաժողովն անցկացվեց հիմնական շահագրգիռ կողմերի հետ, ովքեր հիմնականում հանդիսանում էին քաղաքականություն մշակողներն ու ընտրված 15 ծրագրերի իրականացնողները, և հետևաբար, կատարողականի չափորոշիչների վերաբերյալ նրանց պատասխաններում ու մեկնաբանություններում առկա էր որոշակի կողմնակալություն: Սույն վերլուծության արդյունքները վերստուգվեցին՝ իրավիճակի մասին առավել իրատեսական պատկերացում ստանալու նպատակով:

ՀՂՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՀԱՎԱՔԱԳՐՎԱԾ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

CODI Implementation Manual “What Matters” Guidance Note, ISPA, available at: <https://ispatools.org/tools/CODI-What-Matters.pdf>.

ՀՈԿԿ-Հայաստան «Սոցիալական պաշտպանությունը և սոցիալական ներառումը Հայաստանում», Չեկոյցի ամփոփագիր, 2011թ.

ՀՀ կառավարություն, [2020-2022 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր](#)

ՀՀ կառավարություն, 2019-2021 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր

ՀՀ կառավարություն, [2017-2019 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր](#)

ՀՀ կառավարություն, [2011-2013 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր](#)

ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիր, որը հաստատվել է ՀՀ կառավարության 2019թ. մայիսի 6-ի թիվ 650-Լ որոշմամբ

Honorati, M.; F. Kerschbaumer and S. Yi. 2019. “Armenia: Better Understanding International Labor Mobility.” Policy Brief. May 2019. Washington, DC: The World Bank. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/598211564662844457/Armenia-Better-Understanding-International-Labor-Mobility>.

Honorati, M.; Johansson De Silva, S.; Millan, N.; Kerschbaumer, F. 2019. Work for a better future in Armenia: An analysis of jobs dynamics. Washington, D.C.: World Bank Group. Available at: <https://hubs.worldbank.org/docs/ImageBank/Pages/DocProfile.aspx?nodeid=31214174>.

Morgandi M., J. Posadas and T. Damerau. 2014. “Activation for Poverty Reduction. Realizing the Potential of Armenia’s Social Safety Nets”. Social Protection and Labor Global Practice, The World Bank, Washington, DC. Oxford Policy Management. 2019. Social Protection Sector Review in Zimbabwe, May 2019

Save the Children. 2019. [Family strengthening: A collection of best practices from Eastern Europe](#), developed by International Child development Initiatives.

Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե, 2019 թ. «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը ըստ 2018 թվականի տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների», Երևան

Tiwari, Sailesh; Cancho, Cesar A.; Meyer, Moritz; Fuchs Tarlovsky, Alan. 2018. South Caucasus in motion: economic and social mobility in Armenia, Azerbaijan, and Georgia (English). Policy Research working paper; no. WPS 8329. Washington, D.C.: World Bank Group. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/534501517839334281/South-Caucasus-in-motion-economic-and-social-mobility-in-Armenia-Azerbaijan-and-Georgia>.

UNDP, UNICEF, Belize Ministry of Human Development. 2017. Social Transformation and Poverty Alleviation, [Comprehensive Review of Belize’s Social Protection System with Policy](#) Recommendations for System Strengthening - Final Report; February 10, 2017.

ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի հայաստանյան գրասենյակ: 2018թ. Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների ներդրման գործընթացը Հայաստանում, ամփոփ հաշվետվություն

World Bank. 2014. World Bank Report No. 88586-AM: [Republic of Armenia Public Expenditure Review, Expanding the Fiscal Envelope](#), Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia Region.

World Bank. 2015. The State of Social Safety Nets 2015. Washington, DC: World Bank.

World Bank. 2016. Armenia Country Gender Assessment. World Bank. Washington, DC: World Bank. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/250481491242159715/pdf/113990-WP-P157626-PUBLIC-Armenia-Gender-Assessment-2016.pdf>.

World Bank. 2019. Armenia - Country Partnership Framework for the Period FY19-FY23. Washington, D.C.: World Bank Group. Available at: <https://hubs.worldbank.org/docs/imagebank/pages/docprofile.aspx?nodeid=30894546>

World Bank, forthcoming. Armenia Human Capital Assessment. Washington, DC: World Bank.

World Food Program. 2018. [Scoping Study on Social Protection and Safety Nets for Enhanced Food Security and Nutrition in the Central Asia Region](#), Regional Synthesis Report.

Թիրախային բնակչություն		Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ		Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրվման վայրերից ազատված անձիք
		Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան										Մինչև 63 Տրեկան	63+	
Երեխաներ	Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ							1.1.8. Հաշմանդամության նպաստ									
		Կերակրողին կորցնելու նպաստ																
		1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ 3. Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Մոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Սանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7. Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայությունների																
		Երեխաների ստոմատոլոգիական առաջնային կանխարգելման ծառայություններ																
	Երեխաներ 3-6 տարեկան	1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ 3. Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Մոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Սանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7. Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայությունների																
		Կերակրողին կորցնելու նպաստ																
		Երեխաների ստոմատոլոգիական առաջնային կանխարգելման ծառայություններ																

Թիրախային ընտելություն		Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ		Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրվման վայրերից ազատված անձիք	
		Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան										16-35 տարեկան	Մինչև 63 Տրեկան		63+
Երեխաներ	Երեխաներ 6-14 տարեկան			Կերակրողին կորցնելու ռիսկ															
	Երեխաներ 14-18 տարեկան				Կերակրողին կորցնելու ռիսկ														
					Հակասոցիալական վարք դրսևորած երեխաների հանրապետական կրթահամալիր											«Հիմնարար գրագիտություն» (հայոց լեզու և գրականություն, մաթեմատիկա)			
Երիտասարդներ	Երեխաներ 18-23 տարեկան					Կերակրողին կորցնելու ռիսկ								«Սոցիալական ուսուցում և կյանքի հմտություններ»,					
	Երեխաներ 16-35 տարեկան					Երիտասարդ ընտանիքին մատչելի բնակարան													
Չբաղվածներ						Կամավոր կուտակային կենսաթոշակ (եկամտահարկի հաշվարկի արտոնություն)					Հիվանդություն, ժամանակավոր անաշխատունակության ռիսկ				Մայրության ռիսկ՝ աշխատող մայրերի համար	Ընտանիքի անդամի (ոչ թոշակառու կամ ռիսկային) մահվան դեպքում միանվագ հրատապ օգնություն			
								Միանվագ սոցիալական ապահովագրության վճարներ ՀՀ պաշտպանության, փրկարարական ծառայության և ՀՀ քննչական կոմիտեում ծառայության ժամանակ հաշմանդամ դարձած զինծառայողներին և զոհված (մահացած) զինծառայողների ու փրկարար ծառայողների ընտանիքներին											
								Առողջության ապահովագրություն - սոց փաթեթ											
Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ ունեցողներ								3.1.Չբաղվածության ծառայության պահպանման ծախսեր											
						Գործազուրկների, աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատագրվման ձևով պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում		Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին միանվագ փոխհատուցման տրամադրում						Գործազուրկների, աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատագրվման ձևով պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում	Գործազուրկների, աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատագրվման ձևով պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում				
						Չեղբ բերած մասնագիտությամբ մասնագիտական աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու համար գործազուրկներին աջակցության տրամադրում		Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց գործատուներին այցելության համար դրամական օգնության տրամադրում						Աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ մայրերի համար					

Թիրախային բնակչություն	Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ		Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրվման վայրերից ազատված անձիք
	Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան										16-35 տարեկան	Մինչև 63 Տրեկան	
Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ ունեցողներ					Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության աջակցության տրամադրում			Գործազուրկին այլ վայրում աշխատանքի տեղավորման աջակցության տրամադրում									
								3.2.4. Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցում և հաշմանդամություն ունեցող անձին ուղեկցողի համար դրամական օգնության տրամադրում									
								Աշխատանքի տոնավաճառի կազմակերպում									
								3.2.5.Հասարակական աշխատանքներ, լիանվել է 2011թ-ին, կրկին ներառվել 2016թ-ին և նորից հանվել 2018թ-ին									
Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Բնածին հիպոթիրեոզի ֆենիլկետոնուրիայի և լսողության խանգարումների վաղ հայտնաբերման նպատակով նորածնային սկրինինգի անցկացում		Հատուկ դպրոցներ				Հաշմանդամություն ունեցող անձանց ծառայությունների մատուցումը զբաղվածության աջակցման կենտրոնում		1.1.8. Հաշմանդամության նպաստ	ՀՀ մարզերում միայնակ տարեցներին, հաշմանդամներին տնային պայմաններում և տարեցների ցերեկային խնամքի կենտրոններում սոցիալական սպասարկում							
	Հաշմանդամ և կարիքավոր երեխաների՝ օրթեզներով և կորսետներով ապահովման ծառայություններ							Հաշմանդամներին պրոթեզաօրթոպեդիկ պարագաներով, տեխնիկական միջոցներով ապահովում և դրանց վերանորոգում									
	Մտավոր, հոգեկան (վարքագծային), լսողական, ֆիզիկական (շարժողական) և զարգացման այլ խանգանումներով երեխաների գնահատուման և վերականգնողական բուժման ամբուլատոր կազմակերպումը				1.2.7. Թիրախային սուբսիդիաներ - Բարձրագույն կրթություն, զեղչերի համակարգ				Կերակրողին կորցնելու նպաստ								
		Առևտիզմ ունեցող դեռահասներին և երիտասարդներին զբաղվածության և սոցիալ-հոգեբանական ծառայությունների տրամադրում ցերեկային կենտրոնում							1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ 3. Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Մոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7.Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայությունների								
				Մտավոր խնդիրներ ունեցող հաշմանդամ դեռահասների և երիտասարդների ցերեկային խնամքի սոցիալ-վերականգնողական ծառայություններ					Բնակարանների ապահովում և բնակարանային պայմանների բարելավում զոհված և 1-ին, 2-րդ և 3-րդ կարգի հաշմանդամ զինծառայողների անօթեան ընտանիքների համար								
				Առևտիզմ ունեցող դեռահասներին և երիտասարդներին զբաղվածության և սոցիալ-հոգեբանական ծառայությունների տրամադրում ցերեկային կենտրոնում					Շուրջօրյա խնամքի և սոցիալական սպասարկման ծառայությունների տրամադրում հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար								

Թիրախային բնակչություն	Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ		Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրկման վայրերից ազատված անձիք
	Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան										16-35 տարեկան	Մինչև 63 Տրեկան	
Հաշմանդամություն ունեցող անձիք				Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների և երիտասարդների սոցիալ-հոգեբանական աջակցություն ցերեկային կենտրոնում				Ցերեկային կենտրոն՝ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար									
	Հաշմանդամներին սայլակներով և լսողական սարքերով ապահովում																
	Եվրոպական արտադրության լսողական սարքերի ձեռքբերման համար հավաստագրերի տրամադրում								Հոգեկան առողջության վերականգնողական ծառայություններ								
			Երեխաների կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքի բացահայտում և գնահատում, կրթության աջակցության ծառայությունների իրականացում					Գրադարաններում կույր և թույլ տեսող անձանց համար տեղեկատվություն ստանալու և հաղորդակցման ապահովում «Արև» ծրագրի միջոցով	Տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող 18 տարին լրացած անձանց շուրջօրյա խնամքի և սպասարկման								
		Անկաավարժահոգեբանական աջակցության ծառայություններ						Տեսողությունից հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար հատուկ / Բրայլյան/ տառատեսակով գրքերի, տետրերի, բուկլետների տպագրում և «Խոսող գրքերի» ձայնագրում									
		Տարրական, հիմնական և միջնակարգ (լրիվ) ընդհանուր կրթության բնագավառներում ներառական կրթության ապահովում						ՀՀ պետական և համայնքային բյուջեներով տվյալ տարում իրականացվող շենքերի և շինությունների հիմնանորոգման և նոր շենքերի կառուցման աշխատանքների ապահովմանն ուղղված աշխատանքների՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելիության մշտադիտարկում, վերահսկողություն և հաշվետվության կազմում									
								Հաշմանդամային սպորտին առնչվող ծառայություններին պետական աջակցություն									
Տարեցներ								1.1.7. Ծերության Նպաստ)									
								Կերակրողին կորցնելու Նպաստ									
								Նախկին ԽՍՀՄ Խխնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչեվ 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցման տրամադրում									
								Նախկին ԽՍՀՄ Խխնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչեվ 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցման տրամադրում									
								1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ									

Թիրախային բնակչություն	Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ			Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրկման վայրերից ազատված անձիք	
	Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան	16-35 տարեկան										Մինչև 63 Տրեկան	63+		
Տարեցներ										3. Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Մոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7. Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայությունների									
Փախստականներ											Կերակրողին կորցնելու ռապստ								
											Ապաստան հայցողներին և փախստականներին տրամադրվող աջակցություն								
											1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. ՄԻԱՎ/ՁԻԱԳ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ 3. Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Մոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7. Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայությունների								
Վետերաններ									Չինծառայության ժամանակ հաշմանդամ դարձած անձանց տրվող հաշմանդամության կենսաթոշակ			Չոհված՝ հետմահու Հայաստանի ազգային հերոսների և Մարտական խաչ շքանշանով պարգևատրված անձի ընտանիքի անդամներին տրվող պարգևավճար							

Թիրախային բնակչություն	Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ		Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրվման վայրերից ազատված անձիք
	Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան										16-35 տարեկան	Մինչև 63 Տրեկան	
Վետերաններ								Հայրենական պատերազմի հաշմանդամներին և նրանց հավասարեցված անձանց տրվող հաշմանդամության կենսաթոշակ			Վետերանների պատվովճարներ						
											ՀՄՊ մասնակիցներին, ՀՄՊ և այլ պետություններում մարտական գործողությունների ընթացքում զոհված զինծառայողների ընտանիքներին տրվող և 25.11.1998 թ. ՀՕ-258 օրենքի 34.1 հոդվածի 1-ին մասով սահմանված պարգևավճարների տրամադրում						
											Վարժական հավաքների և զինծառայության և փրկարարական ծառայության ընթացքում մահացած (զոհված) զինծառայողների ու փրկարար ծառայողների հուղարկավորության, գերեզմանների բարեկարգման, տապանաքարերի պատրաստման և տեղադրման հետ կապված ծախսերի փոխհատուցում						
												1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. ՄԻԱՎ/ՉԻԱՀ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ 3. Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Մոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7. Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայությունների					

Թիրախային բնակչություն		Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ		Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրվման վայրերից ազատված անձիք
		Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան										16-35 տարեկան	Մինչև 63 Տրեկան	
Վետերաններ												Ծառայության վայրում բնակարանային պայմանների բարելավման կարիք ունեցող պայմանագրային զինծառայողների և օրենքով նրանց հավասարեցված անձանց կողմից վարձակալված բնակելի տարածությունների դիմաց դրամական փոխհատուցում						
												Հատուցումներ ՀՀ պաշտպանության ժամանակ զոհված զինծառայողի ընտանիքին, ինչպես նաև մարտական գործողությունների ընթացքում վիրավորված զինծառայողներին						
Անօթևաններ													4.5.3. Անօթևանների ժամանակավոր կացարան					
	Կանայք	Մայրության նպաստ՝ չաշխատող կանանց համար					Բնածին հիպոթիրեոզի ֆենիլկետոնուրիայի և լսողության խանգարումների վաղ հայտնաբերման նպատակով նորածնային սկրինինգի անցկացում					5. Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ			«Առողջ ապրելակերպ»,			
														Կերակրողին կորցնելու նպաստ				
															1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ 3. Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Մոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7. Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայությունների			

Թիրախային բնակչություն	Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ		Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրվման վայրերից ազատված անձիք		
	Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան										16-35 տարեկան	Մինչև 63 Տրեկան		63+	
Սոցառներ և անապահովներ	Երեխայի ծննդյան միանվագ հրատապ օգնություն		Ընտանիքում երեխայի առաջին դասարան ընդունվելու դեպքում միանվագ հրատապ օգնություն		Բնակչության սոցիալական պաշտպանության ընդհանուր տիպի և հատուկ (մասնագիտացված) հաստատությունների (մանկատների) շրջանավարտներին միանվագ դրամական օգնության տրամադրում		Եռամսյակային հրատապ օգնություն												
	Ընտանեկան նպաստ				Համայնքների կողմից տրամադրվող հրատապ օգնություն														
	1.2.4 Մանկական սնունդը և հարակից ապրանքներն անվճար կամ ցածր գներով տրամադրելու ծրագիր		Դպրոցահասակ երեխաներին սննդով ապահովում		1.2.7. բարձրագույն կրթություն, գեղչերի համակարգ		SOCIAL BENEFIT /Սոցիալական նպաստ												
	1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. HIV / AIDS prevention and medical care services - ՄԻԱՎ/ԶԻԱԳ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ 3. Medical Assistance Services for Military Servicemen, as well as Rescue Servants and Members of Their Families - Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Maternal and child health services - Սոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Obstetric medical services - Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Gynecological Medical Services - Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7. Medical care services for children - Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայություններ																		
		Երեխաների զարգացման և սոցիալական ներառման կենտրոններ																	
			Սոցիալական աջակցություն ստացող սահմանամերձ համայնքների 5-12-րդ դասարանների աշակերտների դասագրքերի գումարների փոխհատուցում						Թաղման նպաստ նպաստառուի կամ կենսաթոշակառուի մահվան դեպքում						Թաղման նպաստ նպաստառուի կամ կենսաթոշակառուի մահվան դեպքում				
	Սոցիալական բնակարաններ																		
			Սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաների դասագրքերի վարձավճարների փոխհատուցում																
		Սոցիալական հոգածության ցերեկային կենտրոնների երեխաներին սոցիալական ծառայություններ														Էլեկտրաէներգիա, գազ			
		Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեծաների ժամանակավոր խնամքի տրամադրում														1.Սահմանամերձ բնակավայրերում գազի, էլեկտրաէներգիայի և ոռոգման ջրի մասնակի փոխհատուցման, ինչպես նաև հողի հարկի ու անշարժ գույքի գույքահարկի ամբողջական փոխհատուցման ծրագիր			
		4.1.2.Խնամատար ընտանիքներ													Թրաֆիքինգի զոհերին սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ				
	Բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատություններում շուրջօրյա խնամք																		
			ՀՀ մանկատներում խնամվող դպրոցահասակ երեխաներին դրամական աջակցություն																

Թիրախային բնակչություն	Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երիտասարդներ			Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրվման վայրերից ազատված անձիք
	Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան	Երեխաներ 14-18 տարեկան	18-23 տարեկան	16-35 տարեկան										Մինչև 63 Տրեկան	63+	
Աղքատներ և անապահովներ			Երեխաների գիշերօթիկ խնամքի ծառայություններ															
		ՀՀ երեխաների շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաններին ընտանիքներ վերադարձնելու ծառայություններ (բեռնաթափում)																
		Կենսաբանական ընտանիք տեղափոխված երեխաների ընտանիքներին բնաիրային օգնության փաթեթի տրամադրում																
		Երեխաների և ընտանիքների աջակցության տրամադրման ծառայություններ																
			Դպրոցականների ամառային հանգստի կազմակերպում															
			Թրաֆիքինգի զոհերին սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ								Թրաֆիքինգի զոհերին սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ		Թրաֆիքինգի զոհերին սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ	Թրաֆիքինգի զոհերին սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ				
1. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ 2. ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման և բուժօգնության ծառայություններ 3. Չինծառայողների, ինչպես նաև փրկարար ծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների համար բժշկական օգնության ծառայություններ 4. Մոր և մանկան բժշկական ծառայություններ 5. Մանկաբարձական բժշկական օգնության ծառայություններ 6. Գինեկոլոգիական հիվանդությունների բժշկական օգնության ծառայություններ 7. Երեխաներին բժշկական օգնության ծառայությունների																		
Կենսաթոշակառուներ	Մինչև 63 տարեկան	Մեկ կերակրողին կորցնելու դեպքում							Հաշմանդամության կենսաթոշակ			Սպայական անձնակազմի և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակներ				Արտոնյալ պայմաններով կենսաթոշակ		
		Մեկ կերակրողին կորցնելու դեպքում								Կերակրողին կորցնելու դեպքում		Կերակրողին կորցնելու դեպքում				Երկարամյա ծառայության կենսաթոշակ		
							Նպաստներ աշխատանքային խեղման հետևանքով					Շարքային զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակներ				Մասնակի կենսաթոշակ		
							Մասնագիտական հիվանդության հետևանքով					Շարքային զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակներ						
							Ընդհանուր հիվանդության հետևանքով					ՀՀ օրենքներով նշանակված կենսաթոշակներ						
	63+											Միանվագ սոցիալական ապահովագրության վճարներ ՀՀ պաշտպանության, փրկարարական ծառայության և ՀՀ քննչական կոմիտեում ծառայության ժամանակ հաշմանդամ դարձած զինծառայողներին և զոհված (մահացած) զինծառայողների ու փրկարար ծառայողների ընտանիքներին					Տարիքային աշխատանքային կենսաթոշակ	

Թիրախային բնակչություն		Երեխաներ 0-18 տարեկան			Երեխաներ 14-18 տարեկան	Երիտասարդներ		Չբաղվածներ	Գործազուրկներ կամ աշխատնք կորցնելու ռիսկ	Հաշմանդամություն ունեցող անձիք	Տարեցներ	Փախստականներ	Վետերաններ	Անօթևաններ	Կանայք	Աղքատներ/ անապահովներ	Կենսաթոշակառուներ		Ազատագրկման վայրերից ազատված անձիք
		Երեխաներ 0-3 տարեկան	Երեխաներ 3-6 տարեկան	Երեխաներ 6-14 տարեկան		18-23 տարեկան	16-35 տարեկան										Մինչև 63 Տրեկան	63+	
Կենսաթոշակառուներ	63+										Պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային հատկացումներին պետության համաֆինանսավորում							ՀՀ օրենքներով նշանակված կենսաթոշակներ	
	Ազատագրկման վայրերից ազատված անձիք																		Գործազուրկների, աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատագրկման ձևով պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2: ԱՆՁԻ ԿՅԱՆՔԻ ՏԱՐԲԵՐ ՓՈԽԵՐՈՒՄ ՏՐԱՄԱԴՐՎՈՂ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԾԵԶ

Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի խորքային ախտորոշման գործիքի միջոցով փորձ է կատարվել դիտարկել նաև Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգն իր ամբողջականության մեջ՝ ներառելով նաև առողջապահության, կրթության, մշակույթի և այլ ոլորտներում սոցիալական ուղղվածության քաղաքականություններն ու ծրագրերը:

Գործիքի միջոցով գույքագրվել են Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի 100-ից ավելի ծրագրեր: Գույքագրման արդյունքում կազմվել է սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի և շահառուների մատրիցը (Հավելված 1), ապա կազմվել է նաև **անձի կյանքի տարբեր փուլերում (Life-cycle)** տրամադրվող սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների քարտեզը (Աղյուսակ 1):

© UNICEF Armenia/2020/Galstyan

Սոցիալական պաշտպանության համակարգի ծրագրերի գույքագրման արդյունքում մշակված մատրիցը ցույց է տալիս, որ սոցիալական պաշտպանության համակարգի ծրագրերը թիրախավորում են հետևյալ խումբ շահառուներին¹³¹

1. Երեխաներ՝ 0-18 տարեկան տղաներ և աղջիկներ, այդ թվում՝ կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված, առանց ծնողական խնամքի մնացած և/կամ հաշմանդամություն ունեցող,
2. Երիտասարդներ՝ 16¹³²-30 տարեկաններ, ներառյալ հաշմանդամություն ունեցող, երիտասարդ կանայք, երիտասարդ մայրեր, զինծառայողներ և երիտասարդ ընտանիքներ,
3. Միջին տարիքի՝ 30¹³³-63 տարեկան աշխատող, աշխատել ցանկացող անձիք, այդ թվում՝ աշխատանք փնտրողներ, գործազուրկներ կամ աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցողներ կամ աշխատաշուկայում անմրցունակներ, ներառյալ կանայք և հաշմանդամություն ունեցողներ,
4. տարեցներ՝ 63-80 տարեկան և ծերեր՝ 80 և բարձր տարիքի, այդ թվում վետերաններ:

Սոցիալական պաշտպանության համակարգում ընդգրկվելու հիմքերը ներառում են.

1. իրավունքի իրացումը՝ ապահովագրական ծրագրերի դեպքում, այդ թվում՝ զինվորական ծառայության հետ կապված,
2. հաշմանդամությունը կամ վատառողջությունը,
3. երեխա լինելը,
4. կին լինելը, հատկապես՝ հղի կին կամ մայր լինելը,
5. ծերությունը,
6. աշխատաշուկայում անմրցունակ լինելը,
7. ապաստանի կարիքը կամ փախստականի կարգավիճակ ունենալը,
8. աղքատությունը, բռնության, մարդկանց թրաֆիքինգի կամ այլ հանցագործության զոհ լինելը, ինչպես նաև բնական ու տեխնոլոգիական աղետների հետևանքով կյանքի դժվարին իրավիճակում լինելը:

Աղյուսակ 1-ում ծրագրերը ներկայացված են ըստ շահառուների տարիքային խմբերի, սոցիալական պաշտպանության ոլորտի և աջակցության տեսակի՝ դրամական փոխանցում կամ ծառայություն, ինչպես նաև ապահովագրական կամ ոչ ապահովագրական՝ պայմանավորված շահառուի հարկեր վճարելու հանգամանքով:

¹³¹ Այս խմբերն արտացոլում են սոցիալական պաշտպանության համակարգի ծրագրերի իրավական փաստաթղթերում նշված տվյալ ծրագրի շահառուների նկարագրությունը:

¹³² 16-18 տարեկաններն այս խմբում դիտարկվում են աշխատաշուկայի ակտիվ ծրագրերի ներքո:

¹³³ Միջին տարիքի ներքո այս վերլուծության ժամանակ դիտարկվել են 30-ից բարձր միևնույն կենսաթոշակային տարիքի անձիք:

Աղյուսակ 1: Կյանքի տարբեր փուլերում տրամադրվող սոցիալական պաշտպանության ծառայությունների քարտեզը¹³⁴

	Ծրագրի անվանումը	Շահառուների կյանքի շրջանակը						ՄՊ ոլորտը	Աջակցության տեսակը
		0-2	3-6	6-14	15-18	18-30	30-63		
1	Երեխայի խնամքի նպաստ							Մայրության և առողջության ապահովագրություն	Ապահովագրական տրանսֆերտային ծրագրեր
2	Ժամանակավոր անաշխատունակության և մայրության նպաստ								
3	Առողջության ապահովագրություն - սոցիալական փաթեթ								
4	Կերակրողին կորցնելու կենսաթոշակ							Աշխատանքի ապահովագրություն	
5	Մասնագիտական կամ ընդհանուր հիվանդության և աշխատանքային խեղման դեպքում հաշմանդամության կենսաթոշակ								
6	Միանվագ սոցիալական ապահովագրության վճարներ ՀՀ պաշտպանության, փրկարարական ծառայության և ՀՀ քննչական կոմիտեում ծառայության ժամանակ հաշմանդամ դարձած զինծառայողներին և զոհված (մահացած) զինծառայողների ու փրկարար ծառայողների ընտանիքներին								
7	Հատուցումներ ՀՀ պաշտպանության ժամանակ զոհված զինծառայողի ընտանիքին, ինչպես նաև մարտական գործողությունների ընթացքում վիրավորված զինծառայողներին							Չինվորական ծառայության ապահովագրություն	
8	Չինվորական կենսաթոշակներ՝ սպայական անձնակազմի և շարքային զինծառայողների								
9	Չինծառայության ժամանակ հաշմանդամ դարձած անձանց տրվող հաշմանդամության կենսաթոշակ								

¹³⁴Ծրագրերի գույքագրման ժամանակ ուսումնասիրվել են 115 ծրագրեր, աղյուսակում ներկայացված է 88 ծրագիր, քանի որ մի շարք ծրագրեր ներկայացված են խմբավորված, օրինակ զբաղվածության ակտիվ ծրագրերը, անվճար առողջապահական ծառայություններից օգտվելու ծրագրերը, զինծառայողներին և վետերաններին ուղղված ծրագրերը, շուրջօրյա և ցերեկային խնամքի ծառայությունները:

	Ծրագրի անվանումը	Շահառուների կյանքի շրջանակը						ՄՊ ոլորտը	Աջակցության տեսակը
		0-2	3-6	6-14	15-18	18-30	30-63		
10	Ծառայության վայրում բնակարանային պայմանների բարելավման կարիք ունեցող պայմանագրային զինծառայողների և օրենքով նրանց հավասարեցված անձանց կողմից վարձակալված բնակելի տարածությունների դիմաց դրամական փոխհատուցում								
11	ՀՄՊ նրանց հավասարեցված անձանց տրվող հաշմանդամության կենսաթոշակ								
12	Պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային հատկացումների պետության համաֆինանսավորում							Ծերության ապահովագրություն	
13	ՀՀ օրենքներով նշանակված կենսաթոշակներ								
14	Աշխատանքային տարիքային և արտոնյալ պայմաններով, երկարամյա ծառայության և մասնակի կենսաթոշակներ								
15	Չոհված՝ հետմահու Հայաստանի ազգային հերոսների և Մարտական խաչ շքանշանով պարգևատրված անձի ընտանիքի անդամների տրվող պարգևավճար							Պարգևավճարներ և պատվովճարներ	
16	Վետերանների պատվովճարներ								
17	ՀՄՊ մասնակիցներին, ՀՄՊ և այլ պետություններում մարտական գործողությունների ընթացքում զոհված զինծառայողների ընտանիքներին տրվող և 25.11.1998 թ. ՀՕ-258 օրենքի 34.1 հոդվածի 1-ին մասով սահմանված պարգևավճարների տրամադրում								
18	Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ							Մայրության և երեխային աջակցություն	Ոչ ապահովագրական տրանսֆերտներ
19	Մայրության նպաստ՝ չափազանց կանանց համար								
20	Երեխայի ծննդյան միանվագ հրատապ օգնություն							Աղքատության և սոցիալական անտեսվածության կանխարգելում	
21	Ընտանիքում երեխայի առաջին դասարան ընդունվելու դեպքում միանվագ հրատապ օգնություն								

	Ծրագրի անվանումը	Շահառուների կյանքի շրջանակը							ՄՊ ոլորտը	Աջակցության տեսակը
		0-2	3-6	6-14	15-18	18-30	30-63	63+		
22	Ընտանեկան նպաստ									
23	Սոցիալական նպաստ									
24	Բնակչության սոցիալական պաշտպանության ընդհանուր տիպի և հատուկ (մասնագիտացված) հաստատությունների (մանկատների) շրջանավարտներին միանվագ դրամական օգնության տրամադրում									
25	Կերակրողին կորցնելու նպաստ									
26	Էլեկտրաէներգիա, գազի վարձավճարի սուբսիդավորում									
27	Եռամսյակային հրատապ օգնություն								Հրատապ օգնություն	
28	Համայնքների կողմից տրամադրվող հրատապ օգնություն									
29	Հաշմանդամության նպաստ								Հաշմանդամության դեպքում օգնություն	
30	Ծերության նպաստ								Ծերության դեպքում աջակցություն	
31	Թաղման նպաստ նպաստառուի կամ կենսաթոշակառուի մահվան դեպքում								Մահվան դեպքում ընտանիքին աջակցություն	
32	Ընտանիքի անդամի (ոչ թոշակառու կամ նպաստառու) մահվան դեպքում միանվագ հրատապ օգնություն									
33	Վարժական հավաքների և զինծառայության և փրկարարական ծառայության ընթացքում մահացած (զոհված) զինծառայողների ու փրկարար ծառայողների հուղարկավորության, գերեզմանների բարեկարգման, տապանաքարերի պատրաստման և տեղադրման հետ կապված ծախսերի փոխհատուցում									
34	Նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցման տրամադրում								Փոխհատուցում	
35	Սահմանամերձ բնակավայրերում գազի, էլեկտրաէներգիայի և ոռոգման ջրի մասնակի փոխհատուցման, ինչպես նաև հողի հարկի ու անշարժ գույքի գույքահարկի ամբողջական փոխհատուցման ծրագիր									

	Ծրագրի անվանումը	Շահառուների կյանքի շրջանակը						ՄԴ ոլորտը	Աջակցության տեսակը
		0-2	3-6	6-14	15-18	18-30	30-63		
36	Կամավոր կուտակային կենսաթոշակ (եկամտահարկի հաշվարկի արտոնություն)							Հարկային արտոնություն	Ապահովագրական տրանսֆերտ + արտոնություն
37	Երիտասարդ ընտանիքին մատչելի բնակարան								
38	Մանկական սնունդը և հարակից ապրանքներն անվճար կամ ցածր գներով տրամադրելու ծրագիր							Մայրության և երեխային աջակցություն	Ոչ ապահովագրական տրանսֆերտ + ծառայություն
39	ՀՀ երեխաների շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաներին ընտանիքներ վերադարձնելու ծառայություններ (բեռնաթափում)							Ընտանիքների հետ վերամիավորում	
40	Կենսաբանական ընտանիք տեղափոխված երեխաների ընտանիքներին բնաիրային օգնության փաթեթի տրամադրում								
41	Թրաֆիքինգի զոհերին սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ								
42	Չբաղվածության ակտիվ ծրագրեր՝ 11 ծրագրեր							Չբաղվածության խթանում՝ աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց համար	
43	Բնածին հիպոթիրեոզի ֆենիլկետոնուրիայի և լսողության խանգարումների վաղ հայտնաբերման նպատակով նորածնային սկրինինգի անցկացում							Առողջության պաշտպանություն, վերականգնողական ծառայություններ	
44	Երեխաների ստոմատոլոգիական առաջնային կանխարգելման ծառայություններ								
45	Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածներին բժշկական օգնության ծառայություններ								
46	Բժշկասոցիալական վերականգնման ծառայություններ								
47	Մտավոր, հոգեկան (վարքագծային), լսողական, ֆիզիկական (շարժողական) և զարգացման այլ խանգանումներով երեխաների գնահատում և վերականգնողական բուժման ամբուլատոր կազմակերպումը								

	Ծրագրի անվանումը	Շահառուների կյանքի շրջանակը						ՍՊ ոլորտը	Աջակցության տեսակը
		0-2	3-6	6-14	15-18	18-30	30-63		
48	Հաշմանդամներին պրոթեզաօրթոպեդիկ պարագաներով, տեխնիկական միջոցներով ապահովում և դրանց վերանորոգում								
49	Հաշմանդամներին սայլակներով և խողական սարքերով ապահովում								
50	Հաշմանդամային սպորտին առնչվող ծառայություններին պետական աջակցություն							ՀՈՒԱ սոցիալական ներառում	
51	Հաշմանդամություն ունեցող անձանց ծառայությունների մատուցումը զբաղվածության աջակցման կենտրոնում								
52	Ապաստան հայցողներին և փախստականներին տրամադրվող աջակցություն							Փախստականներին աջակցություն	
53	ՀՀ մանկատներում խնամվող դպրոցահասակ երեխաներին դրամական աջակցություն							Ուսուցմանն աջակցություն	
54	Բարձրագույն կրթություն, գեղչերի համակարգ								
55	Սոցիալական աջակցություն ստացող սահմանամերձ համայնքների 5-12-րդ դասարանների աշակերտների դասագրքերի գումարների փոխհատուցում								
56	Սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաների դասագրքերի վարձավճարների փոխհատուցում								
57	Դպրոցահասակ երեխաներին սննդով ապահովում								Ոչ ապահովագրական ծառայություններ
58	Հատուկ դպրոցներ								
59	Տարրական, հիմնական և միջնակարգ (լրիվ) ընդհանուր կրթության բնագավառներում ներառական կրթության ապահովում								
60	Հակասոցիալական վարք դրսևորած երեխաների հանրապետական կրթահամալիր								
61	Մանկավարժահոգեբանական աջակցության ծառայություններ								

	Ծրագրի անվանումը	Շահառուների կյանքի շրջանակը						ՄՊ ոլորտը	Աջակցության տեսակը
		0-2	3-6	6-14	15-18	18-30	30-63		
62	Երեխաների կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքի բացահայտում և գնահատում, կրթության աջակցության ծառայությունների իրականացում								
63	Գրադարաններում կույր և թույլ տեսող անձանց համար տեղեկատվություն ստանալու և հաղորդակցման ապահովում «Արև» ծրագրի միջոցով								
64	Տեսողությունից հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար հատուկ /Բրայլյան/ տառատեսակով գրքերի, տետրերի, բյուլետենների տպագրում և «Խոսող գրքերի» ձայնագրում								
65	Դպրոցականների ամառային հանգստի կազմակերպում								
66	Սոցիալական հոգածության ցերեկային կենտրոնների երեխաներին սոցիալական ծառայություններ							ԿԴԻԳ երեխաների ցերեկային խնամքի ծառայություններ	
67	Երեխաների զարգացման և սոցիալական ներառման կենտրոններ Տավուշի մարզում								
68	Երեխաների և ընտանիքների աջակցության տրամադրման ծառայություններ								
69	Բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատություններում շուրջօրյա խնամք							ԿԴԻԳ երեխաների շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ	
70	ԿԴԻԳ երեխաներին ժամանակավոր խնամքի տրամադրում								
71	Խնամատար ընտանիքներում երեխայի խնամքի կազմակերպում								
72	Երեխաների գիշերօթիկ խնամքի ծառայություններ								
73	«Առողջ ապրելակերպ» հմտությունների զարգացում							ԶՀԿ-ներում գտնվող անձանց ուսուցում	
74	«Սոցիալական ուսուցում և կյանքի հմտություններ»								
75	«Հիմնարար գրագիտություն» (հայոց լեզու և գրականություն, մաթեմատիկա)								
76	Սոցիալական բնակարաններ							Բնակարանի ապահովում	
77	Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամք							Հոգեկան առողջության պաշտպանություն	

	Ծրագրի անվանումը	Շահառուների կյանքի շրջանակը						ՍՊ ոլորտը	Աջակցության տեսակը
		0-2	3-6	6-14	15-18	18-30	30-63		
78	Ցերեկային կենտրոն հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար								
79	Հոգեկան առողջության վերականգնողական առողջապահական ծառայություններ								
80	Սոցիալական և հոգեբանական աջակցության ցերեկային կենտրոն հաշմանդամություն ունեցող երեխաների և երիտասարդների համար							Ցերեկային խնամք հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար	
81	Մտավոր խնդիրներ ունեցող դեռահասների և երիտասարդների ցերեկային խնամքի սոցիալ-վերականգնողական ծառայություններ								
82	Աուտիզմ ունեցող երեխաների և երիտասարդների համար հոգեբանական և զբաղվածության ծառայությունների տրամադրում ցերեկային կենտրոնում								
83	Հաշմանդամ և կարիքավոր երեխաների՝ օրթեզներով և կորսետներով ապահովման ծառայություններ							Վերականգնողական ծառայություններ	
84	ՀՀ պետական և համայնքային բյուջեներով տվյալ տարում իրականացվող շենքերի և շինությունների հիմնանորոգման և նոր շենքերի կառուցման աշխատանքների ապահովմանն ուղղված աշխատանքների՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելիության մշտադիտարկում, վերահսկողություն և հաշվետվության կազմում							Միջավայրի հարմարեցում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար	
85	Անօթևանների ժամանակավոր կացարան							Անօթևաններին աջակցություն	
86	Տնային սպասարկում տարեցներին և հաշմանդամություն ունեցող անձանց							Տ արեցների և հաշմանդամություն ունեցող չափահաս անձանց խնամք	
87	Հաշմանդամություն ունեցող 18 տարին լրացած անձանց և տարեցների շուրջօրյա խնամք								
88	ՀՀ մարզերում միայնակ տարեցներին, հաշմանդամներին տնային պայմաններում և տարեցների ցերեկային խնամքի կենտրոններում սոցիալական սպասարկում								

Բազմաթիվ ծրագրեր թիրախավորում են մեկից ավելի շահառուների խմբեր և առանձին դիտարկել՝ թե ինչ ծավալի ծառայություններ են ստանում առանձին խմբերը, բավական դժվար է: Այդուհանդերձ, մատրիցը հնարավորություն է տալիս դուրս բերելու, թե կոնկրետ ինչպիսի սոցիալական ռիսկերի կանխարգելման կամ արձագանքման համար են շահառուները ներառվում սոցիալական պաշտպանության համակարգում և գնահատել, թե

ինչպիսի ռիսկեր են մնում առանց արձագանքման կամ թերի ծածկույթով:

Ստորև առանձին ներկայացված են երեխաներին, երիտասարդներին, միջին տարիքի անձանց ու տարեցներին տրամադրվող սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը, ծրագրերի ծածկույթը և այն կարիք/ները, որոնց արձագանքող ծառայություն դեռ մշակված չէ:

1. ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ, ԱՅԴ ԹՎՈՒՄ՝ ԿՅԱՆՔԻ ԴԺՎԱՐԻՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿՈՒՄ ՀԱՅՏՆՎԱԾ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

Ըստ սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի մատրիցի, 2018 թվականին երեխաների սոցիալական պաշտպանությունը ներառել էր 42 ծրագրեր, որոնք եղել են հետևյալ տեսակի՝ դրամական տրանսֆերտներ, առողջության ապահովություն և բժշկական սպասարկում, ինամբ՝ առանց ծնողական

խնամքի մնալու դեպքում, աջակցություն կրթության կազմակերպման համար, ինչպես նաև աջակցություն երեխայի ընտանիքին՝ սոցիալական անապահովության պարագայում, երեխայի հաշմանդամություն ունենալու պարագայում: Ծրագրերը ներկայացված են Աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2: Երեխաների սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը Հայաստանում, 2018 թվականի դրությամբ ա/ Ֆինանսական տրանսֆերտներ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսավորումը տարեկան	Պատասխանատուն
1. Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ	Երեխայի ծննդյան հետ կապված ծախսերի որոշակի փոխհատուցում, ծննդաբերության խթանում, իսկ երրորդ և ավելի երեխայի ծննդյան դեպքում նաև նրա համար որոշակի ֆինանսական կապիտալի ձևավորում՝ հետագա զարգացումը և կրթությունը ապահովելու համար	0-1	Բոլոր երեխաները	35,851 երեխա	Միանվագ – 50,000 դրամ առաջին երեխայի դեպքում, 150,000 դրամ երկրորդ երեխայի ծննդյան դեպքում 1,000,000 դրամ՝ 3-րդ և 4-րդ երեխաների համար, 1,500,000 դրամ՝ 5-րդ և հաջորդ երեխաների համար	9,341,623,368 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
2. Երեխայի ծննդյան միանվագ հրատապ օգնություն	Երեխայի ծննդյան հետ կապված ծախսերի որոշակի փոխհատուցում, սոցիալապես անապահով ընտանիքներին աջակցություն	0-1	Ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում ընդգրկված և նպաստառու ընտանիքում ծնված երեխայի համար	1,918	50,000 դրամ Վճարվում է միանվագ և չի ինդեքսավորվում	95,900,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսավորումը տարեկան	Պատասխանատուն
3. Կերակրողին կորցնելու նպաստ/կենսաթոշակ	Ընտանիքում կերակրողին՝ աշխատող կամ եկամուտ ստացող անդամին կորցնելու դեպքում, կորցրած եկամտի փոխհատուցում Մեկ կամ երկու ծնող/ներին կորցնելու դեպքում նպաստի չափը ավելի բարձր է	0-18	Բոլոր իրավունակ երեխաները	0-18 տարեկան նպաստ ստացողներ 0-18 տարեկան կենսաթոշակ ստացողներ Մեկ ծնողին կորցրած երեխաներ 8,385 Երկու ծնողին կորցրած երեխաներ՝ 153	Ամսական 16,907 դրամ՝ նպաստ Ամսական 27,440 դրամ՝ կենսաթոշակ Մեկ ծնողին կորցնելու դեպքում՝ 26,276 դրամ Երկու ծնողին կորցնելու դեպքում՝ 91,323 դրամ	2,378,206,248 դրամ՝ բոլոր տարիքային խմբերի նպաստի վճարման համար 2,811,392,640 դրամ՝ բոլոր տարիքային խմբերի կենսաթոշակի վճարման համար 2,643,891,120 դրամ 167,669,028 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
4. Հաշմանդամության նպաստ	«Հաշմանդամ երեխա» կարգավիճակ սահմանելու դեպքում	0-18	Բոլոր հաշմանդամություն ունեցող երեխաները	7,525	Ամսական 21,500 դրամ	161,787,500 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
5. Ընտանիքում երեխայի առաջին դասարան ընդունվելու դեպքում միանվագ հրատապ օգնություն	Prevention of the risk of school dropouts due to poverty	5-6	Ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում ընդգրկված և նպաստառու ընտանիքների առաջին դասարան գնացող երեխաների համար	9,126	Միանվագ 25,000 դրամ	228,150,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
6. Ընտանեկան նպաստ	Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն	0-18	Ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում ընդգրկված և նպաստի տրամադրման համար սահմանային միավորի և դրանից բարձր անապահովության միավոր ունեցող ընտանիքների երեխաները	0-18 տարեկան երեխաների թիվը 88,312	Յուրաքանչյուր երեխայի համար տրամադրվող հավելումը ամսական կազմում է 5500-8000 դրամ՝ կախված ընտանիքում երեխաների թվաքանակից, բնակության վայրի աշխարհագրական դիրքից և սահմանամերձ լինելու հանգամանքից	25,417,200,600 դրամ՝ համակարգում ընդգրկված բոլոր 67,563 ընտանիքների համար	ՀՀ ԱՍՀՆ
7. ՀՀ մանկատներում խնամվող դպրոցահասակ երեխաներին դրամական աջակցություն	Հավասար հնարավորությունների ապահովում դպրոցում հասակակիցների հետ	6-14 և 15-18	Պետական մանկատներում խնամվող դպրոցահասակ երեխաներ, ովքեր հաճախում են հանրակրթական դպրոց	171	Ամսական 2000 դրամ՝ 7-12 տարեկանների համար և 3000 դրամ՝ 13-18 տարեկանների համար	2016թ-ին՝ 5.820.000 դրամ,	ՀՀ ԱՍՀՆ

բ/ առողջության ապահովություն և բժշկական սպասարկում

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսավորումը	Պատասխանատուն
8. Հիվանդանոցային ու դեղորայքային ծախսերի փոխհատուցում/ համավճար	Առողջապահական ծառայությունների հասանելիություն	0-7; 0-14	Բոլոր երեխաները կամ ԸԱԳՀ-ում ընդգրկված ընտանիքների երեխաները	823 children	Անվճար կամ համավճարով սպասարկում ըստ կարիքի	60,100,000 դրամ	ՀՀ Առև
9. Երեխաների ստոմատոլոգիական առաջնային կանխարգելման ծառայություններ	Ատամնաբուժական ծառայությունների հասանելիություն	0-7; 0-14	Բոլոր երեխաները կամ ԸԱԳՀ-ում ընդգրկված ընտանիքների երեխաները	19,500 children	Անվճար ատամնաբուժական ծառայություններ	22,300,000 դրամ	ՀՀ Առև
10. Մանկական սնունդը և հարակից ապրանքներն անվճար կամ ցածր գներով տրամադրելու ծրագիր	Մանկական սննդի մատչելիություն և հասանելիություն	0-2	ԱԾԽՄ և ԸԱԳՀ-ում ընդգրկված ընտանիքների նորածին երեխաները, բժշկական ցուցումների դեպքում		Մանկական սննդի տրամադրում		ՀՀ Առև
11. Բնածին հիպոթիրեոզի ֆենիլկետոնուրիայի և լսողության խանգարումների վաղ հայտնաբերման նպատակով նորածնային սկրինինգի անցկացում	Հաշմանդամության վաղ հայտնաբերում և միջամտություն երեխայի ճիշտ զարգացման համար	0-1	Բոլոր նորածինները	127,170 երեխա	Բժշկական սկրինինգ, ծնողին խորհրդատվություն, անհարժեշտ բժշկական միջամտությունների իրականացում	289,521,450 դրամ 2,277 դրամ՝ մեկ երեխայի հաշվով	ՀՀ Առև
12. Մտավոր, հոգեկան (վարքագծային), լսողական, ֆիզիկական (շարժողական) և զարգացման այլ խանգարումներով երեխաների գնահատման և վերականգնողական բուժման ամբուլատոր կազմակերպումը	Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների վերականգնողական ծառայություններ	6-18 տարեկաններ	Բոլոր մարզերում	69,780	Վերականգնողական թերապիայի տրամադրում	3,200,000,000 դրամ	ՀՀ Առև
13. աշմանդամ և կարիքավոր երեխաների՝ օրթոզներով և կորսետներով ապահովման ծառայություններ	Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների վերականգնողական ծառայություններ	0-18	Բոլոր մարզերում	735 օրթոզ և 62 կորսետ	Հենաշարժական խնդիր ունեցող երեխաների բուժում	33,000,000 դրամ	ՀՀ Առև

գ/ աջակցություն կրթության կազմակերպման համար

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսավորումը	Պատասխանատուն
14. Դպրոցահասակ երեխաներին սննդով ապահովում	Սննդով ապահովում դասերին մասնակցելու համար	6-11	Արարատ, Վայոց ձոր, Տավուշ և Շիրակ մարզեր	59,910	Դպրոցական սնունդի տրամադրում	45,664,900 դրամ 762 դրամ մեկ երեխայի հաշվով	ՀՀ ԿԳՍՄՆ
15. Սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաների դասագրքերի վարձավճարների փոխհատուցում	Սոցիալապես անապահով երեխաների համար կրթության հասանելիության ապահովում	6-15	ԸԱԳՀ-ում ընդգրկված ընտանիքների երեխաներ	53 children	Դասագրքերի տրամադրում	897,240 դրամ, միջինը 6.930 դրամ մեկ երեխայի հաշվով	ՀՀ ԱՍՀՆ և ՀՀ ԿԳՍՄՆ
16. Սոցիալական աջակցություն ստացող սահմանամերձ համայնքների 5-12-րդ դասարանների աշակերտների դասագրքերի գումարների փոխհատուցում	Սահմանամերձ շրջանների երեխաների համար կրթության հասանելիության ապահովում	6-18	Սահմանամերձ բնակավայրեր	4,879	Դասագրքերի տրամադրում	28,026,060 դրամ միջինը 5,744 դրամ մեկ երեխայի հաշվով	ՀՀ ԿԳՍՄՆ
17. Կրթության կազմակերպում հատուկ հանրակրթական դպրոցներում	Կրթությունից դուրս մնալու կանխարգելում	6-18	Բոլոր մարզերը և Երևանը	2,018	Դպրոցական կրթություն հատուկ հանրակրթական ծրագրով		ՀՀ ԿԳՍՄՆ
18. Մանկավարժահոգեբանական աջակցության տրամադրում	ԿԱՊԿ ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպում	3-18	Բոլոր երեխաները, ովքեր ունեն ԿԱՊԿ	3,771	ԿԱՊԿ գնահատում, Մասնագետի աջակցություն	797,400,000 դրամ	ՀՀ ԿԳՍՄՆ Հանրապետական ՄԶԿ
19. Տարրական, հիմնական և միջնակարգ (լրիվ) ընդհանուր կրթության բնագավառներում կրթության ապահովում	ԿԱՊԿ ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպում	6-18	Դպրոցական երեխաները, ովքեր ունեն ԿԱՊԿ		Կրթության կազմակերպում դպրոցում	3,000,000,000 դրամ	ՀՀ ԿԳՍՄՆ
20. Երեխաների կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքի բացահայտում և գնահատում, կրթության աջակցության ծառայությունների իրականացում	Վերակազմավորվող հաստատությունների երեխաների կրթության կազմակերպում	6-18	Լոռի, Շիրակ, Արմավիր և Երևան	4,847 երեխա	ԿԱՊԿ գնահատումներ	797,399,500 դրամ 164,514 դրամ 1 երեխայի հաշվով	ՀՀ ԿԳՍՄՆ Հանրապետական ՄԶԿ, ՀԿ-ներ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսավորումը	Պատասխանատուն
21. Հակասոցիալական վարք դրսևորած երեխաների հանրապետական կրթահամալիր	Սոցիալական խնդիրների պատճառով կրթությունից դուրս մնալու ռիսկի կանխարգելում	10-18	Հակասոցիալական վարք դրսևորած և ոստիկանության կողմից ուղղորդված երեխաները	51 երեխա	Դպրոցական կրթություն, սոցիալ հոգեբանական աջակցություն, մասնագիտական կողմնորոշում		ՀՀ ԿԳՄՍՆ
22. «Հիմնարար գրագիտություն» (հայոց լեզու և գրականություն, մաթեմատիկա) անչափահասների քրեակատարողական հիմնարկներում մինչև 18 տարեկան երիտասարդները	ԶԿՀ-ներում դեռահասների կրթության անընդհատության ապահովում	15-18	ԶԿՀ-ներում գտնվող երեխաներ	6	Դպրոցական կրթություն		ՀՀ ԱրդՆ
23. Տեսողությունից հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար հատուկ /Բրայլյան/ տառատեսակով գրքերի, տետրերի, բուկլետների տպագրում և «Խոսող գրքերի» ձայնագրում	Տեսողության խնդիր ունեցող անձանց ուսուցման խոչընդոտների վերացում	6-18	Տեսողության խնդիր ունեցող անձիք	33	74,400 էջ ամենամյա տեղեկաթերթ, 30,000 էջ Բրայլի տառատեսակով գիրք, 320 տետր 1600 ժամ խոսող գրքեր	9,786,600 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
24. Ներառական մանկապարտեզ՝ Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքի թիվ 92 և Ստեփանավանի մանկապարտեզներ	Հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաների, մասնավորապես՝ որոշակի խոսքային խանգարումներ, հենաշարժողական համակարգի խնդիրներ ունեցող, մտավոր սահմանափակումներ ունեցող, ինչպես նաև վարքագծի խնդիրներով երեխաների զարգացմանը խթանում	3-6	Մանկապարտեզում առկա է 3 նախաներառական և 6 ներառական խումբ:	24	Գերեկային խնամք, մասնագիտական աջակցություն, նախաներառական և ներառական կրթություն	26,400,000 ¹³⁶ դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ, «Արաբկիր» բժշկական համալիր, «Զրոնիմեդ» բարեգործական հիմնադրամ և Երևանի քաղաքապետարան
25. Դպրոցականների ամառային հանգստի կազմակերպում	Սոցիալապես անապահով երեխաների համար ամառային արձակուրդի կազմակերպում	6-16	Սոցիալապես անապահով երեխաները	4,793	Ամառային ճամբարում առնվազն մեկ հերթափոխ հանգստի կազմակերպում	479,923,220 դրամ 100,130 դրամ 1 երեխայի հաշվով	ՀՀ ԿԴՄՍՆ

¹³⁶Այս գումարը նախատեսված է 2 մանկապարտեզների համար՝ Երևանի Մալաթիա-Սեբաստիա վարչական շրջանի N 92 և Ստեփանավան քաղաքի N 5 ներառական մանկապարտեզներում հաշմանդամ երեխաների ցերեկային խնամքի ծառայությունների մատուցման համար: Աղբյուրը՝ http://www.parliament.am/law_docs/7/20062019AJV_003_N_2018_hashvetvutyun.pdf

դ/ կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող, այդ թվում՝ առանց ծնողական խնամքի մնացած, երեխայի խնամքի կազմակերպում

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսավորումը	Պատասխանատուն
26. Սոցիալական հոգաժության ցերեկային կենտրոնների երեխաներին սոցիալական ծառայություններ	Աղքատության, կյանքի դժվարին իրավիճակում լինելու հանգամանքով պայմանավորված անհրաժեշտ խնամքի պակաս	6-18	Երևան և Գյումրի	300	Ընտանիքին աջակցող համայնքապետարանի ծառայություն՝ ցերեկային խնամքի կազմակերպում, ներառյալ սնունդ շատիկ խնամքի կենտրոնում, Գյումրու երեխաների հոգաժության կենտրոնում. Երևանում Աջակցության ցերեկային կենտրոնում	239,375,500 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
27. Երեխա-ների զարգացման և սոցիալական ներառման կենտրոններ Տավուշի մարզում	Երեխաների զարգացման հնարավորությունների ստեղծում	3-18	Տավուշի մարզ	735 երեխա	Երեխաներին ցերեկային ծառայություններ 4 կենտրոններում՝ 182 - Դիլիջանում, 209՝ Իջևանում, 185՝ Բերդում և 159՝ Նոյեմբերյանում:	74.667.300 դրամ (8.466 դրամ ամսական 1 երեխայի հաշվով)	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀԿ
28. Երեխաների և ընտանիքների աջակցության տրամադրման ծառայություններ	Աղքատության, կյանքի դժվարին իրավիճակում լինելու հանգամանքով պայմանավորված անհրաժեշտ խնամքի պակաս	6-18	Երևան	150	Ընտանիքին աջակցության համայնքապետարանի ծառայություն Ցերեկային խնամքի տրամադրում անապահով ընտանիքների երեխաներին	115,638,800 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
29. Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների և երիտասարդների սոցիալ-հոգեբանական աջակցություն ցերեկային կենտրոնում	ՀՈՒԵ սոցիալական ներառում	6-18	Լոռու մարզ	60	Արթ թերապիա, մանր մոտորիկայի զարգացում, հոգեբանական աջակցություն , վերապատրաստումներ և էքսկուրսիաներ	11,383,700 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀԿ
30. Աուտիզմ ունեցող երեխաների և երիտասարդների համար հոգեբանական և զբաղվածության ծառայությունների տրամադրում ցերեկային կենտրոնում	Աուտիզմ ունեցող երեխաների սոցիալական ներառում	2,5-18	Երևան	80	Ցերեկային խնամք. Մասնագիտական վերականգնողական աշխատանք աուտիզմ ունեցող երեխաների և նրանց ծնողների հետ	26,666,900 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսավորումը	Պատասխանատուն
31. Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների ժամանակավոր խնամքի տրամադրում	Տարբեր պատճառներով ժամանակավորապես ԱԾԽՄ լինելը,	3-18	Երևան Չատիկ խնամքի կենտրոն	20	ԱԾԽՄ երեխաների ժամանակավոր մինչև 6 ամիս շուրջօրյա խնամք, մինչև ընտանիքի հետ վերամիավորումը կամ երեխային այլընտրանքային խնամքի հանձնելը	34,585,200 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
32. Խնամատար ընտանիքներում երեխայի խնամքի կազմակերպում	Շուրջօրյա խնամքի հաստատություն հանձնվելու ռիսկ ունեցող երեխա	3-18 ¹³⁷	Բոլոր մարզերում և Երևանում	43	ԱԾԽՄ երեխայի խնամք և դաստիարակություն խնամատար ընտանիքում	Not available	ՀՀ ԱՍՀՆ
33. Բնակչության սոցիալական պաշտպանության հաստատություններում շուրջօրյա խնամք	Շուրջօրյա խնամք ԱԾԽՄ երեխաների համար, մասնագիտացված խնամք ԱԾԽՄ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար	0-18	Երևան, Գյումրի, Խարբերդ, Վանաձոր, Գավառ	660	0-6 տարեկան երեխաների խնամք Երևանի Մանկան տանը, 0-8 տարեկան երեխաների խնամք Գյումրու մանկատանը 6-18 տարեկան երեխաների խնամք Վանաձորի մանկատանը 6-18 տարեկան երեխաների խնամք Գավառի մանկատանը 0-18 տարեկան հաշմանդամություն ունեցող երեխաների մասնագիտացված խնամք Մարի Իզմիրյանի անվան մանկատանը. 6-18 տարեկան ՀՈՒԵ մասնագիտացված խնամք Խարբերդի մանկատանը	2,075,452,200 դրամ 262,052 դրամ ամսական 1 երեխայի հաշվով	ՀՀ ԱՍՀՆ
35. Երեխաների գիշերօթիկ խնամքի ծառայություններ	Աղքատության և սոցիալական վատ պայմանների կամ բնակվելու վայր չունենալու պատճառով երեխաների գիշերային խնամքի կազմակերպում	6-18	Երևան, Գյումրի, Բյուրեղավան, Դիլիջան	730	Գիշերային խնամք, դասապատրաստում,	996.332.600 դրամ, 113,737 դրամ ամսական մեկ երեխայի հաշվով	ՀՀ ԱՍՀՆ

¹³⁷Մինչև 6 տարեկան երեխա դեռ խնամատության չի հանձնված

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսավորումը	Պատասխանատուն
24. ՀՀ երեխաների շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաներին ընտանիքներ վերադարձնելու ծառայություններ (բեռնաթափում)	Կենսաբանական ընտանիքների հետ երեխաների վերամիավորման ապահովում, ծնողավարության հմտությունների պակաս	6-18	Լոռի-Շիրակ	100	Մասնագիտական աշխատանք երեխայի հետ նախապատրաստելու վերամիավորումը կենսաբանական ընտանիքի հետ: Ծնողավարության հմտությունների ուսուցանում	17,003 դրամ 1 երեխայի հաշվով ամսական	ՀՀ ԱՍՀՆ
36. Կենսաբանական ընտանիք տեղափոխված երեխաների ընտանիքներին բնափրային օգնության փաթեթի տրամադրում	Աղքատություն, երեխայի սննդի ապահովման անհնարինություն	6-18	Լոռու և Շիրակի մարզ	100	Բնափրային աջակցություն ընտանիքին,		ՀՀ ԱՍՀՆ
37. Բժշկասոցիալական վերականգնման ծառայություններ	Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների վերականգնողական ծառայություններ	0-18	Բոլոր մարզերում	600	Բժշկասոցիալական փորձաքննություն	15.470 դրամ մեկ շահառուի հաշվով ամսական	ՀՀ ԱՍՀՆ
38. Հաշմանդամներին պորթեզ-օրթոպեդիկ պարագաներով, տեխնիկական միջոցներով ապահովում և դրանց վերանորոգում	ՀՈՒԵ սոցիալական ներառմանը խթանում անհրաժեշտ պարագաների միջոցով	0-18	Բոլոր ՀՈՒԵ երեխաները, ում համար ՎԱԾ-ով նախատեսված է աջակցությունը	0-18 տարեկան երեխաների թիվը	Քայլակների, հենակների, օրթոպեդիկ կոշիկների, պորթեզների և օրթեզների և այլ պարագաների տրամադրում և դրանց վերանորոգում		ՀՀ ԱՍՀՆ
39. Հաշմանդամներին սայլակներով և լսողական սարքերով ապահովում	ՀՈՒԵ սոցիալական ներառում	0-18 0-12	Բոլոր ՀՈՒԵ երեխաները, ում համար ՎԱԾ-ով նախատեսված է աջակցությունը	0-18 տարեկան երեխաների թիվը			ՀՀ ԱՍՀՆ
40. Հաշմանդամային սպորտին առնչվող ծառայություններին պետական աջակցություն	ՀՈՒԵ սոցիալական ներառում	15+	Սպորտով զբաղվող ՀՈՒԵ	299	Աջակցություն հաշմանդամային սպորտին և մարզիկներին	5,300,000 դրամ	ՀՀ ԿԳՄՍ, Հայաստանի պարաօլիմպիական կոմիտե, Կույրերի միավորում, Լսողության խնդիր ունեցողների սպորտային կոմիտե, Հայկական հատուկ օլիմպիադա ՀԿ,

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսավորումը	Պատասխանատուն
41. Թրաֆիքինգի զոհերին սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ	Սոցիալական անտեսվածության կանխարգելում	Բոլոր տարիքային խմբերը	Ըստ իրավասության	35 Մինչև 18 տարեկան երեխաների թիվը ???	Սոցիալ հոգեբանական աջակցություն, բնաիրային, առողջապահական և կրթական ծառայություններ և այլն	19.068.600 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀԿ
42. Ապաստան հայցող և/կամ փախստական ընտանիքների երեխաների սոցիալական պաշտպանություն	Ապաստան հայցող և/կամ փախստական ընտանիքների երեխաների սոցիալական պաշտպանություն	0-18	Ըստ իրավասության	Ընդամենը շահառուներ 863 մարդ Մինչև 18 տարեկան երեխաների թիվը	Անվճար փաստաթղթերի պատրաստում առողջապահական, կրթական ծառայությունների, կացարանի, հագուստի և սննդի տրամադրում	60,100,000 դրամ ամբողջ ծրագրի համար	ՀՀ ՏԿԼՀ Միգրացիայի պետական ծառայություն

Շեղումներին ուղղված սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը բազմազան են և ծածկում են 0-18 տարեկան երեխաների գրեթե ամբողջ զարգացման փուլը և ոլորտները՝ խնամք, առողջապահություն, կրթություն և այլն:

Տրանսֆերտային ծրագրերը տրամադրվում են երեխաների ծննդյան ժամանակ, նրանց հաշմանդամության կարգավիճակ սահմանելու, կերակրողին/ծնողին կորցնելու դեպքում, ինչպես նաև եթե երեխան ապրում է աղքատ/անապահով ընտանիքում: Այս պարագայում սոցիալական տրանսֆերտը տրամադրվում է նաև որպես հրատապ օգնություն երեխայի ծննդյան ժամանակ, նրա առաջին դասարան գնալիս: Դրամական օգնություն ստանում են նաև պետական մանկատներում ու գիշերային խնամքի հաստատություններում խնամվող երեխաները, դպրոցի հետ կապված գրպանի գումար ունենալու նպատակով: Երեխայի խնամքի և մայրության նպաստները ներկայացված են երիտասարդ կանանց/ընտանիքներին տրամադրվող ծառայությունների ներքո: Այլ սոցիալական ռիսկերի առկայության դեպքում՝ առողջության խնդիր, վերականգնողական թերապիա կամ զարգացում, նախադպրոցական կամ դպրոցական, արտադպրոցական ուսուցում և այլն, դրամական աջակցություն չի տրամադրվում: Աջակցությունը ցուցաբերվում է ծառայությունների տեսքով:

Նորածնային տարիքի՝ 0-1 տարեկան երեխաներին տրամադրվող դրամական աջակցության տեսակները

վճարվում են բոլոր երեխաներին՝ երեխայի ծննդյան ժամանակ, հաշմանդամության ժամանակ, կերակրողին/ծնողին կորցնելու դեպքում: Ծնողին կորցնելու դեպքում 0-18 տարեկան երեխային նշանակվող նպաստի չափը շատ ցածր է և կազմել է 2018 թվականի համար հաշվարկված նվազագույն պարենային զամբյուղի մոտ 46,3 տոկոսը:¹³⁸ Կերակրողին կորցնողի դեպքում կենսաթոշակի չափը թեև որոշ չափով բարձր է՝ 27,440 դրամ, սակայն այն շարունակում է ցածր մնալ նվազագույն պարենային զամբյուղից, կազմելով վերջինիս միայն 79.5%-ը: Նպաստը և կենսաթոշակը բավական բարձր են երկու ծնողներին կորցնելու դեպքում՝ 80,000 և 91,232 դրամ՝ գերազանցելով նույն նվազագույն պարենային զամբյուղը համապատասխանաբար 2.3 և 2.6 անգամ:

Ոչ տրանսֆերտային ծրագրերը **0-3 և 3-6 տարիքային խմբերին** ուղղված ծառայությունները բնույթով միայն արձագանքող են՝ այսինքն միայն արձագանքում են երեխայի ընտանիքում առաջացած խնդրին: Առկա են նաև արձագանքման ծառայությունների ոչ ամբողջական իրականացման դեպքեր, օրինակ՝ չնայած ՀՀ օրենսդրությամբ որևէ տարիքային սահմանափակումներ նախատեսված չեն խնամատար ընտանիքում երեխայի տեղավորման առնչությամբ, գործնականում 0-3 տարեկան երեխաները խնամատար ընտանիքներում խնամք և դաստիարակություն չեն ստանում: Կանխարգելման ծրագիր այս խմբի երեխաների համար գրեթե չի իրականացվում, բացառությամբ երևանում աուտիզմ ունեցող երեխաների ցերեկային խնամքի

¹³⁸2018 թվականի 4-րդ եռամսյակի համար նվազագույն սպառողական զամբյուղի չափն ըստ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կազմել է 34527 դրամ միջին ընթացիկ գներով, (հաշվարկված ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից, ըստ ՀՀ առողջապահության նախարարության կողմից մշակված սննդամթերքի կազմի, կառուցվածքի և էներգետիկայի, Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ տնտեսական վիճակը, էջ 249 https://www.armstat.am/file/article/sv_12_18a_6200.pdf

կենտրոնի՝ 2,5 տարեկանից հետո: Բոլոր ցերեկային կենտրոնները հիմնականում սպասարկում են դպրոցահասակ երեխաներին կամ 4-5 տարեկանից բարձր երեխաներին: 0-3 տարեկան երեխաների այլընտրանքային խնամքն ընտանիքի դժվարին իրավիճակում լինելու դեպքում կամ ժամանակավոր առանց ծնողական խնամքի մնալու դեպքում հանգում է միայն երեխային շուրջօրյա խնամքի հանձնելուն, անգամ մինչև որդեգրումը, եթե երեխան վերցվել է կենտրոնական հաշվառման որպես որդեգրման ենթակա երեխա: Չկա ժամանակավոր ընտանեկան տիպի խնամք այս խմբի երեխաների համար:

0-3 տարեկան երեխաների համար ցերեկային խնամքի ծառայությունները և սահմանափակ են: Մասնակապարտեզները հիմնականում ընդունում են 3+ տարիքի երեխաներին: Մուկների թիվը շատ փոքր է: Ըստ ՀՀ ԿԳՄՍ պաշտոնական տվյալների, 2017/2018 ուսումնական տարում մուկ-մանկապարտեզները կազմել են ընդհանուր նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների 8 տոկոսը՝ 868 համայնքային, գերատեսչական և ոչ պետական նախադպրոցական հաստատություններից 666-ը՝ մանկապարտեզ է, 67-ը՝ մուկ-մանկապարտեզ և 135-ը՝ դպրոց-մանկապարտեզ: Իսկ 0-2 տարեկան երեխաների ընդգրկվածության մակարդակը եղել է ընդամենը 6,3 տոկոս¹³⁹: Հատկապես մտահոգիչ է 2-3 տարեկան երեխաների մասնակցությունը կրթության մեջ, մինչև 3 տարեկանների համար ՆՈՒՀ-երում խմբերի թիվը կազմել է ընդամենը 253, իսկ հաճախող 1,5-3 տարեկան երեխաների թիվը՝ ընդամենը 5,675:

3-6 տարեկան երեխաների համար տրամադրվող սոցիալական ծրագրերը սահմանափակվում են աղքատության դեպքում ընտանիքին տրամադրվող նպաստներով, անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման ծառայություններով և կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնվելու դեպքում՝ ժամանակավոր կամ շուրջօրյա խնամքի կազմակերպմամբ: Այս տարիքային խմբի երեխաները կարող են ստանալ նաև մանկավարժահոգեբանական աջակցության ծառայություններ, սակայն այդ մասին վիճակագրական տվյալները հասանելի չեն: Օրենսդրությամբ նախատեսվում է որ, առանց ծնողական խնամքի մնալու պարագայում բոլոր երեխաները կարող են խնամք ստանալ խնամատար ընտանիքում, սակայն դեռ խնամատար ընտանիքներում այս խմբի երեխաներ, ինչպես և 0-3

տարեկաններ դեռ չկան՝ առանց ծնողական խնամքի մնալու դեպքում նրանք հանձնվում են շուրջօրյա խնամքի հաստատություն:

Առողջապահական ծառայությունների

մատչելիությունը սոցիալական պաշտպանության բաղադրիչ է: Հայաստանի Հանրապետությունն ապահովում է որոշակի սոցիալական խմբերի անվճար բժշկական օգնություն և սպասարկումը, դեղերով ապահովումը և որոշ հիվանդությունների դեպքում նաև հիվանդանոցային բուժումը¹⁴⁰: Մասնավորապես, անվճար բժշկական օգնություն և սպասարկման իրավունք ունեն 0-7 տարեկան երեխաները¹⁴¹, առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաները, խնամքի շուրջօրյա հաստատություններում խնամվող երեխաները, ընտանիքների անապահովության համակարգում ներառված ընտանիքների մինչև 14 տարեկան երեխաները, հաշմանդամ երեխա կարգավիճակ ունեցող երեխաները, բազմազավակ՝ և ավելի երեխա ունեցող ընտանիքների մինչև 18 տարեկան երեխաները: 2018 թվականի ընթացքում անվճար ատամնաբուժական ծառայություններ են մատուցվել ավելի քան 19,000 երեխաների:

Երեխայի առողջ սնուցումն ապահովելու նպատակով առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների, բժշկական ցուցումներով հատուկ սնուցողական պահանջներ ունեցող երեխաների, մայրական կաթով կերակրման բժշկական հակացուցումների դեպքում, ինչպես նաև ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված ընտանիքների երեխաներին տրամադրվում է անվճար կամ 50 տոկոս զեղչով մանկական սնունդ¹⁴²: Նորածնային սկրինինգները արդարացված միջոց են վաղ տարիքում երեխաների հաշմանդամության հայտնաբերման և արագ արձագանքման համար, կանխելով խորացումը և երեխայի մեկուսացումը:

Հայաստանի Հանրապետությունում 12-ամյա միջնակարգ կրթությունն անվճար է բոլոր երեխաների համար: Միևնույն ժամանակ դպրոցական կրթության մեջ երեխաների համընդհանուր ընդգրկվածության ցուցանիշը դեռ ցուցաբերում է նվազման միտում՝ 85,7 տոկոս 2017/2018 ուսումնական տարվա համար՝ 89,2 տոկոս 2007/2008թթ. ուսումնական տարվա համեմատ¹⁴³:

¹³⁹Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, 2018թ, էջ 170 https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_a_4.pdf

¹⁴⁰ՀՀ օրենքը Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին 04.03.1994թ. ՀՀ կառավարության որոշումը 30.05.2019 թ N 642-Ն

¹⁴¹2019թ. Առողջապահության նախարարությունը հանդես եկավ նախաձեռնությամբ, որպեսզի այդ օգնությունը ընդլայնվի մինչև 18 տարեկան երեխաների համար:

¹⁴²Մանկական սնունդը և հարակից ապրանքներն անվճար կամ ցածր գներով տրամադրվում կարգը սահմանելու մասին ՀՀ

կառավարության 25.09.2015թ. N 1105-Ն որոշումը

¹⁴³Պարենային ապահովությունը և աղքատությունը Հայաստանի հանրապետությունում 2008 թվականին և 2018 թվականին, աղյուսակ 1,6 https://www.armstat.am/file/article/f_sec_1_2019_1.pdf

«Կայուն դպրոցական սնունդ» ծրագրի շրջանակում (Հայաստանում մեկնարկել է 2010թ.-ից, ՀՀ կառավարության և ՄԱԿ-ի Պարենի համաշխարհային ծրագրի միջև ձեռք բերված պայմանավորվածությամբ) ՀՀ բոլոր մարզերի տարրական դասարանների աշակերտներին տրամադրվում է անվճար սնունդ:

«Պետական հատուկ հանրակրթական ուսումնական հաստատություններ» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների գործունեության առարկան ու նպատակը կրթական բնույթի գործունեության իրականացումն է՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կողմից հանրակրթական և հատուկ հանրակրթական ծրագրերի բովանդակության պարտադիր նվազագույնի յուրացման ապահովմամբ, ինչպես նաև կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների խնամքի և պաշտպանության ապահովումը¹⁴⁴:

Մանկավարժահոգեբանական աջակցության ծառայությունները տրամադրվում են երեք մակարդակում՝ դպրոցական, տարածքային և հանրապետական, և ներառում են երեխայի կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքի գնահատում և երեխայի կրթության կազմակերպմանն աջակցություն: Ծառայությունները տրամադրվում են անվճար՝ պետական բյուջեի հաշվին¹⁴⁵: Ծառայության ծածկույթն աստիճանաբար ընդլայնվում է՝ տարածքային մանկավարժահոգեբանական աջակցության կենտրոնների և համընդհանուր ներառական կրթության օրակարգի իրականացմանն ընդառաջ: Մինևույն ժամանակ, հարկ է նշել, որ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների մասին տեղեկատվությունը դեռ սահմանափակ է, և տեղեկատվություն չի հրապարակվում տարրական, միջին և ավագ դպրոցների մակարդակում կազմակերպվող ներառական կրթության ծախսերի ու շահառուների մասին:

Հակասոցիալական վարք դրսևորած երեխաների հանրապետական կրթահամալիրում կազմակերպվում է այն երեխաների կրթությունը, ովքեր խնդիրներ ունեն տանը, դպրոցում կամ շրջապատում և հայտնվել են ոստիկանության տեսադաշտում: Նրանք

հիմնականում սոցիալապես ծանր վիճակում գտնվող, լուրջ խնդիրներ ունեցող ընտանիքների կամ միակողմանի ծնողազուրկ երեխաներ են, ովքեր կատարել են իրավախախտում, սակայն, օրինակ, չեն հասել քրեական պատասխանատվության տարիքի (կախված հանցագործության տեսակից 14 կամ 16 տարեկան չլրացած երեխա) և հետևաբար պետք է ոչ թե պատժվեն, այլ ներգրավվեն դաստիարակչական ներգործության ծրագրերում: Կրթահամալիրում այդ երեխաները ստանում են սոցիալ-հոգեբանական աջակցություն, միջնակարգ կրթություն և մասնագիտական կողմնորոշում: Զրեակատարողական հիմնարկներում անչափահասների կրթության կազմակերպման համար իրականացվում է «Հիմնարար գրագիտություն» ծրագիրը, որի շրջանակում ուսուցանվում է հայոց լեզու և գրականություն, մաթեմատիկա առարկաները: Սակայն ծրագիրը չի ապահովում միջնակարգ կրթության ստացումը ԶԿՀ-ում գտնվող երեխաների համար, և պատիժը կրելուց հետո նրանց կրթական և սոցիալական ներառման հարցերը բաց են մնում: Հարցը նախատեսվում է կարգավորել 2019/2020 ուսումնական տարվանից:

Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի մեծ մասն ուղղված է **դպրոցահասակ երեխաներին**, սակայն հիմնականում նրանց կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնվելու դեպքում՝ արձագանքելով ժամանակավոր կամ շուրջօրյա, գիշերօթիկ խնամք տրամադրելու կամ հատուկ դպրոցների միջոցով: Այս տարիքային խմբի երեխաների համար պետական ֆինանսավորմամբ գործող ցերեկային խնամքի ծառայությունները 2018 թվականին առկա էին միայն Երևանում և Գյումրիում իսկ պատվիրակված ծառայությունների տեսքով մատուցվում էին «Հուլիսի կամուրջ» և «Լիարժեք կյանք» ՀՀ-ների կողմից՝ Տավուշի և Լոռու մարզերում: Գիշերօթիկ հաստատությունների վերակազմավորման արդյունքում նման կենտրոններ կստեղծվեն Վանաձորում, Դիլիջանում և Բյուրեղավանում: Սակայն դրանով սոցիալապես ծանր վիճակում հայտնված ընտանիքների երեխաների շատ փոքր թվի ցերեկային խնամքն ու նրանց ընտանիքների համայնքափենք աջակցությունն է կազմակերպվելու: Ծառայությունը ծածկում է պահանջարկի միայն **0.2 տոկոսը**, եթե դիտարկում ենք աղքատ երեխաների թիվը:

¹⁴⁴ՀՀ կառավարության 26. 12.2002թ. N 2179-Ն որոշում

¹⁴⁵Մանկավարժահոգեբանական ծառայությունները սահմանվելու մասին ՀՀ կառավարության 13 հոկտեմբերի 2016 թվականի N 1047 – Ն որոշում

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար նախատեսված ցերեկային վերականգնողական ծառայությունները նույնպես սահմանափակ են, և ծածկույթը հիմնականում ներառում է Երևանը: Ծառայության ծածկույթի ընդլայնման կարևորությունը բխում է նաև այն հանգամանքից, որ նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների ցանցը ևս սահմանափակ է և ՆՈՒՅ-ից կարողանում է օգտվել 0-5 տարեկան երեխաների 32 տոկոսը՝ ըստ տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների, 2017թ.-ին, ընդհանուր առմամբ, մինչև 6 տարեկան 10 երեխայից ավելի քան 7-ը (72.8%) չի հաճախել նախադպրոցական հաստատություն, որից մանկապարտեզ չի ներկայացվել՝ 27.6%-ը և ծառայությունների թանկության պատճառով՝ 4.2%-ը¹⁴⁶:

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների ցերեկային խնամքի կազմակերպումը նույնպես սահմանափակ է՝ նրանց հիմնականում տրամադրվում է շուրջօրյա խնամք մասնագիտացված մանկատներում: Պետական ֆինանսավորմամբ կամ պատվիրակված մասնագիտացված համայնքապետությունները ապահովում են երեխաների համար գրեթե չկան, բացառությամբ աուտիզմ ունեցող երեխաների «Իմ ուղին» կենտրոնից, Տավուշի մարզում «Հույսի կամուրջ», իսկ Ստեփանավանում «Լիարժեք Կյանք» ՀԿ ցերեկային խնամքի և զարգացման կենտրոնների: Ծանր հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նախադպրոցական կրթության և սոցիալական վերականգնողական թերապիայի կենտրոնի՝ Մալաթիա-Սեբաստիա թիվ 92 ներառական մանկապարտեզի ֆինանսավորումը 2020 թվականից դադարեցվել է: ՀՀ-ում համար ցերեկային խնամքի և համայնքապետությունների պահանջարկը գնահատելու համար առկա չեն անհրաժեշտ վիճակագրական տվյալները՝ երեխաների բաշխվածությունն ըստ սեռա-տարիքային կազմի և հաշմանդամության տեսակի:

Մատրիցի ուսումնասիրությունից երևում է նաև հետևյալ ծառայությունների բացը՝

- երեխաներին իրենց ընտանիքների հետ վերամիավորմանն աջակցող ծրագիրն աջակցում է միայն 100 երեխաների,

ծածկելով պահանջարկի մեկ վեցերորդ մասը, եթե դիտարկում ենք պետական մանկատների սաներին, մեկ տասներորդ մասը, եթե գումարվում են նաև գիշերօթիկ հաստատությունների երեխաները և միայն 3 տոկոսը, եթե դիտարկում ենք շուրջօրյա խնամքի հաստատությունների և բոլոր հատուկ դպրոցների երեխաներին:

- կանխարգելման ծառայությունները ևս տրամադրվում են միայն 100 երեխայի, չկա տեղեկություն այդ ծառայության կարիքն ունեցող ընտանիքների ընդհանուր թվի մասին:
- այլընտրանքային խնամք ստացող երեխաներին համայնքային սոցիալական ծառայողի/ դեպք վարողի կողմից մշտադիտարկման այցերի ծառայությունները չեն կապվել, քանի որ հատուկ բյուջետային տողով նման ծառայություն չկա:
- չկա երկարօրյա խնամքի ծառայություն բոլոր տարիքային խմբերի ու հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար, որը կօգնի նրանց ծնողների հերթափոխով աշխատելու կամ ուշ աշխատանքային օր ունենալու դեպքում ապահովելու երեխայի խնամքը՝ երեխային այդ պատճառով հաստատություն հանձնելու փոխարեն;
- բացակայում է նաև հետխնամքի ծառայությունը, որն է սոցիալական աշխատող չի պատրաստում այլընտրանքային խնամքից դուրս եկող երեխաներին անկախ/ինքնուրույն կյանքի, չկա ոչ մի վիճակագրություն ինչպես են իրենց կյանքը դասավորում այլընտրանքային խնամքից դուրս եկած երեխաները՝ ընտանիքների հետ վերամիավորվելուց հետո կամ միայնակ,
- զգալի բաց է նկատվել անչափահաս օրինազանց երեխաների սոցիալական վերականգման, դաստիարակչական և աջակցության ծրագրերի մասով՝ այս երեխաների համար գործում է փաստորեն միայն մեկ հատուկ դպրոց: Հայաստանում չեն պատրաստվում և չկան հատուկ դեռահասների հետ աշխատող սոցիալական աշխատողներ: Կանխարգելիչ և պրոբացիոն ծառայություններ պետական բյուջեի հաշվին այս երեխաների համար չեն իրականացվել: 2018 թվականի ապրիլի 5-ին ՀՀ կառավարության N 395-Ն որոշմամբ հաստատվել է ՀՀ արդարադատության նախարարության պրոբացիայի պետական

¹⁴⁶Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղբյուրները 2017 թվականին, ՀՀ Վիճակագրական կոմիտե, էջ 179, աղյուսակ 8□1 https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_a_4.pdf

ծառայության կանոնակարգը,¹⁴⁷ որի միջոցով ակնկալվում է աշխատանք տանել և կանխարգելել անչափահաս շահառուների՝ կետ 36, և հղի կանանց և մինչև 3 տարեկան երեխա ունեցող կանանց կողմից՝ գլուխ 8, նոր հանցագործությունների հավանականությունը, նպաստել նրանց վերասոցիալիզացիային և աշխատանքային,

կրթական, մշակութային, մարզական, ստեղծագործական գործունեության զարգացմանը: Սակայն 2018թ.-ին այդ ուղղությամբ փաստացի աշխատանքներ չեն իրականացվել և Հակասոցիալական վարք ունեցող երեխաների հատուկ դպրոցը միակ ծառայությունն է, որն աշխատանք է տանում անչափահաս օրինազանցների հետ:

2. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԻ, ՆԵՐԱՌՅԱԼ ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ, ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԱՆԱՆՑ, ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԱՅՐԵՐԻ և ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

Շահառուների այս խմբերին նույնպես մատուցվում են տրանսֆերտային ծրագրեր, սոցիալական ներառմանն ու զբաղվածության խթանմանն ուղղված ծրագրեր, ինչպես նաև մայրության ապահովության, երեխայի խնամքի կազմակերպման և երիտասարդ ընտանիքներին բնակարանի ձեռք բերման համար հարկային արտոնությունների ծրագիր:

Ըստ ծառայությունների մատրիցի, շահառուների այս խմբի համար մատուցվում են 51 ծրագրեր, որոնց մեծ մասը ընդհանուր են աշխատունակ տարիքի՝ 18-63 տարեկան ամբողջ բնակչության համար:

18-ից 30 տարեկան երիտասարդներին մասնավորապես մատուցվող ծառայություններն արձագանքում են այս տարիքային խմբի բնակչության հետևյալ հիմնական ռիսկերին ու խնդիրներին,

- **կորցված եկամտի փոխհատուցում**¹⁴⁷ կերակրողին կորցնելու դեպքում, ժամանակավոր անաշխատունակության, այդ թվում նախածննդյան և հետծննդյան ժամանակահատվածում, աշխատանքային խեղման կամ մասնագիտական հիվանդությունների ու հաշմանդամության դեպքում համապատասխան նպաստների ու կենսաթոշակների վճարում:
- **աղքատությունից ապահովագրում կամ մեղմում**¹⁴⁸ երեխաներ ունենալու դեպքում, սահմանամերձ կամ բարձր լեռնային

բնակավայրերում ապրելու դեպքում, հաշմանդամություն ունեցող ծնողի, երեխայի կամ ամուսնուն խնամելու դեպքում

- **բժշկական ծառայություններից օգտվելու մատչելիության ապահովում**, եթե քաղ ծառայող են, կամ ստացել են վիրավորում զինվորական/այլ ծառայության ժամանակ կամ ձեռք են բերել մասնագիտական հիվանդություն/խեղում, կամ մանկուց ունեն հաշմանդամություն, հոգեկան առողջության խնդիրներ, իմունային անբավարարություն կամ այլ քրոնիկ հիվանդություն,
- **զբաղվածության խթանում**¹⁴⁸ եթե առաջին անգամ են մուտք գործում աշխատաշուկա, կամ չունեն բավարար հմտություններ, կամ կորցրել են իրենց մասնագիտությանը համապատասխան հմտությունները՝ երկար ժամանակ գործազուրկ լինելու կամ ոչ մասնագիտությամբ աշխատելու հետևանքով, աշխատաշուկայում անմրցունակ են դարձել այլ պատճառներով, այդ թվում ունեցել են իրավախախտումներ և դուրս են գալիս քրեակատարողական հիմնարկներից, մանկատան շրջանավարտ են կամ վերադարձել են զինվորական ծառայությունից, ցանկանում են, բայց միջոց չունեն զբաղվելու փոքր ձեռնարկատիրությամբ, անասնապահությամբ կամ գյուղացիական տնտեսությամբ:
- **հաշմանդամության դեպքում** սոցիալական ներառման կամ խնամքի կազմակերպում՝ ցերեկային, գիշերային կամ տնային խնամքի կազմակերպման

¹⁴⁷ՀՀ կառավարության 2018 թվականի ապրիլի 5-ի N 395-Ն որոշում, կետ 36: Պրոբացիայի անչափահաս շահառուին հաշվառման վերցնելուց հետո պրոբացիայի ծառայողն առնվազն յուրաքանչյուր ամիսը մեկ անգամ այցելություն է կատարում նրա բնակության, ուսման վայրը, զրուցում է նրա ծնողների կամ օրինական ներկայացուցիչների, կամ խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի հետ, որի մասին կազմվում է համապատասխան արձանագրություն: Ձեռք բերված տեղեկությունների և պրոբացիայի անչափահաս շահառուի հետ ունեցած զրույցների հիման վրա պրոբացիայի ծառայողը լրացնում է պրոբացիայի անչափահաս շահառուի վերաբերյալ անձնական թերթ: հոդված VIII Պրոբացիայի շահառու հղի կանանց, մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող, հիվանդության կամ արտակարգ հանգամանքների հետևանքով պատժի կրումից ազատված կամ պատժի կրումը հետաձգված անձանց նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելիս:

¹⁴⁸Այս ծրագրերը դիտարկում են 16-ից 19 տարեկաններին որպես երիտասարդների խումբ

ձևով, կրթության մատչելիություն, վերականգնողական ծառայությունների, պրոթեզաօրթոպեդիկ պարագաների ու սարքավորումների տրամադրում, ուղեկցողի տրամադրում, տանը կամ անհրաժեշտ այլ միջավայրում խելամիտ հարմարեցումների կազմակերպում, տրանսպորտային միջոցներից օգտվելու հնարավորություն, մատչելի տեղեկատվության ստացման հնարավորություն, և առողջարանային բուժում,

- **մարդկային թրաֆիքինգի կամ ընտանեկան կամ այլ տեսակի բռնության ենթարկված լինելու դեպքում** ժամանակավոր ապաստանի, իրավական խորհրդատվության, հոգեբանական և դրամական աջակցության տրամադրում, բժշկական օգնություն և այլն,

- **եթե երիտասարդ ընտանիք են և ունեն բնակարանի կարիք՝** օգտվում են բնակարան ձեռք բերելու համար նախատեսված ծրագրից, եթե ֆորմալ աշխատող են, կամ սոցիալական բնակարանից, եթե ապրում են տարեց կամ ծանր հաշմանդամություն ունեցող ծնողի հետ: Կարող են ստանալ բնակարանի վարձավճարի որոշակի փոխհատուցում, եթե պայմանագրային զինծառայող են:

- **ծերության ապահովագրում,** եթե ֆորմալ աշխատող են և կատարում են ամենամյա սոցիալական հատկացումներ կուտակային կենսաթոշակային համակարգում

Ստորև առանձնացվել են միայն երիտասարդներին՝ 18-30 տարեկանների ուղղված ծրագրերը:

Աղյուսակ 3: Երիտասարդներին ուղղված ծրագրեր
ա/ Ֆինանսական տրանսֆերտներ և արտոնություններ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քայլի խումբը	Ընդգրկումը	Շահա-ռուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսա-վորումը	Պատաս-խանա-տուն
1. Կերակրողին կորցնելու Նպաստ	Եկամուտ ապահովող ծնողի կամ ամուսնու մահվան դեպքում որոշակի եկամտի ապահովում, եթե անձը չի ստանում այլ կենսաթոշակ կամ նպաստ	18-23 տարեկան-ներ, եթե սովորում են 18-30 տարեկան-ներ, եթե հանդիսա-ցել են աշխատող մահացած անձի կինը/ ամուսինը և խնամում են մինչև 18 տարեկան երեխաներ	Բոլոր իրավասու անձիք	Երիտա-սարդ շահառու-ների թիվը	16,907 դրամ		ՀՀ ԱՍՀՆ
2. Մեկ կերակրողին կորցնելու դեպքում կենսաթոշակ	Աշխատող ծնողի կամ աշխատող ամուսնու մահվան դեպքում որոշակի եկամտի ապահովում, եթե անձը չի ստանում այլ կենսաթոշակ կամ նպաստ	18-23 տարեկան-ներ, եթե սովորում են 18-30 տարեկան-ներ, եթե հանդիսա-ցել են աշխատող մահացած անձի կինը/ ամուսինը և խնամում են մինչև 18 տարեկան երեխաներ	Բոլոր իրավասու անձիք	Երիտա-սարդ շահառու-ների թիվը	26,276 դրամ		ՀՀ ԱՍՀՆ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսա- վորումը	Պատաս- խանա- տուն
3. Երկու կերակրողին կորցնելու դեպքում կենսաթոշակ	Աշխատող ծնողներին կամ աշխատող ամուսնու մահվան դեպքում որոշակի եկամտի ապահովում, եթե անձը չի ստանում այլ կենսաթոշակ կամ նպաստ	18-23 տարեկան- ներ, եթե սովորում են 18-30 տարեկան- ներ, եթե հանդիսա- ցել են աշխատող մահացած անձի կինը/ ամուսինը և խնամում են մինչև 18 տարեկան երեխաներ	Բոլոր իրավասու անձիք	Երիտա- սարդ շահառու- ների թիվը	91,323 դրամ		ՀՀ ԱՍՀՆ
4. Ժամանակա- վոր անաշխա- տունակու- թյան և մայրության նպաստ	Հիվանդության, կամ նախա- ծննդյան կամ հետծննդյան ժամանա- կահատվածի համար կորցված եկամտի փոխհա- տուցում	18-30	Բոլոր ֆորմալ աշխատողներ		Հաշվարկային, աշխատավա- րձի մինչև 80 տոկոսի չափով	75,949,900 դրամ	ՀՀ ԱՀՆ և ԱՄՆ
5. Մասնագիտա- կան կամ ընդհանուր հիվանդու-թյան և աշխատան- քային խեղման դեպքում հաշմանդամու- ւթյան կենսա- թոշակ	Հաշմանդամու- թյան պատճառով կորցրած եկամտի մասնակի փոխհատուցում	18-30	Ֆորմալ աշխատողները	113,742 մարդ 18-30 տարեկան- ները՝	Միջինը 37,305 դրամ/ ամսական հաշմանդա- մության կենսաթոշակ 37,258 դրամ աշխա- տանքային խեղման դեպքում 44,909 դրամ, մասնագիտա- կան իվանդու- թյան դեպքում 37,289 դրամ ընդհանուր հիվանդու- թյան դեպքում	50,745,694,608 դրամ 469,055,664 դրամ 132,032,460 դրամ 50,144,606,484 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
6. Հաշմանդամու- թյան նպաստ	Հաշմանդամու- թյունը կամ վատառողջու- թյունը	18+	10+տարի եկամտային հարկ չվճարած հաշմանդամու- թյուն ունեցող- ները	47,743 18-30 տարեկան- ները՝	Միջինը 18,181 դրամ	10,416,185,796 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
7. Սոցիալական նպաստ	Աղքատության մեղմում	18+	ԸԱԳՀ-ում սահմանափակ միավորից բարձր միավոր ունեցող միայն 18+ տարեկան անդամ ունեցող ընտանիքները	25,001 ընտանիք 18-30 անդամների թիվը՝	Ամսական 18,000 դրամ	5,400,216,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա-ռուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսա-վորումը	Պատաս-խանա-տուն
8. Եռամսյա-կային հրատապ օգնություն	Անհետաձգելի լուծում պահանջող կյանքի դժվարին իրավիճակ	18+	ԸԱԳՀ-ում սահմանափակ միավորից ցածր միավոր ունեցող ընտանիքները	5,037 Ընտանիք 18-30 անդամների թիվը՝	3 ամիս, ամսական 25,000 դրամ	271,998,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
9. Մայրության նպաստ՝ չաշխատող կանանց համար	Մայրության և երեխայի խնամքի ապահովություն	18-49	Միանվագ օգնություն վերադարձվող տարիքի բոլոր չաշխատող երեխա ունեցող կանանց	32,073	128,000 դրամ միանվագ	4,105,392,373 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
10. Երեխայի խնամքի նպաստ	Մայրության և երեխայի խնամքի ապահովագրություն	18-49	Վերադարձվող տարիքի բոլոր ֆորմալ չաշխատող և երեխա ունեցող կանայք մինչև երեխայի 2 տարին լրանալը	11,317	18,000 դրամ ամսական	2,444,472,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
11. Ընտանեկան նպաստ	Աղքատություն և սոցիալական անտեսվածություն	Երեխա ունեցող ընտանիք-ներին	Ընտանիք-ների անապահովության գնահատման համակարգում ընդգրկված և նպաստի տրամադրման համար սահմանային միավորի և դրանից բարձր անապահովության միավոր ունեցող ընտանիքներ, որտեղ կան երեխաներ	18-23 տարեկան-ների թիվը 24-30 տարեկան-ների թիվը	Միջին նպաստի չափը՝	25,417,200,600 դրամ համակարգում ընդգրկված բոլոր 67,563 ընտանիքների համար	ՀՀ ԱՍՀՆ
12. Երիտասարդ ընտանիքին մատչելի բնակարան	Երիտասարդ ընտանիքներին բնակարան ձեռք բերելու հնարավորությունների ընդլայնում	18-30 տարեկան-ներ	Աշխատող երիտասարդ զույգ, ով վճարում է եկամտահարկ	219	Բնակարանի ձեռք բերման հիպոտեկային վարկի սուբսիդավորում պետք ունեցող հաշվին 10 տարի ժամկետով 2,5 տոկոսային կետ Երևանում և 4 տոկոսային կետ մարզերում	78,386,000 դրամ	ՀՀ Կենտրոնական Բանկ
13. Պարտադիր կուտակային կենսաթոշակային հատկացում-ներին պետության համաֆինանսավորում	Ծերության ապահովագրություն	18-45	1974 թվականի հունվարի 1-ից հետո ծնված և ֆորմալ զբաղվածություն ունեցող անձիք		Աշխատավարձի 7,5 տոկոսի չափով, ոչ ավել քան 25000 դրամ	46,382,919,930 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀՀ ՊԵԿ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա-ռուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսա-վորումը	Պատաս-խանա-տուն
14. Կամավոր կուտակային կենսաթոշակ (եկամտահար-կի հաշվարկի արտոնություն)	Ծերության ժամանակ կենսամա-կարդակի անկման ռիսկի կանխար-գելում	18+	Բոլոր աշխատող երիտա-սարդները, ովքեր կամավոր միացել են համակարգին	922	Եկամտա-հարկի վճարման արտոնություն՝ 5 տոկոս աշխատավար-ձի նվազեցում		ՀՀ ԱՍՀՆ, ՀՀ ՖՆ, ՊԵԿ
15. Բնակչության սոցիալական պաշտպանու-թյան ընդհա-նուր տիպի և հատուկ (մաս-նագիտացված) հաստատու-թյունների (մանկատների) շրջանավարտ-ների միանազ դրամական օգնության տրամադրում	Մանկատան շրջանա-վարտին որոշակի գումարային աջակցու-թյուն	18-23	Պետական մանկա-տների շրջանա-վարտներ	11	Միանվազ 50.000 դրամի տրամադրում	550,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
16. Միանվազ սոցիալական ապահո-վագրության վճարներ ՀՀ պաշտպա-նության, փրկարարա-կան ծառայու-թյան և ՀՀ քննչական կոմիտեում ծառայության ժամանակ հաշմանդամ դարձած զինծառայող-ների և զոհված (մահացած) զինծառայող-ների ու փրկարար ծառայողների ընտանիքներին	Ծառայության հետևանքով հաշմանդամու-թյան կամ մահվան դեպքում ընտանիքներին աջակցություն	18-63	Ըստ իրավասու-թյան		Միանվազ	100,755,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
17. Հատուցումներ ՀՀ պաշտպանու-թյան ժամա-նակ զոհված զինծառայողի ընտանիքին, ինչպես նաև մարտական գործողություն-ների ընթացքում վիրավորված զինծառայող-ների	Ծառայության հետևանքով հաշմանդամու-թյան կամ մահվան դեպքում ընտանիք-ներին աջակցություն	18-63	Ըստ իրավասու-թյան		1) Եթե զոհվել է կամ անհայտ կորած է 58 - 82 մլն դրամ; 2) Եթե վիրավորվել է՝ 29-82 մլն դրամ 5 կամ 10 մլն վճարվում է միանվազ անմիջապես իսկ մնացածը՝ 20 տարվա ընթացքում		ՀՀ ՊՆ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա-ռուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսա-վորումը	Պատաս-խանա-տուն
18. Զինվորա-կան կենսա-թոշակներ՝ սպայական անձնակազմի և շարքային զինծառայող-ների	Կենսա-թոշակային ապահովու-թյուն	18-63 63+	Կենսաթո-շակի անցած սպաները		Ամսական կենսաթոշակ	26,316,457,630 դրամ 549,900,000 դրամ	ՀՀ ՊՆ ՀՀ ԱՍՀՆ
19. Զինծառայու-թյան ժամա-նակ հաշման-դամ դարձած անձանց տրվող հաշմանդամու-թյան կենսա-թոշակ	Կենսա-թոշակային ապահովու-թյուն	18-63 63+	Կենսաթո-շակի անցած շարքային զինվորական-ները	708	25,597 դրամ միջին ամսական	217,472,112 դրամ	ՀՀ ՊՆ ՀՀ ԱՍՀՆ
20. Զոհված՝ հետմահու Հայաստանի ազգային հերոսների և Մարտական խաչ շքանշանով պարգևա-տրված անձի ընտանիքի անդամներին տրվող պարգևավճար	Պարգևա-վճար	18-63 63+	Ազգային հերոսներ		Միանվագ պարգևա-վճար	159,746,940 դրամ	ՀՀ ՊՆ ՀՀ ԱՍՀՆ
21. Ծառայու-թյան վայրում բնակարա-նային պայմանների բարելավման կարիք ունեցող պայմանա-գրային զինծառայող-ների և օրենքով նրանց հավասարեց-ված անձանց կողմից վարձակալված բնակելի տարածու-թյունների դիմաց դրամական փոխհատու-ցում	Աջակցություն բնակարան չունեցող զինծառայու-թյուններում	18-63	Ըստ իրավասու-թյան				ՀՀ ՊՆ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա-ռուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսա-վորումը	Պատաս-խանա-տուն
22. Թաղման նպաստ	Թաղման ծախսերի փոխհատուցում	18+	Նպաստա-ռուի կամ կենսաթոշա-կառուի մահվան դեպքում, կամ եթե մահացել է ԸՆՍ ստացող ընտանիքի ոչ կենսաթոշա-կառու և ոչ ծերության կամ հաշմանդամու-թյան նպաստ ստացող անդամը	22,010 18-30 տարեկան-ները՝ 61 18-30 տարեկան-ները՝	200,000 դրամ միանվագ՝ կենսաթոշակառուի դեպքում և 50,000 դրամ միանվագ, եթե ԸՆՍ ստացող ընտանիքի ոչ կենսաթոշակառու անդամ է մահացել	4,401,914,740 դրամ 3,050,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
23. Վարժական հավաքների և զինծառայու-թյան և փրկարարա-կան ծառայու-թյան ընթացքում մահացած (զոհված) զինծառայող-ների ու փրկարար ծառայողների հուղարկա-վորության, գերեզման-ների բարե-կարգման, տապանաքա-րերի պատ-րաստման և տեղադրման հետ կապված ծախսերի փոխհատու-ցում	Չոհված զինծառայողի ընտանիքին աջակցություն	18+	Իրավունք ունեցողները			3143,00,000 դրամ	ՀՀ ՊՆ
24. Թրաֆիքինգի զոհերին սոցիալ-հոգեբանա-կան վերական-գնողական ծառայություն-ներ	Բռնության ենթարկված անձանություն և վերականգնում	18+	Հաշվառման դեպքում	35	Դրամական, առողջապա-հական, իրավական, կրթական և սոցիալական աջակցություն	19,068,600 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

բ/ առողջության ապահովություն և բժշկական սպասարկում

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Երեխայի տարիքային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա-ռուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա-վորումը	Պատաս-խանա-տուն
25. Առողջության ապահովագրու-թյուն - սոցիալա-կան փաթեթ	Քաղճառայողների առողջության ապահովագրու-թյուն	18-30	Քաղճառայող-ները		Տարեկան բուժզննում, անվճար կամ որոշակի գեղչերով բժշկական սպասարկում, հիվանդա-նոցային բուժում		ՀՀ ԱՄՆ
26. Սոցիալապես անապահով և հատուկ խմբերում ընդգրկվածների բժշկական օգնության ծառայություններ	Անապահովների առողջության ապահովում	18+	ԸԱԳՀ-ում ընդգրկված ընտանիքների կամ օրենքով սահմանված հիվանդու-թյունների դեպքում բժշկական աջակցություն	343,100 18-30 տարեկան-ների թիվը՝	Անվճար կամ մասնակի փոխա-տուցմամբ բժշկական սպասարկում	42,496,600,000 դրամ	ՀՀ ԱՄՆ
27. Բժշկասո-ցիալական վերականգնման ծառայություններ	Հաշմանդամու-թյուն ունեցող անձանց վերականգն-դական ծառայություններ	18+	Բոլոր մարզերում		Բժշկասո-ցիալական փորձաքն-նություն	15.470 դրամ մեկ շահառուի հաշվով ամսական	ՀՀ ԱՄՆ
28. Հաշման-դամներին պրոթե-զաօրոպեդիկ պարագաներով, տեխնիկական միջոցներով ապահովում և դրանց վերանորոգում	ՀՈԻԱ սոցիալական ներառմանը խթանում անհրաժեշտ պարագաների միջոցով	18+	Բոլոր ՀՈԻԵ երեխաները, ում համար ՎԱԾ-ով նախատեսված է աջակցությունը		Քայլակների, հենակների, օրոպեդիկ կոշիկների, պրոթեզների և օրոպեզների և այլ պարագաների տրամադրում և դրանց վերանորոգում		ՀՀ ԱՄՆ

գ/ աշակցություն կրթության կազմակերպման համար

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Աշակցության տեսակը	Ֆինանսա- վորումը	Պատաս- խանա- տուն
29. Բարձրագույն կրթություն, գեղչերի համակարգ	Բարձրագույն կրթության մատչելիություն անապահով անձանց համար	18-23	Միայն ԱԾԽՄ, կամ միայնակ ծնողի զավակների, անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված ընտանիքների երիտասարդների, 1-ին և 2-րդ խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձանց, մինչև 1 տարեկան երեխա ունեցող ուսանողների, պարտադիր ժամկետային զինծառայությունից սպայական աստիճան ունեցող անձանց համար բարձրագույն կրթության ապահովում		Կրթության վարձավճար- ների գեղչեր 20-50 տոկոսի չափով		ՀՀ ԱՍՀՆ և ՀՀ ԿԳՄՍՆ
30. Գրադարան- ներում կույր և թույլ տեսող անձանց համար տեղեկատվություն ստանալու և հաղորդակցման ապահովում «Արև» ծրագրի միջոցով	Տեսողության խնդրով երեխաների /երիտա- սարդների կրթության աշակցություն	18+	Տեսողություն ունեցող երիտասարդներ		«Արև» համակարգով ուսուցում, տեղադրում		ՀՀ ԱՍՀՆ
31. Տեսողությունից հաշմանդամու- լություն ունեցող անձանց համար հատուկ / Բրայլյան/ տառատեսակով գրքերի, տետրերի, բյուլետենների տպագրում և «Խոսող գրքերի» ձայնագրում	Տեսողության խնդրով երեխաների /երիտա- սարդների կրթության աշակցություն	18+	Տեսողություն ունեցող երիտասարդներ □ միջին և բարձր տարիքի անձիք	33 շահառու 319 Բրայլի գրքեր	Գրքերի տպագրություն	9,786,600 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

դ/ աջակցության ծրագրեր հաշմանդամություն ունեցող երիտասարդների համար

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա- վորումը	Պատա- սխանա- տուն
32. Մտավոր խնդիրներ ունեցող դեռահասների և երիտասարդների ցերեկային խնամքի սոցիալ- վերականգնողական ծառայու- թյուններ	Մտավոր զարգացման խնդիրներ ունեցող երիտասարդ- ների սոցիալական ներառում	14-30	Երևանի մտավոր խնդիրներ ունեցող դեռահասներ ու երիտա- սարդներ	50	Ցերեկային խնամք, կյանքի հմտությունների զարգացում	27,828,300 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ Փրկություն ՀԿ
33. Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամք	Խնամք հաշման- դամության դեպքում	63+ 18+ ՀՈՒԱ	խնդիր ունեցողներ 63+ և 18+ տարեկաններ	601 18-30 տարեկան- ների թիվը՝	Շուրջօրյա խնամք	1,276,456,300 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
34. Ցերեկային կենտրոն հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար	Խնամք հաշման- դամության դեպքում	63+ 18+ ՀՈՒԱ		20 18-30 տարեկան- ների թիվը	Ցերեկային խնամք Ձորակ կենտրոնում	13,650,100 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
35. Աուտիզմ ունեցող երեխաների և երիտասարդների համար հոգեբա- նական և զբաղվածության ծառայությունների տրամադրում ցերեկային կենտրոնում	Աուտիզմ ունեցող երիտասարդ- ների սոցիալական ներառում	18-23	Երևան քաղաքի 18-23 տարեկան աուտիզմ ունեցող երիտա- սարդներ	80	Ցերեկային խնամք աուտիզմ ունեցող երեխաների ու երիտասարդ- ների համար	26,666,900 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ և Իմ Ուղի ՀԿ
36. Սոցիալական և հոգեբանական աջակցության ցերեկային կենտրոն հաշմանդամու- թյուն ունեցող երեխաների և երիտասարդների համար	Հաշման- դամություն ունեցող երիտասարդ- ների սոցիալական ներառում	18-23	Լոռու մարզ	60	Ցերեկային խնամք՝ թերապիաներ հաշման- դամություն ունեցող երեխաների և երիտա- սարդների համար	11,383,700 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ Լիարժեք կյանք ՀԿ
37. ՀՀ պետական և համայնքային բյուջեներով տվյալ տարում իրականացվող շենքերի և շինությունների հիմնանորոգման և նոր շենքերի կառուցման աշխատանքների ապահովմանն ուղղված աշխատանք-ների՝ հաշմանդամու- թյուն ունեցող անձանց համար մատչելիության մշտադիտարկում, վերահսկողություն և հաշվետվության կազմում	Միջա- վայրային հարմարեցում- ներ	63+ 18+ ՀՈՒԱ	Բոլոր համայնք- ներում	447 հարմարե- ցումներ	Հարմարե- ցումների իրականացում		Համայնքներ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա- վորումը	Պատա- սխանա- տուն
38. Սահմանամերձ բնակավայրերում գազի, էլեկտրաէներգիայի և ոռոգման ջրի մասնակի փոխհատուցման, ինչպես նաև հողի հարկի ու անշարժ գույքի գույքահարկի ամբողջական փոխհատուցման ծրագրի	Աղքատություն	63+ 18+ ՀՈՒԱ	Սահմանամերձ բնակավայրեր	18-30 տարեկան- ների թիվը	Վարձա- վճարների մասնակի փոխհատու- ցում		ՀՀ ԱՍՀՆ
39. Սոցիալական բնակարաններ	Բնակարան չունենալը	63+ և երիտա- սարդ ընտանիք	Միայնակ տարեցներ կամ ԸԱԳՀ հաշվառված բնակարան չունեցող երեխաներով ընտանիքներ		Տարեցների համար անժամկետ	19,000,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
40. Հաշմանդամային սպորտին առնչվող ծառայություն- ներին պետական աջակցություն	ՀՈՒԱ սոցիալական ներառում	18+	Սպորտով զբաղվող ՀՈՒԱ	299	Աջակցություն հաշմանդա- մային սպորտին և մարզիկներին	5,300,000 դրամ	ՀՀ ԿԳՄՍ, Հայաստանի պարասպորտ- պիական կոմիտե, Կույրերի միավորում, Լսողության խնդիր ունեցողների սպորտային կոմիտե, Հայկական հատուկ օլիմպիադա ՀԿ,
41. Ապաստան հայցողներին և փախստական- ներին տրամադրվող աջակցություն	Աղքատություն	18+	Ապաստան հայցվողներ և փախստա- կաններ	213 ապաստան հայցողներ և 610 փախստա- կաններ	Ժամանա- կավոր շուրջօրյա խնամք □ խորհրդա- տվություն	28.900.000 դրամ 31.200.000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

բ/ զբաղվածության ծրագրեր

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա- վորումը	Պատա- սխանա- տուն
42. Գործազուրկների, աշխատանքից ազատման ռիսկ ունեցող, ինչպես նաև ազատազրկման ձևով պատիժը կրելու ավարտին վեց ամիս մնացած աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցման կազմակերպում	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտասարդ- ները	98	55,000 դրամ կրթաթոշակ, մասնագիտա- կան հմտու- թյունների ուսուցում	25,908,740 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՉԴԳ
43. Աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ մայրերի համար ուսուցման կազմակերպում գործատուի մոտ	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտասարդ- ները	425		103,187,950 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՉԴԳ
44. Ձեռք բերած մասնագիտությամբ մասնագիտական աշխատանքային փորձ ձեռք բերելու համար գործազուրկների աջակցության տրամադրում	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտա- սարդները	112	55,000 դրամ կրթաթոշակ, մասնագիտա- կան հմտու- թյունների ուսուցում	24,130,480 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՉԴԳ
Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին միանվագ փոխհատուցման տրամադրում	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտա- սարդները	831	Գործատուին վճարում	138,512,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՉԴԳ
46. Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց գործատուներին այցելության համար դրամական օգնության տրամադրում	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտա- սարդները	640	Գումարային օգնություն գործատուին այցելելու համար 25,000 դրամ 5 այց- 5,000 դրամ	6,330,200 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՉԴԳ
47. Գործազուրկին այլ վայրում աշխատանքի տեղավորման աջակցության տրամադրում	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտասարդ- ները	640		6,330,200 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՉԴԳ
48. Մինչև երեք տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող անձանց՝ երեխայի մինչև երկու տարին լրանալը աշխատանքի վերադառնալու դեպքում, երեխայի խնամքն աշխատանքին զուգահեռ կազմակերպելու համար աջակցության տրամադրում	Աշխատանքի և հմտությունների պահպանման հնարավորություն- ների ընդլայնում աշխատաշուկայում անմրցունակ դառնալու վտանգի կանխարգելում	16-30	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտասարդ- ները	475		61,953,750 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՉԴԳ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա- վորումը	Պատա- սխանա- տուն
49. Աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի տեղավորման դեպքում գործատուին աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցում և հաշմանդամություն ունեցող անձին ուղեկցողի համար դրամական օգնության տրամադրում	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտա- սարդները	30	Ներառում է 4 գրադվաժու- թյան ծրագիր, գործատուին և շահառուին տրամադրվող գումարները տարբեր են ըստ ծրագրի տեսակի	5,296,510 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ԶԴԳ
50. Աշխատա-շուկայում անմրցունակ անձանց փոքր ձեռնարկատիրական գործունեության աջակցության տրամադրում	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտա- սարդները	55	Մեկ շահառուի հաշվով առավելա- գույնը 1 մլն դրամ	27,558,690 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ԶԴԳ
51. Աշխատանքի տոնավաճառի կազմակերպում	Աշխատանք գտնելու հնարավորություն- ների ընդլայնում	16-30 և 30+ տարե- կաններ	ՀՀ ՉՏԿ- ներում հաշվառված աշխատանք փնտրող երիտա- սարդները	9,029	Աշխատանքի տոնավաճառի տեսքով գործատու աշխատանք փնտրող կապի ապահովում	7,000,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ԶԴԳ

Առաջին հայացքից, երիտասարդներին տրամադրվող սոցիալական պաշտպանության ծրագրերն ապահովագրում են և պաշտպանում են բոլոր հնարավոր ռիսկերի դեպքում, սակայն սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի հիմնական խնդիրը ոչ բավարար ծածկույթն է, կամ փոխհատուցման ոչ բավարար չափը, որն իրականում միշտ ցածր է նվազագույն սպառողական զամբյուղից՝ լինի դա երեխայի խնամքի նպաստ, թե կերակրողին կորցնելու կամ

հաշմանդամության, կամ այլ դեպքում վճարվող նպաստ կամ կենսաթոշակ: Երիտասարդներին գրադվաժության խթանման ծրագրերն ունեն շատ սահմանափակ ծածկույթ, կարողանում են ծածկել պահանջարկի շատ փոքր մասը և ունեն թույլ վարչարարություն, հաշվի չեն առնում տարածքային առանձնահատկությունները, չեն լրամշակվում ըստ շահառուների կարծիքների հիման վրա կազմված մոնիտորինգային զեկույցների առաջարկությունների:

3. ՄԻՋԻՆ ՏԱՐԻՔԻ ԱՇԽԱՏՈՂ ԵՎ ԱՇԽԱՏԵԼ ՑԱՆԿԱՑՈՂ ԱՆՁԻՔ, ԱՅԴ ԹՎՈՒՄ՝ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՓՆՏՐՈՂՆԵՐ, ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐ ԿԱՄ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻՑ ԱԶԱՏՄԱՆ ՌԻՍԿ ՈՒՆԵՑՈՂՆԵՐ ԿԱՄ ԱՇԽԱՏԱՇՈՒԿԱՅՈՒՄ ԱՆՄՐՑՈՒՆԱԿՆԵՐ, ՆԵՐԱՌՅԱԼ ԿԱՆԱՅՔ ԵՎ ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐ

Այս տարիքային խմբի բնակչությանը տրամադրվող տրանսֆերտներն ու ծառայությունները նույնն են, ինչ երիտասարդներին կամ ծերերին տրամադրվողները: Չկա որևէ առանձին ծրագիր, որը միայն թիրախավորի միջին տարիքի բնակչության որևէ սոցիալական խումբ: Հետևաբար, ծառայությունների մատչելիության, հասանելիության, ընդգրկվածության և

աղեկավարության հետ կապված խնդիրներն առկա են նաև այս խմբի համար:

Սոցիալական պաշտպանության ծառայություններից այս խումբը կարող է օգտվել, հիմնականում եթե ունի կամ ունեցել է ֆորմալ գրադվաժություն, քաղաքացիական ծառայող է, զինծառայող է կամ ձեռք է բերել արտոնյալ

պայմաններով կամ այլ օրենքներով վաղաժամ կենսաթոշակի անցնելու իրավունք, հանդիսանում է զոհված հետմահու Հայաստանի ազգային հերոսի կամ Մարտական խաչ շքանշանով պարգևատրված անձի ծնող/ամուսին, կամ ունի աշխատաշուկայում անմրցունակի կարգավիճակ, ունի հաշմանդամություն կամ անվճար տրամադրվող բժշկական ծառայություններից օգտվելու հիվանդություն, կամ մնացել է անօթևան, ունի փախստականի կարգավիճակ, ենթարկվել է մարդկային թրաֆիքինգի, բռնության կամ հանդիսանում է այլ հանցագործության, բնական աղետի կամ պատերազմական գործողությունների զոհ: Աղքատության հիմքով այս խումբը կարող է օգտվել սոցիալական պաշտպանության ծրագրերից, եթե ունի կամ խնամում է հաշմանդամություն ունեցող երեխա, ծնող կամ ամուսին:

Հարկ է նշել նաև, որ ֆորմալ զբաղվածություն ունենալը կամ կանոնավոր եկամտային հարկ վճարելը այս խմբին չեն ապահովում ոչ մի սոցիալական պաշտպանություն, չեն ապահովագրում տնտեսական կամ առողջական շոկերից, եթե նրանք որոշակի ժամանակ կամ միջոց կենսաթոշակային տարիքը հասնելը կորցնում են իրենց աշխատանքը, ձեռք են բերում այնպիսի առողջական խնդիր, որը ներառված չէ այն հիվանդությունների ցանկում, որոնց դեպքում կարող են օգտվել լրիվ կամ մասնակի փոխհատուցումներից¹⁴⁹ և ի վիճակի չեն կամ չեն կարողանում ձեռք բերել եկամուտ ապահովող այլ զբաղմունք: Հատկապես անապաշտպան է այս խումբը, եթե միայնակ են: Գործազրկության նպաստի վերացումն այս խմբին լիովին դուրս է մղել սոցիալական պաշտպանության համակարգից:

Թեև Հայաստանում զբաղվածների 64 տոկոսից ավելին 35-64 տարեկաններն են՝ մոտ 650 հազար մարդ¹⁵⁰, միևնույն ժամանակ բարձր է նաև այս խմբի մոտ տնտեսապես ոչ ակտիվ բնակչության տեսակարար կշիռը: Տնտեսապես ոչ ակտիվ բնակչության մասնաբաժին Հայաստանում մոտ 40 տոկոս է կամ 790 հազար մարդ: Նրանցից 228 հազարը կամ ամեն 5-րդը, 45-64

տարեկաններ են: Նրանցից 46 հազար մարդ, հույսագուրկ գործազուրկներ են, այսինքն հույս չունեն, որ երբևէ աշխատանք կգտնեն¹⁵¹: Տնտեսապես ակտիվ բնակչության շրջանում 45-64 տարիքային խմբում մեծ տոկոս են կազմում նաև գործազուրկները՝ գործազուրկների 28,7 տոկոսը կամ մոտ 63 հազար մարդ 45-64 տարեկան է¹⁵²: Այսինքն, մոտ 300 հազար մարդ աշխատանքային գործունեության լավագույն տարիքում դուրս է մղված երկրում արժեք ստեղծելու և եկամուտ ձևավորելու հնարավորություններից: Չունենալով եկամտի աղբյուր, այս խումբն ունի տարիքային առողջական խնդիրներ կամ միայնակ լինելու դեպքում հայտնվում է աղքատության մեջ (աղքատության մակարդակն այս տարիքային խմբում 23-3,5 տոկոս է¹⁵³), ավելացնելով սոցիալական բեռը՝ դիմելով տարբեր նպաստների կամ հաշմանդամության կենսաթոշակի համար, եթե ունի առնվազն 10 տարվա աշխատանքային ստաժ, մեծացնելով սոցիալական լարվածությունը:

Թիրախային սոցիալական ծառայություններն այս խմբի կանանց և տղամարդկանց համար կարող են ուղղված լինել «աշխատանք՝ ծառայության դիմաց» սկզբունքի վրա, հատկապես երևանից դուրս այլ քաղաքներում և գյուղական բնակավայրերում, հնարավորություն ընձեռնելով այս տարիքային խմբի աշխատանք չունեցող, սակայն աշխատել ցանկացող հատվածին օգտվել հանրային ծառայություններից՝ հանրային աշխատանք կատարելու միջոցով: Այս կերպ արժեզրկվելու փոխարեն, աշխատանքային ռեսուրսների այս հատվածը ձեռք կբերեր նոր հմտություններ և կկարողանար մրցունակ դառնալ աշխատաշուկայում: Հանրային աշխատանքները կարող են ներառել բարեկարգում, միջավայրի հարմարեցումներ, կանաչապատում, ուտեստների պատրաստում, կարճաժամկետ ցերեկային կամ երկարօրյա խնամք, ուղեկցողի կամ դայակի ծառայություններ ԿԴԻԳ երեխաների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց կամ տարեցների համար, հետխնամքի մշտադիտարկում իրականացնող, դեռահասների հետ զբաղվողներ, տարեցների զրուցակիցներ, և այլն:

¹⁴⁹Առողջության ապահովագրության համակարգը թերևս կարող էր որոշակի պաշտպանություն լինել այս խմբի համար, եթե այն առկա լիներ Հայաստանում, զոնե եկամտահարկ վճարողների համար:

¹⁵⁰Աշխատանքի շուկան Հայաստանի Հանրապետությունում 2016-2017 թվականներին, աղյուսակ 4,1,5 էջ 78 https://www.armstat.am/file/article/trud_18_4.1.pdf

¹⁵¹Աշխատանքի շուկան Հայաստանի Հանրապետությունում 2016-2017 թվականներին, աղյուսակ 3□16, էջ 55 https://www.armstat.am/file/article/trud_18_3.pdf

¹⁵²Աշխատանքի շուկան Հայաստանի Հանրապետությունում 2016-2017 թվականներին, աղյուսակ 9□2, էջ 186 https://www.armstat.am/file/article/trud_18_3.pdf

¹⁵³Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը 2017-ին, էջ 53, աղյուսակ 3□9 https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_a_2.pdf

4. ԾԵՐՈՒՄԻ ԵՎ ՏԱՐԵՑՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

Ծերության պաշտպանության ծրագրերը ընդհանուր թվով մոտ 32-ն են և ներառում են՝

- **տրանսֆերտներ**՝ աշխատանքային, զինծառայության և այլ օրենքներով սահմանված կենսաթոշակների, սոցիալական, հաշմանդամության, կերակրողին կորցնելու և մահվան նպաստի, եռամսյակային հրատապ օգնության տեսքով արտոնություններից կարող են օգտվել, եթե հանդիսանում են ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված և սահմանային կամ դրանից բարձր միավոր ունեցող ընտանիքի անդամ կամ անժառանգ միայնակ կենսաթոշակառու են, կամ ունեն

հաշմանդամություն, հանդիսանում են ՀՄԴ-ի հերոս/մասնակից, Հանդիսանում են ՀՀ ազգային հերոս, հանդիսանում են զոհված՝ հետմահու Հայաստանի ազգային հերոսների կամ Մարտական խաչ շքանշանով պարգևատրված անձի ընտանիքի անդամ,

- **առողջության ապահովություն և բժշկական սպասարկում**՝ եթե ձեռք են բերել հաշմանդամություն մասնագիտական կամ ընդհանուր հիվանդության, աշխատանքային խեղման դեպքում
- **խնամքի ծառայություններ**՝ տնային, ցերեկային և շուրջօրյա խնամքի հաստատություններում, եթե միայնակ են կամ մնացել են առանց խնամքի:

ա/ Ֆինանսական տրանսֆերտներ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսավորումը	Պատասխանատուն
1. Աշխատանքային կենսաթոշակներ, ներառյալ տարիքայինը	Կորցրած եկամտի փոխհատուցում	63+	10+տարի եկամտային հարկ վճարածները	322,692	Միջինը 41,790 դրամ	161,823,584,160 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
2. Ծերության նպաստ	Ծեր տարիքում աղքատությունից կանխարգելում	65+	10+տարի եկամտային հարկ չվճարած 65+ տարեկանները	5,718	16,000 դրամ	1,097,856,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
3. Կերակրողին կորցնելու կենսաթոշակ/ նպաստ	Ամուսնուն կամ զավակին կորցնելու դեպքում	Բոլոր տարի-քային խմբերը	Բոլոր իրավունք ձեռք բերողները	63+ շահառուների թիվը		2,378,206,248 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
4. Մասնագիտական կամ ընդհանուր հիվանդության և աշխատանքային խեղման դեպքում հաշմանդամության կենսաթոշակ	Հաշմանդամությունը կամ վատառողջությունը	18+	10+տարի եկամտային հարկ վճարածները	113,742 մարդ 63+ տարեկանները՝ 1,434 մարդ 63+ տարեկանները 245 մարդ 63+ տարեկանները 112,063 մարդ 63+ տարեկանները	Միջինը 37,305 դրամ/ ամսական հաշմանդամության կենսաթոշակ 37,258 դրամ աշխատանքային խեղման դեպքում 44,909 դրամ, D մասնագիտական հիվանդության դեպքում 37,289 դրամ ընդհանուր հիվանդության դեպքում	50,745,694,608 դրամ 469,055,664 դրամ 132,032,460 դրամ 50,144,606,484 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
5. Հաշմանդամության նպաստ	Հաշմանդամությունը կամ վատառողջությունը	18+	10+տարի եկամտային հարկ չվճարած հաշմանդամություն ունեցողները	47,743 63+ տարեկանները՝	Միջինը 18,181 դրամ	10,416,185,796 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

Երագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսա- վորումը	Պատաս- խանա- տուն
6. ՀՄՊ մասնակիցներին, ՀՄՊ և այլ պետություններում մարտական գործողությունների ընթացքում զոհված զինծառայողների ընտանիքներին տրվող և 25.11.1998թ. ՀՕ-258 օրենքի 34.1 հոդվածի 1-ին մասով սահմանված պարգևավճարների տրամադրում	Վետերաններին աջակցություն	63+	ՀՄՊ մասնակիցներին, ՀՄՊ և այլ պետություններում մարտական գործողությունների ընթացքում զոհված զինծառայողների ընտանիքներ			11,050,840,790 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀՀ ՊՆ
7. Հատուցումներ ՀՀ պաշտպանության ժամանակ զոհված զինծառայողի ընտանիքին, ինչպես նաև մարտական գործողությունների ընթացքում վիրավորված զինծառայողներին	Հարազատի կորստի փոխհատուցում	18+	Նման կարգավիճակ ստացած անձիք		1) եթե զոհվել է կամ անհայտ կորած է՝ 58 - 82 մլդ դրամ; 2) եթե խեղվել է առողջությունը՝ 29-82 մլս դրամ. 5 կամ 10 միլիոնը վճարվում է անմիջապես, մնացածը 20 տարվա ընթացքում		ՀՀ ԱՍՀՆ և ՀՀ ՊՆ
8. Զինվորական կենսաթոշակներ՝ Սպայական անձնակազմի և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակներ Շարքային զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների կենսաթոշակներ	Կենսաթոշակի անցնելիս կորցրած եկամտի փոխհատուցում	Զինվորական կենսաթոշակային տարիք	Սպաներ, շարքային զինծառայողներ և նրանց ընտանիքի անդամներ		Ամսական վճարվող կենսաթոշակ	26,316,457,630 դրամ սպայական կենսաթոշակների համար 549,900,000 դրամ շարքային զինծառայողների կենսաթոշակների համար	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀՀ ՊՆ
9. Վետերանների պատվովճարներ	Հարգանքի մատուցում	18+	Բոլոր իրավունք ձեռք բերողները		Միանվագ	259,989,810 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀՀ ՊՆ
10. ՀՀ օրենքներով նշանակված կենսաթոշակներ	Պաշտոնատար անձանց կենսաթոշակի անցնելիս կորցված եկամտի փոխհատուցում	63+	Բոլոր իրավունք ձեռք բերողները	658	Ամսական Միջինը 340,817 դրամ	2,635,454,440 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
11. Զոհված՝ հետմահու Հայաստանի ազգային հերոսների և Մարտական խաչ շքանշանով պարգևատրված անձի ընտանիքի անդամներին տրվող պարգևավճար	Ամուսնու/ զավակի կորստյան դեպքում	18+	Բոլոր իրավունք ձեռք բերողները	63+ տարեկանները՝	Միանվագ	159,746,940 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀՀ ՊՆ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա-ռուների թիվը	Նպաստի չափը	Ֆինանսա-վորումը	Պատաս-խանա-տուն
12. Սոցիալական նպաստ	Աղքատության մեղմում	18+	ԸԱԳՀ-ում սահմանյալին միավորից բարձր միավոր ունեցող միայն 18+ տարեկան անդամ ունեցող ընտանիքները	25,001 ընտանիք 63+ անդամ-ների թիվը՝		5,400,216,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
13. Եռամսյակային հրատապ օգնություն	Անհետաձգելի լուծում պահանջող կյանքի ռիսկի իրավիճակ	18+	ԸԱԳՀ-ում սահմանյալին միավորից ցածր միավոր ունեցող ընտանիքները	5,037 ընտանիք 63+ անդամ-ների թիվը՝	3 ամիս ամսական 25,000 դրամ	271,998,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
14. Թաղման նպաստ	Թաղման ծախսերի փոխհատուցում	18+	Նպաստառուի կամ կենսա-թոշակառուի մահվան դեպքում	22,010 63+ անդամ-ների թիվը՝	200,000 դրամ միանվագ	4,401,914,740 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

բ/ արտոնություններ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա-ռուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա-վորումը	Պատաս-խանա-տուն
15. Սահմանամերձ բնակավայրերում գազի, էլեկտրաէներգիայի և ոռոգման ջրի մասնակի փոխհատուցման, ինչպես նաև հողի հարկի ու անշարժ գույքի գույքահարկի ամբողջական փոխհատուցման ծրագրի	Աղքատություն	63+ 18+ ՀՈՒԱ	Սահմանամերձ բնակավայրեր		Վարձավճար-ների մասնակաի փոխհատու-ցում		ՀՀ ԱՍՀՆ
16. Նախկին ԽՍՀՄ Խնայբանկի ՀԽՍՀ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թվականի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցման տրամադրում		85+	85-ը լրացած ավանդա-տուները		Մինվագ դրամական փոխհատու-ցում	Մինվագ դրամական փոխհատու-ցում	ՀՀ ԱՍՀՆ ՀՀ ԿԲ

զ/ առողջության ապահովություն և բժշկական սպասարկում

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա- վորումը	Պատաս- խանա- տուն
17. Հիվանդանոցային ու դեղորայքային ծախսեր/ համավճար	Առողջապահու- թյան մատչելի- թյուն	63+	Տուն- ինտերնատներ- ռում բնակվող տարեցները (63+)		Անվճար բուժսպասար- կում		ՀՀ ԱՄՆ
18. Բժշկասոցիալական վերականգնման ծառայություններ	Առողջության ապահովություն	63+	Հաշմանդամու- թյուն ունեցող տարեցներ	600	15.470 դրամ մեկ անձի հաշվով	49,363,500 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
19. Հաշմանդամների պրոթեզաօր- թոպեդիկ պարագաներով, տեխնիկական միջոցներով ապահովում և դրանց վերանորոգում	Հաշմանդամու- թյուն	63+	Բոլոր ՀՈԲԱ		8052 վերականգնողական պարագ, 908 վերանորոգումներ, 80 լսողական սարքեր 200 աչքի պրոտեզներ	856,346,700 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
20. Հաշմանդամների սայլակներով և լսողական սարքերով ապահովում	Հաշմանդամու- թյուն	18+	Հաշմանդամու- թյուն ունեցող անձիք		1100 լսողական սարք /42.900.000 դրամ/, 450 անվասայլակի վերանորոգում /41.850.000 դրամ/	89,555,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

դ/ խնամքի և աջակցության կազմակերպում

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի- քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահա- ռուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա- ղորումը	Պատաս- խանա- տուն
21. Տնային սպասարկում տարեցների և հաշմանդամու- թյուն ունեցող անձանց	Ծեր տարիքում առանց խնամքի մնալը, աղքատություն	63+	Միայնակ մնացած ծերեր	1,500	Տնային խնամք	21,092 mm	ՀՀ ԱՍՀՆ
22. Ցերեկային կենտրոն միայնակ տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար	Միայնակություն ծերություն	18+	Միայնակ մնացած ծերեր՝ Երևան, Արարատ, Լոռի, Գեղարքունիք Կոտայք, Սյունիք, Շիրակ	1692	Ցերեկային խնամք	140,912,700 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ և Առաքելություն Հայաստան
23. Ցերեկային կենտրոն հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց համար	Խնամք հաշմանդամու- թյան դեպքում	63+ 18+ ՀՈԲԱ		20	Ցերեկային խնամք Ձորակ կենտրոնում	13,650,100 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
27. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց և տարեցների շուրջօրյա խնամք	Ծերություն, հաշմանդամու- թյուն և Աղքատություն	18+	Առանց խնամքի մնացած ծերեր	699	Շուրջօրյա խնամք	924,935,800 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

Ծրագրի անվանումը	Սոցիալական ռիսկը	Տարի-քային խումբը	Ընդգրկումը	Շահառուների թիվը	Աջակցության տեսակը	Ֆինանսա-որումը	Պատաս-խանա-տուն
28. Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց շուրջօրյա խնամք	Խնամք հաշմանդամության դեպքում	63+ 18+ ՀՈԲԱ	Խնդիր ունեցողներ 63+ և 18+ տարեկաններ	601	Շուրջօրյա խնամք	1,276,456,300 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
29. Սոցիալական բնակարաններ	Բնակարան չունենալը	63+	Միայնակ տարեցներ կամ ԸԱԳՀ հաշվառված բնակարան չունեցող երեխաներով ընտանիքներ		Տարեցների համար անժամկետ	19,000,000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
30. Տեսողությունից հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար հատուկ /Բրայլյան/ տառատեսակով գրքերի, տետրերի, բյուլետենների տպագրում և «Խոսող գրքերի» ձայնագրում	Տեղեկատվության ստացում ՀՈԲԱ համար	18+	Կուրություն ունեցող անձիք	33	319 Աուդիո և Բրայլյան տառատեսակով գրքեր	9,786,600 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ
31. ՀՀ պետական և համայնքային բյուջեներով տվյալ տարում իրականացվող շենքերի և շինությունների հիմնանորոգման և նոր շենքերի կառուցման աշխատանքների ապահովմանն ուղղված աշխատանքների՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելիության մշտադիտարկում, վերահսկողություն և հաշվետվության կազմում	Միջավայրային հարմարեցումներ	63+ 18+ ՀՈԲԱ	Բոլոր համայնքներում	447 հարմարեցումներ	Հարմարեցումների իրականացում		Համայնքներ
32. Ապաստան հայցողներին և փախստականներին տրամադրվող աջակցություն	Աղքատություն	18+	Ապաստան հայցվողներ և փախստականներ	213 անօթևաններ և 610 փախստականներ	Ժամանակավոր շուրջօրյա խնամք □ խորհրդատվություն	28.900.000 դրամ 31.200.000 դրամ	ՀՀ ԱՍՀՆ

Այս խմբի համար եկամտի միակ աղբյուրը տրանսֆերտային հատկացումներն են, սակայն դրանք հիմնականում ցածր կամ մոտ են սպառողական զամբյուղին և միշտ չէ, որ կարող են զերծ պահել աղքատությունից՝ ամեն հինգերորդը

շարունակում է մնալ աղքատ անգամ կենսաթոշակ ստանալուց հետո՝ 65+ տարիքի բնակչության 22.8 տոկոսն աղքատ էր 2017 թվականին՝ ըստ ՀՀ Վիճակագրական կոմիտեի «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական պատկերը և

© UNICEF Armenia/2020/Grigoryan

աղքատությունը» վիճակագրական վերլուծական զեկույցի¹⁵⁴:

Բացի տրանսֆերտային ծրագրերից, այս խմբի բնակչության համար առկա սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը ծածկույթով կրկին սահմանափակ են և ծածկում են պահանջարկի շատ փոքր մասը: Եթե հիմք ընդունենք, որ միայնակ տարեցների թիվը Հայաստանում մոտ 35,000 է¹⁵⁵, իսկ վերը թվարկված բոլոր ցերեկային և շուրջօրյա ծառայությունների շահառուների թիվը չի գերազանցում 3000 մարդը, ապա ստացվում է, որ սոցիալական պաշտպանությունից կարողանում են օգտվել Հայաստանի տարեցների միայն 9 տոկոսը:

Գյուղաբնակ տարեցների շրջաններում մեծ թիվ են կազմում միայնակ տարեցները, ովքեր կարիք ունեն ամենօրյա խնամքի (անձնական հիգիենայի և սննդի կազմակերպում), սպասարկման (բնակարանի խնամք, ամենօրյա առևտուր և այլն), սակայն այսպիսի ծառայություն գյուղական համայնքներում չի կազմակերպվում: Հիմք ընդունելով Հայաստանում միայնակ տարեցների

թվի գնահատականը և դատելով ըստ գյուղական և քաղաքային բնակչության տեսակարար կշռի ցուցանիշներից՝ 36,2 և 63,8 տոկոս համապատասխանաբար¹⁵⁶, կարելի է ենթադրել, որ գյուղական համայնքներում մոտ 13,000 մարդ ունի ամենօրյա խնամքի ու հոգածության կարիք: Բացի խնամքից, տարեց բնակչության համար կարելի է դիտարկել նրանց պոտենցիալը, կուտակված սոցիալական կապիտալն արդյունավետ օգտագործելու ծրագրերի մշակումը, օրինակ՝ համայնքային մանկապարտեզների ձևավորմամբ, երբ համայնքի միայնակ տարեցները՝ օրինակ 60-70 տարեկան կանայք և տղամարդիկ կլինեն համայնքի փոքրերին զբաղեցնող ու կյանքի հմտություններ սովորեցնողներ:

Սոցիալական պաշտպանության ծրագրերի այս գույքագրումը հանդիսանում է Սոցիալական պաշտպանության համակարգերի խորքային ախտորոշման գործիքի առաջին մասը: Հաջորդ մասերով մանրամասն ուսումնասիրվում են սոցիալական պաշտպանության համակարգի իրավական հիմքերը և ծրագրերի դիզայնի ու իրականացման մանրամասները

¹⁵⁴https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_a_2.pdf աղյուսակ 3,9

¹⁵⁵Հիմք ընդունելով ՀՀ ԱՍՀՆ Տարեցների հիմնահարցերով բաժնի պետի [հաղագրույցը «Ժամր» լրատվամիջոցին](https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_a_2.pdf)

¹⁵⁶Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը 2017-ին՝ էջ 21, աղյուսակ 1,2 https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_a_2.pdf

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ՎԱՎԵՐԱՑՎԱԾ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՏԱԿՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՆԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՈԼՈՐՏՈՒՄ

	Վերնագիր	Վավերացման ամսաթիվը
1.	Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր	Ընդունվել է՝ մարտի 7, 1966թ., ուժի մեջ է մտել՝ հունվարի 3, 1976թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ սեպտեմբերի 13, 1993թ.
2.	Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր	Ընդունվել է՝ մարտի 26, 1967թ., ուժի մեջ է մտել՝ մարտի 23, 1976թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ հունիսի 23, 1993թ.
3.	Քաղաքացիական ու քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրին կից կամընտիր արձանագրություն	Ընդունվել է՝ դեկտեմբերի 16, 1966թ., ուժի մեջ է մտել՝ մարտի 23, 1976թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ հունիսի 23, 1993թ.
4.	Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիա	Ընդունվել է՝ դեկտեմբերի 18, 1979 թ., ուժի մեջ է մտել՝ սեպտեմբերի 3, 1981թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ սեպտեմբերի 13, 1993թ.
5.	Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիա	Ընդունվել է՝ նոյեմբերի 20, 1989թ., ուժի մեջ է մտել՝ սեպտեմբերի 2, 1990թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ հունիսի 23, 1993թ.
6.	Ռասայական խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին միջազգային կոնվենցիա	Ընդունվել է՝ մարտի 7, 1966թ., ուժի մեջ է մտել՝ հունվարի 4, 1969թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ հունիսի 23, 1993թ.
7.	Ցեղասպանության հանցագործությունը կանխարգելելու և պատժելու մասին կոնվենցիա	Ընդունվել է՝ դեկտեմբերի 9, 1948թ., ուժի մեջ է մտել՝ հունվարի 12, 1951թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ հունիսի 23, 1993թ.
8.	<u>Կոնվենցիա խոշտանգումների եւ այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ</u>	Ընդունվել է՝ դեկտեմբերի 10, 1984թ., ուժի մեջ է մտել՝ հուլիսի 26, 1987թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ սեպտեմբերի 13, 1993թ.
9.	<u>Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիային կից՝ զինված հակամարտություններին երեխաների մասնակցությանը վերաբերող կամընտիր անձանագրություն</u>	Ընդունվել է՝ մայիսի 25, 2000թ., ուժի մեջ է մտել՝ փետրվարի 12, 2002թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ սեպտեմբերի 30, 2005թ.
10.	<u>Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի՝ մանկավաճառության, երեխաների մարմնավաճառության և մանկական պոռնոգրաֆիայի մասին կամընտիր արձանագրություն</u>	Ընդունվել է՝ մայիսի 25, 2000թ., ուժի մեջ է մտել՝ հունվարի 12, 2002թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ հունիսի 30, 2005թ.
11.	Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն	Ընդունվել է՝ դեկտեմբերի 18, 2002թ., ուժի մեջ է մտել՝ հունիսի 22, 2006թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ սեպտեմբերի 14, 2006թ.
12.	Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն	Ընդունվել է՝ դեկտեմբերի 18, 1979թ., ուժի մեջ է մտել՝ դեկտեմբերի 22, 2000թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ սեպտեմբերի 14, 2006թ.
13.	<u>Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրություն</u>	Ընդունվել է՝ 13 դեկտեմբերի 2006թ., ուժի մեջ է մտել՝ մայիսի 3, 2008թ., Հայաստանի մասնակցությունը. ստորագրել է՝ մարտի 30, 2007թ.
14.	<u>Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի կամընտիր արձանագրություն</u>	Ընդունվել է՝ դեկտեմբերի 10, 2008թ., ուժի մեջ է մտել՝ մայիսի 5, 2013թ., Հայաստանի մասնակցությունը. ստորագրել է՝ սեպտեմբերի 29, 2009թ.
15.	Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա	Ընդունվել է՝ 8 փետրվարի 2007թ., ուժի մեջ է մտել՝ մայիսի 3, 2008թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ սեպտեմբերի 22, 2010թ.
16.	Բռնությամբ անհետացած բոլոր անձանց պաշտպանության մասին միջազգային կոնվենցիա	Ընդունվել է՝ 18 հունվարի 2007թ., ուժի մեջ է մտել՝ դեկտեմբերի 23, 2010թ., Հայաստանը վավերացրել է՝ հունիսի 24, 2011թ.
17.	Բոլոր միգրանտ աշխատավորների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ միջազգային կոնվենցիա	Ընդունվել է՝ 18 դեկ. 1990թ., ուժի մեջ է մտել՝ հուլիսի 1, 2003թ., Հայաստանի մասնակցությունը. ստորագրել է՝ սեպտեմբեր 26, 2013թ.

Source: UN Armenia <http://www.un.am/en/p/un-treaties-armenia>.

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 4: ԸՆՏՐՎԱԾ 15 ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ծանուցում՝ Այս հավելվածը չի թարգմանվել

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 5: ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ՝ ՄԵԿ ՀԱՅԱՑՔՈՎ (ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԱՂՅՈՒՄԱԿ)

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Տնտեսական ցուցանիշներ						
Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ, ընթացիկ, ԱՄՆ դոլար	4,212	3,936	3,605	3,617	3,994	3,843
Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ, ԱՄՆ դոլար գնողականությանը համարժեք	10,325	9,667	8,842	8,753	8,422	8,014
ՍԳԻ (նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի համեմատ, %)	102.5	101.0	98.6	103.7	103.0	105.8
Միջին աշխատավարձ, դրամ	172,727	177,817	174,445	171,615	158,580	146,524
Միջին աշխատավարձ մասնավոր կամ առանցքային տնտ. ոլորտներում (կանխ.), ՀՀ դրամ	181,409	195,445	191,901	184,416	172,073	160,324
Միջին աշխատավարձ հանրային ոլորտում, (կանխ.), ՀՀ դրամ	149,417	158,155	157,331	160,522	146, 595	134,193
Նվազագույն աշխատավարձ, դրամ	55,000	55,000	55,000	55,000	50,000	45,000
Ժողովրդագրական ցուցանիշներ						
Բնակչության ընդհանուր թվաքանակ, հազ. մարդ	2,972	2,986	2,999	3,011	3,017	3,027
Տղամարդկանց ընդհանուր թվաքանակ, հազ. մարդ	1,408	1,419	1,429	1,439	1,444	1,452
Կանանց ընդհանուր թվաքանակ, հազ. մարդ	1,564	1,567	1,570	1,572	1,574	1,575
Երեխաների ընդհանուր թվաքանակ, հազ. մարդ	731	767	769	773	777	785
Բնակչության ժողովրդագրական բաշխումն՝ ըստ տարիքային խմբերի (0-14, 15-24, 25-64, 65+), հազ.մարդ						
0-14, հազ. մարդ	600	596	589	583	576	571
15-24, հազ. մարդ	361	383	413	445	472	500
25-64, հազ. մարդ	1,667	1,672	1,669	1,660	1,648	1,637
65 և բարձր, հազ. մարդ	345	336	328	323	321	320
Խնամառության գործակիցը (տարեցների, երիտասարդների, միասին)						
Միասին	56.6%	53.7%	50.9%	49.4%	48.3%	47.8%
Տարեցների	21.9%	20.9%	19.5%	18.8%	18.3%	17.8%
Երիտասարդների	33.3%	32.7%	31.4%	30.6%	30.1%	29.7%
Ծնելիության գործակից	1.57	1.57	1.64	1.64	1.65	1.57
Կյանքի սպասվող տևողությունը (ծննդյան պահին, ըստ սեռի)						
ծննդյան պահին	75.9	75.4	75.0	75.0	75.0	74.8
արական	72.4	71.9	71.6	71.7	71.8	71.5
իգական	79.0	78.7	78.3	78.2	78.1	77.9
Մանկական մահացության գործակիցը	7.1	8.2	8.6	8.8	8.8	9.7
Մինչև 5 տարեկան երեխաների մահացության գործակիցը՝ 1000 կենդանի ծնվածի հաշվով	8.7	9.7	10.1	10.4	10.3	11
Մայրական մահացության գործակիցը՝ 100 000 կենդանի ծնվածի հաշվով	21.9	8	29.6	16.8	18.6	21.5
Միգրացիայի մնացորդի գործակիցը (միգրացիայի մնացորդ / ընդամենը բնակչություն), %	-6.2	-8.1	-8.3	-8.6	-7.2	-8.1
Աշխատանքի շուկայի ցուցանիշներ 1,2						

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013
15-19, 20-64, 65+ տարեկան բնակչության մասնաբաժինը, ըստ հիմնական գործունեության տեսակների (ըստ սեռի, քաղաքային/ գյուղական բնակավայրի, տարիքային խմբի)						
Զբաղվածության մակարդակը	45.2%	44.7%	50.0%	50.9%	52.0%	53.2%
Ոչ ֆորմալ զբաղվածության մակարդակը	41.3%	44.5%	46.4%	47.7%	49.9%	49.4%
Գործազրկության մակարդակը (15-75 տարեկան)	20.4%	17.8%	18.0%	18.5%	17.6%	16.2%
Զբաղվածություն (15-19 տարեկան), միջին տարեկան, 1000 մարդ	11.0	10.9	14.1	26.4	15.9	14.1
Արական	5.9	7.2	9.4	14.4	10.3	7.4
Իգական	5.1	3.7	4.7	12.1	5.6	6.7
Գյուղական	7.8	8.5	11.7	16.0	5.1	11.3
Քաղաքային	3.3	2.4	2.5	10.5	10.8	2.8
Զբաղվածություն (20-64 տարեկան), միջին տարեկան, 1000 մարդ	844.4	932.1	928.9	916.0	1055.9	1074.0
Արական	461.0	486.5	484.9	512.2	546.0	559.9
Իգական	382.0	445.5	391.6	468.6	509.8	514.2
Գյուղական	365.5	435.2	438.3	462.2	461.6	483.3
Քաղաքային	478.0	496.9	490.5	518.6	594.3	590.7
Զբաղվածություն (65+ տարեկան), միջին տարեկան, 1000 մարդ	52.1	68.7	63.1	65.4	61.8	75.6
Արական	26.6	36.1	33.7	35.8	33.1	40.2
Իգական	25.5	32.6	29.4	29.6	28.7	35.5
Գյուղական	24.2	37.3	35.4	35.2	37.5	46.2
Քաղաքային	27.9	31.3	27.8	30.2	24.3	29.5
Թերզբաղվածություն (եթե առկա է)	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ
Աշխատանքային ռեսուրսներ* (աշխատունակ տարիքի բնակչություն՝ 15-75 տարեկան), միջին տարեկան 1000 մարդ	2,007.3	2,021.3	2,011.4	2,106.6	2,180.2	2,189.1
Տնտեսապես ակտիվ բնակչություն, միջին տարեկան 1000 մարդ	1,141.6	1,139.9	1,226.3	1,316.4	1,375.7	1,388.4
Տնտեսապես ոչ ակտիվ բնակչություն, միջին տարեկան 1000 մարդ	865.8	881.5	785.1	790.3	804.5	800.7
Զբաղվածներ, 1000 մարդ:	907.5	903.3	1,006.2	1,072.6	1,133.5	1,163.8
Գործազուրկներ	234.0	236.5	220.2	243.7	242.1	224.6
Զբաղվածություն չունեցող, կրթություն կամ ուսուցում չստացող 15-29 տարեկան երիտասարդ բնակչություն, 1000 մարդ	202.4	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ
Զբաղվածություն չունեցող, կրթություն կամ ուսուցում չստացող 15-29 տարեկան երիտասարդ բնակչության հարաբերակցությունը նույն տարիքային խմբի բնակչության նկատմամբ, %	32.7%	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ	Առկա չէ
Զբաղվածությունն ըստ սոցիալական խմբերի, սեռի, քաղ., տարիքային խմբերի (15-24, 25-64 և 65 և ավելի), հազ. մարդ	907.5	903.3	1006.2	1072.6	1133.5	1163.8
Վարձու աշխատողներ	582.4	603.3	584.0	613.5	632.9	665.5
Արական	293.8	310.2	301.8	321.9	336.3	375.9
Իգական	288.6	293.1	282.2	291.5	296.5	289.6
Գյուղական	163.2	155.8	140.0	147.9	154.5	150.2
Քաղաքային	419.2	447.5	444.0	465.6	478.4	515.4
Գործատուներ	10.6	12.3	10.5	9.7	16.0	5.4

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Արական	8.6	9.8	8.6	8.0	12.9	4.5
Իգական	2.0	2.5	1.9	1.8	3.1	0.9
Գյուղական	2.9	2.9	3.3	2.2	2.7	1.2
Քաղաքային	7.7	9.5	7.2	7.6	13.3	4.2
Չբաղվածության մասնաբաժինն ըստ հատվածների (ըստ սեռի, քաղաքային/գյուղական բնակավայրի, տարիքային խմբերի)						
Արական	54.5%	70.7%	71.3%	72.6%	73.2%	72.8%
Իգական	45.5%	52.8%	52.5%	54.3%	55.2%	55.9%
Գյուղական	43.8%	67.3%	68.2%	69.4%	69.2%	72.5%
Քաղաքային	56.2%	56.9%	56.6%	58.3%	59.0%	58.3%
Արդյունաբերություն	13.8%	13.1%	12.1%	11.2%	11.6%	11.3%
Ծառայություններ	5.6%	3.7%	3.7%	4.7%	5.2%	5.7%
Վարձու աշխատող, ֆորմալ զբաղվածություն, 1000 աշխ.	528.3	523.9	497.8	531.6	533.4	565.5
Վարձու աշխատող, ոչ-ֆորմալ զբաղվածություն, 1000 աշխ.	82.4	79.4	86.2	81.9	99.5	100.1
Ինքնազբաղված, գրանցված (ֆորմալ)	35.1%	36.8%	34.90%	34.5%	35.1%	35.2%
Ինքնազբաղված, չգրանցված (ոչ-ֆորմալ)	առկա չէ	առկա չէ	առկա չէ	առկա չէ	առկա չէ	առկա չէ
Ինքնազբաղված՝ առանց աշխատողների (ինքնազբաղված և ընտանեկան աշխատողների մասնաբաժինը ընդհանուր զբաղվածության մեջ, զբաղվածության խոցելիության մակարդակ *)	33.4%	39.2%	40.9%	41.9%	42.7%	39.3%
Առանց վարձատրության աշխատող ընտանիքի անդամ	3.4%	2.4%	6.0%	7.4%	7.8%	4.1%
Ներքին զբաղվածության ցուցանիշ, 1000 աշխ.	առկա չէ	3.1	2.1	2.5	4.1	3.4
Գյուղատնտ. ոլորտի աշխատողներ	24.8%	31.3%	33.6%	35.3%	34.8%	36.3%
Այլ հատուկ ոլորտների աշխատողներ (ոչ-գյուղատնտեսական)	75.2%	68.7%	66.4%	64.7%	65.2%	63.7%
Աշխատանքի արտադրողականություն (տարեկան փոփոխություն, արտահայտված %-ով) եթե առկա է	առկա չէ	առկա չէ	առկա չէ	առկա չէ	առկա չէ	առկա չէ
Սոցիալական ցուցանիշներ						
Աղքատ բնակչության թվաքանակն ըստ աղքատության ազգային գծ(եր) ի (ըստ գյուղական/քաղաքային բնակավայրի, տարիքային խմբերի, սեռի և տնային տնտեսության տեսակի)						
Աղքատության ազգային ցուցանիշը, %	23.5%	25.7%	29.4%	29.8%	30.0%	32.0%
Մանկական աղքատություն (0—18 տարեկան)	29.2%	30.8%	34.2%	33.7%	34.0%	37.3%
Գյուղական	21.3%	26.8%	28.8%	30.4%	29.9%	31.7%
Քաղաքային	24.9%	25.0%	30.4%	29.4%	30.0%	32.2%
Արական	23.4%	25.0%	28.5%	30.1%	29.9%	31.7%
Իգական	23.6%	26.3%	30.2%	29.5%	30.0%	32.2%
Տարիք (0-5 տարեկան)	31.5%	31.7%	33.7%	34.4%	34.4%	41.9%
Տարիք (6-19 տարեկան)	27.7%	30.8%	35.4%	34.0%	32.8%	33.7%
Տարիք (20-64 տարեկան)	21.9%	28.3%	27.5%	28.3%	27.8%	30.4%
Տարիք (65 տարեկան և բարձր)	21.1%	22.8%	29.2%	28.8%	31.8%	30.5%
Տղամարդու գլխավորությամբ SS	22.0%	24.4%	28.0%	28.9%	29.4%	30.5%
Կնոջ գլխավորությամբ SS	28.0%	29.2%	33.4%	32.1%	31.5%	36.4%

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Female-headed, no children under 6 years	25.2%	25.7%	29.5%	27.5%	28.4%	30.4%
Կնոջ գլխավորությամբ ՏՏ, որտեղ առկա չեն մինչև 6 տարեկան երեխաներ	37.3%	40.0%	42.6%	42.3%	39.8%	50.3%
Աղքատություն						
Աղքատներ, %	12.9%	15.1%	19.6%	19.4%	19.1%	18.7%
Աղքատ, աղքատության անվանական գիծ, դրամ	42,621	41,612	40,867	41,698	40,264	39,193
Զաւիավոր աղքատներ, %	9.6%	9.2%	8.0%	8.4%	8.6%	10.6%
Ծայրիղ աղքատ, աղքատության անվանական գիծ, դրամ	35,071	34,253	33,418	34,234	33,101	32,318
Ծայրահեղ աղքատներ կամ թերսնվածություն, %	1.0%	1.4%	1.8%	2.0%	2.3%	2.7%
Ծայրահեղ աղքատ կամ թերսնված, աղքատության անվանական գիծ, դրամ	24,827	24,269	23,313	24,109	23,384	22,993
Աղքատության պակասորդ (գյուղ/քաղաք, տարիքային խումբ, սեռ և ՏՏ տեսակ)	4.2%	4.4%	4.3%	4.7%	4.5%	5.9%
Գյուղական	3.8%	4.8%	4.3%	4.9%	4.5%	5.3%
Քաղաքային	4.4%	4.1%	4.3%	4.7%	4.5%	6.3%
Մանկական աղքատություն	29.2%	30.8%	34.2%	33.7%	34.0%	37.3%
Բազմաչափ աղքատություն (ընդամենը)	23.6%	26.0%	27.8%	29.1%	31.9%	30.5%
Գյուղական	29.2%	32.5%	30.3%	32.7%	35.2%	37.2%
Քաղաքային	22.1%	22.0%	24.7%	25.9%	31.6%	27.6%
Մանկական բազմաչափ աղքատություն	Առկա չէ	61.6%	57.4%	64.5%	63.7%	63.7%
Գյուղական	Առկա չէ	74.9%	68.7%	80.0%	81.7%	81.7%
Քաղաքային	Առկա չէ	52.0%	50.8%	54.1%	52.5%	52.5%
Եկամուտների անհավասարություն (Ջինիի գործակից)	0.360	0.359	0.375	0.374	0.373	0.372
Ընտանեկան և սոցիալական նպաստ ստացող ընտանիքների քանակը	92,564	100,288	106,431	106,371	79,630	103,130
Համեմատությունը նախորդ տարվա նկատմամբ (արտահայտված %-ով)	92.3%	94.2%	100.1%	101.1%	77.2%	102.2%
Եռամսյակային հրատապ օգնություն ստացող ընտանիքների քանակը	5,152	5,276	5,375	10,512	9,859	9,666
Միջին ընտանեկան նպաստը, ՀՀ դրամ	31,350.0	31,350.0	31,350.0	30,350.0	30,350.0	29,350.0
Հիմնական/տարրական դպրոցներում ընդգրկվածություն (տղաներ)	169,795	166,019	163,872	161,011	154,330	381,553
Հիմնական/տարրական դպրոցներում ընդգրկվածություն (աղջիկներ)	149,354	146,284	144,427	142,178	124,226	131,009
Հիմնական/տարրական դպրոց ավարտողների ցուցանիշ (տղաներ)	15,321	15,439	15,392	7,815	14,323	18,955
Հիմնական/տարրական դպրոց ավարտողների ցուցանիշ (աղջիկներ)	13,875	13,923	13,912	6,439	15,588	16,912
Հիմնական/միջնակարգ դպրոցներում ընդգրկվածության ցուցանիշ (տղաներ)	179,284	189,639	187,603	187,190	172,561	169,500
Հիմնական/միջնակարգ դպրոցներում ընդգրկվածության ցուցանիշ (աղջիկներ)	189,438	170,682	169,449	169,527	187,405	183,600
Հիմնական/միջնակարգ դպրոց ավարտողների ցուցանիշ (տղաներ)	9,976	8,987	10,650	11,333	15,675	12,808
Հիմնական/միջնակարգ դպրոց ավարտողների ցուցանիշ (աղջիկներ)	10,786	9,762	11,419	12,393	14,355	14,580
Տարրական դասարաններում երեխաների ընդգրկվածության մակարդակը՝ համապատասխան տարիքի երեխաների թվաքանակի նկատմամբ, <u>ընդամենը</u>	91.1%	91.3%	91.2%	91.6%	93.1%	94.1%

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Միջնակարգ ընդհանուր կրթության համակարգում երեխաների ընդգրկվածության մակարդակը՝ համապատասխան տարիքի երեխաների թվաքանակի նկատմամբ, <i>ընդամենը</i>	83.0%	85.7%	86.0%	86.4%	87.8%	87.9%
Պարենային ապահովություն/ թերսնուցում (ՄԱԿ-ի ՊԳԿ)	data not available	46%	55%	57%	57%	52%
Պարենային անապահովություն	data not available	data not available	data not available	16%	15%	14%
Մարդկային ներուժի զարգացման համաթիվը	0.760	0.755	0.749	0.748	0.745	0.742
Պետական բյուջե						
Ընդամենը փաստացի եկամուտներ և պաշտոնական տրանսֆերտներ (մլն. դրամ)	1,341,690.6	1,237,780.8	1,171,107.3	1,167,744.0	1,171,107.3	1,071,370.6
Ընդամենը փաստացի ծախսեր (մլն. դրամ)	1,447,083.0	1,504,802.2	1,449,063.6	1,408,996.4	1,235,053.4	1,142,890.4
Պակասուրդ (-), հավելուրդ (+) (մլն. դրամ)	-105,392.4	-267,021.4	-277,956.3	-241,252.4	-90,290.7	-71,519.9
Պակասուրդ (-), հավելուրդ (+) ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	-1.8	-4.8	-5.5	-4.8	-1.9	-1.6
Կրթության ոլորտի ընդհանուր փաստացի պետական ծախսերը, ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	2.0%	2.2%	2.4%	2.4%	2.4%	2.3%
Առողջապահության ոլորտի ընդհանուր փաստացի պետական ծախսերը, ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	1.3%	1.5%	1.7%	1.7%	1.6%	1.4%
Սոցիալական պաշտպանության ընդհանուր փաստացի պետական ծախսերը, ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	6.9%	7.4%	7.8%	7.6%	7.5%	6.5%
Պետական ընդհանուր եկամուտները, պլան. մլն. ՀՀ դրամ	1,308,284.9	1,210,012.3	1,186,250.1	1,191,471.2	1,135,902.8	1,032,830.8
Փաստացի պետական եկամուտները, մլն. ՀՀ դրամ	1,341,690.6	1,237,780.8	1,171,107.3	1,167,744.0	1,132,370.9	1,071,370.6
Բյուջեի փաստացի կատարման ցուցանիշ, <i>ընդամենը</i>	98.3%	93.7%	91.6%	93.5%	97.8%	99.8%
Պետական եկամուտները ներքին աղբյուրներից պլան., մլն. ՀՀ դրամ,	1,248,500.0	1,135,000.0	1,129,000.0	1,138,711.4	1,097,769.8	993,081.1
Փաստացի պետական եկամուտները ներքին աղբյուրներից պլան., մլն. ՀՀ դրամ,	1,330,450.6	1,223,139.8	1,139,685.4	1,137,852.9	1,127,512.3	1,058,096.8
Պետական եկամուտները արտաքին աղբյուրներից պլան., մլն. ՀՀ դրամ,	47,268.4	211,103.2	202,220.1	259,912.8	37,587.0	95,725.4
Փաստացի պետական եկամուտները արտաքին աղբյուրներից պլան., մլն.ՀՀ դրամ,	83,569.4	79,792.4	91,418.2	99,855.3	80,644.3	70,439.2
Առողջապահության ընդհանուր ծախսերի մասնաբաժինը %-ով, բյուջեի ծախսերի համեմատ	5.7%	6.3%	6.4%	6.5%	6.4%	6.2%
Առողջապահության ընդհանուր փաստացի ծախսերի մասնաբաժինը %-ով, բյուջեի ծախսերի համեմատ	5.4%	6.1%	6.5%	6.6%	6.4%	5.6%
Առողջապահական բյուջեի փաստացի իրացման չափը	95.6%	97.1%	99.7%	99.8%	99.8%	89.6%
Պետական փաստացի եկամուտները արտաքին աղբյուրներից, նախատեսված միլիոն դրամ	8.7%	9.4%	9.3%	9.6%	9.4%	9.4%
Կրթության գծով ընդամենը հանրային փաստացի ծախսեր՝ ՀՆԱ-ի նկատմամբ, %	8.3%	9.1%	8.9%	9.4%	9.0%	8.9%

Ցուցանիշներ	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Կրթության ընդհանուր ծախսերի չափը, բյուջեի ծախսերի համամեատ, %	97.6%	99.6%	97.3%	100.2%	96.7%	96.9%
Փաստացի կրթության բյուջեի կատարման չափը	27.9%	30.1%	29.4%	29.9%	27.0%	26.4%
Ընդհանուր սոցիալական պաշտպանության փաստացի ծախսերը բյուջեի ծախսերի համամեատ, %	28.4%	30.0%	28.8%	29.4%	28.4%	25.8%
Սոցիալական պաշտպանության բյուջեի փաստացի իրացման չափը	98.2%	99.0%	99.3%	99.6%	98.5%	98.6%
Բուժանձնակազմի (բժիշկների և բուժքույրերի) թվաքանակը՝ 10.000 բնակչի հաշվով	101.1	100.1	102.5	102.5	102.8	103.1
Առողջապահության գծով պետական բյուջետային ընդհանուր հատկացումների մասնաբաժինը՝ առողջապահության գծով ընդամենը ընթացիկ ծախսերի նկատմամբ, %	13.6%	14.1%	17.4%	16.7%	15.6%	13.5%
Առողջապահության գծով մասնավոր ծախսերի մասնաբաժինը՝ առողջապահության գծով ընդամենը ընթացիկ ծախսերի նկատմամբ, %	85.6%	85.1%	81.3%	82.5%	83.2%	83.7%
Ներառյալ ոչ ֆորմալ առողջապահական ծախսերի մասնաբաժինը՝ ընդամենը ընթացիկ ծախսերի նկատմամբ, %	83.4%	84.0%	80.3%	81.2%	82.0%	82.5%
Առողջապահության գծով համաշխարհային մասշտաբով կատարվող ծախսերի մասնաբաժինը՝ առողջապահության գծով ընդամենը ընթացիկ ծախսերի նկատմամբ, %	0.8%	0.8%	1.3%	0.8%	1.3%	2.8%

Աղբյուրը. Տեղեկությունները հավաքագրելիս փորձագիտական խումբն օգտվել է հանրամատչելի աղբյուրներից, այդ թվում՝ armstat.am կայքէջից, ՄԺԾԾ-երից և «Բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքից, Համաշխարհային զարգացման ցուցանիշներից և տվյալների այլ շտ

ՀՀ Սյունիքի մարզի Հարթաշեն գյուղում
երեխաներն իրենց բակում խաղալիս:
ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ը Հարթաշենում հիմնելու է
փոքր համայնքների համար նախատեսված
նախադպրոցական ծառայությունների
ուրույն մոդել, որպեսզի յուրաքանչյուր երեխա
սովորելու և ողջ ներուժը զարգացնելու
հնարավորություն ունենա վաղ մանկության
տարիներին:

© UNICEF Armenia/2020/Avagyan

